

11-B-7

ROZPRAVY
ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ

TRÍDA I.

ČÍSLO 82.

TURECKÁ VÁLKA
V EVROPSKÉ POLITICE
V LETECH 1592—1594

OBRAZ Z DĚJIN
DIPLOMACIE PROTIREFORMAČNÍ

NAPSAL

JOSEF MATOUŠEK

T. aaa 92

1774 / 100. V PRAZE
NÁKLadem ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ

1935

4923 /

a předpokladů neobyčejné složitosti diplomatické hry evropské od míru v Cateau-Cambrésis do války třicetileté, již se konečně vybila napětí navršená v půlstoletí předcházejícím.

Tato složitost byla ovšem podmíněna i jinak. V první polovině století měly evropské dějiny politické svou přirozenou osu v boji Habsburků s Francií, který se projevil především jejich soupeřením na poloostrově Apeninském. Mír v Cateau-Cambrésis z r. 1559 ukončil období válek italských a skoro současně nastupuje v dědictví obrovské monarchie Karla V. Filip II., jenž se stal nejpevnější oporou obnovované církve i papežství, ač se ovšem opětovně střetl s jeho universálními aspiracemi politickými. Úsilí krále katolického však dříve ještě než konečně narazilo na nové sebevědomí vlastenecké ve Francii, představované směrem „politiků“, které Jindřichovi Navarrskému dopomohlo k trůnu přes veškeren odpor Filipův, bylo podstatně otřeseno již roku 1588 porážkou Velké armády. Zámorské zájmy nových mocí osadních, k nimž položila základy doba velkých objevů, zasahovaly tu po prvé do vývoje poměrů evropských, kde se takto tehdy ozývají již názvuky nové politiky světové, která se ovšem plně rozvinula teprve mnohem později. Složitost evropské politiky tehdejší stupňovala ještě nadto skutečnost, že zápas Španělska Filipa II. dál se jak v oblasti Středomořího moře, tak i na pobřežích oceánu. Teprve úpadkem španělské monarchie ve století sedmáctém klesá Itálie a Středomoří na politickou periferii evropskou a přesunutí osy evropských zájmů k Atlantiku je dovršeno.

Úsilí Filipovo o „monarchii“ na evropské pevnině střetalo se však také s tichou a někdy i blučnou opozicí druhé větve habsburské. Jestliže tu osobou Maxmiliána II. doznívá v patrném protikladu ke stroze protireformačnímu zaujetí španělského dvora smírné katolictví let čtyřicátých s význačným sklonem k církevní snášlivosti erasmovského ladění, nabyla oposice ta po nastoupení Rudolfové podoby podstatně jiné. Rostla nadále jednak z povahy nového vladaře a vývoje jeho osobních sklonů, jednak z nepochybných politických zájmů císařského dvora. V době ne-skrývaného úsilí španělského o politickou převahu na evropské pevnině stává se jednotná rodová politika habsburská namnoze jen nutným inventářem diplomatických instrukcí a aktů, kryjícím před protestantskou a protihabsburskou Evropou spory obou ústředí habsburských, v této době nově a nově jítřené.

Tyto rozpory mezi oběma katolickými Habsburky nabyly však příkrosti, již nebylo lze nadále utajiti před světem nepřátelským, teprve v době po zavraždění Jindřicha III. francouzského (1589), kdy po porážce Velké armády se naskytla králi katolickému poslední příležitost, aby uskutečnil daleké plány španělské hegemonie, a přes neúspěch v boji o oceán zajistil španělské nadvládě aspoň evropskou pevninu. Vyhledka, že by se podařilo připoutati trvale, přímo nebo nepřímo, dědictví rodu Valois k říši Filipově, nemohla ovšem na císařském dvoře u vlivných

rádců posíliti nálady španělskému králi příznivé. V této době usiluje za- jisté císařská politika, představovaná zejména místokanclérem Jakubem Kurzem, v patrném protikladu k postupu Filipovu jak o pacifikaci Nizo- zemí, tak i o smírné vyřízení sporu štrasburského. Neboť při zostření náboženských protiv v říši nejevila se možnost kandidatury Jindřicha IV. na trůn říšský, opřené o rozhodné, falcké křídlo německého protestantismu a rozšířenou protišpanělskou náladou v říši, i katolíky zasahující, jen planým přístrachem, děsícím toliko podezřívavost císařovu, v tomto směru chorobně vydrážděnou i současnými snahami kurie a Španěl o roz- řešení nástupnické otázky. O věcech těch uvažovalo se vážně na dvoře Rudolfově a snažilo se čeliti jim všelijak, namnoze v zjevném odporu k španělským plánům. Za takového napětí mezi pražským a madrid- ským dvorem jevil se ovšem také ozbrojený konflikt mezi císařem a Vy- sokou Portou zcela jinak, než by tomu bylo za solidárního postupu obou větví habsburských v evropské politice.

V prostředí protireformační Evropy nabývá tehdy vůbec nebezpečí turecké a obrana proti rozpínavosti říše osmanské, tato konstanta evrop- ské politiky od poloviny století patnáctého, podstatně změněné podoby. Na jedné straně sílí v katolických státech i v době potridentské jako dě- dictví doby renesanční tendence, překonati náboženský protiklad mezi křesťanskou Evropou a mohamedánskými dobyvateli shodou politických zájmů v diplomatické hře evropské, a postup Františka I., krále francouz- ského nachází opětovně následovníky i v druhé polovině století. Zároveň vzrůstá se však naopak i snažení, s proudem protireformačním a obnovou papežství těsně spjaté, zeslabiti mocensko-politické soupeření evropské velikým heslem křesťanské svornosti v boji proti nevěřícímu. Toto snažení, navazující vědomě na tradici výprav křížových, mohlo zajisté podle ná- zoru svých představitelů překonati novodobý partikularismus politický, vyzrálý v době renesanční, a dáti papežství opětně postavení obecně uznávaného rozhodčího nadstátního a politického vůdce křesťanské Evropy; na východě pak mělo zmenšiti nechuť schismaticů ku postupu katolictví a připravit takto půdu pro církevní unii. Toto úsilí naráželo ovšem nejen na zakořeněnou již politickou osobitost rozličných států; překážela mu i ta skutečnost, že také nábožensky se polovina západní Evropy vymanila z poslušnosti apoštolskému stolci. Nebylo proto toto snažení ani vnitřně pevné: heslo boje proti Turku zaznívá z protirefor- mačního tábora zároveň s bojovnými výzvami proti kacířskému odboji. Otázka pak, pokud se lze v boji proti nevěřícímu spojovati s vladaři kacíř- skými, na niž nedovedlo protireformační katolictví ovšem odpověděti určitě a jednoznačně, byla zvláště důležitá v říši, kde protestanté vždy se klonili k taktice, vymáhati na císaři za pomoc svou proti Turku, jehož nebezpečí soudobá publicistika nadměru zveličovala, ústupky církevně- politické. Stávala se vůbec jednou z vnitřních slabín tohoto úsilí katolické restaurace, které přes svou posilu kulturní vlnou protireformační mohlo

se nakonec jeviti přece jen doznívajícím akordem středověku v prostředí v jádře již odcizeném podobnému chápání poměru církevního a politického prvku v politice mezinárodní.

Takové byly na západě hlavní předpoklady složité diplomatické osnovy, která se sprádá kolem tureckého problému, když se v létě roku 1592 projevil zcela patrně, že po dlouhém období příměří dojde opět k ozbrojené srážce mezi císařským dvorem a Vysokou Portou. Zatěžovala ji však nadto ještě skutečnost, že otázka turecké války se spojovala a proplétala nejen s císařskou politikou v říši a na evropském západě, v Itálii, Nizozemí a ve Španělsku, nýbrž spolu i s jejími zájmy na východě. Tam nebyla dosud skoncována nástupnická otázka polská, v níž neúspěch arciknížete Maxmiliána způsobil dvoru pražskému tolik starostí. Také Moskva od doby Ivana IV. Hrozného se podstatně přiblížila diplomatickými styky k politice západoevropské. Císařský dvůr stal se tak i v politice protiturecké namnoze hlavním poutem spínajícím, třebaže dosud jen volně a příležitostně, diplomatické akce na východě a západě k jednotné politice evropské.

Práce, která následuje, nevšímá si v podrobnostech válečných událostí na uherském a chorvátském pomezí, ani jejich odrazů ve stavovských bojích v říši a v zemích dědičných. Její zřetel se obrací především k diplomatické stránce turecké války a snaží se v krátkém časovém úseku prvních tří let vystihnouti, jaká byla působnost tohoto zápasu císařské moci s Vysokou Portou v soudobé evropské politice vůbec. Ani tu není však thema zpracováno zcela rovnoměrně, neboť těžisko práce je u císařského dvora, u kurie a na evropském západě, kdežto východoevropské souvislosti jsou dotčeny, po případě podrobněji vyloženy, jen pokud toho bylo nezbytně třeba pro pochopení celkové politiky císařského dvora. Pro toto pojetí rozhodly jak příčiny vnější, tak zejména i vnitřní. K vyčtenému tematickému soustředění práce vedl již pramenný základ práce. Neboť kromě pramenů vydaných a literatury, opírá se především o podrobné studium korespondence císařských zástupců z Benátek a z Říma, zachované ve státních archivech ve Vídni a v Hannoveru, o diplomatickou korespondenci zástupců států italských u císařského dvora, uloženou v příslušných státních archivech italských — jen depeší vyslanců benátských užito podle prepisů ve státním archivu vídeňském — o podrobnou znalost korespondence nunciů této doby i o depeše vyslance španělského u císařského dvora. O východoevropských souvislostech politických války turecké této doby máme nadto v české literatuře již podrobné a z nové látky pramenné těžící studie Josefa Macúrka, k nimž bude snad lze připojiti — třebaže jsou pojaty poněkud s jiného hlediska — i tuto práci jako vhodný protějšek. Neboť o vztazích turecké války k politice v říši, v Itálii a na západě v této době není dosud vůbec studie podobné.

Práce je rozdělena ve čtyři kapitoly. První črtá hlavními rysy vztahy západní Evropy k Turecku a nastiňuje zhruba vnitřní poměry v říši osman-

ské na sklonku století, jak se jeví v pramenech západoevropských. V části druhé podává práce souhrnný obraz císařského dvora a jeho diplomacie. Jestliže tu leckdy výklady zdánlivě odbočují od hlavního proudu vypravování při podrobném rozboru korespondence císařských vyslanců z Říma a císařské diplomacie v Itálii vůbec, bylo této odbočky nutně třeba k doplnění dosavadní znalosti císařské politiky této doby hlavně také proto, aby byly jasněji patrný vztahy mezi světským a duchovním střediskem protiturecké politiky, Prahou a Římem, v zájmu dalších výkladů. Neboť kapitola třetí a čtvrtá rozvíjí již souvisle osnovu diplomatických jednání těchto let. Nebylo ovšem možno vyhnouti se výkladům značně podrobným, leckdy i o podrobnostech jednotlivých akcí diplomatických, třebaže běželo o jednání podružnější nebo s thematem práce jen volně spjatá. I rodinné poměry habsburské, v jejichž středu je po léta svízelná otázka nástupnická v říši, bylo tu třeba vyložiti poněkud šíře, neboť s nimi souvislé spory o generalát v protitureckém tažení spadají do rámce naší práce bezprostředně. Tyto partie vyžadují ovšem nutně svou povahou od čtenáře značné trpělivosti a pro ně jsou právě výklady v kapitole druhé stálou a nutnou základnou. Nemají se však nikterak státi samy sobě účelem, nýbrž zůstávají především dokladovou látkou pro pochopení hlavní linie turecké politiky panovníků a států, v níž se zvláště výrazně projevují některá typická hlediska diplomacie doby protireformační. Z téhož důvodu nebylo také možno vystříhati se úplně nejednotného provedení práce, kolísajícího neustále mezi širokou linií vývojovou a detailním zpracováním výrazně monografickým.

Pokud tato práce ostatně přináší nová fakta, zasloužila se o to nemálo laskavá ochota správ knihoven a archivů domácích i zahraničních, jimž vzdávám tímto společně upřímné díky. Neméně jsem zavázán i první třídě České akademie věd a umění, která v dnešní době, pro literární práce odbornějšího ražení krajně nepříznivé, umožnila vydání spisu, zejména však v žakovské vděčnosti vzpomínám universitního profesora dra Josefa Šusty, který s vlídným zájmem shovívavého učitele sledoval mé studie a podepřel svou autoritou publikaci tohoto pokusu z novějších dějin obecných.

I.

Západní Evropa a Turecko na sklonku 16. století.

Turecký nápor proti Evropě obracel se v šestnáctém století trojím směrem. V Podunají mířil především proti státům mladší větve habsburské, na moři Středozezním byli hlavními odpůrci rozmachu říše osmanské Španělé. Na těchto frontách, k nimž se připínal úsek třetí, východní, v oblasti moře Černého, nevedl se však zápas samostatně, naopak výboje a rážky mohamedánského světa s křesťanskou Evropou v těchto třech oblastech se rozmanitě kříží a spojují. Jestliže proto v následujícím náčrtu proběheme podrobněji funkci stýkání a potýkání Turecka s křesťanskou Evropou v západoevropské diplomacii především s hlediska oblasti středo-mořské a dotkneme se souvislostí s bojem v Podunají a na moři Černém jenom příležitostně, je to vymezení dané více thematem práce než hlediskem věcným. Máme-li zajisté porozumění politice císaře Rudolfa II. v otázce turecké války v letech 1592—1594, jak se projevovala ve styku jeho s katolickým světem románským, je nutně třeba si uvědomiti složky, které určovaly poměr západní Evropy k říši osmanské v této době. Vztahy ty byly pak dány skoro výlučně mocenskými hledisky její turecké politiky na moři Středozezním. Klíčem k pochopení situace, jak neustále zdůrazňuje i soudobá publicistika a diplomacie, zůstávají trvale Benátky.

Již obsazení Malé Asie, Řecka a Syrie Osmany v polovině patnáctého století podlomilo v Levantě *benátský obchod* jenž byl dříve vítězně překonal konkurenci janovskou, tím, že se signorii vymkly z rukou dopravní cesty do oblasti moře Černého a do Indie. Benátčané ztratili tehdy na území nové říše mohamedánské staré své faktorie, ale ke konci století se jim podařilo opět dohodou s novými pány navázati niti obchodního spojení, zpřetrhané nakrátko drsnou rukou dobyvatelů. Podobně, když sultán Selim II. v letech 1518—1519 zaokrouhlil turecké panství na pobřeží východní části moře Středozezního obsazením Egypta a Osmani se tak zmocnili důležitého benátského obchodního střediska v Alexandrii, dovedla signorie v zápětí v mírových kapitulacích, uzavřených s Tureckem r. 1519, zajistiti si právo volného obchodu také v přístavech a obchodních střediscích Syrie a Egypta, podobně jako již dříve v ostatních částech

turecké říše.¹⁾ Ve válce první „svaté ligy“ protiturecké za účasti benátské v letech 1538—1540 ztratila signorie několik faktorii v oblasti moře Egejského, důležitých pro obchod na Černém moři. Za poměrů politických takto změněných pozbyla mnoho na významu i poslední osada benátská ve východní části moře Středozemního, ostrov Cypr, který nadále trčel jako cizorodé těleso uprostřed tureckého moře, jímž se stávalo Středozemní moře na východ od Kréty od let dvacátých po pádu Rhodu (1523) čím dále patrněji. Poznání této skutečnosti vysvětluje nám zčásti, kromě momentů politických, zejména zřetele k zjevně protichůdnému postupu dosavadních spojenců, Španělů, proč se signorie vzdala tohoto ostrova s tak lehkým srdcem po vítězství u Lepanta v separátním míru r. 1573, jímž ukončili Benátčané dvouleté nepřátelství s Vysokou Portou, otevřeného roku 1571 právě pro útok Turků na Cypr.²⁾

Jestliže rozmach turecké moci nezdál se býti benátskému obchodu trvalou překážkou nepřekonatelnou a naopak bylo lze předvídati časem obdobné poměry jako kdysi za imperia byzantského, byla ztráta osadního panství těžkou újmou pro bohatství republiky zánikem kořistného hospodaření koloniálního³⁾ a trvale ochromil obchodní význam signorie objev námořní cesty do Indie a Nového světa. Účinek těchto světodějných událostí neprojevil se ovšem tak, jak čteme častěji v pracích rázu souhrnného, ba i v některých monografiích,⁴⁾ že by byl totiž podlomil benátský obchod rázem a úplně, jak by se zdálo také z líčení úpadku benátského obchodu v Turecku ve finální relaci benátského vyslance v Cařihradě Bernarda Novagera z r. 1553, která snad nejvíce přispěla v moderním dějepisectví k představám podobným.⁵⁾ Nejcitelněji a nejrychleji se projevil pro signorii

¹⁾ Finální relace Marca Minia z r. 1520 (Albèri, Relazioni ser. III. vol. 3., str. 88). „E perchè nelli altri capitoli delle paci per avanti concluse si dicea che li nostri mercadanti possano praticar a Costantinopoli, Pera, Trebisonda e Caffa etc., non facendo menzione alcuna della Soria nè dell' Egitto, li ho fatto aggiungere: in Alessandria, Cairo e per tutte le scalosie della Soria, perchè mi è parso molto conveniente e sicuro per li mercadanti e robe che sono in quelle parti, che siccome sono particolarmente nominati li lochi detti di sopra, così etiam fossero nominati quelli che nuovamente sono stati acquistati per questo Signor, acciò che in ogni tempo fosse rimossa ogni cavillazione che si pottese fare.“ Úplné znění těchto článků mají „Diarii“ M. Sanuta (1496—1533), vyd. Benátky sv. 1—58 (1879—1903).

²⁾ Soudobá polemická literatura se strany benátské ovšem jako hlavní důvod tohoto pro vrstevníky tak neočekávaného a překvapujícího kroku, který Španělé líčili jako zradu křesťanské věci, uváděla nespolehlivost Španělů za společného tažení protitureckého v letech 1571 a 1572. Vskutku důvodem hlavním byly nepochybně obchodní zájmy benátské.

³⁾ W. S o m b a r t, Der moderne Kapitalismus, 1902, I 326 n.

⁴⁾ Tak i P. Herre, Mittelmeerpolitik im 16. Jahrhundert, Historische Vierteljahrschrift IX., 1906: „V polovině 16. století nebylo již skoro benátských obchodníků v Cařihradě a těch málo bylo plno stesků.“

⁵⁾ E. Albèri, Relazioni III, 1, str. 101: „Obchod s Vysokou Portou není nyní za rok takový jako dříve za jediný týden“.

zhoubný vliv zámořských cest v obchodu kořením, kde se stal portugalský Lisabon již koncem prvního desetiletí šestnáctého století hlavním střediskem obchodním v Evropě. Benátčané dovedli ovšem dosti dlouho i v tomto oboru čeliti nebezpečí rostoucí konkurence a to zejména šířením představ, že koření námořní dopravou ztrácí na vůni. Benátský vyslanec u Vysoké Porty Daniele Barbarigo sděluje r. 1564, jak koření z Indie přichází dvojím směrem do Kahýry — do Kosseiru, odtud k nedalekému Nilu a dále po něm, nebo po velbloudech k přístavu Mekky, Džiddě (Zidem), a pak za osm či deset dní po souši. Portugalský monopol obchodu kořením projevuje se však již počátkem let dvacátých skutečností, že tehdy již i Benátky samy dovážely pepř a jiné koření z Portugalska. Od poloviny století jala se městska šlechta benátská stahovati pozvolna kapitály z obchodu a investovati je v pevninském zázemí města na lagunách, na „terra ferma“. V signorii vzrůstal zájem o podnikání zemědělské.¹⁾

Kdežto důsledek objevů zámořských cest a rozmachu tureckého pro obchodní význam Benátek, zejména pro počátek šestnáctého věku, zpravidla se přeceňuje, neuvědomujeme si zhusta škod, jež v této době trpěla signorie pro politiku španělskou. Na předělu patnáctého a šestnáctého století benátské obchodní lodi podnikaly ještě každoročně po starém zvyku obchodní cestu na Sicilii, do Tripolisu, na ostrov Džerbu v Malé Syrtě, odkud se plavily do Tunisu a dále podle pobřeží alžírského a marockého, kde se obracely ke španělskému pobřeží, do Almerie, Malagy a Valencie. Do Afriky vozili tehdy Benátčané různé kovy a sukna, za zlato získané od Maurů kupovali pak ve španělských přístavech hedvábí, různé látky, obilí i jiné zboží. Španělští rádcové Karla V. snažili se na počátku jeho vlády soustřediti všechn severoafrický obchod ve španělském přístavu Oránu (1517): zakázali proto benátským lodím vjížděti do španělských přístavů, jestliže před tím obchodovali v některém městě maurském. Mimo to uvalili tehdy Španělé na benátské zboží místo dosavadního vývozního cla 10%ního dovozní a vývozní clo 20%tní. Naděje španělská v toto opatření se sice nespĺnila, Benátčané obchodovali tam stejně jako dříve, obcházejíce španělské opatření prostřednictvím Maurů, ale protibenátský záměr byl tu přece zjevný: španělská monarchie snažila se vypuditi signorii ze západní části moře Středozemního úplně, takže ještě koncem století pokládal benátský historik toto opatření z r. 1517 za dosti významné, aby o něm ve svých souhrnných dějinách Benátek ve století šestnáctém dosti obsírně pojednal.²⁾ Pozorujeme tu vůbec jistý paralelismus v úsilí španělském a tureckém oslabiti benátský obchod. Podobně jako Karel V. snažil se Sulejmán I (Soliman II) převésti obchod východním zbožím, zejména kořením, jenž byl dosud takřka výlučně v benátských rukou, z egyptské Alexandrie do Cařihradu a r. 1536 uvalili Turci na zboží vyvážené Benátčany ze Syrie

¹⁾ P. Herre, Mittelmeerpolitik, str. 363.

²⁾ Paolo Paruta, Historia Vinetiana, vydání z r. 1645, str. 176—178.

novou dávkou 10%ní.¹⁾ Již dříve se snažil sultán soustřediti v Cařihradě obchod hedvábím.²⁾

Turci poznali ovšem dobře obchodní zájmy Benátčanů na svém území, třebaže se snažili zástupci signorie před Vysokou Portou věc tu, pokud bylo lze, utajiti. Při sjednávání smluv s říší osmanskou dbala signorie především svých zájmů obchodních, takže tyto úmluvy se staly vzorem všem „kapitulacím“, které později jiné státy křesťanské v Turecku získávaly. V míru r. 1540, jímž ukončena válka první svaté ligy, vyměnili si Benátčané svobodu svého obchodu a plavbu svých lodí ve vodách tureckých výslovně. Turci naopak zahajovali válečný stav se signorií útokem na benátský obchod. Tak r. 1537 za útoku tureckého na Korfu zahájil sultán nepřátelství proti republice zabavením benátského zboží a benátských lodí v přístavě cařihradském a podobně i počátkem r. 1570 dal sultán zabaviti všechn benátský majetek a obchodní lodí v přístavě cařihradském.³⁾

Vedle obchodních styků s Levantou závisely Benátky na Turecku také *dovozem obilí*, které kromě ledku (sanytru), potřebného k výrobě střelného prachu, bylo po celé šestnácté století hlavním předmětem vývozním Turecka do Benátek. „Terra ferma“ nestačila ani za úrodných let vyživiti 200.000vé město na lagunách a závislost republiky na cizím obilí rostla v letech neúrody, v šestnáctém století na poloostroově apeninském dosti častých. Dováželi tehdy Benátčané obilí z Neapolska, z Uher, Polska, z oblasti moře Černého, ba koncem století i z Anglie. Doprava obilí z Gdańska kolem Evropy po moři byla velmi nejistá a rozvíjela se také pro nesnáze námořní dopravy poněkud více teprve v poslední třetině století.⁴⁾ Španělé dovedli však znamenitě využití svého postavení politicky, jakmile poznali, že je signorie pro konflikt s Tureckem odkázána na dovoz ze španělských držav. Tak tomu bylo také v předvečer velké „svaté ligy“ roku 1570.⁵⁾ Závislost na tureckém obilí pocítovali ovšem v Benátkách rovněž leckdy tíživě, zejména když Turci bez ostychu prohlašovali, že bez něho

¹⁾ Paolo Paruta, *Historia Vinetiana* str. 365, 403—404.

²⁾ Finální relace Bart. Contarinioho (ve výtahu M. Sanuty) z r. 1519: „Poi ha prohibito che la sete, che veniva dalla Persia e Azimonia, non vengano più in la Soria, perch'ei vuol prendano la via di Costantinopoli, e tutto fa per tor le entrate alla Soria, e tener quel dominio basso, sicché il dominio de'schiavi è al tutto minato, che era tanto eccellentissimo e richissimo.“ — Albèri, *Relazioni*, ser. III., vol. 3., 62. Srovn. také relaci Pietra Zena z r. 1530, Albèri, *Relazioni* ser. III. vol., 3., 122.

³⁾ Humanisticky školený Paruta srovnává význam obchodu pro Benátky se zemědělstvím pro Římány (*Discorsi politici*).

⁴⁾ L. Boratyński, *Przyczynę do dziejów pierwszych stosunków handlowych Gdańska z Włochami a w szczególności z Wenecją*. Krakov 1908.

⁵⁾ P. Herre, *Europäische Politik im Cyprischen Kriege*.

nemohou Benátčané žiti a udržeti svůj stát.¹⁾ Signorie se právem obávala, že by také v Cařihradě mohli na ní vymáhati pod tímto titulem politické koncese: tak v letech osmdesátých se vážně uvažovalo o možnosti, že by se sultán pokusil užiti nedostatku obilí v Benátkách k získání Kréty. Příznačná je také epizoda, o níž nám vypravuje benátský vyslanec r. 1563, jak si Benátčané opatřili obilí jinde k velikému překvapení v Cařihradě, kde tehdy někteří radili sultánovi, aby užil tohoto prostředku k nátlaku na Benátky. Přebytky zásoby obilí, dotud nadržované, byly pak prý ihned benátským kupcům k dispozici.²⁾ Zpráva o hladu v Itálii vedle zvěsti o požáru benátského arsenálu podnítila, jak známo, Vysokou Portu r. 1570 k podání ultimata republice a také během války svaté ligy 1570—1573 rušili Turci dovoz obilí ze Sicilie do Benátek.

Pro zachování mírové politiky k Turecku mluvily v Benátkách také *zřetele finanční*. Vědouce dobře, že všechna mocenská váha signorie je v jejím loďstvu, a že Turkům nelze plně důvěřovati, ježto zachovávají mír jen ve svém vlastním zájmu, drželi se Benátčané důsledně zásady ozbrojené neutrality. Ta však udržováním početného a dobře vyzbrojeného loďstva a pevností ve zbytku benátských osad a v Dalmácii ukládala v době míru republice, zvolna již přece hospodářsky chřadnoucí, oběti vskutku nemalé. Válka s Vysokou Portou v letech 1538—1540 stála signorii podle benátského historika P. Paruty neméně než 3.000.000 scudů. Tehdy nezbylo republice leč sáhnouti k jakési nucené půjčce. Proto kdykoliv se počalo vyjednávatí s Benátkami o vstup do nějaké kombinace protiturecké, hlavní starostí signorie, skutečnou nebo, a to pro zásadně mírové záměry její, zpravidla předstíranou, byla snaha opatřiti si výhodně potřebné peníze. Poněvadž iniciatorkou těchto protitureckých podniků v šestnáctém století, jak ještě uvidíme, byla zpravidla kurie, snažila se signorie opatřiti si potřebné peníze zdaněním rozsáhlého majetku církevního na svém území. K tomu bylo však třeba souhlasu papežova. Požadavek desátků z církevního majetku vznášela však signorie zpravidla nejen, když ji papež sám vyzýval k nějakému podniku protitureckému, ale i když se dověděla od svého cařihradského

¹⁾ Relace Antonia Erizza, benátského baila v Cařihradě z r. 1557 (Albèri, *Relazioni* ser. III. vol. 3., str. 144): „dicono che non possiamo vivere, e che Vostra Serenità non potrebbè mantenere il suo stato senza il loro frumenti.“ Srovn. Georg Kupke, *Nuntiatgeberichte aus Deutschland 1533—1559*, XII. (1550—1552), str. 73, 223: „soggionse esso monsignor Achille che in quella città (t. j. v Benátkách) hanno una gran paura del Turco, non solo per la potentia, ma perchè negandoli solamente la tratta del grano di Levante, potrebbè farli morire di fame . . .“ (16. listop. 1551 z Říma). „La medesima suspitione ha Sua Santità de Venetiani, tutte le volte che vedessino le cose di Sua Maestà Cesarea fluttuare in Germania et prosperare, il che non piaccia a Dio, quelle dell'impia e diabolica lega, congionto il timore del Turco, et la necessitá del grano di Levante . . .“ (8. března 1552 z Říma). Podobných dokladů o vlivu závislosti obilní na Turecku na politiku benátskou v šestnáctém století bylo by lze uvésti veliké množství.

²⁾ Albèri, *Relazioni* III. vol. 2., str. 21—22.

„baila“ o zbrojení tureckém, o němž však jinak nebylo známo, proti komu směřuje (tak na př. v r. 1531, 1536, 1538).

K mírové politice vůči Turecku vedly však signorii kromě zřetelů hospodářských i *důvody politické*. Již v době monarchie Karla V. viděli Benátčané ve Španělsku svého hlavního odpůrce v evropské politice. Tak obviňovali o něco později dějepisci benátští (P. Paruta, Sagredo) Karla V., že jen proto zatáhl r. 1538 Benátky do války protiturecké, aby je oslabil. Politická situace v oblasti moře Středozemního zhoršila se pro Benátky velmi podstatně r. 1559, když mírem v Cateau-Cambrésis se ustavila definitivně španělská hegemonie na poloostrově Apeninském. Španělské byly nadále Neapolsko, Sicílie, Sardínie, Milánsko, ve větší či menší závislosti na králi katolickém Janov, Savojsko, Toskana. V této hispanisaci Itálie jen Benátky a kurie si zachovaly relativní nezávislost na Madridu. Ale ani signorie nemohla za takovéto situace, sevřena jsouc nadto habsburskou mocí i se strany rakouské, vystupovati proti králi katolickému otevřeně; za to křížila ovšem usilovně svou diplomacií všechny plány politiky španělské. Tak mařila náměty ligy italských panovníků, ať s nimi vystupovala kurie, ať Filip II. sám, ať byla jejich záminkou obrana proti Turkům nebo i důvody jiné. Po míru v Cateau-Cambrésis každé užší semknutí států italských bylo nutně zesílením moci španělské. Proti užšímu spojení se Španěly, k němuž silou poměrů vedla každá válka s Tureckem, v oblasti moře Středozemního působilo u Benátek také soupeření s Janovem. Tato patricijská republika, kdysi sok Benátek v kolonizačním úsilí ve východní části moře Středozemního, dostala se v šestnáctém století v naprostou závislost na králi katolickém. Za to obchod janovský, jenž v patnáctém století prošel obdobím úpadku, vzkvetl opět ve věku šestnáctém, zejména v druhé jeho polovici, kdy se stává Janov neobyčejně důležitým finančním a bankovním střediskem v Evropě.¹⁾ Rostoucí hospodářské soupeření s ligurskou republikou působilo nepochybně rovněž proti sblížení Benátek se Španělskem.

Mír benátsko-turecký koncem šestnáctého století měl ovšem pevné základy také v *zájmech Vysoké Porty*. V Cařihradě věděli od r. 1571, že turecké loďstvo nemůže se nijak měřit s vyspělou flotilou benátskou. Ačkoliv, jak se ještě zmíníme, dovedli Turci po lepantské porážce velmi rychle obnoviti svoje loďstvo, zůstávali po stránce technické daleko za signorií. Z obchodu s Benátkami měli značný užitek nejen poddaní sultánovi, ale i Vysoká Porta sama různými poplatky, vybíranými z dováženého i vyváženého zboží.²⁾ Jiný důvod, který mluvil na počátku století zvláště důrazně v Cařihradě pro udržení míru s Benátkami, zájem na zprá-

¹⁾ Sieveking, Aus Genueser Rechnungs und Steuerbüchern 1909 (Sitz. d. Akad. d. Wiss. ve Vídni, 162), podle něho J. K u l i s c h e r, Allgemeine Wirtschaftsgeschichte II., str. 237.

²⁾ Srovn. P. P a r u t a, Della guerra di Cipro, vyd. 32, str. 10.

vách o křesťanské Evropě, časem ovšem pominul. Jestliže na počátku šestnáctého věku se opírá Vysoká Porta při postupu proti Evropě především o informace diplomacie benátské, upustila signorie později asi od poloviny století, nevíme z jakých důvodů, od dosavadního informování sultána benátským bailem. Na místo Benátčanů vstoupili Francouzi, dubrovničtí a levantští židé a na sklonku století, jak poznáme, také Angličané.¹⁾

V teoretických spisech souvěkových se uváděly se strany benátské různé důvody pro mírovou politiku k Turecku, jako na př. domnělý nezájem každé republiky na výbojích, ale vskutku plynula, jak poznáváme, mírová politika signorie z dobře uvážených jejich zájmů, z nichž nejdůležitější jsme již načrtli. Tím není ovšem řečeno, že by vztahy Benátek k Turecku v době mírové nebyly rušeny rozmanitými spory. Naopak, stále rozmišky čeří klidnou hladinu vzájemných styků, nikdy však tak, aby prorazily hráze oboustranné vůle míru. Kolem několika otázek seskupují se koncem šestnáctého věku tyto *benátsko-turecké kontroverse*. Ke sporům docházelo především při výkladu článků, upravujících obchodní styky obou mocností. Často splývaly tyto vzájemné stížnosti v jedno s nesázemi, které v dopravě na moři Středozemním působili korsari. Neboť podobně jako západní část moře Středozemního plnili piráti mohamedánští, na východ od Sicílie nejínanak útočně si vedli proti lodím tureckým korsari křesťanští. Jestliže moslemští piráti nacházeli útočiště v severoafrických přístavech vasalských států tureckých, v dnešním Tunisu, Alžiru a Maroku, korsari křesťanští ze Španěl, Malty a Toskany podobně se uchylovali na benátský Cypr (do r. 1571), benátskou Krétu, nebo na ostrov Maltu, který od r. 1526 hostil pod císařskou ochranou někdejší Johanity, rytíře rhodské.²⁾ Koncem století zajíždějí také již hluboko do moře Středozemního korsari nizozemští a angličtí. V druhé polovině šestnáctého věku přibývalo také sporů mezi Tureckem a Benátkami o poměry na moři Jaderském. Dotkneme se ještě v jiné souvislosti těchto kontroversí, podceňovaných zejména loupežnými „Uskoky“ v zálivu Kvarnerském, uvidíme, jak ostře se tu střetaly zájmy benátské s císařskými a jak do nich zasahuje král španělský i kurie pro državy papežské na pobřeží moře Jaderského, stejně jako se ještě zmíníme o lokálních sporech této doby na pomezí turecko-dalmatském.³⁾

Na moři Jaderském konkuruje Benátkám v této době zejména patricijská republika slovanského obyvatelstva, vlašské kultury a benátských institucí, jež ve vasalském poměru k Vysoké Portě od r. 1526

¹⁾ Srovn. níže str. 15.

²⁾ Finální relace Giacomina Soranza z r. 1581, Albèri, Relazioni, ser. III. vol. 2., str. 226. Na tyto stížnosti velkého vezíra odpověděl benátský bailo charakteristickým způsobem, že totiž v této věci již psala signorie králi španělskému, na kterého se snažili takto Benátčané před Turky přesunouti odpovědnost z těchto útoků. O rytířích rhodských srovn. IV, str. 202—203.

³⁾ O tom podrobně III. str. 121—122.

zachránila svou svébytnost a zčásti i zesílila své obchodní postavení: *Dubrovník*. Jeho obratní vládcové dovedli se zabezpečiti proti Turkům stejně jako proti západu. Kurie a zejména Španělé, kteří záhy postřehli v Dubrovniku cennou protiváhu Benátkám, již si zejména vážili od té doby, co získali pro sebe Neapolsko, poskytli potřebnou ochranu drobné republice, trvající ve vasalském poměru k Vysoké Portě, proti benátské výbojnosti. Roku 1538 při první svaté lize nezavázali se protiturečtí spojenci šetřiti svrchovanosti Dubrovníka, který proto tehdy trpěl krutěji než území nepřátelské. Proto žádali zástupci signorie, když podobně vyjednávali o svatou ligu protitureckou s kurií a se Španělskem roku 1570, aby byla republika dubrovnická přinucena ke vstupu do ligy, a to hlavně z toho důvodu, aby bylo možno obsaditi republiku pod záminkou ochrany proti Turkům. Na nátlak kurie a Španěl zavázali se však tentokráte křesťanští spojenci, že budou šetřiti neutrality a územní nedotknutelnosti republiky dubrovnické.¹⁾ Turecký tlak k moři Jaderskému a tudíž i možnost místních konfliktů s Benátkami se vůbec zvětšila od té doby, co po smrti Jana Zápolského r. 1541 opanovali Osmani skoro celé Uhry a stali se na dlouhé hranici trvale sousedy benátskými. Jakýmsi neuragickým uzlem evropské politiky k Turecku zůstává pak na dlouho oblast *trojmezí benátsko-císařsko-tureckého*, kde se stýkají a prolínají nejpatrněji všechny momenty turecké politiky v oblasti Podunají i v oblasti moře Středozemního.

Jestliže Benátčané udržovali z uvedených důvodů po celé šestnácté století, kromě válek obou svatých lig 1538—1540, 1570—1573, vyvolaných časově omezenými příčinami zvláštními, vědomě s Turky mír, běželo ovšem, jak jsme již pověděli, o neutralitu ozbrojenou. Signorie projevovala však takřka stále a okázale svou vůli k míru a manifestovala své přátelství k Vysoké Portě, kdykoliv sultán zvítězil, nejenom nad Peršany, ale i nad křesťany. Tak se rozhodl r. 1523 benátský senát vypraviti do Cařihradu zvláštního vyslance, aby blahopřál Sulejmanovi nad dobytím Rhodu²⁾ a podobně blahopřáli benátská vyslanci v Cařihradě sultánovi i nad vítězstvími v Uhrách (Marco Minio 1526, Stefano Tiepólo 1549). Na druhé straně honosila se však signorie vůči křesťanským státům tím, že na rozdíl od Francie sama nikdy Vysoké Portě pomoci neposkytla. Ačkoliv po nezdaru obou svatých lig prostředkoval mezi Benátkami a Cařihradem mír vyslanec francouzský (1540 i 1573), neodhodlala se signorie vskutku nikdy k tomu, aby následovala v turecké politice krále nejkřesťanštějšího, který, jak obecně známo, uzavřel první ze států evropských v lednu r. 1536

¹⁾ I v. Ch. Engel, *Povjest Dubrovačke Republike*, přel. Ivan Kan. Stojanović, Dubrovnik 1903. Tomuto chorvatskému překladu třeba dáti přednost před německým originálem pro cenné doplňky překladatelovy. Srovn. také L. von Pastor, *Geschichte der Päpste*, passim.

²⁾ Eug. Albèri, *Relazioni*, ser. III, vol. 3., str. 93—94.

alianci se sultánem Sulejmánem, namířenou proti císaři.¹⁾ Boj Francie s Habsburky, nejprve s Karlem V., později Filipem II., byl nadlouho nej-mocnějším poutem přátelství turecko-francouzského. Mimo to získával sultán od počátku skrze francouzské zástupce cenné informace o politických poměrech západoevropských. Signorii tu vedlo nejen poznání, že její zájmy maritimní a mocenské jsou nejlépe zajištěny rovnováhou mezi oběma „monarchiemi“ na moři Středozemním, Španělskem a Tureckem, a že porážka ani jedné ani druhé by jí neprospěla, neboť by ji vydala na pospas rozpínavosti vítězově, ale Benátčany podněcovala i netajená ctižádost státi se jakýmsi prostředníkem mezi Evropou a Tureckem v postavení stejně vlivném jako bezpečném. Vskutku po celé šestnácté století je město na lagunách nejmocnějším ohniskem informací o Turecku v Evropě a signorie dovedla této výhodné pro sebe posice znamenitě využití. Pravidelné, obyčejně šifrované zprávy benátských vyslanců, „bailů“ v Cařihradě, které dnes plní v nepřetržité řadě od r. 1527 (kromě období válečných) svazky státního archivu v Benátkách, byly nepřímým zdrojem informací benátských vyslanců u hlavních dvorů evropských, u císaře, v Římě, Paříži i Madridě, kde všude platili benátská zástupci za nejlépe zpravené členy diplomatických sborů o věcech tureckých. Výhody, které z této situace benátské diplomacii nepochybně plynuly, zmenšovaly se ovšem úměrně jak rostl počet pravidelných diplomatických zástupců křesťanských států u Vysoké Porty.

Proto Benátčané nijak nezeleli, když *francouzský* vliv v Cařihradě, který v letech třicátých vedl až k jakémusi francouzsko-tureckému kondominiu na moři Středozemním (třebaže si vedl František I. pro veřejné mínění křesťanské i své země v podpoře Turecka namnoze chabě), od let šedesátých zjevně upadal. Tehdy přes novou a příznivou obchodní smlouvu, již uzavřela Francie s Tureckem v říjnu r. 1569,²⁾ došlo k patrnému ochlazení,³⁾ které zřejmě vzbudilo v papeži Piovi V. naději, že se podaří získati Francii pro ligu protitureckou. Vskutku však pracoval francouzský vyslanec v Benátkách horlivě prot lize, snaže se zabrániti vstupu signorie a bezprostředně po vítězství u Lepanta navrhla Francie sultánovi dokonce spojenectví namířené proti Španělsku. Hrozilo tehdy skutečně Filipovi II. nebezpečí koalice francouzsko-nizozemsko-anglicko-turecké. Jestliže takto se ukázala naděje Pia V. zcela marnou a Francie vyslala v červenci 1571

¹⁾ O ní E. Charrière, *Négotiations de la France dans le Levant I*, 283 a n., J. W. Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, II 759. Neměl jsem přístupu ku práci citované L. von Pastorem, v *Geschichte der Päpste*, V 191, Manfroni v Riv. Marit. 1896, luglio, 62n.

²⁾ Ot. G. E. Noradounghian, *Recueil d'actes internationaux de l'Empire Ottoman*, 1897, str. 88—93, cit. P. Herre, *Europäische Politik im Cyprischen Kriege*, str. 24.

³⁾ Srovn. J. W. Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches II*, 917—922.

opětne svého vyslance do Cařihradu, vzbudila novou naději v nástupci Piovi, Řehořovi XIII., katolická politika Karla IX. Podle úsudku tehdejšího nuncia ve Francii, Salviatiho, byl by se uskutečnil takový zásah Francie, k němuž se prý klonil i Karel IX., kdyby nebylo došlo k noci Bartolomějské. Zostření náboženských sporů ve Francii zmenšilo vůbec akční schopnost francouzskou v Turecku, takže koncem let sedmdesátých omezuje se činnost francouzské diplomacie u Vysoké Porty v podstatě na to, zabránití hrozícímu sblížení španělsko-tureckému.¹⁾ Benátčané neměli nijak kladného zájmu na válečném konfliktu Španělů s Tureckem, stejně jako si nemohli naopak přátí oficielního navázání styků mezi Madridem a Vysokou Portou, neboť v prvním případě byly Benátky nepochybně vystaveny naléhavým nabídkám útočného spolku protitureckého, který by vedl silou poměrů k válce signorie s Vysokou Portou, v případě druhém bylo by hrozilo nebezpečí, že vliv benátského baila v Cařihradě podstatně bude zeslaben zvýšenou konkurencí křesťanských mocností: v obojím případě byl by se patrně setřel význam signorie mezi třecími plochami obou monarchií. Druhá možnost zdála se ovšem nejprve po r. 1573, kdy Benátčané neočekávaně uzavřeli s Vysokou Portou separátní mír a opustili oba své hlavní spojence ze svaté ligy, krále katolického a kurii, málo pravděpodobnou vzhledem k minulosti španělské politiky a prudkým výtkám zrady, které tehdy sypali Španělé na hlavu Benátčanů, jež představovali křesťanskému světu jako bezzásadové kupčičky s křesťanskou ctí, kteří pro své lichvářské zájmy hmotné jsou hotovi zaprodati křesťanskou víru nevěřícím. Vskutku mělo se však ukázati velmi brzy, že přes všechny okázalé projevy opačné je král katolický ochoten ve své politice turecké následovati zrádce svaté ligy, které dosud Španělé tolik pro tuto věc kaceřovali. Význam tohoto obratu španělské politiky, který je vskutku důležitým mezníkem ve vývoji vztahů křesťanské Evropy v Turecku vůbec, ozřejmí se nám zejména, jestliže si připomeneme protitureckou minulost říše Filipa II.

Španělská monarchie, jejíž sjednocení se připravovalo v dlouhých a urputných bojích proti mohamedánským Maurům, vytlačovaným postupně z poloostrova pyrenejského a pádem Granady (1492) definitivně vypuzeným, stala se baštou katolické Evropy v reformačním příboji a brzy i východiskem nástupu katolické obnovy. Země, v níž ještě živě trvala tradice křížových válek proti nevěřícím, byla takřka osudově předurčena za hlavního odpůrce nové říše turecké v oblasti moře Středozevního. V působivé, třebaže poněkud jednostranné paralele ukázal kdysi L. von Ranke, jak zápolení universalismu (či imperialismu) španělské monarchie a obdobného snažení Osmanů na moři Středozevní, universálních tendencí obou těchto „monarchií“ (podle významu, který dávala tomuto slovu soudobá publicistika a státověda), bylo důležitou složkou evropských

dějín politických té doby vůbec.¹⁾ Tak tomu bylo ovšem především za Karla V., kdy vskutku se zdálo několikrát, že tento zápas strhne celou Evropu za vedení císařova do boje proti Turkům. Není úkolem této práce sledovati příčiny, jež tomu zabránily. Stačí jen, jestliže si připomeneme, že podobně jako v císařově politice italské i zde olověným takřka závažím, které mu nedovolilo, aby se rozmáchl k ráně rozhodující, byl protestantský odboj v Německu: nesnáze, s nimiž se setkával u protestantských knížat říšských Ferdinand I. při žádostech o tureckou pomoc byly jen dokladem, jak dovedně se chopili nekatolíci v říši této příležitosti, aby jí užili ke svým cílům církevně politickým. Nadlouho neměli opustiti tuto taktiku. Manifestovali sice opětovně své odhodlání k boji protitureckému, ale chápali se ho ihned jako výborného prostředku, jak posílití své postavení uvnitř říše. Jestliže se Karel V. pokoušel delší dobu opřítí svou zahraniční politiku, především proti králi francouzskému mířící, o umírněný směr katolictví, který, jak známo, se dlouho nevzdával naděje v opětovné spojení odbojných protestantů s mateřskou církví, jeho nástupce ve Španělsku se stal od počátku cele představitelem katolictví nekompromisního, jak právě vítězně vyšlo z koncilu tridentského. Důsledkem bylo podstatné uvolnění obou center habsburské politiky v Evropě, španělského a říšského, zejména když r. 1564 dosedl na trůn v Německu Maxmilián II., jenž opožděně zastával smířlivost onoho katolického proudu, s nímž kdysi plul Karel V. k vytvořenému sněmu církevnímu, jenž měl obnoviti jednotu v křesťanstvu dohodou svářících se stran. Tento směr však nyní po koncilu tridentském se stával pozvolna anachronismem. Vztahy mezi oběma habsburskými dvory se nestaly srdečnějšími trvale, ani když po Maxmiliánovi II. se ujal vlády v říši a v zemích dědičných Rudolf II., jeden z odchovanců madridského dvora, do něhož proto skládali na počátku představitelé bojovného katolictví veliké naděje. Vnitřně rozpolcená osobnost nového císaře vzdalovala se časem, jak uvidíme, čím dále patrněji od směrnic Filipových, třebaže politicky byla často jen jeho stínem.²⁾ Pomoc krále španělského na válku tureckou přestala býti samozřejmostí nejen pro finanční pohromy, které opětovně přes stálý proud zlata a stříbra ze zámoří stíhala krále katolického, nejen pro rostoucí nároky západoevropské politiky Filipovy ve Francii a proti Anglii, ale také pro patrné osobní odčizení obou panovníků, kde důležitou složkou bylo stále odkládané řešení

¹⁾ L. von Ranke, Die Osmanen und die spanische Monarchie im 16. und 17. Jahrhundert sv. XXXV. a XXXVI. Rankeových „Sebraných spisů“, Lipsko 1874 a n. Ale formulace Herreova v „Europäische Politik im Cyprischen Krieg“, str. 7: „Allein von allen grösseren Staaten steht Spanien in niemals unterbrochener schroffer Feindschaft zur Türkei. Nicht einmal hat es im 16. Jahrhundert durch Vertrag oder Kapitulation der Pforte die Existenzberechtigung am Goldenen Horn zuerkannt“ odporuje poněkud tomu, co víme o úsilí Španěl o mír s Vysokou Portou od let osmdesátých, o němž se právě Herre jinde zmiňuje.

²⁾ Viz hlavu II, str. 36—37, 66—67.

¹⁾ Srovn. L. von Pastor, Geschichte der Päpste VIII, str. 575—7, 580, 601, IX, 240, 259.

nástupnické otázky v říši. Marné byly všechny snahy, vycházející, jak poznáme, především od kurie, spojit obě protiturecké fronty habsburské, středomořskou a říšskou, v účelnou jednotu, k níž by se časem připojil i evropský východ. Jako Maxmilián II zůstal neutrálním v boji svaté ligy v letech 1570—1573, tak se nepodařilo kurii přiměti později Filipa II. k válečnému zásahu v konfliktu císařově s Vysokou Portou. I otázka pouhé peněžité pomoci madridského dvora splétala se v jedno se spory mezi oběma středisky habsburské politiky. K tomu přispívala i pozvolná změna španělské politiky k Turecku v oblasti moře Středoze­mního.

Filip II. odmítnuv důrazně podnět, aby mír v Cateau-Cambrésis byl rozšířen také na Vysokou Portu, projevil na venek jasně v počátcích své vlády úmysl pokračovati v protiturecké politice svého předchůdce. Vskutku však jeví se v jeho postupu již v těchto letech přece jakýsi obrat. Protiturecká politika španělská obracela se zcela přirozeně, pokračujíc takřka v zaokrouhlování monarchie na jihu po potření Maurů na severním pobřeží africkém, proti vasalským státům tureckým, jejichž vzájemné řevnosti úspěšně užívala. Loďstvo severoafrických barbaresků bylo zajisté pro mariti­nní postavení mocenské Karla V. na moři Středoze­mní­m neobyčejně cenné. Získání nadvlády v Itálii mírem v Cateau-Cambrésis a uvolnění španělské politiky od zájmů říšských působilo shodně tímto směrem, vy­značeným za Karla V. zejména výpravami proti Tunisu. Tam směřoval v západní pánvi moře Středoze­mní­ho i zájem Španělů o vyhlazení moslimských korsarů, kteří na pobřeží severoafrické­m měli pevnou základnu. Opěrné body, které tu trvale získali Španělé za Karla V., jevíly se takřka výpadní branou k dalšímu postupu. Španělským „admirálům“ se podařilo v první době vlády Filipa II. získati k hlavnímu dosavadnímu opěrnému bodu španělskému v severní Africe, La Golettě, nově několik jiných. Vlastenecká historiografie španělská dovedla s nadšením i patrnými nadsázkami vylíčiti tato tažení, rázu namnoze značně dobrodružného, které tu podnikli španělští plavci, jako byli Garcia de Toledo, Martin z Cordovy, Don Alvaro de Bazan, v neustálých bojích s moslimskými korsary, takřka jako nové výpravy křížové.¹⁾ Jestliže však na pobřeží severoafrickém trvá takto dosavadní postup španělský, změnila se pro krále katolického situace na přímé frontě protiturecké, v Itálii, mírem v Cateau-Cambrésis, zcela podstatně. Pokud trvalo na poloostrově Apeninském soupeření s králem francouzským, jeví se tam turecký zásah, zejména za spojenectví Vysoké Porty s králem nejkřesťanštějším, pro Španělsko vážným nebezpečím. To se změnilo ustavením španělské hegemonie na poloostrově Apeninském. Západní pánve moře Středoze­mní­ho, sevřená španělským Neapolskem, Sicílií, ligistickou jižní Francií a severoafrickými opěrnými body španělskými, jevíla se v letech osmdesátých v době pasivity francouzské diplomacie za náboženských válek, již jsme se dotkli, čím dále patrněji

¹⁾ Srovn. P. Herre, Europäische Politik im Cyprischen Kriege, str. 52—53.

uzavřeným mořem španělským, v jehož severním vrcholku Janov, politicky naprosto závislý na králi katolickém, byl nadále hlavní základnou španělského loďstva a jeho námořního panství. Benátky stávají se tehdy proti Turecku jakousi přední baštou španělské monarchie na Apeninském poloostrově.

Největším nebezpečenstvím, které odtud s této strany králi katolickému hrozilo, byla možnost, že by se Turkům podařilo buď přespříliš zeslabiti Benátky nebo je stáhnouti podobně jako r. 1538 k protihabsburské alianci. Právě z této dvojí podstatně protikladné funkce Benátek pro španělskou politiku v Evropě, kde jednak signorie představuje hlavní překážku k dovršení španělského panství v Itálii, jednak jakýsi ochranný val proti Turecku, třeba vysvětliti postup krále katolického. Španělsko je spojencem Benátek, pokud hrozí signorii nebezpečí porážky, která by jí trvale znemožnila plniti tuto funkci, odvrací se však od nich ihned, jakmile není třeba se toho obávat. I za protitureckého spojenectví ve svatě lize 1571—1573 obracel se každý z obou států jinam. Kdežto Benátčané mířily tehdy k obnově svého panství ve východní a střední části moře Středoze­mní­ho, usilovali Španělé zejména o účinný útok proti vasalským státům mohamedánským na pobřeží severoafrickém. Proto si vynutili tehdy španělští vyjednavací, aby přes původní odpor signorie byly státy vasalské pojaty do útočného plánu svaté ligy. Je známo, jak ihned po slavném vítězství spojených zbraní křesťanských u Lepanta se odloučilo španělské loďstvo pod velením dona Juana d'Austria od flotily benátské, aby provedlo výpravu proti Tunisu, která nakrátko jen získala toto území pro Španělsko. Jakmile uzavřeli Benátčané r. 1573 separátní mír s Tureckem, marně se pokoušel papež Řehoř XIII. udržeti Filipa II. v otevřeném boji s Turky. Zajištění Benátek, oslabených ovšem ztrátou Cypru, tímto mírem bylo zároveň pojištěním bezpečnosti Španěl a jejich nadvlády v západní pánvi moře Středoze­mní­ho, kde zůstává král katolický přes brzkou ztrátu Tunisu (1575) pánem nepopíratelným.

Nájezdy tureckého loďstva do těchto končin zjevně v této době ustávají a také pobřeží jižní Italie pod panstvím španělským vyhledávají turečtí korsari daleko méně než tomu bylo v první polovině století. Naproti tomu povstání v Nizozemí, podpora ligy ve Francii a posléze veliký zápas na moři s Alžbětou Anglickou zaměstnávaly krále katolického čím dále výlučněji jiným směrem, takže se proti Osmanům již ani důrazněji exponovati nemohl. Tak následuje po r. 1573 mezi Španělskem a Tureckem nepsaný klid zbraní, rušený jen místními srážkami. Tento stav podporoval, zdá se, i tehdejší vývoj poměru francouzsko-tureckého. Mír v Cateau-Cambrésis r. 1559 uvolnil ve svých důsledcích těsné přátelství, které po léta trvalo mezi králi nejkřesťanštějšími a Vysokou Portou, třebaže se u ní Jindřich II. (1547—1559) již netěšil vážnosti Františka I. (1509—1547). Nesplnila se sice naděje kurie, že se podaří krále francouzského po míru se Španělskem přiměti ku přerušení diplomatických styků s Cařihradem, ale sultán Sulejmán

Veliký neviděl již nadále v králi francouzském otevřeného spojence proti Španělsku. Právě v době, kdy se bylo králi katolickému rozhodovati po rozkladu svaté ligy separátním mírem benátsko-tureckým (1573) o dalším postupu k Turecku, zkalily se nemálo vztahy francouzsko-turecké také stanoviskem Vysoké Porty ke královské otázce polské, kde Cařihrad nepřál francouzské kandidatuře Jindřicha z Valois (1573, 1576). V dalších dvou desetiletích trpěla nadto vážnost Francie v Cařihradě válkami náboženskými, které ji zbavovaly u Vysoké Porty významu samostatného faktoru v evropské politice. I francouzská plavba ve východní části moře Středomořího trpěla tím nemálo.

Španělská monarchie nebyla ovšem faktickým klidem zbraní s Tureckem nijak zabezpečena při svých západoevropských akcích se strany Osmanů, zejména bylo tu stále nebezpečí, že dojde k útočné alianci Turecka s některým z odpůrců Filipa II. Nebezpečí spolku s Francií hrozilo z uvedených již důvodů až do nastoupení Jindřicha IV., do počátku let devadesátých, méně než spojenectví sultánovo s alžbětinskou Anglií. A tu bylo vskutku pro krále katolického na pováženou, když se podařilo r. 1582, právě když se počínal rozvíjeti otevřeně konflikt mezi Alžbětou a Filipem II., zakotviti anglické diplomacie v Cařihradě trvale. Benátčané, kteří tu vystupovali mimoděk takřka jako zástupci zájmů španělských, i Francouzi marně se snažili tento postup anglický zkržiti; vliv anglického vyslance u Vysoké Porty brzy od poloviny let osmdesátých patrně vzrůstal, Alžběta byla sultánovi cenným spojencem proti Španělsku a získávala ho i terminologií své diplomacie, označující katolické panovníky, zejména krále španělského, jako modláře a nevěřící. Přes to však se Anglii nepodařilo získati Turecko k otevřenému konfliktu s králem katolickým. Vskutku třebaže obchodní význam trvalého zachycení anglického u Vysoké Porty měl se projevit teprve počátkem 17. století, znamenalo trvalé zastoupení Anglie vyslancem v Cařihradě patrnou změnu u Vysoké Porty a nové zeslabení významu Benátek i Francie.¹⁾

¹⁾ Z finálních relací benátských bailů v Cařihradě zmiňuje se po prvé o Alžbětě Anglické Gianfrancesco Morosini 1585, (Albèri, Relazioni, ser. III, vol. 3, str. 309; srov. také co poznamenává vydavatel k relaci Giacomu Soranza z r. 1576, ser. III, vol. 2, str. 207): vyslanec líčí úsilí francouzské proti sblížení turecko-anglickému; Anglie má pro Turecko význam hlavně jako soupeř Španěl. Přes to prý vyslanec anglický u Vysoké Porty je v malé vážnosti, každý ho nazývá luteránem, i sami pašové. Naproti tomu Lorenzo Bernardo uvádí v relaci z r. 1592 (Albèri, Relazioni ser. III, vol. 2., str. 386): Turek si váží královny anglické pro její loďstvo po porážce velké armády. Anglie a Turecko mají společný zájem proti králi španělskému. Proto přátelství anglicko-turecké vzrůstá a není, co by mu mohlo překážeti, neboť oba panovníci spolu nehraničí. Pokud odpovídají pravdě další slova benátského vyslance „continua quell'ambasciatore a far cattivissimi officii contra la cristianità, provocando l'armata turchesca a suoi danni...“, která se netýká císaře, poznáme v kapitole třetí a čtvrté. Pro poznání styků anglicko-tureckých je nyní nejdůležitější vydání výtahů z depeší benátských vyslanců z Cařihradu v „Calendar of State Papers and Manuscripts, existing in the Archives and Collections of Venice“, VII, VIII, IX

Turecko nemělo stálých diplomatických zástupců u dvorů křesťanských. Bylo tudíž naléhavou potřebou pro dvůr sultánův, zejména při rostoucích stycích se státy křesťanskými, opatřiti si spolehlivé *informace o událostech v Evropě*. Ty poskytovali sultánovi na počátku století především bailové benátské. Později však, jak jsme uvedli, upustili, nevíme dobře z kterého důvodu, od tohoto zvyku a koncem šestnáctého století informují Vysokou Portu o politických událostech evropských kromě levantských židů především vyslanec francouzský a anglický, zprvu zpravidla ve vzájemné shodě, později i za netajeného soupeření. Za této situace záleželo Španělsku nutně tím více na tom, aby navázalo po vzoru benátském, francouzském a anglickém s Vysokou Portou pravidelné styky diplomatické. Věc nebyla ovšem pro krále katolického nijak snadná. Kolikráte kaceřovala habsburská diplomacie stanovisko Francie, že král nejkřesťanštější nedbá solidarity křesťanských států, kolikráte vytýkali španělští státníci Benátkám nedůstojné kupčení, kolikráte byli obviňováni němečtí protestanté ze styku s Tureckem, kolikráte byla pranýřována v poslední třetině století Alžběta Anglická pro styky s Vysokou Portou jako příznivkyně islamu a vladařka napolo poturčená! V poměru k Turecku postupoval dosud král španělský (přes různé spory zejména v oblasti církevně-politické) v plné shodě s kurií. A tu byla důležitá zejména časová souvislost, že zatím co Španělsko čím dále patrněji se snaží navázati normální styky s Vysokou Portou, kurie takřka paralelně se stává stále výrazněji hlavním představitelem protitureckého snažení v Evropě.

Růst protitureckého úsilí *kurie* v době protireformační byl zcela přirozený. Hlavní překážkou politickou, s níž se setkávalo papežství při obnovování svých universálních aspirací, byl vzrostlý důraz na státní zájem: nové státy národní, vzniklé na sklonku středověku, opřely se o tuto formulaci renaissanční státovědy, osvědčené nejprve v prostředí drobných států vlášských. K překonání tohoto novodobého partikularismu potřebovala kurie jednotící politické myšlenky, jíž by bylo možno sepnouti všechny státy křesťanské pod vedením papežovým. Odtud neustálé snažení o organisaci protitureckého boje a protiturecké ligy, jež se stává v době katolické obnovy trvalým inventářem papežské politiky. Již v době papežů renaissančních na předělu patnáctého a šestnáctého století setkáváme se ovšem se snahami podobnými. Nově budovaný *stát církevní* je tehdy ohrožen náporům tureckým stejně jako ostatní státy italské. Tak Innocenc VIII. se stará o obranu svého území, zejména pobřeží proti námořním lupičům, podporuje uprchlíky hrnoucí se do Itálie z Cařihradu a Balkánu, r. 1489 vyzývá panovníky křesťanské k vytvoření ligy protiturecké. Podobně si vedl o deset let později (r. 1499) Alexander VI., který vyjednával s vyslanci

(ed. H. O. F. Brown). O vlivu námořního konfliktu španělsko-anglického na styky turecko-anglické E. Pears, *The Spanish Armada and the Ottoman Porte* v *English Historical Review*, July 1893, VIII). Srov. W. Platzhoff, *Geschichte des europäischen Staatensystems 1559—1660, 1928*, str. 99.

panovníků křesťanských v Římě r. 1517 o svém návrhu na t. zv. „bratrství svaté výpravy křížové“ („fraternitas sanctae cruciatae“). Ale ve všech snahách protitureckých této doby převládá u kurie zřetel státu církevního a papeže jako suveréna světského nad společnými zájmy církve a křesťanstva. Nerozpakují se proto také papežové v této době vyjednávat se zástupci sultánovými. Za Innocence VIII. dostává se do Říma r. 1488 mladší bratr sultánův, princ Džem, který byl jako nápadník cařihradského trůnu cennou zástavou v rukou křesťanů a na čas i předmětem sporů mezi Karlem VIII. francouzským, Matyášem Korvínem, Neapolskem, Benátkami a papežem Innocencem VIII. Jeho trvalé usídlení ve Vatikáně zdálo se splňovati ve smyslu zcela nečekaném rozšířené tehdy prorocství, že sultán si zvolí tam sídlo. R. 1490 přijímá však Innocenc VIII. poselství turecké, od něhož dostal dary od sultána a jehož žádostem vyhověl. Druhé poselství turecké navštívilo Innocence VIII. r. 1492. Za Lva X. vítězí v otázce turecké nad papežovou koncepcí obecné výpravy křížové, „fraternitas sanctae cruciatae“, dohodou mezi Františkem I. a Jindřichem VIII. z října 1518 návrh anglického kardinála Wolsey-e, takže papež musil chtít nechtít v této věci ratifikovati smlouvu anglicko-francouzskou (31. XII. 1518). Při nepochybném úsilí papežů o protitureckou obranu je v této době charakteristické, jak kurie stále je ovládána jen státně-politickými zřeteli. To projevilo se nejlépe v poměru k Turecku za boje Františka I. francouzského s císařem Karlem V. Proticísaršská politika vedla Klimenta VII. (1528—1534) nejen k těsnému sblížení s králem francouzským Františkem I., spojencem Osmanů, ale i do povážlivé blízkosti k Vysoké Portě. I L. von Pastor, který jako pravověrný dějepisec katolický jinak co nejvíce zamlčuje a zeslabuje filoturecké náběhy renaissanční kurie v evropské politice, píše o dvojsmyslném jednání tohoto papeže se Zapolským, kterého podporovali všichni odpůrci Habsburků a také sultán (1527).¹⁾ Těchto několik letmo načrtnutých hesel dává jakousi představu o tom, jak v době renaissanční kurie i v poměru k půlměsíci podlehla nebezpečně světským hlediskům pouhého zájmu státního. Papež netěšil se jinak v Cařihradě vážností. „O osobě papežově nemluví Turci nikdy nebo jen velmi zřídka, poněvadž Jeho Svatost nemá loďstva, státu, ani společného území se sultánem“, praví v r. 1558 benátský vyslanec Antonio Barbarigo.²⁾ Podobně znějí úsudky jiných bailů v Cařihradě: jen jako podněcovatel ligy protiturecké mohl papež vzbuditi u Turků zájem.³⁾

¹⁾ L. von Pastor, Geschichte der Päpste IV, 2.

²⁾ Albèri, Relazioni ser. III vol. 3, str. 158.

³⁾ Srovn. relace Daniele de' Ludovisi z r. 1534, Marc. Ant. Donina z r. 1562, Marcantonio Barbara z r. 1573, Giacomina Soranza z r. 1576, (Albèri, Relazioni, ser. III vol. 1., str. 25, ser. III vol. 3, str. 202, ser. III vol. 1., str. 332, ser. III vol. 2, str. 203). Podle relace Lorenza Bernarda z r. 1592 chová sultán k papeži „odio immortale“, nejen že je hlavou křesťanského náboženství, ale že je jediným, který může spojití proti němu všechno křesťanstvo (Albèri, Relazioni ser. III, vol. 2, str. 382).

Jakmile pronikly protireformační ideály kurii, nemohli si již papežové počínati tak volně jako suveréni pouze světští. Odtud teprve je snažení o protitureckou ligu stálou složkou kuriální politiky. Projevila se po prvé důrazně již ve snaze Klimenta VII. o dohodu mezi Karlem V. a Františkem I.¹⁾ Mohla se pak obracetí více k oblasti moře Středozevního, kde se snažila zejména o spojení Benátek a Španěl ke společnému postupu, což se ovšem jen v letech 1570—1573 podařilo na dobu poměrně krátkou. Nebo se obracel zřetel kurie na východ, buď k podpoře Habsburků německé větve nebo ke snaze o spojení Moskvy, Polska a Habsburků. Konečně se občas snažila kurie spojití všechny tři protiturecké fronty, v oblasti moře Středozevního, Podunají a ve východní Evropě v účinnou jednotu evropskou. Jestliže první typ protiturecké ligy uskutečnil Pius V. (1566—1572) ve svaté lize papeže, Španěl, Benátek a Toskany, snažili se uskutečniti způsob druhý a třetí někteří jeho nástupci, zejména Sixtus V. (1585—1590). Ten aspoň na počátku svého pontifikátu upjal pozornost především k plánu, který zanedbával jeho předchůdce Řehoř XIII., aby totiž po smrti Ivana IV. Hrozného (1583) kurie se opřela ve své politice ve východní Evropě především o polského krále Štěpána Bathoriho, a o jeho výbojně snažení. Politika protireformačního papežství směřující k vytvoření protiturecké ligy, spojená rozmanitě s myšlenkou vykořenění kacířstva, ale také s ní se leckdy křížící, vyžadovala od kurie v době vzrostlého důrazu na zájem státní vsutku, jak poznamenal výstižně moderní historik, obzvláště optimistický.²⁾ Je ovšem pravda, že ani na vrchole protireformace se kurie neodpoutala zcela od světských hledisek při své politice³⁾, a že i v této době je pro kurii leckdy okázala snaha o boj proti Turku jen pláštíkem k zakrytí cílů jiných, ale celkem bylo tu více upřímnosti a nepraktického idealismu, než bychom dnes leckdy byli ochotni přiznati. Mělo býti podle mínění kurie přerušeno i obchodní spojení katolického světa s nevěřícími, poněvadž jím trpí

¹⁾ V tomto úsilí střetávala se ovšem kurie rovněž se zájmem Benátek. Lapidárně praví benátský historik (P a o l o P a r u t a) k r. 1546: „Ma la salute d'Italia erano li travagli, ne'quali conveniva continuare Cesare et il Rè di Francia“. (Historia Venetiana, str. 555.)

²⁾ To poznamenává P. Herre, Europäische Politik im Cyprischen Kriege. Látka ke vztahům renaissančního papežství k Turecku shrnuta je nyní nejlépe v III. a IV. díle Pastoro v ý c h dějin papežů. Při užívání jich nesmíme však zapomenouti na zmíněnou tendenci autorovu, přátelské vztahy papežů k Vysoké Portě ve vypravování co nejvíce potlačiti. Proti tomu srovn. zejména J. Burckhardt, Die Kultur der Renaissance, 7. vyd., I str. 96—100, Treitschke, Politik I 1899 str. 89, P. Herre, Europäische Politik im Cyprischen Kriege, kap. II.

³⁾ Výstižně ukazuje tuto dvojklnost papežské politiky této doby P. Herre, Europäische Politik im Cyprischen Kriege, str. 44, na příkladu samotného Pia V., jak byl stržen podnikem avignonským.

J. Matoušek: Turecká válka v evropské politice.

blaho duše obchodníků, jak o tom svědčí množství dokladů od let šedesátých do konce století.¹⁾

Králi španělskému záleželo na stanovisku kurie nejen s hlediska náboženského a církevního, ježto by bylo bývalo nepochybně zjevem pohoršlivým pro katolický svět, kdyby za odporu a veřejného odsudku papežova se král Filip II. pouštěl do mírového jednání s Turkem, ale španělský král byl zavázán kurii také za výnosné zdroje finanční, které kurie madridskému dvoru v podobě t. zv. „cruzady“ a „excusado“²⁾ poskytovala v době, kdy často Španělsko tonulo v krajní tísní peněžní, a tato pomoc kurii umožněná byla vedle zámožského stříbra leckdy poslední záchranou vůdčí katolické mocnosti. Proto si vede Filip II. při pokusech o sblížení s Cařihradem krajně opatrně, nechtěje kurii dráždit v době, kdy potřeboval také její pomoci ve věcech francouzských. Došlo k prvnímu náběhu takovému r. 1573 a jednání obnovováno po sedm let, kdy r. 1580 došlo k jakési prozatímní a nezávazné dohodě.³⁾ Jednání vedl za krále katolického rodilý Ital z Milána, Juan de Marigliano. Příněří obnovováno od počátku let osmdesátých vždy na jeden rok. Při obnově příněří císaře s Vysokou Portou r. 1583 projevil velký vezír Scivus paša ochotu, pojmouti do smlouvy i Španělsko, jestliže by se císař zaručil za udržení míru s králem katolickým.⁴⁾ K dobru krále katolického při tomto sondování půdy v Turecku, které se dalo v letech osmdesátých tajně přes Dubrovnik (Benátčané vystupovali proti těmto snahám stejně jako proti podobným pokusům anglickým) byla skutečnost, že si na západě evropském plně neuvědomovali nesnáze, jež by osmanské říši právě v této chvíli způsobil nápor křesťanské Evropy.

Získáním *Portugalska*, o jehož pomoc se ucházela horlivě kurie r. 1571 po tragické smrti krále Šebestiana (1578), zmocnilo se Španělsko

¹⁾ Upozornil na tuto zajímavou skutečnost po prvé P. Herre, *Mittelmeerpolitik*, str. 358.

²⁾ „Cruzada“ zvala se bula, jíž papež povoloval králi španělskému, aby prodával duchovní milosti za živé a mrtvé k placení nákladu války proti nevěřícím, „excusado“ slula dávka, kterou musil platiti v každé farnosti jeden dům podle rozhodnutí králova ve výši desátků, které platil jinak kostelu a v nichž tak byl osvobozen („excusado“). Srovn. M. Philippson, *Philipp II. von Spanien und das Papsttum*, *Historische Zeitschrift* 39, str. 281—310. Podle něho P. Herre *Europäische Politik im Cyprischen Kriege*, str. 58.

³⁾ O těchto jednáních J. W. Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa* III, Gotha 1855, E. Charrière, *Negotiations de la France dans le Levant* II, III, P. Herre po prvé upozornil („Mittelmeerpolitik in 16. Jahrhundert“ v *Hist. Viert.* IX, str. 360) na novou látku pro tato jednání, zpřístupněnou v „*Calender of State Papers and Manuscripts, relating to English Affairs, preserved in the Archives of Venice* (ed. Rawdon Brown), VII. (1558—1580); slibu vysloveného tamtéž („Ich gedenke diese wichtigen Verhandlungen in kurzem ausführlich darzustellen“) Herre však pokud vím nesplnil.

⁴⁾ Joseph von Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, II, 1834, str. 534.

i rozsáhlého portugalského panství osadního (1580), v něm i osad dotud portugalských v Asii. Jimi se sblížila územně říše Filipova s *Persii*, mocností to, jejíž soupeření s *Tureckem* ve stálých válkách plní politické dějiny přední Asie v šestnáctém věku. Již před připojením Portugalska ke Španělům se uvažovalo o pomoci, již by mohlo poskytnouti boji proti Turkům v oceáně Indickém.

Vysoká Porta v době dlouholeté války s *Persii*, zahájené r. 1577 a teprve mírem v Cařihradě r. 1590 zakončené, potřebovala nutně míru na západě. Odtud obnovila Vysoká Porta stálé příměří s císařem, které uzavřela r. 1576 na osm let, r. 1583 na dalších osm let, a to i přes četné srážky pohraniční v Chorvátsku a v Uhrách, které nabývaly leckdy rázu místní války. Pokud trvala válka s *Persii* nechtěla Porta toto příměří přerušiti, třebaže v Cařihradě dobře věděli o vojenské slabosti císaře, který je ochromen náboženským sporem v říši a v zemích dědičných i finančními nesnáze. Jediným posílením císaře pro válku s Turkem, jež získal v druhé polovině šestnáctého století, bylo zajisté vybudování „vojenské hranice“, obranného systému pevnůstek v Uhrách a Chorvátsku, vydržovaného stavu zemí dědičných. Více než císařský dvůr se však o ně zasloužila energická vláda Karla II. Štyrského. Z téhož důvodu viděli tehdy v době války s *Persii* v Cařihradě rádi námluvy španělské, které se od počátku let osmdesátých častěji opakovaly. Pro stanovisko křesťanské Evropy k Turecku od let osmdesátých bylo však zejména důležité, jak nedostatečně se chápal význam Persie pro boj protiturecký.

Již současníci všimli si ovšem skutečnosti zcela nápadné, že výbojnost turecká se zvětšuje, jakmile má říše Osmanů volné ruce v Asii. Válka persko-turecká, zakončená mírem cařihradským z 21. června r. 1590, zbavila na čas Evropu tureckého nebezpečí vůbec. Byla proto nasnadě myšlenka společného postupu Persie s křesťanskou Evropou, jež vskutku se v tomto období objevovala častěji v evropské publicistice i v praktické politice. Příznačné jest, že zejména kurie podporovala tyto plány spolku s mohamedánským státem asijským, nic se neohlížejíc na skutečnost, že se takto stíral případnému náporu protitureckému jeho náboženský ráz. Kurie šla tu ostatně za příkladem Benátek, které r. 1570 před válkou „svaté ligy“ vyslaly do Persie zvláštní poselství v osobě Vincenza d'Alessandri, ovšem bez úspěchu. Nastoupení šacha Abbase r. 1586, po smrti jeho staršího bratra Hamzé Mirzy, je počátkem nového rozmachu říše perské. Zprvu se zdálo ovšem postavení nového vladaře takřka beznadějným. Na západě měli Turci obsazeno Gruzinsko, Armenii, Azerbejdžan a Baghdád. Na východě chán bucharský zaplavil Chorásán a dobyl Mešedu a Nichapuru. Šach Abbas se konečně rozhodl uvolniti své síly na straně turecké a mírem cařihradským postoupil osmanské říši všechna území, která za války obsadil. Mohl se tak obrátiti plnou silou proti Buchaře.

O postavení perské říše měli ovšem v Evropě informace kusé a často nesprávné. Přicházely především přes Cařihrad a Benátky. S tím souvisela

skutečnost, že byla Evropa poměrně nejlépe zpravena o vztazích turecko-perských, kdežto východní politika šachů unikala jí skoro úplně. Neboť zprávy Portugalců a Španělů pozbývaly na ceně jednak tím, že spojení s evropskými osadami v Asii bylo vůbec nedostatečné, jednak zdlouhavostí námořní dopravy z Indie. Tato skutečnost měla pro vývoj vztahů Evropy k říši osmanské význam neobyčejný, který nebyl dosud v historiografii moderní patřičně vytčen. Je na příklad otázka, zda by se nebyla rozvinula protiturecká akce v druhé polovině let osmdesátých za vedení Sixta V. zcela jinak, kdyby bylo tehdy v Římě jasné vědomí o tom, jak je vázáno turecké vojsko boji asijskými skoro úplně. Naopak zase neznalost války perskobucharské, rozpoutané v plné síle teprve po turecko-perském míru v Cařihradě r. 1590, dodávala v představách stoupenců protiturecké akce v Evropě v letech devadesátých, jak poznáme, spolku s Persií významu, kterého již tehdy míti nemohl.¹⁾

Nesnáze spojení s Persií a nemožnost rozpoznati včas politické možnosti spolku s ní, zmařily tedy plány na společný postup, který jinak připadal tak lákavým, takže se o něm zmiňuje ve svém návrhu válečného řádu proti Turkům z r. 1593 také český pán Zikmund Chotek z Chotkova: podle něho se měl uskutečnit společný postup císařův s králem perským tak, aby císař vpadl do tureckého území právě ve chvíli, když sultán bude zaměstnán na východě a naopak. Usuzoval asi správně, že podobný spolek císařův s Persií by byl podstatně usnadnil protitureckou ligu v Evropě, do níž by vstoupili všichni sousedé říše Osmanské (král polský, Benátčané, papež i Španělé), ale nepočítal dostatečně s omezenými možnostmi technickými perskocísařských styků.²⁾

Při pokusech Španělů navázati diplomatické styky s Vysokou Portou důležité bylo, že k nim docházelo skoro současně s významným obratem veřejného mínění křesťanské Evropy k Turecku. Separátní mír turecko-benátský z r. 1573, který ukončil jednotu svaté ligy Benátek, papeže a Španěl v boji protitureckém, byl zajisté nejen důležitým mezníkem ve vývoji politických vztahů křesťanské Evropy k Turecku, ale i podnětem k rozsáhlé literatuře polemické, v níž se strany španělsko-papežské se obviňovali Benátčané ze zrady křesťanské věci, kdežto naopak se strany benátské se obhajoval postup signorie nespolehlivým a krajně sobeckým postupem španělským. Daleko významnější než tyto přestřelky plynoucí z okamžité situace politické byly úvahy zásadnější povahy, které z nezdaru ligy tak okázale instalované vyvozovaly důsledky pro další vztahy kře-

¹⁾ Proti pracím, obírajícím se konflikty Persie s Tureckem výhradně s hlediska politiky evropské, cenné postřehy o asijských souvislostech těchto věcí přináší R e n é G r o u s s e t, *Historie de l'Asie III, Le Monde Mongol, le Japon*, Paříž 1922, 171 a d. Tamtéž uvedena literatura o dějinách perských v této době.

²⁾ Návrh Zikmunda Chotka z Chotkova otištěn ve S n ě m e c h ě s k ý c h, VIII, č. 156, str. 415—441; spolku císařova s Persií týká se čl. 18 tohoto návrhu, str. 421.

stanské Evropy k osmanské říši vůbec a docházely k závěrům podstatně jiným než publicistika dosavadní, dokazující buď všeobecně nepřemožitelnost Osmanů nebo naopak v nadsázkách horující pro válku proti nevěřícím. Tak janovský státník a historik U. F o g l i e t a ve spise, vydaném těsně po separátním míru benátsko-tureckém z r. 1573, hojně rozšířeném a čteném,¹⁾ došel k závěru, že, ježto spojení křesťanských států proti Turecku se ukázalo nemožným, je třeba usilovati o to, aby, pokud možno, všechny státy křesťanské vybudovaly řádné styky diplomatické s Vysokou Portou tak, aby alespoň jednostranných styků s jedním státem křesťanským se nemohlo zneužítí ke škodě státu druhého. Ve své příležitostné publikaci snaží se vůbec Foglieta dovoditi, že jen nezaujatým srovnáním institucí křesťanských a tureckých lze se dobrati pravdivého poznání říše osmanské.²⁾ Protibenátské ostří úvah janovského publicisty bylo ovšem zjevné, neméně však se tu projevovala skutečnost, že ani ve vztazích k státu nekřesťanskému nedovedla katolická restaurace ani ve světě románském obnoviti veskrze hlediska pouze konfesijní, a že dědictví renaissanční státovědy projevuje se tu zcela patrně.

Ještě výrazněji se hlásí humanistické dědictví v posuzování vztahů křesťanské Evropy k Turecku u vynikajícího člena diplomacie císařské, rodilého Nizozemce rozhledu takřka polyhistorického, který na dvou cestách, vykonaných do Turecka ve službách císařských, lépe než kdo jiný z jeho současníků poznal z autopsie říši tureckou, jak se jevila v druhé polovině století oku nezkalenému takřka předsudky náboženskými a národnostními a vycvičenému studiem dějin ke srovnávání společenských jevů. A. G. B u s b e c q je nejvýznamnějším představitelem nového, věcnějšího názoru na Turecko. Ve spise rozsahem nevelikém, ježž věnoval svým zkušenostem, blíží se tento nezaujatý zřetel poznávací až k jakési předzvěsti osvícenství. Oproštění od konfesijní zaujatosti jeví se tu nejvíce v analogiích mezi poměry křesťanské Evropy a říše osmanské, které se nezastavují

¹⁾ Nová válka turecká, r. 1593 vypovězená, vzbudila zájem o spis Foglietův opětovně i v Německu. Vydal jej se svým úvodem v Lipsku 1594 známý publicista D a v i d C h y t r a e u s spolu s výtahem z úvah *Busbecquových* a z *Parutova* spisu o válce cyperské i s přehledem válečných událostí let 1592—1593 pod dobově obšírným titulem „De causis Magnitudinis imperii Turcici et virtutis ac felicitatis Turcarum in bellis perpetuale Uberti Folietae lucubratio. — De re militari adversus Turcas instituenda consilium Augerii Busbequii. — Series Imp. Turcicorum proximi biennii res in Hungaria actae. — Narratio belli Cyprii, inter Venetos et Turcas superioribus annis gesti. 1594.

²⁾ Aby se poznaly příčiny stálých úspěchů tureckých je třeba: „Eae planiores fient, si nostros et illorum mores instituta, consilia, disciplinam, inter se conferendo, sigillatim persequemur“. Z těchto důvodů Foglieta uvádí nejprve náboženství (religio). Vojenství se zakládá nejprve na poslušnosti a kázni, základem obojího je náboženství. Příkladem jsou Římané. Fatalismus zbavuje Turky strachu před smrtí. Turkům zákony zakazují studium filosofie. V dalším uvádí Foglieta zejména, jak zřízení turecké se všechno obrací k válce. U křesťanů je veliký počet kněží, soudců, písařů, úředníků, škol, budov, u Turků naopak všichni zdatní se věnují vojenství.

ani před choulostivou oblastí institucí církevních. Tak srovnává Busbecq „nejvyššího z kněží tureckých“ s papežem.¹⁾ Dovedl jinak vytknouti i světlé i stinné stránky tureckého života a učenost humanistická, zastavující se pietně nad stopami starověké kultury,²⁾ šťastně se snoubí s bystrým pozorováním poměrů současných.

Takovýto nezaujatý poměr k říši osmanské měli od počátku benátské diplomati. Tři svazky, vyplněné relacemi „bailů“ z cařihradského dvora v šestnáctém století, vydané ve známé sbírce Albèriho zůstanou přes omyly a nepřesnosti v podrobnostech povždy podivuhodným svědectvím nepředsudného líčení, zaostřeného jen zájmy benátského obchodu a vnímavým stopováním situace tureckého loďstva, jež bylo pro signorii životní důležitostí. Tak nastala konečně koncem století vhodná chvíle, aby stanovisko, praktikované již signorii k říši osmanské od počátku vzájemných styků, bylo formulováno soustavněji i publicisticky. Benátský diplomat a dějepisec Paolo Paruta (1540—1598) provedl tento úkol především.³⁾ Jeho „Dějiny benátské“ („Historia Vinetiana“), jimiž byl pověřen radou desíti již 18. února 1579 a které jsou vedle „Pamětí Sagredových“ nejdůležitějším historickým dílem souvěkým o vztazích Benátek k Vysoké Portě v šestnáctém stol. i „Dějiny války cyperské“ („Historia della guerra di Cipro“), které líčící válku „svaté ligy“ v letech 1570—1573 jsou jejím pokračováním samostatným, představují vskutku jen jedinou velikou apologii mírumilovné politiky benátské k Cařihradu, kterou diktuje republika svrchovaný „ragione di stato“. Tytéž myšlenky ve formě dobově oblíbených úvah o rozmanitých událostech historických na daná témata tlumočí i jeho „Hovory politické“ („Discorsi politici“). V praktické diplomacii dokázal vskutku Paruta, jak životné byly zásady jeho spisů.⁴⁾

* * *

¹⁾ „Mufti is est apud Turcas sacerdotum supremus, ut apud nos Romanus pontifex.“ A. G. B u s b e c q, Itinera Constantinopolitanum et Amasianum, Antverpy 1581, str. 50.

²⁾ Busbecq l. c. str. 27—28 (zbytky Traianova mostu přes Dunaj), 29 (zbytky staré silnice římské a zbytek sloupu u Niše).

³⁾ Sebrané spisy politické P. Paruty vydány ve Florencii r. 1852 („Opere politiche di P. Paruta, Le Monnier). O jeho životě a literární činnosti pojednal vydavatel C. M e n z a n i v prvním svazku. Relace P. Paruty z vyslanectví římského r. 1595 otištěna znovu u Albèriho, Relazioni ser. 2, 1, 355. O jeho depeších z této legace srovn. hlavu IV. Rozbor Parutových dějin benátských ukazuje teprve jejich cenu, neboť zpracovávají a namnoze podávají i ve výtazích látku ze státního archivu benátského, pozdějším dějepiscectvím neužitou.

⁴⁾ Jestliže konec svaté ligy z r. 1571 nepochybně oslabil podstatně pocit křesťanské solidarity, zachází přece P. H e r r e, Europäische Politik im Cyprischen Kriege, příliš daleko, jestliže tvrdí (str. II.): „Mit der Zerstörung der türkischen Flotte bei den curzolarischen Inseln, so wird sich uns erweisen, ist die Staatslehre der Renaissance auch gegenüber der Pforte zur vollen Herrschaft gelangt, in Wahrheit ist damals, für die politische Praxis wenigstens, der letzte Rest des Gefühls einer christlichen Gemeinsamkeit gegenüber den Ungläubigen verloren gegangen.“

Navykli jsme si viděti ve smrti Sulejmána I. 1564, ve vládě nástupce jeho Selima II. (1564—1573), zejména pak v zavraždění Mohameda Sokollího, jenž po čtrnáct let vládl úřadem velkého vezíra, význačný předěl, odkud proud tureckých dějin od vzepjetí velikého dobyvatele nezadržitelně sestupuje. Ed. F u e t e r ukázal ovšem, tuším přesvědčivě, že rozmach říše osmanské v první polovici století nebyl dán tak silou vnitřní, jako šťastnou pro ni konstelací v západní Evropě, rozpolcené jednak odbojem protestantským, jednak zápolením Karla V. s králem francouzským o prvenství politické.¹⁾ Jestliže již současníci pozorovali úpadek říše osmanské od šedesátých let století a od svaté ligy se věc ta stala stálým předmětem politické publicistiky, běželo leckdy více o optický klam pod dojmem porážky u Lepanta a obecného poklesu turecké útočnosti v oblasti moře Středozemního, než o skutečné změny k horšímu v politických a hospodářských poměrech turecké říše. Podobně jako v první polovině století proti obecné tehdy představě o nepřemožitelnosti tureckého loďstva rozpoznali benátské vyslanci v Cařihradě omezené maritimní možnosti sultánovy, dané především nedostatečnou výzbrojí technickou, jíž si byli Turci sami dobře vědomi,²⁾ tak v druhé polovině století liší se naopak prospěšně relace cařihradských bailů od paušálních výkladů o úpadku turecké říše. Benátské zpravodajové, věnujíce i nadále největší pozornost tureckému loďstvu, projevovali naopak netajený podiv nad skutečností, že se Turkům podařilo po těžké porážce r. 1571 obnoviti svou flotilu neobyčejně rychle. Vyslanci signorie neopomenuli ovšem zdůrazniti, že se tak stalo především zásluhou italského renegáta z Kalabrie. I nadále je zajisté sultán odkázán na technické odborníky evropské, které mohl dobře přelácti při finančních zdrojích osmanské říše. Kromě dobrého sboru velitelského, rekrutovaného z valné části rovněž z vlašských poturčenců, usnadňoval rychlou obnovu tureckého loďstva především dostatek surovin, zejména výborného dřeva, takže nedostatek stavební techniky nahrazovala z části možnost rychle vyměnit vadné lodi novými v arsenálech, které tehdy měla Vysoká Porta na Bosporu.

Celkem však se nemohly turecké galery ani potom měřiti s benátskými ani odolností, ani výzbrojí, zejména dělostřeleckou, ani technickým vybavením arsenálů, které třebaže proti první polovině století podstatně zlepšeny, nedosahovaly ani tehdy zdaleka proslulých loděnic benátských. Turci mohli ovšem velmi rychle vypraviti do moře početné loďstvo, ale v době míru je dlouho nedovedli udržeti v bojové pohotovosti. Podobně soudili skepticky benátské pozorovatelé i nadále o tureckém vojsku. Podle souhlasných svědectví byla u něho cenná jediné jízda, kdežto pěchota se nemohla měřiti ani výzbrojí ani dovedností vojenskou se západoevropskými

¹⁾ E d u a r d F u e t e r, Geschichte des europäischen Staatensystems 1492—1559, 1919.

²⁾ P. H e r r e, Mittelmeerpolitik im 16. Jahrhundert, Hist. Viert. IX, str. 362, uvádí turecké přísloví: Allah rozdělil vládu nad světem tak, že synové Mohamedovi panují na zemi, gíaurové na moři.

zoldněji. Významu jí dodávalo, jak právě Fueter pěkně dovodil, jen sousedství s habsburskými zeměmi dědičnými. Nejslabší stránkou turecké pěchoty bylo nedostatečné vybavení technické, zejména dělostřelectvem. Tu lze říci, že v druhé polovině šestnáctého století situace pro říši osmanskou se patrně zhoršila pokrokem technickým u vojsk asijských jejich soupeřů. Ve válce turecko-perské, zakončené r. 1590, projevila se skutečnost ta již zcela zjevně. Záhy je však již také zřejmé uvolnění kázně janičárského sboru a rostoucí anarchie v nejvyšším velení. Proto pochopíme, proč se udržely zpravidla pohraniční pevnosti císařské, třebaže jak víme, byly zhusta posádkou i jinak bídne vybaveny a proč „vojenská hranice“ se stala v celku účinnou hrází proti tureckým nájezdům. Benátští zpravodajové vnímavě sledovali i jiné zjevy rozkladné. Tak postřehli znamenitě pozvolnou změnu, jíž procházeli janičáři od drsného vojáctví k pohodlnému životu nevázané pretoriánské soldatesky, vylíčili vůbec častěji rozmanité známky úpadku této vojenské despotie.

I když nechceme popíratí pravdivost všech zpráv o úpadkových symptomech turecké říše v druhé polovině šestnáctého století a vezmeme v počet i patrné přesouvání těžiště evropské politiky na severozápad ku pobřeží atlantskému i změněnou situaci politickou za války s vojensky sílící Persií až do r. 1590, třeba nepochybně větší pasivitu Turecka v Evropě v této době vyložití především osobností nového sultána. *Murad III.*, zvaný v evropských pramenech častěji Amurat, nastoupil na trůn po ukrutném Selimovi II. r. 1574, kdy právě separátním mírem s Benátkami bylo odvráceno další trvání „svaté ligy“ protiturecké. Dlouhé období míru, jež následovalo mezi signorií a Vysokou Portou, přišlo k dobru i poznání tohoto vladaře v křesťanské Evropě: o žádném soudobém panovníkovi evropském nenajdeme zajisté ve finálních relacích benátských tolik zpráv jako právě o tomto sultánovi.¹⁾

Murad III. se narodil 27. srpna 1546 jako první syn pozdějšího sultána Selima II. (1563—1574), který svou ukrutností po dobu vlády nedával zapomenouti na velikého Sulejmána. Matkou Muradovou byla oblíbená žena Selimova, benátského původu z rodu Baffo.²⁾ Dovídáme se, že právě náklonnost Selimova k jeho prvorozenému synovi učinila z ní později legitimní choť. Až do své smrti (29. XI. 1585) nepozbyla tato žena

¹⁾ O sultánovi Muradovi III. a jeho vládě není dosud monografie; zatím tedy jsme odkázáni na příslušné partie u Hammera, Zinkeisena, Rankeho, Jorgy. Kapitola věnovaná sultánovi a jeho velkému vezírovi Sinanovi pašovi Alfr. H. Loeblem, Zur Geschichte des Türkenkrieges I, 1899, str. 45—52 je naprosto nedostačující.

²⁾ Ku podivu nazývá ji 1571 benátský vyslanec Jacopo Ragazzoni „donna Circa-ssa“, kterou před šesti měsíci Muradův otec sultán Selim „fatto chebin, che è come pigliare per legittima moglie . . . con farle contradote di centodiecimila ducati, avendo voluto superar il padre, che alla sultana madre d'esso Selim fece contradote di centomila ducati solamente.“ — Albèri, Relazioni, ser. III, vol. 2, str. 97.

politického vlivu u Vysoké Porty a byla zejména důležitou oporou benátské politiky v Cařihradě. Benátští bailové snažili se neustále dary i jinak si udržeti její přízeň. Za vlády Selima II. měl Murad po nějakou dobu sandžakát v Magnesii. Tehdy to byl, soudíme-li podle slov benátského zpravodaje, sličný mladík sotva dvacetiletý, jehož tváří zvláštního půvabu prý dodávala dvě černá znaménka. Vzbuzoval prý tehdy nejlepší naděje svobodným svým duchem a znamenitými mravy. Tak o něm aspoň podával zprávu r. 1564 benátský vyslanec Daniele Barbarigo.¹⁾ O sedm let později, v předvečer svaté ligy, shoduje se s tímto úsudkem v příznivé charakteristice budoucího sultána nástupce Barbarigův Jacobo Ragazzoni: Murad je prý dobrého ducha a dobrého vzdělání i pečlivě dbalý svého náboženství.²⁾ Ještě r. 1590 vzpomíná ve své finální relaci Giovanni Moro, jak byl sultán ve svém mládí oddán studiu zákona a poznávání svých předků, jak umírněných byl mravů a jak mužného ducha, jak si získal pověst moudrého a ctnostného. Tehdy se prý soudilo, že předčí všechny panovníky svého rodu prozřetelností a zdatností. Když nastoupil na trůn po svém otci Selimovi, odpovídaly prý první jeho činy nadějím, které do něho skládali: propustil mnohé z dosavadních rádců, jiné napomenul, jiné opět i smrti potrestal a to prý jen proto, že se dali ve vykonávání spravedlnosti uplatiti.³⁾

Není pochyby, že v těchto příznivých zprávách o mladém Muradovi ve finálních relacích benátských bailů doznívají naděje, které za zhýralého a ukrutného Selima II. se nepochybně upínaly k mladistvému následníkovi. Jisto je, že jestliže ani o sultánovi samém nepsali bailové zpravidla z autopsie, tím méně mohli podati přímé informace o následníkovi, jenž žil nadto daleko za okruhem jejich působnosti. Ale poněvadž ještě po čtrnácti letech vzpomíná benátský zpravodaj takto příznivě někdejšího následníka v době, kdy všechny počáteční naděje podle ostatních jeho zpráv zklamaly, a ježto i depeše benátského baila s počátku vlády Muradovy znějí souhlasně,⁴⁾ zdá se, že ve zprávách těch je přece jen jádro pravdivé. Teprve r. 1576, dva roky po nastoupení Muradově, nabývají ve finální relaci benátského vyslance duševní i tělesné rysy postavy sultánovy podoby podstatně jiné. Podle Antonína Tiepola tehdy třicetiletý vladař pleti zsinalé a velikých očí prozrazuje již podobou složení melancholické a flegmatické. Soudí se prý sice, že je povahy klidné a trpělivé, vzplane-li však hněvem, je prý ukrutný. Tento benátský vyslanec sděluje také, ovšem jen s opatrnou výhradou („lze se také domnívati“), že sultán trpí vlastností, kterou jinak „bailové“ Turkům neustále obecně vytýkají, lakomstvím, kterým se prý Murad nepříznivě liší od svého velikého děda Sulej-

¹⁾ Eug. Albèri, Relazioni degli ambasciatori veneti, ser. III, vol. 2, str. 18, 25.

²⁾ Albèri, Relazioni ser. III, vol. 2, str. 97: „di buon ingegno, buone lettere, e molto osservante della sua religione“.

³⁾ Albèri, Relazioni ser. III, vol. 3., str. 327.

⁴⁾ Srovn. Calendar of State Papers, Venice, VII.

mána slavné paměti. Jinak zůstávají i v tomto povahopise Tiepolově některé světlé rysy, známé ze zpráv starších, jako zmínka o kulturních zájmech sultánových: netěší ho prý cvičení tělesná ani hovory bláznů a hudebníků, ale cele se věnuje studiu zákona a dějin: proto ve snaze napodobiti svého děda Sulejmána upřímně usiluje, aby vládl spravedlivě. Neoddává se také, jako jeho otec, smyslnosti, a naprosto se zdržuje vína.¹⁾ Toto vypravování Tiepolovo doplňuje skoro úplně shodně relace druhého benátského vyslance z téhož roku, jímž byl *G i a c o m o S o r a n z o*. I ten tvrdí,²⁾ že se sultán věnuje studiu náboženských knih a spisů o válečných výpravách předků, které vzněcují ducha jeho ke slávě. Střídmý je prý i ve styku se ženami, spokojuje se jen jedinou (není o ní v relacích benátských bližších zpráv³⁾) a zdržuje se úplně i všech pohlavních výstředností, obvyklých v serailu jeho předchůdců. Shodně s Tiepolem sděluje Soranzo, že Murad podobně jako jeho děd Sulejmán nikdy nepije vína. Mnohem temnější je však již portrét fyzické i duševní osobnosti Muradovy v *anonymní* relaci benátské o téže relaci Soranzově.⁴⁾ Sultán je podle ní složen flegmatického, postavy velmi malé, pleti odbarvené a zsinalé („scolorita et languida“), velice trpí bolestmi žaludečními a „slabostmi hlavy“ („debolezza di testa“). Po prvé v této relaci čteme o pohlavních výstřednostech Muradových, které u něho vyvolávají návaly závratí nebo „jak tomu někteří chtějí“, záchvaty padoucnice (tvrzení opakované odtud častěji pozdějšími dějepisci). Těmto chudým darům přírody odpovídají prý podobné vlastnosti duševní.

Kdežto ještě r. 1576 jsme slyšeli pochvalná slova o kulturních zájmech sultánových, anonymní relace z r. 1581 uvádí výslovně, že sultán nezná ani nemá zalíbení v některém vznešeném umění, kromě trocha poesie. Vyslanec Soranzo uváděl r. 1576, že Murad nikdy sám války nespatriřil, že však projevuje jakýsi sklon k válce pozemní, ba žádal prý svého otce Selima za milost, aby nepodnikl výpravy proti Vídni, poněvadž on sám prý na ni pomýšlí, jakmile nastoupí na trůn. Naproti tomu anonymní relace z r. 1581 uvádí výslovně, že sultán nemá rád vojenských cvičení do té míry, že se zřekl i lovu, oblíbené zábavy svých předků. Rozdíl v charakteristice, který zajisté jako tak často v relacích podobných vyplynul patrně nemálo z rozdílné situace politické: v době odchodu Soranzova

¹⁾ Albèri, Relazioni, ser. III, vol. 2, str. 165—167.

²⁾ Albèri, Relazioni, ser. III, vol. 2, str. 196.

³⁾ Ant. Tiepolo praví 1576 (Albèri, Relazioni, ser. III, vol. 2, str. 165—167), že má sultán jedinou ženu „di nazione schiavona, donatagli dalla presente moglie di Mustafa“ (s ní má tři syny, nejstaršího osmi až desítiletého a jednu dceru), ačkoliv již r. 1573 ji nazývá vyslanec Badoer „Corfiota“ z rodiny Baffo. Srovn. Albèri, Relazioni, ser. III, vol. 3, poznámka vydavatelova, kde po prvé upozorněno na záměnu matky Muradovy v jeho ženu u *S a g r e d a*, *Memorie storiche dei monarchi ottomani*, 1679, str. 421, omyl to, který opakuje také *H a m m e r*, *Geschichte des osmanischen Reiches II*.

⁴⁾ Albèri, Relazioni, ser. III, vol. 2, str. 237.

z Cařihradu bylo nebezpečí otevřené války mezi Vysokou Portou a císařem, r. 1581 bylo již příměří s říší zajištěno (od r. 1576) a válka s Persií byla teprve v počátcích. Podle anonymní relace z r. 1581 je prý také sultán lakomý, jak jen lze. Po prvé se tu zároveň dovidáme o těch rysech soukromého života sultánova, které převažují ve zprávách z let dalších a které vtiskly svou sugestivností obraz sultánův západoevropským dějepiscům pozdějším. Již tato relace uvádí, jak je Murad oddán tělesným rozkoším, v ní najdeme již zprávu o tom, jak se sultán rozešel se svou ženou a dále s ní nežil, ale jak on: přes to podržela na sultána značný vliv, takže podle slov této relace spolu se sultánovou matkou tehdy vskutku všechno u dvora řídila. V této anonymní relaci z r. 1581 se uvádí také po prvé důrazně, že se sultán vzdaluje vládní činnosti, a že se jí věnuje jen ze zvyku nebo z podnětu svých rádců. Tento rostoucí nezájem sultánův o věci vládní dokresluje pak relace *P a v l a C o n t a r i n i o* z r. 1583.¹⁾ Jestliže r. 1576 tvrdil Giacomo Soranzo, že Murad přijímá od kohokoliv jakoukoliv žádost a jakmile ji přečte, ihned ji dá vyřídit, takže přístup k sultánovi, který všem se otvíral, byl hlavním dojmem, příznivým počátků jeho vlády, nyní, r. 1583, se dovidáme, že všechno u Vysoké Porty se děje ve velikém zmatku, neboť sultán není prý s to, řídit takovou tíhu („reggere tanto peso“). Souvisí tato změna nepochybně se skutečností, že v říjnu 1579 zemřel velký vezír Mohamed Sokolli, který byl hlavním rádcem sultána Selima II. a po jeho smrti především dopomohl Muradovi III. k trůnu. „Mohamedem Sokollim byla pochována turecká zdatnost“ praví již jeden z benátských vyslanců a po něm i novodobý historik.²⁾ Proto snad také zmínka anonymní relace z r. 1581, že u dvora cařihradského řídí všechno sultánova matka a žena, je v relaci Contariniově z r. 1583 rozvedena v určitější a podrobnější obraz těchto poměrů: sultán se prý řídí hlavně radou matčinou a veliké vážnosti se u něho těší také manželka, která se obratně vměšuje do vládních věcí. Vlivu sultánovy matky přičítá také Contarini sesazení tehdejšího představitele válečného směru protikřesťanského u Vysoké Porty, Sinana paši, s úřadu velikého vezíra, k němuž došlo právě r. 1583: tento drsný a bojovný Albánek, veliký nepřítel všeho křesťanstva, byl zajisté také, jak se ještě zmíníme, hlavním odpůrcem vlivu žen na sultána. Ale Contarini nesouhlasí jinak zcela s názorem, že sultán je snad zásadním odpůrcem válečné výpravy proti Evropě. Podle Contarinioho je naopak sultán neobyčejně pyšný a chce podle vzoru předků rozšířit říši. Fyzický obraz Murada III. je však v této relaci již zcela odpuzující: je prý temné tváře, otlý, malé postavy, takže právě proto prý pobývá rád s trpaslíky. Z nich jakýsi Nassuf paša soupeřil prý dlouho v přízni u sultána s nejmenovaným pašou, patrně Sinanem, a synem sultánovým, pozdějším jeho nástupcem, kteří ho však konečně se všemi jeho

¹⁾ Albèri, Relazioni, ser. III, vol. 3, str. 234—243.

²⁾ Moritz Brosch v *The Cambridge Modern History III*, 1907, str. 139.

stoupenci vypudili ze serailu. Sultán žije zcela uzavřeně, nad jiné má rád ohňostroje, které si dává předváděti, jinak je však bázlivý, takže jen zřídka kdy vychází ze svého paláce.

Zlomkovité zprávy starších relací, které jsme tu přehlédli, shrnují a doplňují v obšírný a neobyčejně plastický obraz sultánovy osobnosti a cařihradského dvorského života vůbec finální relace G. Francesca Morosiniho z r. 1585 a G. Mora z r. 1590, které v základních rysech se naprosto shodují a byly také namnoze východiskem charakteristiky sultánovy v pozdějším dějepisectví.¹⁾ Sultán je podle nich postavy příliš malé, dosti pravidelné, ale s nadměrným sklonem k otylosti. Nápadné jsou nohy příliš krátké, takže stojí-li, vypadá zrudně (diforme). Má veliké, ale nevýrazné oči („bílé“, jak je příznačně nazývá Morosini), temně rudé tváře, orlí nos, rty poněkud odulé, dlouhý plavý vous. Ze svého paláce vychází vůbec zřídka kdy a to jen, aby šel do mešity, kde ho pašové předvádějí důvěřivému lidu, nebo na lov, který se však koná více jen na oko a to nedaleko Cařihradu. Moro tvrdí dokonce výslovně, že se sultán vůbec neobjevuje na veřejnosti. Vyslance křesťanských států (v této době zejména vyslance benátského, francouzského, císařského a anglického), mezi nimiž nebylo stupňů hodnosti jako u dvorů křesťanských, takže se nelišili ani vyslanci řádní a mimořádní,²⁾ přijímá sultán jen v audienci nástupní a ve slyšení na rozloučenou. Tu sedí nehybně v orientální nádheře a mlčky jako socha. Dříve čítal rád různé knihy a podle Morosiniho ještě v jeho době k nim někdy sahal, ale v hovorech s muži učenými prozrazoval, jak málo z této četby získal. Skoro neustále žije ve svém serailu ve společnosti eunuchů, pážat (garsoni), trpaslíků, němých a otroků. Jen někdy se tu bavil podle Morosiniho střelbou lukem nebo jízdou na koni, již měl rád patrně ve své ješitnosti hlavně proto, že při ní zanikala nesouměrnost jeho krátkých nohou. Kdežto dříve prý býval sultán zdržlivý ve styku s ženami, nyní se oddal druhé krajnosti. Dovídáme se souhlasně, že ho přivedla k rozkošnickému životu otrokyně, kterou mu darovala jeho sestra, žena Mehemeta paši. V působivý obraz krve a smyslnosti v šeru serailu, nocí rozkoší a vražd, orientu podle představ francouzského romantismu, tak vrcholí obě uvedené benátské relace. Každé noci vystřídá prý sultán dvě i tři ženy a vždy znovu podle příkazu koranu vstupuje do lázně. Manželka, s níž s počátku jediné žil společným životem, je mu nadále jen chotí podle jména, ale těší se u dvora stále veliké vážnosti a vlivu, který ještě vzrostl po smrti sultánovy matky (1585), neboť se prý chytře starala, aby sultána zásobovala krásnými otrokyněmi, stále čerstvými; tehdy prý žil sultán celkem asi s dvaceti ženami. Byl prý nadměru lakomý („avarissimo sopra modo“),

¹⁾ Albèri, Relazioni, ser. III, vol. 3, str. 281—286, 327—337.

²⁾ To nevyučovalo ovšem precedenční spory zástupců křesťanských panovníků u Vysoké Porty, kde zástupci benátské z titulu ancienity diplomatického zastoupení si osobovali právo precedenční přede všemi ostatními. O různých hodnostech diplomatických zástupců u států křesťanských srovn. hlavu II. str. 51.

nepatrného intelektu, pyšný, takže sice podle jména vládl celé říši sám, ale za stálého vlivu žen a eunuchů, kdežto se svými baši vyjednával jen písemně. Toliko něco málo detailů příznivějších se zachovalo v relaci Morosiniově z r. 1585: sultán je střídmý v jídle, zachovává přísné předpisy mohamedánské, není pokládán za krutého a krvelačného, ale zato je velmi cholerický a prudký, ve svých plánech však zcela neústupný. Nikdy prý nevyšel dosud z vladařského domu Osmanů panovník tak neschopný, uzavírá svou relaci z r. 1590 G. Moro. Všechny rysy sultánovy osobnosti, známé z obou relací, můžeme dnes snadno v podrobnostech ověřovati podle depeší těchto benátských zpravodajů, zpřístupněných aspoň ve výtazích v anglické edici.¹⁾ Když sultán Murad III. zemřel v noci ze 16. na 17. ledna 1595, osmnáct jeho synů šlo za ním do hrobu podle tureckého zvyku; zanechal prý devětadvacet dcer a šest žen s dítětem pohrobkem. Ani slovem se nezmiňuje při této příležitosti benátský zpravodaj podobně jako jeho předchůdci o mecenášství zesnulého sultána, jeho literárních pokusech, jeho podpoře stavitelství, dvorských básnicích, jak s nimi podle turecké historiografie seznámil evropský západ po prvé Josef Hammer ve svých dějinách říše osmanské.²⁾ Až neuvěřitelný byl prý život zemřelého sultána, udržoval se při něm po léta jen různými afrodisiaky.³⁾

Za panování takového vladaře klíčí rozkladné zárodky v politické i hospodářské struktuře osmanského imperia, zdá se, velmi rychle. Již tato doba znala časté vzpoury janičárské soldatesky, která odvyká zvolna tvrdé kázní, ale vynáší své oblíbence k nejvyšším úřadům říše stejně rychle jako dovede i odstraniti ty, kteří se nějak opřeli jejím chvilkovým a náladovým požadavkům. Uvolněná a nestálá moc ústřední, o jejíž organizaci jsme ostatně v této době zpraveni (počet, pořadí, funkce vezírů a bašů

¹⁾ Calendar of State Papers VIII (1581—1591).

²⁾ Geschichte des osmanischen Reiches II, kniha 40.

³⁾ Calendar of State Papers, Venetiano IX, č. 326, Albèri, serie III, vol. 3, str. 328, Loeb, Zur Geschichte des Türkenkrieges I, 46. Obraz, jak jsme jej tu sestavili o Muradovi III. a jeho domu z benátských relací a depeší, nekryje se ovšem veskrze s líčením Hammerovým, dosud stále nejpodrobnějším a opírajícím se převážně o prameny turecké. Zjistiti, pokud rozdíly ty plynou z nepřesností a nesprávných informací benátských zpravodajů, o nichž se Hammer vyslovuje opětovně odmítavě, pokud z omylu Hammera samého, jehož největší ctností přesnost a kritická spolehlivost nebyla, pokud snad i z tureckých pramenů jeho dějin, bylo by zajisté vděčným úkolem turkologa, seznámeného rovnoměrně také s diplomatickými prameny západoevropskými. K našemu hlavnímu účelu, poznati celkovou představu o Muradovi a jeho dvoru v západní Evropě, hodí se však benátské relace a depeše znamenitě, neboť jak opětovně poznáme, bývali v diplomatických sborech křesťanské Evropy zástupci signorie o tureckých věcech nejlépe zpraveni a proto i vyhledávanými informátory. Nepochybuji také, že v hrubých rysech vystihli benátské zpravodajové z Cařihradu poměry turecké správně.

a pod.)¹⁾, ponechává volnou ruku pašům ve vzdálenějších provinciích a zejména i na periferii rozsáhlé říše, která zjevně trpí již svým rozsahem. Stálé konflikty s pohraničními posádkami císařskými v Uhrách a v Chorvatsku, které neustaly po celou dobu příměří mezi Vysokou Portou a císařem od r. 1576 ani tehdy, když si v Cařihradě přáli upřímně zachování míru, třeba vysvětliti právě z těchto poměrů. Reorganise tureckého loďstva, provedená po Lepantu, nemohla vyrovnati technické přednosti loďstva benátského.²⁾ Koncem století jak se zdá začínají doléhati na Turecko přece již důsledky změny světového obchodu, vyvolané objevem cest zámořských. Koncem let osmdesátých byla zhoršena mince³⁾. R. 1590 sděluje benátský vyslanec, jak překvapující část půdy se neobdělává. R. 1594 konstatuje benátský vyslanec Mateo Zane obecnou nespokojenost.⁴⁾ Úplatnost a vláda žen ve dvorských kruzích, které představují napořád poturčenci nejrozmanitějšího původu, v naší době zejména z bývalých poddaných císařských v Uhrách a Chorvatsku, usnadňuje korupci zástupcům křesťanských panovníků. Vidíme vskutku, jak již v druhé polovici šestnáctého století vyslanci křesťanství u Vysoké Porty soupeří druh s druhem penězi i jinými prostředky nekalými o přízeň vlivných osob v okolí sultánově, aby přivodili rozhodnutí sobě příznivá, třeba proti jinému státu křesťanskému.

Pocit solidarity křesťanské vymizel v cařihradském prostředí skoro úplně. Nejprve se snažili udržeti výsadnost svého diplomatického zastoupení u Vysoké Porty Benátčané, kteří, když nezabránili sblížení francouzsko-tureckému a těsné spolupráci krále nejkřesťanštějšího s půlměsícem, pracovali jak proti diplomatickému zastoupení Anglie v Cařihradě, tak i proti sblížení španělsko-tureckému, kde neustávali zdůrazňovati u Vysoké Porty perfidnost krále katolického. S baily benátskými konkurují záhy i zástupci Toskany, která brzy po svaté lize v poměru k Turecku následovala signorii. V posledním desetiletí šestnáctého století počínají soupeřiti navzájem i zástupci dvou panovníků, v evropské politice sobě jinak

¹⁾ Nelze tu zajisté prostě beze změny aplikovati vývody znamenité práce o říši turecké za Sulejmána I., A. H. Lybyera, *The Government of the Ottoman Empire in the time of Suleiman the Magnificent* 1918 (*Harvard Historical Studies* 18), a třeba se dosud spokojiti pracemi soubornými (Hammer, Ranke, Zinkeisen, Jorga).

²⁾ O vojsku a loďstvu tureckém v této době viz obšírné zprávy ve finálních relacích benátských vyslanců, kteří těmto věcem, jak jsme se již zmínili, věnovali pečlivou a namnoze odbornou pozornost: Jacopo Ragazzoni 1571, ser. III. vol. 2, str. 99—101, Antonio Tiepolo 1576, ser. III. vol. 2, str. 197—198, Paolo Contarini 1583, ser. III. vol. 3, str. 218—224, Gianfrancesco Morosini 1585, ser. III. vol. 3, str. 258—263, Giovanni Moro 1590, ser. III. vol. 3, 338—356 (tam zejména důležitá místa o timarech, str. 340, a o úpadku janičárů, str. 349).

³⁾ Albèri, *Relazioni* ser. III. vol. 3, str. 413.

⁴⁾ Albèri, *Relazioni* ser. III. vol. 3, str. 414.

nejbližších, Jindřicha IV. francouzského a Alžběty Anglické. Tito dva vyslanci jsou pro Vysokou Portu neobyčejně důležití pro informační službu o věcech západoevropských. Turecko nemělo stále ještě žádného trvalého zástupce diplomatického u států křesťanských.¹⁾ Kdežto na počátku století informovali Vysokou Portu o věcech v křesťanstvu hlavně vyslanci benátské, ustala tato činnost benátská v letech padesátých a úkolu toho se ujímají zástupci francouzští. V letech devadesátých, jakmile nastoupil v Cařihradě francouzský vyslanec, Jindřichem Navarrským řádně akreditovaný, jednají oba vyslanci neustále se zástupci sultánovými, sdělující jim všechny noviny z křesťanstva, kdykoliv jim dojdou depeše z Kotoru. Je pochopitelné, že oba mohli výběrem i úpravou zpráv vykonávati znameňitý vliv politický. Kromě nich informovali tehdy Vysokou Portu o věcech evropských vyslanci dubrovničtí a levantští židé, kteří nabyli tehdy vůbec u Vysoké Porty velikého vlivu.²⁾ Intriky dvorského prostředí cařihradského, zejména nejbližšího okolí sultánova, kříží se tak s přímými a nepřímými zásahy zástupců států křesťanských v hustou spleť, takže často nelze bezpečně zjistiti vlastní příčiny a pohnutky postupu Vysoké Porty³⁾.

Nad toto prostředí dvorských intrik vyrostl v druhé polovici šestnáctého století muž, který sice dokonale vládl prostředky, jimiž se tehdy zpravidla v Cařihradě vítězilo, penězi a intrikou, jinak však svou osobností představoval takřka drsně vojáckou minulost říše, kterou vtiskl i ráz sklonku vlády Murada III., utápějícího se v životě rozkošnickém: Sinan paša, rodilý Albánec,⁴⁾ začal svou kariéru r. 1568 jako místodržící v Egyptě, ale jeho pověst založilo dobytí Jemenu v Arabii r. 1571. Toto vítězství zbraní tureckých vybojoval Sinan právě v době, kdy sultán Selim II. na druhé straně říše bitvou u Lepanta utrpěl nejtěžší dotud porážku osmanského loďstva. Sinanovi připadlo, aby ji odčinil a vyrval nejcenější kořist vítězného vojevůdce svaté ligy, dona Juana d'Austria, Tunis, jež Španělé ovládli krátce po společném vítězství „svaté ligy“ akcí samostatnou. Sinanovi se vskutku podařilo, dříve než kdo čekal,

¹⁾ Platí tu nadále důvody, které znamenitě vyložil E. d. F u e t e r, *Geschichte des europäischen Staatensystems*.

²⁾ Finální relace Matea Zane z r. 1594, Albèri, *Relazioni* III 3, str. 436. Dubrovnickým vyslancům se prý úplně nevěří. Na dotaz velikého vezíra, proč ustali Benátčané ve svém zpravodajství, odpověděl Zane vyhýbavě „che le cose riferite da diversi con differenti termini apportano piùttosto confusione che credito“.

³⁾ V podrobnostech bude vyložena diplomacie křesťanských států u Vysoké Porty počátkem let devadesátých v kapitole třetí. Zde běží zatím jen o stručný náčrt a charakteristiku.

⁴⁾ Platí o něm pokud jde o literaturu zhruba to, co bylo řečeno o sultánovi Muradovi III. (viz výše str. 24 pozn. 1), třebaže výklady Loeblovy (l. c. str. 47—52) jsou lepší předešlých. Hlavním nedostatkem i tu je okolnost, že zasloužilému badateli německému unikl důležitý materiál zpřístupněný v *Calendar of State Papers, Venetian*. O účasti Sinanově při dobytí Jemenu Wüstenfeld, *Jemen im XI (XVII) Jahrh.* (Sitzgb. der Kgl. Gesellsch. d. Wissenschaften in Göttingen 1885).

dobýti pevné Goletty r. 1574. Po úkladné vraždě Mohameda Sokolliho, někdy velkého vezíra Selimova a po krátkém intermezzu Aliově se stal Sinan paša velkým vezírem po prvé v červenci r. 1580. Peníze nehrály při tomto jmenování Sinanově jak se zdá úlohy poslední. Poněvadž tento tělesně neobyčejně zdatný, spolu prudký a barbarský Albánec, nadaný nejen bezohledností, ale i notnou dávkou orientální chvástavosti, byl tehdy pokládán u Vysoké Porty za nejschopnějšího k podniku válečnému, byl pověřen tažením proti Persii, které počínalo právě v době jeho prvního velkovezírství. Ale sebevědomé předpovědi Sinanovy o tomto tažení se nesplnily. Byl proto odvolán s bojiště, dne 5. prosince 1582 sesazen a vypověděn do Malgary. Ale po půldruhém roce se mu podařilo, že se dostal jako místodržící do Damašku a to, jak aspoň tvrdí náš benátský zpravodaj, opětně úplatkem. Roku 1589 byl zbaven dosavadní velký vezír Sciavus (Siavus) paša svého úřadu vzpourou janičářů, nejasnou nám ostatně motivy i svými podrobnostmi, která skončila popravou Mohameda paši. Tehdy přišla patrně tvrdá bezohlednost Sinana paši sultánovi zvláště vhod, takže byl jmenován velkým vezírem po druhé. Bázlivý Murad se nepochybně poděsil posledními událostmi a dostal se na čas úplně do vleku náročného a sebevědomého Albánce. Netrvalo však dlouho a sultán, nedůtklivě strážící svou moc, se vrátil k původnímu způsobu vlády, jíž se však dovedl Sinan přizpůsobiti s obratností, která u tohoto drsného válečníka častěji překvapovala i cizí pozorovatele. Tehdy představoval Sinan paša, pokud bylo lze v naší době mluvit u Vysoké Porty vůbec o nějaké zásadní politice, směrnicí míru na východě a války proti křesťanům.

Této politice, dané původem a povahou velkého vezíra, přály také současné události. S tureckým přáním po míru s Persií po vyčerpávající dlouholeté válce se shodly zájmy říše šachovy na východě, jak jsme se jich již dotkli. Sinan ve své nenávisti ke všemu křesťanskému nedovedl se ovládnouti ani ve styku s vyslanci křesťanských mocností, při čemž vybuchoval v prudké urážky. Jeho barbarská chvástavost a zároveň nevzdělanost přehlížela skutečný poměr sil a projevovala se nesplnitelnými hrozbami na všechny strany: proti císaři, od něhož vymáhal příslušný dar pro sultána, proti Benátkám, kterým prudce vytýkal škody, jež benátské galery prý působily ve vodách u Malty, i nájezdy Uskoků v moři Jaderském, proti Španělům, kde rušivě zasahoval (podporován ostatně nepřímo vyslancem benátským, anglickým a později francouzským) do tehdejších jednání o příměří, vedených rozmanitě důvěrníky obou stran většinou přes Dubrovnik neustále od r. 1580; šťval Tatary ke vpádu do Polska, aby tak přiměl Polsko ku poplatku, chystal se na východ proti benátské Krétě. Shodou okolností zdálo se však, že se obrátí za Sinanova velkovezírství říše turecká především proti císaři.

Rudolf II. netěšil se od počátku u Vysoké Porty veliké vážnosti. Již r. 1576 píše benátský vyslanec Giacomo Soranzo: císař je chudý, mladý, bez zkušenosti a autority. Otce (Maxmiliána II.) si Turci málo vážili,

ještě méně si budou vážit syna, „a denně ztrácí reputaci u této Porty“, poněvadž sultán ví, jak slabé jsou jeho síly, jak chudý je penězi, jak nevsorná jsou knížata v říši, jak malou vážnost a úvěr má císař, který prý ví, že není s to vzdorovati tureckým silám a nic si nepřejí více, než jejich přátelství... u Vysoké Porty „denně si ho váží méně“.¹⁾ Jestliže příměří, uzavřené r. 1576, bylo stále prodlužováno, hlavním důvodem byla válka s Persií. Již r. 1583 sděluje benátský vyslanec P. Contarini: někteří tvrdí, že po válce s Peršany se obrátí sultán proti císaři, aby pomstil mnohá příkoří, která se mu stala na hranicích uherských. Ovšem podle jiných, jak rovněž sděluje Contarini, chystal se sultán po válce s Persií k útoku na Krétu.²⁾ Císař udržoval příměří s Tureckem jen ročním poplatkem 45.000 tolarů a zvláštními dary sultánovi, velkému vezírovi a pašům, které odhaduje benátský vyslanec Gianfrancesco Morosini r. 1585 na 60.000 tolarů ročně. Za to vydržovali Turci v Cařihradě císařského vyslance,³⁾ kterým byl v době, kdy válka persko-turecká se chýlila ke konci, Dr. Bartoloměj Pezzen, muž v diplomatickém řemesle neobyčejně zkušený a zběhlý. Obratnost jeho nemálo přispěla k tomu, že přes časté srážky v uherském a chorvatském pohraničí se podařilo odvrátiti válečnou pohromu. Jeho přičiněním obnoveno počátkem prosince 1590 příměří mezi sultánem a císařem na dalších osm let. Současně hlásil Pezzen, že sultán slíbil Angličanům vypraviti příštího roku silné loďstvo proti přátelům ligy ve Francii a dopsati Jindřichovi Navarrskému, k němuž chtěl vyslati sultán pomocné loďstvo. Opětovná žádost Pezzenova o odvolání po úspěšném dojednání příměří byla konečně vyslyšena. Nástupcem Pezzenovým se stal slezský šlechtic Bedřich Kreckwitz, který nedávno přestoupil ke katolictví⁴⁾; 10. června 1591 odjel z Prahy na nové své působiště.⁵⁾ Na cestě

¹⁾ Albèri, Relazioni, ser. III, vol. 2., str. 204. Srovn. také Paolo Contarini 1583 l. c., 3, str. 244, Gianfrancesco Morosini l. c. 3, str. 307.

²⁾ Albèri, Relazioni ser. III, vol. 3: proti Krétě se prý obrátí sultán „per esser l'impresa stimata più facile e più vicina“.

³⁾ Albèri, Relazioni serie III, vol. 3, str. 308: „danno un cavansera per suo allogiamento, e quasi tutto quello che gli abbisogna per nutrire la sua famiglia, ma gli tengono anco di continuo un ciaus alla sua guardia, che la custodisce quasi come ostaggio“. O císařském vyslanectví v Cařihradě srovn. kap. II passim.

⁴⁾ Alfred H. Loeb, Dr. Barthelmä Pezzen, ein österreichischer Staatsmann unter Rudolf II. Program státní reálky ve Vídni XVI, 1907, str. 9. Lorenzo Bernardo praví o něm 1592: (Stále podněty kválce) „ma tanta era la destrezza e intelligenza dell' ambasciator dottor Gezen (!) a quella Porta, il quale già quindici anni ha servito per segretario e ambasciatore, che andava passando il tempo avanti; ma ora che è mutato esso ambasciatore, non so quello che succederà“ (Albèri, Relazioni, serie III, vol. 2., str. 204).

⁵⁾ Alfred H. Loeb, Der Schlesier Friedrich von Kreckwitz als Kaiserlicher Gesandter bei der hohen Pforte. Z.V.G. Schles. XLVIII, 1914, str. 160—173.

⁶⁾ Nové obsazení vyslaneckého místa v Cařihradě bylo usneseno v tajné radě již 13. března 1590 — J. S c h w e i z e r, Nuntiaturberrichte aus Deutschland 1589—1591, 1919, str. 289. O odjezdu Kreckwitzově ibid. str. 315—316: „catholico molto zelanto, convertito alla nostra santa religione da alcuni mesi in qua“.

ho však stihla zpráva, že nová vzpoura janičárů 2. srpna r. 1591 smetla opět s úřadu velkého vezíra Sinana pašu. Nástupcem jeho se stal Ferhad (Ferrat) paša, odpůrce Sinanovy válečné a proticísařské politiky. Zprávy, které přicházely tehdy zároveň do Prahy o nových rozmíškách mezi Turky a Peršany, které nevyklučovaly novou válku na východě,¹⁾ utvrzovaly rovněž císařský dvůr v přesvědčení, že mír s Vysokou Portou jest zajištěn. Naproti tomu pokračovaly neztěně turecké nájezdy na chorvatské i uherské hranice i stížnosti sultánových rádců, že císař nechce zkrotiti na moři Jaderském zpupnost Uskoků.²⁾ Dokud by nebyly zastaveny nájezdy v pohraničí, nechtěli u císařského dvora poslati do Cařihradu sultánovi čestný dar; byl tím sice již pověřen Adam Popel z Lobkovic, ale jeho odjezd byl stále odkládán. Zatím se snažil nový císařský vyslanec Kreckwitz, kterému se však nepodařilo získati u Vysoké Porty podobné obliby, jaké se druhdy těšil jeho předchůdce Bart. Pezzen, aby sultán sesadil bosenského pašu Hasana, kterému v Praze přičítali hlavní vinu z nájezdů v chorvatském pohraničí. Podobně zněly příkazy, s nimiž byli vysláni počátkem května 1592 do Cařihradu zvláštní císařští kurýři.³⁾ Zatím však došlo u Vysoké Porty ke změně rozhodující důležitosti pro další vývoj vztahů císařsko-tureckých. Sinan paša od počátku pracoval proti Ferhadovi. V březnu 1592 se mu konečně rána proti dávnému soupeři podařila. Na místě Ferhadově byl jmenován velkým vezírem Scia-avus paša, sám sice osobně spíše mírumilovný, jinak však jen pouhý prozatímní zástupce Sinanův.⁴⁾ Zbývala takřka již jen otázka, pod kterou záminkou dojde k otevřené válce Vysoké Porty s císařem. Nemálo záleželo ovšem i na postupu císařově a jeho dvora. Proto seznámíme se v příští kapitole s osobností císařovou, s poměry na dvoře pražském a s diplomacií císařskou, abychom poznali politické prostředky, jimiž vládl pražský dvůr v nastávajícím konfliktu s Vysokou Portou. Jestliže nás tyto výklady odvedou časem poněkud od našeho tematu, umožní nám, abychom správně pochopili a zhodnotili císařskou politiku v jednotlivostech konkrétních, jak je vyložíme v kapitolách dalších.

¹⁾ Calendar of State Papers, Venetian VII, Sch we i z e r, Nuntiatuerberichte III, 375.

²⁾ O Uskokích srovn. hl. III, str. 109 a d.

³⁾ Alfr. H. L o e b l, Zur Geschichte des Türkenkrieges I.

⁴⁾ Calendar of State Papers, Venetian VIII. O této změně v březnu 1592 L o e b l, Zur Geschichte des Türkenkrieges I. ku podivu nic neví. Charakteristika velkého vezíra ze zprávy Kreckwitzovy z 22. srpna 1592, již vztahuje L o e b l, str. 60, na Sinana, týká se patrně Scia-av.

II.

Císař a jeho diplomacie.

Nizozemský umělec Adrian de Vries, jenž třikrát užil štědrého pohostinství císařského mecenáše na hradě pražském, načrtl, asi za příprav k chystané, ale neprovedené jezdecké soše panovníkově, pro rytinu Sadelerovu heroickou podobu Rudolfa II. Nedlouho před mírem žitvatorožským zobrazil císaře v rytířské zbroji s vlajícím pláštěm na mocném oři, vzpínajícím se na zadních nohách ke skoku. Vavřínový věnec zdobí vysoké čelo vítězného vojevůdce a v dáli mohutné proudy křesťanských jezdců v nezadržitelném trysku s rozvinutými prapory se ženou proti tvrzím nevěřících. Na rytině, plné vzruchu válečného, jen obličej císařův ve ztrnulém a tupém smutku zírá do neznáma. Maně připadne divákovi, že v rozporu tom se zračí pravda i pochlebná fikce dvořenína.¹⁾

Ustálený je obraz císařův, jak nám jej kreslí relace vyslanců a jak jej sestavujeme sami z drobtů depeší. Rudolf II. přijímá vyslance ve španělském šatě a se španělskou grandezdou. Oblečen zpravidla v šedivý, stříbřitý atlas, má na krku řád zlatého rouna, na hlavě klobouk z červeného sametu s malým šedivým perem. Menší, až útlá postava nese velikou, těžkou hlavu a opírá se o stůl nebo o rapír. Cihlově červený obličej vroubí hnědý, ke stáří prošedivělý plnovous, k němuž splývají dlouhé kníry a nad vysokým čelem jemné, v pozdějších letech prořídle vlasy. Pod hustým obočím se dívají s neurčitým smutkem jasné modré oči, spolu s převislým dolním rtem neklamné známky habsburského rodu. Poslouchá nepohnutě, mlčky výklady, stížnosti, žádosti i dotazy vyslancovy. Na konec odpoví několika větami neurčitě a všeobecně a odkáže vyslance na své „ministry“ nebo na audienci příští. Týdny, ba měsíce uplynou, než ho vyslanec opět spatří. Nevychází z pražského hradu, leda na hon na komorní panství brandýsské, nebo když ho vyštve z oblíbeného sídla morová rána, před níž vznešení podle představ tehdejšího lékařství o prudké nakažlivosti této choroby prchali, jakmile se objevila. Jen po dlouhém váhání odchází r. 1594

¹⁾ Obraz reprodukován podle rytiny Sadelerovy K. Chytilém, Umění v Praze za Rudolfa II., Praha 1904, str. 39. Literatura o Adrianovi de Vries uvedena tamtéž str. 59, pozn. 12.

na říšský sněm do Řezna. Jeho denní život podle oficiální kroniky dvorské plyne s pravidelnou jednotvárností: jí vždy v témže pokoji, tentýž je pořad jídel, titíž služebníci. Na jejich soukromé dotazy neodpovídá, uzavřený, záhadný. Jen někdy za soukromého hovoru se vznešenými návštěvníky pronikne jeho jasný duch, pro nějž již současníkům svědčila jeho záliba v matematice a jeho nadání jazykové. Někdy kmitne se u něho záblesk ironie a stručná věta prozradí, že je si vědom plně složitého svého postavení politického. Z blízkého okolí jeho slyšíme, že je ducha bystřejšího než všichni rádcové, jimž přece zdánlivě přenechává věci vládní úplně.

Jaké je jeho náboženství, ptala se především doba konfesijních bojů a nenacházela uspokojící odpovědi stejně jako pozdější badání historické. Ve vnímavých letech jinošských viděl hromadné pálení kacířů ve Španělsku Filipa II.¹⁾ a na prahu mužných let se projevil činem horkého fanatismu katolického, veliké byly naděje, které skládali katolíci při nastoupení do jeho vlády, na předělu století ozývají se naděje protestantů v říši, že přestoupí k jejich vyznání a v konečné katastrofě jeho životní tragédie, v posledním křečovitém pokusu hledá záchranu u protestantské unie. Plné protikladů v krátkých obdobích zdá se jeho počínání, takže budí dojem chorobné kolísavosti nebo náboženské lhostejnosti. Tu třeba ovšem pečlivě, podobně jako u jiných katolických panovníků souvěkých, rozlišovati mezi státně církevními tendencemi a projevy opravdové náboženské revolty protiřímské. Španělsko, kde císař dospíval a jež mu dalo pro celý život řeč, kroj i životní styl, nebylo jen duchovní a mocenskou baštou protireformační Evropy, ale spolu i vlastní úsilí o státní ovládnutí církve. Bojem krále katolického s papežem Pavlem IV. vrcholí tento spor mezi státně církevními tendencemi Madridu a universálními aspiracemi Říma ve válce otevřené, ale motiv ten, jež v rozmanitých variacích probírá soudobá státověda a publicistika, je důležitou složkou praktické politiky katolických států i nadále.²⁾ Proklatý „ragione di stato“ vítězí konečně přes rozmach obnovené církve . . . Postup Filipův mohl tu býti Rudolfovi vzorem a vskutku na příklad konflikt císařův s kurií koncem let osmdesátých za nuncia G. Malaspiny připomíná i věcně v mnohém srážky krále katolického s římskými požadavky. Lze však všechny konflikty císařovy s církví a zejména jeho některé projevy, nepochybně ověřené, vysvětlovati jen takto? Již současníci kladli si tuto otázku a tím spíše vedou k tomu

¹⁾ Srovn. práci Erwin Mayer-Löwenschwerdt, Der Aufenthalt der Erzherzoge Rudolf und Ernst in Spanien (v „Sitzungsberichte“ víd. Akademie), jež záslužně obrátila pozornost k zanedbávaným letům císařova mládí. Charakteristické je po té stránce na př. doznání znamenitého znalce doby rudolfínské, F. Stieveho, s počátku let devadesátých minulého století, že o mládí Rudolfově a o jeho pobytu ve Španělsku nic nevíme (Allgemeine Deutsche Biographie XXIX., heslo „Rudolf II.“).

²⁾ M. Philippson, Philipp II. von Spanien und das Papsttum, Historische Zeitschrift, sv. 39.

nás svědectví rozptýlená, která současníci nemohli hodnotiti v historické souvislosti.

Císař je „melancholický“. Již roku 1575 varuje mladého panovníka před melancholií kardinál Ludvík Madruzzo, po dlouhá léta nejlepší znatel věcí říšských u kurie.¹⁾ Ve všech charakteristikách císařových se vrací odtud toto slovo. Co je třeba si pod ním představovat? V soudobých pramenech, ať korespondencích, pamětech nebo dílech dějepisných setkáváme se s ním při charakteristice osob neustále. Lidé nejruznějšího věku, stavu, povahy jsou „melancholičtí“. Melancholický je mladý sebevrah stejně jako ctižádostivý šlechtic na počátku své kariéry nebo usedlá matrona šlechtická. Výklad letor podle klasické psychologie sotva tu postačí. Melancholie je tu více než letora, je to hromadná nálada doby, rozkolísaná, rozpolcená, tápající: roste mezi utuženým pravověřícím Říma a strohou etikou Ženevy, uprostřed pověrčivosti, alchymie, astrologie, fanatismu náboženského i politického, v počátcích moderní vědy empirické a pokusné. Slovo v obecné řeči nepřesně vymezeného významu, jenž přece však, zdá se, že odpovídal psychologické skutečnosti: obrazem trochu hrubým lze ji naznačiti, řekneme-li, že melancholie je nervosa šestnáctého věku. Proto nám však také slovo to samo mnoho o císaři nepoví: melancholickým je našim zpravodajům císař, když odpíraje vyslancům audience se oddává svému vášnivému sběratelství, stejně jako když u něho propukají záchvaty hněvu na pohled neodůvodněného, nebo když holduje hrubým rozkošem smyslným. Přihlížejíce více ku původnímu významu slova, charakterisují jeho povahu nuncius Puteo (1589)²⁾ a benátský vyslanec T. Contarini (1596)³⁾ jako směs letory melancholické a cholerické: Je pomalý, váhavý, nerozhodný, hlavně pak bez pravého zájmu o věci vládní. Tato povaha mdlá však pojednou podléhá prudkým záchvatům hněvu nebo nenávisti. Takovým afektům podléhal prý císař na počátku své vlády více a častěji než koncem let osmdesátých, kdy zdánlivě usnuly v jeho klidné uzavřenosti

Papežská diplomacie je nevyčerpatelná ve své zvědavosti o osobě císařově⁴⁾ a benátsští vyslanci jsou známými mistry povahopisů. Analysujeme-li však blíže relace a depeše benátské i nunciaturní korespondenci, překvapuje nás, jak málo do nich proniklo z intimního života císařova a jak tuhou stěnou se dovedl císař zakryti slídivým očím našich zpravodajů: Co dělá císař mezi řídkými audiencemi uniká jim skoro úplně. Spokojují se všeobecnostmi ve svých relacích, v depeších šifrovaných pak leckdy reprodukují, jak bližší rozbor všech zachovaných pramenů ukazuje, jen pouhé klepy. Legenda o císaři, jeho životě, povaze a zálibách se tvoří již

¹⁾ M. Ritter, Deutsche Geschichte im Zeitalter der Gegenreformation und des Dreissigjährigen Krieges, I, str. 582.

²⁾ J. Schweizer, Nuntiaturrelats aus Deutschland 1560—1590 II.

³⁾ Eug. Albèri, Le Relazioni degli ambasciatori veneti, I vol. 6.

⁴⁾ Srovn. K. Stloukal, Papežská politika a císařský dvůr pražský, 1925.

za jeho života. Benátský vyslanec T. Contarini spokojuje se tu tvrzením, že císař na rozdíl od krále španělského tráví svůj čas v zábavách („consume il tempo in cose di trattenimenti“), francouzský zpravodaj z poselství *Boisdauphinova* (1600) píše všeobecně o podivínském životě císařově, jak je neustále uzavřen s některými dělníky, malíři, hodináři a jinými řemeslníky.¹⁾ Konečně benátský vyslanec *Soranzo* ve své finální relaci z r. 1607 podobně vypravuje, jak je císař „uzavřen v pokojích, chodbách a sálech, kam se nedostane nikdo kromě něho, některého komorníka a některého dělníka, kterému (císař) dává práci, raduje se z obrazů, soch, destilací a všech druhů strojů.“²⁾ Kdyby o jeho sbírkách nesvědčily jejich trosky, pozdější zprávy o nich a současné korespondence učenců a umělců, sotva bychom se o nich dověděli z relací diplomatických z pražského dvora něco určitějšího. Nejasné jsou konečně i ty stránky císařovy osobnosti, jež tradice učinila populárními a které tolikrát vábily duchy romantické k literárnímu zpracování. Jestliže pramenné badání potvrdilo populární představu o císařově úsilí sběratelském, třebaže ovšem není tím ještě zhodnoceno a pro charakteristiku císařovu vyloženo, staly se pověstné jeho styky s astrology, jež u nás s oblibou líčil zejména *Josef Svátek*, ale i jiní, studiem pramenů hodně spornými a s leckterým slavným jménem, ozařujícím tajuplným nimbem císařovu osobnost, musíme se navždy rozloučit³⁾.

Z toho, co souhlasně vykládají naši zpravodajové, vyplývá však nepochybně naprostá nebojovnost císařova. K tomu přispíval jeho stupňovaný strach o život a pozvolna i skutečný stihomam, ale k vysvětlení by postačilo i jeho lpění na běžném pořádku, na residenci. Přes opětovné naléhání papeže *Klimenta VIII.* neodhodlal se ani k cestě do Vídně, natož pak na turecké bojiště, jak bláhově doufali někteří, kteří ho neznali.⁴⁾ Zakládal si ovšem mnoho na prestiži svého císařského majestátu, již dával bedlivě střežiti svým vyslancům a nepochybně rád přijímal pochlebování dvorských básníků a výtvarníků o své domnělé slávě válečné. Jeho stáje byly plny krásných koní, kterým věnoval císař celé hodiny, ale nikdy na žádném se nerozjel, leda na obrazech svých umělců.

Takto císař, ponořený již v letech devadesátých větší díl času do svých soukromých zálib, o jejichž rázu nemáme podrobných a bezpečných vědomostí, přenechával vedení zahraniční politiky orgánu, jenž k tomu byl určen již od doby *Ferdinanda I.* Podle dvorského pořádku (*Hofordnung*) z 1. ledna 1527 je hlavním poradním orgánem císařovým ve věcech zahranič-

¹⁾ *Albert Babeau*, Une Ambassade en Allemagne sous Henri IV., *Revue Historique*, LX, 1896.

²⁾ Cituje *L. von Ranke*, *Zur Deutschen Geschichte*.

³⁾ To prokázaly nepochybně studie *Zacharovy*. Srovn. zejm. jeho stať *Rudolf II. a alchymisté*, ČČM 1912. Starší práce *Zacharovy* uvádí *Zíbrtova Bibliografie III*, str. 514—515.

⁴⁾ Srovn. o tomto úsilí papežské diplomacie kap. IV.

ních *tajná rada* („Geheimer Rath“), jež ve svých poradách, o nichž vedeny zvláštní protokoly („Geheimratsprotokolle“), se věnuje především výtřizování došlých depeší vyslanců císařských a listů cizích panovníků.¹⁾ Počet členů tajné rady nebyl přesně stanoven a býval vskutku velmi různý. Členy jejími byli především někteří úředníci dvorští svým úřadem, jinak se však stával členem každý, kterému císař udělil titul tajného rady, spojený zároveň s určitým platem, vypláceným dvorskou komorou. Stejně jako složení tajné rady ani kompetence její, jako osobního poradního orgánu císařova, není přesněji vymezena. Zdá se nám aspoň tak z její činnosti, neboť instrukce pro ni z této doby se nezachovala.²⁾ Řídila se patrně jak osobním složením jejím tak i nalehavými potřebami. Zasahovala proto tajná rada i do věcí českých, pokud spadaly výlučně do pravomoci panovníkovy, kde se mezi kompetencí říšskou a českou již nerozlišovalo, ale leckdy i jako poradní orgán císaře jako krále českého.³⁾ Proto užívali nunciové pomoci tajných radů vydatně i pro své protireformační cíle v Čechách. Poměr tajné rady k *radě dvorské* (*Hofrath*, *consiglio aulico* proti *Geheimer Rath*, *consiglio secreto*), jejíž kompetence není rovněž přesněji vymezena, podobně není dosti jasný. Je zajisté tajná rada jakýmsi výběrem jejím, určeným pro věci nejdůležitější a nejdůvěrnější, ale někdy funguje tajná rada jako orgán nadřízený, jemuž předkládá dvorská rada své návrhy ke schválení.⁴⁾ Za císaře *Maxmiliána II.* scházela se tajná rada pravidelně za přítomnosti panovníka, jenž po projednání určité věci v radě a po příslušném návrhu učinil konečné rozhodnutí. Tento způsob jednání podstatně se změnil za *Rudolfa II.*

Císařův nezáměr o vládní agendu a snaha přesunouti na své rádce tíživé břemeno její osamostatnilo a pozměnilo jednání tajné rady. Císař účastní se ho na počátku své vlády ještě pravidelně, pronáší tu však jen zřídka své rozhodnutí.⁵⁾ Později účast panovníkova stává se skoro vý-

¹⁾ *Rehner-Kretschmayr*, *Geschichte der österreichischen Zentralverwaltung*, I, 37. Tamtéž, str. 107, otištěna instrukce tajné rady z r. 1527. O počátcích tajné rady a její zahraničně-politické funkci speciálně *Dr. Eduard Rosenthal*, *Die Behördeorganisation Kaiser Ferdinands I. Ein Beitrag zur Geschichte des Verwaltungsrechts*, *Arch. f. öst. Gesch.* 69, 1887.

²⁾ Překvapuje primitivnost zahraničně-politického úřadu císařského, srovnávaní jej se současným rozdělením agendy ve francouzském „*département des étrangers*“ za *Karla IX.* Srovn. *Flassan*, *Histoire générale et raisonnée de la diplomatie française*, II, 88.

³⁾ Srovn. *Reichenberger*, *Nuntiaturberichte I*, 56, C. *Speciano Klimentovi VIII.* 24. srpna 1592, *Milán*, *Ambrosiana*, D 124.

⁴⁾ Srovn. na př. *Reichenberger*, *Nuntiaturberichte I*, 47.

⁵⁾ Tak na př. *Schweizer*, *Nuntiaturberichte*, II, 525, III, 146, *Reichenberger l. c. I*, 312. Naproti tomu dvorská rada zasedala pravidelně na hradě pražském v druhém patře *Vladislavova domu*. *K. Stloukal*, *Česká kancelář dvorská* str. 151. O účasti císařově v tajné radě píše v šifrované depeši *nuncius Sega* 20. května 1586: „... tutto rimette al consiglio secreto, nel quale quantunque assiste sempre, rare volte però dice il suo voto.“ — *Reichenberger*, l. c. I, str. 240—241.

jimkou. Rada nezasedá proto již na hradě, nýbrž v domě presidentově, místokancléřově nebo jiného vlivného jejího člena. Zůstávala však i nadále tajná rada sborem pouze poradním, nikoliv rozhodujícím a všechny její návrhy potřebovaly souhlasu panovníkova, třebaže namnoze běželo jen o souhlas formální nebo pouhý podpis. Prostředníkem mezi tajnou radou a císařem stává se místokancléř, jenž je spolu již od r. 1559 hlavou dvorské kanceláře. Ježto dohlíží zároveň na vedení protokolů tajné rady, vidíme, že se stává pro vedení císařovy politiky zahraniční vůbec nejdůležitějším úředníkem v ústředí.¹⁾ Vicekancléř, jenž byl již svým úřadem členem tajné rady, referoval v ní o došlých depeších vyslanců a cizích panovníků, adresovaných formálně císaři. Vyslanci císařští požádali také vždy jeho prostřednictvím o audienci u císaře po svém návratu ke dvoru. Jemu také podávali nejdůležitější zprávy ze svého vyslanectví stejně, jako před odjezdem do nového svého působiště přijímali od něho poslední ústní informace a instrukce. Veliká váha se proto kladla na jazykovou kvalifikaci vicekancléřovu. Ve věcech italských je takřka úplně svým pánem.

Tajnou radu císařovu třeba si vůbec představovati v naší době jako sbor dosti volný, kterého se účastnili také sekretáři dvorské kanceláře, jež byla kanceláří tajné rady. Ti po souhlase císařově, vysloveném buď v tajné radě nebo jen vicekancléři, jenž referoval o jejím návrhu, koncipovali podle vicekancléřových pokynů příslušné listy. Sekretář *německý* měl na starosti hlavně korespondenci císařovu s říší, kdežto *sekretáři listů latinských* připadala hlavně korespondence do zahraničí, tedy především listy stálým vyslancům císařovým. Byla tedy jeho působnost pro zahraniční, mimoříšskou politiku nepoměrně důležitější, než sekretáře německého, jenž jinak se těšival u dvora větší vážnosti. Nesmíme vůbec zapomínati, že sekretáři nebyli pouhými úředníky kancelářskými a že leckdy, zejména když místokancléř nebyl dosti agilní nebo dokonce jeho úřad nebyl obsazen, jak se v naší době častěji stávalo a vznikaly spory o jeho zastupování, měli přímý vliv na způsob, jak ta která věc byla vyřízena. Dovídáme se, jak sekretář nejen v zasedání tajné rady odporoval jejímu presidentovi, ale zdráhal se dokonce zkoncipovati dopis podle rozkazu.²⁾ Do tajné rady dostávali se konečně i císařští vyslanci, uvádění tam po svém návratu k císařskému dvoru, aby tu své písemné zprávy doplnili ústním výkladem, nebo před svým odjezdem se informovali u vlivných členů tohoto kolegia.

Při rostoucím nezájmu císařově o vládní věci bylo pro diplomacii císařskou rozhodující osobní složení tajné rady. A tu v polovině let osmdesátých vidíme obraz velmi smutný. Omezuje se často politicky jen na svého presidenta Jana Trautsona a vicekancléře Zikmunda Viehäusera. Neboť jiní vlivní členové její, jako Jakub Kurz ze Senftenavy, Leonard Harrach starší i Adam z Diet-

¹⁾ H. Kretschmayr, Das deutsche Reichsvizekanzleramt, Arch. f. öst. Gesch. 84, 1898, str. 491.

²⁾ Srovn. Dr. Heinrich Kretschmayr, v cit. práci.

richštejna dlí často mimo dvůr, nebo se jí neúčastní pro spory osobní. Koncem let osmdesátých umírá pak jeden člen tajné rady za druhým. První odchází 23. dubna 1587, říšský vicekancléř Zikmund Viehäuser,¹⁾ muž vzdělaný, chytrý a zkušený, ale spolu člověk úplatný a opilec, za jehož úřadování konečně agenda tajné rady i dvorské kanceláře skoro úplně se rozvrací.²⁾ Proto hromadily se proti němu výtky a lze říci, že zemřel právě včas, aby nebyl odstraněn ze svého úřadu. Na samém počátku roku 1590 umírá skoro současně president tajné rady Jan Trautson a Adam z Dietrichštejna. První pocházel z rytířského a později svobodně panského rodu, tyrolských Trautsonů z Matrei.³⁾ Po dlouhá léta sloužil oddaně oběma předchůdcům Rudolfovým, Ferdinandovi a Maxmiliánovi, a býval vychovatelem arciknížete Maxmiliána, známého pretendenta koruny polské. Roku 1586 je již toliko chabým starcem „jednou nohou v hrobě“ a podle drsných slov nunciových „blbne již pouhým stářím“: přes to mohl ještě čtyři leta předsedat tajné radě a býti jejím nejlivnějším členem. Pokud ještě jednal samostatně, byl orientován silně španělsky. Adam z Dietrichštejna neměl velikého vlivu v tajné radě, ale smrt jeho dotkla se za to nepochybně císaře osobně: on doprovázel kdysi mladá arciknížata Rudolfa a Arnošta ke dvoru španělskému, kde byl pak až do příchodu hraběte Jana Khevenhüllera 1571 vyslancem císařovým. Jeho poměr k Rudolfovi zůstal, jak se zdá, až do smrti důvěrný, pokud to vůbec připouštěla povaha císařova.⁴⁾ Na krátko přejal po smrti Jana Trautsona předsednictví tajné rady hrabě Leonard Harrach starší, spolu i tajný rada arciknížete Arnošta, který se právě byl horlivě účastnil potlačení návrhů protestantských stavů dolnorakouských na sněmu r. 1589.⁵⁾ Staříčský hrabě umírá již na jaře r. 1591.

¹⁾ Datum smrti Viehäuserovy Schweizer, Nuntiaturberichte II. 64.

²⁾ Nuncius Seg a v šifrované depeši 20. května 1586, Reichenberger, Nuntiaturberichte I, str. 240: „huomo d'intelligenza, ma interessato et molte volte per il troppo vino intrattabile.“ Kdežto nuncius Malaspina oplýval chválou Viehäusera jako dobrého katolíka a podporovatele zájmů kuriálních v tajné radě, nástupce Malaspinův Seg a, jenž se s ním osobně nepohodl, ho zahrnuje výtkami také ve věcech církevních. Zajímavý doklad, jak opatrně třeba užívati příležitostných charakteristik osob v diplomatických depeších. Srovn. Reichenberger, Nuntiaturberichte, úvod, str. XXXVIII.

³⁾ O rodu Trautsonů srovn. Hellbach, Adles-Lexikon, kde uvedena další literatura genealogická.

⁴⁾ Tvzení Aug. Sedláčka v Ottově slovníku naučném, VII. 504, heslo Dietrichštejn, že Adam z Dietrichštejna od císaře Rudolfa II. „prý asi 600 dopisů dostal“ (byly prý dříve na Mikulově), nenacházím nikde potvrzeno.

⁵⁾ Srovn. V. Bibl, Erzherzog Ernst und die Gegenreformation in Niederösterreich (1576—1590) v Mitteilungen d. Inst. für öst. Gesch. Ergzbd. 6 (Innsbruck 1900) str. 590. O postavení Harrachově po smrti Jana Trautsona nuncius Visconte z Prahy 23. ledna 1590: „essendo mancato il Trauzen, tutti li negotii importanti passaranno per sua mano.“ — Schweizer, Nuntiaturberichte, III, 137—138.

Odchodem lidí, kteří po léta byli v čele dvora, mění se podstatně složení tajné rady. Po dalších deset let, až do svého současného sesazení a vypuzení r. 1600, určují evropskou politiku císařovu především **V o l f g a n g R u m p f a P a v e l S i x t T r a u t s o n**. Rumpf pocházel z Korutan a jako rodilý poddaný arciknížete Karla Štyrského zůstal s ním až do jeho smrti v úzkých stycích. Císař Maxmilián II. vybral ho za společníka svým synům Arnoštovi a Rudolfovi do Španěl. Brzy po svém nastoupení jmenoval ho Rudolf tajným radou a hned na to nejvyšším komorníkem. Po smrti Leonarda Harracha stal se presidentem tajné rady.¹⁾ R. 1580 daroval císař Rumpfovi panství Vitoraz (Weitra) v Dolních Rakousích a Rumpf dovedl pak, jak se zdá, ze svého vlivného postavení také hmotně vydatně těžit; aspoň se dovídáme, že v době svého úřadování rozmnožil svůj majetek znamenitě.²⁾ **P a v e l S i x t T r a u t s o n** byl synem bývalého presidenta tajné rady **J a n a T r a u t s o n a**.³⁾ Patrně hlavně pomoc otce, jenž do smrti se těšil přízni císařově, dopomohla synovi k rychlému postupu. Zatím vedle staršího Rumpfa ustupuje do pozadí (r. 1592 je dvorským maršálkem), ale již počátkem let devadesátých uvádějí se oba, kteří povahou a někdy i názory se lišili, ale zůstávali vždy dobrými přáteli, společně jako „nejmocnější ministři“ císařovi.⁴⁾

Konkuroval s nimi a jejich soupeřem⁵⁾ do jisté míry byl tehdy vicekancléř **J a k u b K u r z z e S e n f t e n a v y**. Již počátkem let osmdesátých je neobyčejně vlivným členem tajné rady a císař mu svěřuje choullostivé posláním za sporu kolínského. R. 1586 dlí spolu s hrabětem Daunem na obedičném poselství u papeže Sixta V., s nímž však tehdy vedl i důle-

¹⁾ Datum z pramenů, jež mám k dispozici, neplyne určitě. Zdá se, že úřad presidenta tajné rady nebyl delší dobu formálně obsazen.

²⁾ O Volfgangovi Rumpfovi srovn. F. Hurter, *Geschichte Kaiser Ferdinands II. und seiner Eltern III.*, 32 n. A. Gindely, *Rudolf II. und seine Zeit 1600—1612*, I, 32. Ostatní literaturu starší zaznamenává F. Stieve, *Die Verhandlungen über die Nachfolge Kaiser Rudolfs II. in den Jahren 1581—1602*, 1880, str. 35—36, *Allgemeine Deutsche Biographie* XXIX., str. 668 n.

³⁾ Oba, Jana Trautsona otce a Pavla Sixta Trautsona syna, zaměňuje nejen literatura historická (i L. von Ranke, *Zur deutschen Geschichte*) ale i edice. Tak uvádí r. 1583 jako presidenta tajné rady Pavla Sixta Trautsona J. Hansen, *Der Kampf um Köln I.*, str. 595. O P. S. Trautsonovi srovn. F. Hurter, *Geschichte Kaiser Ferdinands II.*, III, str. 89.

⁴⁾ Zajímavá charakteristika obou v relaci Tom. Contariniho (Eug. Albèri, *Le Relazioni degli ambasciatori veneti*, serie I, volume 6, str. 247—248).

⁵⁾ O soupeření Rumpfa a Trautsona staršího s Kurzem koncem let osmdesátých Alex. Hübner, *Sixte-Quint*, 1870, I, str. 433: „Il fallait gagner le vicechancelier, ce qui ne pouvait sans déplaire au vieux Trauzen et à Rumpff, et on ne pouvait leur plaire sans éveiller les soupçons de l'influent Curtius.“ Tamtéž se zmiňuje Hübner, aniž uvádí svého pramene, že čeští páni „jaloux des prérogatives de leur pays, étaient souvent en hostilité ouverte avec les dignitaires de l'Empire.“ Pro toto tvrzení, vysvětlitelné zasahováním tajné rady do věcí českých, nenašel jsem sám pro naši dobu pramenného dokladu.

žitá jednání politická. Ze tří kandidátů, navržených císaři podle starého zvyku po smrti Viehäuserově říšským kancléřem na úřad vicekancléřský, zvítězil Kurz jen postupně. Císař ho jmenoval nejprve jen správcem tohoto úřadu, k němuž dostal titul teprve r. 1593, takže ho užíval jen necelý rok.¹⁾ Politický význam jeho působení v tajné radě byl však větší než by se zdálo z těchto dat. Kurz zastupoval již občas Viehäusera na sklonku jeho života, kdy se mluvilo o tom, že nehodný vicekancléř bude sesazen a na jeho místo jmenován Kurz. Výklad zdržení jeho jmenování najdeme snad v jeho poměru k Rumpfovi a Trautsonovi. Kurz byl již v tajné radě soupeřem starého Jana Trautsona a osobní rozpory přenesly se i na jeho syna Pavla Sixta a Rumpfa. Ochromovaly namnoze činnost tajné rady a vyvažovaly přednosti působení Kurzova: nový místokancléř, zatím jen úřadem, ne titulem, odstranil aspoň nejhorší zlořády, jež se zahnízdily na konci působení Viehäuserova, zejména v dvorské kanceláři. Tam přišel na sklonku let osmdesátých ze služeb bavorských nový sekretář latinský, Jan Barvitijs, věrný pomocník Kurze,²⁾ který jsa původem z Bavor znal Barvitia osobně před jeho příchodem na pražský dvůr. Přechod úředníků dvorských ze dvora ke dvoru byl v šestnáctém století i později zjevem tak častým, že tato změna nesmí nás svést k dalekosáhlým závěrům politickým. Přece však tuším zasluhuje pozornosti, že v době, kdy vztahy mezi Mnichovem a Prahou byly namnoze napiaté, zejména v době, kdy spor o Berchtesgaden se zastřoval, ocitl se v popředí dvorské kanceláře bývalý služebník Wittelsbachů.

Přes spory s Rumpfem a Trautsonem domohl se Kurz u dvora významného postavení. V jeho rozlehlém domě za hradem pod Petřínem, „na nejvyšším místě Prahy“ (kde později si zřídil observatoř Tycho Brahe, získav r. 1600 dům od Kurzovy vdovy) scházela se počátkem let devadesátých leckdy i tajná rada, tam přicházeli nepochybně před svým odjezdem vyslanci pro informace a obraceli se po svém návratu ke dvoru nejdříve.³⁾

¹⁾ Dr. Heinrich Kretschmayr, *Das deutsche Reichsvizekanzleramt AVÖG 84*, str. 411, podle Mallincrota 449. V diplomatických depeších, ježto úřad skutečně vykonával, jmenuje se J. Kurz zpravidla po celé období 1589—1593 místokancléřem.

²⁾ Václav Petreus, rada bavorského vévody Viléma a preceptor jeho synů píše 26. října 1584 pražskému arcibiskupovi Martinovi Medkovi o Barvitiiovi: „Is multorum instar reverendissimae celsitudinis vestrae non modo de Belgicis, Gallicis, Hispanicis, sed Romanis quoque et Germanicis nostris rebus multa, quae vulgo ignorantur, rotundo (quod habet) exponere poterit...“ (arch. arcib. v Praze, Recepta ab a. 1584, opis čes. zem. archivu). Barvitijs byl v přátelských stycích také s nástupci Medkovými Zbyňkem Berkou z Dubé a Lohelielem; o tom je v pražském arcibiskupském archivu několik dokladů.

³⁾ O Jakubovi Kurzovi (Kurtzovi — Curtio, Curzio i jinak v italských textech) srovn. V. Brož, *O domě říšského místokancléře Jakuba Kurze ze Senftenavy a zřízené při něm hvězdárně Tychona Brahe*, Sborník příspěvků k dějinám města Prahy I, 1907. Další data se najdou v Hansenově, *Reichenbergerově a Schweizerově edici nunciaturní korespondence*. Srovn. také níže kap. IV, str. 219—220.

Vedle Rumpfa, Trautsona a Kurze ustupují do pozadí jiní nově jmenovaní tajní radové, kterých jinak císař užívá k důležitým posláním v říši: Jan Kryštof z Hornsteinu zu Grüningen, (Hornstein, Ornestain a pod. v italských depeších),¹⁾ kterého získal císařský dvůr od biskupa würzburškého r. 1588 a Jan Volf Freyman z Mühlfeldu, jenž byl po smrti Viehäuserově také jedním z kandidátů na úřad vicekancléřský.²⁾ Jeho postavení v tajné radě zůstalo však dosti podružné.

Ostatní změny ve složení tajné rady koncem let osmdesátých a počátkem devadesátých byly tedy vůbec pronikavé, nedotkly se však nijak jejího složení konfesijního a rázu politického. Přes několikeré úsilí protestantů v říši dostati do ní někoho vyznání augšburského,³⁾ je i nadále tajná rada výlučně *katolická*. Stejně však ztroskotaly i pokusy nuncii umístiti v ní některého preláta.⁴⁾ Kurie byla totiž od let osmdesátých nespokojena se *státně-církevními* tendencemi tohoto nejužšího poradního orgánu císařova, o nichž se přesvědčila zejména za konfliktu císařova s nunciem G. Malaspinou. Výtky kuriální soustředily se však zejména proti J. Kurzovi. Nový místokancléř byl ovšem sám katolík a přišel do Prahy z protireformačního střediska v říši, z Bavor. Ale již jeho účast (ať již skutečná či domnělá) na stycích císařových s kacírským alchymistou a astrologem Deem musela budit podezření. R. 1586, kdy se zúčastnil obedienci poselství císařova k papeži Sixtu V., jeho jednání v Římě zvětšilo jen třecí plochy mezi kuriálními požadavky a politikou pražského dvora. Nejvíce však budily asi v Římě odpor jeho státně-církevní tendence a malá horlivost při protireformačním úsilí nunciů. Vyznívá proto jeho charakteristika státním sekretariátem po jeho smrti r. 1594 v odsudek výslovný: kurie mu přeje jen, aby nemusil skládati Bohu účty ze všeho, čím se za života provinil proti jeho církvi.⁵⁾ Na převaze *španělského* vlivu v tajné radě se mnoho nezměnilo. Pavel Sixt Trautson pokračuje ve šlépějích svého otce, jenž býval věrným služebníkem krále katolického. Na rozdíl od něho prohlašuje sice benátský vyslanec Contarini r. 1596 Rumpfa za „Němce“, ale uvidíme ještě,

¹⁾ Životopisná data Hornsteinova má A. Nägele, Hans Christof von Hornstein und sein Denkmal zu Grüningen. Archiv für christliche Kunst, Stuttgart 1910, Nr. 4, str. 33 a n.

²⁾ Srovn. Schweizer, Nuntiaturberichte II. 391: koncem ledna 1589 byl jmenován tajným radou. R. 1592 spolu s Hoyosem vyslán do Kleve (o tomto posláním viz bližší v chystané edici nunciaturní korespondence C. Speciana). Benátský vyslanec G. Dolfin jmenuje ho při této příležitosti „il dottor Fraimon, del consiglio aulico“ (Schweizer III. 545.). Srovn. Kretschmayr v Arch. f. öst. Gesch. 84, 411.

³⁾ Instrukce Puteova pro Viscontea z r. 1589, Schweizer, Nuntiaturberichte II. 508.

⁴⁾ Srovn. C. Speciano Cinthiovi Aldobrandinimu z Prahy 28. července 1592 a příslušnou odpověď Cinthiovu z 3. října 1592, Milán, Ambrosiana D 124.

⁵⁾ Srovn. kap. IV. str. 219.

jak málo odpovídal tento rozdíl mezi oběma „ministry“ skutečnosti.¹⁾ Tajná rada v celku je i nadále povolná požadavkům krále katolického. Změna nastala však současně s novým složením tajné rady v jejím poměru k císaři.

„Melancholie“ císařova právě počátkem let devadesátých po prvé zaostřuje se v rysy, které o deset let později zesíleny a zpravodajstvím tendenčně zveličeny a upraveny vedou k představě blázna na trůně, kterého třeba zbaviti vlády, aby říše byla zachráněna.²⁾ Některé rysy, zjevné od počátku vlády, zůstávají i nadále. Císař je uzavřený, málomluvný, skoupý na audience, nerad se objevuje na veřejnosti. Ale nyní rychle a podivně se mění nálady: jestliže zpravidla císař dosud se věnuje věcem vládním dosti intensivně a ochotně jedná s vyslanci, nastupují brzy kratší nebo delší období, kdy takřka mizí s politického jeviště. Vysvětlovali věc tu diplomatičtí zástupci u pražského dvora především působením nových „ministrů“. Rumpf prý podporuje sklon císařův k samotářství a spolu s Trautsonem podněcuje jeho vášeň sběratelskou, jak nám sděluje dobře jinak informovaný vyslanec benátský 1596. Agenti císařovi vskutku tehdy po celé Evropě horečně získávají přírůstky do pražských sbírek a také v diplomatických korespondencích soudobých najdeme toho stopy. Ale důvěrně se šíří o císaři jiné zvěsti. Vzpomíná se, jak v mládí býval prudký a výbušný a za maskou španělského ceremonielu objevovali nevlídní pozorovatelé starou jeho „coleru“. Ohrožuje prý své komorníky, na své rádce (zejména na Rumpfa), jimž jinak ponechává všechny starosti vládní, pojednou se obořuje v prudkém hněvu, zdánlivě zcela bezdůvodném, a s podivnými výčitkami.³⁾ Ale především ho, jak se zdá, dráždí Španělé: projekt sňatku s Isabellou, dcerou Filipovou, po léta s nechutnou zdoluhavostí projednávány, koncem let osmdesátých na čas usíná úplně. Filip odepřel králi katolickému Milánsko jako věno jeho nevěsty, sám pak vystoupil s drzou žádostí o říšský vikariát v Itálii a ranil důstojnost císařského majestátu svou novou pragmatikou o titulech. Ze zpráv svých vyslanců, pokud k němu doléhají prostřednictvím rádců, a patrně i různých intrikánů dvorských, slyší císař o pýše zástupců krále katolického, jejich bohatství a moci, jimiž zastiňují v cizině majestát císařský; také španělský vyslanec u císařského dvora je nejvlivnějším členem početného sboru

¹⁾ R. 1589 udělil Filip II. Rumpfovi velkou komendu řádu sv. Jakuba. Huter, Geschichte Kaiser Ferdinands II, 32 praví sice „wahrscheinlich auf des Kaisers verwenden“, není však pro to dokladu. Proti úplné závislosti Rumpfově na Španělech zdá se také svědčiti jeho jednání s francouzským residentem v Praze Ancelem r. 1591, Schweizer, Nuntiaturberichte III, 352.

²⁾ K otázce Rudolfovy duševní choroby, tolikráté diskutované, srovn. nejnověji K. Stloukal, Portrét Rudolfa II. z r. 1600, Sborník J. Pekaře 1930 a J. Matoušek, K problému osobnosti Rudolfa II., Sborník J. B. Nováka 1932, kde uvedena starší literatura.

³⁾ C. Speciano Cinthiovi Aldobrandinimu, Milan, Ambrosiana D 125, f. 481—482.

diplomatického v Praze a spolu s nunciem chtějí předpisovati císaři postup v otázce francouzské. Proč nemá on, císař, tolik volnosti jako stejně katolická signorie? Zatím král katolický jeho rádce rozmanitě vyznamenává. Štědrost Španělů v tomto směru byla známá a podněcovala snadno podezřívavost císařovu.

Počátkem let devadesátých začínají se spolu ozývati pochybnosti o upřímnosti katolického přesvědčení Rudolfova. Vycházejí z kruhů kuriálních. Trvalo však dosti dlouho, než je bylo lze otevřeněji vyslovit a jim popřát sluchu. Císař zůstal zajisté, vychován ve španělském prostředí, Španělem až do smrti od grandezzy veřejného vystupování a dvorského ceremonielu až do své pýchy. I v organizaci tajné rady jsou ozvuky diplomacie Filipa II. a rozdíl vyplývá hlavně z povahových rozdílů obou Habsburků. Že se musil chovati k protestantským kurfiřtům jinak než Filip ke svým kacířům? Nikdo rozumný nemohl mu z katolického tábora vytýkat zachovávání forem, půlstoletou tradicí posvěcených. Přepjaté naděje, které se v táboře katolické Evropy ozvaly při nastoupení tohoto odchovance madridského dvora, ustoupily zajisté záhy střízlivějším soudům, aniž se pochybovalo o císařově pravověrnosti. Pomalu však postřehují zástupci kurie u jeho dvora, že malý odpor Rudolfův ku protestantům není jen projevem politické vypočítavosti a střízlivého posuzování situace v říši. Císař zdůrazňoval sice v řídkých rozhovorech i nadále svou věrnost papeži a vynášel budoucí své činy ve prospěch katolictví v říši,¹⁾ ale zůstávalo vždy jen při slibech. Konečně nemohl tu uspokojiti ani výklad vrozenou váhavostí a nedostatkem odvahy k jakémukoliv činu. Jeho soukromý život náboženský nového nuncia neuspokojoval. Účastnil se sice dosti pravidelně i nadále mší a jiných katolických obřadů a čteme dosud konvenční chválu jeho zbožnosti a náboženské horlivosti. Ale pojednou se dovídáme v nunciaturní korespondenci o náboženském „chladu“ císařově. Je prý nebezpečí, aby se stářím ještě nestupňoval. Podivné bylo především jeho chování ke zpovědníkům. Kusé zprávy této doby, jež čerpáme z nunciaturní korespondence, zajímavě osvětlují prameny pozdější. Prvního svého stálého zpovědníka, španělského jesuitu V. M a g g i a (Magius), propustil císař záhy a nedovídáme se blíže důvodu toho, nechceme-li věřiti informacím, které o něm podal Rumpf novému nunciovi, C. Specianovi, jenž přišel do Prahy v červnu 1592.²⁾ Podle Rumpfa odvolal prý Maggia sám jeho provinciál. S novým zpovědníkem, opět španělským páterem Martinem G u z m a n e m, provinciálem augustiniánů, nejsou zase spokojeni nunciové: jeho život i řeči budí prý obecné pohoršení. Proto soudil r. 1592 nový zástupce papežský, přísný odchovanec Karla Borromea, že nejvhodnějším prostředkem, jak posílit katolickou horlivost císařovu, je opatřiti mu zpovědníka řádného a přiměti ho k tomu, aby se pravi-

¹⁾ Nuncius C. Speciano sekretáři Minucciovi 7. července 1592 a 20. října 1592 Milán, Ambrosiana D 124.

²⁾ O něm srovn. zatím ČČH XXXVII, 1931, str. 33 a n.

delně a co možná nejčastěji zpovídal. Tu však byla nesnáz značná: císař je ochoten přijmouti jen Španěla a rozhodně odmítal jesuity, kteří v Praze jediné tehdy byli po ruce. Nunciiovi se však zdálo, že císař i Rumpf drží nehodného Guzmanu a trvalo skutečně hodně dlouho, než se nunciiovi podařilo Guzmanu vypuditi z Prahy.¹⁾

V těchto zprávách je mnoho kusého a nedopověděného. Hlavní důvod je asi ten, že nunciaturní korespondence pro dobu, kdy se začala věc projednávat, je vydána Schweizerem jen zlomkovitě a v podstatných kusech snad ztracena definitivně.²⁾ Nechuť císařovu k jesuitům, třeba tuším vyložití hlavně jeho stihomamem, jenž v době zavraždění Jindřicha III. francouzského (září 1589) se obracel především proti tovaryšstvu, kterému odpůrci tehdy zvláště velmi prudce i publicisticky vytýkali učení monarchomachická; podobně o deset let později císař pojednou se obrátil proti kapucínům, do Prahy tehdy právě nově uvedeným. V souvislosti s tím je snad možno uvést i neurčitou a nejasnou zmínku o zatčení jakéhosi útočníka na císaře r. 1591. Nedovídáme se však bohužel z nunciaturní korespondence především, proč byl život Guzmanův a jeho řeči pohoršlivé a proč snad císař či Rumpf nebo oba ho přes to drželi. Připomeneme si však zajisté ihned, jakou úlohu hráli později zpovědníci v nervových krisích císařových r. 1600 a 1605. Na předělu století císařovy stavy úzkosti a strachu se stupňují před zpovědí. Bojovný katolický konvertita P i s t o r i u s byl tehdy (1600) vyhledán kurii za duchovního lékaře císařova. Počátkem r. 1606 pak píše nuncius F e r r e r i výslovně: „tak je tomu pravidelně: („melancholie“) začínají, když se povolá Pistorius, rostou čím více se blíží zpověď“.³⁾

Ke zprávám o hněvných výbuších císařových, jeho rostoucí lhostejnosti ve věcech vládních a ke zprávám o zpovědnících přistupují tehdejší doklady o císařových stycích s alchymisty, z mála to pramenných dokladů o těchto zájmech Rudolfových. Koncem let osmdesátých přišel z Polska, kde působil na dvoře Štěpána Bathoriho, do Prahy pověstný Angličan Dr. J o h n D e e, jenž spolu se svým druhem K e l l e y e m vedle

¹⁾ O Guzmanovi Minuccio Minucci C. Specianovi 8. srpna 1592, C. Speciano z Prahy 21. září 1592, 15. pros. 1592, 11. ledna 1593, 26. ledna 1593: podle předposledního z těchto listů císař sliboval znovu, že Guzmanu propustí, bylo by však podle nuncia třeba, aby si císař opatřil nového zpovědníka a často se zpovídal. Guzmanův život nazývá nuncius „dissoluta“.

²⁾ Informace nuncia Caetana pro jeho nástupce Speciana z r. 1592 (užívám laskavostí p. docenta dra K. Stloukala úplného textu z arch. vat. Polit. Var. LXX Miscellanea II 71) uvádí, že se císař zpovídal u Guzmanu dvakrát, ale ten „è riuscito tanto indiscreto, appassionato et disobbediente, che io non gindico che sia di servizio del suo ordine, che stia più in questo carico“. Zároveň však uvádí Caetano, jenž v této souvislosti líčí zlořády u pražských augustiniánů vůbec („la continua pratica di donne“), že Guzman se těší veliké přízni „paláce“.

³⁾ A. O. Mayer, Nuntiatuiberichte aus Deutschland IV, (1603—1606), 1913, č. 721.

svého umění alchymistického se věnoval nepochybně také politickým službám Alžbětě Anglické.¹⁾ Další pohnuté osudy těchto dobrodruhů nás tu nezajímají, ale jejich styky s Rudolfem v souvislosti s jinými uvedenými doklady zajímavě osvětlují osobnost císařovu počátkem let devadesátých. Velmi nesnadné jest určit, jaký podíl na odvrácení Rudolfovu od věci státních v této době měl jeho trvalý poměr milenecký ke *Kateřině Stradové*, dceři známého sběratele starožitností, kterého císař povolal na pražský dvůr. Na rozdíl od zpráv pozdějších, kdy se nevázanost pohlavního života císařova a vliv lehkých ženštin uvádí v depeších nunciů i jinde v přímý vztah k Rudolfově melancholii, neděje se v naší době v diplomatických korespondencích, ani v pramenech jiných vůbec, důležitější zmínky o této stránce císařovy osobnosti. Jinak nelze pochybovati, že všechny ony známky, jež jako domnělé doklady císařovy nepřičetnosti uvádí ve svých šifrovaných depeších nuncijs Spinelli r. 1600, jimiž zástupce papežův definitivně zbavil císařskou politiku u kurie posledního zbytku úvěru,²⁾ projevují se, třebaž v míře slabší, již počátkem let devadesátých.

Pro nás zatím plynou z této skutečnosti zajímavé důsledky, důležité pro porozumění císařské politiky. Uvedli jsme, jak tajná rada je ponechávána císařem více a více sama sobě a jak jen *vicekancléř* a někteří oblíbení její členové, tedy především Rumpf a Trautson, udržují styk tohoto poradního kolegia s panovníkem. Jakmile císař, ať již z jakéhokoliv důvodu, odmítal jednati i s těmito jejími zástupci, jak skutečně počátkem let devadesátých se stávalo čím dále častěji, mohlo se udržeti náležité vedení zahraniční politiky císařské jen jedním důsledkem z této situace: dáti tajné radě i pravomoc rozhodovati, nejen jako dosud raditi. Spolu s odporem císařovým k vyřizování věcí vládních — a to jest moment pro pochopení jeho politiky nejdůležitější — roste však současně i jeho žárlivé lpění na moci. Císař zajisté nevládne, ale nedovolí vládnout ani svým rádcům. Tu teprve jasně se projevil rozdíl mezi zdlouhavostí a váhavostí politiky Filipa II., danou byrokratickým sklonem královým i skutečnými potřebami španělských zájmů a nerozhodností a odklady politiky Rudolfovy, plynoucí s počátku také snad zčásti z podobných hledisek politických, ale měnící se stále patrněji v pouhou roušku vládní nemohoucnosti. Výsledkem situace jsou pak nekonečné odklady, všeobecná nechuť a obecná demoralisace dvora, jenž se stává jen jevištěm osobních intrik a palácových revolucí. Stanovisko císařovo k tajným radám je předobrazem jeho vystupování při řešení otázky nástupnické. V něm je spolu vysvětlení, proč nové obsazení tajné rady a všechno úsilí Kurzovo vyznělo naplano a skončilo novou těžkou desorganisací zahraniční agendy císařské po jeho smrti. V skrytu se právě připravuje onen „regiment komorníků“, jenž

¹⁾ Alexander Kraushar, *Czary na dworze Batorego*, Krakov 1885. Srovn. také C. Speciano Cinthiu Aldobrandinimu 24. listop. 1592.

²⁾ K. Stloukal, *Portrét Rudolfa II. z r. 1600*, Sborník J. Pekaře 1930.

o deset let později po pádu Rumpfově a Trautsonově (r. 1600) se objevil v plném světle.

Za těchto poměrů bylo postavení vyslanců na dvoře pražském málo záviděnhodné.¹⁾ Nemohouce dosáhnouti audiencí u císaře, jednají vyslanci s nejlivnějšími tajnými rady, tedy počátkem let devadesátých s Rumpfem, Trautsonem a Jakubem Kurzem. Ti také zprostředkovávali audience u císaře. Při tom musili vyslanci pečlivě dbáti jejich vzájemné řevnivosti a šetřiti jejich osobní citlivosti. Audience u císaře, i když se podařilo vyslanci jich dosáhnouti, stávaly se ostatně namnoze pouhými formalitami, jestliže v nich císař prostě odkazoval na své rádce nebo je vyřizoval všeobecnými projevy o své dobré vůli a podobně. Jakmile se rozšířila představa o „melancholii“ císařově, bylo ovšem snadno vyslancům omluviti jí své případné politické neúspěchy, nepodařilo-li se jim prosaditi návrhy svých pánů. Není pochyby, že podobná vytáčka stávala se leckdy metodou, a že třeba přijímat zprávy vyslanců o „melancholii“ císařově co nejkritičtěji a zejména srovnávat současné na sobě nezávislé depeše různých zpravodajů. Na druhé straně nevěděl ovšem někdy vyslanec, když mu některý z „ministrů“ odmítl jménem císařovým audiencí nebo jinou jeho žádost, zda skutečně se tak stalo podle vůle vladařovy. Odtud výklady, že „ministři“ uzavírají sami císaře před světem, aby zvýšili svou moc. Jedinou cestou pro vyslance přesvědčiti se o pravdivosti výkladů rádce císařova bylo kontrolovati je zprávami jeho soupeře. Za poměrů v tajné radě, kterých jsme se dotkli, nebylo to příliš nesnadné.

* * *

Názor, jenž převládá v státovědecké literatuře a publicistice století sedmnáctého, že císař vůbec nemá práva vysílati k cizím dvorům své diplomaty jako zástupce říše, nýbrž jen jako panovník zemí dědičných,²⁾ byl zjevným projevem vítězství partikularistických tendencí v říši a soustředování zemí dědičných k novému státnímu útvaru směřující. Době rudolfinské byl ještě cizí, ne ovšem proto, že by se státní jednota říše živě cí-

¹⁾ R. 1592 zastupovali u císařského dvora: krále španělského Guillén de San Clemente, dožete benátského Giovanni Dolfino, velkovévodu toskanského G. B. Concini, vévodu mantovského Enea Gonzaga, vévodu ferrarského Valentino Florio, vévodu parmského Marc Antonio Ricci, republiku janovskou Dr. Lelio Costa, krále francouzského Guillaume Ancel, stoupenec Jindřicha Navarrského. Jejich charakteristika s hlediska kuriální politiky v cit. informaci Caetanově pro Speciana.

²⁾ Srovn. Otto Krauske, *Die Entwicklung der ständigen Diplomatie vom fünfzehnten Jahrhundert bis zu den Beschlüssen von 1815 und 1818 (Staats- und socialwissenschaftliche Forschungen V. 3)*, partie o diplomatickém zastoupení císařově. Tato práce, ve starších svých partiích právem odmítaná (viz G. Wolf, *Einführung in das Studium der neueren Geschichte* 1910), nebyla dosud nahrazena podobnou souhrnnou prací novější.

tila, ale hlavně z toho důvodu, že diplomatické zastoupení vůbec nebylo ještě po stoletém trvání pevně zformováno, a že v něm ještě naprosto převládal moment zastoupení personálního nad zastoupením státním. Zastupují proto stáli vyslanci císařští jak říši tak i země domu rakouského, jak se v instrukcích jejich výslovně vytykalo. Teprve v polovině století, po odchodu Karla V., se odpoutalo zahraniční zastoupení císařovo od diplomacie španělské. Do té doby na př. v Římě zastupoval vyslanec španělský jak zájmy monarchie kastilské, tak i věci říšské a podobně tomu bylo i v Benátkách.

Již Gindelyho překvapoval kontrast mezi početností diplomatického sboru u císařského dvora Rudolfova a chudobou zahraničního zastoupení císařova,¹⁾ vysvětlitelný ovšem zčásti tehdejší názorem na diplomatické zastoupení vůbec. Jen ve čtyřech městech měl císař své vyslance stálé („oratores ordinarii“): v Římě, v Benátkách, v Madridě a v Cařihradě. V Římě pro centrální jeho postavení ve světě katolickém, kde spolu se projednávaly nejdůležitější církevně-politické otázky říše, v Madridě pro úzké vztahy obou větví rodu habsburského v politice evropské, u Vysoké Porty bylo nutno udržovati stálého vyslance jak pro zájmy poddaných císařských v říši osmanské, tak ku projednávání stále živých sporů pohraničních, jež činily postavení zástupce císařova v Cařihradě neobyčejně obtížným. Naproti tomu císařské vyslanectví v Benátkách přes četné speciální úkoly politické mělo přece jen především úkol informační. V jiných zemích nebylo vůbec stálých diplomatických zástupců císařských. I když tam prodléval někdy vyslanec nebo jiný zástupce císařský ze zvláštních důvodů déle, zůstával vyslancem (zástupcem) „mimořádným“ a jeho postavení se v soudobé diplomacii dosti přesně a důsledně rozlišovalo od stálých vyslanců císařských v uvedených čtyřech městech. Tak tomu bylo zejména ve Francii, kde jako vyslanec císařský (více však jeho osobní než říšský) pobýval déle v letech osmdesátých slavný Auger Ghislain Busbecq († 1592), chloubou to císařské diplomacie, který přešel do služeb Rudolfových od jeho předchůdce. Jeho informační služba kolem r. 1590 byla buď zcela nepatrná, nepravidelná nebo žádná.²⁾ Lze tak aspoň soudit z malé informovanosti dvora pražského o věcech francouzských v této pohnuté době od zavraždění Jindřicha III. do prudkého vzestupu krále navarrského. Také do Polska, a tím spíše ovšem do Ruska, jezdili v naší době císařští vyslanci jen od případu k případu se zvláštním posláním, kdežto s dvorem anglickým neudržoval císař v naší době, jako všechny státy katolické, vůbec pravidelných diplomatických styků.

Mluvíme-li o stálých zástupcích císařových, tedy se tak děje jen proto, že jak císařský dvůr, tak i dvůr, u něhož byli akreditováni, pokládal pravidelné vyslanectví císařské za své právo i povinnost. Organizace zahranič-

¹⁾ Ant. Gindely, Rudolf II. und seine Zeit I, 34.

²⁾ Srovnej o něm hlavu I, str. 21—22. Za informaci v této věci děkuji také panu min. radovi dru J. Dostálovi v archivu ministerstva vnitra.

ního zastoupení císařova neliší se přirozeně ničím podstatným od zvyklostí tehdejší diplomacie. Také císaře zastupuje v zahraničí dvojí druh osob: především *vyslanci* („oratores“), pak *sekretáři* („secretarii“). Jen vyslanci dostávají řádné instrukce, mají plné moci, přísluší jim ceremonielem předepsané místo ve sboru diplomatickém. Vyslanci rekrutují se z vysoké šlechty dvorské, jsou buď sami členy dvorské a tajné rady nebo mají tu blízké vztahy přátelské i příbuzenské. Převažují mezi nimi stejně jako mezi tajnými rady šlechtici původem ze zemí alpských. Česká šlechta není v naší době zastoupena vůbec. *Sekretáři* jsou osoby občanského původu, zpravidla právnicky vzdělaní a nebývají vždy ani poddanými císařskými. Někdy se mezi nimi rozlišuje ještě dvojí stupeň: *podsekretář* a *sekretář*. I v diplomacii císařské jsou tehdejší sekretáři jakýmiisi *chargés d'affaires*.¹⁾ Vyslanci jsou buď *řádni* („ordinarii“) nebo *mimořádní* („extraordinarii“). Vyslanci řádní posílají se jen tam, kde je stálé vyslanectví („legatio ordinaria“), tedy ze dvora císařského do čtyř uvedených měst. Vyslanci mimořádní přicházejí buď ke dvorům, kde není stálého vyslanectví, nebo do míst s řádným vyslanectvím s misí speciální.²⁾ Kromě vyslanců a sekretářů zastupovali v cizině císaře příležitostně s posláním zvláštním i jiní zástupci, zvaní obyčejně *komisaři* („commissarii“), kteří bývali hodností a funkcí svou jaksí na přechodu mezi vyslanci mimořádnými a pouhými experty odbornými (právníckými). Vysílal je na příklad častěji císař do Itálie ve věcech lenních.

Korespondenci se stálými vyslanectvími obstarával ve dvorské kanceláři *sekretář listů latinských*, tedy v naší době, jak jsme již poznali, J. Barvitijs. Psány jsou proto vesměs, bez ohledu na řeč depeší vyslanců, latinsky. Listy adresované dvorskou kanceláří z rozkazu císařova vyslancům jsou zpravidla velmi stručné a obsahují jen přesný rozkaz v určité věci jako doplnění nebo pozměnění vyslancovy instrukce. Nazývají se v diplomatické korespondenci císařských vyslanců pouze stručně *listy císařskými* („lettere di S. Mtà, litterae, epistolae caesariae, S. Mtis“).

¹⁾ O vzniku a vývoji úřadu sekretáře v moderní diplomacii, jehož původ třeba hledati v patnáctém století u vyslanectev států italských, srovn. O. Krauske, Die Entwicklung der ständigen Diplomatie, 1885, str. 201—203, A. v. Reumont, Beiträge zur italienischen Geschichte, str. 230 n. Z prací o vývoji moderní diplomacie nebylo mně přístupné dílo E. Rott, Histoire de la représentation diplomatique de la France auprès des cantons suisses, de leurs alliés et de leurs confédérés, tom 1—9, 1900 a n.

²⁾ V tomto významu užívá výrazu i Bentivoglio, Memorie 1648, str. 172, 3 a d. Že však koncem šestnáctého století není termin „ambasciatore“ vůbec ještě omezen ani na vyslance suverenů, svědčí též autor str. 116: „nella qual corte (scil. di Roma) per dimostrazione d'honore et di stima haveva (papež) parimente voluto che vi sedesse un ambasciatore per la medesima città di Ferrara nel modo istesso, che in altri tempi era stato conceduto alla città di Bologna“. Podobně užívá d'Ossat, Lettres III, 1708, 355, název „ambassadeur“ také pro římského zástupce dona Cesara d'Este, kdežto jinde přesně rozlišuje v diplomatickém sboru u kurie mezi „ambassadeurs“, t. j. vyslanci španělským, francouzským, císařským, benátským a ostatními „ministery“.

Pro jejich povahu a také abychom je odlišili od listů soukromých budeme je zvatí *příkaznými listy císařskými*. Zdá se, že je zpravidla aspoň ve věcech důležitějších podpisoval jak císař tak i vicekancléř a sekretář, tedy v naší době J a k u b K u r z a J a n B a r v i t i u s. Již jejich vypravení vnější svědčí o tom, co jinak zajisté vyplývá také z vylíčených poměrů u pražského dvora, že nejsou zpravidla přímým projevem císařovy vůle. Na podpis císařův musíme se tu dívat, jak ještě v podrobnostech poznáme, zpravidla jen jako na pouhou formalitu. Nelze si představit větší kontrast, než jaký byl v té věci mezi diplomatickou korespondencí vyslanců císařských a písemným stykem zástupců krále katolického, jehož osobní účast v diplomatické agendě byla tak intenzivní. Těžkopádnější úprava příkazných listů vysvětluje již sama o sobě pomalou jejich expedici.

Jak vypadala v praxi císařská diplomacie ve svém zahraničním působení ukáže nám nejlépe podrobnější výklad zastoupení císařova u kurie. Poměry jsou tu sice poněkud složitější, ale právě tím ilustrují znamenitě císařskou diplomacii a musíme se s nimi seznámit podrobněji již proto, abychom v kapitolách dalších porozuměli správně diplomatickým jednáním mezi dvorem pražským a kurií.¹⁾ Na rozdíl od jiných míst s trvalým zastoupením diplomatickým vysílal císař ke kurií podle staré tradice středověké kromě stálých vyslanců t. zv. *poselství obedienní*, vždy na počátku své vlády (za císaře Rudolfa II. bylo to poselství Daunovo a Kurzovo z r. 1586)²⁾ a t. zv. *poselství gratulační*, zpravidla po volbě nového papeže.³⁾

Z dvorské kanceláře dostával řádný vyslanec císařský v Římě jako všichni stálí vyslanci císařští příkazné listy latinské, dopisy některých členů tajné rady, listy císařovy určené pro papeže, kardinály, vyslance, jiné panovníky italské a jejich opisy pro svou soukromou potřebu. Pravidelná pošta taxisská odjížděla tehdy z Prahy jednou týdně, v pondělí, neodvážela však vždy nějaký list pro císařského vyslance, aspoň ne listy z dvorské kanceláře. Císařský vyslanec v Římě, Vít Dornberg z Dorneggu, v nedatovaném memoriálu o své nastávající legaci římské, jež předložil tajné radě někdy na počátku r. 1589, zdůraznil sice zejména, že předpokladem úspěšného působení vyslancova je pravidelná a rychlá informace

¹⁾ O diplomatickém zastoupení císařově u kurie najdeme v dosavadní literatuře jen roztroušené zmínky zejména u vydavatelů nunciatur u dvora císařského, nikde však souhrnného výkladu a přece je věc ta i pro správné pochopení politiky papežských nunciů u císařského dvora, jak další výklad osvětlí, neobyčejně důležitá. Následující výklad se opírá o rozbor diplomatické korespondence císařské v letech 1589—1605 zachované ve státním archivu vídeňském a ve státním archivu v Hannoveru (t. zv. Erskeinovy kodexy o sign. Y 17 I.—III.). Výběr dokladů v poznámkách byl by vždy libovolný. Upustil jsem proto od nich po zralém uvážení až na některé výjimky.

²⁾ Srovn. o něm A. I. H ü b n e r, *Sixte-Quint I.*, str. 442—449.

³⁾ Pro osobní nesnáze u dvora a obvyklé průtahy uskutečňovalo se dosti pozdě po nastoupení papežově a při kratších pontifikátech k němu ani nedošlo (tak v době Rudolfa II. za Urbana VII., Řehoře XIV., Innocence VIII., Lva XI.).

z ústředí, aby vyslanec zavčas věděl o všem, co se u císařského dvoru děje, v praxi však tato zásada, přes částečné zlepšení agendy tajné rady a dvorské kanceláře za vicekancléřství Jakuba Kurze, vůbec se neuplatňovala ani tehdy, ani později.

Vyslanec římský dostával stejně jako jeho druhové v Benátkách, v Madridu a v Cařihradě příkazné listy císařské, psané zpravidla latinsky. Spadaly tedy do kompetence sekretáře listů latinských. Při povaze císařově a vylíčené již agendě tajné rady a dvorské kanceláře nelze pochybovati, že přes jejich osobní stylisaci a podpis císařův nelze v nich většinou spatřovati přímý projev panovníkova rozhodování. Jeho podpis byl zajisté zpravidla pouhou formalitou. Zachované koncepty těchto listů nenesou také nejmenší stopy císařovy osobní účasti při jejich stylisaci. Také na depeších vyslanců, došlých do dvorské kanceláře, nenajdeme nejmenší známky císařovy osobní účasti. Kromě podpisu je vlastnoruční písmo císařovo na jeho listech velikou výjimkou, omezujíc se pak zpravidla jen na několik slov přípisu, dosvědčujících zvláštní zájem nebo přízeň panovníkovu.¹⁾ Příkazné listy císařovy byly, jak již řečeno, obvykle velmi stručné a týkaly se vždy jen jedné věci, obsahující příslušný rozkaz císařův („commisison“), doplněk nebo pozměnění instrukce počáteční, se stručným odůvodněním. O pravidelnou oficiální službu informační vyslancům z tajné rady nebylo, zdá se, vůbec postaráno a zástupci císařovi musili si opatřovati informace sami, snad také prostřednictvím agentů, jež udržovali po obecném zvyku tehdejší diplomacie u císařského dvora, kteří tu pečovali hlavně o jejich zájmy osobní.

Jen čas od času zasílány vyslancům delší listy poněkud jiného rázu: to tehdy, když měl býti vyslanec zasvěcen do jednání, které vůbec delší dobu nemohl sledovat a do něhož měl nyní sám přímo zasáhnouti. Zvláště naléhavě se jevila potřeba takových občasných informací souhrnných pro vyslance u dvora španělského, jehož styky s tajnou radou byly vůbec mnohem nesnadnější než výměna listů s oběma vyslanci v Itálii, jak se ještě věci té dotkneme. Již obřadná forma příkazných listů císařových znesnadňovala rychlé jejich vypravení. K tomu přistupovalo složité projednání v tajné radě a před císařem, nakonec expedice dvorskou kanceláří. Nejvíce

¹⁾ Když nově zvolený papež Pavel V. r. 1605 otevřel gratulační list císařův, jež mu odevzdal podle zvyku tehdejší císařský vyslanec Gonzaga di Castiglione, papež jej „apre subito et lesse in mia (t. j. vyslancově) presenza con grandissimo suo gusto et tra le altre quando vedde quelle righe di mano di V. Mtà, si riempi di tal allegrezza che prima di leggerle mi mostrò la detta lettera dicendomi, ch'io mirassi, che V. Mtà gli scriveva alcune righe di suo pugno, soggiogendo, veramente S. Mtà mi favorisse molto, et poi la Stà Sua le lesse ad alta voce con grandissima sua sodisfattione.“ Vyslanec předstíraje, že o tom nic neví, se divil, „dicendo d'essere cosa insolita della Mtà Vra et però che da questo poteva la Stà Sua argumentare quanto grande era l'affetto che Vra Mtà gli portava . . .“ di Castiglione císaři 13. srpna 1605, Vídeň St A 290, tom. 8 fol. 525. Toto svědectví je o to cennější, že listy císařovy v radě vídeňské jsou zachovány jen v konceptech.

ovšem působily nepořádky v tajné radě i dvorské kanceláři a povaha císařova. Za těchto poměrů nepřekvapí značné časové rozdíly mezi datem příkazného listu císařova a jeho expedicí. Poněvadž byly zasílány depeše z ústředí vyslancům jen od případu k případu a jen když se jevila naprostá jejich nutnost, užívalo se jen výjimečně pravidelné pošty taxisské do Itálie, jež odjížděla v naší době vždy v pondělí z Prahy směrem přes Plzeň — Augšpurk. K dopravě příkazných listů císařských se proto lépe hodili *kurýři mimořádní* („*cursores peculiare, extraordinarii, corrieri espressi, straordinarii*“). Na sklonku šestnáctého století sloužili císařské diplomacii mezi Římem a Prahou tři takoví kurýři. Jejich vyslání bývalo ovšem dosti nákladné a ohled finanční zmařil leckdy jejich jízdu a zdržel i nutnou depeši. Pro větší bezpečnost zasílal se opis příkazného listu císařova („*duplícata*“) a to do Říma nejbližší příští pravidelnou poštou, do Španěl, pokud nebylo pravidelného spojení poštovního, nejbližší příštím kurýrem. Takto, jak známo, bojovala vůbec soudobá diplomacie proti nespolehlivosti dopravních prostředků.

Nepřavidelnost a poměrná řídkost příkazných listů císařových zvyšovala význam *soukromé korespondence* vyslanců s členy tajné rady. Poněvadž je vyslanci zpravidla dobře znali ze své předcházející služby u dvora nebo ze služby diplomatické, ba bývali s nimi i v příbuzenském svazku, je tato korespondence rázu leckdy zcela soukromého, ale projednávají se tu i osobní věci vyslancovy, důležité pro jeho postavení, jako otázky platu nebo odvolání a probírají se tu leckdy i zcela politické otázky jeho vyslanecké agendy. Jestliže se zdá, že koncem století přibývá takového nepřímého styku vyslanců s tajnou radou, pak lze snad uvést zjev ten, nevyplyvá-li jen z látky v nestejně úplnosti zachované, v úzký vztah jak k rostoucí anarchii v tajné radě, tak i ke vzrůstajícímu odporu císařovu k vyřizování běžné agendy vládní, takže i pouhé častější podpisování depeší se mu stalo obtížným a bylo ho lze jen nesnadně k němu přimět. Soukromou korespondenci, dotýkající se však také jejich agendy diplomatické, vedli císařští vyslanci především s členy tajné rady, kteří přímo se účastnili expedice příkazných listů císařových, tedy s *vicekancléřem a sekretářem listů latinských*. Po smrti Kurzově (v březnu r. 1594) rozhodoval, zdá se, především Barvitiu o písemném styku s císařskými vyslanci.

Papežové žádali, aby císař měl u nich svého stálého vyslance rádného a jakmile se úmrtím nebo odchodem místo jeho uprázdnilo, naléhali ihned prostřednictvím nunciů i kardinálů protektorů, jejichž funkci ještě osvětlíme, aby se vyslanectví („*legatio*“) co nejdříve rádně obsadilo.¹⁾ Věc ta byla

¹⁾ Císař toto právo papežovo uznával výslovně. Tak na př. se odůvodňuje vyslání nového vyslance v instrukci Raimundovi z Thurnu z 28. března 1598 takto: „*Cum divi predecessores nostri Romanorum imperatores ac reges augustae ac piae memoriae certum in Romana curia atque ordinarium habere oratorem consueverint, qui cum pontifice maxime de eis, quae in dies occurrere sesseque offerre solent, ageret, cumque et nos laudabilem illam consuetudinem observaverimus . . .*“ Hannover, St.A, Y 17 III., f. 1029—1042.

nesnadná zejména, když vyslanec odešel smrtí a nebylo připraveno nic pro jeho nástupce. Pak bylo třeba nejprve vyhledati vhodného kandidáta, sjednati s ním podmínky, zejména délku pobytu a plat, projednati s ním politické otázky jeho nastávajícího vyslanectví a vyhotoviti mu instrukci. Přípravy ty prodlužovaly ještě nadto zpravidla osobní zájmy vyhledaného kandidáta a intriky dvorské. Nejdůležitější za těchto jednání bývalo postavení vicekancléře. Císař uznával tehdy sice teoreticky právo papežovo, nabyté dlouhým zvykem, aby byl u kurie stále rádný vyslanec císařský, skutečně však mezi odchodem vyslance jednoho a příchodem druhého uplynula často dlouhá doba, někdy i několik let.¹⁾

Pravidelnou týdenní dopravu depeší císařských vyslanců z Říma do Prahy obstarávala rovněž *taxisská pošta*. Odjížděla od budovy španělského vyslanectví v Římě, jež bylo tehdy na Corsu v paláci Urbino, na místě dnešního paláce Doria. Jela pravidelným směrem silnicí přes Ronciglione do Mantovy. Tam se zásilky rozdělovaly: ty, jež byly určeny do Milána, Janova, Savojska, Francie a Španěl, pokračovaly dále v cestě silnicí přes Kremonu do Milána. Zásilky určené pro říši a Flandry posílal vrchní poštmistr v Mantově zvláštní štafetou přes Trident a Inšpruk do Augšpurku, kde se cesta opět dělila: jednak šla pošta dále směrem Kolín n. Rýnem, Namur, Brusel, Antverpy, jednak pokračovala přes Norimberk a Plzeň do Prahy. V instrukcích se přikazovalo císařským vyslancům, aby psali k císařskému dvoru co nejčastěji, aspoň jednou týdně, jak výslovně nařizuje také instrukce pro nastávajícího vyslance římského Raimunda z Thurnu z r. 1598. V praxi se však vyslanci spokojovali vždy jen pravidelnými depešemi týdenními a císařští vyslanci v Římě se napořád drželi sobotní pošty taxisské. Kromě pravidelné týdenní přehledné depeše měli psáti císařští vyslanci tajné radě, podobně jako nunciové státnímu sekretariátu, o zvláštních jednáních listy samostatné. Tak nařizovala aspoň výslovně instrukce z r. 1589 pro nastávajícího vyslance římského Víta Dornberga, jenž se pak skutečně předpisem tím řídil i v praxi. Později psali však císařští vyslanci z Říma jak se zdá opět jen týdenní depeši jednou a také instrukce z r. 1598 příkazu z r. 1589 již neopakuje. Patrně dosavadní zkušenosti prokázaly jeho neúčinnost. Nadále odpovídali vyslanci zvláštními depešemi jen na příkazné listy císařovy: psali je, když se přihodilo vskutku něco výjimečného.

Odpovědi na listy císařovy odesílal často vyslanec mimořádnými kurýry, kteří přinesli listy císařovy, zdržuje je u sebe pokud z části aspoň nesplnil příkaz („*commissione*“), obsažený v listě panovníkově. Sám ze svého podnětu vypravoval vyslanec zvláštního kurýra jen velmi zřídka pro veliký náklad s tím spojený, ježto neměl po ruce stálých kurýrů, jako tomu bylo u císařského dvora; pokud bylo lze vyhýbal se i tomu,

¹⁾ Tak po smrti vyslance Dornberga na jaře 1589 uplynuly dokonce čtyři roky než přišel do Říma nový rádný vyslanec císařský Leonard Harrach mladší.

aby posílal poštou svou depeši po zvláštní *statetě* („stafetta“); za ni vymáhala totiž pošta značný poplatek, který býval příčinou sporů. Zvláštním kurýrem posílal vyslanec jen depeši o smrti papežově, již oznamoval zpravidla do Prahy zvláštním kurýrem i velkovévoda *toskanský* a císařský zástupce v Benátkách. Císařský vyslanec v Římě dostal pak po témže kurýrovi „poštu“ z císařského dvora s kondolenčním psaním kardinálskému kolegiu a s instrukcí vyslanci i kardinálu protektorovi říše pro konklave. V době, kdy nebylo u kurie řádného vyslance císařova, posílal týdenní depeše tajné radě *sekretář*, jenž jinak posílal své listy současně s depešemi vyslancovými. Vyslanec nebo sekretář staral se také o zaslání pravidelných týdenních „avis“, novin, jejichž rázu a významu se dotkneme ještě v jiné souvislosti.

Pro rychlou poštovní dopravu císařské korespondence diplomatické stejně jako pro pravidelné zaslání depeší zástupců toskanských v Praze a výměnu depeší mezi papežskou nunciaturou a státním sekretariátem bylo zejména důležité, aby pošta, přivázející pražské zásilky depeší diplomatických („spazzi“) do Mantovy, stihla připojení ke kurýrské poště z Milána přes Mantovu do Říma. Je známo, jak vůbec takovými pravidelnými a řádně fungujícími spoji poštovními, zvanými zpravidla „corrispondenze“, se buduje zejména od poloviny 16. století síť mezistátní dopravy poštovní. Léta osmdesátá znamenají úpadek taxisské pošty, jíž uškodilo povstání nizozemské. Neméně zhoubný vliv na mezinárodní poštovní spojení mají zmatky francouzské. Ale také poštovní spojení Praha—Řím trpí v této době nedostatečným připojením v Mantově, takže doprava zásilek značně se zdržuje. Místokancléř Jakub Kurz, jenž vůbec věnoval poštovníctví zvýšenou péči, zjednal i tu, také na opětovný nátlak nunciův, aspoň dočasně nápravu až do reorganizace říšského poštovníctví r. 1595 a jmenoval také v Praze nového poštmistra.

Po smrti císařského vyslance Kryštofa Madruzza, příslušníka slavné rodiny tridentské, zůstal jeho sekretář, mantovský rodák, G. B. Bernerio v Římě jen nedlouho. Pak ustalo vůbec zaslání avis z Říma dvorské kanceláři v Praze. Právě v té době, na sklonku pontifikátu Sixta V., po nešťastné nunciaturě pražské G. Malaspiny a po obedienním poselství Daunově a Kurzově (1586) vrcholí církevně-politické spory Říma s Prahou a současně v době smrti říšského vicekancléře Viehäusera roste, jak jsme poznali, desorganizace tajné rady a dvorské kanceláře. Z prvních úkolů nového vyslance císařského, jenž přišel na podzim r. 1589 do svého nového působiště, Víta Dornberga z Dorneggu, bylo proto opatření císařskému dvoru v Římě řádného zpravodaje, korespondenta („corrispondente“). Příkré zásahy Sixta V. proti výdělečným zpravodajům u kurie, ať se jmenovali „menanti“, „novellanti“ nebo „corrispondenti“, jimiž se hemžil soudobý Řím, mířily především proti osobám duchovním, které si takto chtěly přivydělávat.¹⁾ Proto se podařilo Dornbergovi

¹⁾ Alex. Hübner, Sixte-Quint I, 290, 297.

sehnati takového „korespondenta“ poměrně snadno a tak od února r. 1590 dostává opět tajná rada pravidelné týdenní noviny, „avis“, z Říma, přikládáné k týdenním depeším vyslancovým. Když dlelo současně u kurie více zástupců císařových, jako r. 1586, kdy za řádného vyslanectví Kryštofa Madruzza přijeli do Říma jako vyslanci obedienní hrabě Daun a J. Kurz, nebo r. 1593, kdy vedle řádného vyslance Leonarda Harracha mladšího, syna stejnojmenného tajného rady, přijel jako vyslanec gratulační říšský sekretář Rudolf Korraduz, nebo r. 1600, kdy současně s řádným vyslancem v Římě jako mimořádný vyslanec s posláním zvláštním vratislavský kanovník Jan Matyáš Wacker, tehdy současně psali týdenní depeše všichni vyslanci císařští v Římě právě přítomní, při čemž řádný vyslanec psal pravidelné depeše, jak je budeme ještě charakterisovati a vyslanci mimořádní spokojovali se zprávami o svých posláních speciálních. Souhrn depeší zástupců císařských v Římě zasílaných toutéž poštou, stafetou nebo kurýrem podle soudobého zvyku byl zván „spazzo“ z Říma.

Listy císařských vyslanců z Říma, a to i odpovědi na latinské příkazné listy císařovy, psány jsou italsky, stejně jako depeše císařských vyslanců v Benátkách. Věc ta nepřekvapí u vyslanců italské národnosti, jako byl vyslanec markýz Gonzaga di Castiglione (od r. 1605 v Římě), nebo u vyslanců z kulturního pomezí německo-vlašského, jako byl tridentský Kryštof Madruzza a jeho krajan, jihotyrolský hrabě Prospero d'Arco (císařský vyslanec v Římě na počátku vlády Maxmiliána II.), nebo gorický šlechtic Raimund z Thurnu, více zaráží u příslušníků rodin ryze německých, jako je Vít Dornberg z Dorneggu a Leonard Harrach mladší. Tu najdeme však zpravidla vysvětlení v působení prostředí, vlivu italských sekretářů, snatcích a vztazích příbuzenských. Nesmíme však ani zapomínat, že vláština byla řečí nejvíce diplomacií vypěstěnou a latinsky i odchovanec školy humanistické a je-suitské dovedl jen nesnadno vyjádřiti jemné odstíny politických vztahů a složitou leckdy hru diplomatickou. Kromě depeší vyslance, sekretáře i avis obsahovalo římské „spazzo“, přicházející do dvorské kanceláře, často také opisy důležitějších listů vyměněných vyslancem s arciknížaty domu rakouského, kardinály i panovníky italskými, memoriály předkládané papeži, vesměs pozůstatky činnosti vyslancovy, jíž se ještě blíže dotkneme. Byly tu pak i listy kardinálů císaři, pokud je svěřovali k dopravě vyslancům, chtějíce namnoze ho spolu také o nich uvědomiti. Ba vyslanec přikládal i depeše jiných diplomatických zástupců, jež se mu podařilo získati a které se jevily zvláště důležitými pro informaci císařského dvora. V Římě běželo hlavně o depeše benátské, nunciův a španělské. Podobně vypadalo někdy i spazzo odesílané po mimořádném kurýrovi císařském, kterého vyslanec pozdržel až do své odpovědi. Kterou cestou se brali tito kurýři mimořádní, není z mých pramenů patrné.

Pravomoc řádných vyslanců císařských u kurie jasně se jeví, jak v jejich instrukcích, psaných ovšem rovněž latinsky, tak také sledujeme-li

v jejich depeších činnost, již rozvíjeli. Zastupovali jak císaře, tak i říši a království a země dědičné: „cum nostra, tum sacri imperii regnorumque ac provinciarum nostrarum negotia“, jak se praví výslovně v instrukci pro nastávajícího vyslance římského Raimunda z Thurnu z r. 1598. Tato pravomoc, jak jsme již vytkli, je vůbec společná všem stálým vyslancům císařovým. Při tom pak není obojí působnost, v zastoupení říše a v zastoupení zemí dědičných vůbec, nijak rozlišena: v téže audienci jedná třeba papež s vyslancem císařovým o snahách o mír v Nizozemí, o poměrech v české kanceláři a o posledních událostech uherských, a vyslanec o nich společně referuje. Jestliže později, během sedmnáctého století, v teorii a později i v praxi proniká zásada, že císař vůbec nemá práva jako hlava říše vysílati své zástupce k cizím dvorům a říšská agenda také uvolněním jednotlivých svazků imperia přirozeně mizí, pozvolna se fakticky mění diplomatické zastoupení říše a císaře v jednotné zahraniční zastoupení království a zemí dědičných. V naší době však splývání obojí agendy vyslancké u kurie přece jen překvapuje. Souhlasilo ovšem se zásadou, že zahraniční zastoupení je výlučně věcí panovníkovou, a také s obecnou převahou principu zastoupení personálního nad teritoriálním v soudobé diplomacii, takže říšští stavové neprotestovali ani, když se obracelo proti jejich zájmům, jako počátkem let devadesátých při pomoci z říše do Francie. Na druhé straně však kurie sama, jak ještě uvidíme, ve sboru kardinálském přesně rozlišovala mezi obojí funkcí císařovou, jako hlavy říše a panovníka zemí dědičných.

Císařský vyslanec zastupoval však nejen císaře ve všech jeho funkcích, ale i ostatní členy rakouské větve rodu habsburského. Ti neměli ani u kurie, stejně jako jinde, svých stálých zástupců a obraceli se ve všem na vyslance císařské, kteří s nimi proto udržovali čilý styk písemný. Jen arcikníže Ferdinand Tyrolský měl u kurie po léta, až do své smrti (1595) stálého zástupce v osobě Msgr Sporena (kněz jako diplomatický zástupce moci světské u kurie nebyl tehdy vzácností), ovšem jen s titulem agenta. Ten psal k inšpruckému dvoru také pravidelné depeše týdenní. Věc souvisela s úzkými vztahy Tyrol k Itálii, ale jestliže arcikníže Ferdinand nesvěřoval plně své zastoupení u kurie vyslanci císařskému, zračil se v tom snad i napiatý často poměr mezi dvorem pražským a inšpruckým. Jinak posílali arciknížata do Říma obvykle jen posly gratulační na počátku pontifikátu a jiné mimořádné vyslance s misemi speciálními, kteří se zpravidla ubytovali u vyslance císařského. Ten jim pak vymáhal audienci u papeže a jemu je představoval. Jen ze zvláštních důvodů ponechával vyslanec tento úkol kardinálu protektoru říše, jako když v době habsburské kandidatury v Polsku šlo o slyšení vyslance arciknížete Maxmiliána a císařský vyslanec nechtěl se prostředkováním audience zástupce soupeře krále polského dotknouti citlivosti Poláků v Římě právě přítomných. O korespondenci, již vedli císařští vyslanci s *arciknížaty habsburskými*, a jednáních, jež pro ně podnikali, informovali ihned císaře

a tajnou radu a zaslali spolu opisy důležitějších listů. U císařského dvora žádali, aby byli uvědomeni předem o každém kroku vyslancově ve prospěch některého z arciknížat a císařský vyslanec neměl pro ně podnikat nic ve své funkci bez předchozího souhlasu císařova [tajné rady]. Přes to však i za svých sporů s císařem dával se arcikníže Matyáš zastupovati v Římě jen jeho vyslancem. Vůbec nebylo tehdy v tomto směru ustáleného pravidla a záleželo, podobně jako v případech jiných, především na osobnosti vyslancově. Zastupováním zájmů všech členů rakouské větve rodu habsburského mohl vyslanec císařský znamenitě rozšiřovati okruh své pravomoci i tam, kam nesahala jurisdikce říše, již oficiálně u císařského dvora vymezovali územní rozsah vyslancovy pravomoci: tak poukazem na arciknížete Maxmiliána (v tajných audiencích nemusel zajisté vyslanec bráti na Poláky takový zřetel jako při vystupování veřejném) mohla diplomacie císařská u kurie v naší době odůvodniti zasahování do vnitřních věcí polských, osobou francouzské královny vdovy do sporů ve Francii — že možnosti ty zůstaly ovšem skoro nevyužity a po nesmělých náběžích tyto směry opuštěny, je jen jedním z mnoha dokladů pasivity císařské diplomacie v politice evropské, jež lhostejně mívá nejlepší příležitosti.

Uvažujeme-li o *územním rozsahu* agendy císařových vyslanců u kurie v jejich působišti, třeba ostatně předem poznamenati, že podobně jako u ostatních císařských vyslanectví nebyl vůbec přesně vymezen: řídil se okamžitými potřebami a podle příkazných listů císařových. Zhruba lze však říci, že působištem císařského vyslance u kurie je celá Itálie kromě republiky benátské, při čemž však o území tehdy španělské na poloostrově Apeninském, Milansko, Neapolsko, Sicílii, stejně jako o Savojsko a republiku janovskou se dělil vyslanec v Římě se svým druhem u dvora španělského; podobně tomu bylo při jednání o četných lénech císařských v Itálii. Do agendy vyslanectví císařského v Benátkách, třeba nebylo u signorie právě řádného vyslance císařova a věci vedl jen sekretář, vyslanec císařský v Římě přímo nikdy nezasahoval. Ba i když šlo o současné a souběžné vyjednávání u signorie i u kurie, jako tomu bylo za papežových pokusů o prostředkování ve sporech císaře s Benátčany, o nichž pojednáme podrobněji, vedou oba zástupci jednání samostatně podle příkazných listů z Prahy a nikdy nedostává sekretář, nebo dokonce vyslanec v Benátkách, nějakých rozkazů přímo od císařského vyslance u kurie. Pravomoc vyslanců císařských u kurie ve španělských državách v Itálii neplynula ostatně jen ze snazšího styku císařského dvora s Římem proti obtížnému styku se vzdáleným Madridem v době občanských válek francouzských, ale odpovídala poněkud i prerogativám kurie, jež pokládala Milansko a Neapolsko za skutečná léna papežova. Viděla proto kurie nepochybně ráda, když o těchto věcech jednal císařský vyslanec se svým španělským kolegou v Římě. Jednání o peněžní a vojenskou pomoc *států italských* na válku tureckou v Uhrách vyvolávala potřebu přímého styku císařského dvora s nimi, zejména s *Florencií* a *Ferrarou*. Přes to však

(ačkoliv všechny státy italské měly své stálé zástupce diplomatické u císařského dvora) nedošlo k trvalému diplomatickému zastoupení císařovu u těchto dvorů a tajná rada spokojovala se jen vyslanectvími mimořádnými, jako bylo na příklad posláni Kobenzlova na podzim r. 1592;¹⁾ císařská diplomacie pomáhala si také tak, že pověřovala vyslance u kurie nebo i v Benátkách přímým jednáním v těchto státech. Tak došlo k misi Thurnově 1593 a 1598, Harrachově r. 1594, abychom uvedli aspoň několik příkladů z doby, o níž nám jde.²⁾

Nebylo-li u kurie řádného vyslance císařova, zastupoval ho podle způsobu ustáleného, jak se zdá, nejprve v diplomacii benátské, *sekretář*. Poněvadž však ceremoniel byl u kurie mnohem přísnější než v Benátkách a více se dbalo právních rozdílů, nadto pak neměl císařský vyslanec v Římě v naší době sekretáře tak zkušeného, spolehlivého a ve svém působení tak váženého jako byl císařský sekretář v Benátkách *Benardino Rossi* a snad také proto, že se papež snažil, jak jsme již uvedli, přiměti císaře, aby vždy ihned obsazoval uprázdněné místo vyslanecké vyslancem řádným, nebylo postavení císařského sekretáře v Římě zvláště vlivné. Po smrti vyslance *Kryštofa Madruzza* (1586) nezůstal sekretář *G. B. Bernerio* dlouho u kurie. Teprve, když po smrti řádného vyslance *Víta Dornberga* (v březnu 1590) vyslání nového vyslance řádného přes naléhání kurie v Praze stále oddalovali, poslal císař po opětovných urgencích nunciů *Viscontea*, *Caetana* a *Speciana*, aby konečně vyslanecké místo v Římě bylo obsazeno, r. 1592 do Říma opět někdejšího sekretáře *Berneria*. Měl nyní v rukou kredenční psaní císařovo, dostal nástupní audienci u papeže, ale postavením nelíbil se přece příliš od pouhého korespondenta. Měl zřídka kdy audience a nevedl vůbec významnějších jednání. Úkol jeho byl především a skoro výhradně jen zpravodajský. V Římě tedy, ježto tam nebylo buď vůbec sekretáře, nebo byl vybaven nedostatečnou pravomocí, bylo třeba jiného zástupce zájmů císařských za nepřítomnosti vyslance řádného. Dvě osoby zastupovaly tu císaře především: kardinál protektor říše a vyslanec španělský.

Kardinálové protektoři zastupovali předně svěřené jim země v konsistoři, zejména při uprázdnění míst hierarchie světské i řeholní, v kongregacích, pokud se v nich projednávaly věci dotýkající se zájmů zemí svěřených a vůbec v kolegiu kardinálském. Bývali proto v písemném styku s dvorem panovníkovým, ale i s představiteli hierarchie svých zemí svěřených. Časem domohli se postavení, kterým namnoze soupeřili s řád-

¹⁾ O něm viz níže hlavu III, str. 128 a d.

²⁾ Raimund z Thurnu (*Raimondo della Torre*) byl řádným vyslancem císařským v Římě v letech 1598—1601. Jeho nástupcem se stal markýz z Castiglione kterého r. 1607 vystřídal opět Raimund z Thurnu. *Milena Linhartová*, *Epistulae et acta Antonii Caetani I*, 1932, str. 205, uvádí, že Raimund z Thurnu by, vyslancem v Římě v letech 1596—1601. Datum první vztahuje se však k jeho formálnímu jmenování, nikoliv k příjezdu do Říma, kam se odebral až r. 1598.

nými vyslanci svých států. Panovníci pokládali za povinný projev mezinárodní zdvořilosti, aby papež povolával k poradě protektory jejich zemí všude tam, kde šlo o jejich zájmy.¹⁾ Politický význam kardinálů protektorů byl ovšem i v téže době velmi různý podle osobních vlastností těch, kteří tento úřad zastávali, neboť jejich vliv plynul ze skutečné souhry politických sil a ne z práva psaného. Rozhodující bývalo zejména postavení kardinálů protektorů v *konklave*, kde podle instrukcí, jež dostávali od svých vladařů, tlumočili jejich přání, čili jak se říkalo později v sedmnáctém století, prozrazovali, často ovšem pro papeže dosti vtíravě, „le secret des princes“. Skutečný vliv politický mají koncem 16. století ve sboru kardinálském protektoři *říše, španělský, francouzský, savojský a benátský*.²⁾ Rozhodující v naší době, jak známo, byl v konklavích vliv *španělský* a proto bychom čekali, že také kardinál protektor španělský bude v kardinálském sboru osobou nejvlivnější. Ale *Pietro Bezza*, jenž měl počátkem let devadesátých tento titul, byl pro kurii zjevem ostudným. Tento kardinál, „kreatura“ *Řehoře XIII.*, dávno již ztratil jak nehodným svým životem tak i svou neschopností všechnu vážnost jak u kurie, tak i u krále katolického, třebaže byl rodilý Španěl. Zájmy císařské v kolegiu kardinálském zastupovali svou funkcí kardinálové dva: *kardinál protektor říše*, nebo jak častěji se říkalo, *Germanie* („dell' Impero“, „di Germania“) a *kardinál protektor zemí dědičných* („protettore dei stati patrimoniali“), zvaný někdy také protektorem *rakouským*. O zvláštním protektoru *uherském*, s nímž se setkáváme ještě v první polovině století, neděje se již v devadesátých letech zmínka. Rozsah území, svěřený kardinálu protektoru říše, podobně jako u vyslance císařského, nebyl nesporný a nebyl ani nějak církevně-právně upraven.

Císařští hájili zásadu, že se *pravomoc kardinála protektora říše* vztahuje na území, zastupované u kurie vyslancem císařským, tedy na všechna území podléhající říšské jurisdikci. Vskutku i tu rozhodovaly především faktické poměry politické. Počátkem šestnáctého století přešla v souvislosti se změnami politickými biskupství v Metách, Toulu a Verdunu přes protest zástupců císařských do ochrany kardinála francouzského; ale diplomacie císařská nespokojovala se tímto stavem a dokazovala opětovně, že tito biskupové jsou vskutku říšskými knížaty, že dostávají regály od říše, a že tedy jejich biskupství patří pod ochranu kardinála protektora *Germanie*. Podobně bylo sporné i biskupství v Sedanu a v Lausanne. Bisku-

¹⁾ O vzniku a vývoji úřadu kardinálů protektorů všeobecně *Weltzer-Welte*, *Kirchenlexikon II*, 1962. Podle něho u nás *Jan Tenora*, *Kardinál Dietrichstejn a protektorát Germanie*, *Čas. Mat. Mor. XXXIII*, 1909, str. 113. Srov. *Stieve*, *Die Politik Baierns I*, 279, pozn. 1, *Hansen*, *Der Kampf um Köln II*, 376.

²⁾ Francouzští zástupci odporovali však tomu, aby měl někdo v kardinálském sboru titul protektora savojského. Významu dodal tomuto titulu teprve *Kardinál Pietro Aldobrandini*, když jej přijal. — *Lettres d'Ossat*, I, 1708, str. 270—272.

pové obou míst byli sufragány arcibiskupa v Besançonu, nad nímž si osoboval pravomoc kardinál protektor savojský, který tu soupeřil se zástupcem císařským. Nejinak bylo dlouho sporné mezi kardinálem protektorem říše a protektorem Flander biskupství *utrechtské* s mnohými kláštery a arcibiskupství v *Cambrai*: také tu dokazoval za pontifikátu Pia V. (1566—1572) zástupce císařský marně, že arcibiskup je knížetem říšským, město pak městem říšským a proto, že patří pod protektorát „Germanie“. I pro ono územní vymezení mezi protektorem říše a zemí dědičných docházelo ke sporům. Když r. 1599 se projednávala u kurie otázka biskupské volby v Bratislavě, G. B. Possevino, kterého poslal císař s procesem této biskupské volby ke kurii, zastával stanovisko, že protektoru zemí dědičných, po případě jeho tehdejšímu zástupci, viceprotektorovi kardinálu Gesualdovi, vůbec nepřísluší navrhnouti („proponere“) tuto volbu v papežské konsistoři, neboť prý Čechy jsou kurfiřtstvím a patří tudíž pod pravomoc kardinála protektora Germanie. Stará otázka příslušnosti koruny české k říši objevuje se nám tu v nečekané a zajisté zajímavé souvislosti. Proti Possevinoovi dovozoval tehdy kardinál Gesualdo, že Čechy mají zcela obdobné postavení jako *Uhry* (nepřímý to doklad, že již nebylo tehdy zvláštního protektora uherského) a dokazoval svůj nárok také případy precedenčními: prý navrhoval on v konsistoři stejně volbu *Zbyňka Berký z Dubé* pražským arcibiskupem r. 1593, r. 1598 obsazení kláštera sv. Vincence ve *Vratislavi* i některých biskupství *uherských*. V tom souhlasili s kardinálem Gesualdem jak papež, tak i tehdejší vyslanec císařský u kurie, hrabě *Raimund z Thurnu*. Také kardinál protektor říše se prý v této věci s Gesualdem vždy shodoval.

Pokud nebyli kardinálové protektoři u kurie, zastupovali je zpravidla, ne však vždy, *kardinálové viceprotektori*. Jako jmenovali protektory se souhlasem papežovým příslušní panovníci, tak určovali i jejich zástupce, obyčejně na návrh kardinálů protektorů. K hájení svých zájmů udržovali kardinálové protektoři své *agenty* u dvorů panovníků, jejichž zájmy zastupovali a stejně i u kurie, pokud tam sami nebyli přítomni. Pravomoc kardinálů viceprotektorů bývala táž jako protektorů, které o důležitějších svých krocích uvědomovali a od nich si vyžadovali radu jako od zkušenějších; někdy tomu bylo při zvláštním osobním poměru ovšem i naopak.

Kardinálem protektorem říše byl po dlouhá léta až do své smrti r. 1600 kardinál *Ludvík Madruzzo*, zvaný také kardinálem tridentským, z rodiny, jež ozdobila církev několika svými příslušníky.¹⁾ Stáří nachýlilo jeho vysokou, imposantní postavu. Dna trápila již osmdesátníka neustále a za prudších rávalů znemožňovala mu chůzi docela.

1) Osobnost Ludvíka Madruzzo s nímž se setkáváme ve všech pracích o dějinách církve a papežství v druhé polovici šestnáctého století, nestala se dosud předmětem moderní monografie, ačkoliv dosavadní historiografie, v čele s *Pastorovými* dějinami papežů a edice, zejména vydání zpráv nunciů z říše, nahromadily o ní již dosti látky.

Nervosní písmo jeho třaslavostí stařecké ruky stalo se již takřka nečitelným. Životní únava zmocňovala se také časem tohoto církevního knížete, jenž ztrávil svá léta na legacích, v jednáních diplomatických i v intrikách konklaví. Ale vliv a autorita jeho právě koncem let osmdesátých vrcholí. „Tvůrce papežů“ osvědčil plně ústřední své postavení ve sboru kardinálském ve čtyřech volbách od smrti Sixta V. do nastoupení Klimenta VIII. Životní zkušeností, rozhledem a také rozvážlivostí úsudku stal se u kurie směřodátným. Poněvadž, jak jsme se již zmínili, byl nominelní protektor španělský nehoden svého úřadu a takřka bez vlivu, byl kardinál *L. Madruzzo* jediným uznávaným předákem španělské skupiny ve sboru kardinálském a spojoval vskutku svou osobou zastoupení obou větví rodu habsburského u kurie, udržuje stálý styk písemný jak s dvorem španělským, tak i císařským a tlumoče v konsistoři, kongregacích i v konklavích přání Filipova, stejně jako Rudolfova. U dvora císařského míval *L. Madruzzo* svého agenta, jenž vyřizoval také vzkazy císaři,¹⁾ v naší době však o něm již neslyšíme. Za kardinála protektora říše hodil se *L. Madruzzo* především jedinečnou znalostí věcí německých, jež si osvojil nejen ze spisů, ale i osobním stykem a zkušenostmi na četných svých legacích v říši. Tu s ním u kurie mohl soupeřiti v naší době jen sekretář *Minuccio Minucci*.²⁾ Doporučoval *Madruzza* i jeho původ z rodiny tradičně císaři věrné, na území říšském, třeba ovšem leckdy sváděl půtky s tyrolskou jurisdikcí arciknížete *Ferdinanda*.³⁾ Při napiatém poměru mezi dvorem pražským a inšpruckým nemohlo mu to zajisté ve službě císařské škoditi. Bratr *Ludvíkuv, Kryštof Madruzzo*, byl na počátku vlády Rudolfovy řádným vyslancem císařovým u kurie. Dříve již, za *Maxmiliána II.*, když po smrti řádného vyslance císařova, jihotyrolského šlechtice *Prospera d'Arco*, chladný poměr císařův ke kurii se projevil také tím, že císař neposlal do Říma jeho nástupce, zůstal *Ludvík Madruzzo* nějakou dobu jediným zástupcem císařovým u kurie. Skutečný poměr politických sil více, zdá se, než osobní sklony *Madruzzovy* působily, že vystupoval u kurie především jako tlumočník Španělů, takže jeho hodnost ve službách císařských vzdálenějším divákům leckdy zcela unikala.

Koncem let osmdesátých doléhala na *L. Madruzza* stáří i choroba stále tíživěji.⁴⁾ Tělo dnou někdy až týdný ochromené i za lepší pohody se

1) *L. Madruzzo* císaři 8. srpna 1573: „volui de eo Mtem Vrano certiore facere, quemadmodum ex agente meo intelliget...“, *Videň StA* 290 Tom 8, f. 847+850.

2) O něm srovn. níže str. 234—235.

3) Srovn. *Josef Hirn*, *Erzherzog Ferdinand II. von Tirol*, *passim*.

4) Již 27. února 1588 papež *Sixtus V.* mimo jiné naléhá na vyslání nového vyslance císařského do Říma, kde zastupování zájmů císařských smrtí *Kryštofa Madruzzo* osiřelo a odůvodňuje žádost svou i tím, že kardinál protektor říše jsa nemocí sklíčený není za to náhradou dostatečnou. — *Schweizer*, *Nuntiaturreperts* II, 212 n. — *Ludvík Madruzzo* sdělil císaři svůj úmysl zřici se úřadu protektora říše po prvé 24. srpna 1585. — *Reichenberger*, *Nuntiaturreperts* I, 179.

pohybovalo jen velmi obtížně. Vykonávání funkce protektorské bylo nadto v naší době sice úkolem velmi čestným, ale namáhavým a málo výnosným. Snad i duch po životě přeplněném starostmi o věci veřejné toužil po odpočinku pod alpskými stráněmi. Radostné byly to jistě pro Madruzzo chvíle, když na těle chorý, ale duchem stále svěží se vracel častěji a častěji do svého biskupství. Přicházel sice z Tridentu opět ke kurii, kde zůstával za jeho nepřítomnosti věrný a osvědčený jeho sekretář C. Crotta, na kterého se mohl spolehnouti a s nímž byl v neustálém styku písemném, (i ze svého biskupství udržoval jej s dvorem císařským). Přes svoje stáří a neduhy přijímá ještě Ludvík Madruzzo důležitá posláni: tak se na podzim r. 1593 odebrá, jak podrobně poznáme, s významnou misí k císařskému dvoru do Prahy a příštího léta zastupuje kurii jako legát na říšském sněmu v Řezně.¹⁾ Až do konce života zasahoval činně do agendy císařského vyslanectví u kurie.

Časté a delší prodlévání Madruzzovo mimo Řím, k němuž vždy předem si vyprošoval souhlas císařského dvora, učinila však přes to nezbytným jmenování *viceprotektora říše*. Již r. 1590 zastupoval kardinála tridentského na jeho návrh se souhlasem císařského dvora Filip Spinola. Původem ze známé patricijské rodiny janovské, byl již rodem předurčen pro fakci španělskou ve sboru kardinálském. Zastával zprvu různé úřady ve svém rodném městě, stal se r. 1566 biskupem v Bisignaně, později za Řehoře XIII. v Nole. Při velké kardinálské kreaci tohoto papeže dostalo se mu purpuru také účinnou přímluvou císařovou. Řehoř XIII. dal mu za titulární kostel Santu Sabinu, jmenoval ho legátem v Umbrii a ve Spoletu, prefektem kongregace biskupů, kde ho poznal pozdější (od r. 1592) nuncius u císařského dvora C. Speciano. Když počátkem roku 1592 oznamoval L. Madruzzo císaři nastávající svůj odjezd do Tridentu, bylo již jmenování Spinolovo viceprotektorem jen pouhou formalitou. Janovský kardinál netěšil se však dlouho této funkci, jež byla vskutku významná v době, kdy po smrti Víta Dornberga neměl císař u kurie ani vyslance řádného, ani jiného zástupce stálého: Spinola zemřel již 19. srpna 1593. O nástupnictví Spinolovo v úřadě viceprotektora říše ucházel se ihned po jeho smrti mladý poměrně kardinál Ottavio Paravicini (1552—1611). Tento římský šlechtic, jenž v mládí po několik let ministroval Filipovi z Neri, stal se r. 1584 biskupem v Alexandrii. Papež Sixtus V. ho poslal s mocí legata a latere do Švýcar, kde pobyl v letech 1587—1591. Řehoř XIV., jenž před svým pontifikátem jako kardinál Sfondrato býval jeho ochráncem, ozdobil ho kloboukem kardinálským 6. března 1591, v oné kreaci, jíž chtěl tento papež okázale projevit svou nezávislost na moci světské. Tehdy vzbudil papež, přehlédnuv naprosto přání císařova, tlumočená vyslancem Dornbergem, otevřenou nevoli u pražského dvora. Není proto divu, že u císařského dvora přistoupili

¹⁾ O tom viz níže str. 175 a d., 211 a d.

teprve po delším váhání na kandidaturu Paraviciniovu, již doporučoval jak L. Madruzzo, tak i, asi hlavně pod jeho vlivem, nový vyslanec císařův v Římě, hrabě Leonard Harrach mladší. Za osm let až do smrti Ludvíka Madruzzo v posláni stále samostatnějším osvědčil se však Paravicini tak, že ho r. 1600 jmenoval císař protektorem říše bez dalších průtahů.¹⁾ Usnadněno bylo zastupování císařských zájmů u kurie Paraviciniovi především skutečností, jíž jsme se již dotkli, že kardinál L. Madruzzo ani za pobytu v Tridentu se nevzdával zcela zastupování císařských zájmů u kurie. Vidíme vskutku, jak až do konce jeho života (do r. 1600) diplomacie císařská především na něho se obrací ve všech věcech důležitějších, ponechávajíc jeho zástupci u kurie jen běžnou agendu církevní.

Spolupráce římského vyslance císařova s kardinálem protektorem říše bývala druhdy velmi těsná. Vedle císařova sekretáře informuje především kardinál protektor nového vyslance o stavu věcí u kurie. Poněvadž není v Římě v naší době, jak jsme již uvedli, trvale sekretáře císařského, vyba-veného rozsáhlejší pravomocí a vyzbrojeného delší zkušeností, představuje tu kardinál protektor říše do jisté míry kontinuitu zastoupení císařova a sekretář ustupuje vedle něho zcela do pozadí. Císařský vyslanec je také na kardinálu protektorovi značně závislý. Skutečnost, že nejen kardinál L. Madruzzo, ale i kardinálové Spinola a Paravicini jsou příslušníky španělské skupiny ve sboru kardinálském, charakterisuje, jak uvidíme, i císařskou politiku u kurie. Vyslanci zasvěcovali kardinála protektora do nejtajnějších svých instrukcí. To nebylo dáno jen osobností Madruzzovou. R. 1605 se dovidáme, že císařský vyslanec sděluje kardinálu protektorovi říše (byl jím tehdy zmíněný L. Paravicini) všechny listy císařovy a dává mu nahlédnouti i do těch tajných depeší, které skrýval před svými sekretáři.

Protektor zemí dědičných měl pro císařskou politiku u kurie vedle kardinála protektora říše význam podružný. Jeho činnost se obracela jen na pole církevně-správní, v úzkém původním vymezení a také tu, jak jsme se již zmínili, konkuroval s ním protektor říše. Kardinálem protektorem zemí dědičných byl v naší době podle jména kardinál Ondřej Rakouský, syn Ferdinanda Tyrolského a Filipiny Welserové, od r. 1589 biskup kostnický.²⁾ Poněvadž zpravidla pobýval mimo Řím, zastupoval ho trvale viceprotektor zemí dědičných kardinál Gesualdo,

¹⁾ O Paraviciniovi srovnej Moroni, Dizionario d'erudizione storico-ecclesiastica LI, str. 161 n. J. Tenora, Kardinál Dietrichštejn a protektorát Germanie v Čas. Mat. Mor. XXXIII (1909), str. 113 n., 252 n., Milena Linhartová, Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum 1592—1628, Tom. IV, pars I, str. 105, pozn. 1., kde však patrně nedopatřením uvedeno, že byl jmenován Ott. Paravicini protektorem říše teprve 1603 (nebo tu snad běží o dodatečné jmenování povahy pouze formální). Listy kardinála Paraviciniho z Říma k císařskému dvoru Vídeň StA 290 (kdysi 595), fasc. 11, a Rom, Correspondenz 44.

²⁾ O kardinálovi Ondřeji Rakouském zejm. J. Hirn, Erzherzog Ferdinand II von Tirol II, str. 377 n. Nepřesně ho nazývá J. Schweizer, Nuntiaturberrichte aus Deutschland II, 613, „Protektor von Ungarn“.

tehdy již děkan sboru kardinálského. Zastupováním císařského vyslance nepověřil ho císař, t. j. tajná rada, nikdy.

Vedle protektora říše zastupoval zájmy císařovy u kurie v době, kdy tam nebylo řádného vyslance, ale začasť spolu s ním *vyslanec španělský*. Z literatury je dostatečně známo, jak vynikající bylo postavení zástupce krále katolického u kurie.¹⁾ Sebevědomí, s nímž vystupovali španělští vyslanci v Římě, plně odpovídalo skutečné jejich moci. Španělský vliv u kurie, jemuž papežové v době katolické obnovy se snažili občas čeliti bojem otevřeným (Pavel IV.), někdy se mu trpně podrobovali (Řehoř XIV.) a zpravidla skrytě se s ním potýkali, jako tomu bylo za Klimenta VIII., opíral se jak o hegemonii španělskou na poloostrově Apeninském založenou mírem v Cateau-Cambrésis z r. 1559 (kdy kromě kurie jen Benátky zůstaly mocí v mezistátní politice vskutku samostatnou), tak i o ústřední postavení Španěl Filipa II. v protireformační Evropě. Dvojnásobně závisel tedy papež na králi katolickém: jako panovník italský a jako hlava církve. Španělští vyslanci u kurie, kteří si byli dobře vědomi této situace, dovedli z ní těžit zcela bezohledně pro své zájmy, které jen nuzně zakrývali šatem katolické horlivosti příliš průsvitným. Svěřovali císaři, při tom co víme o jeho osobních projevech, zájmy své v Římě i jinde pyšným a sobeckým grandům, ocitáme se u rozporu, jež lze vyložití buď železnou nutností, lhostejností Rudolfovou nebo jinak podivným rozpolcením císařovy osobnosti. Jistě tak nečinil z lásky k Filipovi.

Dotkneme se ještě blíže odporu Rudolfova proti politice španělské, jenž roste od Filipovy pragmatiky o titulech z r. 1586, proti níž císařský vyslanec v Madridě první nejdůrazněji protestoval až k neurastenickým projevům císařova odporu na počátku příštího století. Totéž co tvrdí instrukce pro španělské vyslance k císařskému dvoru, že zájmy císaře a krále katolického jsou v podstatě shodné,²⁾ najdeme také v instrukcích pro císařské vyslance ke kurii. Vyslanci císařští měli podle nich vystupovati vždy shodně se zástupci španělskými. Také tu je rozpor mezi osobními city císařovými a jeho diplomacií patrný. Za poměrů, jaké byly v této době, na počátku let devadesátých u kurie, nepřekvapuje tedy vynikající podíl vyslance španělského na zastupování císařských zájmů.³⁾ Vrcholí pak v době

¹⁾ Viz zejm. R. de Hinojosa, Los despachos de la diplomacia pontificia en España, I, Madrid 1896 a P. Herre, Papsttum und Papstwahl im Zeitalter Philipps II, Lipsko 1907.

²⁾ Srovn. J. Borovička, Archiv v Simankasu, Zpr. čes. zem. archivu 1910.

³⁾ Právě-li Alex. Hübnér, Sixte Quint, I. 151 „L'empereur Rodolphe... ne donna aucune attention sérieuse aux affaires de Rome. En tout ce qui concernait la péninsule il avait, non sans éprouver de secrètes jalousies, abondonné la direction et, avec la direction, l'influence et le profit de son intervention au chef de la branche espagnole de la maison“, vystihuje v celku situaci znamenitě. Dodati třeba jen, že neběželo o nezáměr o věci italské u císařského dvora, ale o politickou nemožnost, danou vylíčenými poměry. Informován byl celkem pražský dvůr o italských věcech znamenitě. Mimořádný vyslanec vévody mantovského, Guidobono Guidoboni,

od smrti Víta Dornberga (březen 1591) do příchodu vyslanců Harracha a Korraduze v létě 1593. Již španělský vyslanec Olivares (do léta 1590) zastupoval někdy u papeže zájmy císařovy. Jeho nástupce vévoda Sessa jednal přímo s papežem z rozkazu císařova i byl-li kardinál protektor říše v Římě. Při konklave r. 1592, z něhož vyšel papež Kliment VIII., pronesl španělský vyslanec Sessa obvyklou formální řeč společně za krále katolického i za císaře; při tom se však zmínil o císaři jen na konci a takřka jen pouhým dodatkem. Patrně se mu však jevil postup takový zcela přirozeným a poslal také text tohoto proslovu tajně radě. Později však přece jen napjaté poměry mezi císařem a králem katolickým vrhají své stíny i do diplomatického světa římského. Trvají sice i nadále úzké vztahy mezi oběma vyslanci, zakročuje také leckdy vyslanec španělský spolu s vyslancem císařským u papeže, ale děje se tak jen od případu k případu a na výslovný rozkaz z Madridu.

Se závislostí císařských zástupců u kurie na politice španělské a jejich představitelích, závislostí věcnou i osobní, podivně kontrastovalo formální postavení císařových zástupců. Diplomacie císařská všude důsledně zastávala zásadu, již také papežové plně respektovali, že řádnému vyslanci císařskému přísluší precedence přede všemi ostatními vyslanci světských panovníků. Před nimi měl místo jen papežský nuncius nebo legát. Při četných sporech precedenčních, jež vyplňovaly soudobou službu diplomatickou, neslyšíme, že by vůbec kdo u křesťanských dvorů upíral císaři tohoto práva. Zvláště nápadně mohlo se uplatnit právě při okázalých obřadech církve římské, kde nebylo zastíněno zástupcem papežovým, jak tomu bylo v Benátkách a v Madridě, ani nebylo rušeno zásahy mocnosti, vymykající se kulturní pospolitosti států křesťanských, jako v Cařihradě. Měli pak řádní vyslanci císařovi první místo při bohoslužbách papežských („capelle“), zejména za obřadů v kapli Sixtinské, kde Řehoř XIII. sice účast vyslanců odstranil, ale Sixtus V. ji na žádost francouzského vyslance Pisanyho obnovil.¹⁾ Účastí na papežských bohoslužbách na místech zvláště vyhrazených lišili se vůbec vyslanci velkých států od hejna ostatních zástupců diplomatických, takže se mluví zpravidla o „ambasciatori di capella“. Císařský vyslanec byl také první ze zástupců panovníků světských v korunovačním průvodu papežově i v slavnostní jízdě, již se papež brzy po své volbě ubíral z Vatikánu do Lateránu. Panovníci italští, když přijeli do Říma

upozorňuje 21. prosince 1593 svého pána, že podle sdělení stálého vyslance mantovského Enea Gonzagy, vše o tom, co se povídá v Mantově, vědí brzy v Praze. Mantova, StA E II 3, busta 467.

¹⁾ Proti bratrovi velkovévody toskanského, Janovi Medicimu, vyslanému koncem r. 1590 s obedičním poselstvím k novému papeži, hájil tehdejší císařský vyslanec Vít Dornberg z Dorneggu zásadu, že vyslanci císařskému přísluší precedence i přede všemi vyslanci, kteří jsou členy panovnických rodin, neboť by prý mohli jinak vladaři italští poslati do Říma vesměs své příbuzné a zastíniti tak císařský majestát. Vídeň StA 290 tom 7, f., f. 707—716.

navštívili nejprve vyslance císařského; souvisela pocta ta ovšem také s lenními jejich závazky k císaři, jež hrály vůbec v císařské politice italské úlohu neobyčejně důležitou. Leskem největším mohlo však zazářiti jméno císařovo o slavnostech jubilejního roku 1600. Při veřejném vystupování zůstávali tedy v pozadí oba nejvlivnější zástupci v Římě, vyslanci španělský a francouzský. Od vypuzení francouzského vyslance Goarda Sixtem V. až do abdicace Jindřicha IV. r. 1595 nebylo oficielního zástupce krále francouzského u kurie. Pokud byli pak v Římě současně vyslanci španělský i francouzský, trvaly mezi nimi nekonečné spory precedenční, zakončené jak známo teprve mírem pyrenejským r. 1659.

Na sklonku století šestnáctého vjížděli císařští vyslanci do Říma zpravidla skrze „Porta del Popolo“. Noc před vjezdem ztrávili někdy těsně před městem, jako ve villa Giulia. Vyslance císařského, ke kurii vysílaného, očekávali již před branou (u jiných vyslanců čteme, že se čekalo u ponte Milvio) zástupci kardinálů protektorů, sekretář císařský (byl-li právě v Římě) a přední poddaní císařovi, meškající tou dobou u kurie. Při vjezdu se rozlišovalo ceremonielně mezi vjezdem *veřejným a soukromým* (entrata *publica* nebo *privata*). O něm se dohodl písemně vyslanec, opatřený již instrukcí, předem s kardinálem protektorem. Ten ho také informoval po příjezdu do Říma, ještě před nástupní audiencí u papeže, již mu smluvil, stručně o stavu říšských věcí u kurie. Jestliže vjezd císařského vyslance byl t. zv. „veřejný“ („entrata publica“) ubíral se slavnostní průvod od vyslanectví do Vatikánu. Vyslanectví císařské za Kryštofa Madruzza († 1586) bylo v Borgu na náměstí Scossa Cavalli. Hostil je tam renesanční palác, dnes zvaný „dei Penitenzieri“, vystavěný kardinálem Dominikem della Rovere v sedmdesátých letech století patnáctého, ozdobený uvnitř malbami Pinturicchiiovými. V naší době patřil kardinálu protektorovi říše, L u d v í k u M a d r u z z o v i, jenž sám bydlil v Římě na náměstí Navona v paláci Massa, na místě, kde dnes stojí palác Doria Pamfili. Poměry po smrti Kryštofa Madruzza nejsou jasné, jen tolik je jisto, že po celou naši dobu zůstalo vyslanectví v Borgu. Vyslancův průvod k nástupní audienci byl tedy pokud bylo vyslanectví na náměstí Scossa Cavalli, velmi krátký. Účastnili se ho všichni členové vyslanectví u kurie, poddaní císařští meškající tou dobou v Římě i jiní, kteří potřebovali přízně a podpory císařské diplomacie. Lesk podobného průvodu býval spolu měřítkem moci panovníkovy.

Papež přijal vyslance v nástupní audienci ve svém kabinetu pod baldachýnem z červeného damašku za přítomnosti vyslanců větších států („ambasciatori di capella“) a kardinálů. Vyslanec odevzdal papeži kredenční psaní císařovo, doprovodiv je vhodným proslovem, ale povahy pouze formální, papež podobně odpověděl a tak se končila nástupní audience, jež zpravidla nevybočila z mezí pouhé zdvořilosti diplomatické. Po této nástupní audienci vykonal vyslanec postupně návštěvy u předních kardinálů, především u nepotů papežových a u těch ze sboru kardi-

nálského, o nichž ze své instrukce věděl, že jsou císaři přátelští; pro ně měl přichystána psaní císařova, zpravidla kredenční listy rázu zcela formálního, které kardinálům právě nepřítomným odevzdával při návštěvě po jejich návratu do Říma. Instrukce pro vyslance Raimunda z Thurnu z roku 1598 jmenuje kromě kardinálů protektorů a viceprotektorů říše i zemí dědičných ještě jiné kardinály, s nimiž jako s přáteli císařskými má vyslanec udržovati trvalé styky. Jsou to: C. Caetano, do r. 1592 nuncius u dvora císařského, od počátku 1593 nuncius ve Španělsku, Alessandro Montalto, prasynovec papeže Sixta V., Cesare Baronio, slavný autor církevních análů, jenž tehdy dostal kardinálský klobouk, Pietro Donato Cesi, Odoardo Farnese, Antonio Maria Salviati, Francesco Sforza, Paolo Emilio Sfondrato, synovec Řehoře XIV., za něhož byl státním sekretářem, Girolamo Rusticucci. Byli tedy mezi nimi všichni žijící nunciové, pokud dosáhli kardinátu. Návštěvy císařského oratora u kardinálů střídaly se v prvních dnech jeho římského pobytu s návštěvami vyslanců.

Skutečná *činnost vyslanců císařských* u kurie jasně se zrcadlí v jejich depeších. Jsou psány, jak již řečeno, v této době vždycky italsky. Proti korespondencím vyslanců států italských najdeme v depeších císařských vyslanců po stránce vnější více rozdílu formálních, neboť menší tradice císařského zastoupení vyslanckého nedala podobě zcela se ustálit. Úvodem uvádí pisatel (vyslanec nebo sekretář) vždy poslední pravidelnou depeši nebo příkazný list císařův, na nějž odpovídá. Při kontrole, pokud je zachována korespondence úplná, je třeba míti vždy na mysli, že v depeších, odesílaných z Říma sobotní poštou, se uvádí vždy datum poslední depeše vypravené pravidelnou poštou — („ordinario“) — a nepřihlíží se k listům, odeslaným mimořádným kurýrem během týdne. Podobně probíhá korespondence sekretářova zcela samostatně vedle korespondence vyslancovy: různé odkazy, s nimiž se v listech sekretářských setkáváme („o tom píše ve svém listě vyslanec“, „jak píše vyslanec“ a pod.) ukazují, že pisatel dobře znal obsah vyslancovy depeše, zasílané touže poštou. Koncipoval patrně leckdy obě depeše sekretář sám a podpis vyslancův na jedné z nich byl pouhou formalitou. Mezi listy koncipovanými přímo vyslancem a případy, kdy k hotové již depeši vyslanec připojuje svůj podpis byla zajisté, vždy jako při diplomatických depeších vůbec, celá stupnice spolupráce vyslancovy se sekretářem. Zjistiti ráz její v tom kterém určitém případě bude ovšem vždy nesnadné, neboť konvenční forma stírá zpravidla individuální rozdíly slohové.

Jádrem sobotních depeší císařských vyslanců z Říma je zpravidla vylíčení *pravidelné audience* u papeže. U kurie má totiž každý vyslanec většího státu pro sebe vyhrazen jeden audienční den v týdnu. Tento způsob, zavedený také v Benátkách, nápadně se lišil od nesnadného styku vyslanců s císařem. Měl především tu výhodu, že byl nejlepším strážcem tajnosti jednání, neboť jestliže měli vyslanci své audience pravidelné, ať projednávali věci důležité nebo ne, nemohlo se z pouhého jejich slyšení

tak snadno uhodnouti zákulisí jednání politického, jako tomu bylo u císařského dvora v Praze. Pravidelné týdenní slyšení vyslancovo, zvané *audienci pravidelnou* („*audiencia ordinaria*“), připadalo vždy na konec týdne, na pátek a sobotu, kdy mohl papež s vyslanci pohodlně projednávat korespondenci, došlou během týdne. Audienčním dnem, zvaným přímo také „*giorno ordinario*“, pro vyslance francouzského a císařského byl pátek, pro španělského sobota. Třebaže sobotní pošta odjížděla z Říma až večer, nebylo často císařskému vyslanci snadno, zvláště neměl-li po ruce obratného sekretáře, sestaviti včas depeši, ježto také bylo třeba stručně aspoň poznamenati události sobotní. Proto patrně jsou psány někdy depeše vyslance Víta Dornberga z let 1589—1591 zcela zřetelně po částech během týdne a na konec se připojuje obsírnější zpráva o páteční audienci buď v témže listě, nebo samostatně.

O každou audienci, ať řádnou nebo mimořádnou, musil vždy vyslanec požádat papežského komorníka, zvaného „*maestro di camera di S. Stà*“ („*maître de chambre*“). Ten pečoval o ceremoniel „rodiny“ (*famiglia di S. Stà*) a dvora papežova a uváděl k papeži suverény, knížata, vyslance i jiné osoby.¹⁾ Za Klimenta VIII. byl *maestro di camera* Silvio Antoniano až do r. 1599, kdy se mu dostalo klobouku kardinálského, po něm dostal tento úřad Lodovico Angelita.²⁾ Nesmíme však přeceňovati politický vliv těchto ceremoniálů papežových. Dočítáme se sice, že vyslanci se snažili získati jejich přízeň, již potřebovali zejména, když chtěli dostati u papeže slyšení mimořádné, ale jinak nebývali komorníci papežovi zasvěceni do politických cílů sjednáváných audienci a vyslanci sdělovali jim účel slyšení jen zcela všeobecně, někdy se souhlasem papežovým i nesprávně, aby se takto pojistila naprostá tajnost i za příslovečné zvědavosti kuriálního prostředí.³⁾ U *maestra di camera* žádal také vyslanec, jeho zástupce nebo kardinál protektor o audienci u papeže pro poddané císařovy nebo osoby jinak mu doporučené.

Pravidelné audiencie týdenní se nekonaly jen v týdnu velikonočním a když vyslanec nebo papež byli nemocni a prodlévali mimo Řím. Jestliže nemohl vyslanec jíti k audienci sám a bylo třeba vyřídití naléhavé věci, posílal k ní leckdy sekretáře. Řehoř XIII. přijímal někdy vyslance také ve vile Mandragora, kde došlo r. 1573 k proslulé scéně s benátským vyslancem Pavlem Tiepolem, když oznámil papeži, že signorie, spojená dotud ve „svaté lize“ se Španělskem, Toskanou a kurií proti Osmanům, uzavřela s Turkem mír separátní. Kliment VIII. však, pokud dlel ve své vile ve Frascati, přijímal vyslance jen výjimečně. Zastupovali ho po ten čas

¹⁾ O funkci *maestra di camera* obsírně Moroni, *Dizionario* XLI, 127—151, kde také připojen chronologický seznam těchto hodnostářů a uvedena starší literatura.

²⁾ O nich L. von Pastor, *Geschichte der Päpste* XI.

³⁾ Tak se domníval papežský komorník, že audiencie francouzského kardinála d'Ossat na jaře 1595 u papeže a kardinála Pietra Aldobrandina se týkaly jen requiem za zemřelého Jindřicha III, *Lettres d'Ossat* I, 1708, str. 413.

v Římě oba jeho nepoti, Pietro Aldobrandini a Cinthio Passeri, pozdější kardinál di San Giorgio, a jen byla-li věc vsutku velmi naléhavá, jel za ním do Frascati buď jeden z kardinálů nepotů nebo kardinál zastupující říši (kardinál protektor Germanie nebo jeho zástupce). Vyslanci navštěvovali také oba nepoty pravidelně po audienci u papeže, který je na ně častěji přímo odkazoval a projednávali s nimi podrobně otázky, které v hrubých rysech byli již papeži vyložili. Rostoucí převaha nepota Pietra Aldobrandiniho nad Cinthiem jevila se i tu, ačkoliv vyslanci zachovávali přísně na venek zdání jejich rovnosti.¹⁾ Stejně vyjednávali vyslanci s papežem prostřednictvím nepotů, byl-li nemocen. Je známo, jak dna upoutávala Klimenta VIII. na lůžko čím dále častěji.²⁾ Proto roste písemný styk prostředkovaný vyslanci a vyřizování agendy zahraniční stávalo se úřadováním čím dále těžkopádnějším. Papež zůstával však až do své smrti rozhodčím i o politice zahraniční, kterou detailně znal a do podrobností řídil.³⁾

Je proto zdoluhavost při vyřizování agendy u kurie, na niž čteme v depeších vyslanců z Říma tolik stesků, zcela jiného rázu než u císařského dvora v Praze. V říši je především projevem desorganizace ústředí zahraniční politiky, u kurie však prýští z tradiční důkladnosti při projednávání věcí, stupňované povahou papežovou. Pravidelná páteční audiencie císařského vyslance nebývala dlouhá. Bylo to přirozené, měl-li papež zastati kromě povinností jiných všechna slyšení vyslanců v pátek a v sobotu. Došel-li vyslanec během týdne depeší císařovou nějaký rozkaz (*commissione*) a jestliže jej netlumočil papeži již v audienci mimořádné, sdělil jej papeži v audienci páteční buď jen ústně nebo pro větší zdůraznění předložil také psaní císařovo, buď příkazný list císařův přímo (s předchozím výslovným souhlasem nebo dokonce z rozkazu tajné rady) nebo i zvláštní list papežův v té věci. Podle souvěkých zvyklostí diplomatických, platných i jinde, ale dodržovaných zvláště přísně u formalistní kurie, rozlišovalo se zcela přesně, zda vyslanec pronášel svou žádost jménem panovníkovým jen jako rámět k volnému rozhovoru nebo oficiálně jako přímou

¹⁾ Srovn. na př. Guido Bentivoglio, *Memorie ovvero Diario*, 1648, str. 46, 49.

²⁾ O osobnosti Klimenta VIII. apologeticky zjasněný, ale mnohými novými podrobnostmi cenný obraz podává L. von Pastor v *Geschichte der Päpste* XI. U nás vede si v té věci mnohem střízlivěji Karel Stloukal, *Papežská politika a císařský dvůr pražský na přelomu XVI. a XVII. věku*, 1925. Unikl mu však první díl práce, jež líčí tohoto papeže namnoze v barvách ještě temnějších, P. M. Baumgarten, *Neue Kunde von alten Bibeln* 1922, 1927, 2 sv.

³⁾ V této věci bych dal za pravdu Z. d. Kristenovi, který ve stati „O osobní účasti Klimenta VIII. při vyřizování politické korespondence“, *Sborník G. Friedricha* 1931, vystoupil proti názoru uplatňovanému v některých pracích starších, že rostoucím stářím účast papežova při vedení kuriální politiky se zmenšovala. Pro politickou stránku věci však pečlivý diplomatický rozbor českého badatele, tuším, nestačí.

žádost císařovu („*per modo d'offitio*“ proti „*per modo di discorso, ragionamento*“). Jen v případě prvním byl papež i státní kurtoasii zavázán k určité odpovědi, kdežto druhého způsobu se užívalo v soudobé diplomacii hlavně k tomu, aby se sondovala půda a zjišťovala nálada pro pozdější návrh konkrétnější. Býval tedy podobný „diskurs“ přípravným stadiem konkrétního jednání. Projednávání určitého předmětu („*offitio*“), jež zahájil zpravidla vyslanec (papež sám užíval k tomu obyčejně nuncia u císařského dvora), neskončilo skoro nikdy v jedné audienci, ale projednávalo se týdnů i měsíce. Lze zhruba říci, že jednání, k nimž dal iniciativu papež, se konala převážně v Praze, kdežto u kurie se vedla hlavně jednání podnícená císařem, to jest tajnou radou a místokancléřem. Papež mezi jednotlivými audiencemi se radil o věci s nepoty, s některými kardinály, jednal o ní v příslušných kongregacích. Zatím snažil se vyslanec sám i prostřednictvím sekretáře a kardinálů získati pro ni nepoty i vlivné kardinály. Pomalé vyřizování věcí bylo u kurie příslovečné a osobní váhavost i byrokratická důkladnost Klimenta VIII. zvyšovala ještě těžkopádnost kuriálního aparátu. Aby věc urychlili, užívali císařští vyslanci, jak již vyloženo, především pomoci vyslance španělského, s nímž pak zakročovali v audiencích společných.¹⁾ Předkládali také papeži, když šlo o věc složitější nebo bylo třeba znáti vývoj otázky v minulosti, italsky psané memoriály, jejichž opisy zasílali nejbližší pravidelnou poštou do Prahy. Někdy si papež i vyžádal od vyslance takový memoriál, jestliže se totiž chtěl informovati podrobněji nebo když potřeboval základu písemného pro jednání o věci v konsistoři nebo v kongregacích.

Důležitý byl také *informační úkol* pravidelných audiencí.²⁾ Papež vyměňoval si s vyslancem spolu nejnovější zprávy, které jich došly. Poněvadž však je papež zpravidla nepoměrně lépe zpraven o novinkách z celého světa a dokonce někdy i z císařského dvora pražského, než vyslanec odkázaný, jak jsme uvedli, zhusta jen na svého agenta, měl tu vyslanec zpravidla úlohu pasivnější. I o tureckém bojišti je papež často,

¹⁾ Srovn. hl. IV str. 163—194.

²⁾ Zpravodajské služby v diplomacii šestnáctého věku si všimla dosud literatura poměrně málo. Máme jen všeobecné úvahy a několik statí speciálních. Uvedeme některé, jichž jsme užili: Salvatore Bongi, Le prime gazzette in Italia, „Nuova Antologia“ XI, A. Bertelotti, Scrittori di avvisi antesignani del giornalismo, „Il Bibliofilo“, XI (1890), Dom. R. Ancel, Étude critique sur quelques recueils d'avvisi, v „Mélanges d'archéologie et d'histoire publiée par l'école française de Rome XXVIII (1908), A. Cauchie a L. van der Essen, Les sources de l'histoire nationale conservée a l'étranger dans les archives privées, v „Bulletin de la commission royale d'histoire“ LXXVIII (1909), L. Beltrami, La Roma di Gregorio XIII negli „avvisi“ della corte Sabauda, Milan 1917. Méně bezprostředně se stýká s naším tematem F. Funck Brentano, Figaro et ses devanciers, v Revue des Deux Mondes LII, (1909). Všeobecně srovn. G. Fumagalli, Bibliografia storica del giornalismo italiano, Rivista delle biblioteche an. V vol. II, 1—20, G. Wolf, Einführung in das Studium der neueren Geschichte, 1910, 254 a. d., L. von Pastor, Geschichte der Päpste XI.

jak uvidíme, lépe informován než císařský vyslanec: zprávy z Uher dostává týdně pravidelně od nunciů u dvora císařského, v Benátkách, později i ve Štyrském Hradci, od svých zástupců u vojska v Uhrách a mimořádných svých zástupců ve východní Evropě, (z nichž některé poznáme při činnosti), ale i od panovníků italských, prostřednictvím jejich residentů v Římě. Italští panovníci totiž buď sami se účastnili války turecké nebo měli u císařského vojska v Uhrách své důvěrníky a tajné korespondenty. Překvapoval proto leckdy papež císařského vyslance svou znalostí poměrů v císařské armádě, kdežto vyslanec byl odkázán jen na informace z druhé a třetí ruky, takže mu bylo často těžko čeliti zprávám papežovým, císaři někdy nepřátelským. Když pak došla papeže mimořádným kurýrem důležitá zpráva z tureckého bojiště, poslal k vyslanci se zprávou svého důvěrníka, třeba i o půlnoci, jak tomu bylo v září r. 1605, tedy již za pontifikátu Pavla V., když došla kurii zpráva o tureckém vojsku pod Ostřihomem. Také vyslanec někdy posílal se zprávou k papeži, ovšem za poměrů, jichž jsme se dotkli, méně často. O mimořádnou audienci u papeže požádal zpravidla vyslanec sám, když dostal mimořádným kurýrem zvláště spěšný rozkaz. Naproti tomu papež povolával k ní vyslance jen zcela výjimečně.

Pravidelné týdenní audience i slyšení mimořádná (společně zvaná audiencemi tajnými, „*audienze secrete*“) se konala v malém audiencním pokoji papežově, vedle velikého sálu, kde se konaly t. zv. audience veřejné (*audienze pubbliche*). O papeži Sixtu V. víme, že pro větší bezpečnost, aby se zachovala naprostá tajnost jednání, při věcech zvláště důvěrných vedl vyslance ještě dále do přilehlé své ložnice. Vnější průběh „tajných“ audiencí u papeže, ať slyšení řádných nebo mimořádných, byl zcela prostý a odrážel se po té stránce nápadně od ceremonielu a barokní pompy oficiálního vystupování papežova i audiencí „veřejných“. Ráz zevní měnil se ovšem značně podle povahy papežovy: horkokrevný a pohyblivý Sixtus V. pronášel dlouhé a vášnivé řeči, kterým vůbec hověl, doprovázeje je gestikulací temperamentního Itala z jihu, zahrnoval vyslance radami, vyhrůžkami, připomínkami, naproti tomu Kliment VIII. vedl si zpravidla klidně byrokraticky a jen někdy projevoval své city dobově vzrušeným způsobem.

Několika slovy je třeba se zmíniti o poměru pravidelných depeší vyslanců a sekretářů císařských v Římě, jež navazovaly na pravidelné páteční audience u papeže, k písemnému styku státního sekretariátu papežova s *nunciem u dvora císařského*. Bylo samozřejmým projevem vzájemné zdvořilosti, jestliže císař, po případě jeho rádcové informovali nuncia o nastávající změně ve vyslanectví římském a naznačili i vyhlédnutou novou osobu, aby se zjistilo, zda kurie proti ní nemá námitek. Za naší doby není příkladu, že by papež odmítl přímo císařova kandidáta vyslanectví, nunciové raději předem se snažili působiti postranními cestami, domluvami vlivným rádcům císařovým a podobně proti nepřijemnému ucha-

zeči. Za to však zasahovali nunciové přímo, když bylo nebezpečí, že bude poslán na vyslanecké místo jiné kacíř a proti protestantskému vyslanci císařskému v Cařihradě Bart. Pezzenovi pracovali nunciové koncem let osmdesátých usilovně. Korespondence císařského vyslance v Římě a nuncia v Praze jsou vzájemně zcela nezávislé. Někdy poslala dvorská kancelář spěšný císařský list příkazný do Říma po kurýrovi španělského vyslance pražského; kurýra papežského neužila, pokud víme, císařská diplomacie nikdy, kdežto naopak nuncius u císařského dvora užívá někdy k dopravě naléhavé depeše kurýra císařského. V audiencích císařského vyslance se opíral ovšem papež především o informace svého nuncia v Praze, ale skoro nikdy ho přímo nejmenoval. Císař posílal listy papeži prostřednictvím vyslance nebo sekretáře svého v Římě, papež odpovídal prostřednictvím nunciovým. Ba „proposty“ státního sekretariátu nunciovi u dvora císařského se takřka vyhýbají zmínce o císařském vyslanci a jeho vyjednávání: patrně obava před otevřením depeší vedla obě strany k tomuto postupu. Nevíme také, že by se byl blíže stýkal vyslanec císařský s agentem nunciovým u kurie nebo agent císařského vyslance s nunciem v Praze. Bylo to patrně příliš riskantní pro možné podezření na obou stranách.

Kromě vypravování o pravidelných audiencích týdenních plní depeše císařských vyslanců u kurie zprávy o týdenní činnosti papežově. Pedantský Kliment VIII. rozdělil si týden zcela přesně: v pondělí se konala konsistoř, v úterý signatura gratiae, ve středu audience předních rádců, ve čtvrtek kongregace sv. officia, v pátek a v sobotu, jak jsme viděli, přijímal papež vyslance cizích suverénů. O tomto pořadu papežovy činnosti týdenní referují depeše císařských vyslanců a sekretářů opět a opět. Informace, zejména pokud šlo o projednávání věcí dotýkajících se zájmů císařských, získával císařský vyslanec prostřednictvím kardinálů, přátelských domu rakouskému. Byly důležité jejich informace i pokud šlo o jednání jiných vyslanců — leckterá tajnost evropské diplomacie vyšla takto najevo. Lze pak říci vůbec, že ten vyslanec měl nejlepší informace o jednáních u kurie, kdo měl nejvíce vlivu ve sboru kardinálském.

Bylo proto důležité i s tohoto hlediska, pro lepší informovanost císařské diplomacie, aby získal Rudolf v kardinálském sboru své přívržence, kteří by se odlišili od španělské fakce. Doba, kdy Kliment VIII. ve věcech francouzských opouští intervenční politiku Řehoře XIV. a vstoupil do šlépějí Sixta V. končí absolucí Jindřicha IV., byla k tomu velmi vhodná. Vyslanec Dornberg vytkl již koncem let osmdesátých důrazně, že je nutné, aby císař získal v kardinálském sboru svou stranu. Právě tehdy byl císař naladěn silně proti španělské politice a úsilí k tomu směřující mu jistě vyhovovalo. Skutečnost byla však zcela jiná — císař dosáhl i nadále v Římě jen to, co chtěli Španělé. Jeho návrhy setkávaly se u papeže i u kardinálů s lhostejností často ani netajenou. Námět, získati pro císaře ve sboru kardinálském samostatný směr podobně jako měl král španělský, zůstal jen návrhem a nikdy se diplomacie Rudolfova nepokusila vážněji jej

uskutečnití.¹⁾ Čím dále byla ostatně menší naděje, že se podaří provést tento projekt, neboť lety nepochybně klesala vážnost císařova u kurie. Naděje, skládané se strany katolické v mladého panovníka při jeho nastoupení, dávno již vyprchaly. Rostly naopak od let osmdesátých i pochybnosti o vladařských schopnostech Rudolfových vůbec. Tento vývoj byl urychlen za Klimenta VIII. Nový papež poznal císaře jako legát do Polska r. 1588 za svého pobytu v Praze a odnesl si odtud dojmy pro císaře nepříznivé. Snad souvisely přímo s jeho styky s některými šlechtici českými, zvláště s Jiřím Popem z Lobkovic. V počátečních dojmech utvrzovaly papeže i zprávy jeho nunciů. Již v prvním roce svého pontifikátu dovídal se od nového nuncia u dvora císařského Cesara Speciana v šifrovaných depeších o podivném chování císařově ve věci náboženství, brzy k tomu přistoupil proces s Jiřím Popem z Lobkovic, kterého zprávy nunciovy dříve líčily jako hlavní oporu katolictví v Čechách, dočítal se o rostoucím vlivu nekatolíků v české kanceláři, a v tajné radě se ozývaly nepochybné tendence státně-církevní.²⁾ Proto padly na úrodnou půdu zprávy nástupce Speciana, Spinelliho, jestliže líčil v šifrovaných depeších císaře jako úplného blázna.³⁾ Papežská kurie začíná počítat s císařem jen jako s nutným zlem, dokud nebude vyřízena otázka nástupnická. Absolucí Jindřicha IV. r. 1595 získala pak kurie protiváhu proti jednostrannému vlivu španělskému, takže císař měl pro ni význam nadále především jen pro protireformační plány v říši.

Za této nálady u kurie nebylo lze postavení císařských zástupců zavídati. Jsouce bez náležité opory politické u dvora císařského ocitali se v prostředí předem nedůvěřivém. Mezi císařskými diplomaty tehdejšími nebylo ostatně vůbec muže většího formátu, který by se mohl měřit se zástupci krále katolického nebo dokonce s vyslanci benátskými. Již na sklonku svého života byl Busbecq v císařské diplomacii výjimkou. Vyslanci byli zabrání zpravidla malichernými starostmi prestižními a obtížemi finančními.

Vyslanci dostávali plat od dvorské komory a to zdá se od její části usídlené v Praze, prostřednictvím směnek augšpurských Fuggerů. Tak tomu bylo ještě na sklonku 16. století, kdy tento bankovní dům již skoro úplně vykrvácel z ran, zasazených mu insolventami Karla V. a Filipa II. Cifry, které uvádí Gindely, jako stálé platy císařských vyslanců v Římě, Benátkách, Cařihradě a v Madridě, nelze chápati při hlubším studiu jejich diplomatické korespondence vskutku jako platy trvale spojené s těmito

¹⁾ R. 1605, po smrti Lva XI., když vyslanec španělský naléhal, aby se císařští zástupci připojili k exkluzi Baroniové v nastávajícím konklave, poznamenal kardinál protektor říše Paravicino ironicky: „s hlasy císařskými, což jsou Madruzzo a Dietrichštejn, nelze ho vyloučiti.“ Vídeň StA cod. 290, t. 11, f. 549.

²⁾ Srovn. J. M a t o u š e k, Kurie a boj o konsistoř pod obojí za administrátora Rezka, ČCH XXXVII 1931.

³⁾ K. S t l o u k a l, Portrét Rudolfa II. z r. 1600, Sborník J. Pekaře 1930.

místy vyslaneckými. V jejich odstupňování obráží se ovšem jakési pořadí hodností, rozlišující tato čtyři stálá místa vyslanecká. Vskutku i plat, který smluvil císařský vyslanec před svým odjezdem s tajnou radou a za jejího prostřednictví s dvorskou komorou, byl často jen částkou na papíře, pokud ji vyslanec nedostal vyplacenu. Ovšem přičiňovali se i vyslanci sami, aby z platu, smluveného před odjezdem do zahraničního působiště, nestal se plat stanovený pevně aspoň po dobu působení jednoho zástupce císařova. Zpravidla totiž jakmile vyslanec nastoupil svůj nový úřad jal se vésti stížnosti, že se smluveným platem nevystačí. To vyplývalo ovšem i z hospodářských poměrů vůbec. Především při nedostatečné kontinuitě diplomacie císařské, o níž jsme se zmínili, při nevyrovnanosti cenové v tehdejších obdobích prudkého vzestupu cen, nebyl vyslanec často náležitě informován svým předchůdcem o drahotě ve svém nastávajícím místě, o potřebách vyslanectví a nemohl tedy vůbec přesněji předem stanovit, kolik utratí. Snad také pod tlakem vyjednávačů, zasvěcených do tísnivého stavu císařských financí, smluvili zpravidla vyslanci plat nedostatečný. Právě první rok nové legace býval nejnákladnější: již slavnostní vjezd veřejný do nového působiště (entrata publica) pohltil mnoho peněz, potom bankety, návštěvy, dary, cesty. Nevěděl konečně vyslanec předem, kolik ho bude státi vyslanecký personál. Neboť jak sekretáře tak i odborné poradce právní platil vyslanec ze svého a jen když na místě nebylo řádného vyslance, dostávali tito rozmanití zaměstnanci císařovi svůj plat přímo z dvorské komory. Proto zpravidla plat, smluvený vyslancem před odjezdem u císařského dvora („stipendio“), záhy nepostačoval a vyslanec žádal o další peněžní pomoc („soccorsi“) buď na některý přesně vyčtený účel nebo z důvodu obecného jako byla drahota, náklady na vyslanecký personál a pod.¹⁾

Okázalé vystupování císařských vyslanců, jež bylo pro rudolfinskou diplomacii příkazem, když chtěla projeviti navenek jasně zásadu své precedence přede všemi ostatními zástupci světskými, stálo vůbec mnoho peněz: nejnákladnější bylo u kurie, kde k reprezentačním povinnostem přistupovala koncem století veliká drahota. Za první rok svého vyslanectví u kurie v letech 1598—1599 podle svého vlastního přiznání utratil řádný vyslanec císařský Raimund z Thurnu 24.545 scudů. Suma snad tendenčně poněkud zvětšená, ježto jí vyslanec odůvodňoval potřebu zvýšení svého platu, ale přece jen tak, aby u dvora došla víry. Také v Cařihradě, pokud

¹⁾ Ještě r. 1607, když byl hrabě Raimund z Thurnu opětovně jmenován vyslancem do Říma, měl z této první své legace římské četné pohledávky u císařského dvora: 1. října 1607 píše z Prahy nuncius Caetano kard. Borghesovi: „Il conte è creditore fin dall'altra volta di molte migliara de fiorini e forse prima di partire vorrà esserne rimborsato. Questa difficoltà impederà facilmente che non si possi disbrigar così presto da questa corte...“ Milena Linhartová, *Epistulae et acta Antonii Caetani 1607—1611*, I, 1932, str. 205. — Raimund z Thurnu žádal tehdy „20 mila scudi anticipati“ na 3 roky.

tam byl císařský vyslanec, stálo diplomatické zastoupení císaře spoustu peněz. U Porty byly to zejména dary, kterými bylo třeba neustále udržovati přízeň hodnostářů sultánových a při častých změnách v nejvyšších úřadech i při vlivu rozmanitých osob mimo okruh hodnostářů úředních byl i veliký počet vlivných osob, které bylo třeba penězi získavati.

Koncem století doléhají k tajné radě a dvorské komoře se všech stran žádosti o výplatu smluvených platů. Roku 1589 posílá do Prahy dlouholetý vyslanec císařský u dvora španělského, Jan Khevenhüller, svého sekretáře Nussera: císaři samému měl prohlásiti, že nemůže již vyslanec setrvati déle ve svém působišti, jak v zájmu autority císařské, tak i svém vlastním. Skoro vše, co vyslanec měl, prý již prodal. Měl proto Nusser důrazně žádat, aby co nejdříve vyslanci skrze augšpurské Fuggery byly vyplaceny dlužné platy. Tento zákrok, jak se zdá, mnoho nepomohl. Neboť, když r. 1592 přijel k císařskému dvoru přímo Jan Khevenhüller, aby jednal především o sňatku císařově s infantkou Isabelou, obnovil také stížnost vznesenou před třemi roky Nusserem. Tehdy upokojili vyslance nějakým úřadem, ale po svém návratu do Madridu 1593 stěžoval si Khevenhüller i nadále, že se mu smluvený plat nevyplácí. Císařský vyslanec v Cařihradě, Kreckwitz, za kritických jednání o válce a míru, na sklonku r. 1592 a počátkem r. 1593, nedlouho před svým tragickým koncem, si stěžoval na nedostatek finančních možností, tak nezbytných v úplatném prostředí cařihradském.

Zatím z Říma se ozývají hlasy neméně důrazné. Řádný vyslanec císařský u kurie, Jan Kryštof Madruzzo, bratr kardinála protektora říše, Ludvíka Madruzzo, zanechal po své smrti (1586) po mnoha letech ztrávených ve službách císařských hojně dluhy, pro které věřitelé zle doléhali na jeho dědice i na mocného kardinála protektora říše, jenž opět a opět žádal císaře o vyrovnání platu, který dlužil jeho zemřelému bratrovi. První řádný vyslanec císařský v Římě po Madruzzovi, Vít Dornberg z Dorneggu, po celou dobu svého pobytu římského naléhal na řádné vyplácení smluveného platu. Podobně si vedl i později nástupce Dornbergův, Leonard Harrach mladší. Vrcholí však tyto peněžní stížnosti na sklonku století za papežova pobytu ve Ferrare, kam se odebral Kliment VIII. na podzim r. 1598, aby okázale i navenek projevilo připojení estenského dědictví ke státu církevnímu. Tehdy byl život u kurie zvláště nákladný. Vyslanec Raimund z Thurnu utratil tam podle svého přiznání za měsíc na 3.000 dukátů. Ze svých statků v Gorici ničeho nedostával, neboť Benátčané tehdy uzavřeli pro nebezpečí nákazy morové všechny silnice vedoucí z Friaulska do Korutan a také bouře nadělaly na statcích císařského diplomata mnoho škody. V této hmotné tísní se vyslanec zadlužoval. Mladý tehdy František Dietrichstein, který byl od svého příchodu do Říma pod stálou ochranou císařských zástupců, půjčil tehdy Thurnovi 500 tolarů. Když se pak papež vracel roku 1599 z Ferrary do Říma, uvázl císařský vyslanec v Bologni. U papeže dlel tehdy jako mimořádný vyslanec císařský,

pověřený jednáním o biskupské volbě vratislavské, Jan. Mat. Wacker, kanovník vratislavský. Thurn nemohl si troufat se skromnými prostředky finančními, jež měl po ruce, následovati papeže do Říma. Marně sháněl vyslanec peníze prostřednictvím císařského sekretáře v Benátkách, Bernardina Rossiho, jež sám častěji za nepřítomnosti řádného vyslance císařského urgoval smluvený plat. Teprve, když Thurn dostal od dvorské komory 1600 scudů a něco se pro něho podařilo získati Rossimu u bankéřů benátských, mohl jíti dále za papežem do Říma, kde se chystali k jubilejnímu roku. Stejně neutěšené byly vůbec hmotné poměry Thurnovy jak poznáváme o rok později v jeho suplice císaři, kde žádá o nějaké proboštství pro svého syna. Vzpomíná věrných svých služeb císaři po devět let, uvádí bratra otce svého Ludvíka, jež padl za Maximiliána II. v boji proti Benátkám; sám je obtížen syny i dcerami na vdávání a utištěn dluhy tak, že už neví, kam se obrátiti. Obraz lesklé bídy v této suplice je jen jediný z mnoha pohledů do hmotných nesnází císařských diplomatů, kteří navenek okázale manifestovali důstojnost císařského majestátu a velikost říše. Ještě hůře byli na tom císařští sekretáři, kteří přece, jak jsme viděli, zastávali celou běžnou agendu vyslaneckou. Tak dostával císařský sekretář v Římě v polovině let devadesátých 200 scudů ročně, byl-li vyslanec přítomen, za jeho nepřítomnosti, kdy přejímal část jeho agendy, 600 scudů. Plat ten prohlašoval i císařský vyslanec za naprosto nedostatečný.

O způsobu placení jiných členů císařských vyslanectví v diplomatické korespondenci není vůbec zmínka, zejména také ne o placení odborných znalců právních. Těch bylo třeba zvláště v Římě pro spleť otázky lenní v Itálii. Císařský dvůr kladl totiž na lenní práva na poloostrově apeninském veliký důraz. Hlavně z toho důvodu odmítl žádost Filipa II. o říšský vikariát nad Itálií. Příznačné také bylo, že přes dřívější naléhání zástupců císařových u kurie došlo k vyslání nástupce Kryštofa Madruzza, Víta Dornberga, teprve pro domnělý zásah do lenních práv císařských. Podle názoru tajné rady zasáhl do ní neoprávněně papež Sixtus V. onou bulou, jíž byly uloženy desátky také kleru v Modeně a Reggiu, ač to byla léna císařská. Poněvadž si brali císařští vyslanci zpravidla právní poradce s sebou ze svého domova, jako máme pro to doklady při vyslání Dornbergově, je třeba souditi, že tyto experty platili vyslanci sami jako své soukromé poradce. Jiné bylo ovšem postavení různých císařských komisařů, vysílaných právě také ve věcech lenních, kteří měli spíše charakter vyslanců mimořádných, vysílaných do míst, kde nebylo stálých zástupců císařových.

Jak máme posuzovati stále stížnosti a nářky zástupců císařových na peněžní nesnáze, jež po léta plní jejich korespondence? Není pochyby, že po této stránce neměli ani vyslanci jiných mocností v 16. století ustláno na růžích. Příznačné tu bylo na příklad, že učitelé Evropy v novém umění diplomatickém, Benátčané, užívali namnoze drastických prostředků, aby získali schopné lidi pro diplomatickou službu, tehdy tak málo lákavou.

K odporu šlechticů benátských přijímati zastupování signorie v cizině přispívaly ovšem i tehdejší nesnáze rázu politického a obecná nejistota, jíž byli tehdejší vyslanci vydáni. Nářikati na nedostatek peněz je v soudobé diplomatické korespondenci vůbec otřelou písničkou, jejíž zlovuk skřípe stejně v listech zástupců benátských a krále francouzského, jako u nunciů a zástupců menších států italských. Výjimkou byli jen zástupci krále katolického. Tajná rada císařská přiznávala sama, že stížnosti vyslanců odpovídají skutečnosti. Uvedli jsme již odpověď císařovu na žádost Ludvíka Madruzza o splacení dlužného platu po zemřelém jeho bratru Janu Kryštofovi. Roku 1598 konejší císař, to jest tajná rada, současně vyslanec madridského a římského slibem, že dlužné platy budou vyrovnány dvorskou komorou co nejdříve. Na opětovné naléhání římského vyslance Raimunda z Thurnu a madridského vyslanec Jana Khevenhüllera odpovídá císař z Plzně, kam se uchýlil z Prahy před morem, 9. prosince 1599, že se pro mor dvůr rozpustil a rozešel, takže nemohli přijíti včas ti, kteří o věci rozhodují. Vidíme tedy, že stížnosti císařských vyslanců na nepravdělné vyplácení platu nebo jeho dočasné zastavení odpovídají skutečnosti. Závistivě proto pohlížejí vyslanci císařovi na vyslanec krále katolického, kterým otvíraly peníze cestu tam, kam nestačilo jejich umění diplomatické. Nepoměr mezi formálním postavením zástupců obou panovníků a jejich mocí skutečnou zesiloval ještě kontrast mezi štědrým rozdáváním peněz i peněz zástupci krále katolického a tísnivou situací vyslanců císařských, kteří neustále tonuli v dluhách.

V instrukcích nunciům přikazoval státní sekretariát papežský zejména také, aby zástupci papežovi udržovali co nejtěsnější styk písemný mezi sebou. Tak měl si dopisovati nuncius u dvora císařského s nunciem kolínským, štyrskohraděckým a polským, aby celá diplomacie papežská ve střední Evropě byla vedena jednotně a co nejdůrazněji. Osobní spory, k nimž často docházelo mezi zástupci kurie v těchto městech i jiné překážky znesnadňovaly občas plnění tohoto požadavku, vyplývajícího ze zásady uznávané v tehdejší diplomacii již obecně. Také v tajné radě císařské byli si dobře vědomi významu takového vzájemného styku a společného postupu vyslanců. Tak v depeši císařově Janu Khevenhüllerovi, v níž se mu oznamovalo vyslání Raimunda z Thurnu jako řádného vyslanec císařského do Říma, sděluje se zároveň, že Thurn dostal výslovný rozkaz, aby o všech rozhodnutích uvědomil Khevenhüllera, aby mezi oběma vyslanci byla naprostá shoda. Pravidelný styk písemný mezi těmito oběma zástupci císařovými byl zejména důležitý pro lenní věci císařské v Itálii. Vskutku se však zdá, že rozkaz Thurnovi, o němž ostatně ku podivu v instrukci jeho nečteme, zůstal jen na papíře. Oba vyslanci vedli si i nadále na sobě zcela nezávisle. Přispívaly k tomu nepochybně i nesnáze vzájemného styku mezi oběma městy, jichž se ještě dotkneme, i nedostatek peněz. Pravidelný styk písemný udržovali jen zástupci císařští v Cařihradě se zástupci v Benátkách a ti zase s vyslanci u kurie. Písemný styk mezi Benátkami a Římem byl

ovšem podmíněn nejen snadným spojením poštovním, ale i poměry osobními. Vít Dornberg z Dorneggu, který byl, jak jsme viděli, povolán r. 1589 za vyslance do Říma, byl po dlouhá léta, již od počátku vlády Rudolfovy, řádným vyslancem císařským v Benátkách, kde byl jeho sekretářem Bernardino Rossi, jenž po odchodu Dornbergově vedl sám agendu císařského vyslanectví v Benátkách až do příchodu řádného vyslance Raimunda z Thurnu, jenž o pět let později, r. 1598 byl povolán rovněž do Říma: v Benátkách zanechal opět sekretáře Rossiho. Proto však, jak již uvedeno, nebyl sekretář císařský v Benátkách ani za nepřítomnosti řádného vyslance císařského u signorie podřízen císařskému vyslanci v Římě, takže jejich vzájemná korespondence měla ráz pouze informační.

Pro posouzení a správné hodnocení zahraniční politiky, zvláště v době, kdy obzor a zájem hlavních států se světově rozšiřuje, ale dopravní prostředky i služba informační nepostupují stejným tempem, je neobyčejně důležité uvědomiti si vždy informovanost toho kterého politického ústředí, neboť v době, kdy noviny tištěné jsou teprve v počátcích ve formě různých příležitostných letáků¹⁾ a informace o cizině se získávají především dopisy, které svou povahou kolísají mezi sděleními soukromými a jakými rukopisnými novinami, je informační služba daleko důležitější složkou diplomacie než tomu bylo později. V císařské diplomacii užívá se tu všech způsobů tehdy vůbec obvyklých: 1. vyslanec nebo jiný zástupce císařův (sekretář) informuje sám místokancléře nebo jiného člena tajné rady o událostech ve svém působišti v obvyklých podepsaných depeších týdně, 2. císařský zástupce odebírá za příslušnou odměnu tyto informace od řemeslného „novináře“ v podobě neosobních „avis“, dodávaných v téže nebo jen málo změněné podobě i diplomatickým zástupcům jiným. Tato „avisa“ ve „spazzech“ císařských vyslanců jsou ovšem povahy velmi rozličné. Někdy běží skutečně jen o pouhé zakoupené noviny,²⁾ jindy však o kombinaci informací z druhé ruky osobními zprávami člena vyslanectví, takže jejich hodnotu třeba vždy od případu k případu stanoviti a podle toho i užívati jejich zpráv. 3. Císařský vyslanec platí z peněz císařských, kde není stálého vyslanectví, zvláštní korespondenty nebo odebírá avisa od řemeslného novináře tamnějšího. Tito zpravodajové v místech, kde není císařského vyslance, dodávají své zprávy ústředí buď přímo nebo prostřednictvím nejbližšího vyslance. Tak v letech devadesátých zasílá pravidelně zprávy o událostech na bojišti nizozemském, v Porýní, ve Francii a v Anglii císařskému dvoru jakýsi Cecilius Metelus z Kolína nad Rýnem.

¹⁾ O vlivu těchto „novin“ C. Speciano Minucciori 22. září a 27. října 1592: tisknou se dvakrát ročně ve Frankfurtě a působí neuvěřitelnou škodu; varují (podle depeše ze 27. října) knížata před pomocí císaři, který jen válku proti Turku předstírá.

²⁾ Vděčným úkolem bylo by na příklad stanoviti přesně poměr „avis“ v císařských depeších vyslaneckých z Říma a Benátek k t. zv. avisům urbinským, jichž i podle zběžného srovnání císařští informátoři v naší době vydatně užívali.

V Římě, v tomto „divadle světa“, „kde z různých národů a kmenů se sbíhají lidé všeho druhu“, kde „nic nemůže zůstat ukryto“, jak se vyjadřuje instrukce císařskému vyslanci Dornbergovi r. 1589, ukládá se úkol zpravodajský císařskému zástupci výslovně. Dotkli jsme se již poněkud způsobu, jak ve svých týdně depeších vyslanec u kurie vypisovali především průběh pravidelné, řádné páteční audience u papeže a stručně se zmiňovali o papežově činnosti v týdnu právě minulém. Ve zprávě o audienci sděloval ovšem vyslanec také informace, kterých se mu dostalo při této příležitosti i o věcech, které se nedotýkaly zájmů císařových u kurie bezprostředně. Na sklonku pontifikátu Sixta V., kdy na jedné straně vrcholil napětí mezi kurií a Španělskem, na druhé pak se připravuje pozdější řešení otázky francouzské, otevřené násilnou smrtí Jindřicha III., mění se někdy zprávy císařského vyslance o audiencích u sdílného Sixta V. v dlouhé a souvislé výklady o situaci francouzské a plánech papežových. Tehdy měly tyto informace pro císařský dvůr značnou důležitost, neboť informovanost jeho o věcech francouzských byla koncem století vůbec nepatrná. Zprávy, které vyslanec císařský dostával od kardinálů na rozdíl od informací papežových se neuvádějí zpravidla v depeších císařských vyslanců se jménem informátora. Dálo se tak hlavně asi z obavy, aby nekompromitovaly tyto zmínky užitečné informátory, kdyby se listy dostaly do rukou nepovolaných, jak se ovšem při tehdejších poměrech dopravních stávalo dosti často. Bylo však přirozené, že depeše vyslancovy samy nemohly zpravodajský úkol z Říma plniti dostatečně, zejména v době, když vyslanec byl zaměstnán důležitým jednáním a o něm především musil podat zprávy. Ještě hůře tomu bylo, když místo vyslancovo nebylo obsazeno. V době, kdy z Prahy odjížděl vyslanec Dornberg do svého římského působišti, byl na př. dvůr pražský skoro úplně bez informací o věcech francouzských, jak se projevilo na př. nápadně i při události tak důležité, jako bylo zavraždění Jindřicha III. Tomu odpomohl Jakub Kurz jednak tím, že nájal v Kolíně nad Rýnem zmíněného již Cecilia Metela, jednak větším zdůrazněním zpravodajské služby obou císařských vyslanectví v Itálii.

Sekretář císařský v Římě posílal, jak jsme již slyšeli, listy své, za přítomnosti vyslancovy povahou většinou zpravodajské, současně s listy vyslancovými. Ani ty však nestačily. Nadto po smrti císařského vyslance Kryštofa Madruzza († 1586) ustala činnost placeného „novináře“ v Římě. Nevíme přímo, proč se tak stalo a bylo by lze odvozovati to z drakonických opatření Sixta V. proti „novelantům“ v Římě, ale z toho, co víme jinak, lze spíše se dohadovati, že se tak stalo pro nedostatečné vyplácení peněz z Prahy. V době, kdy nebylo u kurie ani císařského vyslance, ani sekretáře G. B. Berneria, dostávala tajná rada zprávy z Říma jen od kardinálů přátelských domu rakouskému, v čele s kardinálem protektorem říše, Ludvíkem Madruzzem, jinak však jen, jak ještě uvedeme, skrze císařského sekretáře v Benátkách. Bylo proto z prvních činů nového vyslance Víta Dornberga, když přišel na podzim r. 1588 ke kurií, získání pravidelného

korespondenta. Třebaže dosud Sixtus V. vystupoval ostře proti řemeslným novinářům v klerice, kterými se tehdy Řím hemžil, podařilo se to novému vyslanci dosti brzy.

Abychom posoudili ráz informací o západní Evropě, které císařova tajná rada čerpala ze zpráv svých zástupců u kurie, ať to byl již vyslanec řádný nebo mimořádný, sekretář nebo placený korespondent, třeba si uvědomiti původ těchto zpráv, pokud nepocházely přímo od papeže, jeho nepotů nebo kardinálů přátelských domu habsburskému. Zprávy z Francie do Říma přicházely především pravidelnou poštou, jež fungovala mezi Lyonem a Římem. Vznik její souvisel s rozvojem lyonských trhů. Udržovalo ji totiž několik lyonských obchodníků, kteří na ni dostali privilegium krále francouzského a aby uhradili náklad, v tehdejší době zvláště za zmatků francouzských dosti značný, přijímala tato pošta také psaní soukromníků. Poštmistři byli vesměs Italové. Počátkem let osmdesátých jezdila tato pošta pravidelně týdně přes Florencii, kde se zdržovala vždy po dva dny. Zmatky francouzské po smrti Jindřicha III. (1589) způsobily, že jezdila jen jednou za čtrnáct dní. Také obsah její se ztenčil a přinášela více zpráv ze Španěl než z Francie. Teprve postup Jindřicha IV. v jižní Francii změnil její španělský ráz. Po absoluci Jindřichově a příchodu nového řádného vyslance francouzského do Říma došlo také k nápravě provozu a od konce století jezdila lyonská pošta opět pravidelně týdně. Ráz informací lyonské pošty se proto časem měnil. Na sklonku vlády Jindřicha III. a v prvních letech vlády jeho nástupce jsou její zprávy orientovány španělsky a často tímto směrem tendenčně. Později stávají se oficiosně francouzskými, při tom však jsou vždy jako všechny politicky neinteresované zprávy značně objektivní. S těmito informacemi konkurují zprávy zasílané zástupci papežovými z Francie. Jejich tendence mění se ovšem poměrem kurie k otázkám francouzským.

Mezi Madridem a Římem nebylo pravidelného spojení poštovního povahy poloveřejné. Dopravu listů obstarávali tu jen kurýři krále katolického mezi dvorem madridským a vyslancem španělským v Římě a kurýři papežovi mezi kurii a nunciem v Madridě. Jejich cesta vedla zpravidla po pobřeží přes Barcelonu do Janova a odtud do Říma, nebo z Barcelony do Janova po moři a odtud teprve po souši do Říma. Hojně užívala kurie pro písemné spojení mezi Španělskem a Římem za převahy ligy na francouzském jihu také pošty lyonské, jež jí obstarávala spolu nějakou dobu také z části i spojení s bojištěm nizozemským. O středomoří, zejména východním a říši turecké docházely do Říma zprávy především od nunciů. Z nich nejlepší a nejčerstvější informace měl nuncius v Benátkách, potom nuncius v Praze a v Polsku. Ti informovali zejména o událostech uherských, sedmihradských a v oblasti moře Černého. Dobře byli zpraveni o těchto oblastech v Římě Španělé. O věcech tureckých přinášeli často důležité zprávy španělstí kurýři, kteří obstarávali spojení mezi Neapolskem a Španělskem přes Řím, Janov a Barcelonu; zejména

informovali o pobytu tureckého loďstva kolem pobřeží jižní Itálie. Různí zástupci papežovi, kterým se podařilo pobýti delší dobu na území tureckém, ať to bylo již ve věcech církevní správy nebo s posláním zvláštním, volili pro své informace zpravidla cestu přes Dubrovník a Anconu. Kdežto o bojišti v Uhrách je nejlépe zpraven obyčejně v Římě papež sám podle zpráv svých nunciů, o poměrech tureckých, zejména o událostech v Cařihradě, je v diplomatickém světě římském osobou nejlépe informovanou vyslanec signorie. Souviselo to především s tím, že vyslanci signorie pobývali nepřetržitě jak v Římě, tak i v Cařihradě, což neplatilo o žádné jiné mocnosti, jednak se skutečností, že Benátky zůstávají nejdůležitějším střediskem evropského zpravodajství.

Proto také postavení císařského vyslance u signorie podstatně se již liší od úkolů, které ukládalo zástupcům císařovým prostředím kuriální a ráz jeho agendy je také zcela jiný. Jestliže u kurie v zastoupení císařském takřka doznívá symbolicky středověký dualism imperia a papežství, který zdůrazňuje až vtravě císařská argumentace o dvojí nejvyšší moci, světské císařově a duchovní papežově, v níž je tu sešněrována podstatně již změněná skutečnost dějinná, v Benátkách i ve vnějších projevech universalism císařův patrně již klesá úměrně k střízlivé situaci habsburské moci se zjevnými náznaky budoucího vývoje. Územní rozsah, na nějž se vztahuje agenda císařského zástupce v Benátkách, je sice týž, jako v Římě, i tu je vyslancem celé svatě říše římské, prakticky se však omezuje jen na zájem zemí dědičných, pozdějšího soustátí rakouského. Především soustřeďuje se tu ke sporům na tyrolském a friaulském pomezí mezi republikou a zeměmi habsburskými i na Adrii, které, jak podrobně uvidíme,¹⁾ těsně jsou spjaty s tureckou politikou císaře i signorie. Proto také zájmy arciknížat, Ferdinanda Tyrolského, jeho nástupce Maxmiliána, Karla Štyrského a později Ferdinanda uplatňují se tu mnohem důrazněji než tomu bylo v Římě. Formálně není ovšem postavení císařského zástupce v Benátkách k těmto členům domu rakouského jiné než poměr vyslance římského. Sekretář císařský v Benátkách podobně jako jeho druh v Římě dostává pensi od arciknížete tyrolského a štyrského, neboť oba nemají v Benátkách svého zástupce stálého a spokojují se pravidelným stykem písemným se sekretářem císařským, jenž však o všech důležitých věcech, které má podniknouti pro tyto členy rakouského domu, musí uvědomovat tajnou radu a nemá vůbec nic podniknouti na žádost arciknížat bez vědomí a souhlasu císařova. Působil tu jistě nemálo názor, že arciknížata nejsou suveréni, kteří jedině podle zvyklosti ustálené již koncem šestnáctého století jsou oprávněni posílati k cizím dvorům své zástupce stálé. Jen když bylo třeba dohodnouti některý lokální spor se signorií posílali arciknížata své mimořádné zástupce s přesně vytčeným úkolem; tak na př. arcikníže štyrský místodržícího gorického. Ostatně třeba zdůrazniti, že císařovo stálé zastou-

¹⁾ Viz níže kap. III, str. 105 a d.

pení v Benátkách nebylo podmíněno důležitostí politických zájmů, které císařská diplomacie musila hájiti u signorie (neboť císař nemá stálých zástupců ani v Polsku ani u jiných států italských), ani hospodářskými a obchodními vztahy k říši, ale především leckdy jediné důležitostí Benátek jako střediska mezinárodní služby *informační*.

Postupný úpadek politické moci Benátek ve století šestnáctém, jenž byl důsledkem sestupu hospodářského, podmíněného rozvojem moci osmanské ve východním středomoří a zejména objevem nových cest zámořských, dál se sotva znatelně a zakrýval jej z části i přesun zájmů evropské politiky v polovině století z Itálie do Nizozemí a Francie. Proto nejevil se současníkům, třebaže pronikavějším pozorovatelům byl ovšem patrný, tak jako nám, když sledujeme signorii na její dráze sestupné od vrcholné moci politické a hospodářské na počátku patnáctého století až k požitkářskému vyžití a episodickému konci v rokokové atmosféře století osmáctého. Koncem šestnáctého věku bylo však přece již jasné, že Benátky v souhrně států evropských, do níž pronikavě počíná zasahovat Anglie a Nizozemí, trvale neudrží místo velmocenské, třebaže ovšem jejich poloha jim ještě nadlouho zaručovala mezi křesťanskými mocnostmi u moře Středozemního postavení privilegované. Dosud je tam benátské loďstvo mezi křesťanskými státy rozhodujícím činitelem a benátský obchod, benátský luxus i benátské umění diplomatické jsou stále ještě vzorem šlechtické společnosti evropské. Zpravodajský význam Benátek jako hlavního pojítka a prostředkovatele mezi východní a západní Evropou byl dán rovněž především jich polohou zeměpisnou, ale také významem, jež podržely Benátky v obchodě mezi Balkánem, Černomořím a Levantou na jedné straně a mezi Itálií a západní Evropou na straně druhé.

Bylo by také zcela nesprávné, kdybychom si představovali tehdejší moře Jaderské, které přes postup habsburské moci se severu a tlak turecký na pobřeží východní zůstávalo v podstatě zálivem benátským, jako opuštěnou cestu obchodní a mrtvou hladinu brázděnou jen nuznými plavidly pobřežních rybářů. Rána, již zasadil počátek šestnáctého století objevem zámořské cesty do Indie obchodu na Středozemním moři, byla ovšem i tu již patrná, ale pokud trval blahobyť Benátek i ostatní Itálie severní, potud zůstávalo Jaderské moře důležitou cestou evropského obchodu. Z Uher přes Rjeku zásobují se Benátky masem i obilím, z Levanty trvá dovoz koření i jižních plodů, z Gdanska kolem celé Evropy dováží se do Benátek obilí z východní Evropy. Kromě hospodářského významu je hlavním důvodem pro zpravodajskou důležitost Benátek politické postavení signorie, která ovšem patřila k hlavním odpůrcům španělských aspirací v Itálii a byla proto přirozeným spojencem každého protišpanělského podniku a tedy také příznivá Jindřichu Navarrskému, ale spolu žila v trvalém míru formálním se Španělskem stejně jako s jejím rivalem na středomoří, Tureckem. Zprávy z Turecka do Španělska šly tedy především přes Benátky za prostředkování vyslance španělského

a nikoliv, jak bychom soudili, přes španělské Neapolsko, neboť cesta přes Benátky byla rychlejší i spolehlivější. Podobně i zprávy francouzské i depeše anglických zpravodajů z Cařihradu šly zpravidla přes Benátky a kurie sama dostávala, jak jsme se již zmínili, nejlepší informace o věcech tureckých prostřednictvím svého nuncia u signorie.¹⁾

Zpravodajský úkol císařského vyslanectví v Benátkách usnadněn byl především tím, že kontinuitu jeho představoval po dlouhá léta týž sekretář, rodilý Ital, Bernardino Rossi, jenž byl od počátku ve službách císařských u signorie nejprve jako vicesekretář, později jako sekretář, od prvních let vlády Rudolfovy. V Benátkách měli své diplomatické zástupce tehdy kromě států italských Francie, Španělsko, císař a kurie, kdežto s Anglií neudržovala tehdy ještě ani signorie pravidelných styků diplomatických a teprve roku 1603 přes protesty papežovy poslala Alžbětě svého vyslance. V tomto prostředí dovedl si získati Bernardino Rossi vliv a vážnost, jež přesahovaly značně postavení pouhého sekretáře. Nejlepším dokladem proto je epizoda z r. 1606, kdy urovnává spor mezi vyslancem španělským a vyslanci francouzským a anglickým. Za nepřítomnosti řádného vyslance císařského, jak tomu bylo v naší době, od odchodu Víta Dornberga z Dorneggu r. 1589 do příchodu nového vyslance Raimunda z Thurnu na podzim r. 1592 a opětně po odchodu Thurnově roku 1598 do Říma, vyrovnalo se jeho postavení skoro řádnému zástupci císařovu. Jevilo se to i v chování dožete a senátu a vidíme opětovně, jak Rossi jedná samostatně v nejdůležitějších sporných věcech mezi císařem a Benátkami. Přes to nebyly jeho hmotné poměry mnohem lepší než sekretáře císařova u kurie. Také on, jak jsme se již zmínili, zakusil častěji, jak mu byl plat u dvorské komory zadržán a vidíme, jak opětně se dovolává u tajné rady, zejména u místokancléře a později i sekretáře Barvitia řádného zaplacení. Zoufale zní pak jeho hlas roku 1606: prosí sekretáře Barvitia, aby se přimluvil u předsedy tajné rady i jejích členů, aby konečně dostal plat. Nemůže si ani vydržovati pomocníky, práce ho přemáhá. Jinde se dovolává toho, že i za přítomnosti řádného vyslance císařského u signorie má na svých bedrech většinu vyslanecké agendy. Konečně i on hledá odměnu běžnou u císařských diplomatů: uchází se o církevní beneficium pro svého syna. Rossi prokazoval císaři vskutku znamenité služby, zejména také za častých diplomatických potyček mezi pražským dvorem a signorií, kdy dovedl přesto zachovati přátelský poměr k představitelům republiky.

Nadto byl úkol císařského sekretáře v Benátkách nesnadnější než jeho druha u kurie. Jednak i za řádného vyslance císařova musil převzít

¹⁾ Není divu, že signorie se občas pokoušela výsadného svého postavení dosáti ve zpravodajské službě, ale ještě častěji ji z toho vinili její nepřátelé. Tak se tvrdilo na jaře 1590, že zpráva o úspěšném jednání turecko-perském měla jen podpořiti usilování Benátčanů u kurie o vybírání církevních desátků na jejím území. Bernardino Rossi z Benátek 11. května 1590, Vídeň StA Cod. 290 tom. 7. f. 668—675.

častěji jeho funkci, když vyslanec zastupoval zájmy císařské u některého dvora v severní Itálii, ve Ferrare, Mantově nebo ve Florencii, jednak bylo mu ještě plnit funkci prostředníka mezi císařským vyslancem v Cařihradě a pražským dvorem. Každý týden v sobotu posílal do Prahy tak zvané „sommario (degli avisi)“ rozdělené ve dvě části. V první nadepsané „di Roma“ s příslušným datem přinášel noviny z Říma z minulé soboty, v části druhé nadepsané „di Venezia“ zprávy benátské s datem sobotní expedice, vždy o týden později než datum zpráv z Říma. Formou svou připomínají tato avisa císařského sekretáře v Benátkách skoro úplně soudobá avisa t. zv. urbinská, chovaná dnes v knihovně vatikánské, o nichž R. Ancel dokázal, že jsou skutečně benátského původu. Týdenní listy Rossiovy, datované rovněž v sobotu, jsou zpravidla velmi stručné oznamující jen obsah sobotní expedice a nevyžadovaly proto skoro nikdy zvláštní odpovědi z dvorské kanceláře; jen když šlo o list obsažnější nebo když jej posílal sekretář do Prahy zvláštním kurýrem, což se však stávalo jen zcela výjimečně, odpovídal místokancléř stručným potvrzením, „recepisse“.

Římská část avis benátského sekretáře nahrazovala, jak jsme se již zmínili, přímé zpravodajství z Říma, když císařský dvůr tam ztratil po smrti Kryštofa Madruzza svého korespondenta. Rozsah a ráz jejich odpovídá zhruba zprávám přímým, ovšem často tendenčně je zabarven politickým prostředím benátským, které leckdy se neshodovalo se směrnicemi politiky kuriální. Část benátská v těchto avisech obsahuje zprávy jednak přímo z města, jednak ze severní Itálie, Francie, Španěl i Turecka. Ze Španěl přicházely do Benátek zprávy hlavně dvojí cestou: jednak přes Barcelonu po moři do Livorna a odtud přes Florencii, jednak odbočením od pobřežní cesty lyonské pošty přes Milán a Mantovu. Kromě informací se strany benátské dostává však císařský sekretář u signorie také zprávy od vyslance španělského. Usnadněna byla tato spolupráce shodou, jež trvala po celou naši dobu mezi španělskou a císařskou politikou u signorie. Zejména důležitá byla pomoc španělská při císařském zpravodajství z Cařihradu. Styk císařského vyslanectví v Cařihradě s tajnou radou byl podobně jako korespondence vyslance madridského podstatně nesnadnější než spojení s císařskými zástupci v Benátkách a v Římě, neboť tito vyslanci nemohli užívat k dopravě svých týdenních depeší pravidelného týdenního spojení poštovního, které bylo zárukou aspoň poměrné bezpečnosti.¹⁾ V Cařihradě byla po té stránce situace znesnadněna ještě tím, že kurýři mimořádní, jimž se tu musely svěřovati nejen příkazné listy císařovy, jak tomu bylo při korespondenci s Římem a Benátkami, ale i depeše vyslanců, byli vystaveni nejrůznějším šikanám provinciální správy turecké. Tak tomu bylo zejména za častého napětí mezi Vysokou Portou

¹⁾ Depeši dlouholetého vyslance císařského v Madridě Khevenhüllera, uložených v „registrech“ v germánském museu v Norimberce (srovn. níže str. 104), nemohl jsem bohužel užíti.

a císařským dvorem, kdy tyto zásahy paši budínského nebo jiných úředníků sultánových se daly za tolerance nebo i souhlasu Cařihradu. Tím se doprava depeší kurýry, která byla všude velmi nákladná a proto jen pro listy nejdůležitější užívaná, se stávala pomalou a nejistou, takže přestávaly hlavní její výhody.

Obvyklá cesta císařských kurýrů do Cařihradu šla přes Vídeň, kde přijímali zpravidla k depeším od dvora císařského ještě listy arciknížete Arnošta a přes Komárno do Budína. Proto obvykle obsahovala pošta zasílaná vyslanci do Cařihradu také formální list pašovi budínskému se žádostí, aby usnadnil cestu císařskému poslu. Ale právě tato cesta stávala se rostoucími potyčkami pohraničními a neváživostí tureckých úředníků neschůdnou. Proto si vymohl císař od vlády cařihradské v letech osmdesátých, aby mohl jeho vyslanec u Porty posílati dvakrát měsíčně své depeše prostřednictvím císařského sekretáře v Benátkách. Často tedy posílal císařský vyslanec depeše pražskému dvoru současně dvojí cestou: jednak po souši kurýrem, kterého mu poslal císař, jednak po moři přes Benátky. Tyto listy císařského vyslance určené pro pražský dvůr vyzvedl si vždy císařský sekretář v Benátkách od úředníků signorie. Mezi nimi bývaly i listy pro něho, vždy však příslušná avisa pro pražský dvůr, která ovšem nepořizoval ani císařský vyslanec v Cařihradě, ani někdo z jeho doprovodu, ale byly to opět zprávy pořizované řemeslnými novináři anonymními. Císařský sekretář v Benátkách nespokojoval se však těmito informacemi získanými od svého druha v Cařihradě, ale mohl použít i informační služby vyslance benátského. Odevzdával je často sám vyslanec španělský, který pořídil pro něho opis avis, jež dostal od španělského vyslance v Cařihradě, aby je dopravil dále do Španěl. Tato avisa dostával španělský vyslanec v Benátkách z Cařihradu i tehdy, když tam nebylo, jako za naší doby, vyslance španělského, neboť zůstala u Vysoké Porty na sklonku šestnáctého století, jak jsme poznali, skupina přátelská dohodě s králem katolickým a nebylo tedy nesnadné pro španělskou diplomacii opatřit si dobré informace. Kdežto španělští zástupci byli k císařským v Benátkách zpravidla velmi sdílní, i když ovšem nepodávali jim zprávy rázu důvěrného nebo takové, jež by mohly poškodit zájmy španělské, chovala se signorie sama k císařským neobyčejně zdrženlivě. Souviselo to především s politickými spory Benátek s domem rakouským, ale také se snahou signorie přesvědčiti Turka, že není vůbec ve spojení s císařem, a že tedy nehrozí naprosto nebezpečí protitureckého jejich spolku. Čím více se přirostoval konflikt císařův s Portou, zejména pak když vyústil ve válku otevřenou, klesala sdílnost představitelů signorie.

Ale právě tehdy za války stoupl pro císařský dvůr význam diplomatického zastoupení v Benátkách neobyčejně. Neboť tehdy nebylo císařského vyslance v Cařihradě a císař byl odkázán na zprávy nepřímé. Především ovšem od svých vojevůdců v Uhrách, kteří však pomocí zvědů, zajatců a jiných zpravodajů získávali zpravidla informace jen místního rázu,

nebo jen pro kraje blízké bojišti, kdežto o věcech cařihradských nebo dokonce o vztazích Turků k Persii přinášeli často zprávy fantastické. Jiným zdrojem informací pro císaře o těchto věcech byly zprávy cizích zástupců u pražského dvora. Ale vyslanci benátské, kteří sami z diplomatického sboru pražského o tureckých věcech byli obyčejně nejlépe zpraveni, byli zpravidla stejně mlčenliví jako jejich páni k zástupcům císařovým. Důležité byly pro císaře informace nuncia u jeho dvora.

Zmínili jsme se již, jak znamenitě byl papež informován o poměrech na turecko-císařském pomezí, ale zároveň jak kusé a nespolehlivé byly jeho zprávy o věcech v Cařihradu a ve východní části moře Středozemního. Tím byla dána i hodnota informací, které v zájmu papežovy politiky nuncius vydatně císařskému dvoru poskytoval, upravuje je ovšem často podle svých okamžitých potřeb. Vyslanec španělský v Praze měl zajisté zvláštní zájem na turecké politice císařově. Uvidíme ještě, jak se vyvíjel v této době poměr Španěl k Turecku na moři Středozemním a jak důležitou složkou této politiky krále katolického byl zřetel k postupu císařovu. Ale španělský vyslanec v Praze neměl přímo o tureckých věcech zvláště dobrých zpráv. Informace, pokud je dostával z Madridu, přicházely pozdě v nepravidelných intervalech, takže pozbývaly vůbec praktické ceny. Od svého druhu v Benátkách, který měl vždy čerstvé zprávy přímo z Cařihradu, nedostával, zdá se, vyslanec španělský v Praze tehdy vůbec pravidelných depeší ani jiných informací. Dobré zprávy o Turecku mívali někdy i zástupci drobných států italských. Počátkem let devadesátých usiluje především velkovévoda toskanský Ferdinand Medici o to, aby trvale zakotvil svým zástupcem u Porty a vymohl pro sebe obchodní výhody obdobné kapitulacím, poskytnutým Benátkám a Francii. Zejména však opěťované žádosti o pomoc na válku tureckou vedou italské státy k tomu, že si snaží opatřiti bezpečnější informace o vnitřním stavu turecké říše a tím spolu o vyhlídkách případné společné akce vojenské. Pokud získával tyto zprávy i císařský dvůr prostřednictvím jejich zástupců v Praze, byly to však přece informace prostředkované a kontrolované. Ještě nespolehlivější byly ovšem různé tištěné rukopisné nebo ústně tradované „noviny“, které tehdy takřka zaplavovaly Německo. Jejich nespolehlivost plynula nejen z malé jejich informovanosti, ale také z jejich tendenčnosti, jež se jevila výběrem, úpravou i padělkami zpráv a dokumentů.

V této situaci stávalo se vyslanecké místo v Benátkách za turecké války pro císaře velmi důležité. Vyslanec Raimund z Thurnu, který odjížděl do Benátek na podzim roku 1593, dostal mimo jiné i rozkaz, aby najal v Cařihradě schopné korespondenty, kteří by podávali pravidelně císařskému dvoru zprávy o věcech tureckých. Jak vidět, ani otevřená válka s Tureckem nepřerušila všech styků císařského zástupce u signorie s Cařihradem a Thurnovi podařilo se vskutku spojení to navázat a udržet.

Probrali jsme prostředky, jimiž disponovala císařská diplomacie na sklonku 16. věku. Poznali jsme složení tajné rady jako ústředního poradního orgánu císařova pro politiku zahraniční. Viděli jsme, jak udržoval tento orgán styk s císařskými zástupci v cizině, sledovali jsme i hmotné poměry císařské diplomacie a spatřili jsme, jak nedostatečné byly prostředky, jimiž vládl ten, jenž vyžadoval všude první místo pro své zástupce. Pokud trval mír, lesklá fasáda budovy mohla klamati povrchní pozorovatele. Jakmile tíseň válečná dolehla na císaře, rázem se projeví všechny nedostatky jeho administrativy, financí i zahraničního zastoupení. Právě ve chvíli, kdy císařský vyslanec Khevenhüller za svého pobytu pražského snaží se přesvědčiti císaře o potřebě úpravy nástupnictví v říši a vhodnosti sňatku španělského, turecká válka začíná odkrývat nejen nedostatky císařovy vlády, ale i jeho osobnost.

III.

Mezi válkou a mírem.

Navážeme nyní tam, kde jsme přetrhli nit vypravování na konci kapitoly první, abychom podrobně sledovali tureckou politiku císařovu v rámci evropském od oné chvíle, kdy nový pohraniční konflikt v Chorvátsku přiblížil možnost války císařovy s Vysokou Portou. Jednání diplomatická s tím spojená rozvíjejí se zajisté ihned a brzy se rozprostou po celé Evropě. Povaha dalšího vypravování, měnicího se leckdy kaleidoskopicky místně i obsahově, odpovídá vývoji událostí. Nemá-li ztratiti čtenář v této složité hře souvislostí a vlivů nutnou orientaci, nechť nezapomene na to, co dosud bylo pověděno o císařském dvoře a jeho diplomacii. Jestliže jsme o nich načrtli v minulé kapitole obraz spíše statický a poněkud stylisovaný, budeme nyní studovati evropskou politiku císařovu v složitosti skutečného vývoje těchto let. Tak doložíme mnohé, co jsme dosud bez dokladů pověděli, rozvedeme, co jsme napověděli a osvětlíme, co nebylo lze vtěsnati do pevného rámce syntetického obrazu. Teprve spojením obou pohledů dojdeme poznání císařské politiky v její konkrétní plnosti a pochopení jejich hlavních složek.

Dne 28. června 1592 přišla k císařskému dvoru do Prahy zvláštním kurýrem přes Vídeň zpráva císařského velitele pohraniční pevnosti chorvatské, Karlovce (Karlstadt), Ondřeje z Auersperga, z 21. června, že se Turci zmocnili zradou císařské posádky po osmidenním odstřelování dne 19. června pevnosti Bihače (Widitsch) na pomezí řece Uně.¹⁾ Tato novina nemohla překvapiti. V dubnu a v květnu dostával císařský dvůr jednak prostřednictvím císařského sekretáře v Benátkách, Bernardina Rossiho, jednak od velitelů v pohraničí chorvátském a skrze arciknížete Arnošta podrobné informace o přípravách bosenského paši Hasana proti císařskému pomezí.²⁾ Vědělo se tehdy v Praze, jak postupuje stavba turecké

¹⁾ N. Istvanffius, Regni Hungarici historia... , Kolín, 1685, str. 385, Ortelius redivivus et continuatus, Frankfurt 1665, str. 125—126. Z moderních historiků o obléhání a dobytí Bihače nejpodrobněji Alfr. H. Loebel, Zur Geschichte des Türkenkrieges, II, 1904, str. 63—71.

²⁾ Zprávy Bernardina Rossiho ve vídeňském StA cod. 290 tom. 7. Jiných užil Alfr. H. Loebel, Zur Geschichte des Türkenkrieges, II, 1904.

pevnosti na řece Uně, Petrinje, jež měla být výpadní branou do úrodné krajiny mezi Unou a Sávou. Císařští informátoři sledovali zajisté podrobně drobné nájezdy neukázněné turecké soldatesky, které neklamně svědčily o tom, že jim byla dána opět volná ruka ve výpadech proti území císařskému; byly vůbec jakýmsi ukazatelem politiky Vysoké Porty k císaři. „Noviny“ přinášely v rozmanitých obměnách do Prahy chvástavé hrozby, kterými Turci zahrnovali pomezí císařské poblíže zálivu Kvarnerského. Teprve pád Bihače však pohnul císařskou diplomacii k rozhodnějším krokům.

Výlohy na „vojenskou hranici“ v Uhrách proti Turkům byly pro císařské finance, které právě na sklonku 16. století se ocitaly v naprostém nepořádku,¹⁾ položkou zvláště tíživou a proto dovedla císařská diplomacie každý nájezd Turků patričně zveličiti, aby získala pomoc mimo říši, jež císaře nezavazovala tolik, jako případná mimořádná pomoc říšských knížat a stavů. Zejména upínala císařská diplomacie naděje v tomto směru ke kurii. *Východní politika papežů*, vrcholící zpravidla jak jsme poznali v plánu ligy protiturecké, jež měla spojití křesťanské panovníky jako kdysi v dobách válek křížových proti nevěřícímu za duchovního vedení Říma, byla vhodnou základnou k těmto akcím císařské diplomacie. Jestliže Sixtus V. po počátečním náběhu k východní politice protiturecké po smrti Štěpána Bathoriho od ní upustil a byl zabrán postupně zcela otázkou francouzskou,²⁾ nastala vhodnější situace po jeho smrti, zejména když Řehoř XIV. vstoupil na stolec Petrův opět papež naplněný zcela mnišským názorem na otázky politické. Jestliže byl ochoten Řehoř XIV. vydávati tolik a zcela nezištně do Francie, byla oprávněna naděje, že ani nová žádost císařova nezůstane neoslyšena.

Drobné srážky, vyvolané Turky na počátku roku 1591 na pomezí chorvátském a v severních Uhrách, byly vhodným podnětem k nové žádosti o pomoc kurie proti Turkům.³⁾ Vskutku již 25. března 1591 obrátila se v této věci tajná rada na císařského vyslance Víta Dornberga do Říma. V listě Rudolfově se vzpomíná toho, že císař přes někdejší slib Sixtův od papeže nic nedostal. Nyní pak je prý třeba této pomoci ještě více než tehdy, neboť důležitost opevňovacích prací proti Turkům (myslí se tu zjevně

¹⁾ Mnoho cenné látky shromáždil o nich Alfred H. Loebel v pracích Eine ausserordentliche Reichshilfe und ihre Ergebnisse in reichstagloser Zeit, Sitzungsberichte videňské akademie, hist. phil. Kl., sv. 153, Die Landesverteidigungsreform im ausgehenden 16. Jahrhundert im Zeichen des sinkenden dualistischen Staatsbegriffes, Archiv für oesterr. Geschichte, sv. 89, I., Vídeň 1907, Beiträge zur Geschichte der kaiserlichen Zentralverwaltung im ausgehenden 16. Jahrhundert. Mitteilungen des Instituts für oesterr. Gesch. XXVII, 1906.

²⁾ Dobře vystihl tento vývoj zahraničně-politické orientace Sixta V. již Hübner, Sixte-Quint. Naproti tomu u Pastora, Geschichte der Päpste X, nevhodným rozvrhem díla tento vývojový moment stává se méně zřejmým.

³⁾ O ní podle korespondence císařské ve státním archivu vídeňském cod. 290 tom. 7, 8.

na vojenskou hranici) pro celé křesťanstvo je patrna, říšské zdroje finanční jsou vyčerpány a jen příklad papežův může přimět také knížata italská ku pomoci účinnější. Vyslanec měl ovšem předem vypátrati, zda by bylo vhodnější, aby požádal o pomoc papeže jménem císařovým on přímo, nebo zda by bylo úspěšnější, kdyby ji tlumočil posel gratulační, kterého hodlal tehdy císař k papeži Řehoři XIV. po starém zvyku vyslati. List s tímto příkazem císařovým, odeslaným z Prahy řádnou poštou 2. dubna, nezastihl již vyslanec Dornberga, který zemřel 5. dubna. Po smrti Dornbergově svěřil císař vedení vyslanecké agendy u kurie odbornému právnímu poradci, doktoru Tirante Bongiovannimu, kterého jmenoval až na další vyslancem v zastoupení („Stellvertretender Orator“) a požádal spolu kardinála protektora říše, Ludvíka Madruzzo, aby zůstal po celé léto r. 1591 u kurie. Ale jednání o pomoc papežovu smrtí Dornbergovou přece jen, zdá se, uvázlo. Přispělo k tomu nepochybně i současné vyslání nového císařského vyslance do Cařihradu, Bedřicha Kreckwitze,¹⁾ který měl ubezpečiti sultána i nejvyššího vezíra o mírových úmyslech císařových a slíbiti zaslání daru, který dluhoval. Při opravdu mírovém smýšlení císařově a když v Uhrách nastal poměrně klid, nechtěl patrně císař drážditi Vysokou Portu žádostmi o pomoc, které, jak zkušenost učila, bylo stěží lze utajiti. Nemohl také papeže přesvědčiti za této situace o opravdovosti svých protitureckých úmyslů.

Teprve volbou papeže Klimenta VIII. (30. ledna 1592) ožilo jednání o pomoc kurie. Císař a jeho nejbližší okolí, neviděli, zdá se, nového papeže od počátku zvláště rádi. Jak jsme vyložili byla císařská diplomacie u kurie zcela v područí španělském a kardinál Hypolit Aldobrandini byl jen posledním španělským kandidátem z nouze.²⁾ Vystoupení jeho jako legáta v Polsku a jeho přípitek na královskou korunu Jiří Popela z Lobkovic za pobytu pražského (1588) nemohly podezřívavého císaře získati pro nového papeže. Naopak zase Kliment VIII. neměl valného mínění o osobě císařově, patrně hlavně podle informací z Prahy,³⁾ což ovšem zůstávalo u císařského dvora tajností, ale záhy se mělo zřejmě projevit papežovou politikou v otázce nástupnické. Jestliže však nový pontifikát vzbuzoval u císařského dvora nějaké naděje, byla to důvěra, že někdejší účastník Bonelliovy legace z r. 1571 vstoupí do šlépějí protiturecké politiky počátku

¹⁾ Kromě známých cestopisů Mitrovicova a Seidlova srovn. stať Alfr. H. Loebla, *Der Schlesier Friedrich von Kreckwitz als Kaiserlicher Gesandter bei der Hohen Pforte*, ZVG Schles., XLVIII, 1914.

²⁾ P. Herre, *Papsttum und Papstwahl im Zeitalter Philipps II*, Lipsko 1907, 410, L. von Pastor, *Geschichte der Päpste*, XI, 1927, str. 1 a n. Kromě toho o podílu kardinála L. Madruzzo, Vídeň StA, cod. 290, tom. 7.

³⁾ Srovn. Kliment VIII. Dominiku Gennasiovi, nunciiovi madridskému v listopadu 1600: „Questo pericolo fu previsto da noi insin nel cardinalato, quando andammo et tornammo di Polonia...“ z arch. Vat. Borgh IV, 162, f. 335—339 cit. K. Stloukal, *Portrét Rudolfa II. z roku 1600*, Sborník J. Pekaře II, 1930, str. 3.

Sixta V, a že bude lze získati novou pomoc u kurie, zejména když docházely do Prahy v jarních měsících r. 1592 zprávy o tureckých nájezdech v Chorvátsku.

Kardinál Ludvík Madruzzo, jenž na konklave, z něhož vyšel Kliment VIII., měl podíl vynikající, jako uznávaná hlava „španělských kardinálů“ na místě těžce nemocného Mendozy, zůstal na výslovné přání císařovo v Římě i nadále. Blahopřál novému papeži jménem císaře a celého domu rakouského¹⁾ a odevzdav mu Rudolfův obvyklý list gratulační, jal se ihned (podle výslovného příkazu z Prahy) vyjednávat o pomoci na pevnosti uherské proti Turkům. Zatím měl celou věc podle přání tajné rady důkladně probrati a přivoditi rozhodnutí zásadní. O způsobu případné pomoci papežovy, zda by poslal peníze nebo vojáky, zatím se nemluvilo vůbec. Kardinál L. Madruzzo uváděl v těchto volných rozhovorech s papežem všechny důvody, které měl minulého roku podle císařova příkazu uplatniti vyslanec Vít Dornberg. Důrazněji obnovil toto vyjednávání Madruzzo počátkem března.²⁾ Ale váhavý a důkladný Kliment VIII., který nadto si ještě východní svou politiku neujasněl, odpovídal na naléhání starého kardinála jen všeobecně, že prý učiní, co bude v jeho moci. Madruzzo pak volbou Klimentovou pokládal svou residenční povinnost v Římě ve službách císařských za skončenu. Již 8. února 1592, týden po volbě aldobrandinského papeže, píše o tom císaři, uváděje za důvody chatrné zdraví a potřeby své diecése. Upozornil však spolu císaře, že bude třeba jmenovati co nejdříve císařského vyslance v Římě, jak již častěji urgovali papežští zástupci u císařského dvora.³⁾

Císař jen nerad svolil k odchodu Madruzzo z Říma a jmenoval jeho zástupcem, viceprotektorem říše, kardinála L. Spinolu. Když odjel Madruzzo 27. května 1592 z Říma do Tridentu, zanechával svému zástupci Spinolovi otázku papežovy pomoci otevřenu.⁴⁾ Zpráva o pádu Bihače byla císaři vhodnou příležitostí, jak dodatí diplomatické akci u kurie většího důrazu. Uvědomil předem o svém kroku nového nuncia u svého dvora, Cesara Speciana, biskupa kremonského, jenž přijel do Prahy den

¹⁾ Kard. L. Madruzzo císař. Rudolfovi II. 31. ledna 1592, Hannover StA Y 17 III, f. 290—291. Naproti tomu soustrastný list císařův kolegiu kardinálskému nad úmrtím Innocence IX. odevzdal papeži španělský vyslanec Sessa. — Sessa Rudolfovi II. 6. února 1592, Hannover StA Y 17 III, f. 366—375.

²⁾ Kard. L. Madruzzo císař. Rudolfovi II. březen (bez data dne) Hannover Y 17 III, f. 274—277.

³⁾ L. Madruzzo císaři Rudolfovi II. 8. února 1592, Vídeň StA, cod. 290 t. 8.

⁴⁾ Jestliže L. von Pastor, *Geschichte der Päpste* XI, 1927, str. 199 dává za pravdu J. Zöchbaurowi, *Kaiser Rudolf II und die Nachfolgefrage bis zum Tode des Erzherzogs Ernst II*, 1900, str. 10, že Kliment VIII. poskytl císaři pomoc již před válečným nebezpečím v létě 1592 proti Stieve-mu BA IV 167, a odvolává se na Böh. Landtagsakten VIII 27, tedy běží o argumentaci založenou na nesprávném datování pamětního spisu pražské porady z léta 1592, na jehož zmínku se tato citace vztahuje a který spadá do srpna 1592 (srovn. níže str. 101, pozn. 3).

po zprávě o pádu Bihače, 28. června.¹⁾ Dne 6. července obrátil se pak císař (t. j. tajná rada) v té věci zvláštními listy na papeže i oba kardinály, kteří tehdy zastupovali v Římě jeho zájmy, viceprotektora říše Filipa Spinolu a Gonzagu. Patetický tón listů císařských odpovídal dobře pražským záměrům: Nesmírná moc turecká dobyla Bihače. Ztráta starodávné této pevnosti a bašty celého křesťanstva otvírá hroznému nepříteli cestu do srdce křesťanstva a tak změní se příměří, dosud aspoň formálně zachovávané, ve válku otevřenou. Císař přemýšlel prý ihned, jakmile truchlivá zpráva ta došla, o vhodném prostředku proti hrozící pohromě, ale říše je zmítána spory vnitřními a zatahuje se do válek sousedních národů. Jak má císař sám za takových poměrů se zdarem čelit náporu tureckému? Jenom papež, společný otec všeho křesťanstva, může mu pomoci v osudné této chvíli, jen on může přimět jiné panovníky křesťanské k účinné pomoci císaři. Zároveň sliboval císař po další urgenci nového nuncia C. Speciana, opětujícího žádost předchůdce Caetaniho, že pošle co nejdříve do Říma svého vyslance řádného. Třebaže kardinál L. Madruzzo sdělil císaři 28. května, že odjíždí do Tridentu, počítal císař s možností, že je ještě u kurie nebo se tam vrátil. V tom případě měl tlumočiti papeži žádost kardinál L. Madruzzo, jenom není-li již v Římě, měli tak učiniti kardinálové Spinola a Gonzaga. Madruzzo žádal císaře v tom případě o písemnou přímluvu u papeže i u kolegia kardinálského. Tentokráte nespokojil se císař při své žádosti obyčejnou poštou, jako minulého roku, ale psaní byla poslána zvláštním kurýrem 10. července. Do Říma přijel kurýr 19. července a odevzdal celé spazzo císařovo kardinálu Spinolovi, jako prvnímu zástupci císařovu. Ten se s ním odebral ke kardinálu Gesualdovi a oba po společné poradě se obrátili na papeže. V mimořádné audienci soukromé odevzdali mu psaní císařovo a sami podle svých příkazných listů vylíčili mu potřebu rychlé a vydatné pomoci císaři.

Listy císařovy nepochybně význam ztráty pevnosti a nebezpečí turecké značně nadsazovaly. Nemohly však klamati papeže, který byl již informován o postupu tureckém od nuncia polského Germanica Malaspiny, který v červnu se ubíral do svého nového působiště a již z cesty psal státnímu sekretariátu o těchto věcech, i od nuncia pražského Cesara Speciana. Pražský nunciatus, oznamuje papeži pád Bihače a nastávající žádost císařovu, navrhuje, aby se papežův příspěvek na válku tureckou vázal některými aktuálními církevně-politickými požadavky kurie, jako bylo obsazení arcibiskupství pražského, uprázdněného smrtí Martina Medka a dosud neobsazeného a obsazení biskupství uherských, na něž kurie již po léta naléhala.²⁾ Těchto požadavků se však papež v odpovědi na žádost císařovu,

¹⁾ O něm srovn. J. M a t o u š e k, Kurie a boj o konsistoř pod obojí za administrátora Rezka ČCH, XXXVII 1931, kde také odůvodněno psaní jeho jména proti tvarům odchýlným. Podrobněji pojedná o něm autor v úvodu k chystané edici jeho nunciaturní korespondence.

²⁾ O tom v nunciaturní korespondenci C. Speciana, červenec 1592.

tlumočenou oběma kardinály, vůbec nedotkl, a jeho odpověď vyzněla celkem příznivěji než se tehdy dalo čekat. Velikých nadějí ovšem zástupcům císařovým papež nedělal. Litoval, že nebude moci přispěti k boji proti Turku tak, jak by si sám přál. Apoštolská komora ocitla se v nesnázích z důvodů obecně známých: tři léta drahoty v Římě, časté sedisvakance v nedávné době, válka francouzská i bandité ve státě církevním, proti nimž třeba vojensky zakročiti, to vše prý vyčerpalo jeho zdroje finanční měrou nebývalou. Odpověděl proto papež na žádost, tlumočenou oběma kardinály, zatím jen všeobecně: pomůže prý císaři co nejdříve, seč bude. Zároveň však se obrátil na ně s dvěma otázkami, jež instrukce císařova kardinálům nechávala otevřeny. Příkazný list císařský zmiňoval se sice o tom, že útok turecký na Bihač změní záhy příměří jen formálně zachovávané ve válku otevřenou, ale iniciativu ponechával zjevně Turkům, takže nemohli kardinálové při své žádosti papeži uvést, že císař skutečně chce Turkům válku vypověděti a nemohli ani na výslovnou otázku papežovu v tom směru určitěji odpověděti, podobně jako na druhý dotaz Klimentův, zda chce císař od papeže peníze nebo vojáky, kde pouze za sebe oba kardinálové prohlásili, že by asi císaři přišly více vhod peníze.

Brzy po kroku Spinolově a Gesualdově zasáhl opětně do věci také kardinál L. Madruzzo. Jeho stihlo psaní císařovo v Tridentu o něco málo později, než dojel kurýr císařský s listy papeži, Gesualdovi a Spinolovi do Říma. Madruzzo dopsal z Tridentu podle přání císařova papeži a kardinálové Spinolovi, připojiv k žádosti císařově i nejnovější zprávy z Benátek o tureckém postupu. Pro papeže bylo nejdůležitější zjistit, jaký je úmysl císaře a jeho rádců a zda chtějí skutečně vésti s Turky válku otevřenou nebo se jen omeziti na obvyklé pohraniční potyčky, k případnému konfliktu válečnému pak se dáti donutiti jen Turky samými. V prvním případě viděl papež jasně, co bude císaři podniknouti a také to otevřeně řekl oběma kardinálům; císař by pak musil nejprve svolat říšský sněm, jenž by povolil na válku potřebné peníze nebo uzavřítí mocný spolek s jinými panovníky křesťanskými.¹⁾

Po audienci obou kardinálů, zástupců císařových, jal se jednati papež o věci s kardinálem komorníkem, aby zjistil, kolik může se na pomoc císaři věnovati. Výsledkem bylo *breve císaři z 25. července*, které zaslal státní sekretariát pražskému nunciovi, aby je odevzdal císaři s doprovodem, podle instrukce sekretáře Minuccia.²⁾ Jakmile došel nuncia list Minucciův s brevem, požádal ihned císaře o audienci; nedostal ji však, ježto prý trpěl císař „katarem“. Poukázku na 10.000 scudů odevzdal nunciatus 10. srp-

¹⁾ Co tu nově proti dosavadní literatuře pověděno o těchto jednáních v Římě plyne z císařské korespondence ve státním archivu vídeňském.

²⁾ Breve císaři Rudolfovi II. z 25. července 1592, arch. Vat. Arm. 44, t. 39, 449, téhož dne souhlasně kard. L. Madruzzovi do Tridentu. Zvláštním brevem vyzýval papež již 15. července arciknížete Arnošta k obraně proti Turku. Srovn. L. v o n P a s t o r, Geschichte der Päpste XI, 199.

na místokancléři Jakubu Kurzovi, který ihned projevil nespokojenost nad nedostatečnou velikostí papežovy pomoci a prohlásil zároveň výslovně, že je císař rozhodnut pustit se do války s Turkem. Jaká byla nemoc císařova, osvětluje jeho další chování, šifrované depeše nunciovy i celková situace, za níž k ní došlo. Musíme si proto blíže všimnouti, co se dalo u císařského dvora od zprávy o pádu Bihaće.

V souvislosti s ní došlo u císařského dvora k důležitým poradám tajné rady a dvorské komory, které měly zabrániti pro příště podobnému případu. Dne 27. června, tedy den před tím, než přijel do Prahy spěšný posel se zprávou o pádu této důležité pevnosti na řece Uně, přibyl do Prahy vojenský výplatčí Egidius Gattermayer, kterého vyslala dvorská komora ve Vídni, aby jednal s presidentem komory Ferdinandem Hofmannem a s tajnými a komorními rady především o větší plat vojska. Odevzdal v té věci memoriál, kde ukazoval zejména na skutečnost, že nepravdělná výplata posádek v uherském a chorvátském pohraničí vede k hromadné desertci nebo aspoň k uvolnění kázně, takže císařské tvrže pomezí podlehnou pak snadno i malému náporu tureckému.¹⁾ Císař obrátil se ostatně již dříve, jak se zdá ještě před příjezdem Gattermayerovým, jakmile obdržel listy arciknížete Arnošta, které líčily nebezpečný stav chorvátské a „vindické“ hranice (15.—20. června), na dvorskou komoru pražskou. Ta podala 30. června císaři obšírné dobré zdání o tom, jak získati peníze potřebné k nápravě.²⁾

Dvorská komora upozorňovala, že arcikníže Ferdinand Tyrolský má zaplatiti ještě 10.000 zl. na turecký dar. Podle dispozic Ferdinanda I. je totiž arcikníže zavázán pomocí dolnorakouským zemím vždy, budou-li napadeny Turkem. Tyroly, jejichž rudné bohatství bylo proslulé, vzbuzovaly vůbec u dvorské komory zájem největší.³⁾ Naproti tomu soudili komorní radové, že vévoda bavorský nebude moci penězi příliš přispěti, poněvadž je sám ve finanční tísní, ale císař by ho mohl požádati přece o půjčku na příští říšskou pomoc až do 20.000 zl. Arcibiskup salcburský, proslulý Volf Dietrich von Raitenau, podle názoru komory nemá ani peněz ani úvěru, takže jsou s ním špatné zkušenosti. Přes to vše soudila dvorská komora, že se císař neobejde bez svolání říšského sněmu, podobně jako tomu bylo za císaře Maxmiliána II. r. 1566. Císař měl by se obrátiti o pomoc také na panovníky italské, krále španělského a krále dánského.⁴⁾ Gattermayer dostal zatím audienci u presidenta

¹⁾ O posláni Gattermayerově Alfred H. Loeb, Zur Geschichte des Türkenkrieges II, 77—78.

²⁾ Dobré zdání dvorské komory ot. ve Sněmech českých VIII, č. 26, str. 69—76.

³⁾ Moment ten pro pomoc protitureckou správně zdůraznil Loeb, Zur Geschichte des Türkenkrieges II, 105—106, nepřihlíží však, zdá se, náležitě ku poklesu ceny výnosu, způsobeného poklesem ceny stříbra.

⁴⁾ Papež se tu výslovně nejmeneje, ač právě k němu již žádost chystána. Souvisí to s protestantským vyznáním presidenta komory Hofmanna?

komory F. Hofmanna a přednesl svou žádost i před shromážděnými tajnými rady, 3. července byl opět u presidenta komory. Rumpf mu slíbil audienci u císaře, ale nedošlo k ní, prý proto, poněvadž došly příznivější zprávy z bojiště, a že koncem června přijeli do Prahy braniborští vyslanci ve věci štrasburské.

Vskutku vidíme naopak, jak tehdy počátkem července císař zasahuje do organizace protiturecké obrany osobně.¹⁾ Zároveň s dvorskou komorou radila se o ní také *tajná rada*, která dospěla skoro k téměř výsledkům jako memoriál komory. Císař nařídil, aby obě dobrá zdání se předložila dvorské kanceláři, o nesplněných slibech krále dánského mělo se vyjednávat s vyslancem holštýnským, kterého právě u císařského dvora očekávali. O pomoci stavů českých chtěl císař jednat přímo s nejvyššími úředníky zemskými a s nimi se také dohodnouti o požadavku komory, aby v souvislosti s válečným nebezpečím se zabránilo vývozu koní z Čech. Gattermayer dosáhl v Praze, že bylo složeno 60.000 zlatých v hotovosti a 20.000 v plátně a uvolněno nyní 30.000 zlatých, které povolili stavové dolnorakouští.

Pádem Bihaće neskončily však vojenské události tohoto roku na turecko-císařské hranici v Chorvátsku. Stavba pevnosti Petrinje a Ripače Turky na císařské hranici na řece Uně vyvolávala paniku v obyvatelstvu sousedním. Měšťané i sedláci prchali z pohraničních míst a také císařští vojáci i nadále houfně desertovali do Sisku. Nejistota a strach vyvolávaly dobrodružné pověsti o množství Turků. Paša bosenský se sice stáhl a dal jen postaviti most přes řeku Kulpu u Petrinje, postavení císařského pomezí v Chorvátsku zhoršilo se však tím, že současně veden dvojí útok na území císařské v nejjihnějším úseku při samém moři Jaderském. Benátčané tehdy podnikli dlouho připravované tažení na Uskoky v pobřežním místě Karlopagu při zálivu Kvarnerském, o němž se ještě zmíníme, Hasan paša poslal pak jednoho ze svých begů směrem k císařské pevnosti Otočacu. Ten se snažil chvástávkami psaními poděsiti velitele císařských pevností Sluinu, Brestu a Senje. Jen v Brestu se mu to podařilo. Obava, již tlumočila dvorská komora pražská ve svém dobrém zdání z 30. června, že brzy se pokusí pašové uherští napodobiti příklad svého druhu bosenského, nabyla konkrétní podoby počátkem července. Tvrdilo se tehdy, že paša budínský dostal rozkaz oblehnouti některé císařské pevnosti pohraniční a beglerbeg řecký že mu má pomoci od jihu. O zabezpečení posádek v tomto úseku jednala tehdy vídeňská kancelář dvorská s tamější dvorskou komorou.

Vojsko bána chorvátského bylo zesíleno pomocí štyrskou. Ve dnech 12. a 14. července konala se v Záhřebě přehlídka (mustrunk) 400 jezdců

¹⁾ Srovn. rozhodnutí císařovo po dobrém zdání kcncry, otištěném ve Sněmech českých VIII 76: „Dicit imperator“.

a 1600 štyrských pěších, kteří dne 16. července večer přitáhli do bánova tábora v Brestu, kam přitáhlo také 300 mužů ze Sisku. V táboře brestském na levém břehu řeky Kulpy proti turecké pevnosti Petrinji byla obě vojska, štyrské a bánovo (chorvátské), skoro úplně nekryta. Byla zcela oddělena a pod různým velením. Proti tomuto houfu císařských vojáků neukázněných, nezkušených a bez jednotného vedení, přitáhl bosenský paša Hasan prý asi se 7000 muži k begovi Rustanovi do Petrinje, kde byla dosud jen malá posádka. Dne 19. července provedli Turci přechod přes most na Kulpě. Přes pozdější tvrzení štyrských vojenských komisařů došlo tu ke skutečnému přepadení odpočívajících vojáků císařských. Ti byli brzy obrázeni na útěk, jež vedl bán sám; pokud se jím zachránili byla to zásluha Turků, kteří upustili od dalšího pronásledování. Spokojili se jen obsazením císařského tábora, kde ukořistili 4 děla. Celá bitva trvala sotva 1½ hodiny. Sledujeme-li vypravování současníků kriticky, vidíme, že tu běželo podobně jako při přepadení Bihače před měsícem o srážku celkem nepatrnou. Porážku císařských způsobilo nejednotné velení, vojenská neschopnost bána i štyrských komisařů, bezstarostnost zejména štyrských důstojníků a vojáků, ale také nedostatečná podpora císařských velitelů v sousedních pevnostech. Vojenský dosah porážky nebyl veliký a projevil se jen loupením a pálením sousedních vesnic tureckými tlupami, které zajížděly až k Záhřebu. Na hranicích císařských, ba i dále v zázemí v Korutanech a Štyrsku rostl však zmatek a strach. Sedláci s nejnnutnějším opouštěli své usedlosti. V císařském vojsku byl nedostatek potravin i munice, vojáci opět houfně desertovali. Dále v zázemí šířily se fantastické pověsti o velikosti tureckého vojska a jeho nebezpečí. Přes to, že až do konce roku Turci dále na chorvátské pomezí nepostoupili, šířily se tyto pověsti neustále: tak dne 15. listopadu píše z Vídně Jeremiáš Reusner známému publicistovi Mikuláši Reusnerovi, že podle pověstí se do moci turecké dostal Záhřeb a líčí názorně a živě paniku, jež nastala v Lublani po falešné zprávě o příchodu tureckého vojska.

Ještě důležitější pro další vedení války než tato panika, jež se zmocňovala pod dojmem falešných zpráv pohraničního obyvatelstva, byla skutečnost, že i císařský dvůr sám nebyl dobře informován o událostech na tureckém pomezí. Teprve delší zkušenosti válečné přesvědčily později císařovy rádce, že je třeba ustálit pravidelnou zpravodajskou službu jak z Uher severních, tak z Chorvátska. Sledujeme-li vojenské události r. 1592 a obraz, který o nich dostávali v Praze, vidíme i tu, jak je důležité pro posouzení politického postupu znáti rozsah informací, podle nichž se rozhodovalo. Až do příchodu arciknížete Arnošta do Prahy, ale namnoze i později jsou zprávy, které dostával dvůr z Chorvátska, často zmatené a k jejich nepochopení přispívala i neznalost zeměpisné situace a nedostatečné vědomosti o tureckém vojsku; jak jsme již poznali, přicházely zprávy císařského vyslance Kreckwitze z Cařihradu, které obsahovaly zpravidla i údaje o vojenské situaci v říši sultánově, tak opožděné, že pro praktický postup

císařův skoro pozbývaly ceny.¹⁾ Ještě hůře bylo tomu tehdy se zprávami z Uher severních.

Tu třeba připomenouti, že velení v severních Uhrách bylo zcela odděleno od hranic chorvátských. Obě jižní hranice, chorvátská a slavonská, vznikly usazováním bosenských a srbských vystěhovalců na půdě západního Kraňska, starého Chorvátska a jižního Štyrška, které počalo již od pádu Bělehradu (1521). Již v polovině století jmenují se úředně hranicemi chorvátskými („Die Krabatische Gränze“). Osamostatnilo je zejména rozšíření generalátu arciknížete Karla a zřízení vlastní vojenské rady ve Štyrském Hradci r. 1578. Arcivévodovi podléhali pak přímo nejvyšší velitelé obou hranic, na chorvátské velitel v Karlovci (Karlstadt), na slavonské bán. Po smrti arciknížete Karla (1590) dostal arcikníže Arnošt jako správce jeho zemí na místě nezletilého Ferdinanda také nejvyšší velitelství nad chorvátskou a slavonskou hranicí.

Naproti tomu hranice na sever od Sávy nebyla takto jednotně organizována. Trvaly tu proto také stálé kompetenční spory mezi jednotlivými veliteli císařskými. Náklad na vojsko pomezních posádek v době příměří s Turkem byl rozdělen trvale mezi země dědičné. Země *vnitrovakouské* vydržovaly posádky na hranici chorvátské a slavonské, *obojí Rakousy* platily hranice rábské, *země koruny české* vydržovaly posádky na hranici báňské (Bergstättische Gränze) v okolí Štávnice na dnešním pomezí slovensko-maďarském a stálou posádku v Komárně, naproti tomu náklad na hranice hornouherské v okolí Košic byl hrazen z rozličných dávek *slezské* a *spíšské* komory. Nejhůře tomu bylo s vojskem na hranici kanižské, které bylo placeno z příjmů sháněných na všech stranách.

Rozdílný ráz hranice chorvátskoslavonské a hranic severních obrážel se také ve zpravodajství. K lepším informacím o pomezí chorvátskoslavonském přispívala již osobnost arciknížete Arnošta, který, jak ještě uvidíme, byl horlivým stoupencem energické akce protiturecké a na obraně hranic chorvátskoslavonských měl osobní zájem jako vladař zemí sousedních. Mezi Štyrským Hradcem a Vídní byla stálá pravidelná týdenní doprava poštovní (spojující dále na jih Vídeň s Benátkami), která byla bezpečnou osou informací o vojenských operacích na tomto úseku jak na sever do Prahy, tak i na jih do Říma. Naproti tomu ze severní části obranného systému císařského v Uhrách přicházely do Vídně zprávy jen čas od času kurýry vysílanými z Košic do Vídně. Tito kurýři sledovali cestu podle Váhu do Bratislavy a odtud do Vídně.

Současně se žádostí o pomoc papeži vyslán z Prahy s obdobnou žádostí někdejší zasloužilý vyslanec císařský v Cařihradě, Dr. Bartoloměj

¹⁾ Srovn. kap. II, str. 79 a d. Události válečné r. 1592 líčí velmi podrobně Alfred H. Loeb l, Zur Geschichte des Türkenkrieges II, 1904. O této práci srovn. výstižný, namnoze pak opravující a doplňující referát VI. Kl e c a n d y v ČCH XVI, 1910. Co výše uvedeno shrnuje přehledně výsledky Loeblovy práce konfrontované se zprávami v benátských a nunciových depeších.

Pezzen, užívaný jako zkušený diplomat k posláním důvěrným a delikátním, k arciknížeti Ferdinandu Tyrolskému, bavorskému vévodovi Vilémovi, arcibiskupovi salcpurskému Wolfu Dietrichovi von Raitenau a biskupovi pasovskému Vilémovi von Trennbach. Běželo o t. zv. *spěšnou pomoc* („eilende Hilfe“). Pezzen měl je požádati jak o vojsko, tak i peníze, a to o pomoc okamžitou. Měl vskutku značný úspěch. Ježto se vrátil nedávno (1591) z Cařihradu, kde byl před Kreckwitzem rádným vyslancem císařovým, vzbuzovalo jeho líčení tureckého nebezpečí a společného zájmu všech na obraně císařově všude důvěru. Pezzen byl již před pádem Bihače přesvědčen o neodvratné nutnosti války s Cařihradem. Nadto, což bylo ještě důležitější, ti, kteří měli poskytnouti císaři pomoc, potřebovali rozličně pro nejbližší dobu jeho přízně. Vojska slíbili po Pezzenovi císaři arcikníže Ferdinand Tyrolský 3.000 pěších, vévoda bavorský 500 jezdců po 3 měsíce, arcibiskup salcpurský 1.000 mušketýrů a 100 jezdců, biskup pasovský 200 jezdců. Vévoda bavorský slíbil kromě toho přispěti císaři větší sumou peněžitou; u císařského dvora se mluvilo později o 30.000 dukátů. Arciknížeti Ferdinandovi naznačil Pezzen, že by mohl po případě, kdyby došlo k otevření válce, stanouti v čele císařského vojska. Tato vyhlídka lahodila mu, zdá se, tehdy nemálo a přispěla jistě k tomu, že Ferdinand na chvíli zapomněl na ústrky, které trpěl podle svého přesvědčení po léta již od císařského dvora, a které vedly k trvalému napětí mezi Prahou a Inšprukem. Naznačil vskutku také Pezzenovi, že by byl ochoten případně generalát převzít. Zároveň s pěkným výsledkem svého posláni musil ovšem císařský vyslanec vyslechnouti i mnohé stížnosti a přání. Společná byla žádost, aby císař co nejdříve svolal *říšský sněm*.¹⁾ Skoro současně s touto missí Pezzenovou se obrátil císařský dvůr na komoru *slezskou* a biskupa *vratislavského* (16. července), aby dali k dispozici dlužných 60—70.000 zl., vyzval zemského hejtmána moravského, aby poslal na bojiště 43.000 zl., které se prý sešly na moravských berních kromě 10.000 již odvedených. Když se Pezzen vrátil 25. července ze své cesty do Prahy, referoval o jejím výsledku císaři. Tehdy se již sjížděli do Prahy účastníci zvláštní porady o obraně hranic proti Turkům.

Tato porada, která se konala v Praze v srpnu 1592 pod bezprostředním dojmem porážky císařských 19. července, byla vskutku něčím zcela ne-

¹⁾ O této cestě Pezzenově podrobně Alfred H. Loeb, *Zur Geschichte des Türkenkrieges II*, 1904. Toskanský vyslanec G. B. Concini píše z Prahy 4. srpna 1592: „Gli aiuti che si prontamente sono stati promossi alla Mtà Sua contra li Turchi dall'arciduca Ferdinando, da Baviera, Saltzburgo et vescovo di Possa vengono anche accompagnati da un amorevole et prudente consiglio, con esortarla a convocar per tal effetto la Dieta Imperiale, acciochè accresciute con tanto maggior cumulo, ella habbia forse piu notabili da far una gagliarda resistenza et miglior progresso, con speranza, che li principi Italiani devino far a gara nel servirla, et con la borsa et coñe le persone in impresa così santa et tanto commune a tutta la Christianità.“ Životopisná data o Pezzenovi Alfred H. Loeb, Dr Barthelmä Pezzen, ein österreichischer Staatsmann unter Rudolf II., *Program stát. reálky ve Vídni XVI*, 1907.

zvyklým. Účastnili se jí kromě tajných a vojenských radů i radové komory a císařští úředníci zemí dědičných, zejména z Uher. Iniciativa vyšla, jak se zdá, od arciknížete Arnošta, který jako správce zemí mladého Ferdinanda Štyrského měl největší zájem na účinné obraně protiturecké. Úkolem těchto porad konaných denně, jichž se účastnil pravidelně arcikníže Arnošt, který již 10. srpna přijel ze Štyrského Hradce do Prahy¹⁾ a někdy snad také císař, získaný opět již pro věci vládní,²⁾ bylo navrhnouti vhodné prostředky k obraně uherských a chorvatských hranic. Nesprávný je názor, že tu běželo o nějaký sněm zástupců všech zemí dědičných, a že tedy srpnové porady pražské z r. 1592 jsou jakýmsi náběhem ke stavovské konfederaci zemí dědičných. Vskutku šlo tu jen o poradu dvorskou, o jakousi dočasnou komisi expertů ve věcech války turecké z různých zemí, kteří však byli vybráni naprosto neodvisle od přání stavů. Byli to zkrátka, tak jak se sami v pamětním spise, jež císaři předložili, nazývají, „unsers allergrädigisten herrn gehorsamiste geheimbe und andere darzu deputirte rät“.³⁾

Za těchto porad střetly se různé názory císařských rádců. Někteří, mezi nimi zejména Pezzen sám, byli přesvědčeni, že se Turci chystají k otevření válce s císařem, a že je tedy třeba učiniti pro ni všechny přípravy na příští rok. Jiní naproti tomu, mezi nimi i říšský místokancléř Jakub Kurz, tehdy nejdůvěrnější císařův rádc, soudili, že běží zatím jen o místní potyčky, které jen větším rozměrem se liší poměrně od podobných šarvátek, jež pravidelně vyplňovaly dobu tureckocísařského příměří: prý u Vysoké Porty nijak nepomýšlejí na útočnou válku proti císaři a tedy zasláním daru — který u císařského vyslance v Cařihradě sultán urgoval a — poněvadž jej dosud nedostal, ponechával volnou ruku pohraničním velitelům při jejich útocích proti císařským — bude lze obnoviti zcela normální poměr k Turecku. Všichni však byli toho názoru, že je třeba upravit, po případě omeziti opatření na hranicích tak, aby Turci neměli vůbec záminky k před-

¹⁾ Toskanský vyslanec G. B. Concini velkovévodovi 11. srpna 1592 (Florence, archivio mediceo č. 4349): včera přijel arcikníže Arnošt „con una bellissima comitiva“.

²⁾ Toskanský vyslanec G. B. Concini velkovévodovi 31. srpna (Florence, archivio mediceo č. 4349): „ora ch'è quasi risanato, l'imperatore è occupatissimo in queste cose d'Ungheria“.

³⁾ Alfred H. Löbl v článku „Die Landesverteidigungsreform“, *AÖGF Bd. 96*, str. 39—98 praví sice na počátku, že neví, zda při poradě shromáždění radové byli přítomni jako vyslanci stavů či pouze „als S. Mt. Räte und Diener“, později však (str. 90) nazývá toto shromáždění sněmem, („Ausschusslandtag“). Proti tomu správně poukázal Vladimír Klecanda v referátu o práci Löblové v ČČH roč. XVI. s. 334, že již z dobrého zdání této porady, otištěného ve Sněmech českých sv. VIII., str. 124, vyplývá, že to byla jen schůze císařských radů, nikoli vyslanců stavovských. Tento názor potvrzují diplomatické depeše současné z Prahy, zejména nunciaturní korespondence, listy vyslance benátského, toskanského i ferrarského. Löbl zaměňuje také tyto srpnové porady pražské s jednáním o protiturecké obraně v listopadu téhož roku, což svedlo při datování také M. V o l f a v článku „Pokusy o společnou defensi“ ve Sborníku J. B. Nováka 1932, str. 334.

časnému útoku proti císaři. Nejhorlivěji si vedl za srpnových porad pražských arcikníže Arnošt, za vřelého souhlasu kuriální diplomacie.

V dobrém zdání, které předložili radové po skončení konference koncem srpna císaři a v němž shrnuli výsledek svého dlouhého jednání, navrhovali, aby Arnošt byl jmenován „administrátorem“ nebo „generálem“ nad veškerým vojskem na hranicích uherské a chorvátské. Proto se měl co nejdříve odebrat do Štyrského Hradce, kde by po dobu nebezpečí tureckého trvale sídlil a do Vídně přišel na jeho místo arcikníže Matyáš. Za jeho zástupce navrhovali radové v hodnosti „Generalobrist-leutnanta“ markraběte burgavského, syna arciknížete Ferdinanda Tyrolského a Filipiny Welserové. Jemu měli býti přiděleni váleční radové a to plukovníci v Chorvátsku, Banátu a na hranicích Vindické, Nadasti, hrabě Jeroným z Landrau a Raitenau, synovec salcpurského arcibiskupa Volfa Dietricha. Markrabě měl však mít možnost vyvolit si do své válečné rady jednu nebo několik osob ze stavů štyrských. Bezprostřední pravomoc Arnoštova měla se omezit jen na hranici chorvátskou a „vindickou.“ Tyto návrhy jsou patrně výsledkem kompromisu mezi požadavkem arciknížete Arnošta samého, jenž usiloval o nejvyšší velitelství a mezi těmi, kteří buď jako tlumočníci nedůvěry císařovy k plánům arciknížecím, nebo proto, aby se jmenování nedotklo Ferdinanda Tyrolského a nezmenšilo jeho ochotu ku pomoci, navrhovali, aby jeho jmenování bylo omezeno na funkci pouze čestnou. Rázné vystoupení Arnoštovo za srpnových porad pražských vzbudilo vůbec veliké naděje u všech, kteří si přáli jednak rozhodný postup proti Turkům, jednak uspořádání věci říšských. Postup jeho kvalifikoval ho u stoupenců turecké války zjevně za nástupce císařova a zejména u kurie rostla naděje, že takto nejlépe bude lze rozřešití vleklou otázkou nástupnickou, vyznačenou tehdy právě konečným nezdarem sňatkového projektu španělského.

Důvěra kurie k Arnoštovi vedla také nového nuncia u dvora císařského k tomu, že za srpnových porad obracel se především k němu. Běželo nejdříve o výplatu a užití papežovy pomoci 20.000 scudů, oznámené brevem z 25. července. Výplata této částky a dohled, aby se jí neužilo k účelům jiným, svěřila kurie nunciu u dvora císařského C. Specianovi. Ten navštívil arciknížete Arnošta brzy po jeho příchodu. Uvedl arciknížeti nejprve, že zesílení pravidelných posádek pohraničních 10.000 mužů, o kterých se tehdy u dvora mluvilo, proti Turkům nestačí, a zároveň vystoupil s požadavkem, aby generálem císařského vojska byl katolík. K tomu poznamenal Arnošt ihned, že tomuto požadavku bude lze stěží vyhovět. Na to připomněl nuncius Arnoštovi, že je třeba, aby se papežova příspěvkem 20.000 zlatých dobře užilo. On prý jich nevyplatí, nebude-li si jist, že se tak stane. Arnošt smál se opatrnosti nunciově a sám vzpomínal, jak dal kdysi Řehoř XIII. na uherská opevnění 100.000 zlatých a jak se jich užilo zcela jinak.¹⁾ Za jednání nunciova s arciknížetem Arnoštem

¹⁾ O této pomoci se L. von Pastor, Geschichte der Päpste, IX vůbec nezmiňuje.

přišla na přetřes i otázka, která, jak jsme viděli, se naskytla již při první žádosti císařově o pomoc papežovu: zda by kurie neměla vyslati sama vojsko do Uher. Ale nuncius Speciano se postavil za porad s arciknížetem podle tehdejšího příkazu státního sekretariátu proti této možnosti. Kurie uváděla tehdy proti ní jako hlavní důvod nebezpečí náboženské, které hrozilo katolickým vojákům v kacířském prostředí zaalpském. Jak snadno mohli zavleci při svém návratu kacířstvím nakažení bojovníci papežovi svou nemoc do zdravých končin italských! Nebezpečí bylo tím větší, když, jak se tehdy zdálo, měl stanouti v čele císařského vojska nekatolík, který by se stal snad i vrchním velitelem vojska papežova. Již tato možnost, jak se tehdy soudilo, vylučovala vojenskou účast kurie v uherské válce. K tomu přistupovala ještě úvaha, že pro ztísněnou pokladnu papežovu není zatím pomýšlení na samostatný vojenský podnik kurie většího slohu, a že naopak bude lze mnohem důrazněji působiti na císařskou politikou postupnými menšími podporami peněžitými, které budou vyplaceny za účasti a kontroly nunciovy.¹⁾ Válečná porada srpnová vyzněla v ten smysl, že se užije příspěvku papežova k naverbování pluku Raitenauova a Nadasdiho. Teprve po tomto rozhodnutí sboru v té věci svolaného odpověděl císař na papežské breve a poděkoval mu za slíbenou pomoc. V tomto listě, daném 24. srpna, zdůrazňoval císař, že je vděčen papeži zvláště proto, poněvadž mu dával částku 20.000 zlatých jako závdavek pomoci další a sděloval mu zároveň způsob, jak určil podle usnesení srpnových porad, aby se užilo této částky. Prosil však spolu papeže, aby co nejdříve vyplatil slíbený obnos presidentu komory F. Hofmannovi a podle přání radů v Praze shromážděných vyslovil v listě naději, že papež ještě na tureckou válku přispěje v budoucnosti tak, aby se křesťané většími silami mohli postavit proti Turkům.

V těchto chvílích rozhodujících pro další vedení turecké politiky ustupuje císař pojednou, podobně jako později tak často, zcela do pozadí. Ještě počátkem července se účastní jednání tajné rady a projevuje pak okázale své válečné odhodlání. Pojednou však od poloviny měsíce nemožou vyslanci dosáhnouti audience. Na dvoře se tvrdilo, že prudkým hněvem vzplanul proti svému zpovědníkovi.²⁾ Poněvadž uzavřenost císařova trvala po celý srpen, a ještě počátkem září si vedou vyslanci v audiencích (podle rady místokanceláře J. Kurze) co nejopatrněji, nelze přijímat nekriticky tvrzení

¹⁾ Pro kritiku depeší vyslaneckých vůbec je poučné srovnati depeše nunciovy, o něž se opírá hořejší vypravování především, se zprávou toskanského vyslance G. B. Concinioho z Prahy 11. srpna 1592 (Florence, Archivio Mediceo č. 4349): Jakub Kurz řekl Concinimu, že nuncius, poněvadž se styděl za malost částky peněžité, dané papežem císaři, zamlčel jí císaři v sobotní audienci a že mluvil jen všeobecně o dobré vůli papežově a o jeho peněžních nesnázích. Druhého dne prý proto poslal císař nunciu J. Kurze pro bližší informace. Naproti tomu nuncius C. Speciano sděluje (Milán, Ambrosiana D 124), že jednal jenom s Kurzem, ježto císař byl nemocen a nepřijímal audienci.

²⁾ Srovn. kap. II, str. 46.

o účasti císařově při srpnových poradách o obraně hranic. Jako zpravidla později objevuje se tu císařova „melancholie“ v těsném časovém spojení s otázkou nástupnickou. Počátkem r. 1592 přijel totiž do Prahy dlouholetý vyslanec císařský v Madridě, J. K. K h e v e n h ü l l e r, který právě v této době naléhal na císařovy rádce, aby konečně dostal odpověď v trapně se vleklou sňatkovém jednání o španělské infantce Isabelle.¹⁾

Otázka *nástupnictví v říši* určovala nepochybně také převážně stanovisko císařovo k otázce *svolání říšského sněmu*, jenž se naposledy byl sešel před deseti roky (1582). K získání větší pomoci na válku tureckou v říši bylo ho nezbytně třeba a situace v říši přes zostřený spor štrasburský, nebyla mu nepřízniva. Usnadňovala jej zejména nedávná smrt falckrabí Kazimíra a kurfiřta saského. Tak se zmenšilo nejen nebezpečí vyhraněné a semknuté oposice protestantů na sněmu ve věcech církevněpolitických (kde mohli podle osvědčené tradice užiti peněžní tísně císařovy ve válce turecké), ale padly i obavy, které, jak se zdá, podezřívavý císař choval, že oba kurfiřti pomýšlejí na jeho sesazení a volbu protestantského císaře. S větší ještě radostí než na dvoře císařském byla přijata zpráva o odchodu obou protestantských předáků v říši u kurie. Když pak došla do Říma zpráva o pádu Bihače a možnosti protiturecké války, zdálo se u kurie, že nastala vhodná chvíle, aby bylo uspíšeno svolání říšského sněmu. Nový nuncius u císařského dvora, C. Speciano, měl již podle své instrukce římské pamatovat na tuto věc. Nyní však mu ji připomínal sekretář Minuccio Minucci, jenž tehdy vedl německou agendu ve státním sekretariátu, ještě důrazněji. Je-li pravdivá zpráva o pádu Bihače, odpovídá státní sekretariát nunciovi na jeho listy s cesty z 11. července, byly by vydány na pospas Turkům Chorvátsko, Slavonsko, Štýrsko a Uhry, Turci by se pak obrátili proti Italii, Korutanům a Friaulsku. Nebezpečí turecké činí tudíž svolání říšského sněmu ještě naléhavějším. Tu měl nuncius postupovati v plné shodě s vyslancem španělským. Konečným cílem této akce,

¹⁾ Srovn. G. Turba, Beiträge zur Geschichte der Habsburger. Arch. für öst. Gesch. sv. 68, str. 313. Bernhard Czervenska, Die Khevenhüller, Geschichte des Geschlechtes mit besonderer Berücksichtigung des XVII Jahrhunderts. Nach archivalischen Quellen, Vídeň 1867. Tato práce, ostatně jen výpisková a ne-soustavná, se opírá o listinnou látku v archivu hrabat z Giecku v zámku v Thurniau v Horních Francích. O Janu Khevenhüllerovi, cis. vyslanci ve Španělech, tu na str. 78—94, ale nepřináší celkem nic, co by nebylo známo z proslulých „Annales Ferdinandei“ synovce našeho vyslance, Františka Kryštofa Khevenhüllera, který užil vydatně strýcovy korespondence ze Španěl. „Registra“ vyslanecových depeší Khevenhüllerových ze dvoru Filipa II. a Filipa III. jsou v Germánském museu v Norimberce. Turba, který jich užil v uvedené práci, zjistil, že běží o současné opisy vyslanecova sekretáře, které Khevenhüller vlastnoručně doplňoval. Ve vid. st. arch. většinou chybí. Pokud se tam zachovaly, užil jich M. Philippson, Heinrich IV und Philipp III, 1598—1610, 3 sv., 1870—1876. Jiné relace Khevenhüllerovy jsou otištěny v I. sv. Lünigova díla „Europäische Staatsconsilia 1775, jak upozornil Alfred Morel-Fatio, L'Espagne au XVI et XVII siècle... Heilbronn 1878, str. 154.

jež bylo ovšem třeba pečlivě v Praze tajiti, bylo rozřešení otázky nástupnické, která byla stálým předmětem obav císařových. V Praze pokládali sice v červenci svolání sněmu za jisté, ale nuncius byl nedůvěřivý a upozorňoval do Říma, že neuspíší-li jeho svolání arcikníže Arnošt, nedojde k němu tak brzy. V době, kdy odevzdával breve o první pomoci papežově na válku tureckou a kdy se uvažovalo o případné pomoci států italských, zdůrazňoval nuncius, že je císaři třeba nejprve pomoci z říše. Marně se však snažil přesvědčiti císaře, že katolíci v říši jsou ochotnější ku pomoci než protestanti. Porady, konané v Praze v srpnu za předsednictví arciknížete Arnošta, doporučily sice svolání říšského sněmu, ale nepověděly nic o místě a čase. Očekávalo se ovšem tehdy v Praze svolání říšského sněmu do Řezna a také svolání sněmu českého a uherského. Císařovi rádci pokusili se však zatím získati v říši co nejvíce jednáním s jednotlivými knížaty a stavy.¹⁾

Srpnové porady pražské, po nichž záhy odjel arcikníže Arnošt do Štýrského Hradce, aby řídil obranné práce na chorvátské hranici, byly východiskem akce o pomoc proti Turkům uvnitř říše i mimo ni, pojaté v tomto duchu. Urguje se s větším či menším zdarem pomoc *Salcpurku, Bavor, Tyrol, Pasova, Bart. Pezzen* vydává se na druhou cestu, jež ho vede tentokráte ke *kurfiřtům duchovním a městům říšským*.²⁾ Nejvyšší úředníci *čeští* poskytují císaři ochotně 50.000 zlatých.³⁾ Jednání o pomoc v *Italii* se však právě tehdy nečekaně komplikuje.

* * *

V době, kdy bosenský paša Hasan rozvířil dosavadní poměrně klidnou hladinu styků císaře s Vysokou Portou a kdy zástupci císařovi usilují v Římě o účinnou pomoc kurie, spojuje se celé jednání protiturecké s novým sporem *Benáťanů* s císařem. Koncem června 1592 podnikli totiž Benáťané dlouho připravovanou a stále odkládanou výpravu proti pevnosti Karlopagu (Karlopage) v zálivu Kvarnerském, část posádky pobili a druhou

¹⁾ Toto vypravování, založené na nunciaturní korespondenci C. Speciana (Milan Ambrosiana D 124), odpovídá sdělení instrukce pro Camilla Borghese do Španěl z 8. října 1593 (srovn. hl. IV. str. 172): „E vedendo l'anno passato li principii di questa guerra, comincio (papež) subito a sollicitar l'imperatore che convocasse la dieta dell'Imperio, et con l'aiuto de suoi stati si metesse a preparare la necessaria resistenza contro tanto nemico“. — Alfred Morel-Fatio, L'Espagne au XVI et au XVII siècle, 1878, str. 194. Pro situaci v říši srovn. M. Ritter, Deutsche Geschichte II., 1895.

²⁾ Alfr. H. Loebel, Zur Geschichte des Türkenkrieges II., 1904.

³⁾ Podle avisa nuncia C. Speciana z 13. října 1592 dali prý „questi signori“, to jest tedy asi nejvyšší úředníci, císaři na vědomí „che pigli sino a 200 mila tolleri come vuole ad interesse, che il regno sodisfarà ad ogni costo.“ — Milán, Ambrosiana D 124, f. 318—319.

odvedli do zajetí. Abychom porozuměli rozhořčení, jež tato epizoda u pražského dvora vyvolala, třeba si všimnouti podrobněji tehdejších vztahů Benátek k císaři vůbec a zajíti poněkud hlouběji do minulosti.

Je to nutné tím spíše, že postavení Benátek pro každý protiturecký podnik bylo rozhodující; toho si zjevně byli vědomi u císařského dvora stejně jako v Římě. Mezi císařem a Benátčany trvaly však vleklé spory již po staletí. Byla to především *otázka hranic*. Postup republiky benátské do „terra ferma“ a získání tak zvaných vnějších zemí rakouských Habsburky učinilo dům rakouský a Benátčany sousedy. Zastavení osadního rozmachu Benátek ve východním středomoří náporom tureckým v 15. stol. obrátil vůbec, jak jsme již poznali,¹⁾ zájem signorie více k politice pevninské. Spory o hranice ve Friaulsku, v Gorici, Gradišce a v Istrii neměly ovšem jen pozadí ryze politické, ale také obchodní a hospodářské. Staleté úsilí Benátčanů směřovalo k tomu, učiniti z Adrie moře uzavřené, což se jim získáním pobřeží istrijského a dalmatského z velké části podařilo. Proto republika pocítovala stále více existenci přímořské oblasti habsburské jako vpád do své zájmové sféry. Již ve válkách italských na počátku 16. století je tento moment důležitou složkou pro orientaci politiky císařovy i Benátek.

Když 15. srpna 1516 sjednal Karel, král španělský, pozdější císař Karel V., mír s králem francouzským Františkem I. v *Noyonu*, dohodli se oba panovníci také o některých předpokladech budoucího míru mezi císařem a republikou benátskou. Mělo se mezi jiným ujednatí příměří na osmnáct měsíců, císař měl podržeti Rivu a Roveretto v jižních Tyrolích a všechna místa obsazená za války proti Benátkám. Císař Maxmilián I. přistoupil vskutku 5. prosince téhož roku na podmínky míru noyonského a sjednal na to v *Anger* s Benátčany příměří na pět let. Také v jeho podmínkách se stanovilo, že císař má podržeti ta místa, která za války obsadil, jinak však nebyly tu budoucí hranice mezi republikou a územím domu habsburského přesně vytčeny. Docházelo proto po smrti císaře Maxmiliána k neustálým třenicím, jež se císař Karel V. snažil odstraniti přesným sjednáním hranic. To bylo účelem tak zvaných „*článků vormských*“, které Karel V. uzavřel na říšském sněmu ve Vormsu 6. května 1521 s benátským vyslancem Cornarem. V nich se vyjmenovávala přesně ta místa, která napříště ve sporném území měla podléhati svrchovanosti benátské²⁾ Nedostatek článků vormských byl však v tom, že jejich ustanovení měla platiti jen po dobu příměří, což vtiskovalo celé dohodě ráz prozatímnosti a nepřispívalo k trvalému uklidnění. Ostatně nebyla ustanovení článků vormských provedena ani v této podobě prozatímní, takže za jednání o protifrancouzskou alianci roku 1523 mohli Benátčané žádat císaře Karla V., aby jim vydal místa,

¹⁾ Srovn. hlavu I. str. 3.

²⁾ Srovn. I Diarii di M. Sanuto 30, 453—457.

jež jim před válkou s císařem patřila.¹⁾ Toho sice dosáhli, ale jejich postup vedl přece k novému pokusu o přesnější vymezení hranic. Podle smlouvy, již uzavřel císař, arcikníže Ferdinand, František Sforza Milánský a Benátčané 29. července 1523²⁾, měla zůstati Benátčanům všechna místa, která právě tehdy drželi a měla se jim navrátiti ta, o nichž tak ustanovovaly články vormské. Byly zřízeny dvě komise, které na místě samém měly provésti rozhraničení. Jedna pro hranice s Tyrolskem, druhá pro Přímoří. Tato druhá komise se sešla v Gradišce a v přístavním městě Maranu. Obě skončily nezdarem. Mírem, uzavřeným 23. prosince 1529 v *Bologni* mezi papežem Klimentem VII., Karlem V., Ferdinandem, králem českým a uherským, Benátkami a vévodou milánským Františkem Sforzou, stanovilo se opětně, aby místa byla vzájemně navracena podle smlouvy z roku 1523. Do dvaceti dnů měly se jmenovati rozhraničovací komise, složené ze dvou rozhodčích soudců obou stran a předsedy, který měl rozhodovati, kdyby se obě strany nemohly dohodnout. Trvalo však tři roky, než se komise r. 1533 shromáždila, a to v Tridentu. Měla totiž provésti rozhraničení mezi územím benátským a císařským nejen v Gorici a Gradišce, ale i proti Tyrolsku. Tam se dohodla celkem bez větších obtíží, ale nesnadnější úkol ji čekal ve Friaulsku a v Istrii. Zbývající věci sporné byly odloženy a jednáno o nich opětně roku 1535, kdy se komise sešla v Tridentu. Poněvadž ani nyní se zástupci obou stran nemohli o těchto nesnadných bodech dohodnout, vynesl předseda, milánský senátor Lodovico Pors, rozhodčí výrok, jemuž se měly obě strany podříditi.³⁾

Ani jedna strana rozhodnutí nepřijala, hranice zůstala určena jen faktickými mocenskými poměry. Uvážíme-li její křivolakou linii, plnou enkláv, přírodní a hospodářský ráz území, protkaného množstvím vodních drah, spleť poměrů lenní a vrchnostenské, nedivíme se, že docházelo k vzájemným třenicím a obě strany se vzájemně obviňovaly z rušení míru. K nejvážnějšímu konfliktu došlo pak roku 1542, když se Benátčané zmocnili *Marana*, dnes bídné osady rybářské u Grada, tehdy však dosti důležitého místního přístavu. Okolnosti, za nichž k obsazení jeho došlo, nemůžeme tu sledovati, třebaže jsou charakteristické a pro porozumění situace mezi Benátkami a Habsburky velmi příznačné. Jako tak často i tehdy protesty císařské proti svémocnému postupu benátskému zůstaly jen na papíře.⁴⁾ Spory, vzbuzené o Marano, vlekly se pak mezi císařem a signorií velmi

¹⁾ W. Bauer, Die Korrespondenz Ferdinands I., sv. I., 1912, str. 46, 68 až 69, 74 a passim.

²⁾ Text I Diarii di M. Sanuto 34, 316—323.

³⁾ Zlistiněn formou notářského instrumentu. L. Bittner, Chronologisches Verzeichniss der oesterreichischen Staatsverträge I., 1903, č. 35.

⁴⁾ Srovn. Ludwig Cardauns, Nuntiaturberichte aus Deutschland I. 1533—1559, Berlin 1912, passim.

dlouho,¹⁾ při čemž zástupci signorie stále zdůrazňovali, že jde císaři jen o věc jeho prestiže, kdežto Benátky jediné hájí stanovisko věčné.

Císař sice uznal o dva roky později (1544) panství benátské nad Maranem, ale tím hraniční spory nebyly nijak odstraněny. V přímém sousedství nového benátského přístavu začínalo území habsburské, takže Marano, jež bylo odkázáno na zázemí, jevílo se jen výpadní branou k dalšímu pronikání signorie. Nebylo proto divu, že císař a jeho rádcové podezírali Benátčany, že chtějí užiti tehdejších nesnází císařových k tomu, aby ho přiměli k odprodeji dalšího území v hrabství gorickém. Benátčané opláceli to císaři tvrzením, že se chce přes uznání z roku 1544 opět zmocnit Marana. Po vleklém jednání diplomatickém došlo až roku 1563 v Udine ke schůzce pěti státníků a tří právních znalců s obou stran, kteří měli definitivně ukončiti dlouhé spory. Vskutku, jako tomu bylo častěji, nové projednání vyneslo nové nesnáze.

Problém benátsko-rakouských hranic²⁾ komplikovala totiž ještě otázka *patriarchátu aquilejského*. Benátčané, obávající se rozšíření moci císařské přes Alpy, obsadili již r. 1420 celý patriarchát a donutili 1424 hraběte gorického, že přiznal Benátkám právo udělovati jeho friaulská léna. Přes protest patriarchy Ludvíka Tecka, který odešel do Němec a zemřel na koncilu basilejském r. 1439, Benátčané vskutku rozšířili svou moc na celé území patriarchátu. Ponechali sice dosavadní práva kleru, šlechtě a městům, „parlament“ friaulský i nadále se scházel, ale ztratil postupně skoro vůbec svůj význam. Neboť všechnu moc časem na sebe strhl zástupce benátský, jmenovaný v Udine pro Friaulsko, který se jal raziti peníze, vybíratí dávky a vydávati zákony. Tento postup Benátčanů vyvolal ovšem spor s kurií, neboť papež Evžen IV. se ujal proti signorii zájmů nového patriarchy, kterým jmenoval rodilého Benátčana Ludvíka Trevisana. Teprve smlouva z 10. července 1445 ukončila tento konflikt. Tehdy zřekl se patriarcha definitivně svého státu a ponechal si jen lenní svrchovanost nad Aquilejí a dvěma hrady, San Daniele a San Vito sul Tagliamento, s roční pensí. Ostatně brzy i duchovní jurisdikce patriarchy byla ztenčena, když byla z ní vyňata r. 1453 diecése mantovská a r. 1461

¹⁾ 1563 píše benátský vyslanec u Ferdinanda I.: „... se bene vi sono molte difficoltà... tutte sono stimate cose leggieri, ma solamente resta la memoria di Marano.“ Relace Giacoma Soranza, ben. vyslanec u Ferdinanda I.: Josef Fiedler, Relationen Venetianischer Botschafter über Deutschland und Oesterreich im sechzehnten Jahrhundert, 1870, str. 224, 266.

²⁾ Není monografie, která by podrobně sledovala spory benátsko-habsburské na sklonku 16. věku. Co má o těchto věcech Heinrich Kretschmayr, Geschichte von Venedig, II. 1920, 408 nepodává více než S. Romanin, Storia documentata di Venezia, 1861. Cenný, zhruba jen zpracovaný materiál má F. Hurter, Geschichte Kaiser Ferdinands II. und seiner Eltern bis zu dessen Krönung in Frankfurt, I., II. 1850. Přehledně, ne však bez hrubých omylů, shrnuje vývoj Carl Freiherr von Czoernigg, Das Land Görz und Gradisca, 1873, str. 731—739.

zřízena diecése lublaňská. Roku 1500 obsadil Aquileji císař Maxmilián I. a od té doby zůstala trvale v moci habsburské.

Nyní se však také změnilo stanovisko Benátčanů k patriarchátu. Patriarchové aquilejští, kteří byli odedávna vybíráni z benátského patriaciátu, sídlili větší část roku na území benátském, zpravidla v Udine, kde se také trvale usídlila aquilejská kapitula, kdežto daleko největší část území patriarchátu se dostala do moci habsburské. Benátčané postřehli záhy, že za nových poměrů je pro ně patriarchát důležitým operním bodem pro postup ve Friaulsku. Nebylo možno se vyhnouti sporům, když různí úředníci patriarchovi, kteří rovněž bývali zpravidla původem Benátčané, zvali v různých sporech poddané habsburské na území benátské, kdežto naopak úředníci habsburští zasahovali do jurisdikce patriarchátu. Tyto spory se projevovaly již zcela zjevně, když se scházeli zástupci obou stran r. 1563.¹⁾

Právní zástupce Benátčanů rozvinul kromě toho při této schůzce názor, že ustanovení míru bologneského vyjadřují prostě jen konec válečného stavu, ale že ustanovení jeho článků o územním statu quo nepředstavují trvalé koncese Benátčanů; zdůraznil nadto, že je třeba učiniti konec nejistotě na pobřeží tím, že také císař uzná panství benátské nad mořem Jaderským, které odedávna prý jiné státy uznaly. Tato teorie Benátčanů dodala všem dosavadním drobným srážkám námořním v zálivu Terstském a Kvarnerském mnohem větší závažnosti, neboť stejně jako diplomacie benátská se zasazovala houževnatě o výslovné uznání svého vrchního panství nad mořem Jaderským, trvala diplomacie císařská neoblomně na zásadě svobodné plavby. Není proto divu, že jednání v Udine nemohla vésti k dohodě trvalé. Byly sice sjednány opět jakési články, které však nebyly formulovány dosti přesně a nejzávažnějším sporům se obratně vyhnuly. Ani jedna strana neuznala jich pak výslovně a závazně. K dosavadním sporům o hranice, komplikovaným otázkou patriarchátu a zásady svobodné plavby, přistoupila v těchto letech *otázka Uskoků*, nové to jablko sváru mezi signorií a domem habsburským.

Není úkolem této práce sledovati podrobně zajímavou historii svérázného pirátského kmene na nepřístupných skalínách pobřeží zálivu Kvarnerského.²⁾ Zde nutno jen vyložití jejich podíl na sporech politických,

¹⁾ Přehledně informuje a hlavní literaturu uvádí heslo Aquileja v Enciclopedia Treccani. Základním spisem o novějších dějinách patriarchátu je Girol. de Reneldis, Memorie storiche dei tre ultimi secoli del patriarcato d'Aquileja, Udine 1888. Z novějších příspěvků drobnějších Antonio Batistella, Un rapido sguardo sulle condizioni del distretto aquilejese nel secolo XVI., Benátky, Ferrari 1930 (Estr. R. Inst. Ven. Atti to 89, pte II.) Marco Antonio Nicoletti, Il patriarcato d'Aquileja sotto Raimondo della Torre, Udine 1910.

²⁾ O Uskocích starší literaturu zaznamenává podrobně Alfred H. Loebl, Zur Geschichte des Türkenkrieges I., 1899, str. 53 a d. K ní dodati zejména: Silvino Gigante, Venezia e gli Usocchi dal 1570 al 1620, Rjeka 1904, Carolus Horvat, Monumenta historiam Usocchorum illustrantia ex archivis Romanis, praecipue e secreto Vaticano descempta. Pars prima ab anno 1550 usque ad annum 1601 Záhřeb 1910.

kteří rozhodujícím způsobem zasáhly i do politiky turecké v Evropě. Uskoci, kteří jak jejich jméno svědčí, rekrutovali se původně z uprchlíků z území zabraného Turky, uznávali sice svrchovanost císařovu, ale vskutku vedli si samostatně. Jejich piraterie obracela se zprvu především proti Turkům, a tu byli císaři vhodnými pomocníky, neboť podobně jako vláda cařihradská dovedla svalovati četné místní nájezdy na hranici uherské a chorvatské na místní paši a jiné své vojenské velitele pomezí, mohl i císař, bylo-li třeba, užítí Uskoků proti Turkům a potom se k nim nehlásiti a jejich postup po případě i odsouditi. Bylo však velmi obtížné omeziti činnost těchto pirátů na útoky proti Turkům. Velmi brzy přestali rozlišovat mezi loďmi tureckými a benátskými. Ježto prakticky nebylo skoro vůbec tehdy na Jaderském moři loď císařských, jeví se pojednou Usko i se svými primitivně zrobenými, ale obratně manevrovanými loďmi jako jediní představitelé moci císařské na Jadranu. Poněvadž nájezdy Uskoků proti benátským loďm i benátským místům na pobřeží pokračovaly souběžně s politickými spory mezi signorií a rakouskou větví Habsburků, bylo nenasnadno přesvědčiti Benátčany, že tu Uskoci nejsou nepřímo ve službách císařských. Signorie hojila ovšem zase své ztráty jak nejlépe dovedla.

Pokud tato námořní guerilla se projevovala vzájemným přepadáním a pálením loď i zajímáním posádek na širém moři, bylo se lze vyhnouti přímému konfliktu mezi císařskými a Benátčany; tu ovšem císařský zástupce v Benátkách měl často krušné chvíle, měl-li se zasazovati za Uskoky, Benátčany zajaté, jako za poddané císařské. Turci vytýkali neustále císaři, že je třeba zkrotiti tento lupičský kmen a hrozili častěji trestní výpravou do moře Jaderského, která by se byla ovšem silou poměru brzy nepochybně proměnila ve válku s císařem, kdyby byli Turci napadli od moře hnízda Uskoků, rozsetá po pobřeží císařském. Ale Vysoká Porta jala se dokonce, buď pro špatnou informovanost, nebo z důvodů jiných, vytýkati lupičské nájezdy Uskoků proti území a loďm tureckým i Benátčanům. Tak ovšem Turci nepřímo přispívali k zostření konfliktu mezi císařem a signorií, jejímž hlavním zájmem zůstávalo, aby si udržela přátelské styky s Cařihradem. Zprávy benátského „baila“ z Cařihradu podněcovaly totiž signorii k novým a novým zákrokům u dvora císařského. Není jisto, zda tento postup turecký, vymáhati císařovo zakročení proti Uskokům skrze Benátčany, byl promyšleným a záměrným postupem. Nepochybně byl však tento způsob pro Turky zvláště výhodný, neboť zvětšením konfliktu mezi císařem a Benátčany se nebezpečí protitureckého spolku císaře se signorií, zmenšovalo, pokud bylo ještě lze.

Mezi schůzkou udinskou r. 1563 a novým akutním konfliktem císařovým se signorií r. 1592 nechybělo ovšem pokusů, uhasiti hořlaviny nakupené mezi oběma mocnostmi u moře Jaderského. Jako prostředník vystupuje tu zejména *kurie*, která podle osobních sympatií jednotlivých papežů a povahy sporných věcí se kloní k jedné nebo druhé straně, ale

vždy s opravdovým úmyslem, aby se dohoda uskutečnila.¹⁾ Zejména úzce spjat byl ovšem zájem kurie s otázkou patriarchátu aquilejského. Tak navrhl r. 1574 nuncius u císařského dvora, Bartholomeo Porzia, aby se jednou pro vždy zabránilo předvolávání poddaných habsburských na území benátské a naopak tím, že by jeden vikář patriarchův trávil šest měsíců v roce na území benátském a druhých šest na území habsburském a takto vždy vyřizoval právní agendu toho území, kde právě sídlil. Tímto návrhem chtěl zjevně zástupce papežův čeliti návrhu arciknížete Karla, který nemálo přispěl počátkem r. 1574 k zostření konfliktu, aby oba t. zv. „vicarii honorarii“ měli hlasovací právo v kapitule aquilejské.²⁾ Poněvadž jeden z těchto vikářů měl býti jmenován císařem, vznikly v Benátkách pochopitelně obavy, že se tak snaží císařská diplomacie přes kapitolu aquilejskou získati pravomoc nad částmi patriarchátu aquilejského, které zůstávaly pod svrchovaností benátskou. Bylo by ostatně únavné a pro náš účel zbytečně sledovati tyto spory v podrobnostech.

Teprve r. 1591 vyhověl císař dávnému naléhání signorie a vyslal zvláštní komisi do Senje, aby na místě vyšetřila oprávněnost benátských stížností.³⁾ Nový papež Kliment VIII. na žádost Benátčanů podporoval tuto očistnou snahu proti Uskokům. Obrátil se 10. března 1592 zvláštním brevem na arciknížete Arnošta, jako na správce zemí štyrských po zemřelém (r. 1590) arciknížeti Karlovi: ježto prý se všech stran slyší o loupežích a bezpráví, kterého se dopouštějí Uskoci na křesťanech, žádal arciknížete, aby potrestal uskoké lupiče, zvláště ty, kteří právě uloupili benátským obchodníkům zboží ze Senje. Brevem z 21. března 1592 opakoval papež důrazněji tuto žádost.⁴⁾ Arcikníže mohl sice v odpovědi papeži poukázati na činnost císařské komise, ale Benátčané nebyli s ní spokojeni a dříve ještě než byla se svou prací hotova, provedli *trestnou výpravu proti Uskokům* (kterou ohlásil císařskému dvoru předem sekretář v Benátkách Bernardino Rossi). V čele asi 30 galer byl „admirál“ Almorò Tiepolo, v čele 700 mužů na souši „plukovník“ Pietro Conti. Výprava se zúčastnil na straně benátské i pověstný bandita Marco Sciarra. Když tato výprava podnikla v červenci útok na Karlopag, pevnost zničila, část posádky pobila

¹⁾ Ve vydaných dosud svazcích nunciaturní korespondence nunciů u císařského dvora v 16. stol. lze tento zájem kurie sledovati dosti dobře; pokud však jsou korespondence ty vydány ve výtazích, opomíjejí tuto složku politiky nunciů podobně jako ostatní italské její zájmy; stejně tomu bývá zpravidla i v předmluvách.

²⁾ K. Schellhass, Nuntiaturreichte aus Deutschland 1572—1585, III., 1896, úvod LXXI—II.

³⁾ Instrukci této komise, která jí byla dodatečně zaslána a je dat. z 30. dubna 1592, otiskl Alfr. H. Loebel, Zur Geschichte des Türkenkrieges II., 1904, str. 137—143.

⁴⁾ K. Horvat, Monumenta historiam Usocchorum illustrantia I., 1910, č. 108, 110.

a druhou odvedla do zajetí, vzbudilo to na straně císařské veliké rozhořčení.¹⁾ Zpráva dvorských vojenských radů z 1. srpna 1592 nazývá tento čin „drzým výsměchem a záměrnou pohanou“. Císařský velitel v Karlovci (Karlstadt), Auersperg, souhlasil zcela s podnětem štyrské vojenské rady a navrholo zejména, aby císařská vláda žádala od Benátčanů obnovení zničené pevnosti. Tento požadavek měl také podepřít co nejvíce císařský dvůr, arcikníže Arnošt a král španělský. V tomto smyslu informoval arcikníže Arnošt císařský dvůr dne 18. července, ještě před příjezdem ku pražským poradám srpnovým.²⁾

Benátský útok, podniknutý proti Uskokům na území císařské, nezůstal však bez odplaty. Císařský poddaný, hrabě Jiří Zrinský („conte di Serin“, „Zerino“ a pod. ve vlášských pramenech), jenž (kromě Uskoků) byl jím nejvíce poškozen, provedl odvetu, na niž si netroufali odpovědní zástupci císaře a arciknížete Arnošta. Zadržel totiž několik set kusů hovězího dobytka, které Benátčané právě jako obvykle dováželi z Uher a signorie setkávala se i s novými nesnázemi při dovozu obilí z Podunají, které jí císař před několika měsíci povolil. Benátčané spojili tento incident obrátě s otázkou Uskoků a získali kurii pro zákrok u císařského dvora. Neboť piraterie Uskoků v moři Jaderském již delší dobu vzbuzovala v Římě rostoucí nelibost. Stěžovali si tu obchodníci ze státu církevního, že Uskoci útočí proti jejich lodím a ruší zejména plavbu mezi Terstem, Rjekou a Anconou.³⁾ Nebylo tedy nesnadné získati nového papeže k důrazné intervenci v Praze.

Zatím sekretář Bernardino Rossi, jenž dosud jediný od odchodu hraběte Víta Dornberga do Říma (1588) trvale zastupoval v Benátkách zájmy císařské, byl zahrnován od jara 1592 stížnostmi Benátčanů na útoky Uskoků proti jejich lodím. V těch věcech byl Rossi neustále v písemném styku s členy zmíněné již císařské komise, vyslané do Senje, i s dvorem arciknížete Arnošta. Právě, když došlo k zabránění dobytka hrabětem Zrin-

¹⁾ Hlavním pramenem o trestné výpravě benátské proti Uskokům r. 1592 jsou urbinská „avisa“ vydaná K. Horvatem v Monumenta historiam Usocchorum illustrantia, I., 1910, č. 109, 112, 113, 115, 117 a zprávy císař. sekretáře Bern. Rossiho v Benátkách, jenž o ní častěji vyjednával na jaře 1592 se signorií. Vídeň HHStA cod 290 tom 8. Benátský vyslanec v Praze G. Dolfín řekl v polovici července nunciu C. Specianovi, aby nic nedal na to, kdyby slyšel, že Benátčané dobyli tvrze na území císařském, pobili vojáky a popravili velitele; pravda je prý taková, že císař několikrát sliboval republice, že vybere toto hnízdo Uskoků a nikdy svého slibu nesplnil. Nuncius, jenž neměl dosud přímých informací, dodává: „La verità è, che qui percio si fa gran rumore...“ C. Speciano z Prahy 21. července 1592, Milán, Ambrosiana D 124, f. 297—298.

²⁾ Alfr. H. Loebel, Zur Geschichte des Türkenkrieges II., 1909.

³⁾ Když r. 1589 zajali Benátčané lodi papežské, omlouvali se, že si je zmýlili s Uskoky a žádali spolu papeže, aby zakročil proti Uskokům u arciknížete Karla. — K. Horvat, Monumenta historiam Usocchorum illustrantia, 1910, I., č. 91, 92, 93, str. 58—60.

ským, dlel v Benátkách místodržící gorický, aby jednal se signorií o některých místních sporech pohraničních ve Friaulsku. Toho užila signorie k intervenci oficielní. Dne 2. srpna 1592 byl předvolán místodržící jako zástupce arciknížete Arnošta a sekretář Bernardino Rossi jako zástupce císařův a byla jim přečtena stížnost o dvou člancích: V prvním se žalovalo na zabránění dobytka. Hrabě Zrinský prý dosud odmítá dobytek propustit, ač mu tak arcikníže Arnošt na žádost Benátčanů již nařídil. Druhý článek se obíral opětovnými útoky Uskoků, kteří prý, sotva odjeli císařští komisaři ze Senje do Rjeki, opět se jali vyjíždět, vraždit a loupit. Po této stížnosti vrátil se ihned místodržící gorický z Benátek (4. srpna). Kromě toho žádali Benátčané od Rossiho, aby přiměl arciknížete Arnošta k tomu, aby mohli přivézt zadržené obilí z Uher.¹⁾ V Praze zakročil v těchto věcech počátkem srpna benátský vyslanec Giov. Dolfín u Rumpfa a Kurze. Dostalo se mu sice uspokojivé odpovědi a císař podle slibu dal dopsati svým jménem hraběti Zrinskému ve smyslu přání benátského, vyslanci se však zdálo, že v době nebezpečí turecké války nechtějí císařští v této věci důrazněji zakročiti.²⁾

Téměř zároveň s tímto krokem signorie u císařského sekretáře v Benátkách a u císařských rádců v Praze přikázal papežský sekretář Minuccio Minucci, jenž tehdy vedl říšskou agendu ve státním sekretariátu, nunciu u dvora císařského, C. Specianovi a nunciu ve Štyrském Hradci, Girolamu Porziu, aby se ujali této věci. Porzia měl jednat s arciknížetem Arnoštem, bratrem císařovým, jenž se stal po smrti arciknížete Karla správcem jeho země za nezletilého Ferdinanda (také Benátčané jednali o hranicích, Uskoci a plavbě jaderské vždy souběžně s ním a s císařem), kdežto Speciano měl zakročiti přímo u císaře a jednat spolu o věci i s vyslancem španělským, Guillénem de San Clemente, a benátským vyslancem G. Dolfínem v Praze. Neboť otázka bezpečné plavby na moři Jaderském dotýkala se i zájmů krále katolického, jednak pro místní plavbu s královstvím neapolským, jednak i pro námořní styk mezi Španělskem a zeměmi rakouskými a vyslanec Guillén de San Clemente byl o věci podrobně informován. Císaři měl uvést nuncius v Praze, že Uskoci ohrožují nejen Benátčany, ale i kurii stálým loupežením, takže není divu, když se nyní Benátčané odhodlali k nezbytné obraně. Ve věci samé odvolával se ovšem státní sekretariát na informace, které mu signorie poskytla, již proto, že právě tehdy nebylo v Benátkách nuncia. Podle těchto zpráv postupovali prý Benátčané s ohledem co největším k domu rakouskému.³⁾ Již zástupci arciknížete Arnošta, jenž se jal s nimi o věci jednat (běží tu patrně o uvedeného již místodržícího gorického

¹⁾ Bernardino Rossi z Benátek 8., 15. srpna 1592, Vídeň StA cod. 290 t. 8.

²⁾ Giov. Dolfín z Prahy 4. srpna 1592, Disp. di Germ., sv. 19, 157—159. List císařův hraběti Zrinskému ze 7. srpna, vyzývající ho, aby nahradil škody Benátčanům, tamtéž 159, další list z 25. srpna, tamtéž 189—190.

³⁾ „Con sommo riguardo di non offendere la casa d'Austria“ praví Minuccio Minucci o Benátčanech v depeši C. Specianovi.

a jeho rozhovory v Benátkách v srpnu), zdůrazňovali prý, že oni nepřítelství proti Uskokům nezačali. Nechtěli prý také bojovat proti domu rakouskému, ale jen se zabezpečiti proti těm, kteří je neustále olupovali.¹⁾ Nuncius v Praze byl již na zákrok připraven zprávami vyslance benátského, který naznačoval, že pro výpad benátský proti Uskokům dojde nepochybně ke konfliktu s císařem. Nemohl však o věci jednati ihned s císařem, jak mu kurie prikazovala, neboť právě tehdy Rudolf v návalu „melancholie“, o němž jsme se již zmínili, nepřijímal audienci. Informoval se zatím jen u jeho rádců, zejména Kurze, Rumpfa a Trautsona. Ti s počátku aspoň trvali na původním návrhu vojenských radů a arciknížete Arnošta. Chtěli zejména, aby císař do věci zasvětil i krále španělského.²⁾ Papežské prostředkování byli ochotni aspoň prozatímně přijmouti, neboť zatím došly zprávy, že poměr papežův k signorii se citelně zhoršil (v polovině srpna).

Kliment VIII. jal se vytýkat Benátčanům, že Pietro Conti, kterého vyslala republika do Dalmácie, aby verboval vojsko proti Uskokům, najímá také uprchlíky ze státu církevního, různé dobrodruhy a bandity, kteří v Dalmácii loupili církevní majetek. Je známo, jakou metlou byli *bandité* pro stát církevní, a jak po smrti Sixta V., jehož drakonická opatření je na čas potlačila, opět zvedali hlavu. Počátek pontifikátu Klimenta VIII. je proto ve znamení nového boje proti nim a nebylo divu, že papeže nemile se dotkly zprávy, jak ti, které nelítostně pronásledoval, docházeli cti ve službách signorie. Proto zakročil v této věci u benátského vyslance v Římě. Signorie, již vskutku tehdy neobyčejně záleželo (pro jednání s císařem za papežova prostředkování) na přízni kurie, Contiho povolala zpět,³⁾ ale nejevila ochoty k tomu, aby podle přání papežova jeho i ostatní vinníky potrestala. Jakou důležitost veřejnost přisuzovala tehdy tomuto konfliktu Benátek s kurií, je nejlépe patrné ze zpráv, které tehdy (v polovině srpna) hlásily, že dokonce papež proto odloží odjezd nového nuncia, který se tehdy chystal do Benátek, Ludvíka Taverny, jenž vskutku teprve v listopadu 1592 přišel na své nové působiště. Za takových poměrů byla ovšem možnost papežova prostředkování ve sporech s Benátčany císaři vítanější, neboť nebylo třeba se obávat, že nespokojenost papežova s nájezdy Uskoků se projeví jednostrannou přízní k signorii i v jiných sporných věcech. Proto císařští rádcí zpravili o všem stejně nuncia jako vyslance španělského. Nuncius v Praze, C. Speciano, navázal pak podle příkazu kurie trvale písemný styk se svým druhem ve Štyrském Hradci, Girol. Porziou, aby s ním postupoval ve shodě co nejužší. Když se pak císař opět ujal vládních věcí a nunciovi se dostalo konečně počátkem září audience, mohl

¹⁾ Minuccio Minucci C. Specianovi 8. srpna 1592, Arch. Vat. Borgh I. 804, f. 93—98, Nunz. di Germania t. 15, f. 62—64.

²⁾ C. Speciano Klimentu VIII. 30. srpna 1592, Milán Ambrosiana D 124, f. 64—89, I. září 1592 ibid. f. 91—95.

³⁾ Počátkem srpna 1592. B. Rossi z Benátek, 15. srpna, Videň StA cod. 290 tom 8.

v ní užiti nejen svých informací z Říma, ale i sdělení, která mu ochotně poskytl benátský vyslanec G. Dolfin.

V tomto krátkém slyšení — neboť nuncius nechtěl podle rady Volfanga Rumpfa císaře sotva uzdraveného unavovati dlouhým výkladem — přednesl nuncius důvody, které podle něho přiměly Benátčany k jejich kroku. Nuncia překvapilo, když se dověděl, že císař neměl posud od vyslance benátského zpráv o této věci. Císař Rudolf II. poděkoval nunciovi za zájem o věc, stěžoval si však spolu, že Benátčané obsadili tvrz na půdě císařské, zejména když se tak stalo právě v době, kdy tam dleli císařští komisaři; bude proto prý nutně žádati od Benátčanů zadostiučinění. Nuncius naproti tomu uvedl císaři podle příkazu kurie stížnosti signorie, jak mu je sdělil vyslanec benátský. Vypočítal, kolik kusů hovězího dobytka, určeného do Benátek, bylo zadrženo. Tak prý trpí veliké škody nejen benátská obchodníci, ale i signorie sama, neboť závisí na dovozu masa z Uher; škodí to však i císaři, vždyť prý ztrácí tak na clech na 5000 tolarů týdně. Na to odpověděl císař nunciovi, že již nařídil, aby se hovězí dobytek Benátčanům vrátil a není-li to již možné, aby se jim dala příslušná náhrada peněžitá. Přes to však slíbil, že rozkazy ty bude ještě opěťovat. Hned po této audienci dopsal nuncius Speciano o stanovisku císařově ve věci zabraného dobytka štyrskohradeckému nunciovi Porziovi, s nímž postupoval ruku v ruce; arcikníže Arnošt sám měl dojednati s hrabětem Zrinským propuštění stáda nebo příslušnou náhradu peněžitou.¹⁾

Jestliže v této věci vyšel císař vskutku signorii neobyčejně vstříc, nebylo tomu tak se žádostí Benátčanů, aby dal vůbec Uskoky *odstraniti ze Senje*. Benátčané užili tu rovněž prostředkování papežova. Kliment VIII. na jejich žádost uložil tuto věc nejen svému nunciovi v Praze, ale prostřednictvím velkovévody toskanského, Ferdinanda Medici, užil i pomoci vyslance toskanského. Ale i na tuto společnou intervenci odpověděl císař záporně, neboť nelze prý vůbec Uskoky ze Senje vypuditi, když jich je nezbytně třeba proti Turkům. Nuncius a vyslanec toskanský informovali o výsledku svého zákroku vyslance benátského, jenž stále zůstával v pozadí. Po audienci u císaře jednal pak nuncius, jak bylo tehdy pravidlem, o věci s místokancléřem Jakubem Kurzem, který podle svědectví nunciova byl tehdy zasvěcen do celé agendy vládní a s ním jedině jednal císař o věcech politických v soukromí. Kurz odpověděl nunciovi daleko smířlivěji než císař. Také on sice odmítl benátský požadavek neodkladného vypuzení Uskoků, ale vylučoval jej jen po dobu války a mluvil slovy velmi určitými o tom, že by později mohl císař signorii vyhovět („jakmile se uzavře s Turky mír, vyženou se“). Byl to obratný tah: kurie naléhala na rozhodné vedení války, která by však znemožnila vyplnění benátského požadavku podporovaného papežem. Případné obnovení příměří bylo lze odůvodňovat i snahou vyhověti v tomto směru Benátkám a také papeži

¹⁾ Podle zpráv nuncia C. Speciana a benátského vyslance Dolfina.

samému. O zabrání dobytka dověděl se nuncius, že byl již zaslán přímý rozkaz císařův, aby onen uherský šlechtic (t. j. hrabě Jiří Zrinský) nahradil škody, jež Benátčanům způsobil (text obou listů císařských však nuncius nedostal).

Nezkušenost nunciova způsobila, že se ze slibu předčasně radoval. Když sdělil odpověď císařovu vyslanci benátskému, nesetkal se s vlídným přijetím. Dolfin obdržel právě od signorie zprávu o novém útoku Uskoků proti Benátčanům. Prohlásil proto nunciovi, že buď císař a jeho rádci v této věci jsou klamáni, nebo že sami klamou jiné. Uznával sice, že rozkazy císařovy jsou dobré, ale málo platí, když se neplní. Vyslance, který své rozhořčení patrně ještě navenek zveličoval, musil chlácholiti nuncius a opětně jednati s císařem a jeho rádci. Již od počátku svého poslání upozorňoval nuncius státní sekretariát, že jednání bude nesnadné a nyní den ze dne více se přesvědčoval, že ještě příliš optimisticky odhadoval na počátku situaci. Benátský vyslanec Dolfin vedl si čím dále sebevědoměji a neústupněji. Po stálých odkladech prohlašoval nyní nepokrytě k velikému pohoršení císařských rádců, že celá severní Adrie patří Benátčanům, že si tam proto mohou počínat jak chtějí. Nuncius jako zástupce kurie, jíž ve státě církevním bylo střežiti důležité zájmy maritimní na moři Jaderském a jejíž obchod v Anconě byl ohrožován stejně loupeživými nájezdy Uskoků, jako rozpínavostí benátskou, nemohl ovšem v této věci sekundovati vyslanci signorie.¹⁾

Tomuto napětí u císařského dvora odpovídaly rostoucí nesnáze, s nimiž zápasil v Benátkách po odjezdu místodržícího gorického císařský sekretář Bernardino Rossi, jenž dosud marně čekal na příchod nového vyslance Raimunda z Thurnu, který se zatím v Praze připravoval k svému italskému poslání. Benátčané nenechali zajisté ani zabavení dobytka a zadržování obilí bez odplaty. Poddaní císařští i arciknížecí se všech stran si stěžovali sekretáři Rossimu, že Benátčané jim brání ve volné plavbě a obchodu se Španělskem a se státem církevním, ba i se signorií. Benátčané ve svém přístavu vybírali libovolné dávky od terstských a rjeckých obchodníků a zadržovali jejich lodi, když nechtěli platit. Zdálo se, že zásadu benátského panství nad celým mořem Jaderským, kterou theoreticky zastával vyslanec benátský v Praze, se jala signorie svémocně již prakticky provádět. Zástupci města Terstu a císařští a arcivévodovi komisaři ve Rjece stěžovali si (22. a 27. srpna) benátskému místodržícímu (proveditore generale) v Dalmácii, Tiepolovi, který na jaře vedl trestní výpravu proti Uskokům. Na jejich žádost tlumočil tyto stížnosti i Rossi dožeti a senátorům (31. srpna). Tu se mu však dostalo odpovědi obnovenými stížnostmi na hraběte Zrinského: zástupce císařův stěžuje si prý na koušnutí blechy, je však prý ohrožuje štír. Dože a senát chovali se

¹⁾ Zájmům kurie na moři Jaderském, které poznáváme zejména ze zpráv nunciů v Benátkách, nevěnovala dosud literatura vůbec pozornosti.

v té době vůbec k císařskému sekretáři neobyčejně chladně. Odpověď na své stížnosti dostal zástupce císařský od signorie až 12. září: jako podmínku volné plavby císařských ze Rjcky prohlašovali Benátčané navrácení dobytka, ale nebyli vůbec ochotni závazně uznati zásadu volné plavby na moři Jaderském.¹⁾

V této chvíli, kdy svémocný počín hraběte Zrinského, jak se zdálo, zostřoval poměr Benátek k císaři v konflikt otevřený, vystoupila signorie s plánem, který již v posledních letech častěji ohrožoval dobré styky mezi oběma stranami. Faktické přerušení příměří mezi Turky a císařem a nebezpečí války otevřené byly Benátčanům vhodným rámcem, v němž mohli snáze uskutečniti svůj starý plán *stavby mocné pevnosti ve friaulském pomezí*. Právě nebezpečí turecké dodávalo větší pravděpodobnosti jejich tvrzení, že zamyšlená pevnost má především chrániti republiku a s ní celou Itálii před nebezpečím tureckého vpádu. Mohli také snadno získati pomoc papežovu, o jehož protitureckých úmyslech se dobře vědělo a zejména signorie svým římským vyslancem byla podrobně informována. Výpočet benátské diplomacie vskutku nezklamal. Dne 29. srpna přikázal sekretář Minuccio Minucci nunciovi u dvora císařského, aby se plně zasadil o provedení benátského plánu. Měl o tom jednati stejně jako o Uskocích a ostatních sporných bodech mezi císařem a Benátčany, v plné shodě a stálém kontaktu se štyrskohradeckým nunciem Porziou, který měl o věci jednat s arciknížetem Arnoštem, jakmile by se vrátil ze srpnových porad pražských. V odůvodnění státního sekretariátu poznáváme ohlas zchytralé diplomacie benátské: jsou to argumenty, kterými se právě signorii podařilo získati kurii pro svůj plán. Minucci vylíčil nunciu C. Specianovi stavbu benátské pevnosti jako podnik neobyčejně důležitý pro obranu proti Turkům jak pro Itálii samu, tak i pro země císařské a celé křesťanstvo vůbec, jako hráz proti přívalu hordy turecké, která by zalila Itálii po obsazení císařských pevností na řece Kulpě tou branou, jíž kdysi vtáhli Gotové, Langobardi, Vandalové a Hunové. Kurie se však postavila i za přání Benátčanů, aby mohli postaviti svou pevnost na území císařském. Opakuje argumenty signorie uváděl státní sekretariát nunciovi u dvora císařského, že by bylo i pro císaře užitečné, kdyby se postavila pevnost na místě strategicky výhodném, které lze naléztí jen na území císařském, kde by nebylo třeba veliké posádky a velikého opevnění umělého, jako tomu bude, postaví-li Benátčané pevnost na území svém, kde není strategicky vhodného místa.²⁾

¹⁾ Zprávy Bernardina Rossiho z Benátek, srpen—září 1592, Vídeň StA cod 290 tom 8 f. 238, 241, 237, 242, 239—240, 230—231.

²⁾ Minuccio Minucci Ces. Specianovi. O stavbě benátské pevnosti Lucio Rosenfeld, Palmanova. Cenni descrittivi, attualità e ricordi storici. Con interessanti documenti inediti, tratti dall'archivio di stato di Venezia. Disegni a penna di Calu e Van der Upp, Udine 1888. Je to publikace příležitostná (při stavbě železnice), diletantsky psaná, ale najdeme v ní pěle-měle vydanou látku, jinak nepřístupnou. Srovn. také Palmanova e suo distretto, Udine 1869.

Také benátský požadavek stavby pevnosti nemohl u císařského dvora překvapiti. Již 16. května psal Bernardino Rossi z Benátek, že Benátčané vidouce nebezpečí turecké nebo proto, že mají nějaké jiné myšlenky, jednají o stavbě pevnosti ve Friaulsku. Proto prý tam chtějí vyslati známého odborníka v pevnostních stavbách, Giov. Battistu del Monte.¹⁾ V červnu hlá ily pak anonymní „noviny“ z Gorice, že chtějí Benátčané postavit pevnost vzdálenou deset mil od Gradišky a tři míle od moře.²⁾ Viděli jsme, jak se hranice území habsburského se signorií ustálila ne nějakou smlouvou, ale faktickým držením, jak křivolace se vinula a jak byla plna enkláv. Od obsazení Marana r. 1542, zejména však od let sedmdesátých, obávali se Habsburci neustále, že chystá republika další výboje, a že zamýšlí zejména obsaditi Terst a zbaviti se tak nemilé konkurence habsburské na Adrii. Nebylo proto divu, že císařský dvůr přijal velmi nevlídně tento plán stavby benátské pevnosti. Abychom vysvětlili podporu, již se mu dostalo od kurie, třeba, abychom si uvědomili nejen protitureckou horlivost Klimenta VIII., ale i jeho osobní sympatie k tehdejšímu dožeti, Pasquale Cicognovi, jenž měl pověst světce, takže místní spory pro plavbu na Jaderském moři nemohly zatím rušiti celkovou linii papežské politiky. Proto i při projednávání podmínek stavby benátské pevnosti se chopila kuriální diplomacie v Praze iniciativy.

Zatím povolilo v září napětí mezi benátským vyslancem Dolfinem a císařským dvorem aspoň poněkud. Koncem měsíce dostalo se zástupci signorie odpovědi, že se Benátčanům do desíti dní škoda utrpená nahradí, a že v tom smyslu se několikrát dopsalo arciknížeti Arnoštovi. Nuncius mohl proto vysloviti naději: jestliže se vykoná, co císař byl slíbil, zbude mezi oběma stranami jediný sporný bod — stavba benátské pevnosti ve Friaulsku. Vskutku byl to problém pro kuriální diplomacii zvláště nsnadný.

List Minucciův s rozkazem nunciiovi, aby zasáhl do *jednání o stavbu pevnosti*, došel do Prahy 19. září.³⁾ Nuncius obrátil se ihned na benátského vyslance, Giov. Dolfinu, aby se dověděl něco bližšího o místu, které snad republika již pro pevnost vyhledala. Našel však zástupce signorie ku podivu neinformovaného; Dolfin vskutku neměl v té chvíli ještě z Benátek příslušné instrukce, takže o rozhodnutí Benátčanů věděl jen z dvorských řečí. Poněvadž však nuncius měl výslovný rozkaz jednati v té věci co nejrychleji, obrátil se na císaře v nejbližší audienci (22. září). Císaři, potom i Rumpfovi a Trautsonovi (nevíme, proč se tu nejmenuje také Jakub Kurz) oznámil přání papežovo, aby se císař co nejdříve vyslovil zásadně o stavbě

¹⁾ Vídeň StA cod 290, tom. 8, f. 156—157.

²⁾ Starine XXXII, 135.

³⁾ Benátský vyslanec v Římě, P. Paruta, tvrdí, že k zároku diplomacie benátské ve věci stavby benátské pevnosti ve Friaulsku došlo na podnět arciknížete Arnošta (La Legazione di Roma I. str. 33), ale ježto běželo o podporu stanoviska benátského, nezdá se tvrzení to pravděpodobným.

pevnosti; pak že bude lze jednati o místě a případných kompenzacích, které by snad Benátčané za to císaři poskytli. Císař i oba jeho rádci odvolávajíce se zejména na skutečnost, že věc se týká území spravovaného arciknížetem Arnoštem, požádali nuncia o delší čas na rozmyšlenou¹⁾

V *Benátkách* oznámili oficiálně císařskému sekretáři úmysl postavit ve Friaulsku pevnost proti Turkům a vyslati za tím účelem tři komisaře („proveditori generali“), Barbara, Duoda a Foscariho, již 12. září, při odpovědi signorie na stížnost Rossiho do rušení plavby na moři Jaderském.²⁾ V Praze však toto rozhodnutí oznámil z rozkazu signorie benátský vyslanec teprve 27. září; požádal spolu císaře, aby povolil stavbu pevnosti na území domu rakouského, neboť podnikem tím prospějí prý Benátky i císaři v jeho boji proti Turkům. S patrnou ironií odpověděl císař Dolfinovi, že děkuje republice za její dobrou vůli, že však podle jeho názoru nebylo by třeba užiti tohoto prostředku. Když pak vyslanec prohlásil císaři výslovně, že úmysl Benátčanů postavit pevnost ve Friaulsku je nezvratný, odkázal ho Rudolf na místokancléře Jakuba Kurze. S ním i s Rumpfem a Trautsonem jednali na to souběžně vyslanec benátský i nuncius, který jménem kurie plně podporoval požadavky republiky. Bylo tu stále patrněji vidět, jak se snaží tito rádci císařovi pokud možno oddáliti rozhodnutí. Kurz odpověděl oběma diplomatům jménem císařovým, že ve věci stavby pevnosti nemůže císař rozhodnouti sám, neboť běží o území jeho synovce, spravované arciknížetem Arnoštem. Žádal proto po nunciiovi papeže, aby poshověl, než dojde odpověď arciknížete Arnošta na list, který mu v té věci již poslal. Kurz nebyl naprosto ochoten přistoupiti na návrh nunciův, podle něhož měl císař na území habsburském určití místo vhodné pro pevnost a Benátčané mu měli dáti za ně příslušnou odměnu. O stavbě pevnosti na území benátském prohlásil sice zprvu císař, že je to věc signorie samé, nyní se však vytasil Kurz s domnělou smlouvou mezi Benátkami a domem rakouským, v níž se prý obě strany zavázaly, že nepostaví vůbec pevností na svých společných hranicích.³⁾ Benátky i kurie popíraly ovšem existenci podobné konvence. Kurz sám doznával, že nemá dosud nic písemného v rukou a benátský vyslanec Dolfin prohlašoval otevřeně tuto námitku jen za průzračnou záminku k průtahům. Nuncius pak soudil, že i kdyby tu byla smlouva, o níž Kurz mluvil, v tomto případě by Benátčanů nevázála, neboť byla prý nepochybně uzavřena jen vzhledem k oběma smluvním stranám a nepomýšlelo se tehdy na možnost společné obrany proti Turkům; císař a dům rakouský nemohou se prý zaručiti, že přes území habsburské nebudou Turci obtěžovati také území benátské. Nuncius C. Speciano dopsal v té věci

¹⁾ Ben. vyslanec Giov. Dolfin z Prahy, 22. září 1592, Dispacci di Germania sv. 19, 212—214.

²⁾ Vídeň StA cod. 290, tom. 8 f. 230—231.

³⁾ C. Speciano Cinthiu Aldobrandinimu, 13. října 1592, Milán, Ambrosiana D 124 f. 167—171.

stejně jako o předcházejících sporech císaře se signorií štyrsko-hradeckému nunciuovi Porziuovi, aby přiměl arciknížete Arnošta, jenž tehdy již po návratu z Prahy bděl nad obranou Štyrska proti Turkům, aby co nejrychleji a pokud bylo lze příznivě odpověděl. O sporech mezi Benátčany a domem rakouským jednal ostatně asi také sekretář arciknížete Esternoher, jenž tehdy, v polovici října 1592 přijel na krátko ze Štyrského Hradce do Prahy. Hlavním úkolem jeho ovšem bylo, získati u císařského dvora pro Štyrsko co nejvydatnější pomoc proti Turkům. Benátský vyslanec v Praze se tvářil znechucen pro nové zprávy, které došly k císařskému dvoru o nových a nových útocích Uskoků proti lodím a pobřežním místům benátským a pro stálé odklady, s nimiž se v Praze setkával. Jen nerad a po výslovném rozkazu signorie — tak aspoň předstíral svému okolí — vyjednával nadále s císařem a jeho rádci.

Dne 13. října pozdě v noci — císař přijímal jinak slyšení ráno — byl náhle povolán benátský vyslanec k císaři, který mu opětovně a důrazně prohlásil, že ustoupí-li signorie od své žádosti o stavbu pevnosti na území domu habsburského, vyhoví císař všem ostatním přáním Benátčanů. Za nechuti vyslance benátského, ať již upřímné anebo jen strojené, ujal se jeho zájmů neobyčejně horlivě nunciu. Benátská komisaři, vyslaní do Friaulska, aby vyhledali vhodné místo ke stavbě pevnosti, již se vrátili, ale o ničem nebylo dosud konečně rozhodnuto a již pro pokročilou dobu roční se nemohlo přistoupiti ke stavbě, ani kdyby nebylo bývalo důvodů jiných. Snadno bylo proto lze vyslanci Dolfinovi ujišťovati císařský dvůr, že signorie odloží poněkud rozhodnutí, pokud nedostane zpráv o stanovisku císařově. Vskutku se nevzdávali někteří představitelé republiky naděje, že se Benátkám podaří za důrazné pomoci kurie vymoci na císaři povolení ke stavbě pevnosti na některém strategicky výhodném místě na území domu habsburského. Císařskému dvoru, který mlčky dal souhlas k zasahování papežovu do svých sporů s Benátkami, zdálo se výhodnějším projednání sporné věci se signorií přímo v Římě zvláštním vyslancem, který tehdy právě odjížděl z Prahy přes Štyrský Hradec do Říma. Dodatečná instrukce, již v té věci mimořádný vyslanec Jan Kobenzl dostal, charakterisuje nové období sporů císaře s Benátčany.¹⁾

Je třeba, abychom si uvědomili, jak během tří měsíců se podstatně změnilo chování císařského dvora k Benátčanům. Vzpomeneme-li požadavků, které vyslovovali v červenci 1592 vojenští radové i arcikníže Arnošt a sankcí, jimiž hrozili Benátčanům, vidíme, jak ve svých sporech se signorií císařská diplomacie ustupuje na celé čáře. Několik důvodů tu patrně rozhodovalo. Nejvíce ujala se, jak jsme viděli, všech požadavků benátských, ve věci Uskoků, hranic i stavby pevnosti, diplomacie papežská, která se konečně chopila iniciativy. Tato přízeň Klimenta VIII. vyplývala z různých motivů. Především aldobrandinský papež navazoval od počátku

¹⁾ Srovn. níže str. 128.

svého pontifikátu ne-li navenek, tedy aspoň svým smýšlením a plány na politiku Sixta V. a jako v poměru k Francii a ke Španělsku vstoupil za změněných poměrů a s větším úspěchem takřka do jeho šlépějí, tak navazoval na tuto tradici i v politice k Benátkám, které od přijetí francouzského vyslance De Maisse na podzim 1589 platily obecně za exponenta politiky Jindřichovy na poloostrově Apeninském. K tomu přispíval i obdiv, který nový papež, jak jsme se zmínili, choval k tehdejšímu dožetí benátskému, Pasquale Cicognovi, s nímž ho spojovala horlivost v plnění protireformačního ideálu životního. Nejdůležitějším motivem pro stanovisko kurie k Benátkám za jejich sporu s císařem byl však nepochybně klíčící protiturecký plán papežský.

Uvedli jsme, jak nebylo možno provéstí vážnější akci protitureckou bez účasti signorie,¹⁾ která zůstávala největší mocí námořní ve Středoze-
mím moři. Bylo však obecně známo, jak signorie od velikého zklamání, které jí způsobila „svatá liga“ roku 1571, všemožně se snažila udržeti přátelské styky s Portou, aby oživila, pokud za změněných poměrů ve světovém obchodu vůbec ještě bylo lze, své *komerční styky* ve východní oblasti moře Středoze-
mního. Stejně důležité bylo pro republiku zásobování obilím. Právě počátek let devadesátých přinesl v Itálii hladová období, kdy otázka zásobování naléhavě se hlásí stejně ve státě církevním, Toskaně a Savojsku, jako v državách španělských. Zmínili jsme se již, jak důležitý byl dovoz obilí a masa pro signorii z Uher přes Rjeku zálivem Kvarnerským. Kromě zdoluhavé cesty kolem západní Evropy, již se dováželo signorii obilí přes Gdansk z východní Evropy, za zmatků polských po smrti Štěpána Barthorihova opět více se uplatňuje cesta z Černomoří přes Podunají. Mimo tyto důvody hospodářské padalo na váhu i to, že signorie se hlásila v podstatě, třebaže zástupci její to tehdy zpravidla popírají, do tábora Jindřicha Navarského, tudíž protišpanělského: bojovat ve Středoze-
mím moři proti Turkům znamenalo v 16. století skoro zpravidla spolek se Španělskem, jehož soupeření s rostoucí mocí osmanskou je dlouho, takřka osou veliké politiky v oblasti moře Středoze-
mního.

Nechybělo ovšem v těchto letech ani sporů mezi Benátčany a Tureckem. Byly to především stálé třenic *na moři Jaderském*. Jaderské moře zůstávalo i nadále výhradní oblastí moci benátské, již nerušil úzký pruh panství habsburského, ani obchodně málo významné pobřeží státu církevního a španělského Neapolska. Turci hrozili sice skoro každoročně při rozličných sporech se signorií, že vyšlou loďstvo do Jaderského moře, ale nebezpečí to, které zdůrazňovali všichni, kteří usilovali zatáhnouti republiku do boje proti půlměsíci nebylo ve skutečnosti nijak rozhodující a benátské loďstvo počínalo si na Jadranu stále ještě jako v „zálivu Benátském“ („Golfo di Venezia“), jak zněl pravidelný název pro moře Jaderské v písemnostech republiky.

¹⁾ Srovn. kap. I, str. I a d.

Více ohrožovali Turci benátské panství v *Dalmácii*. Právě v šestnáctém století byla svrchovanost signorie nad Dalmácií podstatně utužena tím, že rozličné místní autonomní správy a směsice lokálních práv a výsad byla zčásti aspoň uniformována jednotnou správou benátskou pod zvláštním „proveditore“. Turci ovšem dostali tehdy do své moci celé zázemí a Benátčanům zůstal jen úzký pruh pobřeží s ostrovy, který však byl dostatečně chráněn proti tureckým nájezdům pobřežními pevnostmi a maritimní převahou signorie.¹⁾ Časté byly i spory o práva a výsady benátských kupců na území říše osmanské, při čemž republika horlivě se účastnila obchodního soupeření států křesťanských u Porty, které bylo tak pohoršlivou podívanou zbožné mysli, jak navykla odedávna propaganda protiturecká spatřovati v Turkovi jen odvěkého nepřítele. Ale právě za častých sporů a třenic mezi Benátčany a Vysokou Portou projevovala se opětovně jasně upřímá vůle signorie udržeti mír s Turkem stůj co stůj. Ostatně často místní spory na pomezí benátskotureckém nedostaly se vůbec k rozhodování do Cařihradu a věci uspořádány přátelskou dohodou s pašou bosenským nebo jeho zástupcem, který při té příležitosti navštívil město na lagunách. Tak tomu bylo i na jaře v letech 1592, 1593 i 1594. Kdykoliv pak nepřátelé Benátek nebo ti, kteří přáli konfliktu s Turkem, rozšiřovali v Cařihradě pověsti o domnělém tajném jednání o benátsko-císařskou alianci, namířenou proti říši osmanské, ohrazovali se benátští zástupci u Porty důrazně proti podobnému obviňování a okázale projevovali přátelství k Turecku.

Bylo tedy pro papežskou diplomacii úkolem velmi nesnadným sblížit Benátčany s myšlenkou pomoci na válku protitureckou nebo snad i účasti v nějaké protiturecké lize. Boje v Uhrách a v Chorvátsku zeslabovaly vojenské síly císařovy a dávaly Benátčanům takřka volnou ruku na Adrii a ve Friaulsku. Toho dovedli Benátčané také bezohledně využít. Na druhé straně byly opět jejich spory s domem habsburským nejpádnejším důkazem, jež mohli uvést v Cařihradě proti pověstem o své účasti na přípravách spolku protitureckého. Snažil se proto přesvědčiti papež Benátčany o výhodnosti spolku s císařem předchozími ústupky císařovými. V obou případech, za mírové i válečné politiky benátské, měl císař ústupností dokazovati její oprávněnost. Nový vyslanec, který přišel v létě r. 1592 z Benátek do Říma, P a o l o P a r u t a, byl nejpřednější hlavou soudobé diplomacie benátské. Jako spisovatel státopědecký, historik i diplomat praktický byl ztělesněním nového principu státního zájmu, který v duchu Macchiaveliho viděl ve státě, jeho moci a velikosti, nejvyšší a jediný cíl politiky a nehodlal spoutati jej nějakými vyššími hledisky církevními nebo jen obecně mravními.²⁾ V něm našla papežská diplomacie od počátku svého úsilí o protitureckou politiku protivníka, jenž dovedl po několik let s podi-

¹⁾ L a g o, Memorie sulla Dalmazia, Benátky 1869—1870. Pro další literaturu viz heslo „Dalmazia“ v Enciclopedia Treccani.

²⁾ Srovn. o něm kap. I. str. 22.

vuhodnou obratností křížiti všechny plány ohrožující mírovou politiku Benátek. Od počátku svého vyslanectví v Římě bystře postřehl, že okázala pomoc, již poskytuje kurie ve sporech republiky, je jen vnaidlem, kterým chce papež připravit Benátky pro svůj protiturecký plán. Paruta nebyl sice proti tomu, aby Benátky užily cenné pomoci papežovy při jednání s císařským dvorem, nechtěl však, aby si kurie zavázala Benátky pomocí příliš okázalou. Proto zejména také nedůvěřivě přijímal různé návrhy papežova prostředkování, které za tísně císařovy snadno se mohlo změnit v milost papežovu poskytnutou republice. Dne 10. října nařídil senát Parutovi, aby pečlivě sledoval papežskou diplomacii, stane-li se pokus projednati stavbu pevnosti v Římě v kongregaci kardinálské. V případě kladném měl takovému pokusu zabrániti. Jednání mimořádného vyslance císařského Kobenzla vzbudilo v papeži naději, že přijdou vyslanci císařovi (vyslanec řádný a gratulační) do Říma již o vánocích 1592. V době, kdy na podzim dlelo v Římě gratulační poselství benátské, udal mu papež toto datum a dal naději, že bude moci o sporných věcech, zejména o stavbě pevnosti, brzy vyjednávatí Paolo Paruta s řádným vyslancem císařským.³⁾

* *
*

Vedle Benátek hlavní mocí na moři Středozemním, která měla zájem na válečném konfliktu císaře s Tureckem bylo *Španělsko*. Po vítězství svaté ligy (Benátek, papeže, Toskany a krále španělského) r. 1571 nastoupila monarchie Filipa II., jak jsme poznali, rozhodně mírovou politiku k Cařihradu.²⁾ Souviselo to především se skutečností, že zájem krále katolického byl upoutáván čím dále pronikavěji vývojem věcí francouzských, a že v Nizozemí politika španělská setkávala se s rostoucími nesnáze. Když pak v polovině let osmdesátých napětí mezi monarchií španělskou a Anglií vyústilo ve válku otevřenou, nemohl Filip II. ani z daleka pomýšlet na to, aby si nějak aktivněji vedl na moři Středozemním.³⁾ Odtud hlavní obavou jeho je stálé nebezpečí výpravy tureckého loďstva do západní části moře Středozemního. Spojení turecké výpravy s odpůrci španělské politiky v jižní Francii mohlo zajisté přivoditi i ztrátu španělského panství na polo-

¹⁾ P. Paruta, La Legazione di Roma I. str. 33. Depeše Parutovy z Říma z let 1592—1595, vydané ve třech svazcích v Benátkách 1887 (Monumenti storici pubbl. dalla R. Deputazione Veneta di Storia Patria, serie IV., tom 1—3), jsou neobyčejně důležitým pramenem pro evropskou politiku těchto let vůbec. Kdežto pro otázku francouzskou a dějiny papežství bylo jich již užito častěji, nestalo se tak dosud pro naše thema.

²⁾ Srovn. kap. I. str. 12.

³⁾ E. P e a r s, The spanish Armada and the Ottoman Porte, English Historical Review, 1893 červenec.

ostrově Apeninském. Na štěstí právě v době, kdy zájem Filipův se nutně obracel především k západní Evropě, také Turci byli zabaveni válečným podnikem na východě: válka persko-turecká byla španělskému králi stejně vítána jako císaři. Proto časté lokální srážky na moři Středozezemím nevedly k válce otevřené. To se ovšem změnilo, když sultán ukončil r. 1590 dlouholetý zápas s Persií právě ve chvíli, kdy po porážce velké armády a při zostření politických bojů ve Francii západoevropská politika vyžadovala všech sil španělské monarchie. Proto směřuje úsilí Filipa II. na sklonku let osmdesátých především k tomu, aby si zajistil bezpečně své panství v *Italii* a jeho spojení s poloostrovem Pyrenejským.

Pokusil se tak učiniti především návrhem, aby mu císař Rudolf II. odevzdal *říšský vikariát v Italii*. Viděli jsme, jak skutečná moc císařova na poloostrově Apeninském poklesla, silné jsou však spolu ještě právní jeho posice, opřené o staletou tradici. V rukou krále katolického, jenž vládl již nad velkou částí poloostrova, mohla tato práva nabyti mnohem větší účinnosti a získati Italii úplně pro panství španělské. Požadavek Filipův setkal se však u císařského dvora pražského s rozhodným odmítnutím. Víme, jak císař Rudolf II. žárlivě lpěl na všech svých právech a jak nelibě nesl každý zásah do svých prerogativ, zatím co skutečná moc mu pomalu unikala. Tak tomu bylo i v jeho politice italské. Nejen že odmítl Filipův návrh, ale žádal zároveň při jednání o sňatku s dcerou Filipovou Isabelou, aby se jí dostalo věnem Milánska. Zatím rostl v říši nepokoj nad postupem Španěl v Porýní a císař, k němuž se všech stran doléhaly varovné hlasy protestantů, odmítal opětovnou žádost španělského vyslance Guilléna de Sant Clemente, aby Španělé směli verbovati ve větším rozsahu vojsko v říši pro Flandry.

Tento odpor císařův dráždil Španěly tím více, že bylo obecně známo, jak je rozšířeno v říši verbování vojska pro cizí panovníky. „Po celém Německu se verbuje tolik vojáků a pro tak rozmanité účely a panovníky, že jedno naverbování („levata“) brání druhému“, píše z Prahy nuncijs Speciano 14. července 1592 a o něco později vypočítává, že se verbuje současně třináct regimentů v říši, mezi nimi i tři pro Španěly. Guillén de San Clemente, podporovaný v té věci vydatně diplomací papežskou, zlomil zjevně konečně odpor císařův. Mezi veliteli vojska verbovaného pro Španěly také v Praze, byl i bratr místokancléře Jakuba Kurze. Marně namítali císařští (chtějící se kryti předem zejména před námitkami protestantů), že vojska bude nyní třeba proti Turku. Liknavý postup císařův ve věci obrany protiturecké vinil tento důvod ze lži.¹⁾

Rostoucí třenicí mezi dvorem pražským a madridským, zejména pak otázka císařova sňatku (do níž zasahovala i císařovna matka, žijící

¹⁾ Milán, Ambrosiana D 124, f. 84—89, 296—297, 297—298, 300—301. Regimenty se podle zprávy nunciovy verbují: jeden pro císaře, tři pro Španěly, dva pro vévodu z Umeny, dva pro Lotriňského, dva pro Braniborské, jeden pro biskupa würzburgského, dva pro svobodná města (Ambrosiana D 124 f. 300—301).

v Madridu), jež trapně se vlekla k pohoršení španělského dvora, vedly k cestě dlouholetého vyslance císařského ve Španělsku J. K r. K h e v e n h ü l l e r a, do Prahy na sklonku r. 1591.¹⁾

Když se nepodařilo zatím Filipovi II. získati říšský vikariát v Italii z rukou císařových, pokusil se zesílit své postavení na poloostrově jiným způsobem. Navrhl svými diplomaty v Benátkách, Římě a Turinu spolek (ligu) italských panovníků proti Turkům. Ukončení války persko-turecké a srážky, k nimž došlo r. 1591 v Uhrách²⁾ byly k tomu vhodným podnětem, ale odpůrci španělské politiky v Italii prohlédli lehce pozadí tohoto Filipova plánu. Především Benátky, jak jsme poznali, úzkostlivě se snažily zachovati loyálně mír s Vysokou Portou a vyhnouti se všemu, co by mohlo buditi v Cařihradě podezření, že jsou oprávněny pověsti o chystané protiturecké lize za účasti signorie. Rozhodný odpor benátský zmařil plán Filipův dříve než došlo k vážnějšímu pokusu o něj.³⁾ Ostatně mohla signorie právem poukázati k tomu, že španělská monarchie sama se snažila všemožně udržeti s Portou mír i za cenu různých ústupků.

Vyjednávání španělského zástupce hraběte Juana Mariglianiho v Cařihradě r. 1591 sice ztroskotalo, ale španělský vyjednavatel, jenž počátkem příštího roku odjel do Dubrovníka, nevzdával se naděje. Vskutku tajná jednání pokračovala. Vedle tlumočnicka Mariglianova Orembeje je vedl Giov. St. Ferrari. U Vysoké Porty tehdy i v poměru ke Španělsku se uplatňovaly dva směry. Představitelem politiky mírové byl i tu velký vezír Ferrad paša, kdežto vojsko a duchovenstvo (podobně jako 1571) horlilo pro válku otevřenou a toužebně očekávalo návrat vítěze nad Peršany, Sinana paši, jenž byl jejich kandidátem na úřad velkého vezíra.⁴⁾ Když došly od Mariglianiho listy pro sultána, rozpoutal se v Cařihradě zákulisní boj o to, má-li na ně sultán odpověděti a jednání vésti dále. Nezasahovaly do něho však jen obě dvorské skupiny turecké, ale zúčastnili se ho i zástupci mocností křesťanských. Neboť Benátky, Francie a Anglie, státy to, které měly v Cařihradě své stálé zástupce, ani tentokrát neměly shodného zájmu na vývoji vztahů turecko-španělských.

Hlavní směrnicí, jež určovala tehdy politiku benátského zástupce v Cařihradě, byla snaha zabrániti stůj co stůj výpravě tureckého loďstva

¹⁾ O pobytu Khevenhüllerovů v Praze 1592 K h e v e n h ü l l e r, Annales Ferdinandei II. 402 n., III. 768 n., 937, 939 n., 1051 n., Stieve, Die Verhandlungen str. 16. J o h a n n Z ö c h b a u e r, Kaiser Rudolf II. und die Nachfolgefrage bis zum Tode des Erzherzogs Ernst 1899, 1900. O Khevenhüllerovi srovn. i níže str. 142 a d. Do Prahy přijel Khevenhüller v únoru, odjel 16. listopadu 1592.

²⁾ O nich podrobně Alfr. H. L o e b l, Zur Geschichte des Türkenkrieges I., 1899, str. 63—83.

³⁾ P. Paruta, La Legazione di Roma I.

⁴⁾ O jednáních španělsko-tureckých 1591—1592 poučují nejlépe depeše benátských vyslanců vydané ve výtazích H. F. B r o w n e m v Calendar of State Papers, Venetian VIII (1581—1591), 1895, IX (1592—1603); 1898.

do západní části moře Středozemního, k němuž by nepochybně bylo došlo, kdyby byla vypukla otevřená válka mezi Španělskem a Portou. Signorie byla by v tom případě špatně pochodila, ať by se byla zúčastnila války po boku Španělska, ať by byla zůstala neutrální. V každém případě byl by utrpěl její obchod a za spojenectví španělského by se stala jaksi prvním pásmem obranným monarchie Filipa II. proti přívalu moci osmanské. A tak zatím co v Itálii signorie kříží účinně politiku Filipa II., v Cařihradě svým vyslancem horlivě sekunduje zástupci španělskému v jeho snaze o zachování míru mezi Španělskem a Portou. Naproti tomu vyslanec anglický, kterému tu o něco později sekundoval i vyslanec Jindřicha Navarrského, nepřestával podněcovati sultánovy rádce k výpravě proti Španělsku a mohl tu poukázati zejména k výhodné okolnosti, že po porážce velké armády by sotva dovedl král katolický vzdorovati spojenému útoku Anglie na oceánu Atlantském a Turecka na moři Středozemním. Zásahy vyslanců mocí křesťanských křížily se v Cařihradě bojem stran tureckých a s intrikami dvorskými. Velkovezír Ferrad paša opětovně žádal sultána, aby dal odpověď na listy Mariglianovy z Dubrovníka, ale sultán nařídil výslovně, aby se o věci dále nejednalo. Konečně našel Ferrad paša východisko z této spletité situace tím, že poslal k Mariglianimu do Dubrovníka renegáta vlašského, původem z Piacenzy, Hasana pašu, aby uvědomil zástupce španělského o přijetí listu sultánem. Měl mu spolu vložiti, že velký vezír není spokojen s jeho nabídkou, a že sultán výslovně nařídil, aby se o věci dále nejednalo. Zároveň se mu však mělo sděliti, že nic nebrání jeho cestě a příchodu do Cařihradu, požádá-li o to dopisem velkého vezíra. Bylo to tedy odmítnutí spojené s návrhem dalšího jednání: Ferrad paša nechtěl zjevně přes výslovný rozkaz sultánův nit přetrhnouti.

Ale zatím odpůrci Ferrada paši v Cařihradě, zejména vojsko, dosáhli svého. Velký vezír byl sesazen a jeho nástupcem se stal na jaře 1592 Sciavus paša, který v očích mnohých byl jenom prozatímním zástupcem nepřítomného Sinana, dokud se nevrátí z perského bojiště do Cařihradu. Tato změna znesnadnila opětně jednání. Zatím co vyjednaváč španělský Marigliani odejel z Dubrovníka do Neapole, aby se dohodl s místokrálem neapolským o dalším postupu v Cařihradě, přeli se zástupci španělští s velkým vezírem o tom, co vskutku dojednal s nimi jeho předchůdce. Při tom však přese všechny nesnáze setrvala španělská politika při mírové směrnicí. Taková byla situace, když radové císařovi shromáždění v srpnu v Praze uvažovali o možné pomoci krále španělského proti Turkům.

Již dobré zdání dvorské komory z 30. června 1592 navrhovalo, aby se požádal o pomoc také král španělský. Radové shromáždění k poradě o obraně hranic opakovali tento návrh a žádali zejména, aby se Filip II. pro případ, kdyby se Turek pustil s císařem do války otevřené, zavázal k útoku proti Turkům na moři. K dojednání takové pomoci podle návrhu

radů byl nejvhodnějším zástupcem dosavadní císařský vyslanec u krále katolického, Khevenhüller.¹⁾

Vidíme však, že císař se neřídil ihned touto radou. Neboť pobyt Khevenhüllerův v Praze r. 1592 nepřispěl mnoho k odstranění neshod mezi císařským dvorem a Filipem II., naopak hlavně rozvinutí otázky španělského sňatku a s ním související otázky nástupnictví v říši, popudilo, jak jsme poznali, císaře k obvyklému později záchvatu „melancholie“. Proto se obrátil na Filipa II. s žádostí o pomoc proti Turkům nejprve papež Kliment VIII., kterého o to po srpnových poradách požádal také skrze nuncia C. Speciana J. Kurz. Ihned po příchodu císařského kurýra a po audienci obou zástupců císařových, kardinálů Spinoly a Paravicina, dopsal papež králi Filipovi, aby měl loďstvo pohotově pro případ tureckého útoku. Odpověď Filipova byla sice zásadně kladná, ale velmi neurčitá. Proto obnovil za pobytu mimořádného vyslance císařského Kobenzla v Římě Kliment VIII. u Filipa II. tuto žádost. Tehdy dostal řádný nuncius ve Španělsku, Petr Millino, po prvé výslovný rozkaz, aby o této věci jednal přímo s králem. Zástupci kurie nebylo snadné vyhověti přání papežovu. Sporné otázky mezi králem katolickým a císařem znesnadňovaly i v Madridě tuto akci, ale ještě větší překážkou bylo rostoucí napětí mezi Španělskem a kurií samou, jak pro některé církevně politické otázky španělské, tak i pro některé spory ve španělském území v Itálii. Konečně i zdraví královo bránilo zprvu jednání. Filip II. v této době churavěl již tak vážně, že jeho lékaři se obávali o jeho život a na jejich radu se vyhýbal nezdravému ovzduší madridskému. Mohl se proto nuncius obrátiti zprvu jen na královy rádce, z nichž největší váhy v politice zahraniční na sklonku vlády Filipovy nabyt Juan de Idiaquez.²⁾

Ale ani na něho se neobrátil nuncius osobně, nýbrž jen dopisem, kde ho žádal, aby mu sdělil stanovisko krále Filipa II. k náporu tureckému. Tak opatrný krok nunciův snadno budil zdání, že papež zakročuje jen na přání císařovo, a že na celou věc neklade příliš váhy. Tento výklad byl rádcům Filipa II. tím vítanější v době, kdy monarchie byla zaměstnána bojem s kacířskou Francií a povstáním nizozemským, kdy hrozilo nebezpečí nového útoku anglického a jednání vedená v Cařihradě přes všechny nesnáze budila naději, že bude lze sjednati s Vysokou Portou mír trvalý a zabezpečiti tak Španělsko před námořním útokem tureckým, kterého se tehdy v Madridě obávali nejvíce. Snad ani nuncius Millino, který zůstal ve Španělsku od pontifikátu Sixta V., dostatečně si neuvědomil změny kuriální politiky v otázce turecké od počátku pontifikátu Kli-

¹⁾ Sněmy české VIII. č. 26, 35.

²⁾ „Don Gio Idiaquez è il più favorito et più autorevole fra i ministri et è stimato di gran fede verso il servizio del rè“, praví se o něm v instrukci pro papežského legáta Camilla Borghese na podzim 1593 Alfred Morel-Fatio, *L'Espagne au XVI. et XVII. siècle*, Heilbronn 1878, str. 200.

menta VIII. Idiaquez mohl snadno nesmělý dotaz nunciův prostě ignorovati. Zatím se obrátil i ve věci španělské pomoci císař Rudolf II. na papeže Klimenta VIII. zvláštním poselstvím, které nezůstalo bez vlivu na postup kuriální diplomacie v Madridě.¹⁾

* * *

*

Radové shromáždění v srpnu r. 1592 v Praze navrhli na poradě o obraně hranic císaři, aby znovu o pomoc požádal papeže s upozorněním, že pomoci, již dosud poskytl, se užilo pro pluky Raitenaua a Nadasdiho, a že i příští se užitečně upotřebí. Spolu navrhovali, aby také požádal císař papeže o mírovou prostředkující akci v křesťanstvu, aby se mohlo obrátiti společnými silami cele proti dědičnému nepříteli. Tu mířili radové zjevně na otázku francouzskou. Jako posel císařský s těmito vzkazy zdál se radům nejvhodnější Jan Kobenzl, neboť správně předvídali, že tehdy již chystaný řádný vyslanec do Říma nemohl by úkol ten provést včas.²⁾ Již dříve zamýšleli ostatně někteří rádci císařovi vyslati Kobenzla k italským panovníkům a také k papeži.³⁾ Nebylo pochyby, že Jan Kobenzl byl k tomu osobou zvláště povolnou. Kariéru začal ve dvorské kanceláři za Maxmiliána II. Spolu s bratrem svým Oldřichem byl povýšen do stavu svobodných

¹⁾ O zákroku papežově v Madridě v létě 1592 *Arch. Vat. Nunz. di Spagna*, t. 40.

²⁾ O Janu Kobenzlovi (Cobenzel, Cobenzelio i jinak zkomoleně v italských a španělských pramenech) viz Carl Freiherr von Czoernig, *Das Land Görz und Gradiſca, mit Einſchluſſ von Aquileja, Vídeň 1875*, str. 767 a n.; passim, Karl Schellhass, *Die Deutſchordenscommende zu Padua und die Jesuiten (1511—1575) v „Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven...“* prusk. hist. ústavu v Římě, sv. VII., str. 90, *Allgemeine Deutsche Biographie* IV, str. 355. — Depeše Kobenzlovy státnímu sekretariátu papežskému v letech 1592—1594 vydal K. Horvat, *Kobenzlovi izvještaji (1592—1594) kardinálu Cintiju Aldobrandiniju, državnomu tajniku pape Klementa VIII.*, v časopise „*Starine*“ XXXII., 131—136, Zagreb 1907., Johann Zöchbauer, *Kaiser Rudolf II. und die Nachfolgefrage bis zum Tode des Erzherzogs Ernst II*, 1900, str. 8 a d. Kobenzl zemřel 1594 v Řezně, kam přijel na říšský sněm. Ben. vyslanec T. Contarini píše o tom z Řezna 25. srpna 1594: „Il cavalliero Cobentio, ch'era venuto alla Dieta in nome della casa d'Austria, dopo esser stato ammalato alcuni pochi giorni, terminò il corso della vita presente, e la Serenità V. quando occoresse trattar qui de confini o d'altri interessi avrà un oppositore di manco, poichè egli sollevato d'infimo stato a grado assai eminente per conservarsi la grazia di questo principe, spesso oppugnava le cose che si dovevano approvare“. *Dispacci di Germania* sv. 21 p. 275. Instrukce pro Kobenzla pro jeho posláním římské 1592, „*Instruktion del Cobenzel ambasciatore del imperatore a S. Stà per dimandar successio contra il Turco*“, u Horvata, *Kobenzlovi izvještaji*, str. 144—147. Není to však původní text instrukce, jak by se zdálo z této edice, ale její výtah, zaslaný Kobenzlem Cinthiovi Aldobrandinimu.

³⁾ Toskanský vyslanec G. B. Concini z Prahy 11. srpna 1592 (Florence, Archivio medico č. 4349).

pánů (Freiherrnstand) s predikátem z Proseku, zároveň dostal patriciát gorický, pak byl jmenován rytířem a konturem řádu německých rytířů nejprve v Precenicu v Goricku (1574), pak v Lublani, Štyrském Hradci a Vídeňském Novém Městě. Roku 1562 se stal sekretářem arciknížete Karla, roku 1567 jeho místokancléřem a roku 1570 jeho komisařem u císařského dvora ve věci rozhraničení Goricka. Byl již řádným vyslancem císařovým v Římě za Maxmiliána II. v letech 1571—1573, později v letech 1576—1581 císařským vyslancem v Moskvě u Ivana IV., konečně se stal císařským plnomocníkem na různých krajských a říšských sněmech, dostal titul císařského tajného rady a stal se dvorským kancléřem a presidentem komory arciknížete Karla, r. 1590 kapitánem v Gradišce, r. 1592 zemským hejtmanem v Kraňsku.¹⁾ V té době obíral se zejména nesnadným problémem Uskoků jako přední člen císařské komise, působící jak jsme poznali, na jaře r. 1592 na hranici uskocké. Také arcikníže Arnošt svěřil mu některé věci, týkající se zejména sporů pohraničních a problémů uskockých.²⁾

Počátkem září r. 1592 odjel Kobenzl z Prahy přes Vídeň a Štyrský Hradec, kde se snad ještě setkal s arciknížetem Arnoštem (jenž opustil Prahu krátce před ním), do Benátek a odtud do Říma, kam přijel počátkem října a kde se zdržel po celý měsíc. Nemohl však hned jednati s papežem, který dlel právě pro nezvyklé v té době vedro ve Frascati.³⁾ Středem a konečným jediným předmětem Kobenzlova jednání s Klimentem VIII. bylo projednání další pomoci kurie na válku tureckou. Většina ostatních článků Kobenzlovy instrukce stala se zbytečnou předcházejícím jednáním a postupem papežovým. Úmysl císařův vyslati zvláštního posla do *Moskvy*

¹⁾ Sněmy české VIII. č. 35.

²⁾ Vlastnoruční poznámky Kobenzlovy o nich otiskl K. Horvat, *Kobenzlovi izvještaji*, str. 147—148. Podle Alfr. H. Loebla, „*Zur Geschichte des Türkenkrieges II.*, 1904, str. 74, se ztratila tajná instrukce z císařského dvora o věcech uskockých pro Kobenzla z 12. září 1592 z archivu ministerstva vnitra ve Vídni, kde bývala uložena, r. 1863. *Avisa z Gorice* hlásí 25. června 1592: „Il signor Cobenzel è in Segna per accomodar le cose de' Usocchi, quali valorosamente si portano“, — K. Horvat, *Kobenzlovi izvještaji*, str. 135. Kobenzla jmenuje také císařova instrukce komisařům, určeným k objížděcí uskockých hranic z 30. dubna 1592, otištěná Alfr. H. Loeblem, *Zur Geschichte des Türkenkrieges 1593—1606*, II., 1904, str. 137—143.

³⁾ O příjezdu Kobenzlově do Říma Cinthio Aldobrandini C. Specianovi 10. října 1592 — *Nunz. di Germania* t. 15, f. 79, srovn. J. Zöchbauer, *Kaiser Rudolf II. und die Nachfolgefrage... II.*, 1900, str. 8: „È gionto qui il Cobenzel et N. S^{ra} l'ha fatto levare dall'hosteria et alloggiare in questa sua casa; non ha ancora trattato con Sua Santità perchè ella si trova tuttavia a Frascati, ritenuta da un caldo insolito in questa stagione“. O odjezdu Kobenzlově z Říma Cinthio Aldobrandini C. Specianovi 17. listopadu 1592, *Nunz. di Germania* t. 15, f. 112, srovn. Stieve, *Briefe und Akten* IV., 165, pozn. 3; císařská avisa hlásí 7. listopadu z Říma: „Il Cobenzel, ambasciatore straordinario della Mtà dell'imperatore, se n'è tornato in Germania con buona intentione d'haver dal papa denari contro Turchi“. — Vídeň StA cod. 290 tom. 8, f. 197.

se žádostí o pomoc proti Turkům, sdělil nuncius Speciano kurii již koncem srpna a státní sekretariát listem Minucciovým výslovně postup císařův v této věci schvaloval.¹⁾ Na šacha *perského* obrátil se papež zvláštním brevem již 30. září,²⁾ uživ k tomu, jak ještě poznáme, prostřednictví španělského. K *Benátkám* a ostatním státům italským se obrátil papež již 15. září s výzvou ku pomoci císaři, neboť Italie je prý rovněž ohrožena náporom tureckým.³⁾ Se *Španělskem* navázal, jak jsme viděli, papež jednání hned po první císařově žádosti o pomoc; o přímé žádosti Rudolfově Filipovi II. se v instrukci Kobenzlově vůbec nemluvilo, neboť se u pražského dvora stále ještě odkládala,⁴⁾ ač ovšem zákrok kurie v Madridě v tomto směru byl císařskému dvoru jen vítán. Také jednání s *Polskem* za prostředkování diplomacie kuriální bylo, jak uvidíme, již v proudu.⁵⁾

Mohl tedy právem papež za jednání s Kobenzlem poukázat na to, co již pro císaře udělal. Pokusil se však převést jednání z pouhého poselství o pomoc na pole říšské a evropské politiky císařovy, kde doufal takto prosadit svá přání snáze, než skrze nového nuncia pražského, jenž při jednání s císařem neměl dosud potřebných zkušeností a nemohl vůbec si vésti tak důrazně jako papež sám v hovorech s císařovým zástupcem. Papež rozvinul především otázku *císařova sňatku a nástupnictví v říši*. Stěžoval si na nerozhodnost Rudolfovu v této věci, jež právě tehdy za návštěvy Khevenhüllerovy v Praze opět nápadně se projevovala před tváří Evropy. Podle papeže měl císař uzavřít španělský sňatek již proto, že by se mu dostalo veliké pomoci krále katolického proti Turkům. Tu se Kliment VIII. nepochybně opíral o informace nuncia Speciana, mluvící tehdy o válečném odhodlání Rudolfově proti Turkům, když takto se snažil získat císaře pro sňatek nadějí v pomoc, v níž patrně sám tehdy neměl veliké důvěry. Ještě horší podle papeže bylo, že císař se nechce postarat o nástupce v říši v době, kdy patrně hrozí nebezpečí, že by se po jeho smrti dostal na trůn říšský protestant a osud Germanie by se podobal vývoji biskupství štrasburského, kde se včas nedal biskupovi k ruce koad-

¹⁾ Císař pošle k velkému knížeti moskevskému, „che tiene per molto amico“, vyslance, aby ho podnítil proti Turkům a stejně učiní s králem švédským (t. j. Zikmundem III. polským), kterého se pokusí smířit s Moskevským. S nimi bude moci vyjednávat otevřeně, bez obav, že bude vyrazen Turkům, jako je tomu u Poláků. — C. Speciano Klimentu VIII. 30. srpna 1592, Milán, Ambrosiana D 124 f. 84—89. Pochvalná odpověď Cinthiova z 19. září 1592, Borgh. I. 804, f. 127—134, Nunt. di Germania, t. 15, f. 79—81.

²⁾ Otiskl je L. von Pastor, *Geschichte der Päpste*, XI, 1927, str. 694—695.

³⁾ *Brevia Benátkám*, Florencii, Mantově, Urbínu a Parmě z 15. září 1592, Arch. Vat. Arm. 44, t. 38, str. 29. Srovn. L. von Pastor, *Geschichte der Päpste* XI, 1927, str. 199, pozn. 7.

⁴⁾ Je ovšem možné, ač nepravděpodobné, že ve výtahu Kobenzlovy instrukce, jak jej otiskl Horvat, je zmínka o pomoci krále španělského vynechána. C. Speciano píše tehdy z Prahy Cinthiu Aldobrandinimu, že císař krále španělského dosud o pomoc nepožádal, jsa si jí tak jist(!) — Milán, Ambrosiana, D 125, f. 25—28.

⁵⁾ O pomoci polské a moskevské srovn. níže str. 153, a d.

jutor. Papež připomínal ovšem resignovaně, že sám k tomu císaři raditi nemůže, neboť by opět (!) v něm vzbudil podezření, že ho chce zbaviti jeho hodnosti. Konečně papež připomněl císařovu zástupci nutnost svolati *říšský sněm*, kde nyní po smrti kurfiřta Kristiána I. saského a falckrabí Kazimíra bude císař zbaven nejnebezpečnějších nepřátel a bude moci zdárně skoncovati spor štrasburský.¹⁾ O těchto věcech říšské a evropské politiky Rudolfovy neměl však Kobenzl ve své instrukci dostatečných pokynů, takže se mu podařilo dosti snadno navrátiti celé jednání k vlastnímu předmětu jeho poselství. Podobně zůstaly nevyřízeny i jiné věci, o nichž se tehdy v Praze a v Římě vyjednávalo: spory mezi *Benáťany a císařem* na zálivu Kvarnerském i vyslání zvláštní církevní osoby do tajné rady císařovy, požadavek to, jež vznesl nový nuncius u císařského dvora v Praze již po svém příchodu v červenci.²⁾

Ovšem ani jednání Kobenzlovo o *pomoc papežovu* nešlo kupředu tak hladce, jak si v Praze původně představovali. Papeže, jenž doufal v otevřenou válku mezi císařem a Turky, překvapilo nepochybně sdělení Kobenzlovo, že se císař vynasnaží o udržení statu quo, což potvrzovaly i pověsti, které se právě šířily o novém mírovém jednání Rudolfově s Turky, opírající se vskutku o jádro pravdivé. Hrozilo proto nebezpečí, kterého si papež byl vědom již při první pomoci 20.000 scudů, že bude příspěvku kurie užito k účelu jinému, než byl původně určen. Přesto se snažil papež Kobenzlově žádosti vyhověti a oznámil mu, že dá císaři podle vývoje věci válečných v budoucnosti až do 50.000 scudů. Zatím ovšem odevzdal císařskému vyslanci směnky („lettere di credito“) jen na 10.000 scudů a nuncius u dvora císařského byl nadto pověřen kontrolou, aby se peněz užilo k tomu, k čemu je papež určil. Toto pověření nunciovo bylo nepřímým projevem nedůvěry nad vyúčtováním první části peněžité pomoci. Rozdíl mezi skutečným darem a slibem papežovým měl patrně podněcovati císaře k rozhodnějšímu vystoupení ve válce s Turky.

Vracel se tedy počátkem listopadu císařský vyslanec přes Benátky

¹⁾ Jan Kobenzl arciknížeti Ferdinandu Tyrolskému z Říma 30. října 1592. — J. Hirn, *Erzherzog Ferdinand II. von Tirol*, II., 1888, 111 pozn. 4. Právě-li Kobenzl v dopise, že vidí, jak je papež o říšských věcech lépe zpraven než sám císař, třeba míti na mysli, že Kobenzl pobyl před odjezdem do Říma u císařského dvora jen krátce — ještě koncem června byl, jak jsme viděli, v Senji, — že se instrukce jeho dotýkala věcí říšských jen letmo a v úvahu třeba vzíti i napjatý poměr mezi císařem a adresátem dopisu, arciknížetem Ferdinandem Tyrolským. Nelze tedy prostě nekriticky opakovati Kobenzlův soud, jako činí Zöchbauer l. c.

²⁾ O této věci se Horvatem otištěný výtah z instrukce Kobenzlovy sice nezmiňuje, ale 19. září 1592 píše Cinthio Aldobrandini pražskému nunciovi: „Quando sia giunto il s^r Cobenzes (!), Sua Beatitudine l'interrogerà sopra ogni particolare (t. j. sporu Benáťanů s domem rakouským), et sopra quello in specie che concerne le prerogative del golfo del mare Adriatico, ne tralascerà d'interporre l'officio et l'autorità sua per far passare una sincera concordia et una abolitione di tutti i vecchi o nuovi disgusti tra la casa d'Austria e la republica di Venetia...“ Borgh. I. 804, f. 127—134, Nunt. di Germania t. 15 f. 79—81.

do Štyrského Hradce¹⁾ s nevalným výsledkem. Zejména trpce pocítovali v Praze, že se mu nepodařilo urovnati spory mezi *Benátkami a domem rakouským*, ač jako šlechtic dvoru Arnoštova a člen komise, vyslané do Senje, jenž spolu si utvrdil za svého římského pobytu důvěru papeže i jeho nepotů, byl k tomu osobou jistě povolnou. Ale také oba zástupci papežovi, kteří v té věci vyjednávali, nunciové Speciano v Praze a Porzia ve Štyrském Hradci, nedovedli úspěšně prostředkovati mezi oběma stranami. Krutá zima, která po horkém létě dolehla 1592-1593 na pohraničí benátsko-habsburské nezvyklými mrazy a množstvím sněhu, zastavila sice projekt stavby benátské pevnosti, kde se po návratu komisařů signorie již nic nepodniklo, ale benátský vyslanec u císařského dvora zdůrazňoval stejně i nadále, že od stavby pevnosti republika neustoupí; naopak zase císařští zástupci prohlašovali plán republiky za neuskutečnitelný. Odpůrci signorie u pražského dvora, kteří vedli v těchto věcech hlavní slovo (především Španělé), prohlašovali dokonce, že se chtějí Benátčané spojit s Turky a Jindřichem Navarrským proti domu rakouskému. Marně vyslanec benátský u císařského dvora, G. Dolfin, jenž býval benátským vyslancem v Paříži a udržoval jinak v Praze styky dosti těsné s francouzským residentem Ancelem²⁾, popíral tyto zprávy co nejrozhodněji.³⁾ Opětovně jednal Dolfin koncem listopadu 1592 s císařem o Uskocích a jiných sporných věcech, ale dostalo se mu prostřednictvím místokancléře Kurze odpovědi, aby se odložilo rozhodnutí o Uskocích, až bude míti císař informace, na něž čeká den se dne. Patrně stále ještě nebyla císařská komise se svým elaborátem hotova. Vyslanec benátský prohlásil ovšem v audienci u císaře koncem listopadu 1592 vyhrůžně, že republika, zůstanou-li i nadále rozkazy císařovy nesplněny, přikročí ke svépomoci, to jest provede svou přes všechny protesty císařské diplomacie. Hrozba ta, kterou benátský vyslanec, aby jí dodal většího důrazu, opakoval i nunciovi a vyslanci toskanskému, znamenala nebezpečí přerušení diplomatických styků mezi císařem a Benátčany, neboť republika nebyla ochotna vyhověti přání nunciovu a pro příznivé rozřešení otázky uskocké ustoupiti od stavby pevnosti. Po nezdaru diplomatických zákroků nunciových a neústupnosti obou stran zbývala jen možnost přímého prostředkování papežova.⁴⁾

¹⁾ Na své zpáteční cestě se Kobenzl dosti zdržel. Z Benátek odjel do Gorice a Štyrského Hradce teprve 28. listopadu. (Bern. Rossi z Benátek 28. listop. 1592.)

²⁾ Giov. Dolfin posílá na př. tehdy v depeších opisy z korespondence Anceleovy — tak Dispacci di Germania sv. 19, 323.

³⁾ Giov. Dolfin dodává k této zprávě: „li ragionamenti di corte sono come un fuoco di paglia“. — Disp. di Germania sv. 19, 321—322.

⁴⁾ J. Kobenzl Cinthiu Aldobrandinimu 13. prosince 1592 ze Štyrského Hradce, „Il signor conte di Porcia si ritrova adesso qui credendo forse, che sua Santità instituiria tal trattatione mediante la sua persona, ma se Sua Stà istessa, et a Roma: non vorrà assumer tal trattatione, non si farà mai nulla in eterno“. — Otiskl K. Horvat, Kobenzlovi izvještaji, str. 137.

Koncem listopadu oznámil štyrskohradecký nuncius Porzia státnímu sekretariátu, že arcikníže Arnošt odeslal již odpověď císaři, a že si přeje, aby do celého jednání zasáhl papež sám a jmenovali se komisaři z obou stran. Kurii jistě bylo zvláště vítáno, že se iniciativy v tomto směru chápe arcikníže Arnošt, v Římě tehdy tak oblíbený, jenž jak se zdálo, také nejvíce svým přesvědčením vyhovoval papežovým plánům politiky protiturecké. Proto sdělil ihned Cinthio Aldobrandini tuto zprávu nunciovi Specianovi do Prahy. Papež představoval si věc tak, že nový vyslanec císařský, jenž měl přijíti do Říma, nebo jiná osoba s ním vyslaná, bude míti příslušné rozkazy. Pak se chtěl přičiniti, aby také Benátčané poslali do Říma své plnomocníky. V tomto smyslu dostal příkaz nuncius v Praze, Speciano a také nuncius ve Štyrském Hradci, Porzia, měl podobně vyjednávat s arciknížetem Arnoštem. Při audienci, kterou měl nuncius Speciano u císaře počátkem ledna r. 1593, projevil císař po prvé ochotu, podřídit se rozhodčímu výroku papežovu. Nuncius informoval o tom ihned nejen státní sekretariát, ale i dožete benátského, na něž zároveň stejně působili i císařský sekretář B. Rossi, za nepřítomnosti vyslance Thurna, i nový papežský nuncius Taverna (od listopadu r. 1592).

Papež byl již na jaře r. 1592 informován o tureckých válečných přípravách v Chorvátsku a v létě brzy po náporu Hasanově docházely ho s mnoha stran zprávy o nebezpečí, jež hrozí Itálii ze vpádu tureckého vojska přes Friaulsko do území benátského.¹⁾ Zprávy ty, plné historických reminiscencí počínajících Huny a Langobardy, zveličovaly ovšem nepochybně skutečnost, ale diplomacie benátská je ráda slyšela a snad i šířila, neboť právě pod jejich dojmem přijal papež ochotně benátský plán stavby pevnosti ve Friaulsku, jenž u dvora císařského vzbudil tolik zlé krve. Kliment VIII. doufal, že touto pevností bude postavena hráz rozpínavosti turecké, že se mu podaří právě poukazem na tento její účel přiměti císaře k souhlasu s plánem signorie, a že naopak vyhoví pak Benátčané papežově i císařově výzvě na pomoc proti Turkům. Další jednání měla ovšem papeže přesvědčiti, jak nesprávný byl jeho předpoklad a jak nedovedl dosti reálně rozpoznati hlavní motivy benátské politiky.

Za napiatého poměru mezi republikou a domem rakouským nebylo ovšem zatím naděje, že Benátčané něčím přispějí císaři proti Turkům. Šířily se naproti tomu zprávy v Římě podobně jako v Praze o jejich spojení s půlměsícem. Za srpnových porad pražských přišla na přetřes i otázka *pomoci benátské*. Bylo to právě v době, kdy, jak jsme poznali, pro otázku Uskoků a jiné spory pohraniční se vztahy pražského dvora k Be-

¹⁾ Jedna z těchto informací o stavu friaulského pomezí a možnosti tureckého vpádu z r. 1592 je anonymní a nedatované vypravování pod názvem „Informatione e discorso de siti, e confini della Croatia, Stiria, Carniola e Friuli“ v Arch. Vat. Borgh. I 847, odkud je otiskl K. Horvat, *Starine XXXIV*, str. 82—85. Autor o sobě praví: „Io allora veniva di Polonia et andavo, così ordinatomi dal'ill'mo generale di Stiria a vedere il forte del Turco, la fortezza di Sissach...“

nátkám vyvíjely nepříznivě. Proto je dobré zdání císařských radů v tomto směru velmi opatrné. Nový vyslanec císařský, určený r. 1592 do Benátek, hrabě Raimund z Thurnu, měl se obrátiti se žádostí o pomoc na *Ferraru*, *Mantovu*, *Janov* a *Savojsko*. U Benátčanů se měl o to jen opatrně a potají pokusiti. Císař nenamítal při tom nic proti tomu, když se papež v září obrátil s výzvou o pomoc stejně jako k jiným státům i k republice benátské, ale nebyl nijak ochoten případně vykoupovati benátskou pomoc kompenzacemi v otázce hranic, Uskoků a stavby pevnosti. Nepříznivý vývoj vztahů císaře k Benátkám dal padnouti i podnětu srpnové porady císařských radů, aby se sondovala nejprve v tom směru půda u vyslance benátského v Praze. Hrabě Raimund z Thurnu obrátil se proto nejprve počátkem října 1592 se žádostí o pomoc do *Ferrary*. Byl tam přijat Alfonsem II. d'Este sice s velkými poctami, ale na žádost císařovu o pomoc proti Turkům nedostalo se mu zprvu určité odpovědi.

Malý vévoda ferrarský nevedl si v této věci jinak než mocná signorie. Slíbil pouze, že pošle do Prahy svého vyslance, aby na žádost císařovu odpověděl. Alfons II. d'Este byl vskutku od počátku rozhodnut spojití otázku pomoci císaři s rozřešením *ferrarské otázky nástupnické*. Alfons II. d'Este byl posledním svého rodu. Po jeho smrti měla připadnouti Ferrara jako léno papežské státu církevnímu, druhá část estenského panství, Modena a Reggio, jako léna říšská císaři. Ale vedle hlavní linie rodu d'Este, jejímž posledním členem byl Alfons II., byla tu linie poboční, pocházející z dětí Alfonse I. s jeho milenkou Laurou Eustachií, které Alfons I. dodatečným sňatkem s jejich matkou legitimoval. Z této linie pocházel i Cesare d'Este, který žil na dvoře ferrarském jako legitimní následník trůnu. Tomu chtěl zajistiti Alfons II. d'Este nástupnictví jak v Modeně a Reggio od císaře, tak pro Ferraru od papeže.¹⁾ Kliment VIII. od počátku pontifikátu byl proti oblenění nelegitimního potomka rodu d'Este a potvrdil bulu Pia V., kterou se vylučovali obecně nelegitimní potomci z nástupnictví papežských lén, a jež byla zjevně namířena proti pretendentu ferrarskému. Kardinálská kongregace vyslovila se již v červnu r. 1592 proti prohlášení Řehoře XIV., které dávalo ještě Alfonsovi malou naději. Jestliže

¹⁾ O nástupnické otázce ferrarské za Alfonse II. d'Este M. Brosch, *Geschichte des Kirchenstaates I.*, 1880, str. 315, L. von Pastor, *Geschichte der Päpste XI.*, 1927, str. 552, K. Stloukal, *Papežská politika*, 1925, str. 30. Líčení Broschovo založeno je na *Muratorim*, *Antich. Estensi*, II. str. 406, neboť jak Brosch správně podotýká, do jeho doby novější badání nic podstatného nepřidalo. Pastor užil po prvé k vylíčení této otázky *Ricciho* vydání zpráv estenského vyslance Gaspara Silingardiho na dvoře Filipa II. a u Klimenta VIII. (B. Ricci, *Le ambascerie Estensi di Gaspare Silingardi, vescovo di Modena, alla corte di Filippo II. et di Clemente VIII.*, I. Pavia, 1907, II. Modena 1907) a *Prinzivaliho* vydání relace Camilla Capilupiho (V. Prinzivalli, *La devoluzione di Ferrara alla S. Sede secondo una relazione inedita di Camillo Capilupi*). Získání Modeny a Reggio od císaře pro Cesare d'Este nebylo však dosud, pokud vím, monograficky probráno.

však Alfons II. d'Este marně se snažil dosáhnouti u nového papeže, co se mu nepodařilo vymoci od Řehoře XIV., byla mu žádost císařova o pomoc proti Turkům vhodným podnětem a záminkou, aby v Praze s větší nadějí na úspěch obnovil jednání, které vedl marně před několika měsíci u císařského dvora ferrarský vyslanec hrabě Calcagnino. S obavami sděloval proto nuncius u dvora císařského do Říma pověst, která se roznesla v Praze, jakmile došla zpráva o výsledku Thurnova jednání ve Ferrare, že dojde v souvislosti se žádostí císařovou o pomoc proti Turkům k jednání o investituře v Modeně a Reggio. Tato spojitost byla zajisté papežské diplomacii neobyčejně nemilá. Bylo tu nebezpečí, že podaří-li se dosáhnout oblenění pro Alfonse d'Este se strany císařské, bude tato skutečnost prejudikovati i při jednání o nástupnictví ve Ferrare samé u kurie. Na druhé straně tlačil ovšem papež císaře všemožně k tomu, aby vymáhal pomoc pro válku tureckou. Nebyl však zároveň ochoten tím obětovati plánu ligy protiturecké lákavou kořist z dědictví Alfonsova pro stát církevní. Vidíme proto, jak nuncius u dvora císařského zasahuje účinně do těchto jednání proti žádosti ferrarské a jak na krátký čas ztrácí i živý zájem o boj s Turky.

Dne 28. listopadu¹⁾ přijel vskutku do Prahy ohlášený mimořádný vyslanec vévody ferrarského, hrabě *Alvise Montecuccoli*, s několika ferrarskými šlechtici. První dny vyslancova pobytu u císařského dvora byly pro něho zklamáním. Našel otázku investitury ve stadiu nepříznivějším než jak soudil podle svých informací doma a než byl přesvědčen Alfons II. d'Este sám.²⁾ Byl také proto nešťasten, že se nesetkal v Praze s vyslancem španělským Guillénem de San Clemente, u něhož se chtěl ucházeti o pomoc krále katolického (Guillén byl tehdy ve Vídni).³⁾ Brzy poznal Montecuccoli, že celé jednání bude vůbec nesnadné a zdlouhavé, takže si najal v Praze dům veliký a vznešený a zařizoval se na delší pobyt. Nuncius navštívil ferrarského vyslance hned po jeho příchodu do Prahy — bylo zajisté vůbec zvykem, že nunciové navštěvovali vyslance italských států ještě před jejich nástupní audiencí u císaře — a došel od něho výslovného potvrzení svých předcházejících informací, že se bude jednati kromě o pomoc protitureckou také o investituru. Rozhodl se proto nuncius zakročiti energicky u císaře a podařilo se mu vskutku promluvit s ním ještě dříve, než se dostalo vyslanci nástupní audience, k níž došlo až 7. prosince.⁴⁾ Nebylo ani třeba zákroku nunciova, aby si císařský dvůr v této věci vedl co nej-

¹⁾ Ben. vyslanec G. Dolfín z Prahy 1. prosince 1592: „arrivò qui oggi otto giorni il conte Alvise Montecuccoli...“ *Dispacci di Germania* sv. 19, 313—314.

²⁾ Tak řekl také Montecuccoli vyslanci benátskému.

³⁾ Že Guillén de San Clemente byl tehdy ve Vídni, Milán, *Ambrosiana D* 124, f. 287—288; o vyslanci španělském se praví: „che gli da luce et aiuto per il suo negotio.“ Srovn. *Josef Borovička*, *Archiv v Simankasu. Příspěvek ke kritice zpráv španělských vyslanců*.

⁴⁾ G. Dolfín z Prahy 1. prosince 1592, *Dispacci di Germania* sv. 19, 313—314.

opatrněji. U dvora bylo vůbec zvykem vyřizovati vše pomalu po nekončících rozhovorech, protichůdných návrzích a kompromisních formulích, zejména pak když šlo o koncessi z nějakého práva císařova nebo o nějakou jeho milost. Z nerozhodnosti a zklamání vyslancova, jež u něho postřehl po jeho nástupní audienci, čerpal nuncius bezpečnou naději, že se jednání protáhne a k nějakému rozhodnutí o investituře vůbec nedojde.

Úkol, který měl Montecuccoli v Praze splniti, byl jasný. Přinášel určitý slib svého pána, že peněžně na válku tureckou přispěje, ale nezbytnou podmínkou bylo udělení investitury v Modeně a Reggiu vedlejší větvi rodu d'Este. Alfons II. nechtěl, aby se za těchto jednání výslovně jmenoval Cesare d'Este, patrně hlavně proto, aby mohl držeti na uzdě svého nástupce hrozbou, že odkáže léna některému jinému členu rodiny. Naproti tomu velkovévoda toskanský Ferdinand Medici netajil se přáním, aby Cesare d'Este zdědil panství Alfonsovo. Jemu bylo stejně málo vítané rozšíření státu církevního, k němuž vskutku pak došlo roku 1597, jako nerad viděl možnost dalšího pronikání císařského vlivu do středu Italie. Místní politika italských států obráží se jasně i za Montecuccoliova jednání u císařského dvora pražského. Zástupce velkovévody toskanského podporuje otevřeně politiku ferrarskou.

Obavy nunciovy byly však přes to zbytečné. Hned na počátku přesvědčil se Montecuccoli, že nebude lze provéstí úkol tak, jak mu na začátku svěřen, aby totiž došlo k investituře současně s pomocí na válku tureckou. Žádal proto o novou instrukci u svého pána a v Praze se soudilo dokonce, že k pomoci ferrarské vůbec nedojde. Císař naznačoval sice možnost případné investitury, ale žádal nejprve značnou pomoc peněžitou, 400.000 scudů, sumu opravdu velikou, uvážíme-li pomoc papežovu, jiných států italských nebo i knížat říšských. O vánocích r. 1592 k radosti nunciově jednání Montecuccoliovo uvázlo, ale poslední dny prosincové přinesly nečekaný obrát. Došla nenadále odpověď Alfonse II. d'Este na psaní vyslance, jenž mu sděloval svůj počáteční nezdár. Nyní povoloval vévoda ferrarský menší peněžitou pomoc asi 20.000 scudů císaři bez jakýchkoliv závazků se strany Rudolfovy. Chtěl jen, aby jeho pomoc zůstala v tajnosti, neboť nedávno prý odmítl přispěti Karlu Lotrinskému, otci své ženy. Zatím nesložil Montecuccoli ruce v klín. Úplatami rádců císařových (penězi i šperky) se snažil nakloniti si i císaře Rudolfa.

Počátkem ledna r. 1593 oznámil císaři v audienci ochotu svého pána ku pomoci 20.000 zlatých. Císař neočekávanou nabídkou byl velmi spokojen a ústně povolil, aby se začalo jednati o ferrarské investituře. Montecuccoli na to oznámil presidentu dvorské komory, F. Hofmannovi, aby si komora oněch 20.000 zl. vyzvedla v Benátkách. Ferrarský vyslanec doufal, že nyní podle slibu císařova se začne jednati o investituře, ale špatně znal zvyky u pražského dvora. Přes naléhání rádců, získaných dary, které od vyslance dostali a ještě více naději na bohatství další po šťastném výsledku, císař odepřel Montecuccoliovi další audienci, takže vyslanec dokonce

hrozil okamžitým odjezdem z Prahy. Když počátkem února r. 1593 jednal Montecuccoli opět s císařskými „ministry“, setkal se s chladem. Ba vytýkalo se mu, že k nim není dosti štedrý, ač se zároveň mluvilo o tom, že dal Rumpfovi 20.000 zlatých a Kurzovi a Trautsonovi po 10.000 zlatých, takže úplatky hlavních rádců císařových byly již dvakrát větší než pomoc poskytnutá císaři vévodou ferrarským na válku tureckou. Zklamání Montecuccoliovo bylo veliké a prohlašoval, že napříště bude opatrnější, měšec svůj že zavře a teprve skutečné výsledky bude odměňovat. Se strany císařské se uvádělo pro odklad slíbeného jednání zejména to, že třeba vyčkati návratu agenta parmského Ricciho, jako zástupce státu ve věci přímo interesovaného, a mluvilo se i o tom, že císař chce nejprve zpravití svým vyslancem Leonardem Harrachem mladším, určeným do Říma, který dosud neodjel, o věci papeže a s ním se dohodnout. Vyslanec Montecuccoli snažil se naproti tomu zastrašiti císařské pověstí, že nedostane-li se investitury v Modeně a Reggiu vedlejší větvi rodu d'Este, odkáže Alfons II. své panství vévodovi Guisovi, katolickému pretendentu trůnu francouzského. Tímto námětem nepochybně se snažil získati Montecuccoli pomoc španělskou. Pro krále katolického nebyla ovšem věc ta dosti bezpečná, aby se pro ni účinněji zasadil. Za to pro císaře otvírala se nemilá perspektiva, že by chránělec španělský se dostal k moci ve středu Italie a ještě povážlivěji hispanisoval poloostrov. Přes to císař setrval při svém odmítnutí ferrarských nároků.¹⁾

Vyložili jsme tato jednání ferrarského vyslance podrobněji než svým věcným významem a výsledkem zasluhují, neboť jsou charakteristická pro spojení a prolínání akce císařovy o pomoc proti Turkům u států italských s požadavky těchto panovníků a s celkovou jejich politikou u dvora císařského. Zcela podobně jako jednání o pomoc s vévodou ferrarským se spojilo nerozlučně s projednáváním otázky investitury, dovedl později jak podrobněji poznáme *velkovévoda toskanský*, Ferdinand Medici, žádostí císařovou vzkřísiti staré své přání po titulu královském.²⁾ Mnohem ochotněji k žádosti císařově se projevil *vévoda mantovský*. Od počátku měl také císař a jeho rádcí k němu největší důvěru. V dobrém zdání, jež vyšlo ze srpnových porad pražských, navrhli radové císaři, aby se stal vévoda mantovský jakýmsi komisařem pro sbírání pomoci císaři na poloostrově Apeninském.³⁾ Nevíme, zda tento návrh byl tlumočen do Mantovy. Tolik je jisté, že vévoda mantovský sice podobným úkolem pověřen nebyl, ale vyšel za to sám císaři svou pomocí velmi ochotně vstříc. Původně také u vévody mantovského měl požádat o pomoc císařský vyslanec určený do Benátek, Raimund z Thurnu, ale když přijel v druhé polovici října r. 1592 do Benátek, měl

¹⁾ Toto vylíčení jednání Montecuccoliova v Praze se opírá především o depeše nuncia C. Speciana — Milán, Ambrosiana D 124 a 125 a depeše benátského vyslance G. Dolfina, Vídeň StA Dispacci di Germania sv. 19—20.

²⁾ Viz kap. IV, str. 199 a d.

³⁾ Sněmy české VIII. č. 35.

již v rukou slib mantovského vévody, že přispěje císaři na válku částkou 20.000 scudů. Tato pohotovost, která u dvora císařského byla přijata s velkým souhlasem, změnila směr cesty Thurnovy. Císařský vyslanec obrátil se přímo do Ferrary a technické provedení nabídky vévody mantovského svěřil císařskému agentu Malfettimu, který byl i jinak v italských věcech pro císaře činný. Jemu Thurn vzkázal, aby slíbené peníze, jakmile je přijme od mantovského vyslance v Benátkách, monsig. Pomponazza, nedostane-li zatím jiného rozkazu, vyplatil do rukou úředníků dvorské komory Bartoloměje Castellího a Baltasara Penerelliho ve Vídni. Malfetti provedl pak hladce příkaz vyslancův.

Již za srpnových jednání pražských jednalo se o tom, zda třeba vyslati také někoho k *vévodovi savojskému* a k *republice janovské*. Rádcové císařovi navrhovali k tomu hraběte Antonia d'Arco. Vskutku bylo od počátku patrné, že savojský vévoda, jenž plně byl zaměstnán válkou v jižní Francii a nebezpečím tureckým vůbec nebyl ohrožen, nebude ochoten císaři nijak podstatně přispěti. Jinak tomu bylo u republiky janovské. Ta dostala se sice, jak známo, během šestnáctého století úplně do područí španělského, ale přízeň císařova nebyla pro ni přece jen bezvýznamná, zejména v souvislosti s některými spornými otázkami lenními. Kromě toho podobně jako velkovévoda toskanský i republika janovská usilovala o zlepšení svého titulu, chtějíc zakrýti politickou svou bezmocnost názvem „serenissima“, jímž by se vyrovnala šťastnější někdy soupeřce na moři Jaderském, nyní upadajícím, ale přece jen stále ještě skvělým Benátkám.¹⁾ Válka v Uhrách nebyla nadto pro Janov bez významu ani proto, že odvracela zájem turecký od východní části moře Středozemního, kde tak často námořní moc osmanská překážela obchodním zájmům janovským. Setkal se proto vskutku Antonio d'Arco v Janově s větším porozuměním, třebaže pomoc peněžítá, již republika na sklonku roku císaři poskytla, nebyla příliš veliká. Teprve formální vyhlášení turecké války uvedlo také jednání o pomoc italských států do prudšího proudu.²⁾

Jednání Kobenzlova v Římě v říjnu a listopadu 1592 nezůstala však bez vlivu na další akci papežské diplomacie ve *Španělsku*. Teprve koncem r. 1592 dostalo se nunciiovi Millino v Madridu výslovného rozkazu státního sekretariátu, aby se chopil věci znovu a Millino učinil tak vskutku nyní již v širším rámci papežova námětu protiturecké ligy, již by se kromě

¹⁾ O této žádosti janovské srovn. hlavu IV. str. 241.

²⁾ Fuggerské aviso z Benátek z 23. října 1592 hlásí, že z panovníků italských povolili císaři na válku tureckou na r. 1593: papež 3000 pěších a 500 koní, král španělský z království neapolského 6000 pěších a 1500 koní, vévoda ferrarský 2000 pěších a 500 koní, vévoda urbinský 2000 pěších a 200 koní, vévoda mantovský 1000 pěších a 400 koní, dohromady 3100 koní a 14.000 pěších (Fugger-Zeitungen. Ungedruckte Briefe an das Haus Fugger aus den Jahren 1568—1605, vyd. Victor Klarwill, 1923, č. 145). Je to však nepochybně jen ohlas nesprávných pověstí, jako je tomu v avisech velmi často.

císaře zúčastnili podobně jako r. 1571 papež, Benátky a král španělský. Právě tehdy, počátkem r. 1593, se vrátil Filip II. zotaven do Madridu. Nuncius Millino připomněl mu nebezpečí, které hrozí z tureckého náporu Itálii a Německu a tamějším zájmům domu rakouského. Vyložil králi, jak velice papeži osobně záleží na odvrácení turecké pohromy a jak za prostředek nejvhodnější pokládá utvoření protiturecké ligy, již však nelze uskutečnit bez mocné podpory krále španělského. Millino vyzýval proto krále jménem papežovým, aby se připojil k této diplomatické akci kurie a připomněl mu spolu jako vzor protitureckou ligu z r. 1571, již se Španělsko tak platně zúčastnilo. Filip II. odpověděl zástupci papežovu slovy vliďnými, slibuje obecně a nijak nezávazně svou pomoc pro případ, že by se plán kurie uskutečnil, poukázal však zároveň na hlavní jeho slabinu: nevěřil, že do spolku vstoupí Benátčané, bez nichž nelze prý nic podstatného proti Turkům podniknout, neboť benátské loďstvo je daleko nejsilnější v křesťanstvu. Jen jeden pozitivní výsledek si odnesl Millino z audience u krále: Filip II. nařídil vypraviti co nejdříve papežské breve, vyzývající šacha perského k válce proti Turkům v dohodě s panovníky křesťanskými. Tento list papežův, sepsaný, jak jsme viděli, již v září r. 1592, obdržel nuncius Millino v říjnu a teprve nyní počátkem r. 1593 jej svěřoval podle rozkazu státního sekretariátu králi španělskému k další dopravě.¹⁾ Jinak skončilo posláním nuncia Millina, jenž se tehdy ostatně chystal již k návratu do Říma, zatím nezdařem. Jeho úkol přiměti krále španělského k účasti v protiturecké politice Klimentově přejímal jeho nástupce Camillo Caetano, patriarcha alexandrijský, který přijel do Madridu 8. února r. 1593. Byl k tomu osobou zvláště vhodnou, poněvadž až do června roku 1592 dlel jako nuncius u císařského dvora pražského a znal dobře tamější poměry, takže mohl o ně opřítí případné jednání o společný postup španělského krále s císařem.²⁾

Kurie souhlasila ovšem s názorem Filipa II. o nutné účasti *Benátek* v každém podniku proti Turkům. Viděli jsme také, jak se od léta r. 1592 diplomacie papežská snažila přesvědčiti signorii, že jí může vskutku poskytnouti účinnou podporu u dvora pražského v jejich sporech s císařem a arciknížetem Arnoštem. Sledovali jsme, jak se opravdově zástupci papežovi v těchto věcech zasazovali. Jestliže si však papežská diplomacie nevedla na sklonku r. 1592 v Benátkách tak důrazně jako její představitelé v Praze a ve Štyrském Hradci, souvisela věc ta především s okolností, že právě tehdy vysílala kurie k signorii nového zástupce, *Ludvíka Tavernu*, biskupa v Lodi. Taverna měl již za sebou nunciaturu španělskou v letech 1582—1585, kdy byl u dvora madridského předchůdcem Cesara Speciana, biskupa kremonského, jenž v době, kdy se Taverna chystal do Benátek, byl již půl

¹⁾ O jednání Millinově v Madridu o turecké válce na předělu 1592—1593, Arch. Vat., Nunziatura di Spagna 40, zvl. depeše Millinova z 30. ledna 1593.

²⁾ Životopisná data o Camillu Caetanovi Jos. Schweizer, Nuntiaturberichte aus Deutschland 1589—1592, 1919, str. XXXIV—XXXVIII.

roku nunciem u dvora pražského. Na počátku pontifikátu Klimenta VIII. byl Taverna sekretářem kongregace biskupů (i v tomto úřadě vystřídal Speciana). Když brzy po korunovaci nového papeže se mluvilo počátkem února r. 1592 o vyslání nového nuncia do Prahy a Ludvík de Torre, arcibiskup v Monreale, nabízené posláni odmítl, uvažovalo se nějakou dobu i o Tavernově vyslání do Prahy a brzy na to se objevuje i jako kandidát nunciatury španělské. Jeho známost s pražským nunciem, s nímž prošel skoro týmiž stupni kariéry, doporučovalo ho zejména pro nunciaturu benátskou, aby byla vedena v naprosté shodě s politikou papežskou u dvora císařského, podobně jako nuncia Caetana do Madridu. Toho bylo zajisté při papežově akci o smíření Benátek s císařem a o jejich případném společném postupu protitureckém zvláště zapotřebí. Aby však se zdarem mohla kurie u Benátek prosazovat svoji politiku, k tomu bylo třeba, aby se odstranila i nedorozumění, která trvala a zčásti rostla mezi signorií a Římem.¹⁾

Zmínili jsme se již o tom, jak rázně Benátčané vystoupili r. 1592 proti piraterii *Uskoků* a jak se problém uskocký stával středem sporů jejich s dvorem pražským. V něm nebyla však kurie jen divákem pasivním. Časté sedisvakance po smrti Sixta V. dodaly opět odvahy banditům ve státě církevním, kterou srazil drakonickým postupem Sixtus V. Obnovení pořádku v církevním státě je proto hlavním úkolem Klimentovy vnitřní politiky ve státě církevním na počátku jeho pontifikátu. Bandité, kteří poznávali, že se vracejí doby Sixta V., houfně prchali z území papežova. Republika benátská při svém postupu proti Uskokům potřebovala lidí, kteří dovedli těmto námořním lupičům čelit rovnými prostředky. A tu byli signorii vítáni i někteří vůdcové banditů, uprchlí ze státu církevního, mezi nimi i zloověstný náčelník Marco Sciarra. Ustupuje proto na podzim na po-

¹⁾ Taverna při odjezdu z Říma nedostal zvláštní instrukce ve věci pevnosti. Zasáhl však do sporu dosti významně, když se mu počátkem r. 1593 podařilo získati od nejmenované osoby memoriál stavů štyrských arciknížeti Arnoštovi o stavbě pevnosti a poslal jej 9. ledna Cinthiovi Aldobrandinimu. V Římě jej však nějak získal benátský vyslanec P. Paruta a poslal jej 23. ledna signorii (otištěn ve výtahu v *La Legazione di Roma* I. č. 36, „Parere dei consiglieri della Stiria all' arciduca Ernesto sopra la fortificazione che disegnano i signori veneziani nel Friuli“), která si počala stěžovati na některé jeho články arciknížeti Arnoštovi. Ten žádal císařského sekretáře v Benátkách Bernardina Rossiho a v Římě G. B. Berneria i místodržícího gorického, aby vypátrali stůj co stůj původce této indiskrece. Osoba, jež dala memoriál Tavernovi, přišla k němu počátkem dubna r. 1594 s návrhem, aby jí byl spis vrácen, neboť se obávala, že by se poznalo z opisu její písmo. (L. Taverna z Benátek 8. dubna 1593, *Arch. Vat., Nunziatura di Venezia*, t. 30, f. 79—80.) Tak se stalo, že přišel memoriál ke kurii dříve než k císařskému dvoru, kde až počátkem února se nuncius o něm dověděl, aniž mu jej však místokanclér Kurz předložil. Nuncius Speciano omlouval jeho obsah („chi vuol fare poco alza la voce et grida per parere di voler fare assai“) a vytýkal dokonce Benátčanům, že jsou příliš ústupní, ježto přišly tehdy z Benátek zprávy, že od původního místa pro pevnost u Udine signorie ustoupila (C. Speciano z Prahy 15. února, 22. února 1593, *Milán, Ambrosiana D 125, f. 59, 62, 68, 69*).

čátku nunciatury Tavernovy čím dále patrněji snaha o získání Benátek do ligy protiturecké před naléhavým úsilím papežovým, aby republika propustila ze svých služeb tyto dobrodruhy, na něž čekal ve státě církevním trest smrti, a kteří zatím v zálivu Kvarnerském honosně si vedli jako velitelé benátských. Zatím Benátčané, kteří se vyhýbali každé i nepřímé účasti v podniku protitureckém, podněcovali skrze svého římského vyslance Pavla Parutu papeže v jeho úsilí získati krále španělského do ligy protiturecké.

Neochotu Benátčanů vstoupiti do jednání o akci protiturecké zvyšovaly opětovné zprávy jejich vyslance v Cařihradě, *Mattea Zane*, že nepřátelé signorie ji očerňují u sultána a jeho rádců pověstmi, jakoby navázala jednání s císařem o společném protitureckém postupu a o vstupu do protiturecké ligy. V březnu r. 1593, kdy přišla zpráva o jmenování Sinana velkým vezírem a falešná zvěst o vyhlášení války císaři,¹⁾ přijel do Benátek aga *Abdi Alajbeg*, vyslaný bosenským pašou Hasanem, jehož psaní odevzdal dožeti. V něm turecký hodnostář sděloval, že se v Cařihradě dověděli, jak Benátčané pomáhají vojskem císaři a žádal závazné prohlášení, že se signorie nezúčastní ani přímo ani nepřímo nějakého podniku protitureckého, hroze jinak výpravou tureckého loďstva do moře Jaderského. Zájem Turků na naprosté neutralitě Benátek rostl pak zvláště zprávami, jak někteří panovníci italské nejen penězi, ale i vojskem jsou ochotni císaři pomoci. V tom případě záleželo dosti na tom, zda signorie povolí těmto vojákům průchod svým územím. I po té stránce slibovala však signorie *Vysoké Portě*, že zachová naprostou neutralitu.

Jestliže tato ujištění Benátek Turku byla upřímná, hrála signorie na druhé straně s papežem, císařem i se Španěly obratnou hru i nadále. Ti, kteří usilovali o společnou akci protitureckou, nesměli býti zbaveni vši naděje, neboť republika potřebovala nyní pomoci jejich k podniku, na němž jí tehdy nejvíce záleželo, ke *stavbě friaulské pevnosti*. Viděli jsme, jak ostře se postavila císařská diplomacie na sklonku r. 1592 proti tomuto projektu. Benátčané věděli však dobře, že za války s Turkem nemá císař sám nebo arciknížata tolik moci, aby prosadili účinně svoje veto. Nebezpečné bylo by bývalo pro signorii jen spojení císaře, Španěl a papeže proti tomuto projektu. Nebezpečí podobné aliance, jež by ovšem ani spoje-

¹⁾ Nuncius L. Taverna z Benátek 22. března 1593: došla zpráva, že se v Cařihradě veřejně uvažuje o protiturecké lize. Sinan paša se stal velkým vezírem za 200.000 soltaninů, které vyplatil spahiům. Nařídil, aby se vystrojilo 100 galer a hrozil, že je pošle do moře Jaderského. V Uhrách dal vyhlásiti válku proti císaři a domu rakouskému, „se bene si credeva che l'havesse fatto per suo interesse a fine d'indurre Sua Mtà Cesarea a donarli una buona mancia.“ — *Arch. Vat., Nunziatura di Venezia*, t. 30, f. 72—74.

²⁾ Nuncius L. Taverna z Benátek 27. března 1593: o podniku benátském proti Uskokům nepsal paša Benátčanům nic, jen veliteli benátského loďstva v zálivu Kvarnerském Tiepolovi, kterému hrozil vjezdem tureckého loďstva do zálivu Jaderského. — *Arch. Vat., Nunziatura di Venezia*, t. 30 f. 72—74.

nými silami se nevyrovnala signorii na moři, bylo by přece překážkou benátskému plánu. Ježto pak signorie zatím již po jednáních na podzim r. 1592 pozbyla naděje, že se jí podaří získati pro tuto věc císaře, pokusila se najíti se zdarem jejího obhájce v kurii. Viděli jsme již, jak vskutku od podzimu r. 1592 kurie přes všechny námitky, které vzbuzoval v ní postup Benátčanů, zejména jejich spojení s loupežníky na moři Jaderském, sekunduje účinně diplomacii benátské u dvora císařského v této věci. Benátský vyslanec P. Paruta v Římě musil hráti ovšem hru neobyčejně složitou a jemnou, mírně odporovati papežovu přání po benátské akci protiturecké a nezbavovati ho naopak vši naděje do budoucna, na druhé straně pak zdůrazňovati obecně prospěšný účel friaulské pevnosti. Signorie získavši zásluhou hlavně Parutovou pomoc papežovu, neohlížela se již tuze na mínění pražského dvora. A tak sotva tomu počasi na jaře r. 1593 dovolilo, započalo se se stavbou pevnosti tam, kde určili její inženýři na sklonku minulého roku. Zahájení stavby byl dodán ráz zvláště okázalý. K položení základního kamene vyslala signorie pět předních senátorů: Martina Grimana, jenž brzy na to se stal dožetem, Jakuba Foscariniho, Leonarda Donata, Marka Antonia Barbara a Zachariáše Contariniho. Na oslavu této uhlálosti ražena mince, na jejímž rubu se četl úkol pevnosti tak, jak jej vykládala signorie domu rakouskému: „Forum Julii, Italiae & Christianae fidei propugnaculum.“

Zatím hlavním úkolem benátského vyslance v Římě, P. Paruty, bylo získati čas. Kardinál Spinola jako viceprotektor říše koncem dubna 1593 tlumočil papeži stanovisko císařovo takto: „Nejlépe bude, když s obou stran budou jmenováni komisaři a odeberou se na hranice.“ Naproti tomu papež žádal, aby dal císař v té věci plnou moc vyslanci, kterého vysílal do Říma. Když Kliment VIII. sdělil Parutovi tento rozhovor, prohlásil benátský zástupce podle své poslední instrukce z 12. prosince 1592, že nepokládá nyní jednání podobné za vhodné, stavba pevnosti nesnese prý odkladu a nelze o ní jednati současně se stavbou hranic.¹⁾

Teprve bezohledný postup signorie probudil císařské rádce a od projevů akademických je pohnul k diplomatické akci. Císař vida, že je márně protestovati u benátského vyslance i nuncia proti stavbě pevnosti, obrátil se na *krále španělského*. Viděli jsme, jak za pobytu císařského vyslance v Madridě, Khevenhüllera, u dvora císařského 1592 vzrostlo napětí mezi Prahou a Madridem. Brzy však nastalo uvolnění. Podobně jako za obdobných jiných změn politických třeba hledati vysvětlení v individualitě císařově. Zdá se, že zejména žádost Filipa II., aby arcikníže Arnošt byl vyslán do španělského Nizozemí, se setkala u císaře s velikým porozuměním. Vzestup arciknížete Arnošta, který se počal jeviti nejvhodnějším nástupcem v říši, měl Rudolfa k tomu, aby ho dostal co nejdále od svého dvora. Ať však již důvody zlepšení styků císařových s Madridem r. 1593 byly jakékoli, pro-

¹⁾ P. Paruta z Říma 6.—27. března 1593, La Legazione di Roma I.

spěly ve věci benátské císaři. Tajná rada se obrátila na císařského vyslance Khevenhüllera, jenž se vracel počátkem roku 1593 přes Štyrský Hradec a Itálii do Madridu. Odevzdali mu zvláštní memoriál pro krále španělského, který byl vypracován s příbráním „ministrů“ štyrskohradeckých, v němž po způsobu dobovém se vykládal neobyčejně obšírně vývoj sporů domu habsburského s Benátkami a uváděly se důvody, které tehdy císaře vedly k protestu proti stavbě pevnosti. V memoriálu žádal císař Rudolf II. Filipa, aby španělský vyslanec u kurie (byl jím tehdy vévoda Sessa) dostal instrukci, zakročiti u papeže, aby Benátčané přijali ve věci hranic prostředkování papežovo. V pamětním spise se uvádělo několik možností hranic, s nimiž císař projevoval ochotu souhlasiti.¹⁾

Zlepšení styků s Madridem souvisí i se žádostí Rudolfovou o pomoc na válku tureckou ve *Španělsku*. Viděli jsme, jak dosud se císař spokojoval prostřednictvím papežovým. Ale v instrukci, kterou dostal Khevenhüller dodatečně po svém odjezdu (datována je z 8. února 1593, ač o ní pracoval Jakub Kurz již od léta 1592), je válka turecká na místě prvním. Směrnice, jichž se tu dostalo hraběti Janu Khevenhüllerovi, jsou rozličně poučné pro tehdejší tureckou politiku císařovu vůbec. Velikost nebezpečí tureckého, jak instrukce vykládá shodně s nedávnou instrukcí pro Kobenzla, je taková, že císař, jenž je především ohrožen, nemůže se ubrániti vlastními silami. Neboť je vyčerpán válkami (vzpomíná se tu jmenovitě války belgické, francouzské, kolínské a štrassburské) i spory uvnitř říše. Proto se obrací císař na krále španělského, jenž tolikrát projevuje svou horlivost pro věc křesťanskou. Po této po způsobu dobovém exaltované výzvě ku pomoci křesťanské, následují praktické rady vyslanci, jak postupovati. Khevenhüller měl především usilovati o pomoc peněžitou. Teprve, když by jí dosáhl, mohl přijmouti i nabídnutou pomoc vojenskou, ale jen tehdy, když jí bude lze užiti na tureckém bojišti po delší dobu a bude-li zaručena výplata žoldu, tak aby se nebylo třeba ve vojsku obávati výtržností. Teprve dosáhne-li císař přímé pomoci Filipovy, má se snažiti vyslanec o to, aby přiměl Filipa II. k otevřené válce protiturecké. Zde jest rozdíl mezi stanoviskem kurie a císařského dvora nejpatrnější. Papež vycházeje z potřeb všeho křesťanstva (jak on je chápal) a chtěje zvýšiti prestiž kurie jako ústředí společného boje s nevěřícím přeje si válku s Turky, císaři běží jen o bezpečnost jeho území; válka, rozumí se obranná, je mu vskutku jen „ultima ratio“. Pražský dvůr vidí rád, jestliže se jiní pouštějí do války s Turkem, aby oslabili turecké nebezpečí, hrozící říši. Kdyby však jiného nebylo, tedy nesnáze finanční a spory mezi rádci nutí císařský dvůr k politice převážně defensivní. Instrukce Khevenhüllerova je toho dalším svědectvím, které by postačilo, kdybychom ani neznali skutečného postupu pražského dvora ve věci obrany protiturecké na podzim 1592 a nevěděli, jak podle

¹⁾ Memoriál o friaulských hranicích otištěn v Khevenhüllerových „Annales Ferdinandei“ I., str. 1078—1090.

rozkazů císařského dvora se snaží současně i později Kreckwitz, přes ne-
příznivý vývoj poměrů, když dosáhl počátkem 1593 Sinan paša úřadu
velkého vezíra, udržeti mírové styky s Cařihradem.

Měl také působiti Khevenhüller podle své instrukce¹⁾ na krále španěl-
ského, aby pokud může, přiměl k válce protiturecké *Peršany*. O všech

¹⁾ „Postquam hoc tempore nullum nos negotium magis premit aut urget,
quam turcicum, unde non tantum nobis ac subditis nostris, sed vicinis etiam ac
remotioribus late populis incommoda et pericula in dies maiora imminere videamus,
quam miser in praesenti finium nostrarum status sit, ex iis quae his in partibus coram
didicit orator noster minutim vivideque exponet, idque hoc potissimum, ut Ser^{ti}
ipsius summa ad oculos necessitas ponatur, qua re cogamur auxilia undequaque
postulare, communis reipublicae christianae calamitati ut evitetur et ad tuendam
salutem publicam, quae necessaria sint, ut conquirantur.

Hostem cum quo nobis res sit tam immensae potentiae esse, quod Ser^{tas} ipsius
minime ignoret, adversus quem vires nullae quantumvis maximae satis magnae sint,
malo id suo experiri non christianos tantum sed barbaros etiam remotissimos quos-
que et potentissimos principes, qui pacem ab ipso magno redimant.

Hic quam perfide atque impie, nuper quae sancte nobiscum renovata erat,
pacem violarit, quantam ditionibus nostris cladem intulerit, iamdudum Ser^{tem} Suam
procul dubio intellexisse dicet, ut narratione longiore haud opus sit.

Nos quidem praetermissuros esse, ut interim pacis condiciones utrinque san-
ctae ac nuper renovatae *cum eorum, quae nobis hostiliter erepta sunt restitutione* (do-
plněno po straně, potom však škrtnuto) apud sultanum urgeantur, ne ad apertum
bellum, quod gravi periculo plenum hoc tempore foret, veniatur, sed commodius
id succurrere esse, si vim vi Turcae fortiter alacriterque ac strenue repelli, animos-
que opponi imperterritis videant.

Quoniam autem, ut securius consilium ac tempestivius capiatur, pessima
nos quaeque metuere oportet fore, ut pertinacissimus hostis in nos vires, quas habet
maximas, convertat ditionesque nostras manifesto Marte oppugnet, postquam pacem
cum Persis et cum aliis gentibus quasi certam ad suum nutum habet, victoriis, que
frequentibus et magnis etsi non absque suorum clade obtentis elatus atque altos
sibi spiritus sumens ingentemque thesauri molem iam a multis annis collectam animo
revolvens, potentiam suam militari praefectorum iactantia sibi ob oculos positam
cogitatione haud dubie metitur. Etiam nostrae nobis rationes accuratior trutina
perpendendae, maturiorique iudicio considerandae sunt, ut quem eae nervum ha-
bent, intelligatur.

Quod dum facimus invenire nos a rebus, quae ad tantum bellum necessariae
sint, valde nos horum iniuria temporum imbecilles esse, exhaustam viris Germaniam
diuturno bello Belgico, Gallico et Coloniensi atque adeo exhauriri in dies magis magis-
que, quod novum bellum in episcopatu Argentinensi gliscat, atque aliae alibi turbae
dentur. Contributiones imperii aliasque conflandae pecuniae rationes ordinarias,
iam diu consumptas esse ac multiplicibus aerarium nostrum in publicos usus expensis
quotidie faciendis gravatum: dissidere inter sese vel aperto bello ac perniciosis factioni-
bus vel latente aemulatione atque invidia eos principes, a quibus sperari auxilia possint.

Cum vero Ser^{tas} ipsius eximium et ardentem suum in rem publicam christia-
nam ubique terrarum iuvandam zelum in dies illustrius declaret, de qua nobis in-
primis pro coniunctissima sanguinis propinquitate ac necessitudine dum non tantum
augustae domus nostrae austriacae, verum etiam universi populi Christiani dignitas
ac salus hic defendenda est, plurimum polliceamur, poscere nos, ut pro ea, qua pollet
potentia et opum maximarum facultate opem in hanc tam piam, tam salutarem

věcech měl jednati císařský vyslanec nejen s králem, ale i s císařovnou,
vdovou po Maxmiliánovi II., která žila trvale u španělského dvora a
podle svých sil a názorů se snažila prospívati císaři. Instrukce vytýkala
závěrem zcela v duchu dosavadní politiky pražského dvora a to zvláště
důrazně, že k úspěšnému vedení války protiturecké je třeba zastaviti

planeque necessariam expeditionem liberali manu conferat Ser^{tem} ipsius non solum
nos insigniter demerituram, sed et magnam inde laudem ubique gentium et immarcessi-
bilem (!) in caelis mercedem inventuram esse.

Cum deinde ad auxilium sive subsidium speciatim venietur, orator noster
omnino urgebit, ut pecuniarium tanquam expeditissimum atque opportunissimum
conferatur, in quo urgendo tan diu (!) quibuscunque aptis ad permovendum S^{tas} ipsius
animum rationibus utetur, donec quod petitur impetretur. Eo autem impetrato, si
et copiae militares Hispanicae forte ultro offerentur, pro singulari id beneficio accep-
tandum erit, ita tamen, ne ad pauculos tantum menses militent, mox revocentur,
sed ut eo usque relinquuntur, donec necessitas praesens flagitet, utque stipendiorum
tempestive solvendorum ratio certa ac prompta sit, ne per eorum defectum tumultus
aut alia exoriri incommoda queant. In quibus copiis, ut magnum robur ponendum,
sic magnam Ser^{ti} ipsius inde gloriam promanaturam.

Quoniam vero etiam ad res praeclearius gerendas et ad distrahendum hostis
vires multum momenti allaturum est, si Ser^{tas} ipsius pro iis occasionibus et opportuni-
tatibus, quas terra marique habet, non tantum illius oras diversis locis infestet, sed
apertum etiam illi bellum inferat, Ser^{ti} ipsius id orator noster modis omnibus *sed*
non antequam superiora auxilia impetraverit (doplněno po straně) persuadere nitetur.
Si praeterea Ser^{tas} ipsius qua via aut modo efficere poterit, ut Persae bellum adver-
sus Turcas continuent, id non solum nostris his regnis ac ditionibus, sed et toti orbi
christiano commodum et opportunum ostendet.

Sed de his omnibus cum ser^{ma} et augusta imperatrice domina genitrice
nostra colendissima conferendum ipsiusque tum consilium et iudicium, tum auxi-
lium, ut postulata facilius impetrentur, adhibendum erit.

Cum denique expeditio haec contra immanissimum et aeternum christiani
nominis hostem monstrum illud horrendum, ingens et vastum suscipiatur, quod
omnia paulatim orbis terrarum regna insatiabili cupiditate devoret, quod nulla
christiani sanguinis unda satietur, optandum esse quam maxime, ut adversus illud
christianorum omnium vires concordibus armis, motibus ac bellis intestinis, per
quae in propria viscera misere crudeliterque saevitur, compositis convertantur et
universalis, quam hostis ille ferocissimus nobis machinatur et cui civilis et intestina
haec discordia nostra viam sternit, perniciēs avertatur.

Proinde nos quantum pro officii nostri munere possimus, in eo iam totos esse,
ut principum populorumque inter se animos in Germania conciliemus, utque ea,
quae turbata sunt ad pristinam quietem tranquillitatemque revocemus. Legatos nos
varios in diversas partes mittere rationes eo omnes inire, de comitiis imperialibus
habendis consilia capere et cum principibus electoribus communicare, nihil eorum,
quae adhiberi possint aut debeant, intermittere.

Si iam Ser^{ti} ipsius haec consilia probentur, ut etiam in vicinis regnis, ditioni-
bus ac provinciis Galliae, Angliae, Belgii pax universalis tentetur, ut belli perniciosi
incendium, quod in dies latius pervagatur, restingui possit, nos omnes inire rationes
paratos esse ac diu quidem id, quod etiam electoribus probetur, in animo habuisse
verum nihil auspici ante voluisse, quam de mente Ser^{tas} ipsius certiores fieremus.
Esse igitur quod et suam hac in re voluntatem, *quam primum fieri possit, declaret, ut*
quaecunque eo pertineant, maturentur“ (doplněno po straně). — Hannover, StA Y 17 III.,
f. 564—573, „Instructio Hispanica pro barone Kevenhüllero“ z 8. února 1593, koncept.

vnitřní boje v křesťanstvu. Uváděla, jak císař vyslal posly do říše a jak se všemožně snažil obnoviti mír. Je však třeba, aby k němu došlo také ve Francii, Anglii a Belgii.

Na počátku r. 1593 dozával vskutku úmysl *papežův* zahájití velkorysou akci protitureckou. Neodvracely ho od ní nezdary, s nimiž se dosud setkal, malý úspěch u států italských, vyhýbavá odpověď ze Španěl a nepříznivý vývoj u dvora císařského. Viděli jsme, jak nuncius Speciano od svého příchodu k pražskému dvoru jen nesnadno se orientoval v poměrech a jak přes obšírnou písemnou informaci svého předchůdce Caetana, nedovedl správně odhadnouti dosah různých politických akcí, tím méně pak mohl porozuměti osobě císařově. Důsledkem toho bylo, že zprávy, které posílal do Říma, kolísaly prudce mezi optimistickým a pesimistickým odhadem císařské politiky k Turecku. Přispívaly k tomu zajisté také informace, které dostával od císařských rádců a v nichž se zračily nejenom skutečné různosti názorové, které byly tehdy mezi císařskými „ministery“, ale také vedlejší úmysly, takže začasť neodpovídaly řeči skutečnému smýšlení informátorovu.

Nejistota o dalším vývoji císařské politiky spojila se s vrozenou důkladností a pomalostí papežovou, který rozhodnuv se sám pro akci, dal o ní nejprve jednati v *kongregaci německé*. Ta sešla se za nepřítomnosti kardinála Ludvíka Madruzza v březnu r. 1593, v domě kardinála F. Spinoly, viceprotektora říše. Jednání bylo dlouhé a mínění se rozcházela. Někteří z kardinálů, především exponenti politiky benátské, byli vůbec proti turecké válce a navrhovali, aby papež císaři poradil prodloužití příměří stůj co stůj. Ti, kteří radili k válce (patrně hlavně stoupenci směru španělského) rozcházeli se v názoru o rozsahu příští diplomatické akce papežovy. Byla tu především otázka, zda se má obrátiti kurie, jako se již stalo v obdobných případech dříve, i na panovníky protestantské; mezi kardinály ani tentokrát nechybělo hlasů pro tento postup, pro který svědčilo také jednání císařovo s králem dánským.¹⁾

* * *

Vyčkávací politiku ve věci turecké války, kterou císařský dvůr sledoval od srpnových porad pražských, můžeme stopovati také ve válečných přípravách v *říši* a v *zemích dědičných*. Zdůraznili jsme již, že hlavním zájmem Rudolfovým tu bylo, získati co nejvíce okamžité, zejména peněžité pomoci na válku, aniž se sám zavazoval k rozhodné politice protiturecké a aniž musil svolati příliš brzy říšský sněm. Pomoc vojenská a peněžítá, již takto v letních měsících r. 1592 císař získal v *Čechách* na *Moravě*, ve *Slezsku*, v *Dolní* a *Horní Lužici*, v *Horních Rakousích*, v *Tyrolsku*, v *Korutansku*, v *Gorici* a u *arcibiskupa salcpurského*, byla za daných

¹⁾ P. Paruta, La Legazione di Roma I.

poměrů slušná a vysvětlíme ji jen přepjatým a panickým strachem zemí přímo nebo nepřímo tureckým náporom ohrožených.¹⁾ Mnohem hubenější byl proto výsledek v *říši* přes Pezzenovu cestu na podzim. Ve Frankfurtě byl vytištěn leták, šířený po celém Německu, v němž se panovníci napomínali, aby nedávali císaři peníze, poněvadž prý císař předstírá válku proti Turku, ale chce užiti peněz proti Štrasburským a jiným protestantům.²⁾ Po porážce turecké u Brestu došlo na pomezí chorvátském a uherském jen k místním srážkám. Tak v září po delším zbrojení Hasanově k novému jeho výpadu v Turopolji, který následoval výpad paši szigetského u Kaniže a jeho vpád na chorvátské hranici v polovici října. Vojenské operace císařské postupovaly po srpnových poradách pražských jen váhavě. Markrabě burgavský přijel do Štyrského Hradce, kde dlel již po návratu z Prahy arcikníže Arnošt, dne 9. října, ale teprve 26. října se dal dále na cestu do Pettau a teprve 6. listopadu přijel do Záhřeba, který byl tehdy střediskem císařských operací v Chorvátsku. Salcpurské vojsko vyrazilo v síle 2000 mužů teprve 28. října ze Salcpurku pod Hanibalem z Raitenau. Podle rozkazu arcibiskupova nemělo urazití denně více než 3–4 míle. Na přání arciknížete Arnošta měli je doprovoditi komisaři korutanští. Doprava se měla díti původně z Běláku (Villach) do Pettau na vorech po Drávě. Ale arcikníže Arnošt přistoupil na návrh radů korutanských a dal dopravit vojsko z Radstadtu údolím Enže do Pettau. Dne 3. listopadu je Jakub Hanibal z Raitenau ještě v Radstadtu. Vleklé bylo jednání s velitelem žoldnéřů Melicharem z Rödernu. Zavázal se, že bude s 500 jezdcí dne 10. listopadu na místě přehlídky, a že ostatních 500 jezdců bude míti připraveno tak, aby do konce března 1593 si mohl býti jimi jist. Ale ještě koncem prosince 1592 smlouva neuzavřena. Rödern žádal 1000 zlatých měsíčně žoldu, kdežto obvyklý žold činil 300 zlatých. Podzimní deště ztěžovaly brzy operace císařských i Turků. Sáva se silně rozvodnila. Proto konečně usneseno ve vojenské radě císařské, pokračovati v operacích až na jaře.³⁾

K císařskému dvoru docházely zprávy o chorvátských a uherských válečných událostech stále ještě velmi nedokonale. V první polovici října vyslán kurýr k císařskému vyslanci Kreckwitzovi (který v srpnu podal zprávu do Prahy o triumfu tureckém po pádu Bihače) do Cařihradu s novou instrukcí. Vyslanec měl slíbiti sultánovi dlužný dar, ale zároveň žádati obnovu příměří a vydání míst obsazených Turky toho roku.⁴⁾ Počátkem

¹⁾ Vypočítává ji podrobně Alfr. H. Loebl, Zur Geschichte des Türkenkrieges II. 102–110, takže není třeba je v podrobnostech tu opakovati.

²⁾ Aviso nuncia C. Speciana ze 27. října 1592, Milán, Ambrosiana D 124, f. 321–323. Bližších dat o letáku jsem se dosud nedopátral.

³⁾ O válečných operacích v Chorvátsku a v Uhrách na podzim r. 1592 Alfr. H. Loebl, Zur Geschichte des Türkenkrieges II., str. 116–129.

⁴⁾ Loebl, jenž užil oddělení „Turcica“ vídeňského státního archivu, této instrukce nezná. Uvádím ji podle avisa nuncia C. Speciana z 13. listopadu 1592, Milán, Ambrosiana D 124, f. 316–317. Obsah její, jak jej sděluje nuncius, shoduje se s tím, co víme jinak o císařské politice v Cařihradě na podzim r. 1592.

listopadu očekávali v Praze den ze dne zprávy o nějaké srážce císařského vojska s Turkem, neboť koncem října měli být všichni na hranicích (odhadováno, že počet císařského vojska nepřesahuje 20.000) pod arciknížetem Arnoštem, který měl prý zakrátko postoupiti své místo markraběti burgavskému.¹⁾ Naděje nunciovy v nové srážky císařských s Turkem však zklamaly. Již v polovině října hlásil z Prahy neshody mezi veliteli císařskými, kde proti sobě stáli Němci a Uhři, katolíci a protestanti.²⁾ V prosinci opustila již nuncia všechna naděje. Počítalo se sice, že je vojska císařského více než tureckého a tvrdilo se všeobecně, že kdyby císařští velitelé byli svorní, bylo by lze již podniknouti něco dobrého,³⁾ ale podle zpráv docházejících do Prahy byla ve vojsku císařském veliká nekázeň. V předpokojí císařském prý řekl jeden z důstojníků otevřeně, že tam (na hranicích) neposlouchají ani jediného velitele nebo podvelitele.

Více než kdy jindy se tehdy věřilo v Praze, že dojde co nejdříve k formálnímu *obnovení příměří* s Vysokou Portou. Z nepřítomnosti Pezzenovy (který se však vrátil brzy koncem prosince) se usuzovalo, že odjel již s darem do Cařihradu. Koncem prosince došly do Prahy z uherského bojiště zprávy, které mohly jen utvrditi císařský dvůr v mírových úmyslech. Vojáci arciknížete Ferdinanda Tyrolského se vrátili z bojiště ještě dříve než uplynula doba, na niž byli naverbováni. Podobně se vrátili jezdcí Nadasdyho, poněvadž nemohli snést nedostatek potravin a nezvyklou zimu. Markrabě burgavský odešel z císařské služby na rozkaz svého otce arciknížete Ferdinanda Tyrolského, ježto nemohl dostati plat (provisione) 6000 florinů (= 4000 scudů) měsíčně. Sám však potom smluvil plat na 3000 florinů a zůstal v císařských službách. Koncem října došlo k jakési krizi mezi rádci císařskými. Benátský vyslanec i nuncius píše o neshodách mezi Rumpfem a Trautsonem; Trautson podal demisi z úřadu dvorního maršálka, který zastával od smrti Adama z Dietrichštejna, a vzdal se předsednictví rady dvorské. Jeho nástupcem se měl státi Hornstein. Koncem prosince uváděli rádci císařští, že se již vydalo na tureckou válku více než 200.000 tolarů, ač se zatím nic nevykonalo.⁴⁾

Nesnáze císařovy vzrostly událostmi na *sněmech*, které se sešly r. 1593. Kdežto *sněm český* oposicí Jiřího Popela z Lobkovic zmařil proposice královské, *sněm uherský* vznesl směle proti žádostem císařovým zesíleně staré požadavky stavovské. Viděli jsme, jak se srpnových porad pražských

¹⁾ Aviso nunciovo z Prahy 10. listopadu 1592, Milán, Ambrosiana D 124 f. 324—325.

²⁾ Aviso nunciovo z Prahy 17. října 1592, Milán, Ambrosiana D 124 f. 325—327.

³⁾ Aviso nunciovo z Prahy 8. prosince 1592, l. c., f. 330—331.

⁴⁾ Aviso nunciovo z Prahy 22. a 29. prosince 1592, Milán, Ambrosiana, D 124, f. 333—335, 335—336. O demisi Trautsonově avisa nuncia C. Speciana z 3. a 17. listopadu 1592, Milán, Ambrosiana D 124 f. 323—324, 325—327; ben. vyslanec Dolfín 17. listopadu 1592, Dispacci di Germania, sv. 19, str. 277—278.

zúčastnili také zástupci uherští. Na rozdíl od rádců z jiných zemí dědičných vedli si tu více jako zástupci stavovští. Namítali zejména, aby na velení protitureckému vojsku v Uhrách měli náležitý podíl. Proto, když Nadasdy přišel s nabídkou, že bude císaři neustále vydržovati na účet uherského království 2000 jezdců a 10.000 pěších, třebaže tehdy sháněl císařský dvůr, jak jsme uvedli, pomoc kde se dalo, setkal se tento návrh s nedůvěrou císařských rádců. Obávali se, podle slov nunciových, aby tento bojovný národ nebyl tak vyzbrojen, zejména není-li tam dosud většího počtu vojska z říše.¹⁾ Podobné neshody za porad srpnových byly jen slabou předzvěstí dalších požadavků uherských.

Sněm uherský, svolaný císařem na 25. ledna 1593 do Prešpurku, byl prvním od roku 1587. Císař vyslal k němu jako svého plnomocníka arciknížete Matyáše, jenž jako správce zemí rakouských po odjezdu arciknížete Arnošta k chorvátskému bojišti do Štýrska (v září 1592) měl z Vídně tam nejbližší. Ale snad nepůsobila jen tato skutečnost. Rudolf při řešení otázky nástupnické v říši obával se tehdy především Arnošta, jenž byl skoro veřejným kandidátem kurie a těšil se také sympatiím Španěl. S arciknížetem Ferdinandem Tyrolským byl pražský dvůr v neustálých sporech a napětí, jež potrvávalo až do smrti vladaře tyrolského, jenž jinak sběratelskými zálibami tolik se podobal svému císařskému strýci. Arciknížete Matyáše neměl sice Rudolf již tehdy rád a nemohl mu odpustiti neslavný jeho odchod z Flander, nejevil se však dosud ani podezřívavému císaři sokem nebezpečným. Mohl mu proto svěřiti posláni uherské s plnou důvěrou. Ukázalo se, že bylo mnohem nesnadnější než se zdálo na počátku.

Středem jednání sněmovního podle přání císařova se měla státi nová pomoc stavů uherských proti Turkům. V proposici císařské ke sněmu (z 30. ledna 1593) se vykládalo, že císař koná všechny nutné přípravy ke sněmu říšskému, ale že zároveň posílá do všech krajů blízkých i vzdálených legáty se žádostí o pomoc proti Turku. Zveličuje takto horlivost svou v přípravách války turecké žádal císař důrazně větší a okamžitou pomoc stavů uherských. Ti však užili sněmu, jenž tak dlouho již se nebyl sešel, a patrně peněžní a vojenské tísně císařovy, aby směle vystoupili se svými stavovskými desideraty. Stěžovali si do správy církevní v Uhrách, uváděli, že císař nepřichází na sněm nikdy osobně, žádali o „consilium trimestre“, volbu palatina a účast na obraně protiturecké. Ještě více než císař zveličovali stavové uherští turecké nebezpečí pro Uhry a odůvodňovali jim domnělou nedostatečnost příprav císařských a nutnost, aby sami do věci iniciativně zasáhli. Žádali proto, aby směli sami vyslati posly k císaři, k papeži i k jiným panovníkům křesťanským se žádostí o pomoc, žádali tedy takřka, aby císař resignoval na vůdcovství v boji protitureckém a oni jako zmocněnci všeho křesťanstva vedli Evropu proti Turku. Ne-

¹⁾ Nuncius C. Speciano papeži Klimentu VIII. 24. srpna 1592, Milán, Ambrosiana D 124, f. 73—75.

bezpečí prý je takové, že kdyby jen jediná pevnost v pomezí se ztratila, byla by nevyhnutelná ztráta celého království.

Proti požadavkům podobným bylo vystoupiti i Matyášovi, který podle přání císařského dvora si měl vésti v Uhrách co nejmírněji, jen aby získal rychlou a vydatnou pomoc uherských stavů, a také sám osobně nechtěl si jistě znepřáteliti Uhry, které mohl ještě v budoucnosti potřebovati. Matyáš omlouval císařovu nepřítomnost a odvolával se na svou plnou mcc, již v Praze pro jednání se stavy dostal, vykládal, že třeba rozlišovati mezi obranou království uherského, jež přísluší ovšem stavům spolu s králem, a obranou hranic, které jsou ochranou celé říše, na něž platily také jiné země (na hranici severouherskou jak známo také česká koruna) a jež je tedy věcí výhradně císařskou, sliboval zavedení „consilia trimestre“, jak je žádali stavové, ale rozhodně odmítl jmenování palatina, pro něž není prý vhodná chvíle.

Zejména však vystoupil Matyáš proti úmyslu stavů, vyslati samostatné posly se žádostí o pomoc proti Turkům k papeži a k jiným panovníkům křesťanským. Byl by to vskutku projev neschopnosti panovníkovy a nedůvěry stavů k němu před celým světem. Matyáš uváděl proti tomu, co již císař v té věci sám udělal, a že by nebylo nic platno obcházet se žádostí o pomoc jinde. Na tuto rozhodnou řeč arciknížete změnili stavové poněkud svá přání a pokusili se je uvésti v soulad s potřebou císařské autority. Chtěli nyní nejprve vyslati své posly k císaři a potom teprve se obrátiti s jeho souhlasem a doporučením k panovníkům jiným. Ve věci své vlastní pomoci, na niž naléhal Matyáš, vedli stavové řeč známou ze všech uherských shromáždění stavovských šestnáctého věku. Líčili svou opuštěnost a v křiklavých barvách nebezpečí turecké. Na hranice přispívají ročně 36.000 zlatých (florenorum) a na vydržování vojenských koní 54.000 zlatých. Kromě toho vydáno při obraně proti nájezdům tureckým přes 100.000 zlatých. Stavové nezapomněli ovšem v tomto výkladu ani na neúrodu a škody způsobené vojáky. Na konec projevíli sice zásadní ochotu povolití císaři vojáky (sumu zatím opatrně zamlčující), žádali však spolu císaře, aby bylo náležitě vojsko na hranicích doplněno, žold mu pravidelně vyplácen, a aby císař přišel na příští sněm uherský, který stavové tu určovali r a 15. ledna 1594 do Prešpurku.

V odpovědi na tyto požadavky stavovské prohlásil především arcikníže Matyáš, že není pro to, aby stavové vyslali k císaři své poselstvo, ledaže by se chtěli dohodnout s ním o tom, co by se mohlo učiniti i zde. Rozhodně odmítl rady, které stavové dávali císaři pro jeho jednání o pomoc proti Turkům s jinými panovníky. Neboť císař nepotřeboval prý takového napomenutí stavů, vždyť již jednal s papežem i s panovníky křesťanskými. Jednání je však dlouhé a nesnadné a nelze se na ně spolehnouti, jak ukazují někdejší porážky Zikmunda u Nikopole, Vladislava u Varny, Ludvíka u Mohače. Matyáš vytkl stavům, že přepínají, líčíce svou opuštěnost, vzpomínal, co pro ně již císař udělal a ptal se řečnický, proč by mu ne-

mohli věřiti i napříště. Musil ovšem přiznati stavům, že stav hranic není prost nedostatků (vždyť stížnosti stavů uherských shodovaly se tu namnoze úplně s dobrým zdáním srpnových porad pražských, kde, jak jsme se zmínili, vyplynul patrně právě z účasti zástupců uherských), ale ukazoval, že je naděje v brzkou pomoc říše. Ovšem jsou hranice příliš dlouhé a mezi pevnostmi takové vzdálenosti, že pomoc říše nepostačí. Chtějí-li stavové vyslati posly do ciziny se žádostí o pomoc, nechť tak učiní se souhlasem císařovým na chystaný sněm říšský.

Podle arciknížete Matyáše, zcela v duchu tehdejší politiky pražského dvora, hlavním úkolem byla okamžitá *obrana hranic*. A jestliže zrazoval stavy od vyslání zástupců k cizím panovníkům, navrhl (nevíme zda s vědomím a souhlasem císařovým), aby Uhři jednali přímo se sousedními zeměmi, s Rakousy, Štýrskem a vedlejšími zeměmi, aby především tamější stavové poskytli podle slibu pomoc na opevnění hranic uherských. Ostatně podle názoru Matyášova bylo by lze svěřiti některá místa rytířům německým. Příspěvek Čech a Moravy na hranice je již zajištěn. Snad přispějí i Slezáci a jiní. Pak teprve požádá císař o větší pomoc říšské stavy. Neobyčejně ostře vystoupil však Matyáš proti stavovskému návrhu sněmu a pozvání císaře na něj: je to prý neslýchané a bezpříkladné, proti zvyku předků, zmenšení důstojnosti královské, jeho autority i veličenstva, konečně proti veřejným zřízením království, která ponechala svolávání sněmu podle potřeb věčných a časových rozhodování královského veličenstva.

Matyáš za těchto nesnadných jednání s uherskými stavy radil se s komorními a vojenskými rady a byl v neustálém písemném styku s císařem. Sděluje mu požadavky stavů (6. března), zdůrazňoval zejména, že Uhři chtějí poslati své vyslance k cizím panovníkům proto, poněvadž podle jejich soudu není opatřen Matyáš dostatečnou pravomocí, že však je zájmem císařovým, aby se sněm nerozešel bezvýsledně. Ptal se zejména na mínění císařovo o požadavku stavů, aby měli právo rozhodovati o komoře. Stavové zatím setrvali většinou při svých požadavcích. Opětne naříkali na desolátní stav uherského království a prohlásili pevnou vůli vyslati své posly k císaři, aby s jeho vědomím a souhlasem mohli je delegovati také k jiným panovníkům křesťanským. Dovolávali se tu příkladu Ferdinanda I. a žádali Matyáše, aby tento jejich požadavek podporoval. Uvítali Matyášův návrh společného jednání se zástupci sousedních zemí a království o lepším opevnění a obsazení hranic. Neboť bylo to již dávno prý jejich přání. Znova odůvodňovali potřebu stálého vojska. Uznávali sice námitku Matyášovu, že by zveličená pověst o něm mohla býti Turkovi záminkou k válce otevřené, již se chtěli ještě tehdy uherští stavové vyhnouti, ale vysvětlovali, že je nechtějí snad míti hotové v táboře, ale jen připravené pro případ otevřeného útoku. Teprve potom přešli k císařovým propositím nových nebo zvýšení starých berních požadavků: tak o dávku 6 zlatých ze dveří (daň podobná české dávce „z komínu“), jež se má však podle stavů vybírat podle nového soupisu, který třeba provésti a to ne komorou, ale zvlášt-

ními delegáty stavů ve dvou termínech o svátcích svatodušních a na sv. Martině po 3 zlatých; o přírážku 1 zlatého 20 denárů na opevňovací práce a dávku 1 zlatého 18 denárů na vydržování stálé jízdy; o taxu svobodných měst. Opětne však volali stavové po *příchodu císařově*. Připomínali Matyášovi, kolikrátě horoucně žádali císaře o příchod do Uher, jak jim císař dával naději a jak se konečně dohodli s arciknížetem Arnoštem, že budou jako věrní jeho poddaní účastní při rozhodování, ať již přijde císař sám nebo dá arciknížeti plnou moc. Stavové se omlouvali, že sami stanovili přesné datum příštího sněmu, neboť je to doba, kdy jedině císař by mohl přijeti, ježto později ho zaneprázdní říšský sněm. Konečně žádali, aby byl v horních Uhrách jmenován v Košicích nejvyšší velitel pro císařské vojsko v Uhrách a tak konečně přestaly neustálé spory mezi jednotlivými císařskými důstojníky.

Probrali jsme podrobněji tato jednání arciknížete Matyáše s uherskými stavů v měsíci lednu až březnu 1593, zejména požadavky stavů. Je z nich patrné, jakému nebezpečí se vydával císař, jakmile začal s nimi jednati o peněžní pomoci. Uskutečnění jejich desiderát znamenalo vskutku učiniti z Uher jakousi stavovskou republiku po vzoru polském. V zemi byl by nejvyšší stavovský úředník jako zástupce císařův. Stavové měli by v rukou finance, ježto by vybírali sami berně. Měli by v rukou vojsko, kterého v případě potřeby bylo by lze užiti i jinde než proti Turkům. Vojenská hranice, k níž přispívaly všechny země císařovy, změnila by se v nástroj mocenské politiky uherských stavů. Takové požadavky nemohly císařský dvůr povzbuzovati k válce s Turkem.¹⁾

* * *

Zatím co se kongregace německá, zřízená v březnu u kurie, dlouze radila, přicházely do Říma zprávy namnoze zmatené. Po informaci, že je válka turecko-císařská otevřena, přišla zpráva, že příměří císařovo s Turkem je již hotovo. Papež byl tehdy o tureckých věcech informován s mnoha stran. Nedostával jen zprávy svých nunciů v Praze, v Polsku a v Benátkách, ale i informace benátské prostřednictvím benátského vyslance u kurie, P. Paruty, a také španělské přes Dubrovník, zdá se, že prostřednictvím zmíněného již španělského vyslance Juana de Marigliano, který, jak jsme viděli, tehdy se zdržoval ještě v dalmatské republice, kde vyčkával odpověď na svůj list do Cařihradu. Zprávy o situaci na pomezí chorvátsko-slavonském zasílal papeži od svého návratu z Říma častěji Jan Kobenzl, který pobýval u dvora arciknížete Arnošta ve Štyrském Hradci. O vnitřním

¹⁾ O uherském jednání sněmovním 1593 Monumenta comitalia regni Hungariae VIII. 1888. O nepříznivém vlivu uherského sněmu na válečné odhodlání císařského dvora zmiňují se opětovně vyslanecké depeše z Prahy z této doby.

vývoji politickém na dvoře sultánově nebyl však papež zpraven dostatečně, nebo si aspoň nebyl jasně vědom dosahu tamějších změn politických, zejména nastoupení Sinana paši v úřad velkého vezíra. Zprávy o váhavosti císařově a jeho ochotě ku příměří přiměly kurii k tomu, že nařídila, aby nuncius Speciano nevyplácel druhou částku peněžité pomoci, již smluvil na podzim Kobenzl, dříve, než bude z postupu císařova zjevno, že peněz těch nebude užito k účelu jinému.

Nespokojenost papežovu s císařem zvyšovalo i chování dvora pražského při *vyslání nového vyslance* do Říma. Od smrti Víta Dornberga z Dorneggu zůstalo místo císařského orátora v Římě neobsazeno a kurie stále naléhala v Praze na vyslání nového zástupce císařova. Také nuncius C. Speciano ve své instrukci dostal příkaz, aby se odchod jeho urychlil. Tehdy, v červnu r. 1592, ujišťoval odcházející nuncius Caetano, že nový vyslanec do Říma bude vypraven co nejdříve. Jednání s kandidátem tohoto místa, hrabětem Leonardem Harrachem mladším, vleklo se však nad očekávání; tak došlo, jak jsme viděli, k vyslání Jana Kobenzla jako císařova zástupce mimořádného.¹⁾ Papež nepřestával ani nadále urgovati vyslání vyslance řádného, přispěl však nemálo k dalšímu odkladu požadavkem, aby vedle řádného vyslance císařského přijel do Říma také obvyklý posel gratulační. V té věci konečně císařský dvůr vyhověl poukazům na nedávné případy precedenční (Daun a Kurz r. 1586 k papeži Sixtu V.) a do Říma vypraveni na jaře r. 1593 Leonard Harrach mladší jako řádný vyslanec císařský a Rudolf Korraduz jako posel gratulační.

Papež naléhal na vyslání řádného vyslance císařského hlavně proto, že chtěl zasáhnouti jako rozhodčí do *sporů mezi císařem a Benátčany* o stavbu pevnosti ve Friaulsku za účasti řádných vyslanců obou stran. Signorie, která byla o tomto úmyslu papežově informována svým římským vyslancem P. Parutou, zůstávala, pokud bylo lze, ve věci jen trpným divákem.²⁾ Celé jednání ocitlo se vskutku v jarních měsících 1593 na

¹⁾ Na čas rozrušila kuriální prostředí otázka Uskoků ještě v březnu r. 1593, když přijel do Říma (10. března) dominikán Cipriano di Lucca, který o sobě tvrdil, že ho vyslal arcikníže Arnošt. Před tím byl již u velkovévody toskanského a vévody ferrarského, které žádal o pomoc pro Uskoky. Papeže chtěl přiměti ke kroku u Benátčanů. Přinášel také konkrétní návrhy na úpravu územních změn mezi Benátčany a zeměmi habsburskými. Jednal o tom s Cinthiem Aldobrandinim a s některými kardinály z kongregace německé, která v polovici března o jeho podnětech rokovala. Záhy byl však na rozkaz kongregace sv. oficia uvězněn, prý jak on tvrdil, na nátlak Benátčanů. — P. Paruta z Říma 13. března a 10. dubna 1593, La Legazione di Roma I. str. 131—132, 166, kde otištěn ve výtahu i dopis Senjských papeži, který Cipriano přinesl. Giov. Batt. Bernerio z Říma 27. března, 3., 10. dubna, 15. května 1593, Vídeň StA cod. 290 tom. 8. V této historii je mnoho nejasného. V Parutových depeších není zmínky o tom, že by byl ve věci zakročil. Tvrdí se tu, že se jen poznalo, že Cipriano se vydával nepravdivě za zástupce Arnoštova, byv vyslán jen Senjskými.

²⁾ Srov. výše str. 128.

mrtvém bodě. Benátčané, kteří se rozhodli provést plán stavby pevnosti stůj co stůj třeba proti protestům císařského dvora, dovedli svým římským zástupcem představit papeži věc tak, že oni jsou stranou postiženou a zároveň se vyhnouti prostředkování kurie, které tehdy císařský dvůr navrhoval. P. Paruta nepřestával zdůrazňovati, jak blahodárným dílem pro celé křesťanstvo je stavba pevnosti, jak se tu signorie pro jiné obětuje a jak císař nechce na takový podnik ničím přispěti . . . Těžce se dotýkalo tehdy papeže zejména odmítavé stanovisko španělské k jeho návrhům protitureckým. Když se s tím svěřoval papež zástupci signorie, přisvědčoval ten horlivě, zdůrazňoval potřebu španělské pomoci, vzpomínal tureckého vpádu do Itálie r. 1499 a užil situace k tomu, aby přesvědčil papeže o potřebě uznati Jindřicha Navarrského . . .¹⁾

V literatuře o smíru hugenotského krále francouzského s kurií nebyla, tuším, ještě doceněna složka *turecké politiky* na straně papežově. Jestliže dva moderní historikové zdůrazňují v Klimentovi VIII. duchovního dědice Sixta V.,²⁾ platí to o turecké politice aldobrandinského papeže spíše jen pro pozdější část jeho pontifikátu; na počátku převažuje více dědictví Pia V., zřetel papežův se obrací především na západ, jako vzor mu tane na mysli „svatá liga“ Benátek, Španěl, papeže a Toskany z r. 1571, která by se připojila k císaři. Jsou však svědectví, že Kliment VIII. od počátku pontifikátu vážně počítal i s možností, že Jindřich IV. se přidruží k protitureckému podniku. Chladné chování Španěl podněcovalo tyto naděje papežovy neméně než výslovné našeptávání diplomacie benátské. Císařská diplomacie, třebaže podle své povahy nesměle, kolísavě a pod všeobecnými frázemi „smíru v křesťanstvu“, od nastoupení Jindřicha IV. blížila se v této věci stanovisku benátskému a zakročila tu, jak se zdá, na podzim 1593 skrze Kobenzla v Římě dosti otevřeně.³⁾

Naproti tomu na *východě* je kurie od nastoupení Klimenta VIII. v protitureckých plánech neobyčejně zdržlivá. Snad přispívala k tomu autopsie, již získal Kliment VIII. o poměrech polských jako legát r. 1588. Také zprávy o odjezdu krále Zikmunda do Švédska na podzim r. 1592 nemchly podporovati dalekosáhlé plány. U sedmihradského vévody Z i k-

¹⁾ Svou politiku v jarních měsících 1593 charakterisuje P. Paruta sám výstižně takto (La Legazione di Roma I. str. 132): „Nel quale (t. j. ragionamento) io ho avuto a due cose insieme risguardo; ciò è al fare stimar questi apparecchi de' turchi quanto si conviene all'importanza della cosa, ed insieme a deviare il Pontefice dal fare a Vostra Serenità proposta di lega.“

²⁾ P. Herre, Papsttum und Papstwahl im Zeitalter Philipps II., 1907, str. 410. J. A. F. Orbaan, Rome onder Clemens VIII., 1920, str. 3.

³⁾ Mantovský vyslanec Guidobono Guidoboni píše z Prahy 14. prosince 1592 výslovně: „È verissimo che Sua Maestà ha fatto fare per il suo ambasciatore con S. Santità per l'accomodamento delle cose di Franza ufficio malissimo inteso dalli Spagnuoli, sicchè ha giudicato il signor Curtio non occorrere fare in nome di V. Altezza altro ufficio sopra ciò colla Maestà Sua.“ — Mantova, StA. Gonzaga E II 3, busta 467.

m u n d a B a t h o r i h o, poplatného Turku, na jehož postupu pro případ války v Uhrách neobyčejně záleželo, působil jako zpovědník od jara r. 1591 španělský jezuita Alfons Carrillo. Usiloval u tohoto chabého vladaře o odstranění protestantských rádců, kterým se nedávno podařilo vypuditi ze země jesuity a snažil se neobyčejně obratně ve slohu diplomatické školy svého řádu připravit půdu pro podřízení sedmihradského vévody římské autoritě i ve věcech politických. Kliment VIII. přijal ihned po svém nastoupení blahopřejného posla, kterého Zikmund Bathori vyslal do Říma po zprávě o volbě Innocence IX., jenž ji však přežil jen o několik dní. Nový papež Kliment VIII. se brzy rozhodl vyslati do Sedmihrad svého zvláštního zástupce. Jeho posláni nemělo však rázu politického, ale převážně povahu církevně-náboženskou. Bylo třeba zajisté nejprve zeslabiti vliv protestantských rádců na vévodově dvoře.

Nuncius Attilio Amalteo měl proto přiměti Zikmunda Bathoriho k tomu, aby povolal zpět jesuity, urovnal spory ve své rodině a zejména uzavřel sňatek s katolickou princeznou. Kurie mu tehdy, na jaře r. 1592, navrhovala některou princeznu francouzskou z rodu lotrinského, Guisů, Condé nebo Vaudemont. Habsburskou princeznu si kurie tehdy navrhnouti netroufala, neboť takový sňatek byl by znamenal válku s Turky, pro ni však nebyly tehdy podle informací papežových ještě nutné předpoklady. Vskutku, když počátkem května 1592 přijel Amalteo do Kluže, kde se zdržel přes měsíc, vyjednávali v Sedmihradském Bělehradě se Zikmundem Bathorim vyslanci turečtí. Zikmund Bathori přispěl zajisté r. 1592 Turkům znamenitě, když na naléhání anglického vyslance v Cařihradě Bartona byl dosazen v Moldavsku opět za vladaře pokřtěný žid Aron, nedávno ze země vypuzený a vévoda sedmihradský mu dopomohl vojensky k návratu. Jednání Amalteovo se Zikmundem Bathorim v červnu 1592, tedy právě v době, kdy pád Biháce a srážky na hranici chorvátské vyvolávaly možnost turecké války, nedotýkalo se této věci. Když pak na podzim srážky další udržovaly tuto možnost, netajil se vévoda sedmihradský míněním, že mu nebude lze vystoupiti proti Turku v případě válečného konfliktu mezi Vysokou Portou a císařem. Zdálo se vskutku, že v nejlepší případě se podaří vévodovi proti naléhání tureckému zachovati neutralitu.¹⁾ S tím také na podzim 1592 v Praze počítali, kdežto papež měl přece tehdy již lepší naději. Za to navázal císařský dvůr v prosinci r. 1592 v Praze tajná jednání se zástupci *kozáků*. Jakub Kurz sdělil tehdy nunciiovi C. Specianovi, že k císaři přišlo

¹⁾ Korespondenci Carrillovu vydal Dr. Veress Endre, Carrillo Alfons jezuita levezése és iratai, 1591—1618, v Mon. Hung. hist., Dipl. XXXII, 1906. Dokumenty k posláni Amalteově vydal rovněž Dr. Veress Endre, Relationes nunciorum apostolicorum in Transilvaniam missorum a Clemente VIII 1592—1600, v Mon. Hung. Vat. ser. II, sv. 3, 1909. Srovn. o posláni Amalteově v Sedmihradsku r. 1592 Fra kn ó i V i l m o s, Magyarország egyházi és politikai összeköttetesei a Romai szent-szekkel III (1526—1689), 1903, str. 230 a 231.

několik mužů vyslaných kozáky, kteří se nabízejí císaři velikým počtem ozbrojených proti Turku, jestliže dojde k otevřené válce v Uhrách. Tvrdili, že mohou začít válku s Turkem s 8000 až 10.000 muži. Odpovídalo tehdejší politice pražského dvora, jestliže je císař poslal zpět, žádaje je pouze, aby se navrátili na jaře příštího roku.¹⁾

Zdrželivost papežova na východě v této době se projevila nejlépe, když na počátku r. 1593, kdy se rozhodoval papež čím dále patrněji pro velkorysou akci protitureckou, na něho se obrátil chorvatský biskup P e t a r Č e d o m i l (poitalštěně zván Pietro Cedolini, Cedulini). Tento biskup, zprvu v Noně (do r. 1581), později v Lesině, poznal jako církevní visitátor v letech osmdesátých z autopsie kraje balkánské i Cařihrad. Ale jeho „discorso per la difesa contro il Turco“, předložený počátkem r. 1593 papeži, vyniká mezi tolika soudobými „diskursy“ protitureckými nejen osobní zkušeností autorovou, o níž se opírá, ale i ctižádostí spisovatelovou a celkovou koncepcí. Čedomil zdůrazňuje tu náboženskou a národnostní příbuznost poddaných sultánových s obyvateli říše moskevské, jak ji poznal za svých cest na Balkáně a navrhuje, aby se vytvořila ve východní Evropě liga protiturecká za patronace papežovy: její osou by bylo spojení císaře, Polska a velkoknížectví moskevského, k němuž by se přidružily Sedmíhrady a dosavadní poplatné státy podunajské. Plán, který přes životní zkušenosti autorovy je více mnišskou a světu vzdálenou konstrukcí než politickým programem, předložil Čedomil o něco později, v březnu r. 1593, skrze císařského sekretáře v Benátkách, Bernardina Rosiho, císaři samému.²⁾ V tomto návrhu Čedomila, jenž se před lety stýkal

¹⁾ C. Speciano Cinthiovi Aldobrandinimu 29. prosince 1592, Milán, Ambrosiana D 124, f. 291 a 292, šifra. Nuncius srovnává kozáky s Uskoky. Také oni působí mnoho škody Turkům, ale i Polákům. E. B a r w i ů s k i, Příčiny do istorií znosii císaře Rudolfa II i papy Klimenta VIII s kozakami w r. 1593 i 1594, Lvov 1896, o tomto jednání s kozáky v Praze v prosinci 1592 nic neví, stejně jako ostatní literatura dosavadní. O tom, že by přijeli zástupci kozáků do Prahy, jak s nimi sjednáno, na jaře 1593 nevíme. O pozdějších jednáních s nimi srovn. níže hlavu IV, str. 229.

²⁾ J. W. Z i n k e i s e n, Geschichte des osmanischen Reiches in Europa III., 1855, str. 593, uvádí nesprávně podle Infor. Polit. t. I., fol. 410—426, datum podání Čedomilova diskursu na 28. ledna 1594. Správné datum má teprve Adolf G o t t l o b, Die lateinische Kirchengemeinde in der Türkei und ihre Visitation durch Petrus Cedulini, Bischof von Nona 1580—1581, Historisches Jahrbuch VI, 1885, str. 72, podle Bibl. Corsini, col. 35 B 4 f. 73—78 a Bibl. vat. lat. 5485. O Gottloba se opírá S. J. Pierling, La Russie et le Saint-Siège II., 1897, str. 331. Tam líčí učený jezuita akci chorvátského biskupa tak, jakoby Čedomil od počátku pontifikátu Klimenta VIII. naléhal u kurie na ligu protitureckou s carem moskevským, neuvádí však pro své vypravování jiných dokladů než stati Gottlobovy. Podobně uvádí obsah Čedomilova diskursu K. H o r v a t, Vojne ekspedice Klementa VIII. u Ugarska i Hrvatska, 1910, který užil stejně jako L. F. M a t h a u s - V o l t o l i n i, Die Beteiligung des Papstes Clemens VIII. an der Bekämpfung der Türken in den Jahren 1592—1595, Röm. Quart. XV., 1901 textu v Arch. Vat. Borgh. I. 30 fol. 246. Horvat také po prvé jmenuje biskupa chorvátským jménem. Srovn. také P. P a r u t a,

se slavným jesuitou a propagátorem výchovné politiky kurie, Antonínem Possevinou, ožívá sice plán, který kdysi za Sixta V. upoutal zájem kurie a především kolem osoby polského krále Štěpána Bathoriho se zahušťoval, ale v naší době chyběl hlavní předpoklad jeho, osobnost krále polského . . . Král Zikmund III., právě tehdy před cestou za švédským dobrodružstvím, nebyl proň vhodnou oporou, zejména když za jeho nepřítomnosti se později snažil kancléř Z á m o j s k ý udržeti přátelství s Vysokou Portou. Kurie byla o tom znamenitě informována svým nunciem u dvora polského, Germ. Malaspinou, který odešel k polskému dvoru v červnu 1592, i nunciem u dvora císařského, C. Specianem. Až do návratu krále nechtěl papež v Polsku důrazněji zasáhnouti. Pak teprve bylo lze pomýšleti na předpoklad společného postupu Polska s Habsburky, na konečnou likvidaci nástupnické otázky polské.

Tato zdrželivost kurie projevovала se i v postupu nunciově u dvora císařského. Tam se uvažovalo v době srpnových porad r. 1592 také o pomoci moskevské a polské. Shromáždění radové navrhovali, aby byl někdo vyslán k velkému knížeti moskevskému se žádostí o důkladnou peněžní pomoc a aby zadržel Tatary, které by mohli Turci snadno pohnouti proti císaři. Jako posla v této věci navrhovali zkušeného již M i k u l á š e V a r k o č e, který se byl nedávno vrátil z Moskvy s vyhlídkou na spojení s touto vzdálenou a v mlhavé nejasnosti tím mocněji se jevící říší. Spolu s ním měla být vyslána spolehlivá osoba, která by ho, kdyby bylo třeba, zastoupila a posláni provedla sama. Při úvaze o pomoci Moskvy nebylo se lze ovšem vyhnouti otázce pomoci polské. Sňatek Zikmunda III. s Annou Rakouskou, dcerou zemřelého (1590) arciknížete Karla Štyrského, v březnu 1592, zeslabil ovšem napětí mezi císařským dvorem a Polskem, nelikvidoval však nástupnické otázky polské úplně a významnou v souvislosti s pomocí protitureckou byla zejména skutečnost, že vedle arciknížete Maxmiliána, který dosud užívá titulu krále polského, do popředí vystupoval jako možný kandidát koruny polské arcikníže A r n o š t, který tak platně se zúčastnil obrany proti Turkům, jak při vojenské organizaci zemí nezletilého arciknížete Ferdinanda Štyrského, tak i v politických poradách se dvorem císařským. Ale císařská diplomacie postupovala k Polsku, kde tehdy, na podzim r. 1592, jako zástupce císařův ke sněmu polskému dlel olomoucký biskup Stanislav Pavlovský, zdrželivě a opatrně také z obavy, že by žádost císaře, který byl dosud s Turkem formálně ve stavu příměří, mohla být

La Legazione di Roma I. 153—154. L. von P a s t o r, Geschichte der Päpste, XI, 1927, 200 uvádí návrh Čedomilův jen v poznámce podle Gottloba. O Čedomilově akci u císaře cis. sekretář Bernardino Rossi v nedat. depeši císaři z Benátek (Videň StA. cod. 290 tom. 8 fol. 338: „Il vescovo di Liesena ha poi voluto istesso scrivere alla Mtà V. con le qui alligate in conformità di quanto ha comunicato a me, scoprendosi, che l'officio suo deriva da interesse particolare, et se ben è suddito et prelato di questo Dominio, desidera d'esser adoprato dal papa et mandato a trattar di lega fra la Mtà Vra, il regno di Polonia et il Moscovita.“)

vyzrazena Vysoké Portě, s níž se tehdy snažil, jak jsme poznali, císařský dvůr vyrovnati po přátelsku. Teprve válkou otevřenou v létě 1593 měl tento zřetel pominouti.

Dobré zdání srpnové porady dotýká se proto polské pomoci jen jaksi mimochodem. Vyslanec císařský, který půjde do Moskvy, nemůže voliti vhodnější cesty, než přes Švédsko a proto doporučují radové požádati krále „švédského“ nejen o pas pro císařského vyslance na cestě do Ruska, ale „vzhledem k novému přátelství a švagrovství také o pomoc s nabídkou, že by císař mohl prostředkovati ve válce mezi Moskvou a Polskem“. Radové nevyklučovali ani možnosti konfederace císařovy s Polskem a stále pomoci („beharrliche Hilfe“), jestliže dojde k otevřené válce císaře s Turčkem. Ale za „nesnázi této koruny“ neradili, aby se o ni ucházel císař přímo u stavů polských, ale navrhli, aby užil prostřednictví diplomacie papežské. Pokud nedošlo k otevřené válce s Turčkem, byl to zajisté způsob nad jiné výhodný, jak si mohl opatřiti císařský dvůr nenápadně potřebné informace. Podle návrhu radů, shromážděných v srpnu, měl papež uložit jednání o konfederaci protitureckou na východě svým legátům a nunciům. O úmyslu císařově, to jest tajné rady, vyslati opět Varkoče do Moskvy, byl uvědomen nuncius C. Speciano v zápětí po srpnových poradách o obraně hranic a kurie úmysl císařův v té věci výslovně schválila. Jinak však nešla tajná rada tak daleko jako návrh srpnové porady. Vyloučeno zůstalo zatím jednání o konfederaci na východě vůbec, stejně jako možnost, že by císařská diplomacie prostředkovala ve sporech mezi Polskem a Moskvou. Akce protiturecká měla se omeziti na východě na pouhou žádost o pomoc, tlumočenou v Moskvě přímo Varkočem, v Polsku prostřednictvím diplomacie kuriální.¹⁾

Brzy po srpnových poradách obrátil se proto, ještě koncem měsíce srpna r. 1592, místokancléř Jakub Kurz na nuncia C. Speciana se žádostí, aby v této věci dopsal novému nunciovi v Polsku, Germ. Malaspinovi. Specianovi nebyla žádost Kurzova příliš vítanou. Jednak nebyl tehdy s novým nunciem polským v dobrých stycích osobních, jež za nedlouho měly skončiti zjevnými třenicemi, ohrožujícími namnoze souladný postup kurie v Praze a ve Varšavě, jednak nechtěl, nemaje o tom potřebných instrukcí, podniknouti něco bez výslovného souhlasu státního sekretariátu. Navrhl proto Kurzovi, aby v této věci poslal císař kurýra k papeži, zejména když sněm polský, při němž měla papežská diplomacie podle přání pražského dvora takto zasáhnouti, byl svolán až na počátek října r. 1592 a bylo tedy času dosti, aby kurie svého nuncia v Polsku instruovala přímo. Když však J. Kurz, nedbaje těchto námitek, znovu naléhal, dal mu nuncius Speciano podle jeho přání list pro polského nuncia G. Malaspinu a požádal jen dodatečně státní sekretariát, aby mu dal souhlas k tomuto kroku. Vskutku poslal státní sekretariát ihned příslušnou instrukci Germ. Mala-

1) Sněmy české VIII. č. 35.

spinovi,¹⁾ ale poměry na podzimním „inkvisičním“ sněmu polském nebyly příznivy tomuto podnětu papežské diplomacie.²⁾ Teprve průběhem r. 1594 po nezdarech na západě a úspěšném jednání s vévodou sedmihradským chápe se kurie důrazněji iniciativy také na východě. Kurie sleduje také celkem jen pasivně cestu Varkočovu do Moskvy, k níž došlo teprve v březnu 1593; instrukce, již dostal tento císařský posel na východ, shodovala se ještě ve věci turecké války cele s instrukcemi pro Kobenzla i Khevenhüllera: počítá se zachováním míru s Turčkem, přeje si jen pomoc peněžitou nebo v naturáliích (kožišinami).³⁾ Tentýž cíl sleduje v této době císař, jak jsme viděli, také uvnitř říše úsilím o získání okamžité pomoci kurfiřtů, knížat a měst i stavů zemí dědičných na sněmu českém na jaře 1593, oposicí Lobkovicovou zmařeném a sněmu uherském, po té stránce úspěšném. Proto marně pobízí kurie svým nunciem císařský dvůr opětovně k energické přípravě ke skutečné válce. Papež, ač nedostatečně informován o vnitřním vývoji tureckém, jenž nastoupením Sinana paši v úřad velkého vezíra 1593 žene k válce, odhaduje tu situaci patrně lépe než císařský dvůr, zahrnovaný častěji zprávami cařihradského vyslance Kreckwitze.

Vzpouza janičářů v Cařihradě druhého ledna 1593 přivedila pád velkého vezíra Sciava paši, který, jak jsme se zmínili, byl sice pod silným vlivem stoupenců válečného konfliktu s císařem, sám byl však osobně pro mírové řešení sporných věcí.⁴⁾ Nástupcem Sciavovým stal se Sinan paša, jehož bojovná nesmiřitelnost k císaři byla známa. Jakmile o této změně přišly do Prahy zprávy císařského vyslance Kreckwitze ze 27. a 29. ledna, bylo třeba za změněné situace nově formulovati stanovisko císařského dvora, vyjádřené posledně v císařských listech Kreckwitzovi z 10. října a 3. prosince 1592. Ačkoliv bylo v Praze ještě v polovině února obecné přesvědčení, že příměří s Turčkem bude zachováno,⁵⁾ počítají listy císařovy sultánovi, velkému vezírovi a vyslanci z 8. března 1593 s možností, že by vypověděl Turek císaři válku otevřenou a soustředil proti

1) C. Speciano Klimentu VIII. 30. srpna 1592, Milán, Ambrosiana D 124 f. 84—89, odpověď Cinthiova 19. září 1592, Borgh. I. 804, f. 127—134, Nunz. di Germania t. 15 f. 79—81.

2) Srovn. Josef Macurek, Dozvuky polského bezkráloví z r. 1587. O literatuře k politice kurie v Polsku v této době L. von Pastor, Geschichte der Päpste XI., kap. VIII.

3) Srovn. kap. IV, str. 221 a d.

4) O jednáních Kreckwitzových v Cařihradě r. 1593 Alfr. H. Loebel, Der Schlesier Friedrich von Kreckwitz als kaiserlicher Gesandter bei der hohen Pforte, Zeitsch. des Ver. f. Gesch. Schl., XLVIII, 1914, str. 160—173, kde data známá z cestopisů Mitrovicova a Seidlova doplněna prameny z oddělení „Turcica“ ve vídeňském státn. archivu. Bohužel ani tu nepřihlédl Loebel k látce v „Calendar of State Papers, Venetian“.

5) C. Speciano z Prahy 16. února 1593: „la cosa della tregua col Turco qui si tiene comunemente per sicura“, Milán, Ambrosiana D 125, f. 65.

hranicím chorvátským a uherským větší síly vojska než dosud.¹⁾ Při vojenské nepřipravenosti císařově pokládali většinou u pražského dvora za bezpečnější vynasnažiti se o zachování míru stůj co stůj. Kreckwitz neměl sice opustiti právní stanovisko podzimních požadavků a stížností císařských: porušení míru bosenským pašou Hasanem, potrestání jeho i ostatních rušitelů míru na hranicích, navrácení císařského území obsazeného roku 1592, žádost, aby sultán podobně jako již učinil císař, nařídil pohraničním velitelům, aby se zdrželi každého porušení hranic. Jinak však projevovali u císařského dvora ochotu zajistiti sultánovi oba dlužné čestné dary (*munera honoraria*), jeden již pro měsíc červen 1593.

Odpověď Sinana paši na tuto nabídku Kreckwitzovu ze 24. dubna 1593 projevovala jasně smýšlení nového pána: prý co říká císařský vyslanec je jen podvod. Slovy se nabízejí dary a vskutku žádný není připraven. To se stalo prý již často. Sinan paša sliboval, že vyšle do Budína kurýra, aby se informoval o obou sporných darech. Nejsou-li připraveny, pak prý podnikne nový paša budínský útok proti císaři a Sinan ihned pošle do Uher s mocným vojskem pašu řeckého.²⁾ Dům císařského vyslanectví byl strážěn vojskem. Tlumočnický vyslanec byl v domě vyslanecově zajat a uvězněn, pak omezena volnost pohybu personálu vyslanectví, konečně nařízeno, aby nikdo z nich se nevzdaloval z Cařihradu. Císařský vyslanec se stal zajatcem ve svém domě a jakýmsi rukojmím za splnění císařských slibů. Podle císařského vyslanectví v triumfu vedeni zajatci a neseny hlavy zabitých i tři císařské prapory ze srážky v lednu u Sendörö. Koncem dubna dal velký vezír zabaviti papíry vyslanectví a výbor z nich přeložiti do turečtiny. V té době se rozšířila mezi křesťanskými zástupci v Cařihradě zpráva, že v divanu byla vyhlášena císaři formálně válka.³⁾ Císařský vyslanec snažil se ovšem penězi napraviti, co se stalo a zejména vysvoboditi tlumočnicka. K polovině června podařilo se mu vskutku podstatně zlepšiti své postavení: dům vyslanecový byl opět otevřen.⁴⁾

U císařského dvora se počítalo po celé jaro 1593 neustále s obnovením příměří.⁵⁾ V tom posilovaly přes opačné naléhání arciknížete Arnošta

¹⁾ Tato psaní císařova Kreckwitzovi otiskl Reusner, *Epistolarum Turcarum variorum et diversorum authorum*, Frankfurt 1598, liber XII, str. 52—56. V listě Kreckwitzovi se praví výslovně, že podle zpráv s různých stran „facili fieri momento posse, ut aperte nobis bellum indicatur, viresque maiores in ditiones nostras convertantur: nos qui nondum a rebus omnibus ad tantum bellum necessariis instructi sumus, tutius duximus, quae ad pacem adhuc continuandam opportuna sunt, adhibere, quam incerti belli aleam subire“.

²⁾ Loebl v cit. čl. upozorňuje, že Kreckwitz ve zprávě císaři o jednání se Sinanem 24. dubna nereferuje ničeho o vzrušené scéně, o níž vypravuje Seidel i Mitrovic.

³⁾ Zpráva benátského vyslance Matea Zane z Cařihradu 1. května 1593, *Cal. of St. Pap., Venice IX*, 159.

⁴⁾ Benátský vyslanec Mateo Zane z Cařihradu 9., 26. května a 20. června 1593, *Cal. of St. Pap., Venice IX*, č. 164, 165, 173, 176.

⁵⁾ *Avisa z Prahy 3. a 27. dubna 1593, Vídeň StA. 290, t. 8, f. 210/11, 320.*

zprávy o poměrném klidu na uherské i chorvátské hranici. Ještě 25. května hlásí *avisa* z Prahy, že pověsti o válce mezi císařem a Turky se utišily, poněvadž císař nařídil, aby se vypravil dar, určený pro sultána. Zdá se vskutku, že odklady byly i tu jen pouhým způsobem u pražského dvora obvyklým, a že v nich nebylo záměrnosti. V Praze doufali také, že paša bosenský, o němž věděli, že se chystá k výpadu proti císařské hranici, složí zbraně. V tom se však mylili. Hasan paša provedl k 22. červnu výpad, k němuž se chystal již od zimy a oblehl *Sisek*. Chorvátskému bánovi Tomáši Erdödyemu a generálovi hraběti Eggenbergovi, tehdejšímu veliteli v Karlovci, se podařilo poraziti Hasana úplně. Zahynul Hasan paša sám i několik vznešených Turků, mezi nimi i blízký příbuzný sultánův. Jakmile o této události došla zpráva do Cařihradu¹⁾ bylo jasno, že válka je neodvratná, známý osud císařského vyslance byl zpečetěn a zmařen také opožděný prostředkující pokus diplomacie *anglické*, k němuž zrovna tehdy v Praze došlo.

Právě v době rostoucího napětí mezi císařem a Vysokou Portou patrně se rozdvouje v Cařihradě politika *francouzská* a *anglická*, po delší dobu solidární. Anglický vyslanec Eduard Barton, jenž se stal 1589 nástupcem dlouholetého vyslance Harborna, přišel do Cařihradu hned po zavraždění Jindřicha III. a nastoupení Jindřicha IV. Od počátku usiloval o to, aby sultán odňal zastoupení dosavadnímu francouzskému vyslanci de Lancosme-ovi, který se postavil otevřeně na stranu ligistických odpůrců krále navarrského a jehož ligistické styky Jindřichovi byl odhalil.²⁾ Ale ani když se mu to po přímém zákroku Jindřichově u sultána na jaře 1592 podařilo — de Lancosme byl nejprve uvězněn, hroženo mu smrtí, nakonec poslán lodí zpět do Francie, v Palermu unikl na půdu španělskou a dostal se konečně na jaře 1593 do Říma³⁾ — a francouzským vyslanecem se stal de Brèves, příbuzný de Lancosme-ův, ale smýšlení navarrského, nerozvíjela se politika anglického a francouzského vyslance u Vysoké Porty zcela souběžně jako dosud. Alžběta Anglická i Jindřich IV. sledují zajisté v Cařihradě i nadále úmysl, přiměti sultána k útoku proti Španělsku. Anglie jej potřebovala pro své námořní soupeření s králem katolickým, Jindřich Navarrský, aby odňal podporu katolické lize ve Francii. Jindřich na rozdíl od Anglie dával však přednost pouhé hrozbě turecké výpravou

¹⁾ Benátský vyslanec Mateo Zane z Cařihradu 6. července 1593, *Cal. of St. Pap. IX*, č. 181.

²⁾ Jindřich IV. de Beauvoisovi, svému vyslanci v Anglii, 30. září 1592, kde se přimlouvá za angl. vyslance Bartona, s různých stran osočovaného. Barton prý přišel na listy z Říma pro de Lamosmea s penězi krále španělského pro tohoto vyslance francouzského. Zároveň s ním bylo odhaleno několik jeho pomocníků vyzvědačů, „et le nom d'Espagnol rendu d'autant plus odieux.“ — Berger de Xivrey, *Recueil des lettres missives III.*, 844—848.

³⁾ Srovň. kap. IV. str. 166, Jindřich IV. sultánovi 4. dubna 1592, Berger de Xivrey, *Recueil des lettres missives de Henri IV. III.*, 607—610. Cit. P. Paruta, *La Legazione di Roma I.* 7.

J. Ma to ušek: Turecká válka v evropské politice.

do východní části moře Středozemního. Byla zajisté i Francie státem u moře Středozemního.

Přes to, že Rudolfova politika k Jindřichovi Navarrskému nebyla v této době nepřátelská a kalily ji jen pověsti o kandidatuře Jindřichově v říši za podpory protestantů, nerozlišuje Jindřichův postup v těchto letech u Vysoké Porty mezi Španělskem a císařem. Jindřich Navarrský udržoval již před nastoupením na trůn francouzský písemný styk se sultánem.¹⁾ Po zavraždění Jindřicha III. se rozhodl brzy navázati se sultánem styky co nejtěsnější a získati v něm oporu proti Španělsku. Proto se snažil především ve shodě s vyslancem anglickým křížiti snahy krále katolického o sblížení s Vysokou Portou a žádal výslovně, aby španělského vyslance, jenž očekával na jaře 1592 v Dubrovniku odpověď z Cařihradu, sultán nepřijal.²⁾ Brzy nato, co se Jindřich dověděl o srážkách na pomezí chorvátském a uherském, snažil se podnítiti sultána k dalšímu vojenskému postupu v Uhrách, domnívaje se, že válka císaře s Turkem zabráni tomu, aby král španělský verboval vojsko v říši.³⁾ Zdá se, že tento postup krále francouzského plynul především z nedostatečného styku mezi císařským dvorem a Francií a odtud nesprávných informací Jindřichových. Víme zajisté, že zároveň co Jindřich IV. ponouká sultána proti císaři a je přesvědčen o jeho pomoci králi katolickému, císař se odcizuje Španělům, radí kurii k míru ve Francii, což tehdy již prakticky znamenalo uznání Jindřicha a brání se již před válkou s Turky náporu nuncia a vyslance španělského, aby povolil verbovati v říši vojsko pro Španěly.

Jinak si vedla politika *anglická*. Ačkoliv spojení mezi Prahou a Londýnem bylo ještě chatrnější než mezi Prahou a Francií (Alžběta neměla tehdy v Praze trvalého zástupce jako byl francouzský zástupce Ancel), rozpoznala anglická politika dobře rozdíl mezi králem katolickým a císařem. Soudila, že právě v zájmu uskutečnění útoku tureckého na Španělsko, pro který pracovala shodně s Jindřichem Navarrským, je zachování míru v Uhrách. V tomto duchu podnikla také Anglie diplomatickou akci r. 1593. U Vysoké Porty snažil se anglický vyslanec Barton, který nedávno zasáhl tak mocně pro opětné nastolení moldavského Arona, přesvědčiti

¹⁾ Podle Berger de Xivrey, Recueil des lettres missives de Henri IV, III, str. 364, kde publikován jeden nedatovaný list Jindřichův z této doby, ale jenom podle cizího přepisu. První list Jindřichův sultánovi ve sbírce vydaný je z 6. dubna 1591 („nous avons été encore plus consolez par la reception des favorables lettres qu'il a Votre Haultesse nous escrire, où nous avons veue une claire assurance de son intention a vouloir continuer en nostre endroit la mesme amitié et bienveillance qu'elle portoit a nostre dict predecesseur“), ibid. str. 365.

²⁾ Srovn. výše str. 125.

³⁾ Jindřich IV. svému vyslanci v Cařihradě de Brèvesovi 21. prosince 1592: „Et en cela il importe beaucoup pour la seureté et advancement de mes affaires, qu'on ne desiste par delà des progrès commencez du costé de la Hongrie, parceque cela empesche le roy d'Espagne de pouvoir tirer des forces d'Allemagne.“ — Lettres missives III., str. 711.

sultána a jeho rádce i po nastoupení Sinana paši v úřad velkého vezíra o výhodě plynoucí pro ně z obnovení příměří s císařem a obracel neustále pozornost tureckou k držávám španělským. Současně byl vyslán do Prahy vyslanec, akreditovaný původně jen do Dánska, Dr. Christopher Parkins. Těsně před jeho příchodem došla do Prahy zpráva, že byl na hlavu poražen Hasan, paša bosenský, který se pokusil o útok na císařskou tvrz Sisek při ústí Kulpy do Sávy, ale nebylo ještě nic známo o formálním vypovězení války.

Příchod vyslance královny Alžběty vzbudil největší zájem u vyslance španělského, Guilléna de San Clemente a nuncia Cesara Speciana, který proto odložil svou cestu do Salcpurku a Mnichova, kde se chtěl pokusiti odstraniti spory o Berchtesgaden mezi vévodou bavorským a salcpurským arcibiskupem Volfem Dietrichem von Raitenau. Aby se nepobouřili zástupci španělské politiky, uvádělo se, že Alžbětin vyslanec přijel k císařskému dvoru proto, aby odpověděl jménem královny na stížnosti císařovy proti některým akcízům, jimiž byla postižena svobodná města říšská u moře. Skutečným úkolem anglického vyslance však bylo sdělit císaři, že se královna Alžběta svým vyslancem v Cařihradě zasadila o zachování míru a nabídnouti císaři prostředkování anglické ve sporu s Tureckem, při čemž uváděl vyslanec jako vzor nedávné prostředkování anglického zástupce mezi Vysokou Portou a Polskem. U císaře měl anglický vyslanec dvě audience, 8. a 13. července. Konečnou odpověď mu sdělil místokancléř Jakub Kurz. Císař nabídku anglické královny zhola odmítl. Děkoval jí za dobrou vůli, ale od svého vyslance u Vysoké Porty se prý dověděl o pravém opaku. Královna dala prý vytisknouti v Uhrách knížku s útoky na císaře, jejíž exemplář mu vyslanec Kreckwitz zaslal. Po tomto sdělení usiloval anglický vyslanec všemožně, aby dostal onen tisk do rukou: kdyby byla prý pravda, co se o tom dověděl od císaře, byl by prý anglický vyslanec od Porty odvolán a potrestán.¹⁾

Hledáme-li důvody odmítnutí císařova, k němuž došlo ještě dříve, než přišla do Prahy zpráva o formálním vyhlášení války sultánem, třeba zdůrazniti, že, jak plyne z dosavadní politiky císařského dvora, nebyl to projev zásadní neochoty obnoviti s Vysokou Portou mírové jednání, ale že se obracel proti prostřednictví anglickému. Naléhání nuncia a vyslance španělského nebylo by asi rozhodlo, kdyby zatím nebylo došlo opět ku podstatnému sblížení císařského dvora se Španělskem. Nové vyslání Khevenhüllerovo do Španěl nepřineslo sice dosud ovoce a také otázka nástupnická nebyla vyřešena, ale v červnu úspěšně jednal s císařem v Praze arcikníže Arnošt. Filip II. si přál, aby Ferdinand Štyrský, dědic Karlův, byl prohlášen plnoletým, aby mohl arcikníže Arnošt opustiti podle svého přání

¹⁾ Podle zpráv ben. vysl., (vyd. ve výtahu v Calendar of St. Pap., Venetian IX.) a nuncia (Milán, Ambrosiana D 125). Nepodařilo se mně zjistiti, pokud tvrzení Kurzovo odpovídalo skutečnosti. Loebl, jenž užil v cit. stati Kreckwitzových zpráv z Cařihradu v oddělení „Turcica“ vid. st. archivu, se o věci nezmiňuje.

organizaci protiturecké obrany dědičných zemí a odebrati se na žádost Filipovu jako místodržící do španělského Nizozemí. Pro toto řešení podařilo se Arnoštovi v červnu v zásadě získati i císaře. Zároveň však navázal Arnošt tajná jednání s rádci císařskými s vědomím kurie a krále španělského o nástupnictví v říši, kde stále určitěji vystupoval jako kandidát Madridu a Říma. Zdá se, že právě přítomnost arciknížete Arnošta v Praze, posilující španělský směr u dvora, přispěla nemálo k nezdaru akce anglické.¹⁾

IV.

Kolem říšského sněmu v Řezně r. 1594.

Když dne 25. června 1593 vjeli do Říma hrabě Leonard Harrach mladší jako řádný vyslanec císařský a R. Korraduz jako mimořádný vyslanec gratulační, způsobem zvláště okázalým po cestě, kterou vykonali přes Benátky a Padovu,¹⁾ nezměnily se ještě pražské předpoklady této legace. Zdálo se, že vskutku dar připravený pro sultána bude odeslán, a že dojde přes incident zatčení císařského vyslance Kreckwitze k obnově příměří mezi císařem a Turkem. Nástupní audience obou zástupců císařských se zdržela o týden, neboť přítomnost mimořádného vyslance R. Korraduze vedla k pochybnostem o některých formalitách. K audienci došlo teprve ve středu dne 9. července v místnosti, kde se konaly veřejné konsistoře, za velikého lesku a za účasti 22 kardinálů. Řeč, která byla celá podle zvyku gratulačních poselství císařských věnována chvále nového papeže, pronesl Korraduz, kdežto Harrach odevzdal papeži kredenční psaní císařovo pro svůj trvalý pobyt u kurie.²⁾

Těsně před zprávou o vítězství císařských zbraní u Sisku došel papeže list biskupa záhřebského — byl jím tehdy Kašpar Ztankovac (Zizankovach) — kde se psalo o obležení pevnosti Sisku Turky a o jejich snadném postupu dalším, při čemž v přístupu do Istrie jim prý brání jen Karlovac (Karlstadt). O těchto zprávách mluvil Harrach dlouze při svém prvním setkání s benátským vyslancem P. Parutou za přítomnosti kardinála di Santa Severina. Benátský vyslanec obratně užil ihned této příležitosti

¹⁾ P. Paruta z Říma 26. června 1593: „Ieri fece l'entrata in questa città il baron d'Arac, ambasciatore ordinario dell'imperatore. È persona molto principale presso Sua Maestà; disegna di stare in questa corte con gran splendore, e già ne ha dato principio, avendo tolto per sua abitazione un palazzo, del quale paga d'affitto scudi milleducento all'anno, e ha condotto una famiglia di più di settanta persone, con bellissima stalla.“ P. Paruta, La Legazione di Roma I. str. 249, č. 99. O cestě Harrachově do Říma Bern. Rossi z Benátek 31. května a 5. června, Vídeň StA cod. 290, tom. 8. f. 290, 292. Harrach odjel z Benátek 5. června. O cestě Korraduzově do Říma nejsem podrobněji zpraven. Dvorský rada R. Korraduz byl tehdy z rádců císařských u kurie snad nejvíce oblíben. Nuncius Caetano doporučuje ho r. 1592 v informaci svému nástupci Specianovi slovy: „dal quale riceverá molto servitio per esser molto informato et riverente verso la sede Apostolica.“

²⁾ Avisia z Říma 10. července 1593, Vídeň StA, cod. 290, tom. 8., f. 271.

¹⁾ O jednání Arnoštově v Praze v červnu 1593 kromě zpráv nuncia C. Speciana v Ambrosianě D 125, jichž užil vydatně již J. Zöchbauer, Kaiser Rudolf II und die Nachfolgefrage bis zum Tode des Erzherzogs Ernst I., 1899, zprávy vyslance mantovského, Mantova StA E II. 3, zejména důležitá šifrovaná depeše z 22. června 1593. Správně předvídal vývoj událostí v Cařihradě arcikníže Matyáš v listě císaři z 11. června patrně pod vlivem svých rádců, bývalých vyslanců císařských u Vysoké Porty, Joach. von Sinzendorfa a známého nám již Bart. Pezzena, kteří se zúčastnili válečné rady 8. června za předsednictví Matyášova. Loebl v cit. článku str. 169—170.

k obecné úvaze o potřebě vystavěti pevnosti proti Turkům. Císařský vyslanec, z jehož úkolů bylo také zabrániti stavbě benátské pevnosti ve Friaulsku, nereagoval ovšem na tyto poznámky.¹⁾ Zprávu o vítězství císařských u Sisklu oznámil sám papež první císařskému vyslanci. Klement VIII. nařídil ihned, aby se při této příležitosti konalo procesí a děkovaná bohoslužba za jeho účasti.²⁾

Benátský vyslanec P. Paruta přijal zprávy o příjezdu nového vyslance císařského s pocíty smíšenými. Z rozhovorů, které měl v této době s papežem, čerpal naději, že se papež přičiní, jak mu také výslovně sliboval, a že se pokusí získati nového vyslance císařského v rámci příprav na obranu proti Turkům pro stavbu benátské pevnosti ve Friaulsku.³⁾ Na druhé straně však příjezd Harrachův do Říma, k němuž došlo skoro současně s vítězstvím císařských zbraní a s formálním vyhlášením války sultánem, pro signorii nebezpečně podněcoval papežovy plány na protitureckou ligu, proti nimž, jak jsme zčásti viděli, od počátku se benátská diplomacie vyslovovala zcela rozhodně. Tehdy, v létě 1593, dostalo se těmto snahám ostatně podnětu i se strany zcela jiné.

V červnu 1593 přijel do Říma bývalý vyslanec francouzský v Cařihradě Jacques de Savari-Lancosme, kterého nastoupení Jindřicha Navarrského, jak jsme poznali, vypudilo z francouzských služeb u Porty.⁴⁾ Tento ztroskotaný diplomat, tonoucí ve dlužích, se rozhodl, jak se zdá, oprítí svou kariéru budoucí o protitureckou náladu, s níž se v Římě setkal. De Lancosme jednal v létě 1593 od svého příchodu několikrát s papežem a v září t. r. mu předložil po dobovém zvyku pamětní spis, v němž kurii navrhoval, aby vypravila vyslance ke králi *perskému* a přiměla ho k válce proti Turkům. Nabízel zároveň, že tam půjde sám osobně, jestliže mu papež tak nařídí.⁵⁾ Ačkoliv de Lancosme sám prohlašoval, že třeba uchovati toto jednání v největší tajnosti, věděl přece o něm v Římě brzy

¹⁾ P. Paruta z Říma 3. července 1593, La Legazione di Roma I. str. 255, č. 102. O biskupu záhřebském Farlati, Illyricum sacrum V. str. 547 a n.

²⁾ Avisa z Říma 10. července 1593: „per la qual vittoria S. Stà ha ordinato si facci processione, et terrà capella per segno d'alegrezza con darne gratia al Sr Iddio.“ — Videň StA cod. 290 t. 8. f. 271.

³⁾ Paruta z Říma 23. července 1593 — La Legazione di Roma I., 112.

⁴⁾ O Lancosmeovi E. Charrière, Negotiations de la France dans le Levant, II. 224, B. G. Flassan, Histoire générale et raisonnée de la diplomatie française ou de la politique de la France depuis la fondation de la monarchie jusqu'à la fin de Louis XVI. (1811^a) II., 224. O jeho působení v Cařihradě hlavně zprávy v Calendar of State Papers, Venetian IX., o pobytu v Římě 1593 také P. Paruta, La Legazione di Roma, kde (I. s. 248) vydavatel nazývá úsudek Charrièrův o Lancosmeovi „veramnete severo“, o příjezdu do Říma 1593 Calendar of State Papers, Venetian IX. č. 221. P. Paruta hlásí z Říma příjezd de Lancosmův 26. června 1593: měl déle než dvouhodinovou audienci u papeže: Cal. of St. Pap. Ven. IX. č. 178.

⁵⁾ P. Paruta z Říma 9. října 1594, La Legazione di Roma II. 40—41., Cal. of St. Pap. Ven. IX. č. 220. Pamětní spis de Lancosme-ův se dosud nepodařilo najíti.

kdekdo. Benátskému vyslanci se zdálo již v červenci, v době Harrachova příjezdu do Říma, že je papež špatně informován o věcech perských, a že zejména přeceňuje význam možné války persko-turecké. Papež se také podle pozorování tohoto diplomata v této době mylně domníval, že jsou Turci již válkou vyčerpáni a tudíž ochotni uzavřítí s císařem mír stůj co stůj.¹⁾ Vskutku, jak se zdá, zapůsobily na papeže výklady de Lancosmova a jeho pamětní spis. Neodhodlal se však užítí přímo jeho služeb osobně, patrně z ohledu na Jindřicha Navarrského. S ním totiž začala tehdy kurie, hlavně pod vlivem císařské diplomacie, vážně počítati pro možnou budoucí ligu protitureckou a Jindřich Navarrský s veselou tváří přijímal tyto zprávy.²⁾ Papež nebyl tehdy také odkázán ve věci perské jen na francouzského diplomata. Současně s ním informoval totiž papeže se stejnou tendencí o možné pomoci perské Florentan Giovanni Battista Vecchietti, který proti de Lancosmeovi vynikal tou předností, že pobyl již dříve v papežských službách, a že v době poslední války turecko-perské, mírem cařihradským r. 1590 zakončené, se vskutku byl dostal do západních končin Persie.³⁾ Vecchietti, pobyv nějakou dobu v Římě, kde se pohyboval v kruzích diplomatických, byl vyslán papežem r. 1593 zprvu s posláním ryze církevním k patriarchovi antiochijskému. Koncem roku 1593 dostal však rozkaz, aby jel dále do Persie, zpravil šacha o postupu protiturecké války v Evropě a přiměl ho k válce s Vysokou Portou v dohodě s mocnostmi evropskými. V Římě kladli vůbec koncem r. 1593 veliké naděje do pomoci Persie. Živily je namnoze zprávy, které docházely tehdy do Říma o srážkách Turků s Tatary a Gruzinci u moře Kaspického, při čemž prý Mosk-

¹⁾ P. Paruta (z Říma 23. července 1593) ukazoval naproti tomu papeži na územní zisky Turků v této válce, že nejsou nijak oslabeni a nepotřebují uzavřítí s císařem příměří: „Queste con moltre altre cose udiva il Pontifice tanto più volentieri, quanto che ne è poco informato; onde più volte sospirando esclamò con queste parole: „O povera Cristianità, o misera Cristianità per le sue discordie!“ — La Legazione di Roma I. 112.

²⁾ Ben. vyslanec Giovanni Mocenigo ze Chartres 14. října 1593: řekl mu prý Jindřich: „Son avisato d'Italia, che fanno gran discorsi, che il Papa vuol intraprender di far una pace generale fra gli principi d'Europa, così per le cose di questo regno, come per le cose di Fiandra et Alemagna, et che mi vogliono impiegare contra il Turco.“ O tom všem prý uvažoval Jindřich vždy „con faccia allegrissima et con molto piacere“; nakonec řekl, „che si stimava grandemente favorito dal Sig. Dio quando potesse per il bene della Christianità impiegare la sua vita et tutte le forze del regno suo.“ Otisk ve vyd. P. Paruty, La Legazione di Roma II. str. 95, pozn. 1.

³⁾ O G. B. Vecchiettovi Erythraeus, Pinacotheca (prima) v životopise jeho bratra Girolama, str. 96. O jeho pobytu v Římě 1593 P. Paruta, La Legazione di Roma I., passim. V novější dosti bohaté literatuře italské o stycích s Persií není jinak o tomto muži monografie a podrobnějších informací.

vané přispěchali na pomoc Gruzincům, a o pohybech Peršanů proti Turkům.¹⁾

O protiturecké lize evropských států za účasti *Ruska* i *Persie* uvažovalo se vůbec již v letních měsících r. 1593 v Římě horlivě mezi kardinály i v kruzích diplomatických, ale více jen neurčitě a nezávazně, neboť papež stále nedůvěřoval, že roztržka císaře s Portou je vskutku definitivní.²⁾ Tyto obavy se jasně projevíly také za jednání s císařským vyslancem Leonardem Harrachem, jehož prvním úkolem bylo získati od papeže peněžitou pomoc na válku tureckou. Z Cařihradu sice přicházely v srpnu do Říma zprávy o velikých vojenských přípravách Sinanových proti císaři, o jejichž účinku po formálním vyhlášení války nebylo již lze pochybovati, ale na druhé straně projevoval papež rostoucí nespokojenost nad domnělou liknavostí císařovou: říšský sněm se stále nesvolával a z Prahy se hlásilo, že snad přece jen císař konečně pošle dar, ve Vídni pro sultána připravený, do Cařihradu,³⁾ ba že dokonce císař nabídl, že pošle do Cařihradu tři dary, a že proto se Sinan paša vrátí do Cařihradu.⁴⁾

Stálé pověsti o brzkém novém příměří císaře s Vysokou Portou souvisely zčásti také se zprávami, které tehdy přicházely z Cařihradu o postupu vojenských příprav tureckých. Sinan paša, který vytáhl z Cařihradu 29. července 1593 asi s 30.000 muži, vezl s sebou také uvězněného císařského vyslance Kreckwitze. Toto vojsko bylo ovšem jenom jádrem turecké armády, neboť Sinan ponechal spahiům jistou volnost s podmínkou, že se 20. září nejpozději dostaví do tábora v Bělehradě. Toto opatření bylo, jak se zdá, naprosto nutné, neboť doprava větší armády působila veliké obtíže: v době Sinanova odjezdu z Cařihradu rozmohla se tam veliká drahota a soldateska na cestě do Uher hrozila stále drancováním. Zatím v Cařihradě zůstali odpůrci válečné politiky Sinanovy a důležité bylo, že se jejich pomoci jal dovolávati vyslanec anglický. Konverse Jindřicha Navarrského (25. července 1593) byla mu vhodnou příležitostí, aby posílil

¹⁾ Z Říma nunciovi C. Specianovi 17. září 1593 a 29. ledna 1594, Borgh. I. 771, f. 30—34, 140, Barb. lat. 5747 f. 26—32, 161—166. Podle první depeše se psalo do Říma, že Turci jsou tísněni Peršany a Gruzinci, k čemuž prý dodávají poslední dopisy, že bylo oblehnuto město Embet (?) na moři Kaspickém, kam přišli Moskevští na pomoc Gruzincům, podle druhé depeše souhlasila všechna „avisa“ ve zprávách o pohybech Peršanů, ale v Cařihradě se snažili je uchovati v tajnosti: psalo se prý také, že kozáci dobyli, vyplenili a vypálili město Dialogrod (Bialogrod), kde zahynulo mnoho Turků.

²⁾ Znamenitě charakterizuje situaci u kurie Paruta v depeši z Říma 7. srpna 1593 — La Legazione di Roma I., 120.

³⁾ Benátský sekretář G. Vendramin oznamoval ještě 3. srpna 1593 z Prahy, že paša budínský napsal císaři list, v němž vyjádřil svůj podiv, že se do Cařihradu neposílá ihned vyslanec s darem. Přesto se prý Popel nepohne s darem od hranic, dokud nepřijdou zprávy z Cařihradu. — Calendar of State Papers, Venetian VIII, č. 199.

⁴⁾ Leonard Harrach z Říma 23. října 1593.

u Porty svůj vliv proti vyslanci francouzskému, s nímž již delší dobu soupeřil. Marně vykládal vyslanec francouzský, že obrat Jindřicha Navarrského ke katolictví nijak nepodlomí jeho nepřátelství se Španělskem a papežem. Vliv anglického vyslance zjevně vzrůstal. Pokusil se ho užiti podle příkazu své vlády k ochraně vévody sedmihradského a také k zprostředkování míru mezi císařem a Portou, ponoukaje na druhé straně sultána k námořní výpravě proti Španělsku. U císařského dvora pak trpce nesli všichni osud vyslance Kreckwitze, odváženého v poutech se Sinanovým vojskem do srbského Bělehradu a došlo i k nesmělým pokusům velitelů císařské armády, pohnouti Sinana k mírnějšímu nakládání.¹⁾

Hlavním obsahem jednání vyslance Harracha je v těchto měsících, až do října 1593, na jedné straně snaha císařského vyslance získati od papeže pro císařský dvůr, finančně zle ztísněný, okamžitou pomoc peněžitou, ale tak, aby si pražský dvůr pro svůj další postup ve válce turecké nevázal příliš ruče, na druhé straně pak snaha kurie užiti peněžní tísně císařovy k závaznému prohlášení o dalším vedení turecké války a k urychlenému svolání říšského sněmu, k němuž dávaly dobrou naději zprávy o ochotě vévody bavorského a saského císaři pomoci.²⁾ Při tom poukazoval Harrach na ochotu císařovu svolati co nejdříve říšský sněm, již projevili novým poselstvím ke kurfiřtům. Jestliže k němu dosud nedošlo, tedy vina tkví prý jen v poměrech říšských, kde třeba zabrániti tomu, aby ze žádosti císařovy o vojenskou pomoc nevyrostly nové požadavky kurfiřtů a knížat rázu náboženského. Harrach ukazoval také na přípravy, které císař přes nepříznivou situaci finanční koná.³⁾ Tyto důvody nemohly však dlouho nedůvěřivého papeže přiměti k souhlasu se žádostí Harrachovou. Ba ani peníze, které dostal původně runcius Speciano pro pomoc císaři a z nichž 10.000 scudů bylo zadrženo po zprávách o mírovém jednání na jaře 1593, nebyly stále ještě uvolněny.⁴⁾ Teprve v polovině října vyplatili norimberští Torrigianiové, kteří vůbec byli pověřeni financováním papežské politiky v říši, onu částku nunciovi Specianovi.⁵⁾

Zároveň s jednáním mezi Římem a Prahou začala se rozvíjeti nová diplomatická akce ve Španělsku, a to jak z Prahy, tak i z Říma. Viděli jsme, jak na počátku roku 1593 skončila nezdarem papežova akce, podniknutá v Madridě pro pomoc proti Turkům řádnými nuncii Millinem a Caetanem, a jak se císařská diplomacie dlouho nemohla odhodlati k přímé

¹⁾ Calendar of State Papers, Venetian IX., č. 198, 206, 209, 213.

²⁾ P. Paruta z Říma 6. a 9. září 1593, La Legazione di Roma I. 136, 162.

³⁾ Bohužel právě z této doby chybí depeše Harrachovy i Berneriovy v řadě vídeňské i hannoverské. Bylo se mi spokojiti zmínkami v depeších Parutových a v listech státního sekretariátu nunciovi u císařského dvora C. Specianovi.

⁴⁾ P. Paruta z Říma 21. srpna 1593 — La Legazione di Roma I. č. 126, str. 316—317.

⁵⁾ C. Speciano kard. di San Giorgio 18. října 1593 — Milán, Ambrosiana cod. f. 375.

žádosti u Filipa II. Ještě v době odjezdu Khevenhüllerova z Prahy na počátku 1593 se zmiňovala instrukce, již dostal tento císařský vyslanec pro své další působení u španělského dvora o vymáhání pomoci španělské na válku tureckou, jen velmi opatrně.¹⁾ Částečné zlepšení, které se projevilo mezi pražským a madridským dvorem na počátku r. 1593 aspoň navenek, ochabnutím sporu sňatkového a podporou císařského stanoviska španělským vyslancem u signorie ve věci stavby *benátské pevnosti* ve Friaulsku, zejména však změrou faktického nepřátelství s Tureckem ve válku zjevnou, přivodilo i tu obrat. Již zprávy o vítězství císařských zbraní u Sisku, které císař Filipovi II. neprodleně ohlásil, měl užítí vyslanec Khevenhüller k tomu, aby přivedl řeč opětovně na potřebu španělské pomoci. Dne 20. září 1593 obrátil se pak v této věci císař na Khevenhüllera přímo, mnohem důrazněji, odvolává se na to, co se v instrukci původní vykládalo o potřebě míru uvnitř křesťanstva: císař sám vykoná proti Turkům, kteří ohrožují nejen říši, ale i Itálii, co bude moci; posílá vyslance k říšským stavům, svolává říšský sněm, o němž doufá, že se sejde okolo Tří králů, ukládá mimořádné berně, verbuje vojsko pěší i jízdní. Žádá tudíž krále španělského, aby mu pomohl a ohlásil, jak a kolik přispěje na tureckou válku.²⁾ Skoro současně jednal o pomoci španělské papež se španělským vyslancem v Římě Sessou a psal také králi. V tomto úsilí od počátku podporovala kurii diplomacie benátská. Signorie viděla v tomto papežově kroku svůj prospěch, ať dopadne jakkoliv. Jestliže se podaří skutečně přiměti Filipa k účinnější podpoře turecké války, odvrátí se tak od války francouzské a nizozemské, jestliže žádost o pomoc a o vstup do ligy odmítne, zmenší to nelibost papežovu nad zásadním odporem ke vstupu do ligy, od něhož nechtěli Benátčané v žádném případě ustoupiti. Tato druhá možnost zdála se od počátku pravděpodobnou. Španělský vyslanec Sessa projevoval sice zprvu zásadní ochotu Filipovu do ligy vstoupiti, ale zároveň okamžité připojení Španěl k podniku protitureckému odmítal právě poukazem na úkoly španělské ve Francii a Nizozemí.³⁾

Takové vyhýbavé odpovědi španělského zástupce vedly Klimenta VIII. k přesvědčení, že bude třeba si zjednati o stanovisku Filipa II. jasno *zvláštním poselstvím*. Původně zamýšlel i papež poslati do Španěl svého nepota, kardinála di San Giorgio, který měl jednati s Filipem II. jednak o pomoci císaři, jednak o všeobecném míru mezi křesťanskými panovníky, který byl předpokladem společného postupu proti Osmanům.⁴⁾ Běželo tu

¹⁾ Instrukce pro J. Kr. Khevenhüllera z 8. února 1593. Srovnej pro její obsah výše str. 144—145.

²⁾ Rudolf II. J. Kr. Khevenhüllerovi 20. září 1593, Hannover, StA, Y 17 III., f. 546—547.

³⁾ P. Paruta z Říma 28. srpna 1593 — La Legazione di Roma I. 127, 129.

⁴⁾ P. Paruta z Říma 25. září 1593 — La Legazione di Roma II. 141, 143: mnozí prý z toho papeže zrazují.

především o válku ve Francii a Nizozemí. V tomto směru sblížovala se stále více hlediska diplomacie císařské a papežské. Kliment VIII. shodně s Rudolfem II. si přál, aby byla skoncována nástupnická otázka francouzská. Ovšem pro kurii nutným předpokladem bylo jasné zajištění katolictví ve Francii, kdežto pro císaře, respektive tajnou radu, rozhodující bylo zejména přesvědčení, že upevnění trůnu ve Francii v osobě Jindřicha Navarrského odvrátí tohoto krále od dobrodružných plánů v říši, k nimž takřka zval štrasburský spor na jejím pomezí, kdyby se císař postavil otevřeně na stranu protinavarrské ligy. Proto císařský vyslanec obojí úmysl papežův, žádost o pomoc Filipovu a pokus o mírové prostředkování mezi Španěly a Jindřichem IV., mohl uvítati jen s radostí. Ovšem pokud šlo o pomoc španělskou, byl mezi chystanou akcí papežovou a žádostí císařovou podstatný rozdíl. Císaři běželo v Madridě, stejně jako v Římě i jinde, především o okamžitou pomoc peněžitou, bez dalekosáhlých závazků politických, kdežto naopak kurie do popředí sunula čím dále tím více projekt protiturecké ligy, v jejímž rámci teprve podíl jednotlivých mocností měl býti přesněji stanoven. Dne 23. září sešla se za předsednictví papežova zvláštní kongregace osmi kardinálů, kde po delším jednání rozhodnuto zásadně vyslati v této věci do Španěl zvláštního zástupce.¹⁾ K tomu však určen auditor komory Camillo Borghese, pozdější papež Pavel V. Z vyslání kardinálů di San Giorgio nebo Pietra Aldobrandina, jak se namnoze navrhovalo, sešlo nepochybně hlavně proto, že osoba oblíbeného nepota papežova by byla dodala této akci přílišné okázalosti a případný nezdar by byl mohl poškoditi prestiž kurie.

Za jednání o této španělské legaci bylo stále jasněji viděti *nepřívzeň Španělů*, kteří proti ní v Římě otevřeně pracovali. Proto od počátku kritické hlavy neskládaly u kurie do tohoto podniku veliké naděje. Uvádělo se, že Filip II. je nemocen, a že nebude asi dlouho moci udělití papežovu zástupci audienci. Císař nechce cizí pěchotu, ale jen německou, jízdy však nemá Filip II. ani dost pro své potřeby. Proto se soudilo namnoze, že věc skončí jen jakousi peněžitou pomocí španělského krále císaři. Španělé u kurie do poslední chvíle uváděli různé námitky: bylo by prý lépe, kdyby papež vyslal Filipovi někoho z kardinálů, nejlépe jednoho z nepotů, s titulem legáta. Také bratr madridského nuncia, kardinál Caetano, pracoval proti vyslání Borghese. Španělé obávají se zejména, že cesta papežova zástupce do Madridu se nechystá hlavně z důvodů uváděných, ale že se jí připravuje protest kurie proti některým církevně-politickým opatřením Filipovým z poslední doby, jak se domníval také benátský vyslanec P. Pa-

¹⁾ P. Paruta z Říma 25. září 1593 — La Legazione di Roma II. 144: Borghese má dostati „una commissione d'introdurre negozio di pace o di tregue generali.“

ruta.¹⁾ Přesto odjel Borghese skutečně počátkem října přes Civitavecchii papežskou galerou do Španěl.²⁾

V instrukci, dané Cam. Borghesovi pro jeho legaci španělskou, odpovídala kurie předem na námítky španělského krále, jak je poznala ze zpráv svých nunciů v Madridu i z jednání se španělským vyslancem v Římě, Sessou. Filip II. namítal zejména, jak jsme poznali, proti návrhům papežských zástupců, že nebude lze získati pro ligu protitureckou *Benátčany*, jako se to podařilo r. 1571, neboť právě nyní se zvětšovalo opět napětí mezi signorií a domem rakouským. Když císařský vyslanec ve Španělsku, hrabě Jan Kryštof Khevenhüller, po svém návratu z Prahy předložil králi obšírný pamětní spis o stavbě benátské pevnosti a žádal ho zároveň, aby se připojil solidárně k postupu císařovu, chystanému proti signorii,³⁾ odmítal sice zprvu Filip II. tento návrh vůbec — snad především pro trpkost, jež v něm zanechal marné jednání o Rudolfovi španělský sňatek — zároveň však bylo jemu i jeho rádcům zcela patrné, že nebude lze za těchto poměrů zapráhnouti republiku s jejich nezbytnou pomocí námořní do papežova protitureckého spřežení za účasti císařovy. Turecký nápor mohl se ostatně jeviti po některé stránce, pokud neohrožoval přímo španělskou monarchii, králi Filipovi zjevem vítaným: ač byl obrácen do Uher, dotýkal se nápor turecký i Benátek na tolik, že dostatečně vázal

¹⁾ P. Paruta z Říma 9., 16., 23. listopadu 1593, La Legazione di Roma II. č. 51, 157, 159, 164. Přes všechno úsilí Španělů v Římě se odjezd Borgheseho neodložil „perchè nelle negoziazioni che averà a fare col re cattolico, si ha havuto risguardo non tanto a quella causa che è sola publicata come principale, ciò è dell' eccitare quel rè agli aiuti contra Turchi, quanto di procurare che siano levati li molti pregiudizi fatti all' autorità della Sede Apostolica con le nove costituzioni ordinate da esso rè....“ Srovn. Leon. Harrach z Říma 23. října 1593, Vídeň StA cod. 290 tom. 8. f. 261. Pokud měl Borghese ještě zvláštní instrukci o této věci není jasné.

²⁾ Instrukci pro C. Borghese ze 6. října 1593 otiskl podle kopie florentské Alfred Morel-Fatio: „L'Espagne au XVI. et XVII. siècle...“, Heilbronn 1878, str. 194—203. L. von Pastor, Geschichte der Päpste XI., 1927, str. 203 uvádí jiné rukopisy a opravuje podle nich text vydaný Morel-Fatiem. Podle této instrukce měl Borghese přiměti také Filipa II. ku podpoře císaře Rudolfa na říšském sněmu ve věci turecké pomoci. Zmínka v instrukci, že papež již navázal spojení s křesťanským obyvatelstvem ve východní části Středozemního moře, týká se patrně vyslání G. B. Vecchiettiho. Kredenční psaní papežovo Filipovi II. pro C. Borghese z 2. října 1593, Arch. Vat. Arm. 44, sv. 38, str. 426. Současný popis cesty C. Borgheseho do Španěl Morel-Fatio, l. c. str. 161 a n. Srovn. K. Horvat, Vojne ekspedicije Klementa VIII. u Ugarska i Hrvatska, 1910, str. 13. Papež poslal také u příležitosti vyslání Borghese Filipovi II. posvěcený meč. O vyslání Borgheseově byl ihned informován nuncius u císařského dvora C. Speciano, viz Milán, Ambrosiana D 125 f. 370. Zpráva C. Borghese v Borgh. III. 94e užil již R. de Hinojosa, Los despachos de la diplomacia pontificia en España, 1896, více však jen pro přímé vztahy Španěl ke kurii v otázkách církevně-politických.

³⁾ Pamětní spis o stavbě pevnosti doslovně otištěn v Khevenhüllerových „Annales Ferdinandei.“ I, str. 1078—1090. Srovn. výše str. 143.

signorii v její politice západoevropské a italské. Nebezpečí turecké mohlo naopak automaticky vrhnouti signorii do náručí moci španělské.

Poznali jsme, jak opětovně namítala diplomacie španělská kurii, že nemůže bojovati současně ve Francii proti kacířům a na Středozemním moři proti Turkům. Úvahu tu nutně posilovaly zprávy, jimž se tehdy v Madridě obecně věřilo, že Jindřich Navarrský a Alžběta Anglická jen proto popudili Turky k válce proti císaři, aby odvrátili krále španělského od intervence ve Francii. V odpovědích, které Borgheseova instrukce dávala na tyto pravděpodobné námítky Filipa II., se jevil již zcela patrně obrat kurie k nové politice francouzské, dovršené absolucí Jindřicha IV.: neboť jestliže prý, dovozovala instrukce, náboženský zápas pohání krále k boji proti kacířům ve Francii s takovými silami a takovým nákladem podnikanému, ponechal by příliš volné pole závistníkům a nepřejícím, aby jeho pověst hanobili a jeho skutky špatně vykládali, kdyby při obhajobě cizího království proti tomu, aby neupadlo do rukou kacířských, na druhé straně by opustil státy svého domu, které hrozí pohltiti zuřivý nepřítel víry Kristovy. „A poněvadž pak není,“ pokračuje instrukce, „ani tak blízké ani tak společné nebezpečí, kterého se třeba obávati od kacířů francouzských, jako ono, které hrozí od Turků, bude třeba ukázati jeho veličenství, že je nutno nejprve čeliti tomuto přívalu (t. j. tureckému); jestliže ten se přelije přes slabé hráze, zničí všechno.“

Rok po abjuraci Jindřicha IV. navrhovala tu kurie skrze C. Borghese Filipovi II., aby uzavřel příměří ve Francii i ve Flandrech, neboť by to prý jen prospělo věci katolické a papeži. O Benátčanech nemohla tehdy ovšem ani kurie tvrditi, že se připojí ke spolku protitureckému, ujišťovala jen, že zatím zůstanou neutrální. To odpovídalo trvalému přesvědčení papeže a jeho nepotů, že o poměru Benátčanů k válce protiturecké rozhodne postup bojů v Uhrách. Zároveň navrhovala kurie i konkrétně způsob, jak by se měl Filip II. účastniti boje protitureckého: měl vyslati především slavnostní poselství („un ambasceria solenne et magnifica“) na sněm říšský, o němž v Římě podle tehdejších slibů císařových soudili, že se sejde počátkem příštího roku (1594). Tam měl Filip II. ohlásiti způsob a velikost své pomoci proti Turku, aby tak povzbudil k větší ochotě knížata říšská. Pokud šlo o vyslání španělského vojska, navrhovala kurie, aby se užilo pěchoty italské ve španělských službách, která by vytáhla z Puglie nebo Kalabrie, vyloďila se na pobřeží chorvátském u Senje, odkud by se dostala ihned na místo určení. Kdyby chtěl Filip II. užiti lidí z hrabství tyrolského, kde má své kapitány, dostali by se po Innu a Dunaji velmi lacino tam, kde jich bude třeba. Jízdu měl podle návrhu kurie najmouti Filip II. v Německu nebo užiti několika pluků Albánců, kteří se v boji proti Turkům osvědčují. Borghese měl přesvědčiti krále, že je třeba, aby pomocné vojsko bylo vysláno ihned, aby již na jaře r. 1594 bylo pohotově v Uhrách. Podle plánu papežova mělo zasáhnouti do války také španělské loďstvo. Galery Filipa II. ve Středomoří — bylo jich tehdy

pohotově asi 100 — měly objížděti pobřeží Albánie, Morey a Egejského souostroví a zaměstnati tak pozornost Turků. Ve vhodné chvíli měly se s nimi spojit galery papežské a maltské. Důvěrně měl sdělit Borghese Filipovi II., že se v Římě počítá s povstáním křesťanů v Albanii a Macedonii, v Moldavsku a Valašsku stejně jako s pozdvižením Bulharů, s nimiž kurie rovněž naváže jednání. Kdyby se však Filip II. otázal, čím přispěje na válku tureckou stát církevní, měl C. Borghese poukázat na to, že jeho síly jsou velmi slabé a vyčerpány mnoha lety drahoty.

Zatím co Harrach marně naléhal v Římě na peněžní pomoc papežovu, utrpěla císařská diplomacie definitivní porážku ve věci *stavby benátské pevnosti* ve Friaulsku. Proti ní vystoupil Harrach již na počátku svého římského pobytu,¹⁾ ale přese všechno úsilí se mu nepodařilo zviklati názorem papežovým, který se již rozhodl podporovati stanovisko benátské a v případě, že by signorie provedla věc o své újmě proti vůli císařově, nijak jí v tom nebránil. Projevil dokonce ochotu, jednati sám s arciknížetem Arnoštem o vhodném místě pro pevnost. Současně s vysláním Camilla Borghese do Španěl uvažovalo se u kurie o vyslání zvláštního legáta do Polska ve věci turecké války. O tom jednala 23. září speciální kongregace osmi kardinálů za předsednictví papežova. Konečně však pod dojmem informací nuncia v Polsku, Germ. Malaspiny, rozhodnuto věc odložit až do návratu krále Zikmunda ze Švédska, kdy, jak se zdálo, kynula větší naděje, že se podaří získati krále pro tuto věc. Návrh Harrachův, aby obě strany, Benátčané i císař, vyslali své zástupce k papeži jako rozhodčím nebo na místo samé své komisaře,²⁾ měl v této době již cenu jen akademickou. Dne 27. října 1593 nařídila signorie Parutovi, aby oznámil papeži rozhodnutí o stavbě benátské pevnosti ve Friaulsku na místě, o němž se shodlo pět benátských „proveditorů“ již na jaře. Stavba měla se provésti co nejrychleji. Dne 29. října oznámil toto rozhodnutí Paruta papežovi, který nejen že neprotestoval, ale projevil nad tím velikou radost: „Doufáme vskutku, že to bude bašta Italie a Bůh dejž, aby tomu tak bylo. My již nyní dáváme své požehnání a prosíme pána Boha, aby toto dílo se obrátilo k blahu a zachování Italie a k zvláštní cti a slávě této republiky.“³⁾ Když si pak 19. listopadu stěžoval Harrach papeži na stavbu benátské pevnosti, při níž prý obrana proti Turkům byla jen záminkou a o níž císaře Benátčané ani neuvědomili, nenašel u papeže ohlasu.⁴⁾ Císař pak nechtěl vyvozovati z věci krajní důsledky. Neboť ačkoliv napětí mezi ním a signorií se na podzim 1593 stupňovalo tak, že jeho vyslanec v Římě se vůbec již nestýkal s vyslancem republiky, pokusila se přece císařská diplomacie, zda by nebylo lze získati nepřímou prostřednictvím papežovým od signorie pomoc na válku

¹⁾ P. Paruta z Říma 14. srpna 1593, La Legazione di Roma I. 123.

²⁾ P. Paruta z Říma 9. září 1593 l. c. II. 10.

³⁾ P. Paruta z Říma 30. října 1593, l. c. 159.

⁴⁾ P. Paruta z Říma 20. listopadu 1593 l. c. 169.

tureckou. K tomu byl vskutku papež ochoten a mylně se domníval, že za podporu při stavbě pevnosti Benátčané budou ochotnější tímto směrem. Proto na žádost Harrachovu se snažil papež opětně počátkem října získati Parutu dokonce pro plán protiturecké ligy, uváděje také jako důvod, jak po r. 1571 byly pak nakonec Benátky všemi opuštěny. Konečně papež nadhodil, že by Benátky mohly aspoň tajně něčím císaři přispěti; benátský vyslanec převedl však ihned řeč na stavbu pevnosti.¹⁾ I tu je však, podobně jako při jiných příležitostech, zcela patrný rozdíl mezi císařem a papežem: pražskému dvoru běží i tu především o okamžitou pomoc peněžitou, kurii o účast na protiturecké lize.

* * *

Dříve než se papež rozhodl definitivně o pomoci císaři, chtěl, pokud bylo lze, poznati skutečné smýšlení u pražského dvora o *dalším vedení války*. V tom smyslu zněly instrukce státního sekretariátu pro nuncia pražského C. Speciana z 21. září. Nuncius jednal podle nich počátkem října dlouze s císařem, jak o válce, tak i o *svolání říšského sněmu*. Císař projevoval velikou ochotu k válce, ale nuncius nevěřil, že dojde k ní ve větším měřítku ještě tyto dny. To mu potvrzovali i císařští rádci, z nichž někteří měli do války daleko méně chuti. Císař měl v poli na 30.000 vojáků, kteří byli však rozloženi po dlouhých hranicích, které nemohli opustiti.²⁾ Ze zpráv o postupu Sinanova vojska bylo patrné, že toho roku již nebude moci významněji v Uhrách zasáhnouti. Jestliže se neverbovalo vojsko tak, jak si papež přál, tedy se omlouval císař roční dobou, poněvadž kdyby se nyní vojáci sebrali, přišli by do Uher uprostřed zimy. Jinak projevil císař naději, že říšský sněm bude míti hladký průběh. Takové zprávy nemohly ovšem papeže naplniti velikou důvěrou. Od pražského nuncia přicházely i nadále nepříznivé zprávy důvěrné o stálém odkládání říšského sněmu a liknavém vedení turecké války, které nevyklučovalo brzké sjednání příměří, a u císařského dvora nechybělo vskutku rádců, kteří chtěli co nejdříve konflikt s Portou nějak skoncovati, třebaže se tvářili navenek za jednání se zástupci papežovými opačně.³⁾

Za této situace, nedůvěřuje také patrně zcela obratnosti dosavadního nuncia C. Speciana, který tehdy již nespokojen žádal o odvolání z Prahy, rozhodl se Kliment VIII. vypraviti do Prahy *zvláštního zástupce s titulem legáta*. Tento postup navrhoval papeži již koncem srpna 1593 benátský vyslanec P. Paruta, který vzpomínal při té příležitosti legace kardinála

¹⁾ P. Paruta z Říma 8. října 1593 — La Legazione di Roma II., 148, 152.

²⁾ C. Speciano z Prahy 18. a 19. října 1593 — Milán, Ambrosiana D 125, f. 372.

³⁾ Ještě 1. listopadu 1593 píše nuncius Speciano státnímu sekretariátu v tomto smyslu. Milán, Ambrosiana D 125, f. 391.

Gian Francesca Commendoneho do říše r. 1566.¹⁾ Tehdy ještě papež návrhu odporoval, neboť se domníval, že by taková legace vývoj věci u císařského dvora jen zdržela. Stálé odklady pražského dvora přesvědčily ho však záhy o opaku. Jakmile se rozhodl papež pro zvláštní legaci byl také proto, aby ji přijal kardinál L u d v í k M a d r u z z o. Tento starý, osmdesátiletý protektor říše dlel však tehdy již na jakémsi politickém odpočinku ve svém biskupství v Tridentu, ponechávaje u kurie pro vyřizování běžných věcí svého věrného sekretáře Karla Crottu. Na počátku září jednal papež s kardinálem písemně. Přes značné stáří a zesláblé síly tělesné nemohl Madruzzo žádost papežovu odmítnouti. V polovině září sdělil již své kladné rozhodnutí do Říma, kde se pro něho ihned připravovaly různé instrukce a brevía do říše.²⁾ Dne 23. září oznámil pak císaři Rudolfovi, že nabízenou legaci k pražskému dvoru přijímá.³⁾ Na tuto zprávu se rozhodl císař ihned vypraviti zvláštního posla do Říma, aby papeži za tuto pozornost poděkoval, oznámil mu stav věci v Uhrách a žádal ho o pomoc *Peršanů*. Teprve tato žádost císařova přivodila, jak se zdá, změnu instrukce pro Giovanni B. Vecchiettiho, který, jak jsme viděli, právě koncem roku 1593 dostal příkaz k cestě do Persie. Kurýr císařův měl se zastaviti také u velkovévody *toskanského*, vévody *ferrarského* a *mantovského*, tedy u panovníků, s jejichž pomocí ve válce turecké pražský dvůr především počítal.

Dříve ještě než se vypravil Madruzzo do Prahy a než dostal příslušné instrukce, vyhověl konečně papež v druhé polovině října dlouhému naléhání císař. vyslance Harracha a uvolnil pro další pomoc císaři 20.000 scudů, které byly poslány nunciovi Specianovi. Ale císaři tehdy již tato okamžitá výpomoc nestačila, žádal svého vyslance i nuncia papežského o peněžní pomoc kurie trvalou.⁴⁾ Právě v té věci měla sjednati legace Madruzzova jasno především. Nebylo to ovšem ani zdaleka jejím úkolem jediným. Starý kardinál jako nejpřednější znatel říšských poměrů u kurie měl probrati v Praze všechny složky kuriální politiky u císařského dvora. V jejich pozadí byla delikátní otázka *nástupnictví v říši*, pro niž měl Madruzzo,

¹⁾ P. Paruta z Říma 28. srpna 1593 — La Legazione di Roma I., 127.

²⁾ P. Paruta z Říma 18. září 1593 — La Legazione di Roma II., 141.

³⁾ L. Madruzzo císaři Rudolfovi II z Tridentu 23. září 1593, Hannover StA, Y 17 III., f. 505, 510.

⁴⁾ P. Paruta z Říma 23. října 1593 — La Legazione di Roma II. č. 157: „L'ambasciatore dell'imperatore è stato questa settimana tre volte a palazzo a trattare con Sua Santità e con l'ill sig. cardinale San Giorgio...“ 22. října 1593 poslal již Harrach císaři Rudolfovi s listem „cedule di cambio per 20 m scudi“. Téhož dne (22. října) večer měl císař. vyslanec pravidelnou audienci u papeže, v níž mu poděkoval za pomoc a žádal o další stejně jako nepoty. Ti ovšem hned poukazyvali také na vyčerpanost komory apoštolské; proto prý nemohou vykonat, kolik by chtěli. V téže audienci vyvracel Harrach papeži pověst o chystaném příměří císařově s Turkem. Dary, které se měly poslati do Cařihradu, se navrátily do Vídně. L. Harrach Rudolfovi II. z Říma 23. října 1593 — Videň, StA cod. 290 tom. 8. f. 261—262.

pokud bylo lze při císařově citlivosti, sondovati půdu.¹⁾ Do Prahy přijel kard. L. Madruzzo koncem října a ubytoval se na arcibiskupství. Císař jmenoval svými zástupci pro jednání s Madruzzem Jakuba Kurze a P. S. Trautsona. Tyto rozhovory vedené po celý první týden měsíce listopadu se konaly vskutku tak tajně, že se o nich nedostalo do diplomatických kruhů u císařského dvora v podstatě nic více než běžné kombinace.²⁾ Současně s Madruzzem dleli v Praze arcikníže M a x m i l i á n, nápadník koruny polské a arcikníže A r n o š t. Již jejich přítomnost zdála se nasvědčovati, že jednání o volbu římského krále a nástupnictví v říši se dostalo do popředí. Bylo však také možno mysliti na otázku *generalátu v turecké válce*, která u císařského dvora se již delší dobu projednávala. Se strany papežské se účastnil jednání Madruzzových s rádci císařskými také nuncius C. Speciano, ale hlavní slovo vedl ovšem legát sám. Horečka a záchvaty reumatismu, kterými trpěl Madruzzo za sychravých podzimních dní pražských, znesnadňovaly proto jednání nemálo. S nunciem Specianem sestavil Madruzzo dva memoriály pro císaře, jeden o věcech říšských a druhý o českých. Spis *o věcech českých* se obíral výlučně otázkami s plány na rekatolisaci země souvisejícími, především podřízením konsistoře utrakvistické arcibiskupovi, kterému připravilo cestu jednání administrátora Fabiána Rezka v Římě; podobně se zdůrazňovala také potřeba obsaditi nejvyšší úřady zemské spolehlivými katolíky.³⁾ Memoriál *o věcech říšských* shrnoval hlavní přání kuriální politiky: potřeba rychlého svolání říšského sněmu, energické vedení války proti Turku, rozřešení nástupnické otázky v říši, příprava protiturecké ligy, to vše byly zajisté požadavky kurií již často přednášené. Na oba spisy žádal kardinál Madruzzo od císařských ministrů odpovědi písemné. K tomu vedla dosavadní špatná zkušenost nunciova s dvorskými sliby. Od slibů písemných nemohli zajisté císařovi rádci tak snadno couvnouti.⁴⁾ Nezdá se však, že by dvůr tento požadavek Madruzzův byl splnil.

Pokud šlo o *stálou pomoc papežovu* císaři na válku tureckou, již žádal Harrach už před odjezdem Madruzzovým do Prahy a kterou nyní znova u dvora urgovali, prohlásil Madruzzo zcela všeobecně, že ji papež dá, povede-li císař válku s Turkem rozhodně a bez jakéhokoliv omezení časového. Kurz ujistil Speciana výslovně, že tomu tak bude: třemi voj-

¹⁾ Instrukci pro L. Madruzza z 12. září 1593 ot. Joh. Z ö c h b a u r, Kaiser Rudolf II. und die Nachfolgefrage bis zum Tode des Erzherzogs Ernst II. (1900) str. 14, pozn. 2. Brevia císaři a jiným knížatům říšským z 18. září 1593. Arch. Vat. Arm. 44, str. 38, str. 407—408. Srovn. L. von P a s t o r, Geschichte der Päpste XI. 202, pozn. 1.

²⁾ Tak mantovský vyslanec Enea Gonzaga z Prahy 9. listopadu 1593: „li quali (negotii, t. j. věci projednávané s kard. L. Madruzzem) passano tanto segretamente, che non si puo penetrar cosa alcuna“. — Mantova, StA, Gonzaga E II. 3, busta 467.

³⁾ O memoriálu Madruzzově o českých věcech srovn. J. M a t o u š e k, Kurie a boj o konsistoř pod obojí za administrátora Rezka, ČČH 1931, 286.

⁴⁾ Milán, Ambrosiana D 125, f. 410.

sky povede prý císař válku v Uhrách, horních, dolních a v Chorvátsku. S pomocí říše chce shromáždit císař až 50.000 mužů vojska pěšího a jízdního, kromě toho, které bylo trvale v pohraničních pevnostech. Madruzzo uváděl také za jednání s císařovými rádci, že by císař nejlépe mohl osvědčiti svou rozhodnost ve vedení války, kdyby se odebral sám na bojiště. Proti tomu prohlásil Kurz vyhýbavě, že by císař neměl nic proti tomu, aby se podle přání kurie účastnil války osobně, že však musí jíti na říšský sněm.¹⁾ Společného velitele nechtěl prý císař původně sám jmenovati, ale ponechat volbu říšskému sněmu. Poněvadž by se však věc takto protáhla, bude ho jmenovati sám. Císařští informovali Madruzzo o překážkách, které dosud bránily svolání sněmu, i o přípravách, které se k němu daly. Ujistovali jej však, že ke svolání sněmu dojde ještě tento týden. V podrobnostech svolání sněmu záleželo kurii tehdy zejména na tom, aby ke sněmu byl pozván také biskup lausannský, jehož příslušnost k říši byla namoze brána v pochybnost.

Kromě uplatnění požadavků kurie v říšských věcech měl získati Madruzzo také souhlas císařův s některými kroky kurie. Ve věci *stavby benátské pevnosti* nebyli ovšem císařští ochotni ustoupiti. Protestovali naopak znovu slavnostně, ale bez jakékoliv účinnosti. Podpora papežské diplomacie Benátčanům tu poskytovaná nemohla překvapiti. Neboť v době, kdy Paruta oznámil rozhodnutí benátského senátu o stavbě pevnosti papežovi, nuncius C. Speciano podporoval i v Praze účinně a zcela otevřeně benátského zástupce. Naproti tomu souhlasil Kurz jménem císařovým naprosto s vysláním C. Borghese do Španěl, aniž se však při tom jednalo o podrobnostech jeho poslání. Projevil také souhlas s úmyslem papežovým zakročiti pro pomoc císaři ve válce turecké u *panovníků italských*. Domnívali se tehdy patrně v Praze, že zákrok ten nebude míti účinnosti. Očekával se totiž právě v Praze návrat R. Korraduze, který přijel vskutku ke dvoru po několika málo dnech počátkem listopadu. Korraduz vyřídív v létě své gratulační poselství u papeže, dlel u panovníků severoitalských, zejména u vévody *mantovského*, *ferrarského* a velkovévody *toskanského*. Nevíme nic bližšího o průběhu jeho vyjednávání, které směřovalo k získání vydatné pomoci těchto panovníků na tažení proti Turkům příštího roku.

¹⁾ Když více než deset dní po odjezdu L. Madruzzo z Prahy přijel k císařskému dvoru nový vyslanec mantovský, Guidobono Guidoboni, aby jednal, jak ještě poznáme, u císařského dvora o velitelství vévody mantovského ve válce turecké, sdělil mu J. Kurz, že za jednání s kardinálem L. Madruzzoem ho odkázal, pokud šlo o návrhy papežovy, na říšský sněm. Na otázku legátovu, zda císař podnikne proti Turku válku útočnou, či jen obrannou, odpověděl prý Kurz Madruzzovi: „quando et de la S. Stà et da altri principi christiani le siano somministrate forze tali che unite colle sue bastino a far progressi contro le forze del Turco, il pensiero suo risolutissimo è di fare quanto havrà vita, guerra offensiva et che darà la parola a S. Stà di non fare mai pace col Turco se non con saputa et consenso di S. Stà.“ Císař tedy obrátil žádost papežovu v žádost svou o vydatnou pomoc. Guidobono Guidoboni z Prahy 14. prosince 1593, Mantova, StA Gonzaga E II., busta 467.

ale u císařského dvora do výsledku jeho cesty skládali veliké naděje. Kurz schválil i plán papežův vyslati zástupce ve věci války turecké do *Moskvy*, *Sedmíhrad* a *Polska*. Rozhovory přispěly také k rozptýlení některých nedorozumění mezi cís. vyslancem L. Harrachem a nunciem C. Specianem.¹⁾ Konečně se podařilo kardinálu Madruzzovi získati definitivní souhlas císařského dvora i pro věc mnohem ožehavější, pro odchod arciknížete Arnošta jako místodržitele do španělského Nizozemí, na který naléhal Filip II. Španělský. Madruzzo jednal ovšem také odděleně s oběma arciknížaty v Praze přítomnými. S Arnoštem jednal o jeho nastávající cestě do Bruselu a o otázce klevské, kterou se mu bylo zabývat v jeho budoucím působišti, s arciknížetem Maxmiliánem dlouze o otázce polské, o níž měl kardinál především získati spolehlivé informace. Za těchto hovorů projevoval arcikníže Maxmilián nepokrytě svou nespokojenost s císařem pro nedosti energické vedení války a proto, že ho nechal na holičkách v nástupnické otázce polské.²⁾ Právě v době pobytu Madruzzova v Praze, koncem října, dostal nuncius Speciano poukázku (polizza) na 20.000 scudů, kterou odevzdal kardinálu legátovi, jenž ji osobně na doklad dobré vůle papežovy při audienci odevzdal císaři. Rudolf ji pak svěřil úředníkům komory, kteří měli penězi těmi zaplatiti vévodovi Lauenburskému, který právě verboval 41.000 koní do Uher.³⁾

Kardinál Madruzzo mohl se vraceti z Prahy s dojmy poměrně příznivějšími, neboť právě v této chvíli *podzimní sněm český*, zastrašený postupem proti Jiřímu Popelovi z Lobkovic, vyhověl ve všem císařským propositím v míře, jež nemálo překvapovala diplomatické zástupce u cís. dvora⁴⁾ a uložil

¹⁾ Nuncius C. Speciano vytýkal tehdy, že vyslanec L. Harrach proti instrukcím, které dostal u císařského dvora, naléhal na papeže tím způsobem, že hrozil, nepomůže-li vydatně kurie císaři na tureckou válku, císař vyhoví požadavkům protestantů na příštím sněmu říšském. Na tento postup císařského vyslance si stěžoval vedle nuncia i kardinál L. Madruzzo. Rádci císařovi potvrdili ostatně za pražských rozhovorů legátových, že běželo tu vskutku jen o výmysl vyslancův. — C. Speciano Minucciovi 8. listopadu 1593, Milán, Ambrosiana D 125, f. 397, 400.

²⁾ Vylíčení Madruzzoových rozhovorů v Praze podle zpráv nuncia C. Speciana, Milán, Ambrosiana D 125, benátského vyslance T. Contariniho, Vídeň StA Dispacci di Germania sv. 21 a mantovského vyslance Enea Gonzagy, Mantova StA E II. 3, busta 467. Enea Gonzaga měl na pražských jednáních Madruzzoových zájem pro otázku generalátu vévody mantovského v protitureckém tažení v Uhrách. Memoriál Madruzzoův císaři, Hannover StA Y 17 III.

³⁾ C. Speciano kardinálovi di San Giorgio I. a 8. listopadu 1593, Milán, Ambrosiana D 125, f. 393, 401.

⁴⁾ Ze zpráv vyslanců o výsledku podzimního sněmu českého charakteristické je zejména sdělení mantovského residenta Enea Gonzagy z 3. listopadu 1593 (Mantova, StA Gonzaga E II. 3 busta 467): „Sabato prosimo passato, fu conclusa la dieta di questo regno di Bohemia, tanto felicemente, che hanno concesso più a Sua Mtà di quello che domandava e per quanto mi ha detto uno di questi Signori principali offiero (!) del Regno, che danno alla Mtà Sua per la guerra contra Turchi un milione et seicentomile talleri, dovendoli sborsare in tre volte. Di più hanno messo un datio sopra la cervosa, dove si dice ne cavara Sua Mtà da dicentomila tallari l'anno,

zemi zejména v nových daních spotřebních těžká břemena, která rostoucí drahotou koncem roku již dolehla na celé království. Stavové odpověděli také kladně žádostem stavů *moravských* a *uherských* o pomoc a vyslali zvláštního svého zástupce k císařskému vojsku v severních Uhrách s částí slíbené peněžní pomoci.

Dne 11. prosince 1593 odjel konečně, jak bylo smloueno za porad s kardinálem Madruzzem, arcikníže Arnošt z Prahy s doprovodem asi 1.000 jezdců do svého nového působiště nizozemského za okázalých projevů přízně císařovy. Rudolf mu daroval dva vybrané koně, nádherná nosítka a prsten, který sám nosil, s diamantem v ceně asi 15.000 scudů. Doprovodil arciknížete při odjezdu až k vozu. Arcikníže Arnošt chtěl se setkat ještě o Novém roce s arciknížetem Maxmiliánem, který byl odjel již dříve z Prahy, a pokračovati tak pomalu v cestě, aby byl ve Flandrech k 20. lednu 1594. Sotva odjel arcikníže Arnošt z císařského dvora, došla do Prahy 12. prosince radostná zpráva o úspěších císařského vojska v severních Uhrách, kde dobyta dvě důležitá místa. Tehdy ovšem bylo již skončeno tažení Sinana paši do Uher. Turecké vojsko, které teprve v září vytrhlo ze srbského Bělehradu, kde zemřel v tureckém zajetí císařský vyslanec Kreckwitz, dobylo sice po třídenním obléhání Stoličného Bělehradu (13. října) a Paloty (21. října), ale pokročilá roční doba ukončila předčasně výpravu. Sinan paša stáhl se opět na zimu do srbského Bělehradu, takže nebylo nesnadno pohraničním velitelům císařským dobytí v listopadu některých místních úspěchů. Císař však oznámil ihned radostnou zprávu do Říma a poslal s ní za arciknížetem Arnoštem hraběte Fürstenberga. Přes to očekávali vyslanci v Praze po odjezdu kardinála L. Madruzza a arciknížata marně na slibované svolání říšského sněmu.¹⁾

qual datio ancorche adesso sia stato posto, deve tutavia comminciare da quaremsa passata, quando si fece l'altra Dieta, nella qualle non si concluse cosa alcuna, et a ciò tanto più Sua Mtà resti di loro sodisfatta, hanno voluto che all'ora comminci questa entrata. Si dice anco che per il viaggio della Dieta imperiale, che si deve fare, contribuiscono da buona parte della spesa che farà Sua Mtà...“ Proposice královská ze dne 23. října 1593, Sněmy české VIII., č. 120 podle současného opisu v archivu města Prahy. Jiný opis v archivu města Domažlic, rkps „Snešení obecní od r. 1581“ f. 127 p. v. Usnesení sněmu ukončeného 3. listopadu 1593, Sněmy české VIII., č. 137.

¹⁾ O odjezdu arciknížete Arnošta z Prahy nejpodrobněji mantovští vyslanci Guidobono Guidoboni a Enea Gonzaga z Prahy 14. prosince 1593, Mantova StA E II., III. busta 467. Z téhož dne píše Guidobono Guidoboni o svolání říšského sněmu: „La Dieta Imperiale dissero questi signori ministri che senz'altro si farà, che di giorno in giorno si deve publicarla per l'ultima domenica di febraio... et si farà in Ratisbona“; 21. prosince týž: „stiamo aspettando che d'hora in hora sia publicata la Dieta“... „sono fatte et risolte tutte le preparationi per la Dieta, et sono fatte tutte le lettere che Sua Maestà deve scrivere, che sono molte da dovero et sono in camera della Maestà Sua, non vi mancando che la sua sottoscrizione, et sarà senz'altro per la seconda domenica di quaresima... in Ratisbona“. O doprovodu Arnoštově srovn. Šimona Plachého z Třebnice, Paměti Plzeňské (vyd. Jos. Strnad 1883), str. 169.

Madruzzo jel z Prahy na zpáteční cestě přes Plzeň k vévodovi bavorskému.¹⁾ Jednání, vedené v létě r. 1593 nunciem C. Specianem mezi vévodou bavorským Vilémem a energickým i nádhery milovným arcibiskupem salcpurským Volfem Dietrichem von Raitenau, jakož i rozhovor, k němuž právě tehdy na podzim mezi oběma došlo po prostředkující akci nunciově v létě r. 1593 vzbudily u kurie naději, že bude lze sjednati společný postup obou těchto katolických vladařů na příštím sněmu říšském. Vévoda bavorský, který byl ve stálém styku s kurií prostřednictvím sekretáře Minnucia Minnucioho, psal již v srpnu papeži, že je ochoten císaři proti Turkům pomoci²⁾ a zejména ho podporovati na příštím říšském sněmě v Řezně. Nevíme, jaké byly výsledky cesty Madruzzovy v listopadu po odjezdu z Prahy. Cesta však zdržela jeho návrat do Tridentu až do konce roku. Do Říma poslal o své podzimní legaci jen obšírné zprávy písemné, které tam došly teprve počátkem ledna r. 1594.

Kdežto o Borgheseově legaci do Španěl informoval za pobytu Madruzzova v Praze rádce císařovy jak kardinál legát sám, tak i nuncius Speciano, zatajili zatím zástupci kurie císařskému dvoru současnou legaci na východ. Protiturecká liga na západě se Španělskem a Benátkami měla býti doplněna aliancemi s poplatnými státy podunajskými, *Moldavskem* a *Valašskem*, v té době zle finančně Turky vyssávanými, s knížetem Zikmundem Sedmihradským, s nímž kurie navázala styky již r. 1592 a jenž tehdy (na podzim r. 1593) se obracel o pomoc do Anglie, a s *Polskem*, kde bylo ovšem třeba vyčkati návratu krále ze Švédska. Tedy v podstatě starý plán Possevinův, r. 1592 návrhem Čedomilovým obnovený. K tomuto choulostivému poslání vybral papež sám rodilého Jihoslavana Alexandra Komuloviče, opata v Noně a rektora národního kostela jihoslovanského v Římě, S. Girolamo dei Schiavoni, který byl visitátorem křesťanů v evropském Turecku za Řehoře XIII. Komulovič měl získati nejprve pro válku protitureckou sedmihradského Zikmunda Bathoriho, pak „hospodáře“ moldavského a valašského, hejtmany *zaporožských kozáků* a konečně krále *polského*. Komulovič odjel z Říma koncem listopadu r. 1593, když právě došly příznivé zprávy o bojích císařských v Uhrách.³⁾

¹⁾ Do Plzně přijel kardinál L. Madruzzo 30. listopadu. Téhož dne večer tam zavítal arcikníže Maxmilián na cestě z Prahy do Mergentheimu, kdežto arcikníže Arnošt na cestě do Flander až 23. prosince. Šimona Plachého z Třebnice Paměti Plzeňské (vyd. Jos. Strnad 1883) str. 168—169.

²⁾ P. Paruta z Říma 9. září 1593 — La Legazione di Roma II., 136.

³⁾ Instrukce pro Komuloviče z 21. listopadu 1593 otištěna častěji: P. Pierling, Novi izvori o L. Komuloviću, Starine XVI., 1885, str. 12 n., E. d. de Hurmuzaki, Documente privitoare la istoria Romanilor III. 2, 1888, (částečně) str. 36. Veress Endre, Relationes nuntiorum apostolicorum in Transilvaniam missorum a Clemente VIII., Budapešť 1909 v „Monumenta Hungariae Vat.“ III. 3. Brevia hospodárům moldavskému a valašskému a kozákům z 8. listop. 1593 ot. Aug. Theiner, Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae... III., 1863.

Na jedinou otázku za jednání pražských vznesenou instrukce Madruzzo vynechaly. V souvislosti s přáním kurie, aby císař vedl energicky válku proti Turkům, obrátil se císař svými rádci na Madruzzo se žádostí, aby papež udělil císaři právo vybírat *desátky od kleru* zemí dědičných. Tento plán zdanění duchovenstvo v zemích stížených protestantskou nálezou bylo ovšem třeba zkoumat i z jiného hlediska než podobná opatření ve Španělsku nebo v Itálii. Na tento rozdíl také Madruzzo ihned upozornil a prohlásil zároveň, že nemůže o císařově žádosti sám rozhodnouti, nemaje příslušné instrukce a že bude jenom moci doporučit tuto otázku pozornosti papežově. Brzy nato ji svěřil Kliment VIII. ke studiu svému nepotovi kardinálovi di San Giorgio.

* * *

Při svém návratu z Prahy zasáhl kardinál L. Madruzzo významně i do důležitého jednání, které s jeho poradami pražskými nepřímo souviselo, a jež zároveň dobře osvětluje některé vztahy osobní mezi členy rakouské větve Habsburků. Za jednání s kardinálem Madruzzem neodmítal Rudolf II. zásadně vyhověti přání papežovu, aby se odebral osobně na bojiště do Uher. Snad tehdy vskutku toto prohlášení odpovídalo jeho náladě. Ta se však, jak se zdálo, brzy změnila a bylo záhy všem zřejmo, že se císař aspoň pro nejbližší dobu uherské války osobně nezúčastní. Tak se rozvinula znova otázka *vrchního velitelství* nad císařskou armádou, což, jak se obecně uznávalo, bylo hlavním předpokladem úspěšného vedení války. Tu však bylo důležité vědět, zda bude v Uhrách příštího roku bojovat jenom císařská armáda, nebo také některá vojska spojenecká, zejména papežovo a států italských. Císařský dvůr, jak ještě poznáme, byl tehdy důsledně pro pomoc peněžitou a nepřímo odmítal větší pomocné sbory. Pro něho tedy otázka velitelství v Uhrách zůstávala vnitřní věcí domácí politiky habsburské. Jiné bylo tehdy stanovisko kurie. Ta nejspíše ještě rozhodnuta o způsobu své pomoci počítala s oběma možnostmi. V této souvislosti bylo důležité, že se hlásil kandidát vrchního velitelství v Uhrách pro případ, že by se vytvořila spojenecká vojska papežovo a států italských. Byl to vévoda mantovský Vincenc I. Gonzaga. Zdá se, že již za jednání s císařským vyslancem Korraduzem v létě 1593 vystoupil s tímto návrhem. Jakmile se ukázalo, že vojenské tažení v Uhrách je neodvratné, rozhodl se zasáhnouti v tomto směru přímo jak u císaře, tak i u papeže a poslal na sklonku roku 1593 brzy po jednání Madruzzově

str. 210. O vyslání Komulovićově všeobecně P. Pierling, Papes et Tsars, 1890 a týž, La Russie et le Saint-Siège III., 1897, L. F. Mathaus-Voltolini, Die Beteiligung des Papstes Clemens VIII. an der Bekämpfung der Türken... Röm. Quart. XV., 1901, str. 320.

v Praze svého sekretáře Anibala Chieppia do Říma, který tam ve věci zakročil spolu s mantovským vyslancem Carettem¹⁾, Guidoboniho pak do Prahy.

Zatím však se dohodl Madruzzo s císařskými rádci o kandidatuře arciknížete Ferdinanda Tyrolského na generalát císařského vojska v Uhrách. Ferdinand Tyrolský byl kurii zvláště vítán pro své výrazně katolické smýšlení a také císařskému dvoru, po odchodu arciknížete Arnošta do Flander, ze všech členů habsburského rodu nejpřijatelnější. Zdálo se také, že při jednání s ním nevzniknou nepřekonatelné překážky, neboť již v létě roku 1592, když se na něho obrátil císařský dvůr po prvé se žádostí o pomoc, nepřímo arcikníže naznačil, že by byl ochoten přijmouti velitelství v Uhrách a podobně se vyjádřil i arciknížeti Arnoštovi.²⁾ Z Prahy vyslali v této věci Ferdinandovi po poradách s kardinálem Madruzzem Zdenka Berku z Dubé a na zpáteční cestě do Itálie zastavil se u něho v Inšpruku kardinál L. Madruzzo. Ale zástupce císařův stejně jako papežův se přesvědčili koncem listopadu a v prosinci 1593, že věc nebude tak snadná, jak se zprvu jevila. Arcikníže Ferdinand omlouval se svým stářím a navrhoval místo sebe arciknížete Maxmiliána za vrchního velitele, Matyáše pak za jeho zástupce.

Maxmilián vedl si pak vůbec ve věcech turecké války velmi horlivě. Jako vel mistr řádu Německých rytířů svolal již 20. září 1593 generální kapitulu řádu, která se pak sešla 8. prosince téhož roku v Mergentheimu, sídle to velmistrově. Kromě pomoci při své kandidatuře polské prosadil arcikníže Maxmilián od kapituly, přesto, že se zdráhala, jakous takous pomoc na válku tureckou: řád se zavázal vydržovati v ní 150 jezdců a 100 pěších střelců po dva roky. K tomu bylo třeba 63.000 zlatých. Kromě několika rytířům a řádovým bratřím své balleie táhnouti se 150 jezdců do Uher. Vskutku se účastnil aspoň tažení r. 1594 větší počet řádových rytířů v tělesném sboru Maxmiliánově.³⁾ Koncem roku, patrně po zprávě o vyjednávání mezi Prahou a Inšprukem o generalát v Uhrách, se odebral také arcikníže Maxmilián k Ferdinandovi, aby si zajistil jeho podporu. Zároveň však vyslal v této věci také arcikníže Matyáš, jenž se dověděl o císařových jednáních s Ferdinandem, svého zástupce svobodného pána von Eck do Tyrol, aby vymohl mu pro případ, že Ferdinand přijme generalát císařem mu nabízený, hodnost „Oberstleutnanta“, která mu

¹⁾ P. Paruta z Říma 1. ledna 1594, La Legazione di Roma II. č. 190. Korespondence Carettova a Chieppiova o této věci v archivu Gonzaga v Mantově, E XXV. num. 3. Chieppio přijel do Říma v pol. prosince 1593. Jednal také o koupi území della Matrice vévodou od pánů Orsiniů.

²⁾ Pro jednání o generalát s arciknížetem Ferdinandem Tyrolským srovn. Josef Hirn, Erzherzog Ferdinand II. von Tirol II., 1888, str. 301—302.

³⁾ Srovn. Wilhelm Erben, Die Frage der Heranziehung des deutschen Ordens zur Verteidigung der ungarischen Grenze, Archiv für oesterr. Gesch. LXXXI. str. 47 (559) a n., kde uvedena i starší literatura speciální.

prý přísluší proto, že má správu Dolních Rakous a Uher. Otázka generalátu v císařské armádě vyústila tak v soupeřství mezi Matyášem a Maxmiliánem, který se vrátil z Inšpruku v polovici ledna 1594 do Prahy.¹⁾

Tam zatím vyjednával o generalátu *mantovský* vyslanec Guido bono Guidoboni, který přijel do Prahy 8. prosince, několik dní po odjezdu Berkově do Inšpruku. Již před audiencí, již dostal u císaře poměrně brzy 13. prosince, byl Guidoboni informován od mantovského residenta v Praze, Enea Gonzagy, a nejmenovaného dvořana, o tom, že se rozhodl císař pro Ferdinanda. Proto nevystoupil v audienci přímo se žádostí svého pána o generalát, nýbrž projevil zcela všeobecně ochotu vévody mantovského císaři sloužit, což prý učiní z povinnosti vasala Svaté říše římské a císaře. Vévoda mantovský prý jediný z panovníků italských závisí jen na císaři, není v područí ani papežově, ani španělském, ani francouzském ani benátském. Zdůraznil pokrevní příbuzenství dynastie s císařským domem a opatrně jen uvedl, že předkové vévodovi bývali šťastně vybíráni k nejrozmantějšímu vojenským hodnostem v říši. Vincenc I. Gonzaga má k tomu jak vhodné území v blízkosti říše, tak i vhodný věk. Prosí proto prý vévoda císaře, aby rozhodl o způsobu, jakým mu má sloužiti. Konečně uvedl Guidoboni, že by si přál vévodu za velitele v Uhrách papež. Po audienci jednali opětovně Guidoboni i Enea Gonzaga v této věci s rádci císařovými, hlavně s Rumpfem a Trautsonem. Všude ukazovali mantovskému vyslanci vlídnou tvář a naznačovali, že se císař dokonce prý za vévodu přimluví u papeže. Vskutku však od počátku císařský dvůr s pomocí mantovského vévody jako velitele v Uhrách nepočítal, jak se nejlépe projevilo za vyjednávání, která se rozvinula mezi Prahou a Římem po návratu Madruzzově do Itálie na sklonku r. 1593, o uherském tažení na příští rok (1594). Když se pak počátkem února 1594 císař dověděl, že se ještě kurie nerozhodla o způsobu své pomoci, žádal papeže přímo, aby nedal aspoň velitelství ve válce vévodovi mantovskému²⁾.

Také kurii běželo však především o arciknížete Ferdinanda Tyrolského. Na něho se obrátila s několika stran. Na výslovné přání kardinála L. Madruzza dopsal arciknížeti v tomto smyslu nuncius C. Speciano. Nový nuncius, vyslaný koncem r. 1593 z Říma do Flander, Coriolano, biskup ausunský, dostal dodatečně po svém odjezdu příkaz, aby se odebral s brevem papežovým Ferdinandovi z 8. ledna 1594 do Inšpruku, aby se znovu pokusil získati arciknížete pro přijetí generaláty v Uhrách.³⁾ Když pak onemocněl počátkem roku v Bologni, pověřil státní sekretariát tímto úkolem nuncia kolínského. Přes malé naděje počáteční jednání s arciknížetem Ferdinandem pokračovalo. Počátkem ledna r. 1594 odjel Berka opět

¹⁾ O jeho cestě Plzni Šimona Plachého z Třebnice Paměti Plzeňské, cit. vyd., str. 170.

²⁾ Ferrarský agent Florio z Prahy 15. února 1594.

³⁾ Breve papežovo z 8. ledna 1594, Arch. Vat., XLIV. t. 39, f. 70^b—72^b.

s vlastnoručními listy císařovými do Inšpruku a v Praze se v diplomatických kruzích obecně soudilo, že nabízenou hodnost arcikníže přijme a to také ze zpráv kardinála L. Madruzza o jeho rozmluvě s arciknížetem na zpáteční cestě z Prahy do Říma. Proto vzbudil veliké zklamání koncem ledna návrat Berky, který se vrátil s nepořízenou a jen se slibem, že arcikníže pošle ke dvoru své posly s podmínkami, za nichž by byl ochoten generalát přijmouti. Přijeli již počátkem února a měli ihned audienci u císaře, kde se ukázaly nečekané obtíže. Podle dohody arciknížete Ferdinanda s Maxmiliánem, k níž došlo v prosinci 1593 v Inšpruku, žádali zejména, aby v případě, že by byl Ferdinand jmenován vrchním velitelem, Maxmilián se stal jeho zástupcem (*luogotenente*). To při stáří a churavosti Ferdinandově znamenalo dáti takřka prakticky velitelství Maxmilianovi. Proto nuncius s ohledem na potřebu sblížení císaře s Polskem, o něž tehdy také pražský dvůr usiloval, se postavil ostře proti tomuto řešení a za případného zástupce Ferdinandova navrhol arciknížete Matyáše. Podle nunciova názoru měl vůbec arcikníže ponechati jeho jmenování císaři.¹⁾

V Římě si po zprávách pražského nuncia představovali řešení tak, že Ferdinand Tyrolský převezme vrchní velení císařského vojska v Uhrách, arcikníže Matyáš pak obranu hranic chorvátských. Ferdinand, jenž dával tehdy kurii naději, že se zúčastní říšského sněmu v Řezně, měl se odtud odebrati přímo po Dunaji na uherské bojiště. V státním sekretariátě schvalovali, jestliže arciknížata soupeřili ve válečném odhodlání, obávali se však, aby jejich vzájemná nevráživost nevyvolala nové odklady válečných příprav.²⁾ Nuncius, jenž o věci jednal jak s arciknížetem Maxmiliánem, tak i s Rumpfem a Trautsonem, nevzdával se ještě ani koncem února naděje, že Ferdinand generalát přijme. Jeho zdráhání a rostoucí požadavky přisuzoval nuncius zprvu neblahému vlivu jeho kalvinského lékaře. Opětovně žádal císařské „*ministry*“, aby se trapná věc nějak skoncovala.³⁾ Ferdinand přibral k rozhodnutí počátkem 1594 dokonce sněm stavů tyrolských a vystupoval s novými a novými požadavky, zejména pokud šlo o postavení jeho syna, markraběte burgavského. Tak se vleklo jednání o generalát až do dubna r. 1594, takže konečně vedení císařského vojska na tento rok připadlo v severních Uhrách arciknížeti Matyášovi, na pomezí chorvátském arciknížeti Maxmiliánovi, který již v polovici února opustil Prahu znechucen průběhem vyjednávání.⁴⁾

* * *

¹⁾ Nuncius C. Speciano z Prahy 11., 18., 31. ledna, 14. února 1594, Borgh. III. 111 ab f. 208—209, 223—224, 250—252, 257—260.

²⁾ Z Říma C. Specianovi 19. února 1594, Borgh. I. 771 f. 43—52, Barb. lat. 5747, f. 43—53.

³⁾ C. Speciano z Prahy 21. února 1594, Borgh. III. 111 AB f. 271—272.

⁴⁾ Benátský vyslanec Tom. Contarini z Prahy 8. března 1594, Dispacci di Germania, sv. 22., 22—23.

Svolání *říšského sněmu* bylo pro papeže nejen podmínkou pro další pomoc kurie, ale také jejího zásahu u *států italských* ve prospěch císařův. Vyslání zvláštních legátů ke státům italským, které oznámil u císařského dvora koncem r. 1593 nuncius C. Speciano, bylo tam přijímáno ovšem s pocitými smíšenými. Císař zajisté naléhavě potřeboval pomoci a zejména každý příspěvek, kterého se mu dostávalo mimo oblast říše, byl mu vítán hlavně proto, že se tak odpoutával od přílišné závislosti na říšských knížatech a stavech svých zemí dědičných. Na druhé straně však prostředkování papežovo u států italských bylo projevení rostoucí nemohoucnosti císařské diplomacie na poloostrově Apeninském.

Jakmile došla do Říma na samém počátku ledna r. 1594 zpráva, že císař konečně svolává říšský sněm, povolal k sobě papež biskupa spoletského, *Paola Sanvitaleho*, který byl vyhlédnut za jednoho z legátů¹⁾. Ale pošta pražská s listy Specianovými z 3. a 4. ledna přinesla zprávu o novém odkladu sněmu na 17. dubna. Současně přijel 17. ledna do Říma císařský kurýr vyslaný z Prahy 6. ledna²⁾ s listy pro císařského vyslance Leonarda Harracha, který měl papeže smířiti s tímto nečekaným odkladem a zároveň urychlit rozhodnutí papežovo o pomoci císaři, již v zásadě na podzim 1593 kardinál L. Madruzzo byl slíbil. Již počátkem ledna (5. I.), obrátil se známý nám vojenský rada Dr. Pezzen na nuncia Speciana a na španělského jesuitu Carrillu, dlícího tehdy v Praze, aby se konečně dověděl, kolik chce kurie dáti, aby mohli oni u císařského dvoru podle toho sestaviti svůj rozpočet. Speciano odpověděl vyhýbavě, naléhaje především na brzké svolání říšského sněmu³⁾. Ve své mimořádné audienci, již si u papeže vyžádal, snažil se 20. ledna císařský vyslanec přesvědčiti papeže o nutnosti jeho pomoci. V Uhrách se dělá vše, co je v této roční době možné, císař však naléhavě potřebuje brzké pomoci. Říšský sněm se bude konati zcela určitě 17. dubna. Jeho odklad byl nutný pro velmi naléhavá jednání. Harrach připomněl papeži informace kardinála Ludvíka Madruzza o potřebách císařských. Pokud šlo o *způsob pomoci papežovy*, tedy zdůrazňoval Harrach, že císař potřebuje více jízdy než vojska pěšího, především však že je třeba, aby pomoc byla rychlá. Vyslance dal pak papeži a všem přítomným kardinálům z kongregace o věcech uherských psanou informaci. Současně s vysláním zvláštního kurýra k císařskému vyslanci v Římě užil císař prostředkování španělského: skrze španělského vyslance u pražského dvora Guilléna de San Clemente se obrátil na španělského vyslance v Římě, vévodu Sessu, který měl naléhati na papeže, jak ve věci pomoci na válku tureckou, tak také proti stavbě

¹⁾ Z Říma C. Specianovi 14. ledna 1594, Borgh. I. 771, f. 21—25, Barb. lat. 5747, f. 15—20.

²⁾ Ferrarský agent Florio ve zprávě z Prahy 11. ledna píše, že odjel před pěti dny.

³⁾ C. Speciano kardinálu di San Giorgio z Prahy 6. ledna 1594 — Borgh. III. 111 ab f. 198—200.

benátské pevnosti. Sessa dohovorev se s Harrachem byl pro ten postup, aby se v Římě nejprve jednalo o pomoci papežově, zatím co o *pevnosti* by současně jednal nový císařský vyslanec v Benátkách, Raimund z Thurnu. Vskutku zakročil Sessa pro pomoc tureckou u papeže již 22. ledna. Ačkoliv nebylo dosud vůbec rozhodnuto o způsobu další pomoci papežovy, natož pak států italských, domníval se vévoda mantovský, že získal již císaře, aby se stal vrchním velitelem pomocného vojska italského: zástupci vévody mantovského v Římě odevzdali v polovině ledna Harrachovi list císařův, aby se v této věci přimluvil u papeže. Také velkovévoda *toskanský* projevil zájem o pomoc papežovu císaři. Toskanský vyslanec u kurie dostal počátkem ledna rozkaz od velkovévody, aby se dověděl, jak zamýšlí papež císaři přispěti.

Na žádost Harrachovu o pomoc v audienci 22. ledna odpověděl papež zcela všeobecně a nezávazně, že pomýšlí nyní na to pomoci císaři vojskem, že však nejprve zřídí pro tuto věc jinou kongregaci.¹⁾ Zatím v den audience Harrachovy se o ní radila kongregace o věcech uherských, která v té věci jednala již po celý týden (15. — 21. ledna). Začala zasedati ve chvíli, kdy přišla do Říma falešná zpráva, v zápětí vyvrácená, že císařští dobyli Ostřihoma.²⁾ Zpráva o odkladu sněmu papeže rozladila. Přes ujišťování Harrachovo, že válečné přípravy císařovy tím netrpí, obávali se u kurie opaku. „Nikdo v Itálii nerozuměl takovému odkladu sněmu.“³⁾ Třebaže papež Harrachovi sliboval, že k legaci ke státům italským dojde ihned, prodloužilo se její odeslání o měsíc. Měl-li papež vyzývati panovníky italské ku pomoci císaři, musil uvésti určitěji pomoc svou. O tom však od počátku nebylo v Římě jednoty. Především o způsobu pomoci vůbec: zda pomoc *peněžitou* či *vojenskou*. Kdežto císař naléhal od počátku především na pomoc peněžitou, u kurie jak kardinálové z kongregace uherské, tak i nepot kardinál Cinthio Aldobrandini navrhovali, aby papež vypravil samostatné pomocné vojsko italské. Přesto, že v polovině ledna přišla do Říma zpráva, že *Toskana, Parma, Mantova a Janov* již určitou pomoc císaři slíbily,⁴⁾ odvolával se papež stále na to, že sám se musí nejprve rozhodnouti o velikosti pomoci císaři, aby tímto příkladem mohl působiti na panovníky italské. V případě, že by papež poslal do Uher samostatné vojsko, byla tu otázka jeho poměru ku případným jiným pomocným sborům italským. Konečně však přece koncem ledna rozhodnuto o definitivním způsobu legace papežské k italským státům. Již počátkem roku byli k tomu ustanoveni dva legáti: protonotář apoštolský monsignor Valerio Orsino a zmíněný biskup spoletský Paolo Sanvitale.

¹⁾ Leonard Harrach z Říma 22. ledna 1594, Videň StA f. 550—553.

²⁾ P. Paruta z Říma 22. ledna 1594, La Legazione di Roma II. č. 202.

³⁾ Z Říma C. Specianovi 22. ledna 1594, Borgh. I. 771 f. 25—30, Barb. lat. 5747 f. 20—26.

⁴⁾ P. Paruta, La Legazione di Roma II. č. 202.

Onen se měl dáti na cestu směrem přes Romagni, tento přes Toskanu.¹⁾ Pak jim byl ještě přidán Fabio Orsino, bratr Valeriův.²⁾ Biskup spoletský byl vyslán do *Janova* a k vévodovi *savojskému*, *parmskému* a *urbinskému*, Valerio Orsino k velkovévodovi *toskanskému* a k republice *luccké*, Fabio Orsino k vévodovi *mantovskému*.³⁾ Ze států italských jediné do *Benátek* neposílal papež v této věci svého zástupce. Za napiatých vztahů současných mezi císařským dvorem a signorií pokládal to asi za zbytečné. Počátkem února odjeli z Říma nejprve biskup spoletský, pak oba bratří Orsinové. Dostali od papeže plnou moc prohlásiti při svých jednáních, že papež dá císaři vojenskou pomoc až do 3.000 pěších a 1000 jezdců. To byl hubený výsledek po tolikerém naléhání císařově a nemohl býti pro italské státy povzbudivým. Papež byl si toho, zdá se, ostatně vědom. Aspoň císařský vyslanec Harrach nebyl o tomto rozhodnutí před odjezdem legátů vůbec zpraven. V té věci měl jednati s císařem podle přání papežova přímo nuncius C. Speciano, který se měl také dohodnouti o dopravě pomocných sborů italských na bojiště uherské. Kurie navrhovala dvojí možnou cestu: buď přes Rjeku a Senji, nebo po Innu a Dunaji.⁴⁾

Výsledek legace papežské ke státům italským odpovídal těmto předpokladům a zůstal daleko za nadějemi kurie. Nejprve se vrátil do Říma v polovině března Valerio Orsino. Velkovévoda *toskanský* Ferdinand Medici zatajil zástupci papežovu průběh svých jednání s císařem skrze císařského vyslance v Římě Leonarda Harracha, o nichž se ještě zmíníme, a oznámil mu pouze, že poslal do Uher 2000 pěších a určitý počet jezdců, jimž velel jeho bratr Giovanni Medici. V *Lucce* se dlouho radili o pomoci, vymlouvali se, že pomáhali císaři minulého roku, poukazovali na nedostatek finančních prostředků, konečně pak slíbili dáti na penězích 9000 florinů. Pavel Sanvitale, biskup spoletský, se vrátil do Říma skoro jen s výmluvami: vymluvili se vévoda *urbinský* František Maria I., vévoda *savojský* Karel Emanuel I. i republika *janovská*, kde poukazovali na své výdaje pro ně-

¹⁾ Tuto zprávu o jmenování obou zástupců papežových má po prvé Harrach v listě z Říma 8. ledna 1594, Vídeň StA cod. 290 tom. 8. f., 577. Životopisná data o Sanvitalim Ughelli, *Italia sacra* I., str. 1269. O něm a Valeriovu Orsinim také P. Paruta, *La Legazione di Roma* II., č. 183.

²⁾ L. Harrach z Říma 22. ledna 1594, Vídeň StA cod. 290, tom. 8., f. 552.

³⁾ „Instruzione d'ordine di N. S. Clemente VIII. a Msgre S. Vitale, vescovo di Spoleto et alli signori suoi referendarii destinati nuntii a principi et potentati d'Italia“ je zachována podle L. von Pastora, *Geschichte der Päpste* XI., 1927, str. 204—205, také v „Bibliothèque Nationale“ v Paříži. Mohl jsem užití jen opisu v knih. Vat. 9427 str. 125 a n. s datem 24. ledna 1594. Kredenci psaní pro biskupa spoletského z 30. ledna 1594 vévodům parmskému, savojskému a urbinskému i republice janovské v Arch. Vat. Arm. 44 t. 39, č. 77, 80, 85, 87, pro Valeria Orsina republice Luccké a velkovévodovi toskanskému, pro Fabia Orsina vévodům mantovskému a ferrarskému ibidem č. 78, 79, 89, 91.

⁴⁾ Z Říma C. Specianovi 5. února 1594 Borgh. I. 771 f. 34—39, Barb. lat. 5747 f. 32—38.

kolik galer, které se měly proti Turku spojit s loďstvem španělským. Jen vévoda *parmský* Ranuccio I. Farnese po výmluvách na dluhy, které mu zanechal jeho otec, nabídl konečně zástupci papežovu 200 lehkých jezdců, které chtěl vypraviti na bojiště a vydržovati po 6 měsíců na svůj náklad. Ve *Ferrare* dostal Fabio Orsino za odpověď jen zprávu o současných jednáních vévody ferrarského Alfonse II. d'Este s císařem. Vévoda *mantovský* Vincenc Gonzaga slíbil papežovu zástupci větší pomoc vojenskou jen pro případ, že byl by sám postaven v čelo společného vojska italských panovníků (a tedy i papežova), jak o tom tehdy, domněle úspěšně jednal s císařským dvorem pražským.¹⁾

Odpověď papežova na naléhání Harrachovo v audienci z 21. ledna u císařského dvora neuspokojila. Kdežto císař chtěl peníze, klonil se papež od počátku patrně ku pomoci vojenské, chtěje ovšem nejprve vyčkati rozhodnutí panovníků italských i jednání nové kongregace kardinálské, o níž se ještě zmíníme. Zatím nepřestával papež argumentovati chudobou státu církevního, drahotou a bandity. Uváděl, že vydal na válku tureckou již 100.000 scudů; z toho že dal 50.000 scudů ve třech částkách přímo císaři, (dvě částky po 20.000 scudech a jednu po 10.000 scudech) zbytek dal jednak císaři při jiných příležitostech, jednak kozákům. Když v druhé polovici února oznámil konečně nuncius C. Speciano z rozkazu státního sekretariátu císaři, že papež mu přispěje 2000 pěšimi a 1000 jezdcy, vzbudilo toto rozhodnutí u pražského dvora velikou nelibost a také nespokojenost nad vyslancem římským hrabětem Harrachem, který ovšem, jak jsme viděli, nebyl o nabídce papežově včas informován a nemohl tudíž o ní do Prahy podati zprávu. Toho využili jeho nepřátelé u dvora a ihned se uvažovalo o tom, že by bylo nejlépe vystřídati ho císařským vyslancem Raimundem z Thurnu, který sotva před půl rokem se ujal císařského vyslanectví v Benátkách. Zatím měl zastoupiti Harracha u kurie R. Korraduz, který měl dodatí císařově žádosti o vydatnější pomoc peněžitou patřičného důrazu.

Proti papežově nabídce vojenské pomoci císaři namítali v Praze za jednání s nunciem zejména to, že nechť Uhrů a Němců k vojákům italským bude rušivě působiti na vojenské operace, že také dojde snadno k *nesvárům náboženským* mezi katolickými vojáky italskými a německými protestanty (tu mohli císařští snadno užiti obav kurie před zavlečením protestantské náklady do Itálie) a uváděli také důvod finanční, poněvadž za týž peněz bylo lze poříditi v Německu dvojnásobný počet pěších a jízdy než v Itálii. Uvádělo se také u císařského dvora již na podzim r. 1593, na počátku jednání o nastávající pomoci papežově, jak neukázněným

¹⁾ Z Říma C. Specianovi 26. března 1594 (Borgh. I. 771 f. 76—78, Barb. lat. 5747 f. 84—86). Tehdy se ještě Fabio Orsini do Říma nevrátil. O nabídce a výmluvách Luccy císař. agent. Belisario Vinta vyslanci Leonardovi Harrachovi bez dat., Vídeň StA cod. 290 t. 8 f. 584—589; původně prý chtěli dáti Lučtí císaři 10—12.000 scudů.

živlem jsou italští vojáci a jak málo se osvědčili v dřívějších výpravách protitureckých. Proti tomu se ovšem bouřila národní hrdost vlášských zpravodajů, kteří zdůrazňovali naopak zase technickou zdatnost, zejména obléhací, svých krajanů. Příčiny ty nebyly ovšem pro odpor pražského dvora k vojenské pomoci papeže a italských států důvodem rozhodujícím. Císaři bylo počítati s odporem protestantů v říši proti zásahu papežského nebo italského vojska v Uhrách; v době, kdy se císař hodlal na říšském sněmu dovolávat jejich pomoci a musil tudíž co nejvíce šetřiti jejich citlivosti, byla by se zajisté taková oposice přímo dotkla císařských zájmů v říši. Neboť jestliže se kurie od počátku obávala, že se jejich peněz, poskytnutých obraně protiturecké užije u pražského dvora k účelům jiným, tedy převládaly v protestantských kruzích v říši obdobné obavy ve směru opačném; ukazovalo se na nedostatek záruky, že papežské vojsko zasáhne vskutku jen proti Turkům a nebude ho zneužito proti kacířům. Tento vlastní důvod odporu proti vojenské pomoci papežově císařský dvůr ovšem nesdělil, ale papež se jej dověděl od dosti nenadálého spojence, kterého mimoděk císař v této věci byl získal. Viděli jsme v předcházejícím oddílu, jak napiatě se utvářely během r. 1593, hlavně pro stavbu pevnosti ve Friaulsku, vzájemné vztahy k císaři a Benátčanům. Proto také císařský vyslanec Harrach od svého příjezdu do Říma v létě t. r. neudržoval politických styků s benátským vyslancem Pavlem Parutou. Otázka vojenské či peněžité pomoci papeže a států italských císařskému dvoru nemohla však býti lhostejnou signorii, třebaže sama jakoukoli pomoc císaři v jeho boji s Turkem zásadně odmítala. Neboť pomocné vojsko nebo vojska italská mohla snadno ohroziti i její území a mohlo jich býti zneužito ke sporným věcem lokální politiky italské. Z tohoto důvodu benátský vyslanec Paruta, ač o to nezádán, podporoval horlivě stanovisko císařské diplomacie. Paruta opětovně vykládal papeži, že jeho vojska je třeba především v církevním státě samém proti banditům, a že Němci, kacíři jen neradi vidí italské vojáky. Tento spojený odpor císařsko-benátský proti vojenské pomoci (papež uvažoval počátkem ledna o 2000—4000 pěších a o 400—1000 jezdcích) zesílil v této věci vrozenou důkladnost a váhavost papežovu.

Podporovaly ji však také okolnosti jiné. Tak především malá ochota, již projevoval v této věci španělský vyslanec Sessa; proslýchalo se, že Španělé přímo radí císaři ku příměří. Stanovisko *Španělska* k turecké válce bylo tehdy pro kurii vůbec položkou velmi nejistou. V Římě, stejně jako u císařského dvora pražského, byli na počátku r. 1594 ještě naprosto bez bližších informací o výsledku podzimní akce, kterou, jak jsme poznali, zahájila tehdy souběžně diplomacie císařská i papežská u madridského dvora. V Praze uvažovali již při vyslání kurýra do Madridu se zprávou o odjezdu arciknížete Arnošta z Prahy do Belgie v prosinci 1593, o vhodnosti nového zákroku o španělskou pomoc. Námět se vynořil opětovně v lednu, když z Madridu stále nedocházely zprávy. Také u kurie chtěli před další akcí diplomatickou o tureckou ligu vyčkati odpovědi španěl-

ské. Vskutku, jak se zdá, odešli úmyslně legáti papežovi ke státům italským z Říma teprve tehdy, když kurie dostala zprávu o první audienci svého zástupce Camilla Borghese u Filipa II., k níž došlo teprve počátkem února r. 1593.

Z desiderat, tlumočených *Camille m Borghese m* králi katolickému, nejnaléhavěji se jevila tehdy kurii žádost o *vyslání španělského loďstva* k pobřeží jihoitalskému. Neboť do Říma přicházely tehdy hrozivé zprávy o námořním zbrojení tureckém, obracejícím se domněle proti Italii. Šířili je ovšem namnoze záměrně zpravodajové benátské, neboť signorie, odvádějíc tak pozornost od svého odporu ke vstupu do protiturecké kombinace, podporovala papeže v jeho snaze získati Španěly k boji proti Turkům a zejména také k vyslání loďstva, které mohlo vydatně krýti signorii proti případnému nenadálému útoku tureckému na moři Jaderském. Dne 24. března 1594 nařídil pak senát benátský svému vyslanci ve Španělech výslovně, aby podporoval Filipa II. v úmyslu vyslati silné loďstvo k Mesině. Benátky samy, jako zpravidla v takovém případě, zbrojily. Vyslanec měl ohlásiti Filipovi II., že signorie vyzbrojí dalších 30 galer, takže bude míti na moři loďstvo o více než 100 galerách. Když krátce před tím, v polovině března, přišla do Říma zpráva, že Filip II. vskutku soustředí své loďstvo u Mesiny,¹⁾ zavládla nad tím u kurie upřímná radost, třebaže ani tato, jinak předčasná zpráva, neodpovídala slibům španělského vyslance Sessy, který vykládal papeži již od konce r. 1593, že španělské loďstvo zcela určitě v nejbližší době vepluje do Egejského souostroví, jak o to několikráte z Říma do Španěl psali.²⁾ V té věci psali vskutku z Říma do Madridu po celou první polovici r. 1594, ale zcela bezúspěšně.

Ochotu papežovu, vydatněji podpořiti císaře ve válce s Turkem, kromě nepochybných nesnází finančních, papežem ovšem tendenčně namnoze zveličovaných, brzdila však zejména skutečnost, že v době, kdy jak se zdálo, císař konečně vyhovoval dávnému přání papežovu a svolával říšský sněm do Řezna s pevným datem, kdy navázal v souhlase a s podporou kurie úspěšné jednání o protiturecký spolek se Zikmundem Bathorim Sedmíhradským skrze španělského jesuitu Carrillu, v době, kdy jednal o boji protitureckém s kozáky a vysílal v téže věci vyslance do Polska, kdy po návratu císařského vyslance z Moskvy i na dalekém východě kyřula lepší naděje, kdy v Praze se vedla jednání o generalát protiturecké armády a císař vymáhal důrazně vydatnou pomoc u kurie, států italských i v říši, přes to se šířily pověsti na pohled dosti odůvodněné, o *tajném jednání mírovém*, které prý navazoval pražský dvůr opětně s Vysokou

¹⁾ První zprávy o jednáních Cam. Borghese přišly do Říma vůbec teprve počátkem března — tak se hlásí nunciiovi Specianovi z Říma 5. března 1594.

²⁾ Z Říma C. Specianovi 1. ledna 1594, Borgh. I. 771, f. 20—21, Barb. lat. 5747, f. 1—2.

Portou. Zejména v Benátkách, kam o nich psal z Prahy v šifrovaných depeších vyslanec T. Contarini, docházely sluchu, ale i v Římě byly chvílemi ochotni jim uvěřit a podle toho změnit další postup. Benátský vyslanec Paruta je zjevně rád šířil, neboť nic nemohlo za tehdejší situace popuditi papeže proti pražskému dvoru tak jako představa, že úsilí diplomacie Rudolfovy o pomoc protitureckou je jen léčkou, která má lapiti kořist pro pokladnu císařovu na dno vyprázdněnou a jednání o spolek protiturecký jen strašákem na bojovnou horlivost Sinana paši a posilou pro mírové jednání císařské. Zmínili jsme se již, jak se v únoru v Římě proslýchalo, že Španělé, kteří jinak u kurie vynášeli svou ochotu vstoupiti do ligy protiturecké, měli současně císaře k tomu, aby uzavřel s Turkem příměří. Opětovné odklady svolání říšského sněmu a současná nečinnost císařského vojska v severních Uhrách, vysvětlitelná ovšem jinak více než dosti nesnázemi roční doby, zdály se přece potvrzovati tyto řeči. Papež prohlásil ovšem důrazně v konsistoři 14. února, v níž, jak uvidíme, oznámil vypsání desátek italského kleru ve prospěch války protiturecké, že by v případě mírového jednání s Turkem nemohl císař počítati s jeho pomocí.¹⁾

V březnu a dubnu nabyvaly u kurie pověsti o mírovém jednání císaře s Turkem určitější podoby, zejména když vešel později ve známost list, v němž beglerbeg řecký jako známý odpůrce válečné politiky Sinana paši, v listě zaslaném po jakémsi renegátovi arciknížeti Matyáši, tehdy vrchnímu veliteli císařského vojska v severních Uhrách, nabízel jednání o mír. Marně císařský vyslanec Leonard Harrach, nemožná popřít existenci tohoto listu, snažil se papeži aspoň vyvrátiti tvrzení o tajném jednání mírovém, k němuž podle pověstí o tomto listu došlo a zdůrazňoval zejména, že ani další případné nabídky turecké nenajdou na císařském dvoře ohlasu. Ani důraznější postup císařského vojska v Uhrách v březnu nevyvrátil v Římě zcela důvěry k pověstem o neupřímnosti protiturecké horlivosti císařovy, které přicházely tehdy ke kurii s různých stran a z nichž císařský vyslanec Harrach neprávem vinil nuncia u dvora císařského C. Speciana,²⁾ neboť také tentokrát šířili tyto pověsti opět hlavně Benátčané.³⁾

Byl to zajisté nejvhodnější prostředek, jak mohli odvrátiti pozornost kurie od současných svých jednání, kterými posilovali přátelské spojení se sultánem a zeslabiti účinek svého odmítnutí vstupu do protiturecké ligy, k němuž opětovně vyzval papež benátského vyslance 7. ledna 1594. Zároveň tak mohli nejlépe zkaliti poměr císaře ke kurii, jejíž zjevná snaha státi se rozhodčím ve sporech benátsko-habsburských se setkávala u signorie s odporem stále méně tajeným. Proto benátská vyslanci v Praze i v Římě neopomenuli zaznamenati každý klep o mírové ochotě císařově. Vyslanec

¹⁾ P. Paruta z Říma 19. února 1594, *La Legazione di Roma* II. 214.

²⁾ Borgh. I. 771, f. 97—98, Barb. lat. 5747, f. 110—111.

³⁾ To poznal zcela správně i cis. sekretář v Římě, G. B. Bernerio, Vídeň cod. 290 tom 8. f. 485.

T. Contarini psal v březnu z císařského dvora: O příměří začali jednat paša budínský a beglerbeg řecký a také veliký vezír sám skrze některé otroky a renegáty v Cařihradě. Jednání je prý ovšem velmi nesnadné, neboť Turci žádají navrácení oněch míst, která obsadili dosud ve válce císařští a sami nechtějí vrátiti to, co obsadili oni; žádají prý také velikou sumu peněz a zvýšení tributu do budoucnosti. Benátský vyslanec v Římě, P. Paruta, hájil v dubnu vůči papeži názor, že císař poslal zvláštní vyjednavče do Polska, Moskvy i jinam jenom na oko a vedl různá jednání jen proto, aby vzbudil u Turků zdání, že se proti nim spojuje s mnoha panovníky a tak je přiměl k mírovému jednání.¹⁾ Tyto zprávy třeba mít stále na mysli, chceme-li pochopiti politiku podezřívavého papeže v těchto měsících.

Podporou císařova požadavku peněžité pomoci papežovy sledovala však benátská diplomacie také i jiné cíle. Harrach požádal brzy po svém příjezdu do Říma papeže, aby prostředkoval u benátského vyslance v otázce stavby pevnosti a případné pomoci benátské na válku tureckou, o níž, jak jsme poznali, císař nechtěl požádati signorii přímo, pokud trvalo mezi oběma státy trvalé napětí pro stavbu benátské pevnosti ve Friaulsku. Papež, ač v otázce stavby pevnosti byl na straně benátské a svým nunciem u císařského dvora častěji podporoval její žádost, vyhověl přání císařovu a v obou věcech naléhal, ovšem dosti vlažně, na vyslance Parutu, který mohl snadno odsunovati rozhodnutí. Podporou císařského požadavku peněžité podpory papežovy snažil se Paruta zřejmě usnadniti nastávající nutnost, zamítnouti tyto císařské proposice, papežem mu tlumočené. Neboť toto odmítnutí znesnadňovala také obratná taktika španělského vyslance Sessy. Zatím co Camillo Borghese začal teprve jednat ve Španělsku a o výsledku jeho legace nebylo ovšem, jak jsme viděli, u kurie dosud nic určitějšího známo, zveličoval Sessa a španělská strana v Římě ochotu Filipovu ke vstupu do ligy protiturecké a ku přímé pomoci císaři a optimisticky líčili také námořní přípravy krále katolického proti Turkům. V té věci mohl ovšem Paruta po dřívějších zkušenostech v tomto směru klidně vyčkati výsledku španělské legace C. Borghese. Pokud šlo o plán protiturecké ligy, netajil se benátský zástupce nesouhlasem s tímto projektem: odpor svůj povahy zásadní zakrýval jen argumentem, že jednání o ligu protitureckou by podstatně oddálilo pomoc peněžní i vojenskou, již císař naléhavě potřeboval.²⁾

Vskutku odhodlala se císařská diplomacie koncem roku 1593 po tolikerém nezdaru ve věci stavby benátské pevnosti ve Friaulsku k novému důraznému kroku. Císařští vyslanci Raimund z Thurnu v Benátkách a Leonard Harrach v Římě dostali současně rozkaz, aby zakročili v této věci u benátského senátu a u papeže a získali pro to i vyslance španělského. To se oběma diplomatům podařilo po předběžných krocích císařské

¹⁾ P. Paruta z Říma 9. března 1594, *La Legazione di Roma* II., č. 235.

²⁾ P. Paruta z Říma 15. ledna 1594 — *La Legazione di Roma* II., č. 197.

diplomacie v Madridě dosti snadno. Dne 13. ledna 1594 předstoupili před benátský senát císařský vyslanec R a i m u n d z T h u r n u a španělský vyslanec I n i c o d e M e n d o z a. Císařský vyslanec prohlásil, že benátská pevnost, která je uprostřed území císařského, je ke škodě Štýrsku, Korutanům a Kraňsku, kdežto k obraně proti Turkům by Benátčanům nijak nepomohla. Odpověď, již dal dože na tuto stížnost, ukazovala již jasně, že signorie hodlá stanovisko císařské prostě ignorovat. Prohlásil, že přece císař o stavbě byl dostatečně informován, jiné místo že se nenašlo a pevnost že míří především proti Turkům. Dne 21. ledna usnesl se senát na shodné odpovědi zamítavé, která byla prostě oběma vyslancům sdělena 31. ledna.¹⁾

K zákroku císařského vyslance v Římě došlo teprve 24. ledna, kdy měli již u kurie zprávu o stížnosti vyslance císařského a španělského v Benátkách. Viděli jsme, jak v otázce stavby pevnosti stála kurie zcela na stanovisku benátském. To zdůraznil také státní sekretariát v instrukci, již dostal nuncius u dvora císařského C. Speciano na své sdělení o brzké intervenci císařských vyslanců počátkem r. 1594. Kdyby se chtělo zabránit Benátčanům ve stavbě pevnosti, která již značně pokročila, vznikly by z toho veliké nepořádky. Není prý pro to ani vhodného důvodu, když ji staví na svém území a ostatně tato pevnost podle úsudku papežova prospěje Itálii a aspoň nepřímou slouží proti Turkům. Ovšem v zájmu války protiturecké je, aby nedošlo k naprostému odcizení Benátek a císaře.²⁾ Bylo proto předem zjevné, jak dopadne odpověď papežova, když vyslanec L. H a r r a c h 24. ledna vskutku v pravidelné audienci v této věci zakročil. Užil pro stanovisko císařské některých důvodů, které shrnul ve zvláštním pamětním spise jeho osobní sekretář, rodilý z Gorice. Tento spis odevzdal pak vyslanec papeži a poslal jej také císaři. O čtyři dny později, 28. ledna, zakročil Harrach u papeže společně se španělským vyslancem S e s s o u. Přečetl také příslušný list císařův. Papež pomýšlel tehdy na to, aby se věc řešila společně s otázkou přirozených hranic ve Friaulsku vysláním zvláštních komisařů na sporná místa. Císařští však žádali o bezodkladné přerušování stavby a císařský vyslanec zdůrazňoval, že právě stavba pevnosti znemožňuje vyjednávání o hranicích podle přání papežova. Císař a jeho okolí (zejména místokancléř J. Kurz) nevěřilo vůbec — a právem — že by bylo lze získati nějakými ústupky Benátčany pro protitureckou ligu, kdežto papež se nevzdával stále naděje, že se mu to přece jen podaří.³⁾

¹⁾ P. Paruta, La Legazione di Roma II. č. 204 poznámka.

²⁾ Kardinál di San Giorgio C. Specianovi 8. ledna 1594, Borgh. I. 771 f. 14—21, Barb. lat. 5747 f. 6^a) 14^b). Ve stejném smyslu psal C. Speciano z Prahy po společném zákroku vyslanců císařských a španělských v Benátkách i v Římě.

³⁾ O audienci Harrachově 24. ledna 1594, L. Harrach z Říma 25. ledna 1594, Vídeň StA cod. 290, tom. 8, f. 603—604, o audienci Harrachově a Sessově 28. ledna, L. Harrach z Říma 29. ledna 1594, Vídeň StA cod. 290 tom. 8 f. 570, z Říma C. Specianovi 29. ledna 1594 Borgh. I. 771 f. 30—34, Barb. lat. 5747 f. 26—32. J. K u r z v rozhovoru s nunciem C. Specianem v polovici února po zákrocích v Benátkách a v Římě se smál nunciovu námětu, že by bylo lze získati Benátčany k válce proti-

Proto měl v tomto duchu vésti další jednání nuncius v Praze i v Benátkách. V Praze naproti tomu byli přesvědčeni, že jsou Benátčané v těsném styku s Turkem a že jej již 1593 popuzovali proti území císařskému. Lid v okolí Lublaně podle slov arciknížete Maxmiliána se nebál příliš Turka, za to tím více Benátčanů.

Brzy ustoupili však v Praze od svého původního úmyslu, aby obě strany vyslaly komisaře přímo na sporné hranice, a koncem března r. 1594 projevíli souhlas s návrhem Klimenta VIII., aby se stal rozhodčím za účasti zástupců obou stran v Římě. U císařského dvora pomýšleli tehdy na vyslání Kobenzla, Korraduze nebo obou v této věci ke kurii. Podmínkou Benátčanů však zůstávalo, aby císařští do vyjednávání o hranicích nevňáseli spor o stavbu pevnosti. Bylo ovšem nesnadno vyhověti této podmínce, ježto právě budovaná pevnost Palmanova stála v bezprostředním sousedství křivolaké hranice, která se po případě měla vyjednáním a papežovou arbitráží upravit. Byla to zjevně pro Benátčany jen záminka, aby maskovali svou patrnou jinak neochotu o věci za papežova prostředkování vyjednat.

Nesnadno vůbec povědět, co přimělo císařský dvůr k zákroku v Benátkách a v Římě počátkem 1594 ve věci stavby pevnosti. Kromě důvodů italské politiky kurie, jichž jsme se již dotkli, působila nepochybně u papeže naděje, že právě vymůže-li Benátčanům od císaře stavbu pevnosti, podaří se mu zatáhnouti signorii do války protiturecké. Zapomínali zajisté v Římě, že republika nezáleželo tuze mnoho na formálním souhlase císařově se stavbou pevnosti, když v Benátkách věděli velmi dobře, že není císařský dvůr s to dodati svým protestům a hrozbám náležitýho důrazu vojenského: tažení v Uhrách vázalo zajisté všechny vojenské a finanční síly císařovy naprosto. O zoufalé peněžní tísní císařově psal právě tehdy benátský vyslanec T. Contarini z Prahy neustále.¹⁾

Napětí s císařským dvorem mohlo býti dokonce signorii k užítku. V Čáslavě neustále osočovali u sultána Benátky jejich nepřátelé, že se tajně spolčují s císařem, a že zejména proto nevystupují dosti rázně proti

turecké a dodal, že „Benátčané oklamou papeže stejně jako již oklamali císaře“. Také arcikníže Maxmilián zdůrazňoval tehdy za svého pražského pobytu, že Benátčané nestaví podle slov pamětní mince „propugnaculum fidei et Italiae“, ale propugnaculum neustálých nesvárů mezi signorií a domem habsburským. Staví prý Benátčané pevnost jen proto, aby se časem zmocnili Terstu, Gorice a Gradišky. — C. Speciano z Prahy 14. února 1594, Borgh. III. 111 ab, f. 257—260. Ferrarský agent V. Florio, z Prahy 8. února 1594, pokládá zákrok císařský v Benátkách a v Římě za „ufficio fuor di tempo et perciò poco a proposito“; naděje, již dávají papeži Benátčané, že přece vstoupí do ligy „è creduto sia un mero artificio per tener piu placato l'imperatore mentre quei signori fanno il fatto loro, che si sia pensiero in questo genere“. Podle sdělení téhož agenta z 20. února 1594 hlavním důvodem nového zákroku císařské diplomacie v této věci byla skutečnost, že císař nepředpokládal, že pevnost, již Benátčané staví, bude tak důležitá. Ferrara, StA.

¹⁾ Dispacci di Germania, sv. 21, passim.

Uskokům. V březnu 1594 poslal paša bosenský do Benátek agu s listy sultánovými a se stížností tohoto rázu. Zdržel se v Benátkách dosti dlouho vyjednávaje se signorií o lokálních sporech na moři Jaderském. Za jeho pobytu neshodami s císařem prokazovala signorie své přátelství k Vysoké Portě nejlépe.

Pod tlakem zástupců císařských, španělských a benátských přes uvedené momenty retardační, jal se přece papež zkoumati možnosti své pomoci Rudolfovi. Kromě kongregace kardinálské o válce turecké, zřízené r. 1593 ve chvíli, kdy došlo k otevřenému konfliktu císaře s Portou, která se měla zabývat jen politickou stránkou a zejména projektem ligy křesťanských panovníků za papežova vedení, která se však tehdy jen jednou¹⁾ shromáždila, zřídil Kliment VIII. v druhé polovici ledna r. 1594 smíšenou komisi se zvláštním úkolem „zkoumati věci navržené pro opatření peněz, jichž se má užití ku potřebám války turecké“. Její členy jmenoval podle finančně technického rázu tohoto kolegia. Stali se jimi kardinál komorník Antonín Caetano, kardinál Sauli, papežský pokladník Bartoloměj Cesi, „komisař“ komory papežské Ludvík Ripa, krajan tehdejšího nuncia pražského a pozdější biskup v Terni, a Horác Rucellai.²⁾ Již v době, kdy kardinál L. Madruzzo odjížděl do Prahy, aby zjednal jasno o dalším postupu císařově v turecké válce a kdy se papež rozhodoval pro větší pomoc trvalou císaři, uvažovalo se u kurie o způsobech, jak opatřiti potřebné peníze. Navrhovaly se tehdy zejména papeži čtyři cesty: zříditi „monte“, to jest vypsatí půjčku, na 200 tisíc scudů, k němuž by se užilo příjmů z Monte Marciano; zadržeti na tři měsíce užítky ze všech úradů v Římě; uložiti daň na všechnu žeň obilní (sopra la masena del grano) ve státě církevním; uložiti čtyři desátky všemu kleru v Itálii. Císařští se klonili od počátku k tomuto čtvrtému způsobu, který se zdál zaručovati, zejména pomocí „monte“, rychlou výplatu peněz.³⁾ Brzy přicházeli k papeži v té věci s nejrůznějšími návrhy. Jako obvykle se nemohl dlouho papež mezi nimi rozhodnouti.⁴⁾

Také nová komise, ač se chopila ihned horlivě svěřeného úkolu, nemohla dospěti k rozhodnutí. Tu pojednou 14. února, v době, kdy dleli právě papežští zástupci se žádostí o pomoc u států italských, oznámil Kliment VIII. v konsistoři, že pro získání peněz na pomoc císaři se rozhodl uložiti šest desátek všemu kleru v Itálii, který je měl zaplatiti ve dvou letech. Papež oznámil sice kardinálům, že si ještě vyžádá jejich dobrá zdání, dříve než bude příslušná bula uveřejněna, a že jim všem dříve zašle k nahlédnutí její text. Z proslovu papežova a při jeho povaze bylo ovšem všem zjevné, že pokládal věc tu v zásadě za rozhodnutou a že jen o podružných věcech stylisace připouštěl další rozpravu. Toto rozhodnutí,

¹⁾ Paruta z Říma 13. listop. 1593 — La Legazione di Roma II., č. 165.

²⁾ P. Paruta, La Legazione di Roma II., č. 205.

³⁾ P. Paruta z Říma 23. října 1593 — La Legazione di Roma II., č. 157.

⁴⁾ P. Paruta z Říma 30. října 1593 — l. c. II., č. 161.

kterým nepochybně papež po prvé manifestoval svůj úmysl podpořiti vskutku velkoryse císaře, vzbudilo však neobyčejně tuhý odpor benátského vyslance Paruty, který upozornil signorii na nebezpečí tohoto návrhu, jakmile se po prvé objevil v říjnu 1593.¹⁾

Od počátku, co na něho, jak jsme viděli, papež jménem císařovým naléhal, aby signorie přispěla na válku tureckou, zdůrazňoval Paruta s patrným hrotem proti císaři, že právě stavba benátské pevnosti ve Friaulsku, proti níž císařská diplomacie tolik vystupovala, je nevhodnějším způsobem, jak signorie může vydatně přispěti k obraně křesťanského světa proti Osmanům. Požadavek papežův, aby klerus na území benátském byl zdaněn bezprostředně kurií, odporoval zajisté i věcně privilegium na vynětí církevního majetku z jurisdikce papežovy, které byla signorie již dávno získala a jež Řehoř XIV. znovu byl potvrdil. Paruta, uvědomiv si ihned nebezpečí papežova návrhu, zpravil o zásadně zamítavém stanovisku benátském, dříve ještě než dostal příslušnou instrukci od senátu, benátské exponenty ve sboru kardinálském, kardinála Agostina Valiera, biskupa veronského a Morosiniho, sám pak zakročil neobyčejně důrazně u papeže již 18. února. Výsledek tohoto zákroku byl však vskutku hubený. Nepodařilo se mu zatím vymoci více než slib, že Kliment před konečným rozhodnutím bude ještě s Parutou o věci jednati.²⁾ Plán byl ovšem pro papeže velmi lákavý, neboť se tehdy počítalo, že tyto desátky vynesou na 400.000 scudů, sumu pro tehdejší finance kuriální vskutku obrovskou. Tvrđilo se také, že papež hodlá zříditi kromě toho „monte“ na zvětšená cla římská a příjmy z Monte Marciano, což mělo vynést na 300.000 scudů.³⁾ Bylo vůbec patrné, že papež usiloval provedení co nejvíce urychlit a jednal již s obchodníky, kteří měli desátky vybírati a za to slíbili papeži předem vyplatiti jistou částku. Neboť běželo zajisté především o rychlé opatření peněz. Papež Kliment zahajuje tu finanční politiku, kterou pak dále ve svém pontifikátě důsledně sledoval. Nesáhl na „poklad“ pěti milionů scudů, který Sixtus V. shromáždil v hradě Andělském, ale pokračoval v politice tohoto papeže emisí nových půjček, „monti“, které kromě zvyšování daní sice vypomáhaly v okamžité tísní, ale zatěžovaly čím dále hrozi- věji řádné a pravidelné příjmy kurie.⁴⁾ Když 25. února žádal Paruta opětovně v audienci u papeže, odvoláváje se na případ z doby Řehoře XIII., aby Benátky byly z placení desátek vyňaty, prohlásil Kliment VIII. rozhodně, že podobně by mohly protestovati Savojsko a Toskana.⁵⁾

Benátský senát schválil naprosto důrazný postup svého římského zástupce a poslal mu na podporu jeho stanoviska odpověď signorie na ob-

¹⁾ P. Paruta z Říma 30. října 1593 — La Legazione di Roma II. č. 161.

²⁾ P. Paruta z Říma 19. února 1594, La Legazione di Roma II., č. 213.

³⁾ G. B. Bernerio z Říma 19. února 1594, Vídeň StA cod. 290, t. 8 f. 493.

⁴⁾ Srovn. Karel Stloukal, Papežská politika a císařský dvůr pražský, str. 57 a d.

⁵⁾ P. Paruta z Říma 26. února 1594, La Legazione di Roma II. č. 216.

dobnou žádost císaře Karla V. z roku 1532 a vyjednával shodně s tehdejšími nunciem v Benátkách.¹⁾ Vyzbrojen informacemi z Benátek, uváděl Paruta v následující audienci 3. března, že papežové nikdy k něčemu podobnému nesáhli. Vytýkal, že kromě stavby pevností ve Friaulsku přispívají Benátčané na boj proti Turkům také vojenskými zabezpečeními zbytků svého panství osadního, které jest spolu bezpečnou ochranou všeho křesťanstva proti říši osmanské. Výmluvnému vyslanci, který zároveň o věci vyjednával s některými kardinály přátelskými republice a s papežovými nepoty, nepodařilo se dostat ani tentokrát od papeže určitější odpovědi. Zatím ostatní státy italské, které rovněž, třeba v menší míře, byly návrhem papežovým dotčeny, jevily ovšem o akci Parutovu značný zájem, zachovávaly však rezervu, vyčkávající výsledku zákroku vyslance benátského.

Bylo však patrné, že tentokrát papež, jenž jindy projevoval signorii značné sympatie, chce postupovati rázně a neoblomně. V neděli dne 6. března se začala rozesílat bula o desátcích kardinálům ku přezkoumání. Ještě téhož dne večer měl ji také v rukou Paruta, který z bližšího studia poznal její nepřijatelnost nejenom pro hledisko zásadní, ale i pro formulaci, která se povážlivě dotýkala i jinak benátské jurisdikce nad statky církevními. Oba benátská kardinálové, Agostino Valiero a Morosini,²⁾ zakročili po dohodě s Parutou u papeže 8. a 9. března a teprve po nich 11. března opět vyslanec benátský. Opakoval tu znovu, rozváděje argumentaci dosavadní: v době protiturecké ligy za Pavla III. a Pia V. nikdy kurie nevystoupila s podobným požadavkem vůči Benátkám. Ty naopak dostaly samy častěji povolení k vybírání desátků. Tento zákrok Parutův, stejně jako další 25. března, zůstal rovněž bez výsledku. Papež prohlásil krátce, že císaři pomoci musí, a že nemá jiných vhodných zdrojů finančních. Koncem března bylo již zcela zřejmo, že přes všechno úsilí se nepodaří Benátčanům zvíklati rozhodnutím papežovým. Kliment VIII. pak byl si jasně vědom skutečnosti, že soudobá situace nedovolovala Benátkám hnáti spor až na ostří nože. Počátkem května provedl papež přes odpor signorie svůj úmysl.³⁾

Zmínili jsme se již, že vyslání zástupců papežových ke státům italským v únoru r. 1594 nevzbudilo u císařského dvora nijak ohlasu radostného, neboť tento postup kurie povážlivě křížil vlastní akci císařovu. V Praze běželo tehdy především o pomoc velkovévody *toskanského* Ferdi-

¹⁾ Nunziat. di Venezia XVII. (Arch. Vat.).

²⁾ O veronském biskupovi Agostinovi Valeriově, známém jinak jako křesťanském humanistovi, srovn. L. von Pastor, Geschichte der Päpste XI., 1927, s. 452.

³⁾ Bullarium diplomatum et privilegiorum Summorum Romanorum Pontificum. Taurinensis editio X. 98 n. (srovn. 109 n.), Aviso z 11. května 1594, Urb. 1062 Vat. kn., L. von Pastor, Geschichte der Päpste XI., 1927, uvádí neznámou mně zprávu zástupce arciknížete Ferdinanda Tyrolského v Římě, Sporena, ze 7. května 1594.

nanda Medici, sešvagřeného s domem habsburským, od něhož si tehdy u dvora v Praze mnoho slibovali. Od té doby, co přijal Rudolf II. v polovině ledna r. 1593 nového vyslance velkovévodova Matyáše Bottiho, který mu přinesl určitý slib další pomoci velkovévody toskanského na válku tureckou,¹⁾ nepřestalo se zajisté o věci jednati mezi pražským a florentským dvorem. Jednání to nebylo vskutku jednoduché.

Podobně jako vévoda ferrarský již na podzim 1593, jak jsme viděli, užil žádosti císařovy k jednání o nástupnické otázce ferrarské, jako republika janovská se chopila ochotně tísne Rudolfovy k oživení své akce o titul „serrenissima“,²⁾ dovedl i Ferdinand Medici obratně přihřáti na ohni turecké války svou vlastní polévku. Již od té doby, co za Maxmiliána II. se podařilo Cosimovi Medici získat titul velkovévodský,³⁾ usilovali vladaři toskanští o titul královský, při tom se však setkávali s odporem jak států italských, žárlivě střežících politickou rovnováhu na poloostrově, tak zejména i monarchie španělské, která nechtěla dáti vyrůst v Itálii vedle Benátek a kurie novému státu s aspiracemi skutečné samostatnosti v akcích mezinárodních. Roku 1593 nový vyslanec, přinášející vítaný slib Ferdinandovy pomoci, nemohl býti se žádostí o titul královský jen zholed. Bylo třeba ukázati, že císařský dvůr ujímá se věci opravdově, třebaže i jemu od počátku malé vyhlídky této akce byly zřejmé. Proto z prvních kroků nového vyslance císařského u kurie, Leonarda Harracha, v létě 1593 bylo přání, aby se papež postavil příznivě k této žádosti toskanské, která mu dosud z Florencie přímo tlumočena nebyla. Ale kurie z ohledu na vévodu savojského, sebe sama a ostatní státy italské, projevila jasně svůj nesouhlas s tímto požadavkem, jež jí Harrach tlumočil.⁴⁾ Věc byla ovšem vůbec z ohledu na citlivost italských států, zejména Benátek, k této otázce, chována v přísné tajnosti. Přes to rozšířily se o tom již v polovici srpna 1593, sotva Harrach v Římě se žádostí vystoupil, podrobné zprávy, zachycené také benátským vyslancem Parutou.⁵⁾

Zdá se ostatně, že císařský dvůr podporoval toskanský požadavek více jen na oko, neboť jeho zákrok u kurie v této věci byl vskutku zcela vlažný. Slib podpory žádosti o titul královský měl býti zajisté především vnaidlem pro válečnou pomoc toskanskou. Když Rudolf posílal počátkem října 1593 k papeži zvláštního kurýra se žádostí o pomoc a o sjednání míru v křesťanstvu, poslal opis tohoto listu také velkovévodovi.⁶⁾

¹⁾ Rudolf II. velkovévodovi toskanskému 18. ledna 1593, Hannover StA Y 17 III., f. 521 + 528.

²⁾ O tom srovn. níže str. 241.

³⁾ Srovn. zejm. pro některé analogie s postupem v době, o níž nám jde, Viktor Bibl, Die Erhebung Herzog Cosimos von Medici zum Grossherzog von Toscana (1569—1576), Vídeň 1911.

⁴⁾ Aviso z Říma 9. srpna 1593, Vídeň StA cod. 290 tom. 8., f. 266—267.

⁵⁾ P. Paruta z Říma 14. srpna 1593, La Legazione di Roma I. č. 123.

⁶⁾ Rudolf II. velkovévodovi toskanskému 3. října 1593, Hannover StA, Y 17 III., f. 516—517.

z toho bylo patrné, že zamýšlí zatáhnouti přes dosavadní nezdar akce o titul královský, velkovévodu zcela do příprav protiturecké války. V prosinci 1593 nařídil pak císař svému římskému vyslanci L. Harrachovi, aby navštívil velkovévodu a s ním osobně projednal v podrobnostech jeho pomoc pro protiturecké tažení roku 1594.¹⁾ Ferdinanda Toskanského uvědomil o tom již R. Korraduz a L. Madruzzo,²⁾ když se z císařova příkazu na své italské objížděce zastavili také u florentského dvora. Jimi pak uvědomil také císař velkovévodu o nastávající návštěvě Harrachově. Odjezd císařského vyslance z Říma se zdržel ovšem déle než čekali původně u pražského dvora, kde potřebovali jeho zásahu tím více, že právě tehdy na počátku roku 1594 zemřel toskanský vyslanec u císařského dvora, Lenzoni. Zanechal jen mladičského sekretáře Guidiho, a třebaže velkovévoda nařídil ihned pro důležitost věci s císařem projednávaných svému sekretáři, Curtiovi Picchenovi, který dříve dlouho sloužil u císařského dvora pražského a tehdy dlel ve Švýcarsku, aby se spěšně odebral do Prahy a tam zastupoval jeho zájmy do příchodu nového vyslance řádného,³⁾ bylo přece i ve Florencii jen vítáno, jestliže naléhavé otázky bylo možno ihned vyřídit i s vyslancem Harrachem.

Císařskému dvoru záleželo na rychlém rozhodnutí Ferdinanda Medici hlavně proto, aby jeho případná pomoc mohla ještě zasáhnouti do tažení v Uhrách r. 1594. Jednání s papežem o pomoc kurie, odklad svolání říšského sněmu i jednání o pomoc s Benátkami zdržely Harracha v Římě do počátku února, kdy mohl teprve odskočiti do Florencie, aby vyhověl konečně císařskému rozkazu.

V poslední audienci, již měl L. H a r r a c h 28. ledna před odjezdem z Říma, žádal ho papež výslovně, aby neodjížděl dříve, než budou vysláni k panovníkům italským zástupci papežovi. V této audienci, kde jak jsme poznali, Harrach protestoval opětovně proti stavbě benátské pevnosti ve Friaulsku, tlumočil také přání císařovo, aby v čelo vojska v Uhrách byl postaven vévoda mantovský a jednal o vyslání M a d r u z z o v ě k říšskému sněmu.⁴⁾ Na své cestě do Florencie nemohl ovšem ještě odpověděti na první otázku velkovévodovu, jak přispěje císaři papež. Odpovědi Ferdi-

¹⁾ Kredenci psaní císařovo velkovévodovi je z 26. prosince 1593 — Hannover StA Y 17 III, f. 515—518. Příslušný list císařův L. Harrachovi se nezachoval ani v řadě vídeňské ani hannoverské.

²⁾ Jen podle zmínek v listě velkovévodově z Pisy 11. února 1594, Vídeň StA cod. 290, tom. 8., f. 625, 634. Podle něho psal císař velkovévodovi o věci již 12. prosince 1593.

³⁾ Velkovévoda toskanský císaři 4. února 1594, Vídeň StA cod. 290, tom. 8., f. 624, 635.

⁴⁾ L. Harrach z Říma 29. ledna 1594, Vídeň StA cod. 290, tom. 8., f. 570. Rozkaz císařův, aby se odebral Harrach k panovníkům italským, přinesla pošta spolu s listy nuncia C. Speciana ze 7. a 11. ledna 1594. — Z Říma C. Specianovi 29. ledna 1594, Borgh. I. 771 f. 30—34, Barb. lat. 5747 f. 26—32: „onde s'accinge (t. j. Harrach) già a quel viaggio“.

nandovy nemohl Harrach ani vyčkati, dověděl se jí teprve v Římě po svém návratu od zvláštního posla: současně informoval Ferdinand Medici také přímo dvůr císařský. Nemaje dosud stále zpráv o velikosti pomoci papežovy, ani určitější vyhlídky na dosažení titulu královského, nenabízel císaři mnoho: sliboval, že vypraví do pole 2000 mužů pod velením svého bratra Jana Medici, syna Cosima Medici a Eleonory degli Albizzi.¹⁾

Toto rozhodnutí zklamalo jak Harracha, tak i u císařského dvora pražského. Benátčané sledovali sice s obavami Harrachův zájezd k Ferdinandovi Medici, hrozíce se zejména pravděpodobného jednání o *titulu královském*, brzy si však uvědomili početilost takových obav, vidouce zejména, jak dvůr pražský je odkázán i na jiné státy italské, které si tímto krokem nemohl trvale znepřátelit. Jednání Harrachovo s Toskanou a jeho výsledek vzbudily ovšem také nelibost kurie. Klimentovi VIII. jevila se tehdy zajisté protiturecká akce italská tak, že by v čele společného vojska stanula kurie sama jaksi jako zástupkyně států na poloostrově Apeninském vůči císaři. Hlavně s tohoto hlediska poslal papež své zástupce také ke drobnějším státům italským. Samostatný postup Ferdinanda Medici, který dával zjevně přednost jednání s císařem před kurií, patrně zhatil papežův plán původní ještě před návratem legátů a přispěl nepochybně k příznivějšímu stanovisku kurie k pomoci peněžité, která po návratu Harrachově se ocitla opětovně v popředí úsilí císařské diplomacie u kurie.

Tehdy po několikerém protestu císařského vyslance Harracha proti způsobu a velikosti pomoci, nařízené zprvu papežem, snažila se poznovu *kongregace německá*, aby o ní opětně jednala a konečně rozhodla. Zatím se podařilo papežskému nunciovi u císařského dvora pražského, C. Specianovi, získati pro formu pomoci finanční vlivného nepota kardinála di San Giorgio, který byl od počátku tohoto mínění, že třeba najmouti za peníze papežovy pěchotu italskou. Mínění v kongregaci německé nebylo však stále jednotné. Někteří navrhovali, aby papež poslal císaři jen vojsko a to jak pěchotu, tak i jízdu, jiní chtěli vypraviti z Itálie 1000 mužů pěších a zároveň poslati císaři peníze k naverbování dalších 2000 jezdců uherských. V této souvislosti objevuje se po prvé návrh, uskutečněný v podobě poněkud změněné r. 1595, aby totiž papež poslal do Uher svého třetího nepota, Giov. Fr. Aldobrandina s 1000 pěších italských a s penězi na 2000 uherských jezdců.²⁾ Většina však se uvolila přece jen ku pomoci peněžité. Tak padla ovšem také nabídka vévody mantovského, o níž jsme se zmínili. Přispělo k tomu i obojaké stanovisko císařského dvora, který předstíral mantovským zástupcům císařovu přízeň k návrhu velitelství vévodova, v Římě však po formálním tlumočení mantovské žádosti současně proti tomu protestoval, a také podmínka vévodova, že půjde osobně do války jen tehdy, jestliže mu dá papež k dispozici nejméně 3000 mužů, naverbovaných vesměs v Itálii. K tak veliké pomoci

¹⁾ P. Paruta z Říma 12. března 1594, La Legazione di Roma II., č. 223.

²⁾ L. Harrach z Říma 19. března 1594, Vídeň StA cod. 290 tom. 8., f. 609—610.

nechtěli se u kurie odhodlati tehdy ani ti, kteří byli v zásadě pro pomoc vojenskou. Veletí menšímu počtu vojska, jak mu bylo z Říma naznačeno, vévoda mantovský však odmítl, prohlašuje, že je to pod jeho důstojnost.¹⁾ Císařský dvůr i kurie byly tak zbaveny nemilé povinnosti přímého odmítnutí. Soudilo se tehdy namnoze vůbec, že by bylo i technicky nesnadné sebrati v Itálii naráz tolik jízdy, a že by nebylo politicky vhodné se jí na delší dobu zbaviti.

Konečné rozhodnutí učinil papež s kongregací kardinálskou 17. března. Usneseno poslati císaři pro tento rok peníze, hlavně pro nedostatek času, poněvadž panovníci italští se ještě nerozhodli a císař tolik naléhá. Papež vyšle zvláštního komisaře do Uher nebo do zemí sousedních, který bude míti plnou moc vyplatiti měsíčně císaři 15.000 scudů. O tomto rozhodnutí dostal ihned zprávu nuncius u císařského dvora, kterému zároveň zasláno ve věci příslušné breve pro císaře.²⁾ Císařský vyslanec v Římě, Leonard Harrach, byl sice v zásadě spokojen, že se papež konečně odhodlal ku pomoci peněžité podle přání císařova, ale nabízená částka se mu zdála od počátku příliš malou, poněvadž prý neodpovídala tolika slibům papežovým. Vypravil v tomto smyslu ihned zvláštního kurýra k císařskému dvoru a stěžoval si, třebaže formou mírnou, kardinálům z kongregace německé, že papežova pomoc je nedostatečná. Kardinálové odpovídali, že se císař musí obrátiti na knížata říšská a krále španělského, jichž se prý válka turecká dotýká bezprostředněji než panovníků italských. Vyslanec císařský navrhoval zároveň i jiný způsob papežovy pomoci: kazatelé italští měli dostati rozkaz podněcovati věřící k válce s Turkem.³⁾ Harrach jal se znovu vymáhati také starší požadavek císařův, aby v jeho zemích dědičných se mohly vybírat od kleru desátky na válku tureckou. Nezříkal se ostatně naděje, že se mu přece jen podaří slíbenou peněžitou pomoc papežovu podstatně zvýšiti. Proslýchalo se také ihned, že bude-li míti akce s desátky italského kleru úspěch, má papež v úmyslu zvýšiti svou pomoc z 15.000 na 20.000 scudů měsíčně.⁴⁾

Vedle italského kleru měly přispěti papeži na válku tureckou *jednotlivé řády*. Především ovšem přicházel v úvahu rytířský řád *maltézský*, někdejší johanité, kteří byvše vypuzeni z Rhodu Turky skoro před sedmdesáti lety (1525), dostali od císaře Karla V. ostrov Maltu, vydanou loupeživým nájezdům Maurů a napolo zpustlou, jako sicilské léno s výslovným příkazem brániti křesťanstvo proti islámu.⁵⁾ Již na srpnových poradách

1) L. Harrach z Říma 19. března 1594, Vídeň StA, cod. 290, tom. 8, f. 609—610.

2) Z Říma C. Specianovi 19. března 1594, Borgh. I. 771, f. 72—74. Barb. lat. 5747, f. 79—80.

3) Pošta Harrachova k císařskému dvoru po rozhodnutí papežově ze 17. března 1594 se nezachovala ani v řadě vídeňské ani hannoverské. Tyto zprávy jsou vzaty z depeše P. Paruty z 9. dubna, La Legazione di Roma II, č. 235.

4) P. Paruta ibidem.

5) Literaturu o dějinách maltézských rytířů v „Die Religion in Geschichte und Gegenwart“ IV. 113—114.

v Praze r. 1592 se uvažovalo o vhodné pomoci tohoto řádu¹⁾ a počátkem r. 1594 obrátil se vyslanec Harrach, získav nejprve soukromě příznivé informace, na některé představitele řádu, ale zatím dostával jen pěkná slova. V audienci 11. února uvedl papeži, že podle informace nejmenovaného Němce, řádového rytíře, by mohl řád poskytnouti do války 300 rytířů.²⁾ Větší váhu měl tu ovšem zásah kurie. Již počátkem února se obrátil kardinál Pietro Aldobrandini, patrně z podnětu Harrachova, na velmistra maltézských rytířů, kardinála Huga Vervalla s výzvou, aby řád vypravil do Uher určitý počet rytířů.³⁾ Také papež sám se obrátil zvláštním brevem z 18. února na velmistra, rytíře a konvent s obdobnou výzvou účasti na válce turecké, jež je prý společnou věcí všeho křesťanstva.⁴⁾ V konventu řádovém zvedl se ovšem pochopitelně odpor mnohých členů, neboť řád zcela již odvykl válečnému řemeslu.

Někteří řádoví rytíři však přece souhlasili: uváděli, že jen v provincii italské by se dalo získati pro podnik na 200 rytířů, a že také pravomoc daná konventu generální kapitulou opravňuje jej k vydání do části 120 tisíc scudů.⁵⁾ Zdá se totiž, že kromě pomoci vojenské se počítalo i s peněžním příspěvkem řádu. O něco později než papež, počátkem dubna se obrátil na velmistra řádu skrze svého vyslance římského L. Harracha a římského vyslance řádu samotného také císař.⁶⁾ Koncem března slíbil pak papež L. Harrachovi, že po kardinálovi Aldobrandinim znovu vyzve velmistra.⁷⁾ Tato žádost papežova i císařova nevedla však k brzkému výsledku. Vzбудila naopak uvnitř řádu vleklý spor, kde patrně kromě růzností věcných se projevovaly také nevraživosti osobní. Konvent se sice zásadně usnesl, aby řád v Uhrách císaři pomohl, ale proti tomu se postavil rozhodně sám velmistr, který naléhal dokonce na některé členy konventu, aby změnili své původní rozhodnutí. Spor se povážlivě vlekl po celé jaro r. 1594, takže bylo záhy zjevné, že s pomocí řádu nebude lze pro rok 1594 vůbec počítati.⁸⁾

1) Sněmy české VIII. str. 127.

2) L. Harrach tajné radě 12. února 1594, Vídeň StA cod. 290 tom. 8., f. 593—594.

3) Tak aspoň referoval kardinál Pietro Aldobrandini císařskému sekretáři Berneriovovi. Ve zprávě Berneriově z 19. února 1594, Vídeň StA cod. 290 tom. 8., f. 494, je bohužel číslo udávající počet rytířů nečitelné.

4) Arch. Vat. Arm. 44 t. 39, f. 121—122.

5) Členové maltézského řádu papeži 16. dubna 1594 — Vídeň StA cod. 290 tom. 8., f. 519—520 — nazývají se sami „humilissimi et devoti religiosi“ a z kontextu patrně, že jsou to ti, kteří souhlasí s pomocí řádu. Uvádějí mimo jiné: „solo della nostra lingua d'Italia se ne ritrovano fuori più di 500, del qual numero non sarebbe difficultà niuna pigliarne 200 et così di questa come dell'altre nationi vi sono huomini di tanto guerra et prudenza, che bene potriano degnamente esser impiegati in così santa et honorata occasione“.

6) L. Harrach z Říma 9. dubna 1594, Vídeň StA cod. 290, tom. 8., f. 571: tento list císařův velmistru řádu maltézských rytířů dostal vyslanec Harrach poštou císařskou ze 14. a 16. března.

7) L. Harrach z Říma 8. dubna 1594, Vídeň StA cod. 290, tom. 8., f. 569.

8) L. Harrach z Říma 20. srpna 1594, Vídeň StA cod. 290 t. 8., f. 516.

Císařský vyslanec opětovně vyzýval papeže, aby přiměl velmistra k poslušnosti: konečně zřídil Kliment VIII. pro stálé různice 23. srpna 1594 zvláštní kongregaci pěti kardinálů, která měla rozhodnouti o věcech sporných mezi velmistrem a řádem.¹⁾ Teprve 9. září toho roku oznámil toto rozhodnutí císařskému vyslanci k jeho malé spokojenosti.²⁾

Papež pomýšlel však od počátku na *jednotnou organisaci* pomoci všech řádů. Dne 25. února 1594 se shromáždilo třináct kardinálů protektorů řádů u papeže, který jim prohlásil, že žádá od řádů dar 100.000 scudů na výdaje pro pomoc císaři, že se ovšem takto řády zároveň vyplatí z chystaných desátek kleru v Itálii. Také tu vyvolal požadavek papežův vleklé jednání s představiteli řádů. Teprve v polovině dubna došlo k zásadní dohodě: řády se zavázaly přispěti papeži na válku tureckou částkou 100.000 scudů, z nichž 60.000 scudů měly vyplatiti ihned, ostatek pak do příštího září.³⁾ Papež povolil řádům, aby zřídily v Římě 6—8% monte na dobu desíti let, kde se mohly účastniti svými příjmy také kláštery. O tom vydal papež zvláštní bulu.

Při diplomatických akcích císařského zástupce v Římě vedle politiky pražského dvora byl rozhodující *postup císařské armády v Uhrách*. Neboť právě tyto operace měly přesvědčiti papeže o dobré vůli císařově vésti rozhodnou válku a nedati se zlákatí různými mírovými nabídkami. Proto také sledovali u kurie pohyby císařského vojska zvláště bedlivě. Počátkem roku vykládali je císařští, kteří se snažili odčinití špatný dojem ze svízelného jednání o generalát císařské armády na sklonku r. 1593, asi takto: císař postaví do pole kromě 12.000 mužů stálých posádek pevnostních na uherské hranici 58.000 mužů vojska; z nich 20.000 pěších uherských, 12.000 jízdy německé a 10.000 husarů uherských. Válečný podnik proti Turkům jak v severních Uhrách tak v Chorvátsku bude lze zahájití plně až v dubnu. V Chorvátsku sliboval mnoho senjský kapitán Lenkovič (Lenkovich), který již dříve mnoho vykonal s pouhými 5000 pěšimi a nyní ujišťoval, že okolí Senje je takřka bez obrany turecké.⁴⁾ Ale již brzy, po poradách císařských velitelů, k nimž došlo právě počátkem roku 1594 v Komárně o příštích operacích císařské armády, přišly do Říma zprávy o dalších neshodách mezi císařskými generály. Jeden z velitelů, hrabě Ferdinand Hardegg, když viděl, jak Uhři obírají Němce o jejich kořist, nazval je prý zloději, což vyvolalo veliký odpor velitelů uherských.⁵⁾ Tyto zprávy nemohly ovšem přispěti k ochotě papežově pomoci císaři.

V Komárně po delším jednání rozhodnuto podniknouti útok proti Novým Zámčkům. Vytýkalo se sice, že císařské vojsko postupuje vůbec příliš pomalu, když Turci jsou posledními úspěchy, kterých dosáhli císařští

¹⁾ L. Harrach z Říma 27. srpna 1594, Vídeň StA cod. 290 tom. 8., f. 538.

²⁾ L. Harrach z Říma 10. září 1594, Vídeň StA cod. 290 tom. 8., f. 565.

³⁾ P. Paruta, La Legazione di Roma II., č. 236.

⁴⁾ P. Paruta, La Legazione di Roma II., č. 196.

⁵⁾ P. Paruta z Říma 12. února 1594, La Legazione di Roma II., č. 208.

na sklonku minulého roku, přestrašení a Sinan paša je daleko. Ovšem objektivní pozorovatel musil konstatovati, že ani Turci nedovedli využítí r. 1593 plně svých úspěchů.¹⁾ Zatím co z Chorvátska došla počátkem ledna zpráva o lokální porážce asi 3000 Turků, odjíždělo neustále nové vojsko na bojiště. Tak počítá ferrarský agent v Praze 11. ledna 1594, že v severních Uhrách bude v březnu asi 40.000 vojáků. V té době tam mělo býti 4000 jezdců vévody Františka Lauenburského, 1200 mužů ze Saska a 1000 z Čech (z hotovosti povolené českým sněmem r. 1593), kteří byli vypraveni již v prosinci 1593 a ostatních tisíc, kteří koncem listopadu 1593 přišli ze Slezska, regiment pěchoty, který naverboval plukovník Kurz (bratr místokancléřův) a pluk nebo dva, které se očekávaly z Tyrolska po jednání s arciknížetem Ferdinandem. Ferrarský agent odhaduje vojsko optimističtěji než soudili tehdy v Římě a domníval se, že na jaře může dosáhnouti počtu 70—80.000 mužů.

Operace vojska byly zdržovány vskutku, jak u kurie správně tušili, *neshodami velitelů*. Pálffy, který byl velitelem v Komárně, navrhoval, aby se oblehl Ostřihom, neboť takový podnik byl by připadl nutně jemu, kdežto hrabě Ferdinand Hardegg, který byl velitelem v Jageru, chtěl, aby se oblehl z důvodu obdobného Stolniční Bělehrad (Alba regale-Stuhlweissenburg). Koncem ledna po dohodě o generalátu v nastávajícím tažení uherském ujal se skutečného velení arcikníže Matyáš, který byl tehdy v Trnavě. V únoru r. 1594 leží císařské vojsko v počtu 25—30.000 mužů nečinně u Nitry, kde se měla provésti poslední přehlídka (Musterung). Klid zbraní se vykládal jednak krajně nepříznivým počasím, které znesnadnilo cesty nejprve hlubokými závějemi, pak bažinami, jednak nedostatkem peněz, které se očekávaly z císařského dvora. Tam se konala koncem února prosebná prosecí za zdar zbraní, císař nařídil opětně zvonění a modlení proti Turkům,²⁾ ale vše se tam točilo, jak ještě uvidíme, kolem financování nastávajícího tažení.

Matyáš, který se rozhodl podniknouti útok proti *Novohradu* (Nógrád), kterého se zmocnili Turci koncem února r. 1544, vyslechl polní mši a přijal za přítomnosti celého vojska svátost oltářní. Současně však s touto zprávou, podobně jako v Římě, proskakovaly pověsti o mírovém jednání císařově s Turkem: proto prý jede Cicala paša, bratr tureckého velitele loďstva (capitano del mare), do Cařihradu. Císařský dvůr, který si byl vědom škodlivosti podobných zpráv pro jednání vedená s papežem a státy italskými i knížaty říšskými, usilovně, ale marně, jim bránil.³⁾ V listech

¹⁾ Další zprávy o operacích Matyášova vojska v Uhrách na počátku r. 1594 opírají se zejména o podrobná sdělení ferrarského agenta u dvora pražského, Valeria Floria, Mantova, StA, opisy v českém zem. archivu.

²⁾ Mandát císaře Rudolfa II. o modlení a zvonění klekání proti Turkům 14. ledna 1594, ot. Sněmy české VIII. č. 161.

³⁾ Benátský vyslanec Tom. Contarini píše z Prahy 1. ledna 1594 o těchto pověstech v šifrované depeši, podotýká, že tak činí proto, že by zpráva ta císaře krajně rozčílila. — Dispacci di Germania sv. 21., f. 22—23.

daných 6. března oznamoval Matyáš do Prahy, že chce nejprve podniknouti útok proti Novohradu a vyslovoval zároveň naději, že Turci nebudou klásti odporu. Brzo po této zprávě došla do Prahy 15. března po spěšném poslu radostná novina, že se skutečně Matyáši podařilo *dobýti Novohradu* a několika okolních míst, při čemž Turci se vůbec nezmohli k vážnější obraně. Vojsko, s nímž arcikníže provedl tuto akci, se odhadovalo na 12.000 pěších a 4000 jezdců — patrno, jak daleko zůstalo ještě za odhady pražskými i římskými. Z Novohradu, kam vložil posádku asi 600 mužů, Matyáš je stáhl do Komárna, chtěje pak táhnouti na Ostrihom, zatím co Kryštof z Tiefenbachu měl podniknouti asi s 10.000 muži útok proti Szolnoku na Tise. Matyáš ohlašoval, že stůj co stůj obsadí Ostrihom do prvního dubna, pak 15. dubna. Císařské vojsko vzrůstalo neustále: v březnu táhlo do Uher mimo jiné 1200 jezdců naverbovaných administrátorem saským, placených na účet budoucích kontribucí a 4000 jezdců vévody Františka Saského, placených císařem. U císařského dvora se počítalo, že všechno vojsko v poli bude státi na 500.000 tolarů měsíčně.¹⁾

¹⁾ Ferrarský agent Florio z Prahy 4., 5., 11., 18., 25. ledna, 5., 20. února, 1., 15., 22., 29. března. O počtu vojska podává tento přehled:

Numero delle genti assoldate dall'Imperatore per Ungheria et sotto quali capitani:		Cavalleria Thedesca		Arcobusieri a cavallo	
Duca Francesco di Sassonia	4.000	Duchi e Stati di Slesia	500		
Duca Christiano d'Anhalt	2.000	Moravia	200		
Circolo superiore di Sassonia	1.200	Ulrico di Kinispergh	300		
Boemia	1.000	Abraham de Donau	500		
Austria Superiore et Inferiore	1.000	Enrico de Kinichspergh	100		
Conte Filippo Hohenlce	1.000	Giorgio Colonin	100		
Sdinco Berka	600	Sigismondo Kalchstein	300		
Duchi di Slesia	500	Baldessera d'Ossa	150		
Moravia	500	Gio. Jacomo conte della Torre	150		
Melchior Reder	500	Gunthero Storembergh	100		
Lusatia Superiore et Inferiore	137	Carlo Thetau	120		
Sommario	12.437	Sommario	2.520		

Fanteria Thedesca	
Engelhardt Curtio	4.000
Wolffgango d'Erlauh	3.000
Giovanni di Rotenau	3.000
Signore de Schenau	3.000
Il reggimento di Sassonia	3.000
Il pagator dell'Impero	1.000
Andrea Rittmann	500
Giovanni di Maiemburgh	500
Gli stati di Moravia	1.000
Austria Superiore et Inferiore	4.000
Conte di Londron	3.000
Sommario	26.000
Somma tutto questo numero	40.957.

Den po rozhodnutí papežově o pomoci 15.000 scudů měsíčně, Harrach naléhaje na její zvýšení zdůrazňoval opět, že v Uhrách je již veliká armáda pod velením Matyášovým. Nevěda o současném sporu Benátčanů s papežem ve věci desátků, urgoval u papeže odpověď Benátčanů na stížnost do stavby *pevnosti ve Friaulsku*, sporu vlekoucího se od příchodu Harrachova do Říma. Papež mohl tu vyslanci jen prostě sdělit, že podle odpovědi Benátčanů stavba již pokročila tak, že ji nelze zastaviti.¹⁾ Za tehdejší situace nezbývalo císařskému vyslanci než resignující prohlášení zásadního odporu.

Dne 30. března došla konečně Harracha v Římě zpráva, na niž již déle čekal, o dobytí Novohradu. Ač bylo již pozdě večer, poslal s touto radostnou zprávou zvláštního posla k papeži, který se vskutku druhého dne odebral se všemi kardinály, v Římě přítomnými, na slavné děkovné „Te Deum“ u sv. Petra; po druhé tak oslaveno v této válce vítězství císařských zbraní. V první pravidelné týdenní audienci, již měl poté Harrach 1. dubna u papeže, užil ihned čerstvého vítězství císařských zbraní k novému úsilí o zvětšení papežovy pomoci. Žádal, aby bylo předem císaři vyplaceno aspoň 50.000 scudů, ale papež i po radostné novině nedávné projevil jen zásadní ochotu, s trpkým však dodatkem, že není peněz. . . Harrach jednal pak s oběma nepoty, tehdy již (od 7. září 1593) kardinály di San Giorgio a Pietrem Aldobrandinim. Oba, zejména však Pietro, který projevoval zvláštní ochotu císaři pomáhati, slíbili aspoň císařskému vyslanci, že se u papeže všemožně vynasnaží o výplatu oněch 50.000 scudů.²⁾ V Praze, kde pod tlakem rostoucích finančních stesků Matyášových z tureckého bojiště sháněli peníze na všech stranách, sdělení o pomoci měsíčními částkami 15.000 scudů přijal původně císař od nuncia Speciana zcela vlídně, jen někteří jeho rádcové si ihned stěžovali na nízkou sumu: prý nelze za ni naverbovati ani tolik vojska, kolik papež na počátku sám sliboval. Císař obrátil se pak 29. března v této věci opět zvláštními listy po rychlém kurýru jak na papeže, tak i na kardinály, přátelské domu rakouskému. Harrach, který je dostal počátkem dubna,³⁾ obnovil podle rozkazu císařova svou akci na zvýšení papežovy pomoci po velikonočních svátcích. Zdá se ovšem, že ho papež o svém původním rozhodnutí vůbec podrobněji neinformoval a zejména mu zatajil slíbenou částku, a že ji papež sdělil císaři jen svým nunciem u pražského dvora. Aspoň překvapuje, že Harrach ještě 12. dubna naléhal na papeže, aby, když se již zásadně rozhodl pro podporu peněžitou, sdělil zároveň výši měsíčních splátek; také tehdy dostal od papeže jen všeobecnou odpověď. V téže audienci obnovil spolu vyslanec jednání o vybírání desátků v dědičných zemích císařských. V té věci odkázal papež císařského vyslance na kardinála di San Giorgio, který měl již určité instrukce.

¹⁾ L. Harrach z Říma 19. března 1594, Videň StA cod. 290 tom. 8., f. 609—610.

²⁾ L. Harrach z Říma 2. dubna 1594, Videň StA cod. 290, tom. 8., f. 569.

³⁾ L. Harrach z Říma 9. dubna 1594, Videň StA, cod. 290, tom. 8., f. 571.

Podle listů císařských z 29. března měl také Harrach přes dosavadní neúspěchy, znovu naléhati u papeže na *pomoc Benátčanů*. Učinil tak v pravidelné audienci 15. dubna. Vložil stanovisko císařovo, že Benátčané, aniž by ohrozili svou bezpečnost, mohli by poskytnouti pomoc zcela tajně, takže by se nemohli Turci o ničem dovědět. Papež potvrdil znovu Harrachovi, že zakročil v této věci již několikrát u benátského vyslance; dříve než však na přání císařovo zakročí v Benátkách přímo, chce prý poznati znovu mínění Parutovo. Papež zamlčel však Harrachovi poznovu současné napětí mezi kurií a benátským zástupcem ve věci desátek, ačkoli to byl asi hlavní důvod, proč se nechtěl v této chvíli Kliment VIII. důrazněji exponovati u signorie pro žádost císařovu. Na naléhání Harrachovo, aby zvýšil svůj slíbený měsíční příspěvek, odpověděl papež pochmurným obrazem kuriálních financí: kurie nemá prý více než 400.000 scudů příjmu ročně a z nich vydá 80.000 na posádky v Avignoně a více než tolik proti banditům v církevním státě.¹⁾ Konečně navázal Harrach jednání o třetím požadavku císařově, aby mu totiž papež povolil zvláštní „cruciaty“ po vzoru španělském. O desátcích jednal Harrach hlavně s kardinálem di San Giorgio; papež nebyl ještě v této věci rozhodnut.²⁾

Po této audienci Harrachově jednal vskutku papež ještě s benátským vyslancem Parutou. Bylo to v době, kdy po audienci Parutově z 11. března bylo již zjevné, že se nepodaří Benátčanům odvrátiti papeže od vybírání desátek ode všeho italského kleru. Naléhání benátského vyslance se podařilo jen tolik, že byla bula, rozesílaná, jak jsme již viděli, kardinálům, v konceptu změněna tak, aby se nedotýkala práv signorie na církevní majetek. Papež ze svého jednání s benátským vyslancem poznal dobře, že Benátkám běží především o tuto zásadu státní svrchovanosti. Byl to zajisté jeden z projevů obecného silení státně-církevních tendencí, jeden z článků vývojového řetězu, spínajícího skoro všechny drobné srážky republiky a papežství v druhé polovici šestnáctého století se slavným konfliktem signorie s Pavlem V., vyznačeným potomstvu především jménem Pavla Sarpiho. Přes zmíněný ústupek papežův odpověděl Paruta na návrh pomoci císaři na válku tureckou zcela vyhýbavě, odkazuje pouze na rozhodnutí příslušných instancí benátských. Nemohl proto papež ani tu dáti L. Harrachovi uspokojivé odpovědi, když v té věci v první velikonocní audienci pravidelné (21. dubna) na něho znovu naléhal. Pokud šlo o pomoc kurie císaři, prohlásil ovšem papež, že s výplatou slíbených měsíčních splátek papežovy pomoci se začne dnem 1. května, a že částku zvýší na 30.000 scudů. Peníze dostane prý do rukou kardinál Ludvík Ma-

¹⁾ Benátský vyslanec Dolfín odhaduje roční příjem kurie r. 1598 na 1.800.000 scudů. Albèri, Relazioni str. 464, Cit. Karel Stloukal, Papežská politika a císařský dvůr pražský str. 57, pozn. 153. Dolfín nepočítá ovšem, kolik z této sumy bylo zatíženo papežskými půjčkami, „monti“.

²⁾ L. Harrach z Říma 16. dubna 1594, Vídeň StA cod. 290, tom. 8., f. 585—588.

druzzo, který, jak uvidíme, byl již tehdy ustanoven papežským legátem k nastávajícímu říšskému sněmu řezenskému.

L. Harrachovi se však nepodařilo urychlití výplatu tak, aby podle tehdejšího přání pražského dvora dostal císař první měsíční částku již v dubnu. Pokud šlo o *desátky*, o něž císař kurii žádal, projevil nyní konečně papež zásadní souhlas, slíbil také, že bude urgovati vyřízení této věci u kardinála di San Giorgio, který pak Harracha ujistil, ovšem předčasně, že bude věc vypravena již příštího týdne.¹⁾ O dva dny později, 23. dubna, odjel Harrach na léčení do lázní Pozzuoli, zanechav u kurie jen osvědčeného sekretáře Giov. Batt. Berneria. Tehdy bylo vskutku již zásadně, jak jsme poznali, rozhodnuto o nejdůležitějších okamžitých úkolech jeho římského posláni: papež stanovil a jak opětovně prohlašoval, definitivně, svou pomoc na válku tureckou pro r. 1594, desátky byly určitě slíbeny, úsilí o pomoc benátskou se ukázalo vskutku aspoň na ten čas beznadějným, stanoveno najisto datum říšského sněmu, k němuž již také papež, jak uvidíme, učinil všechny nutné přípravy. Přes to se zdá, že tato úvaha a otřesené zdraví nebyly jediným důvodem Harrachova náhlého odjezdu. Zdá se, že neméně působilo na něho osočování osobních nepřátel u pražského dvora, o němž se patrně dověděl; neboť věcně nelze jinak v době, kdy se scházel říšský sněm, nepřítomnost císařského vyslance přece vysvětlit a uvidíme, že do té doby spadají vskutku důležitá jednání, dotýkající se stejně pražského dvora jako kurie. Všimněme si nejprve příprav, které učinil papež až do odjezdu Harrachova.

Naděje na bezprostřední *svolání říšského sněmu*, s nímž se vrátil, jak jsme poznali, ze svého krátkého pobytu pražského na sklonku r. 1593 kardinál L. Madruzzo, zklamala. Koncem roku psali sice i z Řezna do Říma, že je tam již viděti počátky příprav k říšskému sněmu, ale současně se již trousily pověsti, že peníze na válku tureckou pro r. 1594 si opatří císař jinak, a že ke svolání říšského sněmu, tolikrát slibovanému, vůbec nedojde.²⁾ Odtud pochopíme nespokojenost a obavy papežovy, když pak sněm svolaný původně na 5. prosince 1593, odložený na 6. března 1594, byl konečně počátkem ledna odsunut až na dobu po velikonocích a kurýr vyslaný z Prahy do Říma 6. ledna oznamoval svolání sněmu na neděli 17. dubna („quasimodo geniti“).³⁾ Nuncius C. Speciano marně proto podle příkazu státního sekretariátu i pokynu odjíždějícího legáta od odjezdu Madruzzova naléhal na jeho svolání. Užil k tomu i přítomnosti španělského jesuity Alfonse Carrilla. Ten zavítal na krátko z příkazu kurie na sklonku r. 1593 do Prahy, aby se tu informoval před odjezdem k Zikmundovi Bathorimu sedmihradskému, s nímž měl podle

¹⁾ L. Harrach z Říma 23. dubna 1594, Vídeň StA, cod. 290, tom. 8., f. 562—563.

²⁾ Z Říma C. Specianovi 1. ledna 1594, Borgh. I. 771 f. 10—21, Barb. lat. 6747 f. 1—2.

³⁾ Ferrarský agent V. Florio z Prahy 11. ledna 1594.

příkazu kurie dojednati protitureckou smlouvu pro válečné tažení císařovo r. 1594.¹⁾

Zikmund Bathori se obrátil po váhavé politice, již jsme poznali,²⁾ na stranu císařskou, když došlo k otevřené válce s Turky. Koncem července r. 1593 se proslýchalo u kurie, že se odebere v té věci k papeži osobně; jezuitský generál Aquaviva nařídil však zpovědníku vévodovu, španělskému jesuitovi Alfonso Carrillovi, který působil na sedmihradském dvoře od počátku r. 1591, aby od tohoto kroku vévodu zdržel. Obával se právem, že by za jeho nepřítomnosti mohlo dojít ku povstání nespokojené šlechty protestantské. Bathori této žádosti vyhověl a poslal do Říma jako svého zástupce právě Carrilla. Zikmund Bathori jeho ústy sliboval papeži, že se chopí zprání proti Turku, ale žádal o velikou pomoc a o záruku, že nebude v tom případě opuštěn císařem.³⁾ Tato druhá žádost byla zcela v intencích kuriální politiky. V tom smyslu dostal také ihned příslušnou instrukci nuncijs u dvora císařského a také mimořádný zástupce papežský Alexandr Komulovič, který byl tehdy, jak poznáme, na cestě na východ.⁴⁾ Hlavním úkolem Carrillova poselství na předělu r. 1593—1594 podle přání státního sekretariátu bylo, aby jednání nejprve v Praze a potom v Sedmihradsku provedl tak rychle, aby vévoda sedmihradský ne-li dříve, tedy v březnu nebo v dubnu r. 1594 se vypravil do pole s velikými silami a ztížil tak příchod očekávaného vojska Sinanova do Uher.⁵⁾ Současně s Carrillou mířil na sklonku r. 1593 do Prahy zvláštní zástupce vévody sedmihradského.⁶⁾

Nuncijs C. Speciano uváděl za přítomnosti španělského jesuity, že je třeba, aby mohl Carrillo oznámiti při svém příchodu k Zikmundovi sedmihradskému určité datum svolání sněmu, ježto jen říšská pomoc, císaři sněmem povolená, mohla zabezpečiti důrazné a vytrvalé vedení války, k níž se měl vévoda sedmihradský připojiti. Neporídil však nic. Jednání císařovo v té věci zdálo se vůbec papežskému zástupci nepohoditelným. Svolávací patenty z podzimu r. 1593, již vytištěné, si podržel císař několik týdnů u sebe (bylo to právě v době po odjezdu Madruzzově, kdy bylo slíbeno kurii brzké svolání sněmu) a pak je vrátil nezměněny Kurzovi. Počátkem ledna tiskly se již patenty nové s datem po veliko-

1) Srovn. A. Veress, Carrillo Alfonso jezuita — atya levelezése és iratai (1591—1618), Mon. Hung. hist., Dipl., vol. XXXII., Budapešť 1906, kde uveřejněny příslušné depeše Carrillovy i Specianovy.

2) Srovn. hlava III., str. 155—156.

3) A. Veress, l. c., č. 25, 26.

4) Srovn. níže str. 000.

5) Kardinál di San Giorgio nuncijs C. Specianovi 1. ledna 1594, Borgh. I, 771, f. 11—24, Barb. lat. 5747, f. 2—6.

6) Kobenzl píše 16. ledna 1594 ze Štyrského Hradce: „Da Vienna si scrive, come il Transilvano manda un legato da Sua Mtà Cesarea Francesco Gesti, che già fu nostro suddito, per unirsi con Sua Mtà . . .“ K. Horvat, Kobenzlovi Izvjestaji, str. 238.

nocích¹⁾ a tato změna oznámena současně kurii (7. ledna). Jako důvod odkladu sněmu uváděli u císařského dvora papežovi zástupci, že někteří kurfiřti na schůzce blízko Mohuče protestovali, když sněm se má konati právě v Řezně, poněvadž podle zvyku se mají prý konati říšské sněmy střídavě v horním a dolním Německu. Vojenské hotovosti v Uhrách prý odklad sněmu neuškodí. Tento výklad nemohl nuncijs Speciana uspokojiti; uvidíme ještě, v čem právě viděl důvod hlavní. Teprve po odjezdu Carrilla, který se odebral po krátkém a úspěšném jednání pražském již před 10. lednem do Sedmihrad, získal nuncijs od Kurze nový patent s datem svolání říšského sněmu na 17. dubna. Vše, co se týkalo svolání říšského sněmu, se konalo u císařského dvora velmi tajně.²⁾

Papež pomýšlel již po návratu Madruzzově z Prahy na sklonku r. 1593, že ho vyšle jako legáta k nastávajícímu sněmu říšskému. V té věci jednal Kliment VIII. s kardinálem, jenž odjel do svého biskupství tridentského, po jeho tehdejší zástupci římském, dlouholetém jeho sekretáři C. Crottovi, ale s počátku bez úspěchu. Madruzzo, který byl pověřen podobným posláním r. 1582, omlouval se, jako již před legací do Prahy r. 1593, stářím a churavostí; kromě toho poukazoval na nákladnost pobytu v Řezně v době říšského sněmu. Také u císařského dvora souhlasili s vysláním Madruzza jako kardinála protektora říše a osvědčeného přítele domu rakouského, třebaže s počátku si přáli, aby papež vyslal někoho ze svých nepotů. Dne 11. ledna přikázali výslovně vyslanci L. Harrachovi, aby u papeže vymohl za jeho zástupce k říšskému sněmu kromě obou nepotů papežových také kardinála tridentského. Když tuto žádost sdělil Harrach v audienci 28. ledna papeži, přišel mu s ní velmi vhod. Kliment VIII. informoval císařova zástupce ihned o dosavadním jednání v této věci. Jestliže o vyslání některého z nepotů, o němž se tehdy dosti mluvilo, nechtěl papež ani slyšet, slíbil, že bude ještě naléhati na kardinála L. Madruzza.³⁾

Vskutku již dne 6. února se obrátil papež v této věci na kardinála protektora říše zvláštním listem: nikdo není tak způsobilý k hájení zájmů papeže a církve na říšském sněmu jako on, papež pak zajistí jeho poslání také penězi.⁴⁾ Na tuto naléhavou žádost odpověděl kardinál v zápětí svým souhlasem. Hned na to se dověděl Harrach ještě před svým odjezdem k velkovévodovi Ferdinandu Toskanskému, že konečně odpověděl kardinál Madruzzo papežovi kladně a legaci k říšskému sněmu řízenskému

1) C. Speciano kard. di San Giorgio 6. ledna 1594, Borgh. III. 111 ab, f. 198—200.

2) C. Speciano kard. di San Giorgio 11. ledna 1594, Borgh. III. 111 ab, f. 208—209.

3) L. Harrach z Říma 29. ledna 1594, Vídeň StA, cod. 290, tom. 8, f. 579.

4) List papežův kardinálu L. Madruzzovi 6. února 1594 otiskl z konceptu knihovny Estenské v Modeně L. von Pastor, Geschichte der Päpste XI., 1927, str. 703.

přijal.¹⁾ Jestliže na přání císařovo tlumočené Harrachem, aby papež vyslal do Řezna také oba kardinály nepoty, papež vůbec neodpověděl, soudil vyslanec, že žádný z nich by o to asi nestál a že by přijali toto posláni jen na výslovné přání papežovo. Spíše prý bylo lze počítati s vysláním kardinála di San Giorgio k vojsku v Uhrách.²⁾

V konsistoři svolané po kladné odpovědi Madruzzově kvapně na den 14. února 1594, poukázal papež také na úsilí protestantů v říši, rozšířiti svou moc ke škodě katolíků; zvláště se dotkl poměrů ve Štrasburku, Cáchách, v Jülichu a Kleve. Již tato situace prý vyžaduje, aby byl poslán na říšský sněm legát vlivný, zkušený, chytrý a všestranně vynikající. Tyto všechny vlastnosti má právě kardinál tridentský. Papež prohlásil také, že je naprosto spokojen s výsledkem jeho cesty do Prahy na podzim r. 1593. Na to jmenoval také formálně v konsistoři kardinála L. Madruzza za legátem na sněm říšský za souhlasu všech přítomných kardinálů. S kardinálem Madruzzem měl jeti na řezenský sněm jeho tajemník Carlo Crotta, který se již na počátku února r. 1594 za jednání o legaci svého pána odebral z Říma do Tridentu, a Msgr. Orano, auditor rot, kterého doporučovala k delikátnímu posláni jak osvědčená obratnost tak i příslušnost k říši. Tvrdilo se také, že papež dopíše současně kardinálu Ondřeji Rakouskému, aby se rovněž odebral ke sněmu.³⁾

Ve druhé polovině března odjel z Říma do Tridentu za kardinálem L. Madruzzem, jenž byl již tehdy uprostřed příprav k odjezdu do Řezna, Msgr. Orano s příslušnými písemnostmi.⁴⁾ Mezi nimi byly papežovy kredenční listy o vysláni L. Madruzza z 19. března: císaři, arciknížatům Ferdinandovi Tyrolskému, Maxmiliánovi a Matyášovi, kardinálu Ondřeji Rakouskému, Karlovi markraběti burgavskému, Ferdinandovi mladšímu Štyrskému, Vilémovi vévodovi bavorskému, jeho manželce Renatě, synům Maxmiliánovi a Ferdinandovi, arcibiskupům kolínskému Arnoštovi, trevírskému Janovi, mohučskému Volfgangovi, kardinálu Karlovi Lotrinskému, arcibiskupu salcpurskému Volfgangu Dětrichovi von Raitenau, biskupům Juliovi Echterovi von Mespelbrunn würzburskému, Neithardovi von Thungen bamberskému, Jakubu Kryštofovi Blarerovi basilejskému, Jiřímu von Schoenenburg vormskému, Eberhardovi von Dienheim špýrskému, Janu Otovi von Gemmingen augšburskému, Urbanovi von Trennbach pasovskému, Theodorovi von Fürstenberg paderbornskému, Janu Konrádovi von Gemmingen koadjutorovi eichstadtskému, Alfonsu, biskupu gmundenskému, španělskému vyslanci u císařského dvora Guillénovi de

¹⁾ L. Harrach z Říma 12. února 1594, Vídeň StA cod. 290, tom. 8, f. 599.

²⁾ L. Harrach z Říma 29. ledna 1594, Vídeň StA cod. 290, tom. 8, f. 579.

³⁾ O konsistoři 14. února 1594 srovn. L. von Pastor „Geschichte der Päpste XI. 1927, str. 238. Kromě pramenů tam uvedených zpráva G. B. Berneria z Říma 19. února 1594, Vídeň StA cod. 290, tom. 8, f. 493.

⁴⁾ Z Říma C. Specianovi 19. března 1594, Barb. lat. 5747 f. 68—78, Borgh. I. 771 f. 63—72: „pozitíí odjede Msgr Orano do Tridentu“.

San Clemente, předsedovi tajné rady Volfgangu Rumpfovi, říšskému vicekancléři Jakubu Kurzovi, tajným radům Pavlu Trautsonovi, Jakubu Kryštofovi z Hornsteinu, sekretáři Janu Barvitiiovi, Vojtěchu Fürstenbergovi, Vilémovi hraběti Eimerovi, tajnému radovi arciknížete Ferdinanda Tyrolského.¹⁾ V těchto kredenčních psaních máme takřka přehled hlavních opor tehdejší kuriální politiky v říši.

Pro postup na říšském sněmu dostal kardinál L. Madruzzo obšírnou instrukci z 26. března 1594. V popředí byla snaha o rychlé získání pomoci na válku proti Turkům, neméně však obratně s ní skloubeno také úsilí o rozřešení nástupnické otázky, o ochranu katolické církve v říši i zemí dědičných a různé náměty k reformám církevním. Zejména důležitá byla pro kurii otázka nástupnická. Viděli jsme, jak ji papež pečlivě sledoval od počátku svého pontifikátu. Během roku 1593 soustředil svůj zájem shodně s Filipem II. na arciknížete Arnošta jako možného krále římského. Podle nového znění instrukce měl L. Madruzzo podnítiti vyjednávání o nástupnictví po Rudolfovi na říšském sněmu a vésti je jménem papežovým. Dospěje-li císař k nějakému rozhodnutí, bude lze provésti celou věc bez kurfiřta falckého, hlavy to rozhodného směru kalvinského a kurfiřta braniborského, který patrně zamýšlí prodat svůj hlas za ústupky ve sporu štrasburském a jüliškoklevském, neboť tři kurfiřti duchovní a saský kurfiřt budou Rudolfovi po vůli. Z opatrnosti nejmenuje instrukce kandidáta nástupnictví jménem, ačkoliv není pochyby, že papež pomýšlel stále na arciknížete Arnošta.²⁾

Skutečnost, že pověsti o mírovém jednání mezi císařem a Turky se ukázaly aspoň zatím lichými, postup císařského vojska v Uhrách, konečné svolání říšského sněmu a na druhé straně zdárný průběh akce s desátky italského kleru a pomoci řádů přispěly nepochybně k dodatečnému podstatnému zvýšení peněžní pomoci papežovy císaři, pro niž neustále naléhal jak císař dvůr pražský na nuncia Speciana, tak vyslanec Harrach na papeže a jeho nepoty. Ještě 16. dubna přikázal státní sekretariát nunciovi Specianovi, aby vyložil císaři a jeho rádcům, že nemůže dáti papež na tureckou válku více než dosud slíbil, ale o týden později dává státní sekretariát pražskému nunciovi naději, že se původní pomoc kurie přece jen podaří podstatně zvýšiti.³⁾ Již v polovině dubna sděloval papež benát-

¹⁾ Kromě toho brevia „in bianco“ čtyřem nejmenovaným „ministrům“ císařovým, šesti nejmenovaným opatům, pěti zastupcům svobodných měst říšských, pěti zástupcům kapitol a komisařům vévody savojského ke sněmu říšskému. Arch. Vat. Arm. 44 sv. 39, f. 109—110.

²⁾ Obsah instrukce Madruzzovy z 26. března 1594 podává obšírně, zejména také pokud jde o nábožensko-politické poměry v říši L. von Pastor, Geschichte der Päpste XI., 1927, 239—241. Zdá se však, že to nebyla Madruzzova instrukce jediná: brevem ze 17. února oznamoval papež králi polskému Zikmundovi, že má Madruzzo také instrukci v otázce polské, Arch. Vat. Arm. 44 t. 39 f. 109—110

³⁾ Kardinál di San Giorgio C. Specianovi 23. dubna 1594, Borgh. I. 771, f. 89—91, Barb. lat. 5747 f. 100—103.

skému vyslanci, chtěje ho takto patrně přiměti ku podpoře žádosti o benátskou pomoc, že zvýší snad původní částku na 30.000 scudů měsíčně.¹⁾ Konečně 7. května oznámil kardinál di San Giorgio nunciovi C. Specianovi dosti neočekávaně, že se papež rozhodl, a to jak depeše zdůrazňovala „bez jakéhokoliv podnětu zvenčí“, zvýšiti pomoc na měsíční částku 30.000 florinů, přesto, že má kurie s tureckou válkou značné výdaje jinde. Současně poslal státní sekretariát nunciovi 15.000 florinů pro vévodu sedmihradského, s nímž právě byl dojednal papežský zástupce Carrillo alianci s císařem proti Turku a o ní kurii byl uvědomil.²⁾ V té věci přijel španělský jezuita do Prahy opětně po jednání se Zikmundem Bathorim v druhé polovině března a informoval císařovy „ministry“ podrobně o průběhu své diplomatické akce.

Zpráva o zvýšené pomoci papežově nezastihla již papežova zástupce v Praze; císař byl již na cestě z Prahy přes Plzeň k říšskému sněmu rezenskému, který se konečně scházel. Jmenovav 1. května pro dobu své nepřítomnosti v Čechách místodržící s Adamem z Hradce v čele³⁾, odkládal konečný odjezd z Prahy takřka den ze dne. Kdežto vyslanci, jako obvykle, nechtějice se vystavovati nepřijemnostem cesty za císařským průvodem, opustili vesměs Prahu již dříve, koncem dubna, Rudolf II. odjel se svým dvorem teprve 7. května přes Plzeň⁴⁾ tak, že až dne 17. května vjel s příslušnou slávou do Řezna. Stálé odklady odjezdu císařova vysvětloval benátský vyslanec posléze hlavně nesnázemi finančními.⁵⁾

* * *

Obrátme nyní svůj zájem k vývoji věcí u císařského dvora od sklonku r. 1593, jemuž jsme dosud věnovali jen příležitostně pozornost, s hlediska pozorovatelů římských a benátských. Pražský dvůr ocitl se na počátku r. 1594 opět jednou především pod tlakem *finančních nesnází*, stále rostoucích a protitureckým tažením v severních Uhrách podstatně stupňovaných. Arcikníže Matyáš, když se byl ujal vrchního velení císařského vojska v severních Uhrách, psal od počátku r. 1594 častěji císaři do Prahy i dvorské komoře a s ní těsně spojenému „Kriegszahlant“ ve Vídni; arcikníže

1) P. Paruta z Říma 16. dubna 1594, La Legazione di Roma II., č. 238.

2) Borgh. I. 771, f. 93—94, Barb. lat. 5747, f. 105—107.

3) Sněmy české VIII. č. 223.

4) O pobytu císařově v Plzni za cesty do Řezna M. Šimona Plachého z Třebnice, Paměti Plzeňské (vyd. Jos. Strnada, Prameny a příspěvky k dějinám král. města Plzně č. 1, Plzeň 1883) str. 170—175.

5) Tom. Contarini 4. května 1594 na cestě z Prahy do Řezna, Dispacci di Germania sv. 21, str. 100—103. O příjezdu Rudolfově do Řezna tamtéž str. 108—111. Popisuje jej také podrobně Ladislav Velen ze Žerotína ve svém „Denníku“, rkps moravského zem. archivu č. 379, str. 153 a d.

zdůrazňoval tu stále naléhavěji, že je třeba na vedení války především peněz, peněz a zase peněz. Podvelitelé jeho prohlašovali namnoze, že nebudou moci pohnouti své oddíly k vystoupení proti Turkům, nedostanou-li tyto žoldněti včas zaplacené.

V severozápadních Uhrách, dnešním Slovensku, hrozilo vážné *nebezpečí povstání* nespokojených žoldněřů a anarchie ta mohla se snadno přesunouti i na Moravu. Berně, povolené českým sněmem na podzim 1593, vyvolávaly v zemi rostoucí drahotu a nespokojenost, již konstatují cizí pozorovatelé u dvora. Podobně tomu bylo na Moravě, kde prý dokonce sedláci by byli raději vyměnili vládu císařovu za panství turecké, jak hlásí později benátský vyslanec u císařského dvora. Za daných poměrů nebylo možno podobné nebezpečí podceňovati. Bylo třeba jak vyrovnati váznoucí nedoplatky stálému vojsku pohraničnímu v severních Uhrách, zejména na t. zv. „báňské hranici“ („Bergstädtische Grenze“), kolem horních měst středního Slovenska, tehdy na podporu stavů českých odkázaných, tak i vypláceti pravidelně žold plukům, které nově tehdy táhly do Uher, aby zesílily císařské vojsko pro nastávající výpravu.

Stavové čeští poslali sice na sklonku minulého roku svého zástupce s částí peněz, povolených podzimním sněmem českým císařské armádě v Uhrách, ale tato pomoc zdaleka nestačila. Matyáš, chtěje udržeti dobrou náladu posádek, vozil s sebou aspoň tohoto zástupce jako živé svědectví, že čeští stavové na ně nezapomněli. Ale volání Matyášovo u dvorské komory zůstávalo dlouho bez ohlasu. Po celý rok 1593 vedl císař válku tureckou bez řádné pomoci říšské; komorní statky v zemích dědičných byly do krajnosti zastaveny a zadluženy a pokud se co dalo ještě sehnati, jako na př. ve Slezsku, nestačily tyto peníze zdaleka k nákladnému uherskému podniku. Komora dvorská prohlašovala také důrazně, že její řádné příjmy na hrazení válečných výdajů naprosto nestačí a že jediné říšský sněm, povolí-li dostatečnou řádnou pomoc říše, může tu přinésti trvalé uvolnění finanční. Zatím viděla dvorská komora jen dvojí cestu: pomoc cizích panovníků a mimořádnou pomoc jednotlivých říšských knížat a měst. O jednání v zahraničí nebyla dvorská komora, jak výslovně prohlašovala, řádně informována, ačkoliv, jak zdůrazňovala, bylo pro ni důležité věděti i o slibech budoucí pomoci: jimi získávala zajisté potřebný úvěr u bankéřů.¹⁾

Zdá se však vskutku, že *neinformovanost dvorské komory* o zahraničních akcích císařových plynula z dobře uvážené taktiky tajné rady. Patrně především měla takto komora vydati sama ze svých prostředků pro císaře co nejvíce. Ale snad působily tu do jisté míry i rozdíly náboženské.

1) Arcikníže Matyáš nejvyšším úředníkům království českého z Trnavy 28. března 1594, kde posílá tohoto zástupce, jakéhosi Harrera, zpět do Čech se žádostí k nejv. úředníkům, aby poslali nový větší příspěvek. — Sněmy české VIII. č. 203. R. 1593 odvedly Čechy a Morava na pohraniční vojsko v Slovenském Krušnohoří celkem 299.330 zl. Srovn. referát Vl. Klecandy o knize Loeblově, Zur Geschichte des Türkenkrieges v ČCH XVI., 1910, str. 329.

Kdežto tajná rada, jak jsme poznali, byla ve svém složení veskrze katolická, stál v čele dvorské komory dosud protestant Ferdinand Hofmann, trn v oku všech nunciů. S tohoto hlediska je charakteristické, že z cizích panovníků, na něž se měl císař obrátit, jmenovala dvorská komora tehdy ve svém přípisu tajné radě jedině krále dánského a velkoknížete moskevského.¹⁾ Viděli jsme v minulé kapitole, jak podobně již r. 1592 sunula dvorská komora v úvahách o příspěvcích ze zahraničí tuto pomoc do popředí. Možnost této akce byla zajisté od počátku jednání o protiturecké válce císařskému dvoru při dohadování s říšskými protestanty jakousi ochranou před výtkami, že jednostranně vyjednává jen s protireformačními mocnostmi evropskými, zejména s kurií a Španělskem. V těchto akcích viděli totiž říšští protestanté často jen záminku k nějakému zároku proti své konfesi.

Konfesijní hledisko nebylo snad také poslední z důvodů dosti překvapujícího návrhu dvorské komory, s nímž se 21. února 1594 obrátila na císaře především: dokud se nepodaří císaři získati řádnou pomoc z říše, měl si vypomoci zejména prodejem peněžní hotovosti a stříbrného nádobí i některých konfiskovaných statků Jiřího Popela z Lobkovic, do nedávna hlavy katolické strany v Čechách a okázalého příznivce jesuitů, jehož proces však nebyl ještě v této chvíli formálně ukončen (konečný rozsudek vynesena až 31. března).²⁾ Příznačné také bylo, že císař tento návrh rozhodně odmítl, odůvodniv svůj odpor patrnou nedostatečností podobné pomoci pro tuto chvíli.³⁾

Tento důvod byl ovšem nepochybně jen záminkou. Vidíme zajisté, jak císařský dvůr skoro současně vymáhá usilovně i sumy poměrně neveliké. Tak v březnu r. 1594 vedena v Praze dlouhá, úmorná jednání s vyslanci kraje chebského, aby podle žádosti císařovy zvýšili svůj příspěvek shodně s usnesením sněmu českého na podzim r. 1593 na 10.000 tolarů a v době odsouzení Lobkovicova se jim hrozí na sklonku března osudem tohoto pána, nedají-li na tureckou válku tolik, kolik si císař přeje.⁴⁾ Dvorská komora, která byla i nadále ponechána v nevědomosti o zahraničním vyjednávání císařově, byla vyzvána, aby sestavila možné další příjmy z komorních statků i jiné zdroje finanční v mezích její kompetence, což učinila ve svém dobrém zdání ze 16. března 1594.⁵⁾ President komory české, Jáchym Novohradský z Kolovrat, půjčil tehdy císaři Rudolfovi 50 tisíc kop míšenských na jízdu do Řezna a na válku tureckou, začež mu

¹⁾ Dobré zdání dvorské komory ze 16. března 1594, Sněmy české VIII, č. 198.

²⁾ Sněmy české VIII, č. 207.

³⁾ Dvorská komora císaři 21. února 1594 s tímto blíže nedatovaným rozhodnutím císařovým: „Dicit imperator . . .“ Sněmy české VIII, č. 179.

⁴⁾ Podle zprávy zástupců chebských z Prahy 4. dubna 1594, Sněmy české VIII, č. 208.

⁵⁾ Sněmy české VIII, č. 198.

císař zastavil panství Libochovické.¹⁾ Počátkem dubna poslal císař do Bavorska známého nám již Dr Pezzena (Petze), aby s vévodou bavorským jednal o vyslání pomocného vojska, zejména však také o penězích, kterými by mohl přispěti na válku tureckou ještě před říšským sněmem. Tvrdilo se tehdy u pražského dvora, že se odebere také do Inšpruku.²⁾ Z těchto souvislostí je zjevno, že na rozhodnutí císařovo ve věci zabaveného jmění a statků Popelových působily patrně vlivy jiné, snad hlavně současný zárok nuncia i vyslance španělského ve prospěch stíhaného katolického pána.³⁾

Nelze pochybovati, že tehdy císař osobně projevoval odhodlání vésti rozhodně válku s Turkem, i že odmítal hlasy, které se opětovně u dvora ozývaly, aby se obnovilo jednání o příměří. V audienci u císaře koncem ledna nuncius C. Speciano, maje podle přání státního sekretariátu pobídnouti císaře k rozhodnému vedení války, učinil tak optimistickým výkladem evropských vyhlídek: sdělil císaři, že také papež navázal nadějně jednání s kozáky a informoval ho o dalších úkolech poselství Komulovičova ve východní Evropě (po prvé o Komulovičovi tu informoval císařský dvůr vůbec); proti skutečné náladě, která, jak jsme viděli, tehdy trvala u kurie, vyložil Speciano císaři, jak papež má důvodnou naději, že král španělský vyšle včas loďstvo do moře Egejského, ba mluvil dokonce o jakési naději („di qualche speranza ancora“!), že se podaří stáhnouti Benátčany do ligy protiturecké a přiměti je ku pomoci císaři. Císař Rudolf byl prý zvláště rozradostněn a horlivě zdůrazňoval svou válečnou ochotu.⁴⁾

Z jiných jeho projevů této doby a z jiných souvislostí, zejména z horlivého urgování vojenské a peněžní pomoci, zdá se, že to bylo tehdy vskutku jeho přesvědčením upřímným. S ním však nepochybně kontrastovalo jeho chování ve věci svolání říšského sněmu, který, jak se dovídalo se všech stran, byl nutným předpokladem úspěšného vedení války. Tu se jevilo všem cizím pozorovatelům u císařského dvora stále patrněji, že císař odkládá sněm ne snad pro některé překážky formální, ale úmyslně, při čemž však nebylo jednoty o důvodu tohoto počínání. Zprvu se uvádělo zejména, že císaře vede k odporu ke svolání sněmu především strach před požadavky protestantů, kteří by na něm nepochybně spojili splnění císařských proposit, zvláště žádosti o pomoc na válku protitureckou, se svými požadavky církevně-politickými. Také přiosření sporu štrasburského, k němuž došlo během r. 1593, zdálo se dobrým důvodem pro odklad sněmu.

Těmito důvody operoval císařský dvůr obratně a se zdarem zejména

¹⁾ Sněmy české VIII, č. 225.

²⁾ T. Contarini z Prahy 5. dubna 1594, Dispacci di Germania sv. 21, str. 69—71.

³⁾ O nich více v chystané edici nunciaturní korespondence C. Speciana.

⁴⁾ C. Speciano z Prahy stát. sekretariátu 10. února 1594 — Borgh. III. 111 ab f. 241.

proti naléhání kurie a Španěl na svolání sněmu, zdůrazňuje jinak zásadně svou ochotu jej svolati. Od procesu s Jiřím Popelem z Lobkovic přistoupil k tomu argument další. Není pochyby z četných svědectví, že tato pře, ať již z důvodů jakýchkoli, se dotýkala císaře neobyčejně i osobně, a že vskutku také politicky by bylo bývalo na pováženou opustiti zemi před skončením této aféry, která tolik vzrušila šlechtickou společnost českou. Bylo také třeba před odjezdem do Řezna nějak rozhodnouti o vládě v Čechách po dobu nepřítomnosti císařovy a k tomu, pokud trvala pře Lobkovicova, nebyla jistě chvíle nejvhodnější. Zdá se však vskutku, že kromě některých povahových vlastností císařových — jeho váhavosti, pomalosti a nehybnosti, pro niž velmi nerad i v nejmenším měnil prostředí svého pobytu, hlavním důvodem ke stálému odkládání sněmu bylo přece jen nebezpečí, že u příležitosti sněmu bude opětně rozvinuta *nástupnická otázka v říši*. Nuncius C. Speciano vedl si také v naléhání na svolání říšského sněmu v této době velmi opatrně, odkládaje mimo jiné i doručení papežova breve, důrazně vyzývajícího císaře ke svolání sněmu a jeho osobní účasti.¹⁾

Uvedli jsme, jak si Klement VIII. ještě dříve než vstoupil na stolec Petrův, utvořil nevalné mínění o povahových vlastnostech a vládařských schopnostech císařových a od počátku svého pontifikátu se přesvědčoval neustále o správnosti tohoto názoru. Proto stále aktivněji zasahuje do snah, aby po tolika nezdařených projektech sňatkových se konečně zabezpečilo pro římskou církev výhodně nástupnictví v říši. Pro věc tu byla pak zejména důležitá skutečnost, dějepisci vlády Rudolfovy dosud opomíjená, že se podařilo již tehdy získati kurii v této otázce spojence nejenom mimo říši, zejména v monarchii španělské, kde Filip II. nezdařen sňatkového projektu s infantkou Isabelou byl také osobně dotčen, ale i v bezprostředním okolí císařově a mezi jeho *důvěrnými rádci*, u nichž zjevně již v této době převládlo mínění, že Rudolf nebude na dlouho schopen vlády. Ale rostoucí odpor císařův proti volbě zákonitého zástupce, v době, kdy naděje na legitimního potomka mizela, zdála se odůvodňovati mínění, že bude nejlépe věc tu provésti jaksi pokradmo a vskutku nějakou dobu se zdálo, že kurie získala k této úloze vhodného muže v arciknížeti Arnoštovi. Třebaže u kurie byli by někteří dávali přednost obratnějšímu arciknížeti Maxmiliánovi, mluvila pro Arnošta především důvěra, jíž se tehdy podle mínění papežova zástupce u císaře těšil, kdežto Maxmilián byl příliš zatížen nástupnickým sporem polským. Mezi císařem a arcikní-

¹⁾ Rádci císařovi uváděli nunciiovi C. Specianovi jako hlavní důvod odkladu sněmu spor štrasburský (C. Speciano kardinálu di San Giorgio 9. února 1594, Milán, Ambrosiana D 126, f. 51). Počátkem března, když došla do Prahy zpráva o klidu zbraní ve Štrasburku, užil jí nuncius k novému zákroku ve prospěch svolání sněmu. Tehdy císař i místokancléř Jakub Kurz souhlasně nunciiovi prohlásili, že se svolá co nejdříve (l. c. f. 85), 16. března však hlásí Speciano, že papežovo breve ještě císaři neodevzdal a že tak učiní ve vhodné chvíli (l. c. f. 106).

žetem Arnoštem trvala však důvěrná korespondence, do níž císařští ministři kromě Rumpfa nemohli nahlédnouti.

Třebaže toto počínání v době, kdy se jednalo o odjezdu arciknížete Arnošta do Nizozemí, vzbuzovalo v kruzích španělských jisté podezření, přece se vyskytl na podzim r. 1593 plán, vsunouti Arnošta nenápadně jako zástupce císařova v čelo říše. To by se bylo ovšem dalo provésti nejsnadněji při odchodu císařově z Prahy. Úsilí kurie, aby Rudolf II. co nejdříve se odebral k říšskému sněmu do Řezna, spojené však se snahou, aby se ujal sám velení vojska v Uhrách nebo aspoň císařskou armádu osobní účastí povzbudil, nabývá v této souvislosti jiného osvětlení. Nuncius u císařského dvora formuloval věc tak, aby kurie naléhala na odjezd císařův do Vídně a tím při jeho známých vlastnostech ho přiměla přímo k renunciaci.¹⁾ Třebaže nemůžeme podle našich pramenů toto předivo intrik proti císaři namířených rozplést úplně, zdá se přece, že výklad, jakoby císař jen z pouhého rozmaru odkládal svůj odjezd z Prahy, nelze přijmouti. Vedle těchto snah kurie a Španěl zdá se nepochybné, že někteří důvěrní rádcové císařovi, zejména V. Rumpf a P. S. Trautson, aniž císař něco tušil, navázali v tomto směru jednání se stranou španělskou. A tu nebylo bezvýznamné, že právě v této době umírá jejich jediný konkurent mezi císařovými rádci, říšský místokancléř Jakub Kurz, který také v běžných otázkách, jak se zdá, zaujímal často stanovisko samostatné a projevoval jak větší odpor k požadavkům kurie a Španěl, tak také větší snahu po dohodě s protestanty v říši. Jeho smrt v polovici března r. 1594 překvapila tedy u kurie spíše příjemně,²⁾ ale zahraničně politická agenda

¹⁾ Pro tyto snahy je zejména důležitá šifrovaná depeše nuncia C. Speciana z 16. ledna 1594, Borgh. III. 111 ab f. 213, „Ronfo et altri suoi compagni nel governo concorrono in quel parere, che ho accennato a V. S. Illma, cioè che l'imperatore non può più longamente sostenere questo peso nel governo“. Speciano se také dověděl (podle téže depeše), že minulého roku, když arcikníže Arnošt měl jíti do Nizozemí, „ci fu qualche pensiero di ritenerlo qua, et introdurlo nel governo senza parlare del Rè de Romani“. Podle nuncia se klonil císař vždy k Arnoštovi, ale přítomná doba by vyžadovala Maxmiliána („più trattabile delli altri, come per esser sano et più inclinato alle cose della guerra“). Je třeba, aby kurie naléhala na císaře, aby se odebral do Vídně a k vojsku, „perchè in questo caso credo che per uscire di travaglio si risolveria di affrettare et pubblicare questa resolutione di sostituire uno dei fratelli al governo et ritirarsi delle fatiche, che tanto gli dispiaciono; al veder mio egli stimaria meno ogni gran perdita, che il partirsi di qua et mettersi personalmente in travaglio di guerra...“

²⁾ Z Říma C. Specianovi 2. dubna 1594: „... non sempre piaceva la tardanza ch'egli usava nelle resolutioni pertinenti al servizio di Dio et della nostra Santa fede, in che piaccia a Sua Divina Maestà che la colpa sua sia stata così leggiera che non habbia a render più duro conto altrone. Borgh. I. 771 f. 78—82, Barb. lat. 5747 f. 86—90. Rozdíl mezi touto charakteristikou a výkladem Stloukalovým, Papežská politika a císařský dvůr pražský, 1924, str. 166, 174 je dán nejen rozdílnou situací, z níž plynou rozdílné i protikladné úsudky v nunciaturní korespondenci, ale také růzností hlediska pouze nábožensko-církevního a církevně-politického, jak jsem se jí dotkl v kapitole druhé, str. 36 a d.

náhlým odchodem místokancléře patrně uvázla.¹⁾ Prozatím převzal některé věci z jeho agendy Hornstein, jiné Korraduz, jehož chystaný odchod do Itálie, kde měl vyjednávat s panovníky o pomoc na válku tureckou, byl takto přerušen. Potom se rozdělil o tuto agendu Korraduz s Freymanem, který přijel spěšně ke dvoru. Nic však nebylo rozhodnuto definitivně a zmatek vzrůstal. Jenom zesílení vlivu Rumpfova bylo zatím nepochybným výsledkem Kurzova odchodu.²⁾ Již dne 23. dubna byl jmenován císařským majordomem a Trautson téhož dne maršálkem dvorským. Hned na to byl ohlášen odjezd císařův do Řezna na 24. nebo 25. dubna. Počítalo se tehdy podle zprávy benátského vyslance, že císař po skončení sněmu pojedje do Vídně a do Prešpurku, aby byl blíže bojiště.³⁾

Smrt Kurzova nezůstala také bez vlivu na vztahy císařského dvora k Benátčanům, kde přinesla podstatné uvolnění. Zmírnily se stížnosti císařských rádců do stavby pevnosti ve Friaulsku a koncem března se obrátil na benátského vyslance v Praze, T. Contariniho, R. Korraduz, jenž převzal po smrti Kurzově, jak jsme se zmínili, část jeho agendy, se žádostí o pomoc na válku tureckou. Císař prý ví, že s ohledem na Turky může s Benátčany jednat o případné jejich pomoci jen velmi tajně. Benátský vyslanec odpověděl vytáčkou, běžnou jinak u kurie: signorie, i když žije s Turky v míru, má proto stále výdaje na pevnosti a loďstvo i zdůraznil také, že nelze o věci jednat tak, aby se o ní nedověděli Turci.⁴⁾ Zároveň s Korraduzem požádal Benátčany o pomoc také císařský vyslanec v Benátkách, Ra im u n d

¹⁾ Dispacci di Germania sv. 21, 34—36.

²⁾ Ferrarský agent V. Florio ve své zprávě z Prahy z 15. března 1594 sděluje, že některé věci z agendy Kurzovy převzal zatím Hornstein, jiné Korraduz, „che per questo Dio sa quando passerà più in Italia“. Jmenoval se také Freyman, „assai podagroso, senza la lingua italiana et Bavaro, il che importa assai“. Proto snad bude jmenován na nějaký měsíc, ale ne na trvalo. Proti Korraduzovi se uvádělo, že je Ital z Marek, ačkoliv sloužil Habsburkům po celou dobu arciknížete Karla, u něhož jeho otec byl lékařem. Hornstein asi trvale nepřijme. „Subentri che si voglia, tutta l'autorità di questa corte, almeno per un pezzo, si va ammassare affatto nell'sig. Ronfo, perchè egli, et non altri, tirerà su che chi gli parrà et questo si può metter per certo et sicuro“. — 19. dubna píše týž agent: úřad Kurzův je nyní rozdělen, věci říšské („tutte le speditioni di Germania“) připadly Freymanovi, ostatní, tedy také italské, má Korraduz, „et potrebbe essere che per un pezzo le cose caminassero così“. Opět zdůrazňuje, že všechna rozhodnutí závisí na Rumpfovi. Ferrara StA — opisy v Českém zem. archivu. — Z panovníků italských dotkla se smrt Jakuba Kurze zvláště nemile velkovévody toskanského: „L'ambasciator di Toscana non se ne può dar pace, et certo con ragione, poichè per mezzo di lui sapeva sempre ciò che voleva. Per questo il gran duca, oltre gli denari straordinari, gli dava ogni anno al natale 2000 scudi d'oro“. V. Florio z Prahy 15. března 1594. Prý Kurz za pět nebo šest let zanechal dluhů na 100.000 scudů.

³⁾ Tom. Contarini z Prahy 29. března 1594, Dispacci di Germania sv. 21 f. 62—64: Někteří říkají, že se chce císař odebrat blíže k bojišti, aby se zbavil upřílišených požadavků arciknížete Ferdinanda (Tyrolského, viz výše str. 183 a d), neboť při osobní účasti císařově postačí k vedení války arcikníže Matyáš.

⁴⁾ P. Paruta, La Legazione di Roma II., č. 214, 225, 226, 230.

z Thurnu,¹⁾ s výsledkem stejně hubeným. Benátský vyslanec v Římě, P. Paruta, nebyl příliš nadšen ani tehdejšími návrhy papežovými, aby se jednalo o sporných hranicích v Římě za prostředkování papežova:²⁾ Tušil v návrhu jen obvyklý pokus císařské diplomacie vzbuzovati zdání, že vyjednává s Benátčany o společný postup proti Turkům, aby pak u Vysoké Porty vymohla pod touto hrozbou sjednati výhodnější podmínky příměří.³⁾

* * *

Právě po smrti Kurzově dostala se u dvora císařského do pohybu otázka turecké ligy také s jiné strany. Tehdy se vrátil ze svého moskevského poselství slezský šlechtic Mikuláš Varkoč. Viděli jsme, jak již radové, shromáždění na válečné poradě v srpnu r. 1592 v Praze, navrhli císaři, aby požádal o pomoc proti Turku také *velkého knížete moskevského* a za nevhodnějšího vyjednavče jednomyslně označili Mikuláše Varkoče, který se tehdy teprve nedávno vrátil s poměrným zdarem posláním moskevského (1589). Tento úkol v Moskvě byl také daleko snazší než současná akce v *Polsku*, brzděná stále královskou kandidaturou Maxmiliánovou na straně jedné, na druhé pak intrikami, které i proti vůli pražského dvora spřádali polští stoupenci Habsburků. Přes to však sondovala císařská diplomacie prostřednictvím kurie nejprve půdu ve Varšavě a to, jak jsme podrobně viděli, již na podzimním sněmu r. 1592. K vyslání Varkoče došlo pak teprve na jaře r. 1593, (jeho instrukce je datována z 9. dubna) v době, kdy se u císařského dvora obecně počítalo s brzkým obnovením příměří v Cařihradě.⁴⁾ V téže době ucházel se také, jak jsme viděli s malým zdarem, biskup Čedomil o podporu císařovu pro své východní plány, namnoze fantastické. Úkolem Varkočovým bylo tehdy získati pomoc na válku tureckou, ať již vůbec přímou peněžitou či kožišinami, nebo postupem Moskvy proti *krymským Tatarům*, kteří byli největším postrachem císařského vojska v Uhrách a které měl velký kníže moskevský odvrátiti od obávaného tažení přes Karpaty. Kromě toho měl Varkoč vyzvěděti, je-li vhodné rozvínouti podnět *habsburského nástupnictví* na moskevském trůně, o němž jednal již na své první legaci ruské. Od té doby změnila se totiž situace pro tento projekt zejména sňatkem dcery Karla Štýrského, Anny, se Zikmundem

¹⁾ L. Harrach z Říma 26. března 1594, Vídeň StA cod. 290 tom. 8, f. 601.

²⁾ Dispacci di Germania sv. 21, f. 62—64.

³⁾ P. Paruta, La Legazione di Roma II. č. 237.

⁴⁾ Srovn. výše str. 157 a d. O stanovisku císařově (s počátku příznivém), arciknížat Arnošta a Matyáše (nepříznivém) i arciknížete Maxmiliána (příznivém) k návrhu moskevskému z r. 1589, aby císař vyslal k carovi veliké poselství, v době od návratu Varkočova z prvního poselství moskevského r. 1589 do války turecko-císařské r. 1592, Hans Uebersberger, Österreich und Russland, I. str. 549—551.

králem Polským, hlavním soupeřem ruské politiky na evropském východě (březen 1592). Získání Moskvy pro myšlenku spolku protitureckého s císařem bylo vskutku v době odjezdu Varkočova z Prahy na jaře r. 1593 jen úkolem podřadným.¹⁾

Vývoj událostí od odjezdu Varkočova z Prahy do jeho příjezdu do Moskvy dodal však této legaci poněkud jiného rázu a většího významu než měla původně. Kdežto podle původních disposic měl císařský vyslanec pokud bylo lze zatajiti skutečnost, že se schyluje k příměří mezi císařem a Portou (s nímž tehdy v Praze určitě počítali), za jeho příjezdu do Moskvy, kam dospěl 27. září 1593, bylo již o válce otevřené mezi císařem a Vysokou Portou rozhodnuto. Kromě toho dověděl se Varkoč již na hranicích ruských o tom, že přijel nedávno do Moskvy vyslanec *perský*, který ho prý již toužebně očekává. S počátku setkal se však Varkoč v Moskvě s prostředím nevlídným a to nejen pro opatření, kterými uzavírali tehdy Moskvané cizí zástupce takřka neprodyšně před stykem s obyvatelstvem domácím. S nimi se Varkoč již při své první cestě dostatečně byl seznámil. Nepřízeň, na niž tentokrát v Moskvě narazil, vykládal si Varkoč, a patrně právem, hněvem, který u velkého knížete a jeho rádců vzbudil sňatek Anny Štyrské se Zikmundem Polským, v němž v Moskvě viděli obrat habsburské politiky ke sblížení se západním soupeřem ruské říše. Snad také působila současná jednání Moskvy s Vysokou Portou, o nichž ovšem u císařského dvora nevěděli. Vyslanec ruský, vyslaný na jaře r. 1592 do Cařihradu, dostal totiž výslovný rozkaz, aby sdělil sultánovi, že šach perský a císař se svými spojenci, papežem a králem španělským i polským, chtějí přinutiti cara k válce proti Vysoké Portě, ten však že prý jejich rad neposlouchá.²⁾

Dne 30. září odevzdal Varkoč dopis císařův a jeho dary ve zvláštní audienci velkému knížeti Fedorovi Ivanovičovi, onomu mdlému, pobožnůstkářskému a napolo slabomyslnému nástupci Ivana IV. Hrozného. Za nepřítomnosti velkoknížete, jenž ihned po audienci císařského vyslance odjel na lov, který býval jedinou jeho zábavou, snažil se Varkoč zjistiti blíže účel posláni perského poselství v Moskvě. Dověděl se, že vyslanec přišel, aby přiměl velkého knížete ke spolku s císařem proti Turkům. Boris Godunov, tehdy již vedle cara loutky skutečný samozvaný vládce Ruska, vykládal Varkočovi, jak jsou Rusové se všech stran obklíčeni nepřáteli, Turky, Tatary, Poláky, Švédy, Litevci a Livony. Proto žádal, aby mu Varkoč sdělil pravé úmysly císařovy o protitureckém spolku.

Nepřavděpodobně zní zpráva, užitá již Karamzinem,³⁾ jakoby Varkoč v tajném rozhovoru řekl Godunovovi, že se císař zamýšlí oženiti s dcerou Filipa II. a pomocí ligistických odpůrců Jindřicha Navarrského

¹⁾ Obsah této instrukce z 9. dubna 1593 podává Uebersberger, I. str. 553—554.

²⁾ Uebersberger, I. str. 550.

³⁾ Karamsin, Geschichte des Russischen Reiches IX., (něm. vyd. z r. 1827) str. 233—234.

nastoupiti na trůn *francouzský*. Tento výklad Rudolfovy politiky, jehož pramene neznám, jest zcela v duchu tehdejšího snažení španělského, odporuje však všemu, co jsme poznali o tehdejší západoevropské politice dvora pražského, která, jak jsme již viděli, usilovala právě tehdy o mír francouzsko-španělský za prostředkování papežova a s Filipem II. právě pro nezdar sňatkového projektu s infantkou Isabelou se tehdy dostávala do rostoucího napětí. Mohl tedy Varkoč, kdyby tato zpráva byla přece pravdivá, podobným vzkazem jen tlumočiti osobní svou politiku ve službách španělských, nikoliv přání císaře a tajné rady. Podobně se nezdá, že vystihuje skutečnost správně druhá zpráva Karamzinova, že posel císařův žádal Godunova, aby pomáhal císaři při jeho usilování o *polský* trůn, za což prý sliboval odstoupiti Moskvě část Livonska. Nečinil tak aspoň jistě jménem císařovým. Vidíme naopak, že právě tehdy na sklonku r. 1593 se hledí císařská diplomacie zabezpečiti proti tureckému útoku také lepším poměrem k Polsku, a že v tomto směru snaží se s ním sama navázati bližší styky.

Důležité byly zprávy, které se dověděl Varkoč o stycích velkého knížete moskevského s *Peršany*. Prý od prvního poselství Varkočova udržoval velký kníže Peršany neustále v naději, že se dojedná spolek protiturecký, a bránil tak v jejich vyjednávání o mír s Cařihradem, k němuž však r. 1590 přece jen došlo. Prý jakmile perský vyslanec přijel r. 1593 do Moskvy, chtěl velký kníže poslati císaři poselství přes Litvu, aby mu sdělilo přání vyslance perského spolu s názorem moskevským, když tu se dověděl o brzkém příchodu Varkočově. Lstivý Godunov zatajil však obratně císařskému vyslanci skutečnost, že spolek s císařem byl pro moskevskou říši jen jedním ze železek v ohni východní politiky, a že současně s vyjednáváním s Persií a dohadováním s císařem se snažila moskevská říše udržovati přátelské styky s Vysokou Portou. Při tom poukazovali představitelé její zejména na společný zájem Moskvy a Cařihradu, aby Tataři byli drženi na uzdě. Právě r. 1592 došlo mezi Moskvou a Cařihradem k podstatnému sblížení.

S vědomím a souhlasem Rusů jal se Varkoč jednati přímo s vyslancem perským.¹⁾ Poznali jsme, co podnikl minulého roku císař prostřednictvím Klimenta VIII. a *krále španělského* pro navázání protitureckého spolku s říší šachovou. O tom však vyslanec perský nevěděl a také Varkoč ku podivu věc tu nezdůrazňoval. Velký kníže moskevský, to jest vskutku vládnoucí Godunov, navrhoval, aby ve spolku protitureckém byly *Moskva, Persie, císař, Španělsko, Benátčané, Dánsko* i jiní. Varkoč ihned však upozornil vyslance perského, jak bude nesnadno přiměti k protitureckému spolku *Benátčany*, kteří pro své osady ve východní části moře Středozemního příliš jsou odkázáni na dobrou vůli sultánovu. Podle mínění císařského

¹⁾ Význam toho zdůrazňuje již F. O. H ä b e r l i n, Neueste teutsche Reichsgeschichte XVII. (1785), str. 557: Varkoč prý tak „legte zu inniger Freundschaft zwischen dem Kaiser und dem Beherrscher von Persien den ersten Grund“.

vyslance nebylo třeba uvažovati ani o *králi dánském*, neboť jako člen říše německé musil prý uposlechnouti vyzvání císařova. V tom patrně císařská diplomacie ustoupila přání kurie, která od počátku se stavěla proti tomu, aby rovnoprávným členem protitureckého spolku byl panovník protestantský, ačkoliv jinak v kongregaci německé někteří kardinálové navrhovali, aby se výzva k protiturecké akci poslala také panovníkům nekatolickým (stejně zněly ovšem i současné návrhy dvorské komory, které jsme rovněž již poznali). Je ovšem zcela možné, že i tu tlumočil Varkoč jen osobní mínění svého, nepochybně španělského smýšlení. Vyjednávači moskevští a vyslanec perský nebyli však zcela neznaří evropských poměrů, jak snad v Praze při vyslání Varkočově doufali. Uváděli námitku, jak bude moci vyslati král španělský armádu proti Turkům, když je zaměstnán ve Francii, ve Flandrech a proti Anglii, tedy důvod, který zdvihali v Madridě, kdykoliv císař nebo papež vystoupil se žádostí o pomoc. Varkoč prohlásil zcela v duchu politiky španělské, nikoliv však ve shodě s výklady císařského vyslance Kreckwitze v Cařihradě r. 1592—1593, ani s instrukcemi vyslanci římskému a španělskému, že Francie a Anglie jsou spojenci turečtí, a že i proti nim je třeba společně vystoupiti.

Když přes tyto námitky a poznámky v jednotlivostech projevíli perský vyslanec a Moskevští zásadní ochotu účastniti se společné akce protiturecké, jal se Varkoč s nimi ihned vyjednávat o místě, kde by se sešli vyslanci s plnými mocmi, aby se spolu dohodli. Varkoč navrhoval jim podle své instrukce Prahu, ale velkokníže moskevský zdůrazňoval, že především jemu připadne úkol prostředníka a uváděl vzdálenost mezi říší šachovou a sídlem císařovým. Po delším jednání přistoupil konečně Varkoč v této věci na návrh Rusů a ustanoveno, ovšem s výhradou dodatečného souhlasu císařova, aby se plnomocníci sešli v Moskvě, a to v dubnu, nejpozději v květnu příštího roku.

Varkoč sám shrnul ve své relaci výsledek moskevského jednání do těchto konkrétních výsledných článků: 1) Velký kníže moskevský je ochoten pomoci císaři nejen pro tuto chvíli, ale i v budoucnosti. 2) Souhlasí, aby se císař ujal co nejdříve prostředkování mezi ním a králem švédským (polským). 3) Císař má přesvědčiti papeže a krále španělského, aby také oni spolu s císařem vyslali do Moskvy v dubnu své zástupce s plnou mocí, uzavřítí společnou ligu proti Turkům.

Zatím co se s tímto výsledkem vracel Varkoč koncem r. 1593 a pak počátkem r. 1594 do Prahy, jal se jednati o protiturecké lize v Polsku Dr J. Wacker, kterého tam poslal císař s instrukcí z 21. prosince 1593. Nezdaru zásahu nuncia Malaspiny a biskupa Stanislava Pavlovského na podzimním sněmu polském r. 1592 neodradil papeže v jeho úmyslu získati Polsko pro své plány. Ze zpráv nuncia Malaspiny poznával, jak nepříznivě se změnila situace v Polsku po odjezdu krále Zikmunda na podzim r. 1592 do Švédska. Za nepřítomnosti Zikmundovy vedl totiž kancléř Zámojský v duchu své protihabsburské koncepce také

politiku proti spolku křesťanských panovníků proti Turkům. Tak zejména se snažil smířiti svého švagra, sedmihradského knížete Zikmunda Bathoriho prostřednictvím anglické královny a jejího vyslance cařihradského s Vysokou Portou a odvrátiti jej od spolku s císařem, jehož dojednání právě na sklonku r. 1593 zásahem španělského jesuity Carrilla se přibližovalo uskutečnění. Wacker měl pokračovati v Polsku v akci zahájené Stanislavem Pavlovským na podzim 1592. Jeho odjezdem do Polska v prvních dnech lednových r. 1594 rostly v nunciuovi u dvora císařského opětovně naděje, že bude lze přes dosavadní neúspěchy zatahnouti Polsko do války protiturecké. Soudil také tehdy optimisticky o možnosti smíru mezi Polskem a arciknížetem Maxmiliánem a navrhoval, aby kurie mezi nimi prostředkovala. Státní sekretariát byl však v té věci zdržlivější a odpovídal, že nelze o věci jednat, dokud se nevrátí král Zikmund ze Švédska. O něm měli sice v Římě málo včasných, bezpečných a souvislých zpráv, ale dověděli se z depeší Malaspinových přece, že se vyslovil příznivě o papežově plánu protitureckého spolku. Proto chtěli v Římě vyčkati jeho návratu do Polska. Pokud šlo o arciknížete Maxmiliána, usilovala ovšem kurie o to, aby zachoval ustanovení smlouvy v Będzinu. Věděli v Římě, jak je to důležitý moment pro přátelské styky Polska s císařem. Jeho význam vzrostl by i případně, že by stal se Maxmilián vrchním velitelem v Uhrách, jak se o tom právě tehdy jednalo.¹⁾

Jinak se soudilo u pražského dvora při odjezdu Wackerově skoro obecně, že stěží jen bude lze přiměti Poláky k protitureckému spolku, když král není v zemi přítomen. Odjel proto Wacker z Prahy s malou nadějí a jeho tříměsíční pobyt v Polsku potvrdil úplně chmurnou prognosu. Wacker jednal s různými představiteli polské politiky, stoupenci i odpůrci kancléře Zámojského. Ten však odpověděl císařskému vyslanci na jeho návrhy vyhýbavě, odkazuje ho zejména na příští polský sněm.

Skoro současně s Wackerem poslal císař v prosinci 1593 za Mikulášem Varkočem, o němž v Praze nebylo tehdy zpráv, dvorního sluhu Michala Schieleho, aby naléhal na rychlou pomoc velkého knížete moskevského a patrně mu také vylíčil změnu politické situace, k níž došlo po odjezdu Varkočově z Prahy. Cesty obou zástupců císařových se křížily: dne 8. prosince 1593 odjel Varkoč z Moskvy, kam se dostal Schiele teprve v polovině příštího měsíce, kdy Varkoč se blížil přes Vídeň ku Praze, kam přijel v polovině března.²⁾ V Praze diplomatickým zástupcům návrat Varkočův

¹⁾ Depeše nuncia C. Speciana z Prahy v lednu 1594, v Miláně, Ambrosiana D 125.

²⁾ Finální relaci Varkočovu z 19. března 1594 otiskl A. J. Turgenievius, *Historica Russiae Monumenta*... II., Petrohrad 1842, č. XXV. str. 34—35. Že běží o relaci z této druhé cesty (což z vydání Turgenievova není jasné) zdůraznil Joseph Fiedler, *Beziehungen Oesterreichs zu Russland in den Jahren 1584—1598*, Vídeň 1866, str. 273 proti Adelungovi, *Übersicht der Reisenden in Russland I.*, 423, kde se uvádí jako relace o Varkočově třetí cestě moskevské. O ná-

a výsledek jeho cesty dlouho tajili, takže věděli o něm u kurie dříve, nežli vyslanci u dvora císařského. Již počátkem března 1594 přišla do Říma zpráva, že Moskevský chce vytáhnouti proti Turkům. Tataři nebudou prý moci přitáhnouti na pomoc sultánovi, poněvadž byli dvakrát poraženi kozáky.¹⁾ Finální relaci Varkoče, který přijel do Prahy již po smrti místokancléře Jakuba Kurze, dostal do rukou Rudolf Korraduz.²⁾ U kurie, kde první zprávy o návratu Varkočově potěšily³⁾, vzbudilo podezření, že dostal pozdě audienci.⁴⁾ Do Říma došla Varkočova relace již císařskou poštou ze 13. dubna v době, kdy nebyl císařský vyslanec Harrach přítomen.⁵⁾ Ale teprve 19. května sdělil císařský sekretář G. B. Bernerio, jenž tehdy Harracha zastupoval, tuto relaci z rozkazu císařova papeži. Ještě těsně před odjezdem císařovým do Řezna (3. května) dostal Varkoč instrukci pro novou, třetí již cestu do Ruska, kde měl požádati o výplatu pomoci, slíbené Moskvou císaři pro válku tureckou.⁶⁾ O tomto novém poselství však papež předem, jak se zdá, uvědomen nebyl.

Abychom porozuměli stanovisku kurie k návrhům Moskevských,

vratu Varkočově Valentino Florio 15. března z Prahy, Modena, StA. Kromě relace Varkočovy máme o jeho cestě ještě zprávu jeho průvodce Heusse, politicky málo významnou. Srovn. Adelung, Übersicht 1, 415. Otiskl ji Wichmann, Sammlung kleiner Schriften 1, 123. Uebersberger zdůraznil věcné rozdíly mezi Varkočovou instrukcí z 9. dubna 1593 a jeho finální relací z 19. března 1594 a zejména mezi jeho vyličením moskevského jednání a oficiálními protokoly ruskými. (Oesterreich und Russland, I. str. 554.) V prvním případě zapomíná ovšem poněkud na změnu situace od odjezdu Varkočova z Prahy do jeho příjezdu do Moskvy, zejména pro otevřenou válku s Tureckem. Nepochybná zdá se však skutečnost, již Uebersberger rovněž vytkl, že jednal Varkoč také bez vědomí Rudolfova s Borisem Godunovem jen jako zástupce arciknížete Maxmiliána (l. c. 558).

¹⁾ Zprávu o cestě Varkočově do Prahy a o výsledku jeho poselství moskevského dostal císařský vyslanec Harrach v Římě ihned po svém návratu z Florencie. V Římě čekali tehdy na potvrzení informací Harrachových nunciem C. Specianem. Také polský nuncius Germ. Malaspina psal tehdy do Říma o Moskvě: prý by se snadno připojila k lize protiturecké, kdyby kromě císaře a papeže ji také o ni požádali Poláci, aby tak měla kryta záda proti Polsku a Švédsku. — Z Říma C. Specianovi 12. března 1594.

²⁾ Borgh. III. 111 AB f. 317—320.

³⁾ Počátkem března přišla do Říma, jak hlásil benátský vyslanec P. Paruta (La Legazione di Roma II. č. 224) zpráva, že chce Moskevský vytáhnouti proti Turkům. Tataři prý nebudou s to pomoci Turkům, poněvadž byli dvakrát poraženi kozáky.

⁴⁾ „La tarda audienza che si concede a colui, ch'è ritornato di Moscovia, fa creder a molti, ch'egli non porti quelle buone novelle che prima si sono divulgate et simili cose in tempi così importanti bastano a far maggior danno e maggior utile che si crede“. — Z Říma C. Specianovi, sabato, santo 1594.

⁵⁾ G. B. Bernerio z Říma 7. května 1594: Bernerio chce co nejdříve oznámiti papeži pohotovost a štědrost Moskevského a pokusí se poznati úmysl papežův o lize, „della quale si fa mentione in detta relatione“, Videň StA cod. 290 tom. 8, f. 496.

⁶⁾ Hans Uebersberger, Oesterreich und Russland, I. 560.

tlumočených císařem, je třeba si všimnouti vývoje východní politiky papežovy na sklonku r. 1593 a počátkem r. 1594. V souvislosti s novými instrukcemi, které dostal španělský jezuita Carrillo, jenž počátkem ledna přijel z Říma do Prahy, aby brzy na to, před 10. lednem, pokračoval v cestě k Zikmundovi Bathorimu, dostal také druhý zástupce papežský na východě, Alexandr Komulovič, nové příkazy. Dne 5. února odjel z Říma rakouský provinciál jezuitský, který vezl s sebou brevía, instrukce, dopisy a dary pro Komulovičovo poselství moskevské. Tehdy nebylo ještě v Římě nic známo o návratu Varkočově a výsledku jeho poselství. Provinciál měl rozkaz, aby vyslal zvláštního posla ke knížeti sedmihradskému s dopisem jemu a s prosbou, aby celou zásilku dodal do rukou Komulovičových. Provinciál měl v případě, že se zdrží několik dní ve Štyrském Hradci, poslati tuto poštu rektorovi jezuitské koleje vídeňské. V dodatečné instrukci Komulovičovi se pravilo, že má pomáhati žádostem císařovým. Byla sestavena pod dojmem zpráv pražského nuncia Speciana, který oznámil do Říma před odjezdem Schieleho sdělení Kurzovo, že císař posílá do Moskvy nového zástupce. Tehdy záleželo císařskému dvoru velice na tom, aby ze Sedmíhad, kde jeho přítomnosti za pobytu Carrillova nebylo tak třeba, se obrátil Komulovič přímo do Moskvy. Soudili totiž tehdy v Praze, že tam je dosud Varkoč, a že společnou akcí nového zástupce císařova a zástupce papežova bude lze na velkého knížete účinněji působiti. Jak jsme viděli, byl vývoj událostí zcela jiný. Varkoč v době, kdy Komulovič dostával svou moskevskou instrukci, se již vracel do Prahy, Komulovič se zdržel přes celý rok v knížectvích podunajských a v Polsku, všechen zájem východní politiky kurie se obracel k Zikmundovi Bathorimu a ke knížectvím podunajským, kde právě kurie dosáhla politických i náboženských úspěchů.

Takto byl papež zprávou o výsledku Varkočova moskevského jednání překvapen dosti nemile. Především bylo patrné, jak císař předstihl papeže při jeho východní politice. Papež, když dal svému zástupci Komulovičovi počátkem roku dodatečnou instrukci, aby prodloužil svou cestu do Moskvy, jak ostatně se počítalo již při jeho odjezdu z Říma, měl ovšem také na mysli připojení Moskvy k lize protiturecké, ale jen tak, že by se úloha velkého knížete moskevského omezila v podstatě na to, aby vázala síly turecké v oblasti černomořské a zabránila zejména tažení Tatarů do Uher. Těžiště spolku mělo zůstatí podobně jako r. 1571 na západě. Proto také se dívali papež a jeho nepotí se značnou skepsí na nadšené stoupence a propagátory východní politiky kurie, ať to byl Petr Čedomil nebo Alexandr Komulovič. Účinná pomoc moskevská, získaná vnadidlem výpravy na Cařihrad, neměla omezovat volnost postupu mocností západních. Liga, sjednaná podle ruského plánu za účasti krále dánského v Moskvě, nepochybně by se vymkla z rukou papežových. Reální politik, jímž byl a vždy zůstal Kliment VIII., nemohl obětovati rozvoj kuriální politiky na západě pochybné naději, že se časem společným bojem proti Turkům podaří

navrátiti východ římské obedinici. Nadto neměl papež pro moskevský plán, který zhruba obnovoval koncepci Štěpána Bathoriho a Sixta V. z let 1585—7, vhodných vyjednávačů, kteří by dovedli zužitkovati všechny momenty příznivé a úspěšně se vyhnouti nebezpečí, že kurie se stane jen přívěskem nábožensky různorodého spolku politického. Cedomil, Komulović, ba ani Carrillo neměli diplomatických schopností Possevinových. Za jednání, která vedl s papežem a jeho nepoty v květnu 1594 císařský sekretář G. B. Bernerio, naléhal sice papež na to, aby císař vyslal nového posla k velkému knížeti moskevskému, ba naznačoval, že pošle i on k němu nového zástupce, o jádru moskevského návrhu zachovával však mlčení. Podobně rezervovaně si vedl také španělský vyslanec v Římě, vévoda Sessa, kterého Bernerio podle pražského rozkazu seznámil s výsledkem Varkočova poselství současně s papežem.¹⁾

Ostatně očekával papež nejprve návrat řádného císařského vyslance Harracha do Říma. Teprve koncem června rozhodnuto v Římě o odpovědi na proposice moskevské a návrhy císařovy. Jednalo se o ní v kongregaci o věcech uherských, která zasedala 22. června 1594. Proti návrhům, aby se o lize jednalo na území moskevském, buď podle původního návrhu moskevského přímo v Moskvě, nebo ve Smolensku na pomezí litevském, namítalo se v Římě císaři, že nelze v tak brzké době tuto schůzku uskutečniti již z důvodů praktických, hlavně však proto, že z důvodů prestižních by se takovému jednání vzepřeli Poláci. A právě tehdy docházely do Říma zprávy, že král Zikmund se chystá k návratu ze Švédska do Polska. Úmysl papežův získati Poláky pro boj proti Turkům opět oživil. Proto navrhovala kurie proti podnětům moskevským, aby velký kníže sjednal nejprve zvláštní smlouvu s Peršany, Gruzinci a jinými sousedními národy proti Turkům, a pak teprve jednal s Poláky.²⁾ Tento návrh, který předpokládal dvojí souběžné jednání o protitureckou ligu, jednak na západě za vedení a prostředkování papežova, kam by spadalo i Polsko, jednak na východě za vedení velkého knížete moskevského, odpovídal zájmům kurie i císaře. Jen tak mohl splniti spolek protiturecký svůj úkol, podepřítí u států evropských autoritu papežského stolce. Zatím chtěl papež o věci uvědomiti především krále katolického, kterého se návrhy moskevské přímo dotýkaly. Za jednání s vyslancem L. Harrachem projevil Kliment VIII. proti návrhu, aby se v květnu příštího roku sešli v Moskvě zástupci císaře, papeže, Španěl, Benátek, Persie a Dánska a ujednali ligu proti-

¹⁾ Mezi depešemi, které přivezl Varkoč z Moskvy, bylo, jak se zdá, také přímo psaní carovo papeži. Píše aspoň kardinál di San Giorgio 7. května 1594 nunciiovi C. Specianovi, že „la lettera del Moscovita non è ancora tradotta“. Neví se dosud, co obsahuje a co je třeba odpověděti. — Borgh. I. 771 f. 93—94, Barb. lat. 5747 f. 105—107.

²⁾ Z Říma C. Specianovi 25. června 1594, Borgh. I. 771 f. 105, Barb. lat. 5747 f. 121—123, Leon. Harrach z Říma 25. června 1594 — Videň StA cod. 290 t. 8, f. 597.

tureckou, jedině námitku proti účasti krále dánského jako kacíře.¹⁾ Jinak zdůrazňoval, že je o Moskvě lépe informován císař nežli on, neboť papež nedostal tehdy (24. června) ještě zpráv o další cestě Komulovičově podle dodatečné instrukce z února 1594. Sliboval, že o věci uvědomí krále španělského, a že vyšle také zvláštního zástupce ke králi polskému.²⁾

Kdežto u kurie návrhy moskevské vzbudily značný zájem, byl císař a jeho rádcí na sněmu řezenském zcela zabrání bližšími starostmi německými a otázkou obrany uherské, které odsunuly na čas i problémy, jež souvisely s jednáním císařského dvora s *kozáky*. Zmínili jsme se o návštěvě zástupců kozáků v Praze již na sklonku r. 1592 a viděli jsme, jak na podzim r. 1593 přicházely do Říma zprávy o porážkách, které domněle utrpěli Turci a Tataři od kozáků v oblasti moře Černého. Jestliže v Římě znovu obrátili pod jejich dojmem pozornost na východ, ještě větší naděje vzbudily v Praze, kde se po celý rok 1593 obávali vpádu krymských Tatarů do Uher a s tohoto hlediska především navazovali jednání se Zikmundem Bathorim Sedmihradským.³⁾ Na samém sklonku r. 1593 přijel do Prahy tajně Stanislav Chłopicki, kdysi komorník krále Štěpána Bathoriho, který byl pro své styky s Moskvou nějaký čas vězněn v Krakově.

Při nadějích v pomoc kozáků a malých znalostech východoevropských poměrů u pražského dvora není divu, že Chłopicki, který, jak se později mělo ukázati, se neoprávněně vydával za „seniora“, hejtmana Záporožského „národa“, volného a nikomu nepoddaného, jenž slouží komu chce, a jenž sliboval přivesti císaři do boje 8000—10.000 kozáků, vzbudil důvěru jak u císařských rádců tak u cizích zástupců u pražského dvora. Neboť ačkoliv jednání s ním vedena tajně (protože jak se tvrdilo u dvora měl se Chłopicki vrátiti přes Polsko) a jenom papežský nuncijs byl o nich zhruba aspoň informován, dostaly se o nich do diplomatických kruhů pražských skoro všechny podrobnosti.

Císařský dvůr přijal nabídku Chłopického, Trautson odevzdal samozvanému zástupci kozáků císařské prapory a odznaky, pod nimiž měli kozáci bojovati, pokud by byli v císařských službách. Prozatím bylo ujednáno s Chłopickým, aby kozáci zamezili příchod do Uher krymským Tatarům, kteří tam měli pomáhati tureckému vojsku proti císaři. Kromě toho měli kozáci učiniti útok na turecké území, zpusťšiti je až po Sili-

¹⁾ To aspoň řekl L. Harrach benátskému vyslanci P. Parutovi, který soudil o celé věci skepticky. Jsou to prý „trattazioni lontanissime e di tempo e di luogo“. — La Legazione di Roma II., č. 272.

²⁾ L. Harrach z Říma 25. června 1594, Videň StA cod. 290 t. 8, f. 595—596.

³⁾ Valerio Florio píše z Prahy 5. března 1594 mimo jiné: „La rotta che costoro (t. j. kozáci) diedero l'anno passato (1593) ai Tartari et ai Turchi mentre volevano venire in alto per unirsi con Sinan, secondo la promessa fattagli, fu causa, così dice il medesimo Sinan, che le sue cose andarono tanto male, perchè il disegno che haveva fatto sopra questo aiuto, andandogli fallito gli altraversò il pensiero, onde non poté effettuare ciò che si prometteva et dava ad intendere, col quale pretesto è scritto si cuopra della imputazione datagli“.

strii na Dunaji a tak oslabiti turecký nápor v Uhrách. Za to slíbil císařský dvůr Chłopickému pro kozáky 15.000 zlatých a kdyby se osvědčili a splnili očekávání, měli dostati ještě dalších 50.000 zlatých.

Uvážíme-li v jak velikých finančních nesnázích tonul tehdy císařský dvůr, jak těžce se sháněly nejnútnejší peníze pro armádu v severních Uhrách, jak naléhavě pracovali císařští zástupci i pro nepatrnou pomoc u cizích panovníků, vidíme, že tento slib svědčí vskutku o neobyčejné důvěře, kterou tehdy v Praze v pomoc kozáků chovali. Chłopicki nebyl ostatně, jak se zdá, jediným vyjednavacem z východu, který působil v této době těsně po vyslání Wackerově do Polska a před příchodem Varkočovým z legace moskevské, u císařského dvora. Nuncius C. Speciano sděluje, že zároveň s vyslancem kozáků se jednalo s jakýmsi nejmenovaným vyslancem „hospodáře“ valašského.¹⁾ O obou těchto jednáních zpravil nuncius na výslovné přání místokancléře J. Kurze vévodu sedmihradského Zikmunda Bathoriho, k němuž právě tehdy, koncem ledna, přijel z Prahy společný zástupce papežův a císařův, španělský jesuita Carrillo s definitivní dohodou protitureckou. Kurii zjevně záleželo na tom, aby císařova akce na východě dala se v souhlasu s politikou její a tak počátkem r. 1594 v době vyjednávání Chłopického informovala pražského nuncia o nových instrukcích pro Komuloviče, které zaslány po rakouském provinciálovi jesuitském za ním, jak jsme viděli, teprve o měsíc později. Státní sekretariát oznamoval také pražskému nunciu všeobecně, že se navázala jednání s jinými panovníky a se sousedními národy, o nichž však bude on uvědomen jenom postupně, neboť prý „je třeba veliké mlčenlivosti tomu, jenž chce z nich míti užitek“.²⁾

Chłopicki odjel z Prahy 11. února 1594, nedočkal se tedy návratu Varkočova z Moskvy a odebral se na Niž, aby oznámil kozákům příchod zvláštního císařského posla. Za jednání v Praze slíbili císařští Chłopickému jeho vyslání, ale nejmenovali osobu. Byl jím určen již za pobytu Chłopického v Praze³⁾ E r i c h L a s o t a, který působil v císařských službách

¹⁾ Také ferrarský agent Valerio Florio píše z Prahy 15. března 1594: „Si sono dati danari et fatte promesse ai Cosacchi et altri di quei contorni“.

²⁾ Císař Rudolf II. St. Chłopickému 3. února 1594, ot. E. Barwiński, Příčiny do istorii znosi císařa Rudolfa II. i papy Klimenta VIII. s Kozakami v r. 1593 i 1594, Lwów 1896, str. 25—26, Chr. Lünig, Literae procerum Europae, Lipsko 1712, str. 896, císař Rudolf II. moskevskému knížeti Fedorovi, moldavskému vévodovi Aronovi, vévodovi Janu Zbaražskému 3. února 1594 ot. Eud. de Hurmuzaki, Documente privitoare la istoria Romanilor II., Bukurešt 1888, str. 406, 407, č. DXLV, DLCVI. Zprávu Dr. Wackera z Polska z 24. března 1594 (ve vídeňském StA, Polonica 1594) uvádí J. Macurek, Zápas Polska a Habsburků o přístup k Černému moři na sklonku XVI. stol., Praha 1931, str. 11, pozn. 23. C. Speciano z Prahy 17. a 25. ledna, 1. a 14. února 1594, Borgh. III. 111 ab, f. 218—219, 227—230, 238—240, 257—260, Milán, Ambrosiana D 126, f. 51—53.

³⁾ Již 1. února 1594 píše nuncius C. Speciano z Prahy, že císař dá vyslanci na cestu statného Němce, který byl zajatcem ve Švédsku. — Borgh. III. 111 ab, f. 238—240, Milán, Ambrosiana D 126, f. 51—53.

v Polsku za prvního mezivládi a potom jako tajný kurýr arciknížete Maximiliána, když byl v polském zajetí v Krasnatawě.¹⁾ Lasota měl definitivně sjednati spolek s kozáky a zároveň se zúčastniti jejich nejbližšího nájezdu do tureckého území. Chłopicki o velikonocích, když se vrátil Varkoč z legace ruské do Prahy, donesl kozákům list od císaře spolu s vojenskými prapory i válečnými odznaky a jal se ihned najímati mužstvo do císařských služeb. Tu se setkala akce císařská s papežskou. Koncem března či počátkem dubna r. 1594 přijel totiž na hranici moldavsko-polskou přes Jasy a Podolský Kamenec papežský zástupce Al. Komulovič, který měl podle své původní instrukce (dodatečnou z r. 1594 s prodloužením cesty do Moskvy neměl ještě v rukou) přiměti kozáky k útoku na tureckou pevnost Černomořský Bělehrad (Akkorman) při ústí Dněstru. V červnu 1594 pak přijel do Záporoží přes Moravu, Trenčín, Michalovice a Lvov císařský zástupce E. Lasota s Jakubem Henklem, aby dovršili smlouvu s kozáky. Po příchodu Lasotově a Komulovičově se rozpředla v květnu a červnu 1594 živá jednání o spolek kozáků s císařskou armádou. Tu se teprve ukázala nesprávnost pražských výkladů Chłopického: nebyl kozáckým atamanem, nebyl poslán od kozáků k císaři. Kozáci sice neodmítli zásadně vstoupiti do císařských služeb, ale poukazovali na četné obtíže a zejména žádali za to bohatou odměnu. Lasota vskutku, chtěje je udržeti při dobré náladě, neváhal jim vyplatiti 8000 zl., které přinesl a tím získal zásadně jejich souhlas k útoku na turecké pevnosti v Podunají.

* * *

Císařský a papežský zástupce, Lasota a Komulovič, postupovali tu, jak se zdá, souběžně a v plné shodě. Ale zatím co na východě v boji protitureckém dohoda císařsko-papežská plně se osvědčovala, nebylo tomu tak v ústředích těchto mocí. Naopak svolání říšského sněmu a jeho zasedání stejně jako průběh válečných událostí v Uhrách zostril jen rozpor mezi dvorem císařským a kurií. Stále pověsti, že přes slib daný kardinálu Madruzovi za jeho pražského pobytu na podzim r. 1593 císař, po případě někteří jeho rádcové, se snaží navázati tajně jednání s Turkem, zejména pak obavy, že při veliké finanční tísní císařově, o níž v Římě dobře věděli, a při malé jeho horlivosti válečné, o níž se zdál svědčiti liknavý postup císařského vojska v Uhrách, kde slibovaný a zprvu na počátek dubna ohlašovaný nápor na Ostrihom stále byl odkládán, peněz papežových, zejména vlivem císařských rádců, bude zneužito k účelům jiným, třeba i proti intencím kuriální politiky, vedly kurii k pečlivé kontrole výplaty. Původně ji měl provésti, jak jsme viděli, kardinál L. Madruz sám. Odklad defi-

¹⁾ R. Schöttin, Tagebuch des Erricht Lassota von Steblau, Halle 1868.

nitivního rozhodnutí o velikosti papežovy pomoci, především však úvaha o tom, že by bylo snad lépe, kdyby papežský zástupce vyplatil pomoc přímo na bojišti, rozhodly pak, že papež nesvěřil výplatu třicetitisícových splátek měsíčních ani svému nunciu u dvora císařského, C. Specianovi, ani legátu na říšském sněmu v Řezně, Ludvíku Madruzzovi, jak u císařského dvora podle původních informací vyslanec L. Harracha očekávali, ale *zvláštnímu komisaři*, jak navrhoval nuncius C. Speciano kardinálovi di San Giorgio již na podzim 1593 za pobytu kardinála L. Madruzza v Praze.¹⁾

Vyslanec L. Harrach a, za jeho pobytu v lázních Pozzuoli, císařský sekretář G. B. Bernerio, jakmile poznali koncem června r. 1594 toto rozhodnutí papežovo, naléhali ovšem na brzké jmenování a vyslání komisaře,²⁾ poněvadž výplata pomoci, již císař naléhavě potřeboval, byla s tím nerozlučně spojena. Návrh nevzbudil však u císařského dvora nadšení ani na podzim r. 1593, nyní pak tím méně, když na říšském sněmu byli již přítomni kromě legáta Madruzza tři nunciové, pražský, štyrskohradecký a kolínský. Příchod dalšího zástupce papežova nutně vzbudil nelibost protestantů v říši, kteří si již dříve stěžovali na podezřelou početnost kuriálního zastoupení na říšském sněmu. Náladu protestantů nemohla pak býti císaři lhostejnou ve chvíli, kdy jeho návrhy nebyly ještě sněmem přijaty. Proto namnoze ani katolíci v říši nepřijímali příznivě toto rozhodnutí papežovo. Úmysl vyslati zvláštního komisaře na bojiště se však dotýkal i císaře. Byl tu zcela zjevný úmysl kurie zajistiti si přímé vyplácení žoldu, ne-li snad přímo všem žoldnérům, jak si věc tu při neznalosti zvyklostí vojenských v Římě namnoze původně představovali, tedy aspoň velitelům jednotlivým. Trvalá přítomnost papežova zástupce u vojska byla nadto nemilou kontrolou poměrů v císařské armádě, které, jak v Řezně dobře věděli, se den ze dne horšily. Cena pomoci papežovy pro císaře tím klesla neobyčejně.

V Římě znali ovšem dobře z podrobných zpráv nuncia C. Speciana náladu u císařského dvora; ale současná sdělení nunciova o veliké finanční tísní Rudolfově a naléhání vyslanec Harracha a sekretáře Berneria budila naději, že pomoc sama překoná nesouhlas se způsobem, jakým se podávala. Papež rozhoduje se o osobě komisařově, pomýšlel nejdříve na Msgra Malvasiu, jenž však za málo dní na to byl vyslán jako nuncius k arciknížeti Arnoštovi do Flander, a na Msgra Capranicu,³⁾ konečně

¹⁾ C. Speciano kardinálu di San Giorgio 1. a 2. listop. 1593, Milán, Ambrosiana, D 125, f. 391, 394: „třeba by se to tady (v Praze) mnohým nelíbilo“.

²⁾ G. B. Bernerio z Říma 2. července 1594, Vídeň StA, cod. 290, t. 8, f. 473.

³⁾ O původním úmyslu papežově vyslati Malvasiu L. Harrach z Říma 2. dubna 1594, Vídeň StA cod. 290, tom. 8, f. 570, o pozdějším úmyslu vypraviti Capranicu G. B. Bernerio z Říma 2. července 1594, Vídeň StA ib. f. 473. O Malvasiovi, jenž navrátil se nedávno před tím z Bruselu, odcházel na jaře 1594 opět do Flander, R. M a e r e, Die im Auftrage Herzog Wilhelms V. von Bayern an Msgr. J. Malvasia erlassene Instruction, Röm. Quart., 1900, XIV. s. 269 a n. a literatura o počátcích

se však rozhodl pro mladého člena slavné rodiny janovské, jenž se věnoval kariéře církevní, Giovanna Batistu Doriu, později arcibiskupa palermského, tehdy chráněnce papežova nepota kardinála di San Giorgio.¹⁾ Zvláštním jeho doporučením pro dvůr císařský se jevila skutečnost, že dva jeho bratři byli ve službách habsburských, jeden v císařských ve Španělsku, druhý ve Flandrech pod arciknížetem Arnoštem.²⁾ Počátkem července je papež o jeho vyslání již pevně rozhodnut,³⁾ dne 5. července odjíždí G. B. Doria s titulem apoštolského komisaře podle přání papežova do Řezna přes Trident a Inšpruk, kde měl jednati ještě s arciknížetem Ferdinandem.

Hlavním úkolem Doriovým bylo vypláceti částky 30.000 scudů měsíčně, které papež císaři v dubnu byl slíbil, a to přímo vojsku, dohlížeti spolu nad tím, aby se jich užilo k účelu, k němuž je papež určil a také bdíti nad tím, aby císař neuzavřel s Turky mír bez vědomí a souhlasu papežova. Pro případ potřeby měl Doria plnou moc jednati jménem papežovým s panovníky sousedními, ať s králem polským, ať s vévodou

nunciatury flanderské, kterou registruje nejnověji Van der Essen, Correspondance d'Ottavio Mirto Frangipani I., Brusel, 1924, úvod. Capranica, o němž se děje zmínka při vyslání G. B. Dorii do Uher, je patrně totožný s bohatým Msgr. Pavlem Capranicou, jehož pozůstalost připadla 1598 apoštolské komoře. — L. von Pastor, Geschichte der Päpste XI., 1927, 667.

¹⁾ O G. B. Doriu životopisná data P i r r o, Sicilia sacra I., str. 222. O jeho vyslání k císařskému vojsku 1594 L. F. Mathaus-Voltolini, Die Beteiligung des Papstes Clemens VIII. an der Bekämpfung der Türken in den Jahren 1592—1595, Röm. Quart. 1901, XV., 308, kde po prvé užito jeho šifrovaných depeší z uherského bojiště a odpovědí státního sekretariátu, Fraknoi Vilmos, Magyarország egyházi és politikai öszeköttetési a Római szent-székeel, Budapest 1903, III., 233, J o h. Z ö c h b a u r, Kaiser Rudolph II. und die Nachfolgefrage bis zum Tode des Erzherzogs Ernst II. 1900, nejpodrobněji pak Karel Horvat, Vojne ekspedicije Klementa VIII. u Ugarska i Hrvatska, Záhřeb 1910, str. 38 a n., stručně shrnuje L. von Pastor, Geschichte der Päpste XI., str. 205. O vyslání Doriově z Říma srovn. P. Paruta, La Legazione di Roma II. č. 269. V latinských listech souvěkých se nazývá Doria Joh. Bapt. Auria, na př. v kredenčním psaní kardinála di San Giorgio z Říma císaři 9. července 1594, Hannover StA Y 17 III., f. 727 a 736, kde je charakterisován jako „mihi vero antiqua necessitudine iam inde ab adolescentia devinctum“. Instrukce pro Doriu (část otiskl Z ö c h b a u r a H o r v a t, I. c.) je z 5. července 1594, Bibl. Vat. Urb. 866, f. 162 a n., brevia o vyslání Doriově z 2. července 1594 císaři Arch. Vat. sv. 39, f. 226—227, arciknížeti Matyáši Borgh. III. 19, f. 5^b z 9. července, arc. Ferdinandovi Tyrolskému Arch. Vat. sv. 39, f. 227—228. Doporučující psaní L. Harracha pro Doriu z Říma 5. července 1594, Vídeň StA cod. 290, tom. 8, f. 557 a 568.

²⁾ „..... che fanno servitio l'uno in Ispagna alla Mtà dell' Imperator et l'altro in Fiandra al sermo arciduca Ernesto“ píše o nich L. Harrach v uvedeném listě z Říma 5. července.

³⁾ Po prvé má benátský vyslanec P. Paruta zprávu o vyslání Doriově 9. července, La Legazione di Roma II. č. 269: papež chce, aby byl Doria co nejdříve v Uhrách, nejen aby spravoval jeho peníze, ale aby měl tam také věrohodného zpravodaje z bojiště.

sedmihradským.¹⁾ Nesnáze styku obou tehdejších představitelů kuriální politiky na východě, Carrilla, který po úspěšném dojednání spolku se Zikmundem Bathorim v Sedmihradsku se vrátil k císařskému dvoru do Řezna, a Komuloviče, jenž působil dále ještě v jižních končinách Polska, byly asi hlavním podnětem k udělení této pravomoci Doriiovi.

Pro vyslání nového zástupce papežova však působil snad i důvod jiný. Doria přijímal tak zajisté podstatnou část dosavadní pravomoci nuncia u císařského dvora, Cesara Speciana, jehož postavení bylo již tehdy u kurie otřeseno. Speciano zneprátelel si císařský dvůr, jak se zdá, hlavně postupem ve věcech českých, když běželo o otázku konsistoře utrakvistické, kde se ocitl takřka v otevřeném konfliktu s novým pražským arcibiskupem Zbyňkem Berkou z Dubé, nebo když zasahoval podle příkazu kurie přímluvami v aféře Jiřího Popela z Lobkovic.²⁾ Ať důvody rostoucího odporu císařského dvora byly jakékoliv, ať jej způsobil nuncius vlastní vinou příliš hranatým a strohým vystupováním, anebo si jej vysloužil jen přesným plněním příkazů státního sekretariátu, tolik je jisto, že již na počátku r. 1594 žádal císařský vyslanec L. Harrach důvěrně o jeho odvolání.³⁾ Opětovaná žádost zástupce Rudolfova nezůstala u kurie dlouho bez ohlasu, zejména když postavení nunciovu přitížil odchod sekretáře Minuccia Minucciho, jenž byl jeho pevnou oporou, ze služeb státního sekretariátu.

Sekretář Minuccio Minucci, jenž vedl německou agendu v státním sekretariátu od pontifikátu Innocence IX., přišel do služeb kurie ze služeb bavorských, dovedl však i potom spojití plnění nového úkolu s věrným zastupováním zájmů Wittelsbachů v Římě. Mnichovský dvůr nepřestával zpravovatí týdně o událostech u kurie a byl tedy vůbec jakýmsi neoficiálním vyslancem bavorským.⁴⁾ Vedle domu bavorského hlavní jeho

¹⁾ Uvedená instrukce pro G. B. Doriu z 5. července 1594.

²⁾ Srovn. J. Matoušek, Kurie a boj o konsistoř podobojí za administrátora Rezka, ČCH. XXXVII, 1931.

³⁾ Leonard Harrach z Říma 5. února 1594 o audienci u papeže 4. února: „Non volsi anco differire più a far l'officio commandatomi dalla Mtà Vra nel particolare di Msgr noncio, mostrando a S. Stà haver inteso che detto noncio dimandasse licenza, però che avrei creduto che non fusse stato se non di servitio della Stà Sua rimoverlo, et proveder in loco suo di persona di maniere suavi et conformi alla qualità di tempi presenti“. 11. února hlásí pak též vyslanec císaři: „quanto all'rimovere Msgr noncio non ho potuto scoprire in Sua Stà inclinatione alcuna, credo bene che le cose più importanti di Vra Mtà capiterano per l'avenire in altre mani che in quelle del Minuccio, che così mi ha detto S. Stà“. — Vídeň StA cod. 290, tom 8, f. 621.

⁴⁾ Týdenní zprávy Minucciovy z Říma vévodovi bavorskému jsou ve StA v Mnichově. Přízeň bavorská neopustila ostatně Minuccia ani po jeho odchodu ze státního sekretariátu a projevila se zejména v marném úsilí o kardinalát pro něho: G. B. Bernerio z Říma 19. listopadu 1594: „intendo che il S' duca di Baviera fa tanta istanza per il cardinalato di Msgr Minuccio che più non potrebbe fare per un fratello o figliuolo“. Vídeň, StA cod. 290, tom 8, f. 446.

oporou byl kardinál Madruzzo.¹⁾ Závislost Minucciova na Bavorsku vzbuzovala ovšem v době třenic mezi Prahou a Mnichovem, zejména o *Berchtesgaden*, kde chtěla býti kurie rozhodčím, nelibost u císařského dvora. Již patriarcha C. Caetano na počátku pontifikátu Klimenta VIII. tlumočil u kurie císařovu nedůvěru k Minucciovi. Leonard Harrach na počátku své legace římské opětovoval tuto žádost, k níž se tehdy dokonce aspoň navenek připojil, jako protektor říše, kardinál L. Madruzzo. Postavení Minuccia, který měl na počátku pontifikátu Klimenta VIII. ve státním sekretariátu referát německo-polský, stalo se neudržitelným nároky obou nepotů papežových, Cinthia a Pietra Aldobrandiniho, zejména po jmenování jich kardinály. Byl proto Minuccio rád, když opustil státní sekretariát, aby se odebral jako arcibiskup do Zadaru. Koncem srpna 1594 požádal papeže o propuštění, odůvodňuje svůj krok přílišnou únavou a potřebou odpočinku.²⁾

Před odjezdem z Říma dostal Doria směnky („lettere di cambio“) na 60.000 scudů a na jeho žádost se mu dostalo slibu, že se za ním pošle ještě dalších 30.000 scudů, které dostane nejpozději, až přijede do Vídně. Vezl tedy s sebou slíbené měsíční splátky na červenec a srpen, neboť předcházející od počátku května vyplatil již zatím císaři na říšském sněmu v Řezně kardinál L. Madruzzo.³⁾ Na cestě do Řezna se zastavil Doria podle své instrukce v Inšpruku. Papež se nevzdal totiž naděje, že přes odmítnutí za jednání na sklonku r. 1593 a počátku r. 1594 se podaří získati arciknížete Ferdinanda Tyrolského pro generalát císařské armády v Uhrách. Přání to rostlo vojenskými neúspěchy Matyášovými v měsících květnu a červnu. Také císařský dvůr, jak se zdá, nějaký čas se klonil k tomuto řešení. Doria však u Ferdinada nepochodil. Arcikníže hlásil, že je nemocen a že se vůbec této války nebude moci zúčastniti.⁴⁾ V době odjezdu Doriova z Říma, počátkem července, přicházely do Říma poplašné zprávy o nepořádkách v císařském vojsku v Uhrách, pramenících především z nedostatečného a nepravdělného placení žoldu. Císař ocitl se opět jednou ve svrchované peněžní tísní, z níž mu vypomohl kardinál Madruzzo výplatou dvou měsíčních částek (60.000 fl.). V téže věci asi také vyslán 5. července z Řezna Dr. Pezzen k arciknížeti Ferdinandovi Tyrolskému.⁵⁾

Do Řezna, kde ještě zasedal říšský sněm, přijel apoštolský komisař v druhé polovici července. Tam čekala ho přes finanční tíseň císařského dvora jen zklamání. Chladné přijetí, s nímž se mladý a pyšný šlechtic ja-

¹⁾ Přimlouval se za něho i z Řezna. Z Říma C. Specianovi 13. srpna 1594, Borgh. I. 771, f. 122, Barb. Lat. 5747, f. 141—144.

²⁾ Leonard Harrach z Říma 27. srpna 1594: Vídeň StA cod. 290, tom 8.

³⁾ G. B. Bernerio z Říma 2. července 1594, Vídeň cod. 290 t. 8, f. 473. V téže depeši zmínka, že papež posílá zároveň vévodovi sedmihradskému 20.000 scudů.

⁴⁾ List Doriův o tom z Inšpruku z 20. července 1594 cit. K. Horvat, Vojne Ekspedicije, 38.

⁵⁾ Tom. Contarini z Řezna 7. července 1594, Dispacci di Germania sv. 21, str. 194—197. Nyní se prý toužebně čeká na vojáky italské.

novský jako papežský komisař setkal v Řezně i v kruzích katolických, bylo ovšem, za situace, již jsem výše načrtl, zcela pochopitelné. Ale Doriu, jenž věděl o úsilí císařských zástupců v Římě, chování dvora se přes to dotklo nepříjemně. Rudolf, jenž se právě snažil překonati poslední překážky přijetí svých proposic u protestantů, neměl tím více důvodu prokazovati zástupci papežovu nějakou přízeň. Delší pobyt mimo obvyklé město sídelní za letních dní uprostřed nezvyklého ruchu sněmovního, císaře, jenž se ho plně účastnil, jak se zdá, dráždil k novým záchvatům „melancholie“, již nedovedly zaplašiti ani různé kuriosity technické, které se mu v Řezně předváděly.¹⁾ Doria vyplatil v Řezně 60.000 scudů L. Madruzzovi, vida patrně dobře sám neproveditelnost původního plánu papežova. Legát snažil se spolu s nunciem C. Specianem vymoci pro Doriu místo ve dvorské vojenské radě, ale marně. Jako důvod uváděli císařští proti Doriu zejména jeho mládí.²⁾ Jediné, čeho dosáhli, byl list císařův arciknížeti Matyášovi, aby uvědomil Doriu o nejdůležitějších usneseních vojenské rady.³⁾ Doria zdržel se v Řezně jen krátce, vyplatil část přivezené sumy a podle přání papežova spěchal do Vídně, kam přijel 6. srpna, aby mohl kurii co nejdříve informovati podle svých zkušeností o stavu císařského vojska. Roztrpčení nad chladným přijetím u císařského dvora, povýšenost italského šlechtice nad žoldnéřským vojskem německým, uherským a českým, slily se v jeho zprávách, zasílaných v šifrách týdně papežovu nepotovi, kardinálu di San Giorgio, s pozorováními a zkušenostmi, kterých vskutku nabyl za pobytu u císařské armády protiturecké, v zlobný obraz lehkomyšlnosti, bezradnosti, nepořádku a neřesti, v němž není takřka světlého tónu.⁴⁾ Jen velitelé a vojáci italští, pokud se tažení zúčastnili, našli milost v relacích Doriových. Byl to především pomocný sbor velkovévody toskanského.

Viděli jsme, jak přesto, že velkovévoda nedostal od císaře stále ještě žádaného titulu královského, dohodl se s ním císařský vyslanec Harrach na své krátké cestě do Florencie v únoru r. 1594 o velikosti a způsobu jeho

¹⁾ Tom. Contarini z Řezna 2. června 1594: prý jako vždy u příležitosti války byly předvedeny císaři některé vynálezy. Mezi jinými jakýsi Princenstein, který má na starosti arsenál vídeňský a „armata del Danubio“, v těchto dnech udělal pokus s jedním svým tajemníkem „il quale consisteva in una bulla tirata con un morturo che si spezzasse quando cadesse in terra at toccasse alcuno“. Ale nebožák zaplatil pokus životem. Jiný pokus předvedl Baldrino Massa.

²⁾ Borgh. I. 771 f. 144, Barb. lat. 5747, f. 166—68. Z Říma C. Specianovi 21. září 1594.

³⁾ U kurie nebyli ani spokojeni s doporučujícím listem císařovým pro arciknížete Matyáše, který prý pro Doriu „porta debilissimo favore“ a je to „lettera secchissima“. Bylo by prý třeba vstřípiti těmto rádcům císařovým, aby více dbali těch, kteří tam přicházejí, aby utráceli peníze a sloužili císaři. — Z Říma C. Specianovi 27. srpna a 3. září 1594, Borgh. I. 771 f. 126, Barb. lat. 5747 f. 145—149.

⁴⁾ Zpráva Doriových z uherského bojiště z r. 1594 vydatně a namnoze v doslovných citátech užil K. H o r v a t, Vojne ekspedicije Klementa VIII. u Ugarsku i Hrvatsku, 1910, str. 39—47.

pomoci. Velkovévoda nevzdal se ovšem proto dalšího usilování o titul královský. Benátský vyslanec v Praze projevil ihned pochybnosti, zda císař vyhoví novému naléhání velkovévodu o tento titul ještě před odjezdem k říšskému sněmu do Řezna, kde by mohl býti nový titul říší schválen, jak se namnoze tehdy u pražského dvora soudilo. Poznával dobře, že titulem královským pro toskanského velkovévodu by si zneprátelel císař ostatní panovníky italské, jejichž pomoci rovněž potřeboval a jichž se tehdy nijak nehodlal zřeknouti. Někteří ovšem u dvora císařského tvrdili, že by velkovévoda, kdyby byla jeho žádost vyřízena kladně, dal na válku tureckou sám více nežli jinak všichni panovníci italští dohromady (ačkoliv toskanský vyslanec zatím prohlašoval, že jeho pán nemůže na válku tureckou přispěti¹⁾), a kolovaly o tom fantastické zprávy, které mluvily o 1—1½ milionech scudů. Císaři však zatím běželo především o to, aby slíbený sbor velkovévodův co nejrychleji se dostavil na uherské bojiště, kde v květnu operace císařské armády pod velením arciknížete Matyáše nepostupovaly tak rychle, jak se původně čekalo.

Dne 28. května 1594 psal císař z Řezna papeži, vévodům ferrarskému, mantovskému, urbinskému, parmskému, dožeti benátskému, arciknížeti Ferdinandu Tyrolskému a hraběti z Mirandoly zcela shodně o cestě toskanského vojska do Uher, žádaje je o volný průchod.²⁾ Vskutku se zdržel odchod vojska toskanského o celý měsíc a teprve koncem června opouštělo Toskanu.³⁾ Jeho verbování působilo značné obtíže, pokud se nedálo na území velkovévodově. Císař musil zakročiti i u papeže, aby povolil malé verbování ve státě církevním.⁴⁾ Konečně odcházelo slíbených 2000 pěších a jízdných, které posílal přímo velkovévoda Ferdinand Medici, a kromě nich 200 jezdců, které vypravil na svůj náklad Antonín Medici. Rodina Medici a dvůr florentský byly zastoupeny v Uhrách r. 1594 vůbec

¹⁾ T. Contarini z Prahy 25. března 1594, Dispacci di Germania sv. 21, 39—41.

²⁾ Hannover StA Y 17 III., f. 616+623, konc.: Ferdinand Medici posílá do Uher 2000 Italů, jak pěších tak jízdných a Antonína Medici s 200 jezdci na svůj náklad. Druhý koncept s datem 26. května, kde místo o 2000 o 1200 mužích a kde také zmínka o lennicích císařových, ibid. f. 617+622. Z Benátek oznámili T. Contarinimu již 27. května, že signorie povolila průchod toskanského vojska. — Dispacci di Germania sv. 21, 143—145.

³⁾ L. Harrach z Říma 9. července 1594: Li ministri del Gran Duca di Toscana dicono che sono già dieci giorni che le genti che il loro signore manda in Ungaria partirono del suo stato. Vojsko táhne přes území benátské a arciknížete Ferdinanda Štyrského. . . . „per tutta la presente settimana dovevano anco partire Don Giovanni et Don Antonio de Medici et per tutta la settimana prossima Don Virginio Orsino fa disegno di partire di qua“. Vídeň StA cod. 290, tom 8, f. 560.

⁴⁾ V audienci 22. července 1594 žádal L. Harrach, podle rozkazu císařova, papeže, aby jim dal papež svolení k odchodu. O totéž žádal současně papeže vyslanec toskanský. — L. Harrach z Říma 23. července 1594, Vídeň StA cod. 290, tom 8, f. 549. Již 28. května 1594 hlásí z Říma G. B. Bernerio, že velkovévoda toskanský žádal papeže, aby dal svolení 50 mužům ze státu církevního, aby mohli jíti pod Antonínem Medici do Uher, dostal však povolení jen pro 11.

důstojně. Pod velením bratra velkovévodova, J a n a M e d i c i, odcházela do Uher přední šlechtic toskanského dvora, Ferrante de Rossi, jako „maestro di campo“.¹⁾ Jan Medici sám se odebral do Uher z Florencie počátkem července, když mu byl císař udělil titul „generála dělostřelectva“.²⁾ A n t o n í n M e d i c i, převor v Pise, synovec velkovévodu, jel do Uher na svůj náklad.³⁾

V polovici července přijel Jan Medici do Řezna k císaři, 18. července měl u něho audienci. Nabídl mu ještě jednou osobně své služby v Uhrách a oznámil, kolik posílá velkovévoda pěších a jízdných. Tehdy se již dopravovaly toskanské sbory po Dunaji k Vídni. Pak jednal Jan Medici s rádci císařskými. Mladý, dvacetiletý princ toskanský, jenž působil ve vojsku ve Flandrech pod vévodou parmským, učinil na všechny, s nimiž v Řezně jednal, osobním vystupováním i odbornou znalostí vojenských věcí, zvláště dělostřelectva, znamenitý dojem. Dne 24. července rozloučil se Jan Medici s císařem, aby se odebral na bojiště. Císař napsal o příchodu jeho vřelý vlastnoruční list arciknížeti Matyášovi.

Císařský dvůr pomýšlel tehdy zříditi pro tažení v Uhrách zvláštní nejvyšší válečnou radu, rozdílnou od dvorské vojenské rady, a pověřiti ji skutečným vedením války. V jejím čele měl býti podle tehdejších dispozic arcikníže Matyáš a jejími členy markrabě burgavský, syn arciknížete Ferdinanda tyrolského, Jan Medici a dva nebo tři nejmenovaní. Ochota přijmouti Jana Medici do tohoto nejvyššího vojenského kollegia kontrastovala s odporem proti papežovu zástupci Doriovi. I proti princovi toskanskému bylo lze zajisté uvéstí námitku, již pronášeli v Řezně proti Doriovi, jeho mládí. Proti titulu „generála dělostřelectva“, jež mu císař udělil, se bouřili němečtí velitelé již před jeho příchodem do Uher. S Janem Medicim odjel do Uher i tajný rada dr. Pezzen, který se právě vrátil ze svého poslání u arciknížete Ferdinanda z Inšpurku. Ovšem že cesta tohoto rady, pověřovaného zpravidla tajnými poselstvími, vzbudila ihned podezření, zda se nejedná o nové příměří císařovo s Turkem.⁴⁾

1) Kredenční psaní velkovévodovo pro něho ze 17. června, kde se nazývá „creatura della mia casa“, Vídeň StA cod. 290, tom 8, f. 626+633.

2) Kredenční psaní velkovévodovo pro něho ze 4. července, Vídeň StA cod. 290, tom 8, f. 627+632.

3) Kredenční psaní velkovévodovo pro něho ze 14. července, Vídeň StA cod. 290, tom 8, f. 628+631. — Již 5. června 1594 děkuje císař Rudolf II. z Řezna velkovévodovi Ferdinandu Medicimu, že nejen posílá na turecké bojiště vojska, co jen může, ale i své příbuzné. On i jeho bratr Matyáš přijmou je tak, jak milým je jim jejich příchod. Hannover StA Y 17 III f. 618+621.

4) O jednání Jana Medici v Řezně zejména depeše Tom. Contarinioho z Řezna 21. a 28. července 1594, Dispacci di Germania sv. 21, str. 219—222, 231—234, tamtéž str. 217—219 zpráva o cestě Pezzenově k arciknížeti Ferdinandovi Tyrolskému. Charakteristika Pezzenova: „questo huomo è andato tante volte in diversi luoghi ed è partito di nascosto ed improvvisamente, che essendo pratico delle cose turchesche, apporta sospensione di tal negozio“ (t. j. jednání o příměří).

Nepřestávaly také pověsti o novém jednání o titul královský pro Ferdinanda toskanského, třebaže velkovévoda se zapřísahal vyslancům u svého dvora, že nemá ani pomyšlení na takový titul.¹⁾ Tvrđilo se, že oba protestantští kurfiřti, vévoda saský a falckrabí rýnský, souhlasili s tímto návrhem a že nový vyslanec toskanský, Francesco Lenzone, který odjel koncem června z Florencie do Řezna, aby tam nahradil dosavadního vyslance Conciniho, má v této věci zvláštní příkaz. Do Řezna přijel Lenzone teprve po odjezdu Jana Medici, v polovině srpna.²⁾ Mluvílo se i o tom, že velkovévoda v souvislosti s tímto jednáním přiměl florentského bankéře Gio. Batt. Michelozziho k půjčce 100.000 scudů císaři na válku tureckou.³⁾

Zprávy o dalším naléhání velkovévody toskanského odpovídaly skutečnosti. Z panovníků italských nejrozhodněji se proti němu postavil tehdy vévoda savojský. Dne 1. srpna 1594 přijel do Řezna savojský vyslanec hrabě della Bastia s doktorem Vivaldim, který již dříve zastupoval vévodu u císařského dvora. Ačkoliv navenek bylo to jen obvyklé poselství k říšskému sněmu, vskutku kromě otázky savojské pomoci na válku tureckou a požadavku účasti na říšském sněmu, mělo především zakročiti proti pretensím toskanským. Jednali o tom vyslanci také s kurfiřty.⁴⁾ V té věci dostali přesné instrukce. Karel Emanuel I. odvolával se v nich na starobylost svého rodu. Vždyť již velkovévoda toskanský dostal titul „magnus“. V době, kdy třeba svornosti panovníků křesťanských proti společnému nebezpečí tureckému, vnáší tak mezi ně nový rozbroj. Karel Emanuel I. tvrdil, že se o snaze Ferdinanda Medici dověděl od španělského vyslance u dvora císařského, Guilléna de San Clemente. Nezní to nepravděpodobně, neboť Španělsko mělo svůj zájem, aby nevzrostla příliš moc toskanská, snad dokonce k úplné samostatnosti v politice evropské. Savojsko plulo tehdy úplně ve španělských vodách.⁵⁾ Proti úsilí Ferdinanda Medici pracovali

1) V Benátkách se dověděl o novém vyjednávání velkovévody toskanského o titul královský od svého sekretáře ve Florencii, ale benátský vyslanec u císařského dvora, Tom. Contarini, odpověděl na toto sdělení 28. července, že o ničem takovém neví. — Dispacci di Germania sv. 21, str. 222—225.

2) Rudolf II. velkovévodkyni Kristině a velkoknížeti Ferdinandovi 15. a 18. srpna 1594, Hannover, StA Y 17 III, f. 624+633, 627+630.

3) Ben. vyslanec Giacomo Girardo z Florencie 2. července 1594, ot. La Legazione di Roma di P. Paruta II., str. 395. Vyslanec však dodává ke zprávě „ma io rimetto poi la verità di questa opinione al prudentissimo giudizio della Serenità Vostra.“ Senát benátský zaslal na to opis této zprávy P. Parutovi do Říma. Nevěřil jí, ale kdyby to bylo pravda, nelíbilo by se mu to (14. července 1594, Delib. Roma). 6. srpna sděluje pak P. Paruta z Říma senátu, že o tom neví nic bezpečného. Jenom v těchto dnech velkovévoda poslal některým „hlavním“ kardinálům veliké dary. P. Paruta, La Legazione di Roma II., č. 279.

4) Tom. Contarini z Řezna 4., 11. srpna 1594, Dispacci di Germania sv. 21, str. 257—260. O akci savojské srovn. P. Paruta, La Legazione di Roma II. č. 298.

5) O politice savojské v této době srovn. Italo Raulich, Storia di Carlo Emanuele I duca di Savoia I, 1896, dosud stále nejlepší monografii souhrnnou.

savojsští zástupci nejenom negativně, ale také novou žádostí, aby se jejich panovníku dostalo titulu velkovévodského a zároveň reklamovali účast na říšském sněmu.¹⁾ Takto nejlépe křížili plány toskanské, které vskutku brzy uvázly docela. Vyslanec savojský omluvil se pak počátkem září, že nemůže přispěti jeho pán císaři, jak bylo usnešeno na sněmu.²⁾

Podobnou naději jako ve velkovévodu toskanského skládali u císařského dvora na sklonku 1593 v pomoc vévody *mantovského*. Viděli jsme, jak tehdy vévoda svou žádostí o generalát protiturecké armády v Uhrách neobyčejně zkomplikoval jednání o této věci u dvora císařského i u kurie. Poznali jsme také, jak v této věci císařská diplomacie hrála dvojí hru, zdůrazňujíc na jedné straně svou ochotu a dokonce podporu mantovského požadavku, zatím co na druhé proti němu výslovně zakročovala. Zdá se, že vévoda mantovský dlouho ji neprohlédl. Ještě v dubnu očekávali zvláštní mantovští zástupci u kurie příznivé vyřízení této žádosti svého pána.³⁾ Počítali ještě tehdy s možností, že vévodovi mantovskému se dostane velitelství nad vojskem papežovým. Nemile se však již vévody dotkla skutečnost, že císařský vyslanec Harrach byl vyslán v únoru jen do Florencie a Luccy. Místokancléř Jakub Kurz prý ještě před smrtí litoval, že byl vévoda mantovský opomenut.⁴⁾ Počátkem května přijel sekretář vévodův do Říma se žádostí, aby vévoda mantovský mohl pronajmouti některé církevní příjmy ve svém státě na několik let a užítí jich předem ku pomoci císaři. Ještě tehdy se tvrdilo, že dá císaři až do 60.000 scudů. V polovině dubna poslal konečně kurýra ke svým vyslancům u císařského dvora, kteří ho měli omluviti, že z různých důvodů nemůže jíti osobně do Uher. U císařského dvora sice tehdy soudili, že hlavním důvodem bylo tehdejší rozhodnutí papežovo poslati císaři peníze a nikoliv pomoc vojenskou a tvrdilo se, že by se spokojil i jinou hodnotou než vrchního velitele — snad jen titulem „maestro di campo generale“, obdobně jako tehdy se dostalo Janovi Medici titulu generála dělostřelectva⁵⁾ — ale vskutku se zdá, že se vévoda cítil přece jen za jednání o generalát přelstěn. Ještě koncem srpna přijel do Řezna kurýr vyslaný vévodou mantovským k jeho vyslanci u císařského dvora se vzkazem: jestliže se mu rozkáže, aby šel do Uher, učiní tak.⁶⁾ Byla to však již jen nabídka formální.

¹⁾ Tom. Contarini z Řezna 26. září 1594: vyslanci savojsští se utěšovali nadějí, že budou moci dosáhnouti nového titulu pro svého vladaře po smrti Filipa II. Vyslanec španělský prohlašoval Contarinimu, že o věci nic neví.

²⁾ Tom. Contarini z Řezna 8. září 1594.

³⁾ Florio z Prahy 5. dubna 1594. Vyslanci mantovští čekají co chvíli, že dostanou zprávu od papeže, che „habbia dato la carica al loro signore della gente che ella destina in qua.“

⁴⁾ Ferrarský agent V. Florio z Prahy 15. března 1594. — Ferrara, StA.

⁵⁾ Tom. Contarini z Prahy 19. dubna 1594, Disp. di Germ. sv. 21, 87—89.

⁶⁾ Tom. Contarini z Řezna 1. září 1594. Nevím, zda o věci jednal také vyslanec hrabě Pirro di Colalto, kterého císař vypravil v září 1594 k vévodovi ferrarskému, aby mu projevil soustrast po smrti jeho matky. — Tom. Contarini z Řezna 26. září 1594.

Nevyřízení jiných požadavků ohrozilo také vydatnější pomoc *ferrarskou*. Viděli jsme, jak Alfons II. d'Este od počátku užil žádosti císařovy o pomoc k navázání jednání o udělení lén v Modeně a Reggiu nemanželskému synovi Alfonsovi.¹⁾ Počátkem dubna r. 1594 dostal císařský vyslanec v Benátkách, Raimund z Thurnu, rozkaz, aby se odebral pro pomoc na válku tureckou také k vévodovi ferrarskému.²⁾ Toto jednání, jehož bližšího průběhu podrobněji neznáme, nebylo skončeno³⁾ a ochota vévodova ku pomoci nevzrostla ani, když v dubnu 1594 přijel k císařskému dvoru nový vyslanec ferrarský Ricci.⁴⁾

Nedostavila se ani vydatnější pomoc vévody *urbinského*, v níž ještě počátkem r. 1594 u císařského dvora doufali (přes rozmlísky, které mezi tímto panovníkem a Rudolfem trvaly). Také při jednání o pomoc *Janova* v popředí byla otázka titulu. Republika žádala zajisté i nadále od císaře pro svého dožete titul „illustrissimo“, jímž by byla převýšila u císařského dvora svého dávného soupeře, Benátky.⁵⁾ Kdežto roku 1593 se spokojila pouhým slibem a naň vyplatila císaři na válku tureckou 25.000 scudů, nehodlala republika přes opětované a zcela určité sliby pochybný obchod opakovati. Janovský agent v Praze nedával konečně již vůbec císaři naděje, že by Janov něčím na válku přispěl, odůvodňuje toto stanovisko finančními nesnáze. Nepořídil rovněž nic zvláštní císařský agent, který ve věci pomoci navštívil na jaře r. 1594 Janov i Savojsko.

Otázku pomoci vévody *parmského* Ranuccia Farnese komplikoval

¹⁾ Viz kapitolu III. str. 134—137.

²⁾ F. D. Häberlin, Neueste teutsche Reichsgeschichte XVII., 1785, 551, kde v pozn. odkaz na Lüniga, Cod. Ital. Diplom., sv. II., str. 1521—1524. Otištěny tam dva listy Ranucciovy papeži Klementu VIII. a tehdejšímu papežskému maestro di camera, Pavlu Coperchi-mu, kde Ranuccio vykládá své stanovisko v této věci.

³⁾ Nesprávně uvádí Häberlin l. c. z r. 1594 (ostatně shodně s Joh. Aug. Thuanem, Historiae sui temporis sv. V., str. 456): „Besonders aber bediente sich dieser guten Gelegenheit (t. j. pomoci císaři proti Turku) der damalige erblose H. Alfonsus der II. von Ferrara und Modena und brachte es, durch eine große Summe Geldes dahin, daß der Kaiser seinem Vetter, dem Cäsar von Este, dessen Vater, des H. Alfonsus des II. Großvater, H. Alfonsus der I. aus einer ungleichen Ehe erzeugt hatte, die künftige Erbfolge in den Herzogthümern Modena und Reggio, dem Fürstenthum Carpi und andern seinen R. Lehen zusagte.“

⁴⁾ Ricci přijel k cis. dvoru jako „gentilhuomo residente.“ Zůstal jako zástupce ferrarský u císařského dvora až do března 1602. Do té doby zastupoval ferrarské zájmy v Praze trvale jen častěji již zmíněný Valentino Florio: „qui multos iam annos in aula nostra caesarea Tuae negotia sollicitè fideliterque gerendo . . .“ praví o něm císař Rudolf II. v listě vévodovi ferrarskému z 29. května 1594, Hannover StA, Y 17 III., f. 643—644.

⁵⁾ Z některých zpráv se neprávem zdá, jakoby tento titul císař Janovskému dožeti r. 1594 vskutku udělil, tak na př. Dispacci di Germania, sv. 21, 88—90. O titulu dožete Janovského povšechně srovn. A. L a t t e s, Il doge a Genova e Venezia, Janov 1916, G. R e z a s c o, Dizionario del linguaggio italiano storico e amministrativo, Florencie 1881, heslo „Doge“.

J. M a t o u š e k: Turecká válka v evropské politice.

spor o „Val di Taro“, malý to obvod v údolí řeky toho jména nedaleko Parmy. Dne 24. ledna 1594 vyšel císařský reskript, který vyzýval vévodu parmského, aby mu vydal toto léno, jehož držení se kdysi ujal na domnělý rozkaz papeže Řehoře XIII. jeho děd Ottavio Farnese. Císařští odůvodňovali svůj krok domnělým nátlakem španělským. Ranuccio Farnese však prohlašoval, že nad sebou neuznává jiného lenního pána kromě papeže, pro Val di Taro že je zavázán jen králi španělskému. Ranuccio Farnese žádal rovněž za zlepšení svého titulu na „Illustrissimo“ a za přijetí svého vyslance do císařské „cappelly“. V té věci vypravil v březnu 1594 k císařskému dvoru markýze Pietra Francesca Malaspinu, jenž se na cestě do Prahy zastavil u arciknížete Ferdinanda Tyrolského a markraběte Burgavského a nabídl císaři zároveň do války turecké 200 jezdců. Měl je vésti sám P. F. Malaspina, jenž přijel do Prahy počátkem dubna 1594 a zastupoval zájmy parmské i na říšském sněmu řezenském. Ranuccio Farnese se nehodlal císařskému reskriptu o Val di Taro podrobiti dobrovolně.

Kdežto Karel Emanuel Savojský netajil se svým odporem proti pomoci na válku císařovu, většina italských států se předstihovala u císařského dvora sliby pomoci, ale skutky zpravidla se nedostavovaly. Jízlivě poznamenával benátský vyslanec, že zástupci italských států u císařského dvora při své horlivosti protiturecké se spokojují tím, že se vyhýbají zástupci Benátek, které otevřeně císaři jakoukoliv pomoc odmítly.

Větší tlak než na samostatné panovníky italské, nad nimiž trvala jenom theoretická svrchovanost říše, mohl císař vyvinouti na drobné své leníky na poloostrově. Ještě před odjezdem z Prahy do Řezna se rozhodli u císařského dvora poslati k nim v této věci Dr. B e c c a r i u jako císařského komisaře. Ale rádcové císařovi ve věcech italských nechovali tu iluzi: leníci byli napořád sami příliš slabí a nadto projevovali při této příležitosti rozmanitě svou nespokojenost, užívajíce žádosti císařovy o pomoc proti Turkům k tomu, aby výhodně uplatňovali své větší či menší požadavky, zejména pokud šlo o zlepšení titulů.¹⁾ Z drobnějších šlechticů italských přispěl císaři r. 1594, pokud vím, větší částkou jen kníže ze Stigliana, vévoda ze Sabionetty. Císař se na něho obrátil skrze svého římského vyslance Harracha a kníže slíbil již počátkem roku přispěti na válku tureckou částkou 10.000 scudů.²⁾ Na další naléhání císařského dvora oznámil Harrachovi počátkem dubna, že přispěje částkou 12.000 scudů a omlouval se spolu, že nemůže učiniti více.³⁾ Nevíme, jaké byly v této souvislosti protipožadavky knížete. Ostatně i tu od slibu k činu bylo daleko. Ještě koncem července nařizoval císař Harrachovi, aby tuto slíbenou pomoc urgoval,

¹⁾ Ben. vyslanec Tom. Contarini 4. a 20. května 1594 na cestě z Prahy do Řezna a 20. května z Řezna, Vídeň, StA, Dispacci di Germania, sv. 21, str. 100—103, 111—113.

²⁾ Ferrarský agent Florio z Prahy 22. března 1594.

³⁾ L. Harrach z Říma 9. dubna 1594, Vídeň StA cod. 290, tom. 8, f. 572.

načež mu vskutku Harrach znovu dopsal.¹⁾ Teprve tehdy poslal kníže slíbených 12.000 scudů směnkami přes augšpurské Fuggery.²⁾

Jestliže peněžitá a vojenská pomoc panovníků italských r. 1594 zůstala daleko za původním očekáváním, dodal přece vlašský živel již tohoto roku vojenskému tažení v Uhrách význačného zabarvení účastí italských šlechticů, kteří samostatně se vypravili na výzvu papežovu a císařovu do Uher. Již v lednu viděla Praha hojně těchto „venturieri“ na cestě do Uher.³⁾ Touha po dobrodružství, charakteristická pro vlašského šlechtice renesanční doby, svérázně se tu spojuje s obnovenými reminiscencemi na křížové výpravy v prostředí kultury barokní. Z těchto italských „dobrodruhů“ nejpřednější byl blízký příbuzný velkovévody toskanského Virginio Orsini, vévoda z Bracciana, jehož pomoc, třebaže se zpozdila proti původnímu očekávání až do července, významně doplňovala nevelkou pomoc toskanského velkovévody.⁴⁾

* *

*

Způsob jednání na říšském sněmu v Řezně r. 1594 nelišil se ničím podstatným od běžného rámce těchto shromáždění od reformace. Původní ostrost konfesijních rozdlů setřela již doba a pronikání protireformačního proudu do říše nevyhranilo dosud oba tábory v nesmířitelné a v bojovném střehu napiaté šiky. Vleklé otázky církevně-politické, se sporem štrasburským v čele, projednávají se s tradiční pomalostí a s vědomím nutných

¹⁾ L. Harrach z Říma 27. srpna 1594, Vídeň StA cod. 290, tom. 8, f. 538.

²⁾ Kníže ze Stigliana L. Harrachovi 2. září 1594 jako odpověď na list vyslancův ze 27. srpna. Harrach poslal 10. září v příloze ke své pravidelné depeši opis tohoto listu knížete. Vídeň StA cod. 290, tom. 8, f. 504, 505.

³⁾ V. Florio hlásí z Prahy 2. února 1594: „Ogni giorno va capitando qui qua qualche gentilhuomo d'Italia, di quei che vengono per servire in questa guerra, chi per venturiero et chi per haver qualche poco di carico. Di questo modo credo si accetteranno forestieri, ma di condotte et compagnie sin hora, secondo ho scritto, non ci veggio maggior inclinazione.“

⁴⁾ Za svého pobytu v Římě byl Orsini, blízký příbuzný kardinála Montalta, ve styku s císařským vyslancem Harrachem. Před jeho odjezdem do Pozzuoli mu sdělil své rozhodnutí o své účasti ve válce uherské. Chtěl vzíti s sebou asi 150 jezdců a dáti se na cestu v polovici května. — L. Harrach z Říma 23. dubna — počátkem května se odebral do Florencie k rozhovoru s velkovévodou. — G. B. Bernerio z Říma 7. května, Vídeň StA cod. 290, tom. 8, f. 563, 497, 474. Odjel z Říma teprve koncem července. Brevia papežova o cestě Orsiniově císaři a arc. Matyášovi z 26. července 1594 Arch. Vat. Arm. 44, tom. 39, f. 233—234. V den svého odjezdu z Říma (30. července) přijal Orsini svátost oltářní z rukou papežových. — Vídeň StA., cod. 290, tom. 8, f. 545. Když se dověděl papež listem daným ve Vídni 18. září o zranění Orsiniově, odpovídá jemu i jeho manželce (26, 27. září ibid.).

kompromisů. Lesk života dvorského, přesazený na čas do říšského města, společenská družnost říšské šlechty, navyklé nekonečným hostinám i pitkám, sblížíje politické i konfesijní různosti a je pestrým a šumným, třebaže poněkud obhroublým prostředím, od něhož císařský majestát se odráží patrně svým španělským ceremonielem a grandezzou.

V polovici července, v době, kdy jednání o schválení císařských proposit říšským sněmem úspěšně pokračovalo za podstatné účasti papežských zástupců, zejména kardinála L. Madruzza a nuncia C. Speciana, přišla do Řezna poplašná zpráva o vpádu Tatarů, tureckých to spojenců, do Uher směrem k Mukačevu i o rychlém postupu vojska tureckého pod velením Sinana paši samého směrem k Budínu. Nesplnily se tedy naděje, že se podaří zabránit jednáním s kozáky vpádu Tatarů. Obavy, že jejich náporům budou ohroženy také Morava a Slezsko, vedlo k uskutečnění zemské hotovosti české, na niž byl již pamatoval podzimní sněm český r. 1593, i zemské hotovosti moravské. Dříve však, než si všimneme podrobněji jednání, vedených v této věci s arciknížetem Matyášem, císařským dvorem v Řezně a místodržícími i nejvyššími úředníky v Praze, je třeba, abychom se na krátko vrátili k postupu vojenských věcí v Uhrách, kde jsme byli zanechali arciknížete Matyáše koncem března se sliby o brzkém dobytí Ostrihoma.

Tato naděje se nesplnila. Obležení města, ohlášené zprvu arciknížetem na počátku dubna, zdrželo se až do 24. toho měsíce. Zpráva o něm spolu s novinou o obležení Hatvanu, turecké to pevnosti mezi Dunajem a Tisou, Kryštofem z Tieffenbachu (15. dubna), došla do Prahy ještě před odjezdem císařovým do Řezna. Odtud však nepokračovaly operace císařské armády stejně úspěšně. Paša budínský utrpěl sice citelnou porážku, když se pokusil 3. května vybavit město z obležení, ale Matyáš za to marně se pokoušel je dobýt. Za této situace sjednal pak v červnu před Ostrihomem jako zástupce císařův se stavovskou delegací uherskou peněžní pomoc stavů na tureckou válku od 1. června 1594 — aniž k tomu bylo třeba svolati sněm.¹⁾ Jestliže se k tomu dali stavové uherští arciknížetem Matyášem přiměti, snažili se na druhé straně hojiti své výdaje na účet říše. Počátkem července přijel do Řezna jako zástupce stavů uherských rábský biskup Jan VII. Kuthassy a v dlouhé řeči vyložil před sněmem bedňný stav Uher, žádaje, aby se dala zvláštní pomoc tomuto království. O totéž žádal tehdy jménem Štyrska a Korutan Jan Kobenzl, který přijel rovněž zvláště v této věci do Řezna. Oběma dostalo se odpovědi, že se o jejich žádostech jedná v rámci proposit císařských.²⁾ Jakmile však došla zpráva o vpádu Tatarů k Mukačevu, ustoupil Matyáš 19. července od Ostrihoma k Rábu a den na to podal o tomto ústupu zprávu místodržícím českým do Prahy i císaři

¹⁾ Monumenta comitialia regni Hungariae VIII, str. 185—188.

²⁾ Tom. Contarini z Řezna 7. července 1594, Dispacci di Germania, sv. 21, 185—188.

do Řezna se žádostí o rychlou pomoc. Dne 25. července jali se již Turci najížděti až k Rábu.¹⁾

Poněvadž císař potřeboval okamžitou pomoc peněžitou a vojenskou, nemohl se spokojiti dobrou nadějí na výsledek říšského sněmu. Opět bylo mu nastoupiti krušnou cestu „spěšné pomoci“ (eilende Hilfe) jednotlivých zemí dědičných. Tak se obrátil především do zemí koruny české. V Čechách svolali místodržící s nejvyšším purkrabím Adamem z Hradce v čele, hned po zprávě Matyášově, zvláštní poradu nejvyšších úředníků a přísedících soudu zemského na hrad pražský na 3. srpna. Vrchní hejtman slezský, vratislavský biskup Ondřej Jerin, podobně ze svého popudu, jakmile ho došla zpráva o vpádu Tatarů do Uher hlásící zároveň, že se chystají především proti Moravě a knížetstvím slezským, vyzval knížata a stavy své země, aby byli děj se co děj připraveni a pozval je ku poradě ve Vratislavi na den 3. srpna.²⁾ Když však zároveň s výzvou ke stavům českým se obrátil císař 24. července také na něho zvláštním kurýrem, svolal spěšně všeobecné shromáždění knížat a stavů slezských do Vratislavě na 9. srpna. Dne 2. srpna jednal na Moravě o pomoci Uhrům proti Turku mimořádný sjezd stavovský v Brně.³⁾ Současně s výzvou do Čech a Slezska obrátil se císař také na kurfiřta Bedřicha Falckého a Filipa Ludvíka Bavorského, aby podle dědičných smluv s korunou českou (Erbeinigungen — „Erbanunků“) vyslali pomocné vojsko na obranu Čech pro případ, že budou napadeny Turky a Tatary. Na výzvu císařovu nařídili místodržící a nejvyšší úředníci čeští již 31. července, aby v obraně proti Turku se konaly ve dnech 23. a 26. srpna přehlídky zemské hotovosti v krajských městech, kam podle usnesení podzimního sněmu českého z r. 1593 měl býti vyslán na 5000 kop podle starého šacunku 1 kuň zbrojný a každý desátý člověk pěší.⁴⁾ Zatím vojsko turecké pod velkým vezírem Sinanem pašou táhlo od Budína proti císaři: dne 29. července zabralo sv. Martin a 31. července ráno se položilo táborem před pevností Rábem, kterou se jalo ihned odstřelovati. K její obraně soustředilo se koncem června oboje císařské vojsko, Matyášovo i Tieffenbachovo, mezi Komárnem a Rábem. Arcikníže Matyáš obrátil se na všechny země dědičné a žádal i stavy české opětovně o rychlou pomoc.⁵⁾

Čeští stavové, kromě pravidelných příspěvků, placených již po léta na „báňskou hranici“ (Bergstädtische Grenze), měli vydržovati od počátku r. 1594 v Uhrách pluk jízdy asi o 1000 mužích, pod velením starého hraběte Šebestiána Šlika, osvědčeného ve vojenské službě císařské proti

¹⁾ O obléhání Rábu r. 1594 nejpodrobněji, ale leckdy zmateně Ortelius redivivus et continuatus oder der ungarischen Kriegsempörungen historische Beschreibung I, 1665, str. 150—154.

²⁾ Sněmy české VIII, č. 273.

³⁾ Deník Ladislava Veleny ze Žerotína, morav. zem. archiv, f. 197, 198.

⁴⁾ Sn. č. VIII, č. 279. Šimona Plachého z Třebnice, Paměti Plzeňské, str. 177.

⁵⁾ Sn. č. VIII, č. 280, 284.

Turkům, kterého císař pověřil tímto úkolem již 3. října 1593, dříve ještě než podzimní sněm český se zavázal jej platiti. Důstojníci pluku, který sloužil v Uhrách pod arciknížetem Matyášem od počátku r. 1594, stěžovali si opětovně, že čeští stavové neplní závazku, který na sebe vzali a nevyplácejí jim žoldu. Konečně v druhé polovině května poslali dva své zástupce do Prahy, aby žádali o zaplacení žoldu, dlužného tehdy již za pět měsíců. Zatím co tito zástupci marně vyjednávali v Praze, pluk trpěl hladem a byl ztravován nemocemi. Opět a opět se obracel Šlik na české místodržící a konečně jim hrozil, že se obrátí sám do Čech, aby si vymohl se zbraní v rukou, co mu bylo slíbeno. Zdá se, že teprve tato pohrůzka v Praze zapůsobila. Komisař vypravený k pluku českými místodržícími vyplatil v červenci tříměsíční žold, načež se vojáci zavázali sloužiti ještě po dva měsíce, až do sedmého měsíce své služby. Také starý a nemocný Šlik žádal opětovně o propuštění. Nedočkal se ho však a zemřel v srpnu 1594 uprostřed pluku rozvráceného a k boji neschopného.¹⁾

Osud Šlikova pluku byl takřka předobrazem výpravy české hotovosti do Uher r. 1593. Na žádost arciknížete Matyáše usnesla se o ní zmíněná již zvláštní porada českých místodržících, nejvyšších úředníků zemských a osob deputovaných k tomu podzimním sněmem českým, která se konala na Hradě Pražském ve dnech 3—5 srpna.²⁾ Ježto již podzimní sněm r. 1593 císařův zemskou hotovost zásadně povolil, nařídila tato porada toliko v podrobnostech její mobilisaci. Obecná přehlídka vojska stanovena na 26. srpna do Znojma. Podle návrhu porady z 3. srpna měl se obrátiti císař se žádostí o pomoc na vedlejší země české, kraje chebský, loketský, kladský, tachovský, jimž psali ihned také místodržící sami, a na kurfiřty a majetníky českých lén v říši. V rámci obecné mobilisace zemské hotovosti měl ji císař naříditi také v městech a na komorních statcích. Pokud šlo o kurfiřty a majitele lén českých v říši, měl se císař odvolati na protitureckou pomoc z r. 1566.

Důležitý byl návrh místodržících o velitelích chystané výpravy, který značně rozrušil exponenty kuriální politiky u dvora i v Čechách. Místodržící v Čechách, jmenovaní císařem před odjezdem do Řezna, v jejichž čele byl nejvyšší purkrabí Adam z Hradce, navrhli císaři na poradě s nejvyššími úředníky a osobami posledním sněmem delegovanými na hradě pražském 3. srpna za nejvyššího velitele tři osoby: Petra Voka z Rožmberka, nejvyššího komorníka Jana z Valdštejna a nejvyššího sudí Jiřího Bořitu z Martinic. Uvádějí se všichni toliko tituly, jen Petr Vok je uveden jménem.³⁾ Za „oberstlajtnanty“ navrhli císaři Melichara z Redernu, za nej-

¹⁾ Sněmy české VIII, č. 107, 230, 231, 232, 233, 237, 238, 246, 258, 263, 264, 270, 271, 276, 277, 281, 282, 297, 298, 309.

²⁾ Sn. č. VIII, č. 285.

³⁾ „... so haben wir in gehaltener Erwägung und allem fleissigen Nachdenken auf E. Mt allergnädigistes Gefallen bewogen und befunden, dass E. Mt hierzu den Herrn Petern von Rosenberg, oder aber, da sie dess obristen Landkammerers oder

vyššího maršálka Václava staršího Berku. Jednání o návrhu těchto osob však nebylo hladké⁴⁾ a osvětluje je zajímavě poznání, že někdy těsně před touto poradou ze 3. srpna se nabídl císaři za vrchního velitele zemské hotovosti sám Adam z Hradce, který se k tomu patrně cítil povolán pro svůj úřad nejvyššího purkrabí. Císař ho však odmítl, odůvodňuje to potřebou jeho v zemi.⁵⁾

Proti Rožmberkovi se zdvihl prudký odpor. Protestovali především v Řezně nuncius C. Speciano a papežský legát kardinál L. Madruzzo a připojil se k nim i pražský arcibiskup Zbyněk Berka z Dubé. Speciano ani Zbyněk z Dubé nezapomněli zajisté, jak Petr Vok po smrti svého otce Viléma († 31. srpna 1592) ve snaze dosáhnouti po něm úřadu nejvyššího purkrabí, je dlouho klamal předstíranou ochotou přestoupiti ke katolictví.⁶⁾ Jakmile bylo rozhodnuto o jmenování Adama z Hradce nejvyšším purkrabím (9. června 1593) ustala ovšem tato hra a nuncius vylíčil pak státnímu sekretariátu po svých zklamaných nadějích Petra Voka v barvách nejtemnějších jako kacíře, opilce a člověka naprosto neschopného.⁴⁾ Již proto nemohl nyní nuncius přistoupiti na tuto kandidaturu a informoval také shodně kardinála legáta L. Madruzzo i státní sekretariát v Římě. Pražský arcibiskup Zbyněk Berka z Dubé žádal již 6. srpna tajného radu P. S. Trautsona, který byl s císařem v Řezně, aby byl jmenován vrchním velitelem nad českou vojenskou hotovostí nejvyšší sudí Jiří Bořita z Martinic nebo jiný spolehlivý katolík.⁵⁾ Dříve však, než se zásah arcibiskupův v Řezně mohl projevit, císař v odpovědi na žádost porady pražské z 3. srpna ponechal 8. srpna jmenování

obristen Landrichters allergnädigst entrathen kunnten, dazu vornehmen und alsobald deputieren und behandeln.“ — Sněmy české VIII, č. 285. Srovn. Tomek, Děj. m. Prahy XII, 367.

¹⁾ Srovn. postscriptum listu arcib. Zbyňka Berky z Dubé Trautsonovi 6. srpna 1594. — Sn. č. VIII, č. 287.

²⁾ Listu Adama z Hradce v této věci neznám. Zamítavá odpověď cis. Rudolfa II. z 10. srpna 1594 — Sn. č. VIII, č. 293 — uvádí, že císař poznal přání Adamovo z relace Rumpfovy.

³⁾ Srovn. J. Matoušek, Kurie a boj o konsistoř podobojí za administrátora Rezka, ČČH., 1931, str. 264. Látka vydané o této věci ve Sněmech českých VIII užil v podstatě již Ant. Rybička, Poslední Rožmberkové a jich dědictví ČČM., 1880, str. 229.

⁴⁾ Výsledek dvouletých informací nuncia C. Speciana shrnuje lapidárně list kardinála di San Giorgio nunciovi 8. října 1594: „Huomo tanto lontano da ogni virtù militare, christiana et forse civile.“ — Borgh. I 771, f. 158, Barb. lat. 5747, f. 191—192. Zprávy nunciaturní korespondence jsou ovšem zpravidla zaujaty, ale i depeše vyslanců benátských kreslí postavu Vokovu v barvách temnějších, než je zvykem v české literatuře dějepisné, ovládané v tom směru životopisem Březanovým (V. Březan, Život Petra Voka z Rožmberka, vyd. Fr. Mareš, Spisy musejní č. 151, 1880).

⁵⁾ Sn. č. VIII, č. 287.

nejvyšších velitelů zemské hotovosti místodržícím samým.¹⁾ Po této odpovědi císařově Adam z Hradce dříve ještě, než dostal odpověď na svůj zmíněný již podnět, aby byl jmenován vrchním velitelem on, nabídl nejvyšší velitelství Petru Vokovi z Rožmberka, s nímž přes konfesijní rozdíl byl ve stycích přátelských a kterého chtěl patrně také odškodnit za zklamání nad svým jmenováním nejvyšším purkrabím.²⁾

Petr Vok sice odmítl, omlouvaje se nedostatkem času, nezkušeností svou ve věcech vojenských, neduhy tělesnými a dluhy, narážel také na příkoří, kterých se mu dostalo za posledního pobytu pražského, kdy marně usiloval o audienci u císaře a zmiňoval se, ovšem odmítavě, také o námitkách, že se k úkolu tomu nehodí pro svou víru a nemírné opilství.³⁾ Konečně však, snad také na naléhání přátel, přece přijal.⁴⁾ Na to oznámili místodržící 15. srpna volbu Petra Voka do Řezna císaři.⁵⁾ Tam zatím nuncius C. Speciano i legát L. Madruzzo pracovali všemožně proti němu. Císařský dvůr ocitl se proto ve veliké nesnázi, máje se výslovně rozhodnouti mezi přáními exponentů kurie a pražského arcibiskupa na jedné straně, na druhé pak svým výslovným rozhodnutím z 8. srpna. Východisko bylo vskutku pro tajnou radu i císaře příznačné: v odpovědi Adamovi z Hradce na list českých místodržících z 15. srpna schválil císař ochotu místodržících, aby byla urychlena přehlídka zemské hotovosti proti Turku,⁶⁾ zároveň však

¹⁾ „Soviel aber den Obristen uber das ganze Regiment zu Ross und Fuss antrifft, befinden wir soviele, dass zwar jeder aus diesen furgeschlagenen Personen (t. j. Petr Vok z Rožmberka, Jan z Valdštejna a Jiří Bořita z Martinic) hierzu wohl tauglich seie, wollen aber solches alles, wer also zum Haupt uber das ganze Kriegsvolk solle bestellt werden (unangesehen, dass unsers gnädigsten Erachtens der obriste Landkammerer (t. j. Jan z Valdštejna) deme mit sonderm Nutz vorstehen kunnt), aus gnädigen Vertrauen euch ganz und gar anheimstellen, der endlichen Zuversicht, es solle hierin mit gebührlicher und nutzlicher Bestellung solches Obristen durch euch die Wohlfahrt des Kriegsvolkes wohl betrachten und treulich befurdert werden.“ — Sněmy české VIII, č. 289.

²⁾ Adam z Hradce Petrovi Vokovi z Rožmberka 12. srpna 1594. — Sn. č. VIII, č. 204.

³⁾ Sněmy české VIII, č. 295. Toto psaní Petra Voka je z 12. srpna, tedy z téhož dne jako list Adama z Hradce, který ho vyzýval, aby se odebral do Prahy převzít vrchní velitelství. Patrně tedy, že Adam z Hradce nabídl Petru Vokovi velitelství již dříve, někdy v týdnu mezi 3. a 11. srpnem.

⁴⁾ Sn. č. VIII, č. 301. Důraz, který Dětrich ze Švendy ve svém listě Petru Vokovi ze 17. srpna (Sn. č. VIII, č. 301) klade na okolnost, že císař nedovolil nejvyššímu purkrabí Adamovi z Hradce táhnouti do Uher, ukazuje, zdá se, kde třeba hledati důvod původního odporu.

⁵⁾ Tento list není otištěn ve „Sněmech českých“ a neznám ho. Uvádím jen podle odpovědi císařovy.

⁶⁾ To odporuje ovšem sdělení benátského vyslance T. Contariniho, Dispacce di Germania sv. 21, str. 255—257, Vídeň StA., že samovolné svolání zemské hotovosti místodržícími se snad císaře nemile dotklo, ježto v něm mohlo vzbuditi podezření, že za jeho nepřítomnosti svolání většího vojska pod stavovským velením by se mohlo užiti jinak.

sděloval, že má některé pochybnosti o jmenování Petra Voka, poněvadž je náboženství, kterého zřízení zemské neuznává, a že by patrně vzal s sebou do tábora také kazatele tohoto vyznání; je prý také příliš oddán pití vína.¹⁾ Ale současně, co takto tlumočil českým místodržícím námitky nuncia C. Speciana a kard. legáta L. Madruzzo, císař (t. j. vskutku tajná rada) téhož dne v jiném listě k Adamovi z Hradce přijal vrchní velitelství Petra Voka nad zemskou hotovostí českou jako věc již hotovou a zdůraznil jen, že je třeba, aby mu byl přidán za nejvyššího hejtmána muž zkušený; k tomu úřadu že by se nejlépe hodil jako rodilý Čech Jan Dětrich ze Žerotína, tehdy zemský fojt v Horní Lužici. Současně poslal císař také kredenční list pro Rožmberka jako vrchního velitele. Kurie přijala ovšem zprávu o jmenování Petra Voka vrchním velitelem přes výklad císařských rádců, že běželo o věc pravomoci stavů českých, krajně nelibě.²⁾

Povolání zemské hotovosti dalo se, jako obvykle, krajskými hejtmany podle císařského mandátu z 8. srpna,³⁾ ale nepokračovalo hladce. Tak šlechta a města kraje loketského se omluvila 27. srpna, že nemohla pro opožděné dodání mandátů a nedostatek peněz včas vypraviti lid do Znojma.⁴⁾ Chebští se vůbec nechtěli zúčastniti zemské hotovosti a žádali svými posly v Praze v srpnu, aby zůstalo při 10.000 tolarech, které povolili císaři již na jaře.⁵⁾ K dovršení obecného zmatku přispívala patrně kromě rozšířené nechuti k vojenskému tažení do Uher také změna původních dispozic, která nebyla všude včas ohlášena.⁶⁾ Proto zemská hotovost, když se shromáždila ve Znojmě, neodpovídala zdaleka původním odhadům u císařského dvora v Řezně. Také její vojenská kvalita byla více než pochybná.

Po léta se již snažil panovník uskutečniti společnou defensi všech zemí koruny České, k níž nebylo by třeba postupného souhlasu jednotlivých sněmů, ale kde by se země inkorporované automaticky připojovaly k defensi sněmem českým usnesené podle předem stanoveného klíče.⁷⁾ Ačkoliv

¹⁾ Sněmy české VIII, č. 307. Císař byl by nejochotněji přijal jmenování Jana z Valdštejna, který se však vymlouval na nedostatečné jmění. Srovn. Tom e k, Děj. m. Prahy XII, 367.

²⁾ Sn. č. VIII, č. 308. Kard. di San Giorgio píše C. Specianovi 24. září 1594: „Si da segno di mirar più all'osservanza di vane apparenze che a quello che maggiormente giova.“ — Borgh. I 771, f. 146, Barb. lat. 5747, f. 168—173.

³⁾ Arch. m. Prahy, č. 1080, f. 1066 p. v., opis v Českém zemském archivu.

⁴⁾ Sn. č. VIII, č. 323, 324.

⁵⁾ Sn. č. VIII, č. 342.

⁶⁾ Ještě 17. srpna se táží Budějovičtí Tábořských, zda o tom něco vědí, že se má přehlídka vojenská konati ne v Táboře (t. j. v krajském městě), ale ve Znojmě. Archiv města Č. Budějovic, manuál listů ab 1594—1596, fol. 3, opis v Českém zemském archivu. V Litoměřicích se stal zápis o prohlášení císařského mandátu o vojenském tažení proti Turku 18.—19. srpna. Archiv města Litoměřic, manuál radní 1591—1595, fol. 255, opis v Českém zemském archivu.

⁷⁾ Srovn. instruktivní stať Miloslava Volfa, Pokusy o společnou defensi české koruny v poslední třetině XVI. století. Sborník J. B. Nováka 1932, str. 323.

podzimní sněm Český r. 1593, zastrašený aférou Lobkovicovou, šel ve věci defense daleko vstříc přáním císařovým, země inkorporované setrvaly na svém starém stanovisku. To bylo po usnesení z 3. srpna, které dali místodržící oznámiti všem zemím korunním, a po rozhodnutí císařově z 8. srpna více než patrné.¹⁾ Knížata a stavové slezští na poradě (Fürstentag) svolané vrchním hejtmanem biskupem Ondřejem Jerinem na 16. srpna do Vratislavě rozhodli se přispěti České Koruně v boji proti Turkům 500 koni a 500 žoldněři (knechty). Zároveň nařídili zemskou hotovost, obdobnou české a zavázali se sehnati dlužné berně. Ondřej Jerin uvědomil o tomto rozhodnutí ihned císaře.²⁾ Na další rozkaz císařův svolal pak biskup Ondřej Jerin knížata a stavy slezské do Vratislavě na 22. září ku poradě o zemské defensi.³⁾ Na tomto sjezdu povolili knížata a stavové Horního a Dolního Slezska císaři 500 koní a 600 mužů (knechtů) na tři měsíce se slibem, že opatří 50.000 tolarů jako peněžní pomoc do Horních Uher. Současně však podali císaři žádost, aby svolal generální sněm Koruny České, který by odstranil nesrovnalosti, které trvaly mezi inkorporovanými zeměmi při pomoci na defensi.⁴⁾ Knížata a stavové hornolužičtí, shromáždění 16. srpna, povolili císaři na jeho žádost shodně s původní nabídkou slezskou 500 jezdců a 500 pěších na tři měsíce, nařídili hotovost v zemi obdobnou hotovosti v Čechách a slíbili zaplatiti dlužné daně.⁵⁾ Vskutku vypravili stavové hornolužičtí v létě r. 1594 jen najatý sbor 200 jezdců. V *Dolní Lužici*, ohrožené právě vážně selským povstáním, jednal tehdy o protiturecké pomoci císařský komisař Karel z Vartenberka,⁶⁾ nedosáhl však podstatnějšího úspěchu. Vůbec se r. 1594 tyto české země vedlejší války turecké významně vojenskou pomocí nezúčastnily.

Nejvíce ze zemí koruny české náporom tureckým byla ovšem ohrožena *Morava*. Stavové shromáždění dne 2. srpna na mimořádném sjezdu v Brně („*extraordinarius conventus procerum Moraviae*“) usnesli se, patrně na přímou žádost císařovu a Matyášovu (podobně jako stavové čeští) poslati do Uher 1000 jezdců. Běželo nepochybně o onen jízdní oddíl, který byl na náklad stavů moravských v poli již od r. 1593; docházel mu patrně žold, takže bylo třeba jeho službu prodloužiti. Pro případ vpádu Turků na Moravu usnesli se stavové na zemské hotovosti. Podle jména postaven v čelo moravského vojska moravský hejtman Bedřich ze Žerotína, vskutku pak Karel ze Žerotína.⁷⁾

1) Viz výše str. 246—247.

2) Sněmy české VIII, č. 314.

3) Ondřej Jerin císaři Rudolfovi II. 10. září 1594 z Vratislavě. Archiv min. vnitra v Praze L 34/1590—1599 orig., opis v Českém zemském archivu.

4) Ondřej Jerin císaři Rudolfovi II. 25. září 1594 zaslal toto rozhodnutí. Archiv min. vnitra v Praze L 34/1590—1599 orig., opis v Českém zemském archivu.

5) Archiv min. vnitra L 34/1590—1599, opis v Českém zemském archivu.

6) Sn. č. VIII, č. 315.

7) Podle listu Amanda Polana z Polansdorfu J. J. Grynáeovi do Basileje 8. srpna 1594, otištěného Fr. Hrubým v ČMM. 1928, str. 211 a 212. Vydavatel poznamenává,

Málo úspěšné bylo jednání s držiteli českých lén v říši, jejichž pomoc čeští místodržící doporučovali císaři od počátku a na něž se také císař obrátil ihned po zprávě o vpádu Tatarů do Uher. Mohl se u nich dovolávati dvojího titulu pro pomoc Koruně České proti Turku: jejich leního svazku a starých smluv o dědictví s královstvím českým, t. zv., „*Erbeinigungen*“ („*erbanuňků*“), podobně jako tomu bylo naposledy za války turecké roku 1566.¹⁾ Bedřich kurfiřt falcký, hlava kalvínské strany v říši, po dohodě se svými rádci prohlásil sice, že dědická smlouva („*Erbeinigung*“), již se při své žádosti císař dovolával, vůbec ho v té věci neváže, že však v případě potřeby učiní totéž co ostatní leníci české koruny v říši.²⁾ Když po nepříznivém vývoji válečných operací před Rábem ve dnech 8. a 9. září (o nichž se ještě zmíníme) císař poznovu jeho pomoc urgoval, dal kurfiřt svému zástupci v Řezně, Mikuláši Jindřichovi z Eberbachu, instrukci v tom smyslu, že měl nabídnouti Volfgangu Rumpfovi asi 80—100 jezdců podle toho, zda ještě Turek bude v Uhrách postupovati či ne.³⁾ Jan Jiří kurfiřt braniborský odpověděl, že není ku pomoci vázán ani jako man české koruny ani podle dědické smlouvy, dávno již neobnovené, ale že chce přesto vydržovati dobrovolně po tři měsíce na svůj náklad 300 jezdců.⁴⁾ Odpověděl tedy kurfiřt braniborský na žádost císařovu celkem vyhýbavě. I falckrabí Ludvík Filip, kterého císař podobně vybídl,⁵⁾ spokojoval se všeobecnými sliby.⁶⁾ Celá tato akce u českých leníků v říši, k níž císař připojil později i město Norimberk,⁷⁾ neměla r. 1594 podstatného výsledku praktického. Po značné pomoci, již poskytli císaři na říšském sněmu v Řezně, nebyli pak říšští stavové vůbec ochotni ku podpoře z titulu jiného.

že o tomto stavovském sjezdu v Brně 2. srpna 1594 není nic v knihách moravských sněmovních zápisů. Toliko v kopiáti sněmovní korespondence je zapsán list zemského hejtmana Bedřicha ze Žerotína, jímž po zemi ohlašuje, co podle sjezdového ujednání třeba zaříditi. Proto se nezmiňuje o sjezdu ani František Kamenický, Zemské sněmy a sjezdy moravské (1526—1638) I—III, 1900—1905. O starším jednání stavů moravských o válce turecké srovn. výše str. 100, 215.

1) Že o pomoci říšských leníků komory české r. 1566 skutečně jednáno, patrně ze Sněmů českých VIII, str. 269, 275. Z pramenů v tomto svazku vydaných však neplyne, zda a pokud toho roku opravdu koruně české na válku přispěli.

2) Sněmy české VIII, č. 328, z Heidelbergu 27. srpna 1594.

3) Sn. č. VIII, č. 364.

4) Sn. č. VIII, č. 343.

5) 9. a 10. srpna 1594, Amberg, arch. fasc. 9. cop., opis v Českém zemském archivu.

6) Falckrabí Ludvík Filip císaři Rudolfovi II. z Neuburgu na Dunaji 23. srpna 1594, Amberg, arch. fasc. 9, opis v Českém zemském archivu.

7) Dne 14. září 1594 vyzývá císař Rudolf II. z Řezna město Norimberk jako leníka koruny české k bezodkladnému vyslání pomocného vojska do Uher proti Turkům, kteří se 8. a 9. září přepravili přes Dunaj a císařský tábor u Rábu dobyli za velikých ztrát křesťanského vojska. — Norimberk, archiv P 542b, f. 268 orig., opis v Českém zem. archivu.

Po dlouhém vyjednávání rozhodnuto o velitelích zemské hotovosti české teprve počátkem druhé polovice srpna. Nejvyšším generálem polním nad lidem pěším i jízdným jmenován Petr Vok z Rožmberka, „nejvyšším lejtnantem“ Melichar z Redernu na Friedlandě, „polním maršálkem“ Václav Berka z Dubé, rytmistry nad jízdou Adam Havel z Lobkovic, Radslav Vchynský ze Vchynic, Václav Pětipeský z Chyš, Jan nejstarší Lukavecký z Lukavce a Volf Nešovka z Nešova.¹⁾ Nevyhověli tedy čeští místodržící s Adamem z Hradce v čele ani přání císařovu, aby byl postaven v čelo vojska Jan z Valdštejna, ani protestu nuncia C. Speciana a legáta L. Madruzzo proti jmenování Petra Voka. Odpor arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé proti poslednímu Rožmberkovi měl být patrně zmírněn jmenováním jeho bratra. U kurie přijali výsledek po předchozích informacích nuncia C. Speciana jako veliké zklamání. Císařští rádci vůbec neprotestovali a po rozhodnutí císařově z 8. srpna ani odporovati nemohli.

Zřízení zemské připouštělo zásadně vypsaní zemské hotovosti jen k obraně státu proti nepřátelskému vpádu; čeští místodržící pomýšleli však od počátku na pomocnou výpravu do Uher podle přání Matyášova. Cizí pozorovatelé byli vůbec překvapeni jejich neobyčejnou ochotou. Vskutku, kontrast proti poslednímu případu podobnému z r. 1585, kdy císař žádal marně stavy české o pomoc do Slezska ve věci následnického sporu polského, byl velmi nápadný. Vysvětlení nebezpečím tureckým při patrné netečnosti císařského vojska v Uhrách i císařské politiky nestačí. I tu nepochybně se zřetelně projevoval účinek procesu Jiřího Popela z Lobkovic na povolnost stavů českých... Místodržící žádali císaře jen podobně jako r. 1566 o revers, že postup vojska českého za hranice nebude pro budoucnost na úkor práv země. V tom jim císař ochotně vyhověl. K přehlídce vojska ve Znojmě stanovil pak v dohodě s místodržícími českými zvláštní komisaře.²⁾

Arcikníže Matyáš, kterého uvědomili čeští místodržící ihned o svolání zemské hotovosti a její přehlídce u Znojma, od počátku si přál, aby česká hotovost zemská táhla odtud ke Komárnu posílení jeho táboru při Dunaji před Rábem. S tím souhlasili také čeští místodržící a proto shodně instruovali i císařské komisaře, kteří přijeli do Znojma opožděně až 2. září.³⁾ Byli to nejvyšší komorník Jan nejstarší z Valdštejna (kterého si přál původně císař za velitele zemské hotovosti), Hartig Zejdlic ze Šenfeldu, Kryštof Vratislav z Mitrovic a Jan Malovec z Malova. Ve Znojmě zastihli

¹⁾ Sněmy české VIII, č. 320.

²⁾ Z Řezna 22. srpna 1594, Sněmy české VIII, 321. Revers, který císař Rudolf II. poslal 23. srpna 1594 po svých komisařích do Znojma, není otištěn ve Sněmech českých VIII. Obdobný revers císaře Maxmiliána II. stavům českým pro výpravu zemské hotovosti za hranice země z 22. července 1566 vydán ve Sněmech českých III, č. 171.

³⁾ Sn. č. VIII, č. 336, 337. Dodatečně se omlouvali císaři, že dostali jeho psaní rozkaz a v Praze teprve 26. srpna. — Sn. č. VIII, č. 384.

císařští komisaři velmi málo vojska pěšího a skoro vůbec nic jízdného. Bylo zjevno, jak se mobilisace zemské hotovosti zdržela. Za to se setkali císařští komisaři ve Znojmě s komisaři, které tam vyslal nedočkavý již arcikníže Matyáš (Adam Puchomír, Lorenc Štecher, David Waller). Ti chtěli především přehlídku vojska českého provést sami a sdělivě českým zástupcům změněnou zatím již situaci na severouherském bojišti — Turek podnikal loupežné nájezdy hluboko do Dolních Rakous — trvali na tom, aby česká hotovost po vykonané přehlídce se obrátila do Dolních Rakous k obraně Vídně. Tento konflikt mezi zástupci Matyášovými a císařskými komplikovaly nadto *požadavky moravské*. Zemský hejtman moravský, Bedřich ze Žerotína, pověřený, jak jsme poznali, 2. srpna vrchním velením zemské hotovosti moravské, svolával ji na 29. září do vojenského tábora u Hodonína, aby bránil hranici, kdyby snad Turci a Tataři chtěli do země vtrhnouti. Moravští stavové sami nedůvěřovali však tuze, jak se zdá, svým vojenským přípravám, o nichž jsme zpraveni zcela nedostatečně.¹⁾ Záleželo jim na tom, aby česká hotovost chránila především jejich zemi, která měla proti Uhrám velikou většinou hranice otevřené, posádkami nechráněné. Proto žádali Moravané, jednak aby část české hotovosti byla ponechána v zemi, jednak aby české vojsko setrvalo podle původních dispozic Matyášových, vyjádřených ještě v jeho listu českým místodržícím ze 17. srpna, na levém břehu Dunaje v Uhrách, odkud by mohlo snadno, kdyby bylo náhle třeba, přiskočiti na obranu Moravy. Rozpory se projevíly zcela otevřeně, když Petr Vok z Rožmberka, který ještě po svém jmenování 15. srpna chvíli váhal, konečně přijel 9. září do Znojma a ubytoval se v nedalekém klášteře louckém.²⁾ Zatím již vykonali čeští komisaři ve dnech 7. a 8. září přehlídku prvního pěšího pluku o 4936 mužích a patrně přes protest komisařů Matyášových nařídili jeho odchod směrem ku Prešpurku a dále ke Komárnu, takže pluk skutečně se dal již 9. září na pochod. Rozkaz byl však ihned pozměněn a Petr Vok nebyl, zdá se, proti odkladu.

Původní dispozice Matyášovy o vojsku českém nadobro změnily právě ve chvíli příjezdu Petra Voka *události válečné*. Pevnosti Rábu velel z rozkazu Matyášova dolnorakouský pán Ferdinand hrabě Hardegg. Císařské vojsko, stažené k Rábu v červnu od Ostrihomu a Hatvánu tábořilo na Malém Žitném ostrově. Vrchním velitelem byl arcikníže Matyáš, pod

¹⁾ Nejvíce dat přináší Fr. Hrubý v ČMM. 1928. Podle Polanova listu, tam vydaného, stála moravská hotovost v době porážky císařských u Rábu již na půdě uherské u vsi Katova, nedaleko Holiče (odtud datován také list Bedřicha Staršího ze Žerotína císařským komisařům 7. září, Sn. č. VIII, č. 338). Hlavní stan Bedřicha ze Žerotína byl podle některých jihlavských dokladů, užitých Hrubým v uv. čl., v tomto místě ještě 14. září a 30. září pak u nedalekého Častína.

²⁾ Sněmy české VIII, č. 384 proti nesprávnému datování 1. září, zaviněnému snad tiskařskou chybou, u Václava Brezana, Život Petra Voka z Rosenberka (vyd. Frant. Mareše, 1880) str. 156.

ním pak Karel markrabě burgavský, syn arciknížete Ferdinanda Tyrolského a Filipiny Welserové, a František vévoda Sasko-Lauenburský. Dne 7. srpna dal Sinan paša podniknouti na pevnost útok asi 10.000 Turky, byl však odražen. Koncem srpna se všechno chýlilo k bitvě, ale arcikníže Matyáš ještě očekával pomoc z říše a z Itálie, z Čech a Moravy. Při tom však značná část pěchoty, zejména uherské, byla propuštěna na žně. To zpozoroval Sinan paša a dříve než přišla nová česká pěchota, mustrovaná dosud ve Znojmě, dal podniknouti 8. září Turkům a Tatarům útok po pontonových mostech na ležení křesťanské a obsaditi skoro prázdné šance, Arcikníže Matyáš rozhodl se odtáhnouti a vyčkati opodál dalších posil; oznámil toto rozhodnutí svým velitelům. Tento ústup měla kryti moravská jízda pod Karlem ze Žerotína, částí jízdy slezské a rakouské v síle také 1000 koní a jeden tisíc uherských jezdců. Ale uherská jízda, zastrašená nenadálým útokem Tureckým, dala se na útěk a strhla i ostatní. Tak ačkoliv bylo vojsko turecké i podle doznání Matyášova špatné a méně početné, došlo zvláště v císařské jízdě k panickému útěku. Ztraceno všechno vozatajstvo a pěchota úplně rozehnána. Turkům se dostalo do rukou asi 2000 plných vozů a v nich i písemnosti kanceláře Matyášovy.¹⁾ Matyáš, který se zprvu stáhl k řece Rábě, kde chtěl vyčkati posily, musil se záhy uchýliti do Starých Hradů (Altenburg), kde se snažil rozprchlou jízdu znovu soustřediti. Žádal odtud také jak české místodržící, tak i české komisaře ve Znojmě, aby české vojsko postupně, jakmile bude vždy vykonána jeho přehlídka, bylo posláno do Starých Hradů (11. září).²⁾ Ve Znojmě však zatím komisaři Matyášovi marně naléhali, aby původní směr určený pro české vojsko, Bratislava—Komárno, se změnil.³⁾ Na druhé straně neméně naléhali na české komisaře a vrchní velitele, mezi nimiž byl Petr Vok, jak se zdá, jen ubohou bezradnou loutkou, Moravané, kteří měli zájem opačný. Tak moravský hejtman Bedřich starší ze Žerotína žádal již 7. září české komisaře, aby část vojska zanechali na ochranu Moravy. Ti, jak jsme viděli, zprvu vyhověli. Dne 8. září, prvního dne ústupu Matyášova vojska, mu oznámili, že co nejdříve první přehlédnutý pluk o 5000 mužích vypraví do Prešpurka a ke Komárnu a žádali ho zároveň, podle přání Moravanů, aby pro větší bezpečnost Moravy dal vojsko vésti po levém břehu Dunaje.⁴⁾ Po příchodu Petra Voka z Rožmberka obrátili se Moravané i na něho (9. září) a 13. září po zprávě o ústupu Matyášově od Rábu vypravili k němu dokonce zvláštní poselstvo, aby s ním jednalo o záchraně markrabství moravského.⁵⁾ Ve Starých Hradech však vojsko, shromažďující se po útěku kolem Matyáše, dlouho se neudrželo pro nedo-

1) Adam Polan z Polansdorfu J. J. Grynaeovi do Basileje 9. října 1594 z Břec-lavě, ČMM. 1928, str. 212—217.

2) Sněmy české VIII, č. 347, 348.

3) Sn. č. VIII, č. 350.

4) Sn. č. VIII, č. 341.

5) Sn. č. VIII, č. 353, 354.

statek jídla, šatů a stanů. Moravané se odebrali do moravského tábora, který zatím z Hodonína byl přenesen do vsi Katova u Holiče, mnozí Němci prchali do Vídně, kde však na rozkaz arciknížete zadrženi v branách a poručeno jim navrátiti se do Starých Hradů.

Dvorská vojenská rada, zasedající za předsednictví Davida Ungnada ve Vídně, kam právě přijel (6. září) i papežský komisař G. B. Doria,¹⁾ který se jí ovšem zúčastnil toliko jednou, dostala skoro současně zprávy o rozprášení Matyášova tábora před Rábem a o neshodách komisařů ve Znojmě o dalším postupu české hotovosti. Na přání Matyášovo předložila již 14. září z Vídně císaři do Řezna žádost, aby nařídil nejvyšším úředníkům a místodržícím v Čechách, aby po přehlídce u Znojma dali bez odkladu českou hotovost vypraviti do Vídně a do Starých Hradů k ochraně zemí rakouských před tureckým vpádem, pro osvobození Rábu a na obranu hranic. Zatím již v Řezně mocně působila zpráva o událostech vojenských z 8. a 9. září. Přišla ovšem již po skončení sněmu, který uzavřen 9. srpna a nemohla proto přispěti k zvýšení celkové pomoci říše. Zdála se však potvrzovati obavy, pronášené neustále v době zasedání říšského sněmu kardinálem L. Madruzzem a nunciem C. Specianem a dávati za pravdu jejich volání po urychlení válečných příprav protitureckých.²⁾

Proto císař, a jeho dvůr, nejen že poznovu se obrací na leníky české koruny v říši, ale urguje také pomoc odjinud již slíbenou: běželo především o sbor, který slíbil definitivně v červenci r. 1594 arcikníže Ferdinand Tyrolský pod velením svého syna markraběte burgavského a o pluk, kterým se zavázal císaři salcburský arcibiskup Volf Dietrich von Raitenau pod velením svého bratra Hanibala. Zprávy o neshodách ve Znojmě, o nichž se různě uvažovalo,³⁾ pocitovali u dvora těžce: počáteční výtky proti Petru Vokovi nabývaly na oprávněnosti. Téhož dne, co poslala vojenská rada žádost o postup českého vojska přes

1) Viz výše str. 236.

2) Jesuitovi Carrillovi, jenž v Sedmihradsku sjednával společný postup knížete Zikmunda Bathoriho s císařem proti Turku, líčil ovšem nuncius C. Speciano vojenské přípravy císařovy optimisticky, odůvodňuje dosavadní neúspěchy nedostatkem vhodného mužstva k útoku. V listě ze 7. srpna píše . . . „se bene le cose hora in Ungaria non sono nel buon termine che già (crano) nondimeno si spera con l'aiuto del Signore di rimetterle nello stato di prima et anche assai meglio, perchè si farmo cavalli in provincia et si spera che per tutto questo mese saranno nel nostro esercito più di 15 fanti del . . . et quattro regimenti, doi de 8000 fanti del Tirolo dal marchese di Burgau, uno dal fratello dell'arcivescovo di Salzburgo et quattro mila fanti Valloni, che si aspettano in breve da Lieggi, et già per aruolar doi mille fanti Italiani, che saranno a Vienna, si crede, fra dieci o dodici di, et si haveranno per l'avenire buona genti per l'assalti, nelli quali veramente si è patito molto per l'adietro, et la mancanza di soldati sarà la causa che non si sia preso Strigonia et non si sieno fatti maggiori progressi.“ Veress, Carrilla, č. 43, str. 76—77.

3) „de qua Bohemorum procrastinatione varii varia loquebantur“ v cit. listu Polanově v ČMM. 1928, str. 212.

Vídeň do Starých Hradů (14. září) nařídil císař, patrně na přímé přání Matyášovo, totéž místodržícím do Čech: k obraně Moravy pak prý postačí, ponechá-li se na hranicích 1200 nebo 1500 střelců a 300 nebo 400 jezdců.²⁾

Při tak nízkém odhadu byl veden císařský dvůr patrně hlavně úvahou, že je povinností moravských stavů, aby se sami postarali o svou obranu, užili k ní zemské hotovosti a následovali plně příkladu z království. Čeští místodržící vyhověli ovšem ihned shodnému přání arciknížete Matyáše, vojenské rady ve Vídni a císařského dvora v Řezně a nařídili zároveň, aby se vypravili z království do Znojma ti, kteří tak dosud neučinili. Při zdlouhavosti mobilisace české zemské hotovosti projíždělo totiž ještě v polovici září dosti lidí z Prahy do Znojma.¹⁾ Tam vykonali císařští komisaři ve dnech 10. až 15. září přehlídku druhého pěšího pluku o 4835 mužích a prvního pluku jízdy o 2011 mužích, ve dnech 16. až 24. září pak třetího pěšího regimentu o 5002 mužích.²⁾ Zprávu o Matyášově porážce před Rábem přinesli Petru Vokovi do Znojma 12. září Ladislav starší ze Šternberka a Karel z Lichtenštejna, vyslaný přímo arciknížetem se zprávou o ležení Matyášově ve Starých Hradech. Pod dojmem těchto zvěstí, a patrně také z příkazu českých místodržících, došlo v polovici září ke schůzce v Drnholci (Dürrenholz), majetku to Kryštofa z Tieffenbachu, jíž se zúčastnili komisaři čeští, komisaři vyslaní Matyášem, zástupci stavů moravských a Karel z Lichtenštejna. Moravané, poděšeni zprávami o vpádech tureckých do okolí Nitry, Šintavy a Trnavy, trvali ve svém odporu proti výpravě českého vojska za Dunaj; usneseno jen zásadně, aby se vojsko odebralo do Bratislavy.

Zatím arcikníže Matyáš ustoupil ze Starých Hradů v polovici září do Mostu nad Litavou (Bruck an der Leitha). Jakmile se o tom v českém táboře dověděli, poslal za ním Petr Vok z Rožmberka těsně po schůzce v Drnholci u Mikulova svého nejvyššího hejtmana Melichara z Redernu, který se dohodl s arciknížetem v tom smyslu, aby se české vojsko odebralo ihned od Znojma přes Dunaj k Matyášovi. Přání Moravanů jen vyhověl Matyáš slibem, že dá postavit u Bratislavy pontonový most přes Dunaj, aby se mohlo české vojsko navrátiti, jakmile by byla česká koruna ohrožena. Přehlídka českého vojska se zatím nejen nad očekávání prodlužovala, ale docházelo při ní i k různicím; byl čím dále patrnější nedostatek peněz, takže někteří, přijedše do Znojma se nechtěli ani dáti mustrovati. Proto 23. září nejvyšší úředníci a místodržící v Čechách nařídili, aby všichni poddaní vypravení do Znojma dostali od vrchnosti vyplacen čtyřměsíční žold. Byla tam vskutku vhodná půda pro agitaci ve vojsku proti tažení za hranice české koruny.

²⁾ Sněmy české VIII, č. 356, 357.

¹⁾ Sn. č. VIII, č. 361, 362.

²⁾ Sn. č. VIII, č. 357, 358, 371, kde podrobné soupisy obou zmustrovaných pluků. O přehlídce českého vojska ve Znojmě také Ladislav Velen ze Žerotína ve svém deníku, zemský archiv moravský, sbírka rkpsů č. 379.

Když se 22. září navrátil Melichar z Redernu od Matyáše, stanoven odchod vojska českého dohodnutým směrem na 24. září. Ale přímo na zákrok Matyášových komisařů, kteří upozornili Petra Voka na zásobovací potíže při výpravě Dolními Rakousy, odložen odchod vojska ze Znojma k Vídni s konečnou platností na 26. září.¹⁾ O den dříve přišla zpráva, že již padla do moci turecké jedna bašta z opevnění Rábu. Přes to se podařilo vrchnímu velitelství přiměti vojsko k odchodu ve stanovený den, ovšem jen s výslovnou podmínkou, že bude podle slibu Matyášova zbudován u Bratislavy pontonový most. Petr Vok vytáhl ze Znojma skoro s 2000 jezdci a 15.000 pěšimi. O vojenské hodnotě českého vojska kolovaly však zprávy velmi nepříznivé.²⁾ Císařští komisaři se vrátili po čtyřnedělním pobytu ve Znojmě do Čech. Vojsko české stihla pak na cestě k Vídni neočekávaná zpráva, že velitel pevnosti Rábu hrabě Ferdinand Hardegg ji vydal na slib volného odchodu 28. září Turku. Stalo se tak po sedmi marných útocích Turků, ačkoliv byla pevnost stále neporušena a byla dobře zásobena potravinami, střelivem a zbraněmi.³⁾ Dříve než si však blíže všimneme účinku této události, je třeba se vrátiti k vývoji věcí u kurie, kde jsme se zastavili při odjezdu apoštolského komisaře G. B. Dorii do Uher.

* * *

Ještě v červnu posuzovali v Římě pod dojmem nedávných zpráv o obležení Ostřihoma a Hatvánu a zahájení říšského sněmu v Řezně situaci císařských zbraní v Uhrách celkem příznivě. Doufali také, že vévoda sedmihradský ve shodě s císařem vytrhne k Temešváru, tedy do zad Sinaovy armády. Mimo to došly v této době do Říma také zprávy o povstání v Albanii, kde asi 6000 nebo 7000 horalů se vzbouřilo proti panství tureckému a to, jak se zdá, ne bez účastenství kurie.⁴⁾ Ještě počátkem července doufali v Římě v brzké dobytí Ostřihoma císařskými a naznačovali možnost

¹⁾ Sn. č. VIII, č. 378.

²⁾ Kromě nepříznivé charakteristiky ve zprávách Doriových (ovšem značně zaujatých), zejména depeše Tom. Contarinioho z 11. října 1594, kde benátský vyslanec zhruba správně odhaduje české vojsko asi na 15.000 pěších a 2500 jezdců: „La fanteria è armata con la celata et con l'arcobuso, ma non avezza ad usarlo, gente senza disciplina, senza vigore et per natura vilissima, la cavalleria è armata con corsaletto et con due pistole all' arcione senza archebuso lungo et senza lancia et perciò atta più a ricevere che a inferire offesa.“ V téže depeši tvrdí T. Contarini, že Petru Vokovi velitelství přísluší „per gli ordini del regno . . . benchè per le conditioni della sua persona non gli debba appartenere“.

³⁾ Srovn. cit. list Polanův z 9. října 1594 v ČMM. 1928, str. 212—218.

⁴⁾ Z Říma C. Specianovi 11. července 1594 v Borgh. I 771, f. 107 a n., Barb. lat. 5747, f. 123—126; papež řekl Harrachovi, že je (t. j. Albánci) má již delší dobu v rukou a císařský vyslanec vyrozuměl, že se jim pošle nějaká pomoc peněžítá. — L. Harrach z Říma 3. září 1594. — Vídeň StA., cod. 290, tom. 8, f. 524—525.

zvýšiti papežovu pomoc v tomto případě.¹⁾ Důležité také bylo, že neměli v Římě až do odjezdu Doriova z Řezna do Vídně přímých zpráv o poměrech ve vojsku Matyášově. Tak přišly v polovici července ke kurii přes Benátky zprávy z Vídně z 2. července, že prý císařské vojsko opustilo (koncem června) postavení u Ostřihoma a stáhlo se za Dunaj. Po nadějích, živěných na jaře zprávami o brzkém dobytí Ostřihomu, se vykládaly velmi nepříznivě. Leonard Harrach, který se vrátil 8. června z lázni Pozzuoli do Říma (ale brzy opět onemocněl dnou), byl ještě hůře informován než papež, který mu tuto zprávu poslal a měl v rukou poslední zprávy z bojiště teprve z 25. června. Ačkoliv nevěděl tedy císařský zástupce o domnělém ústupu Matyášově nic bližšího, snažil se přesto přesvědčiti kurii, že je to jen ústup taktický, aby se vojsko Matyášovo spojilo s Tieffenbachem, operujícím v severních Uhrách, a táhlo pak společně proti Sinanovi.²⁾ Podle příkazu císařského dvora naléhal Harrach, jakmile se vrátil z Pozzuoli a dříve již za jeho nemoci G. B. Bernerio na zvýšení papežovy pomoci na válku tureckou. Oba zástupci císařovi zdůrazňovali tehdy zejména, že je třeba, aby papež vypsal křižáckou, při čemž však papež odkazoval na jednání v kongregaci kardinálské. Současně jednáno také o Varkočově relaci moskevské, o níž papež uvědomil skrze nuncia v Madridě krále španělského. I v té věci odkázal papež císařského zástupce na jednání příslušné kongregace, a slíbil, že ji co nejdříve svolá.³⁾

V audienci, již měl císařský vyslanec 22. července, projevil papež živé uspokojení, že zpráva o odchodu císařského vojska od Ostřihoma nebyla pravdivá a litoval jen, že se obléhání města příliš prodlužuje.⁴⁾ Papež dal této náladě výraz zvláštním brevem 27. srpna, kde si stěžoval císaři do průtahů v přípravách válečných.⁵⁾ Po zprávě o vpádu Tatarů do Uher žádal císař, jenž tehdy ještě nevěděl o vyslání G. B. Dorii s dvěma měsíčními splátkami, červnovou a červencovou, svého římského vyslance 13. července, aby přiměl papeže k výplatě této slíbené pomoci. Proto Harrach za změněné zatím již situace v audienci 5. srpna naléhal na papeže, aby poslal nyní další dvě měsíční částky, srpnovou a zářijovou. Papež sdělil na to císařskému vyslanci, že dal již rozkaz, aby zaslali částku srpnovou, časem prý dá poslat i zářijovou. Podle sdělení papeže i kardinála di San Giorgio jen nesnáze finanční bránily papeži, že je ještě neposlal.⁶⁾ Zdá se však, že tato zdržlivost papežova ve věci pomoci souvisela s nepříznivými zprávami, které dostávala kurie od počátku říšského sněmu řezenského

1) Giov. Batt. Bernerio z Říma 2. července 1594, Vídeň StA., cod. 290, tom. 8, f. 474.

2) L. Harrach z Říma 16. července 1594, Vídeň StA., cod. 290, tom. 8, f. 558.

3) Giov. Batt. Bernerio z Říma 11., 15. června 1594, Vídeň StA., cod. 290, tom. 8, f. 468, 470.

4) L. Harrach z Říma 23. července 1594, Vídeň StA., cod. 290, tom. 8, f. 549.

5) Arch. Vat. Arm. 44, t. 39, f. 247—248.

6) L. Harrach z Říma 6. srpna 1594. — Vídeň StA., cod. 290, tom. 8, f. 544.

o zdravotním stavu císařově. Po marné snaze přiměti Rudolfa, aby jednal o otázce nástupnické, což bylo, lze říci, ústředním požadavkem tehdejší kuriální politiky v říši, neskrýval se kardinál L. Madruzzo s názorem, že je císaři třeba především lékaře. Podobně soudil španělský vyslanec Guillén de San Clemente a nuncius C. Speciano.¹⁾

O příchodu vojska Sinanova před Ráb (31. července) dostal císařský vyslanec zprávu teprve avísem z Florencie z 15. srpna a listy z Vídně z 6. srpna. Současně se dověděl i o ústupu Matyášově od Rábu. U kurie nesli zvláště nelibě, že arcikníže Matyáš svěřil velitelství pevnosti, nyní již se všech stran obležené, hraběti Ferd. Hardeggovi, o němž měli v Římě velmi špatné informace, takže v něm od počátku tušili zrádce.²⁾ Marně nuncius C. Speciano naléhal v Řezně, aby byl vystřídán osobou spolehlivější³⁾ a v Římě se divili, proč císař přes to ponechává Hardeggovi velitelství obležené pevnosti.⁴⁾ Od polovice srpna přicházely totiž do Říma již také pesimistické relace Doriovy, který, jak jsme viděli, přijel 6. srpna k vojenské radě do Vídně. Listy z tábora císařského z 11. srpna, které poslal Doria a jež přinesl ke kurii kurýr z Florencie o 10 dní později, zhoršily ještě náladu. Ihned se rozšířily po městě zprávy, že věci uherské pokračují velmi špatně, poněvadž není dosti vojska ani na ostrově, ani v Rábu. Když se Harrach dověděl, jak tyto zprávy papeže zarmoutily, poslal mu k útěše po dvou dnech informace, jež získal z listů, které mu zaslal císařský vyslanec v Benátkách, Rajmund z Thurnu, daných také před Rábem 10. srpna, kde se líčily věci zcela jinak a v nichž se zejména dávala naděje v zesílení císařského vojska. Harrach doufal však, že nejvíce potěší papeže zprávou o úspěšném postupu arciknížete Maxmiliána.⁵⁾

Maxmilián opustil Prahu, jak jsme poznali, koncem února, značně znechucen výsledkem jednání o generalát nad císařskou armádou v Uhrách, s úkolem vésti protitureckou válku na vojenské hranici chorvátské.⁶⁾ Arcikníže nijak nespěchal s přípravami, a jak se zdá, nejen pro nesnáze peněžní. Došlo k nim teprve v květnu za pobytu ve Štyrském Hradci. Jádrem jeho vojska byla pomoc řádu německých rytířů, zemská hotovost štyrská a ze-

1) Srovn. níže str. 261.

2) L. Harrach z Říma 20. srpna 1594. — Vídeň StA., cod. 290, tom. 8, f. 515: S různých stran se psalo do Říma, „che si dubita della fede del conte d'Archech“, všichni se toho tady bojí a také papež projevil velikou nelibost, „che questo conte fusse propósto a quella difesa“.

3) Zajímavá je charakteristika císařských velitelů v Uhrách v depeši T. Contariniho 28. července: „Il conte d'Ardech è di fede sospetta nelle imprese, il Palfi di fortuna infelice nella guerra ed il Nadasti buon soldato e mal capitano.“ — Disp. di Germania sv. 21, str. 228—231.

4) Z Říma C. Specianovi 3. září 1594. — Borgh. I 771, f. 131, Barb. lat. 5747, f. 151—160.

5) L. Harrach z Říma 27. srpna 1594, Vídeň StA., cod. 290, tom. 8, f. 537.

6) Viz. výše str. 184.

jména 1000 německých jezdců, které císař povolil naverbovat z prostředků říšských. Přehlídka se měla konati 5. června v Devítikostelí (Neuenkirchen), ale pro nedostatek peněz došlo k ní teprve 27. června ve Vídeňském Novém Městě. Ve Štyrském Hradci, kam dorazilo vojsko 6. července, představil je arcikníže Maxmilián arcikněžně Marii. Cílem Maxmiliánovy výpravy r. 1594 byla jednak Petrinja, jako východisko loupežných výprav tureckých do dalekého okolí, jednak Sisek, který přes vítězství císařských za vedení Eggenbergova v červnu 1593, padl opět v moc tureckou. Před Petrinjí vyslal Maxmilián nejprve svého „oberstleutnanta“ Ruprechta z Eggenbergu asi s 12.000—16.000 muži, kteří dorazili před pevnost 21. července. O týden později je dostihl s vojskem svým arcikníže Maxmilián. Výsledek této výpravy byl, že 11. a 12. srpna opustily turecké posádky oba opěrné body, Sisek i Petrinji, které před odchodem vypálily. Již 13. srpna oznamoval Maxmilián papeži úspěch své výpravy v listě daném „v táboře u Petrinje“.

Papež projevil sice vyslanci Harrachovi svou radost nad tímto úspěchem zbraní křesťanských a 2. září blahopřál arciknížeti Maxmiliánovi zvláštním brevem,¹⁾ avšak právem nepřeceňoval význam této výpravy. Kontrast mezi jejím úspěchem a nezdary císařského vojska v severních Uhrách byly ovšem již v době současné důvodem, aby stoupenci Maxmiliánovi její význam zveličovali, stejně jako jeho odpůrci a straníci Matyášovi jí vůbec zamlčovali. Objektivně třeba však říci, že o výsledku Sinanovy výpravy uherské se rozhodovalo skutečně na severu, kdežto celá akce Maxmiliánova byla více lokálního významu, jak ostatně jasně ukázal další její průběh. Pomoc štyrská se brzy většinou rozešla a Maxmilián, který nemohl doufat v této chvíli, kdy se vše soustřeďovalo k obraně na severu, v další pomoc, se vrátil sám již 16. září do Záhřeba, a potom dále do Štyrska.²⁾ V Římě se ostatně soudilo a zdá se, že ne zcela bezdůvodně, že tak učinil nejen pro nedostatek peněz, ale i proto, že se cítil uražen jmenováním arciknížete Matyáše vrchním velitelem; také prý hodlal znovu vystoupiti s nároky na korunu polskou. Na pomezí chorvátském pokračovaly dále již jen obvyklé místní boje se střídavým štěstím. Počátkem září bosenský paša, jenž překročil řeku Unu s 15.000 muži, mohl nerušeně znovu vybudovati pevnost Petrinji, kdežto naopak Eggenberg zvítězil 5. září v Turopolu opětovně nad Artogli begem, kterého zajal. 15. listopadu přepadli konečně Turci Bihać a odvedli odtud na 1200 křesťanů.

V Římě tedy přes informace o úspěchu Maxmiliánově v Chorvátsku

¹⁾ Arch. Vat. Arm. 44, t. 39, f. 260, 261.

²⁾ O výpravě Maxmiliánově do Chorvátska proti Turkům r. 1594 nejlépe poučuje Dr. Wilhelm Erben, Die Frage der Heranziehung des deutschen Ordens zur Verteidigung der ungarischen Grenze, Archiv für Oesterr. Geschichte, sv. 81, 1895, s. 513—599, kde také podrobně zaznamenány a kriticky zhodnoceny prameny a všechna speciální literatura starší. Podíl této výpravy na turecké válce Erben však sám přeceňuje, jak nejlépe se jeví z jeho úvahy závěrečné.

zavládla koncem srpna nálada zjevně pesimistická, živěná vydatně zprávami Doriovými. Již ve svých zprávách z Vídně líčil papežský komisař temnými barvami nepořádky ve vojsku císařském a bezhlavost jeho velení. Arciknížete Matyáše, jenž zůstával nečinným, zatím co Sinan paša obléhal Ráb, vykreslil Doria jako neschopného vrchního velitele, presidenta dvorské vojenské rady Davida Ungnada jako ochlastu a dva německé hejtmány, které měl po boku, jako lidi, kteří nikdy neviděli Turka a nebyli ve válce.¹⁾ Papež dal poslati komisaři ihned slíbené částky pomoci na měsíc srpen a září. V audienci Harrachově 26. srpna si stěžoval papež otevřeně do pomalosti vojenských příprav císařových, zejména pak do odkladu pochodu vojska markraběte burgavského na uherské bojiště. Přesto na přání Harrachovo oznámil, že se již poslala žádaná pomoc peněžítá na srpen a září.²⁾ Zároveň nařídil papež ve všech kostelích římských modlitby na odvrácení nebezpečnosti tureckého a dal vyhlásiti rozsáhlé jubileum, kterého se Římané po vzoru papežově horlivě účastnili.³⁾ Přesto však nepočítali tehdy v Římě s pádem Rábu. Toto mínění převládalo ostatně také u císařského dvora v Řezně.⁴⁾ Koncem měsíce se pak vůbec papež vzchopil ku příznivějšímu pojetí věci. Přispěly k tomu povzbudivě znějící listy z Rábu z 13. a 18. srpna, dohoda s Albánci a mobilisace českého vojska. Nejvíce však papeže potěšilo úspěšné zakončení říšského sněmu.

Postup zástupců kurie v Řezně byl od počátku podle výslovného přání kurie veden především snahou o rozřešení *nástupnické otázky*. Nuncius C. Speciano a španělský vyslanec Guillén de San Clemente dospěli však záhy k názoru, že obyčejnými prostředky se touto věcí nepohne. Nuncius navrhl 9. června, aniž uvědomil o tom kardinála legáta, aby papež donutil císaře k rozhodnutí o volbě římského krále zadržením slíbené pomoci peněžní na tureckou válku. Madruzzo, který přijel, jak jsme viděli, již na podzim 1593 v této věci do Prahy, chtěl zprvu postupovati umírněněji. Ale když mu uprostřed června císař stále ještě neposkytl slíbené audience, ačkoliv jinak, jak víme, se čile účastnil jednání s kurfiřty a knížaty,⁵⁾ prohlásil i legát podrážděně, že u Rudolfa je snad třeba více prostředků lékařských než diplomatických. Teprve na sklonku června došlo v Řezně k jednání o nástupnické otázce. Tehdy dosáhl v té věci audience jak legát L. Madruzzo, tak i španělský vyslanec Guillén de San

¹⁾ Těchto zpráv Doriových užil dosud jedině K. Horvat, Vojne ekspedice Klementa VIII u Ugarska i Hrvatska, 1910, str. 55 a d.

²⁾ L. Harrach z Říma 27. srpna 1594, Vídeň StA cod. 290 tom. 8, f. 537.

³⁾ L. Harrach z Říma 27. srpna 1594, L. von Pastor, Geschichte der Päpste XI, 208 podle J. Schmidlina, Geschichte der deutschen Nationalkirche in Rom S. Maria dell' Anima, Freiburg 1906, str. 439 a d.

⁴⁾ Z Říma C. Specianovi 27. srpna 1594, Borgh. I, 771, f. 126, Barb. lat. 5747, f. 145—149. — Tom. Contarini z Řezna 15. září 1594: R. Korraduz mu řekl, že je v Rábu dosti potravin a streliva, které, jak se počítá, vydrží ještě měsíc.

⁵⁾ O tom srovn. zajímavé zprávy v cit. deníku Ladislava Velena ze Žerotína.

Clemente, který zejména se snažil na císaře působiti hrozbou, že mnohá říšská knížata pomýšlejí na to, přenést korunu na Jindřicha IV.: tomu že lze zabrániti jen včasou volbou římského krále. Rudolf II. vyslechl oba vládně a slibil, že začne jednati v té věci s kurfiřty, ale že není možno přivoditi rozhodnutí tak rychle a že bude nejlépe otázku projednati na zvláštním sjezdu kurfiřtů. Na podnět Specianův a Madruzzův požádali počátkem srpna duchovní kurfiřti ve společné audienci císaře opětně, aby se rozhodl pro svého nástupce a nabízeli dokonce předem své hlasy pro toho, koho by císař navrhl. Přesto nedosáhli zhola nic. Sjezd kurfiřtský, o němž tehdy císař mluvil, vůbec svolán nebyl.¹⁾

Zato v církevně-politických věcech říšských byl průběh jednání v Řezně příznivější pro katolíky, než zprvu u kurie doufali. Papež obával se na jaře 1594 zejména příprav kalvínského kurfiřta falckého Bedřicha IV., který se svými rádci zamýšlel užiti říšského sněmu k uskutečnění plánů rozhodných protestantů. Podle usnesení na sjezdu v Heilbronnu v březnu 1594 neměla se totiž poskytnouti císaři pomoc na válku tureckou, jestliže nevyhoví požadavkům protestantů, kteří volali především po zrušení reservata ecclesiastica.²⁾ Vskutku ukázala se na sněmu patrně převaha sjednoceného tábora katolického pod cílevědomým vedením zástupců kurie nad nesvorností protestantů. Kurii sice se nepodařilo uskutečniti své církevně-politické požadavky, ale když byl říšský sněm 19. srpna uzavřen, měl císař v rukou vydatnou pomoc říše na válku tureckou, aniž byl v čemkoliv ustoupil požadavkům protestantským. Za daných poměrů byl to značný úspěch katolické věci.

U kurie zprvu byli ovšem toho názoru, že sněm nesmí býti předčasně ukončen a po prvních zprávách nuncia C. Speciana z Řezna se obávali, že pro příliš rychlé zakončení říšského sněmu budou požadavky katolické odloženy.³⁾ Zprávy Madruzzovy a Specianovy o podivínském a namnoze nevysvětlitelném chování císařově, poznání nebezpečí protestantských požadavků, konečně pak vpád Tatarů do Uher a rychlý postup Sinana paši změnily i stanovisko kurie. Státní sekretariát dal se přesvědčiti zejména zprávami Madruzzovými, že je třeba především získati vydatnou pomoc říše na válku tureckou, aniž při tom byla otřesena právní základna dalšího

¹⁾ O nástupnické otázce na říšském sněmu řezenském 1594 podle šifrovaných depeší nuncia C. Speciana, zachovaných v „registru“ v milánské Ambrosianě, Johann Zöchbauer, Kaiser Rudolph II und die Nachfolgefrage bis zum Tode des Erzherzogs Ernst (20. Februar 1595) II, 1900, podle něho L. von Pastor, Geschichte der Päpste XI, 1927, str. 243; F. Stieve, Die Verhandlungen über die Nachfolge Kaiser Rudolphs II in d. J. 1581—1602, 1880, neví ještě o těchto jednáních zhola nic.

²⁾ Moritz Ritter, Deutsche Geschichte im Zeitalter der Gegenreformation und des dreissigjährigen Krieges II, 1895, 118 a d., Janssen-Pastor, Geschichte des deutschen Volkes seit dem Ausgang des Mittelalters V, 123.

³⁾ Z Řezna C. Specianovi 11. července 1594, Borgh. I, 371, fol. 107, Barb. lat. 5747, f. 123—126.

postupu katolické restaurace v říši. Proto neskrblili v Římě nad výsledkem sněmu pochvalným uznáním. V konsistoři, konané 5. září, jež trvala déle než bylo zvykem, papež podal podle prvních informací zprávu o úspěšném zakončení říšského sněmu a zejména zdůrazňoval zásluhy kardinála L. Madruzza, jehož prozřetelnost a obratnost od počátku s patrným ostnem proti nunciiovi Specianovi byl chválil,¹⁾ tří nunciů v Řezně přítomných, církevních knížat německých, zvláště kurfiřta kolínského a arcibiskupa salcpurského. Již 2. září se obrátil listy zvláště pochvalnými na kardinála L. Madruzza, na vévodu Viléma Bavorského pro účast jeho syna Maxmi-liána, kterému psal také samostatně, na Volfganga arcibiskupa mohučského, Arnošta arcibiskupa trevírského, Julia biskupa würzpurského a Volfganga arcibiskupa salcpurského.²⁾ Těm z katolíků, kteří se sněmu nezúčastnili, Karlu kardinálu lotrinskému, arciknížeti Ferdinandu Tyrolskému, Ondřeji kardinálu rakouskému, Janu Kryštofovi, biskupu basilejskému psal papež o jeho výsledku 9. září, při čemž kardinálovi Ondřeji, arciknížeti Ferdinandovi a biskupovi Janu Kryštofovi oznamoval, že k nim pošle štyrskohradeckého nuncia Porziu, jenž se měl po říšském sněmu odebrati na okružní cestu jižním Německem.³⁾ Tehdy ovšem čekal ještě papež o výsledku říšského sněmu na podrobnější informace, které mu měl přinésti Madruzzův sekretář Monsig. Orano, jenž přijel do Říma teprve 1. října, aby den nato podal papeži ústní zprávu v dlouhé audienci.⁴⁾

Do nálady příznivější, ukončením sněmu řezenského vzbuzené, zapadly však záhy rušivě neblahé zprávy z tureckého bojiště v Uhrách. Dne 18. září přijel do Říma zvláštní kurýr, vyslaný z okolí Virginia Orsina ke kardinálovi Montaltovi 9. září ráno z císařského tábora na ostrově před Rábem, se zprávou o tom, jak se Turci přepravili přes Dunaj, usadili na ostrově, a že Virginio Orsino byl zraněn.⁵⁾ O čtyři dny později (22. září) došly pak listy z Vídně z 10. září se zprávou, že Virginiův oddíl spolu s vojskem císařovým opustil ostrov vůbec, se ztrátou několika děl, mnoha munice a proviantu. Pak přišly přes Florencii listy z 13. září ze Starých Hradů, kam se zatím již arcikníže Matyáš uchýlil, které potvrzovaly zprávy dřívější. Matyáš byl tam prý tehdy spolu s Donem Virgininem Orsinem s ne více než 6000 muži. Proto, když císařský vyslanec Harrach přišel dne 22. září k audienci u papeže, aby mu oznámil nastávající svůj odjezd z Říma, zastihl papeže ve velikém zármutku. Kliment VIII. mu prohlásil výslovně, že bude-li se pokračovati příštího roku ve válce, je již nyní pevně rozhodnut

¹⁾ Srovn. zprávu G. B. Berneria z Říma 15. června 1594.

²⁾ Arch. Vat. Arm. 44., t. 39, f. 259—272.

³⁾ Arch. Vat. Arm. 44., t. 39, f. 261—272.

⁴⁾ Tato ústní zpráva Oranova v audienci 2. října, o níž píše L. Harrach 8. října z Říma — Vídeň StA, cod. 290, tom. 8, f. 529 — a jejíhož obsahu přímo neznáme, se týkala podle některých známek asi také záhadné osobnosti císařovy.

⁵⁾ Borgh. I, 771, f. 144, Barb. lat. 5747, f. 166—168.

poslati vojsko, a že se postará, aby je vedli dobří velitelé.¹⁾ Když se potvrdily zprávy, že se arcikníže Matyáš nespojil s Tieffenbachem, jak původně u kurie čekali, rostla obava, že Sinan paša, zatím co obléhá Ráb, vyšle velký počet jezdců, aby pustošili Čechy a Rakousy. Podle informací Doriových nebyl také stav Vídně takový, jak jej líčili císaři jeho rádci a jak tomu Rudolf prý věřil. I neslavný konec tažení Maxmiliánova, jehož význam císařská diplomacie v Římě pochopitelně původně zvětšovala, byl již tehdy zcela patrný. Znovu vystupoval papež s požadavkem, aby císař co nejdříve se přesvědčil osobně o válečných opatřeních.²⁾ Současně se však rozhodl Kliment pohnouti také důrazněji věci ligy.

Dne 25. září, dříve ještě, než došla do Říma zpráva o pádu Rábu, pozval papež k audienci zároveň vyslance *císařského, španělského a benátského*. Projevil nejprve lítost nad stavem věcí v Uhrách a svou nelibost nad pomalostí, s níž se v této válce postupuje, i nad nepořádky a nekázní v císařském vojsku. Nejvíce ho prý však trápí, že císař nekoná svou povinnost: proč, nejde-li přímo k vojsku, tedy aspoň nejde blíže k němu? Nelze prý postupovati úspěšně, jestliže se stává v čelo vojska kacíři a ti mají s sebou své kazatele, kteří křičí jen neustále proti církvi svaté a náboženství katolickému. Proto se rozhodl papež poslati k císaři nejmenovaného šlechtice („un cavaliere di spada et cappa“), aby císaře povzbudil k těmto věcem. Na stížnosti papežovy, shrnující v podstatě obsah zpráv Doriových, snažil se císařský vyslanec L. H a r r a c h, pokud bylo lze, císaře omluviti a slíbil, že podá císaři o papežových stížnostech zprávu. Na to se obrátil Kliment VIII. k vyslanci španělskému se stížností na „nesnesitelnou pomalost španělskou“ („insopportabile tardanza spagnuola“). Katolický král slíbil, že pošle do května 1594 své loďstvo do Mesiny a teprve nyní stěží tam je; tato pomalost způsobuje prý nekonečné nepořádky, podobně jako dříve ve Francii. Děje se tak jen proto, že král příliš věří svým „ministrům“. Proto se rozhodl papež poslati k Filipovi II. znovu zvláštního zástupce, aby ho především vyzval ku protiturecké lize na zemi i na moři. Vyslanec vévoda S e s s a odpověděl všeobecně a nezávazně, že to vše sdělí svému pánu, jenž jako vždy pomůže. Na konec se obrátil papež k vyslanci benátskému. Harrachovi se zdálo, že tu mluvil trochu podrážděně („con un poco di alteratione“). Se slzami v očích pravil, že signorie se dívá jen z okna, co se děje v křesťanstvu, aniž se chtěla vyjádřiti. Jestliže ji jednou Turek napadne, zůstane bez pomoci. Ať tedy Benátčané si dobře rozmyslí, co dělají. Konečně se zmínil papež, že chce také někoho poslat do Benátek. P. P a r u t a nato omlouval signorii, že její moc ani postavení nelze srovnávati s císařem nebo králem španělským a dával jako obvykle přednost v celé akci Filipovi II.; byl ovšem zároveň přesvědčen, že k ní vůbec

¹⁾ L. Harrach z Říma 24. září 1594, Vídeň StA, cod. 290, tom. 8, f. 531; je to po říšském sněmu řezenském první zpráva o tomto rozhodnutí papežově.

²⁾ Z Říma C. Specianovi 24. září 1594, Borgh. I 771, f. 146, Barb. lat. 5747, f. 168—173.

nedojde. Kliment VIII. zakončil tuto vzrušenou audienci po svém způsobu soukromou modlitbou, na níž v pláči setrval více než hodinu.¹⁾

Den na to (26. září) přijel do Říma kurýr vyslaný Virginiem Orsinem z Vídně z 18. září s dopisy tohoto vlašského velmože papeži, kardinálovi Montaltovi a Orsiniově manželce. Z nich se poznalo, že arcikníže Matyáš se uchýlil do Mostu nad Litavou jen s něco málo více než 1000 vojáky; 28. září pak přijel kurýr, vyslaný císařem ještě před jeho odjezdem z Řezna, s novou žádostí Rudolfovou o pomoc papežovu.²⁾ Kliment VIII. poslal vskutku ihned G. B. Doriovi rozkazy pro všechny případy a kromě pravidelných tří měsíčních částek v úhrnné sumě 60.000 florinů dal mu ještě 20.000 scudů, ale za podmínky, že je nemá vydati, pokud neuvidí, že i ostatní konají svou povinnost. Doria i nuncius Speciano, jenž byl o věci rovněž vyrozuměn, měli ji uchovati v tajnosti.³⁾

V této chvíli bylo již rozhodnuto o odchodu císařského vyslance Harracha z Říma. Jen s odporem a po delším zdráhání přijal, jak jsme viděli, Leonard Harrach mladší posláni římské. Za nedlouhého pobytu ve věčném městě zhoršil se jeho zdravotní stav tak, že uprostřed důležitých jednání opouští na jaře r. 1594 Řím, aby na radu lékařů v lázních Pozzuoli hledal ztracené zdraví. K nemoci družily se neúspěchy jeho římského posláni, starosti s rodinou, finanční potíže.⁴⁾ I u dvora císařského přibývá na počátku r. 1594 hlasů, aby byl vystřídán osobou jinou, která by se s plnou energií mohla věnovati důležitým jednáním u kurie. Již počátkem roku naléhal ostatně Harrach na své odvolání. Zdá se, že jen nesnáze se jmenováním jeho nástupce prodloužily mu italský pobyt. Ač již při jeho první žádosti o propuštění kolují jména jeho domnělých nástupců,⁵⁾ teprve

¹⁾ O audienci z 26. září depeše benátského vyslance P. Paruty, La Legazione di Roma, II 451 n. (podle ní také výlučně L. v o n P a s t o r, Geschichte der Päpste XI, 1927, str. 206) a obsírnější depeše L. Harracha I. října, Vídeň StA, cod. 290, tom. 8, f. 508—509. Srovnání obou zpráv, ježto oba zpravodajové byli osobně události přítomni, je cenné pro kritiku depeší vyslanců benátských a císařských vůbec. O audienci, jež vzbudila v diplomatickém světě římském značný rozruch, také urbinské aviso z 28. září 1594, Urb. 1062, knihovna vatikánská.

²⁾ L. Harrach z Říma I. října 1594, Vídeň StA, cod. 290, tom. 8, f. 509.

³⁾ Borgh. I 771, f. 155, Barb. lat. 5747, f. 189—191.

⁴⁾ „... le gravi indispositioni che ho patito in questa città et pattisco tuttavia con la perdita d'un figliolo et la poca salute dell' altro...“, píše L. Harrach v listě z 25. června 1594, kde děkuje císaři za dovození, aby se vrátil domů. Počítá tehdy, že odjede již příštího týdne, nenařídí-li mu císař jinak. — Vídeň cod. 290, tom. 8, f. 591. — Ještě před odjezdem Harrachovým z Florencie, 5. března 1594, píše kardinál di San Giorgio nunciu Specianovi, že Harrach se vrací s podagrou, „le sue infirmatà lo travagliano troppo spesso“.

⁵⁾ Nejprve hlásil nuncius C. Speciano, že se stane nástupcem Harrachovým, „il sig. Gaudentio, nepote del sig. cardinal Madrucci“, potom však došla do Říma zpráva, že úřad ten může dostati snadno „il sig. Giorgio Fuocari, pur nepote del sig. cardinale“. — Z Říma C. Specianovi 11. června 1594, Borgh. I 771, f. 101—103.

těsně před jeho odjezdem dovídá se kurie najisto jméno jeho, dosavadního vyslance v Benátkách Rajmunda z Thurnu.¹⁾ Až do jeho příjezdu měl zastávat agendu vyslanckou osvědčený sekretář G. B. Bernerio, kterému dal Harrach příslušné instrukce.²⁾ Dne 6. října má Harrach poslední audienci u papeže, jejímž obsahem je v podstatě totéž, co plnilo z valné části od počátku jeho římskou činnost: jednotvárné naléhání na zvýšení pomoci papežovy. Kliment VIII. sdělil v této poslední audienci vyslanci, že posílá k císaři nového zástupce Lottaria Contiho i že chce poslati své zástupce také do Španěl a Benátek. Konečně jednal vyslanec s papežem o křižáctě a o pomoci maltských rytířů. Dne 8. října opouští Harrach nemocen, unaven a znechucen bez lítosti Řím.³⁾

V den, kdy měl Harrach poslední audienci u papeže, 6. října, odjel již z Říma nový zástupce papežův k císařskému dvoru. Kliment VIII. rozhodl se jej vyslati, když Rudolf II. žádal opětně o další pomoc na válku tureckou a když zároveň zprávy Doriovy z tureckého bojiště zněly stále trudněji. K tomuto poselství vybral papež Lottaria Contiho, vévodu z Poli, syna Torquata Contiho ze starobylé rodiny římské, již počítali mezi čtyři nejstarší v městě, spolu blízkého příbuzného vévody z Parmy, neboť matka jeho byla z rodiny Farnese.⁴⁾ Byl to šlechtic laik, jenž sloužil s bra-

Barb. lat. 5747, f. 115—118; 27. srpna 1594 si stěžuje kardinál di San Giorgio nunciovi u dvora pražského, že ačkoliv se již vyslanec císařský chystá k odjezdu, není ještě rozhodnuto o jeho nástupci, ač ho bude v zimě velice třeba. U kurie byli tehdy proto, aby císařský dvůr současně s nástupcem Harrachovým poslal do Říma komisaře, kteří by jednali o dohodu s Benátkami. — Borgh. I 771, f. 126, Barb. lat. 5477, f. 145—149.

¹⁾ Nuncius C. Speciano již při první zprávě o brzkém odchodu Harrachově z Říma, 15. února 1594 (dověděl se pod pečeti tajemství, že dosavadní císařský vyslanec Harrach v Římě na své naléhání a možno, že i z důvodů jiných, se vrátí do říše) hlásí, že jeho nástupcem se stane Rajmund z Thurnu. — Borgh. III 111, AB, f. 261—264.

²⁾ I. září píše benátský vyslanec Tom. Contarini z Řezna, jak z různých stran přišla zpráva, že kardinál L. Madruzzo byl ustanoven císařským důvěrníkem v Římě „con grossa provisione“. Poněvadž má z Říma odejít dosavadní císařský vyslanec, byl mu jménem císařovým přidán za sekretáře „Carlo Grotta, che fa l'officio del suo maggiordomo“. Byla mu prý dána přednost proto, poněvadž dostává stálou pensi od krále španělského. Benátskému vyslanci se zdá, že to vše bylo zosnováno „dai ministri spagnuoli“, aby král španělský věděl o všem, o čem jedná císař u kurie. — Disp. di Germania sv. 21. Uvádím tuto zprávu Contariniovu úmyslně obsírněji, aby bylo zřejmo, jak podivně mísí depeše benátské pravdu, nepravdu a polopravdu, informace znamenité se základními neznalostmi, jak bohatým jsou zdrojem poučení a jak opatrně jich třeba zároveň užívat. — Již 18. září dává Rudolf II. G. B. Berneriovi plnou moc otvírat listy adresované Harrachovi, jestliže ten již odjel z Říma. — Hannover StA Y 17 III, f. 661+681.

³⁾ L. Harrach z Říma 8. října 1594. — Vídeň, cod. 290, tom. 8, f. 528. Papež dal z Říma 8. října 1594 breve s konvenční chválou odcházejícímu vyslanci. — Vat. Arm. 44, sv. 39, f. 307. — P. Paruta, La Legazione di Roma II č. 306, str. 462.

⁴⁾ O Contim. Dionigi Marco, Genealogia di Casa Conti, str. 92 a d. a str. 156.

trém Appiem ve vojsku ve Flandrech; ale dostal na cestu titul legáta, aby se tak vyrovnal při precedenčním pořadí vyslancům císařským a španělským. V instrukci Contiově¹⁾ se uvádělo zejména, že nedávné neúspěchy protiturecké armády v Uhrách byly zaviněny hlavně nepořádky a nekázní v táboře křesťanském („lze-li ještě mluvit o táboře!“). Zlořádům těm může prý odpomoci jen osobní přítomnost císařova u vojska. Proto je třeba, aby se císař Rudolf ihned odebral do Vídně — v době odjezdu Contiova z Říma nevěděli tam ještě o cestě císařově z Řezna do Prahy — a bude-li třeba, odtud i dále na bojiště a aby se postaral o schopné velitele vojska. Nestane-li se tak, ztratí prý císař konečně celé Uhry, kde, jak instrukce tvrdila, byla s císařem veliká nespokojenost. Ztratí-li však císař Uhry, jsou ohroženy i Vídeň a země dědičné. Turek bude pak moci snadno proniknouti i na Moravu a do Čech. Podle zpráv, které došly do Říma (myslí se tu patrně hlavně na zprávy Doriovy), není prý Vídeň náležitě opatřena pro případné obležení. Splní-li císař Rudolf svou povinnost, učiní prý i papež, což jeho jest: je hotov vyslati i sám vojsko, podnítiti ostatní panovníky křesťanské a bude pokračovati ve svém úsilí o vytvoření ligy v Polsku, v Benátkách a ve Španělsku.

Opírá se tedy tato instrukce pro Contiho skoro výlučně o informace G. B. Dorii, zejména o jeho volání po nápravě poměrů u vojska v Uhrách, o jeho důraz na potřebu dobrých velitelů a jeho nespokojenost s arciknížetem Matyášem. Zklamání nad tím, že císař nechce plnit slibu daného v Řezně legátovi L. Madruzzovi a nunciovi C. Specianovi a podle posled-

¹⁾ Instrukce pro Lottaria Contiho, „Instruzione per ordine di N. S. P. Clemente VIII al sig. Lottario Conti, duca di Poli, mandato alla Mtà dell' Imperatore dal mese d'ottobre 1594,“ blíže nedatovaná, Urb. 866, f. 188—196, Arch. Vat. Bibl. Pia 322. Ottob. 2527, f. 287 a d., Barb. LVI, 125 str. 173 a d., Vallicelliana Cod. N. 19, str. 179—183 Milán, Ambrosiana H 155 n. 9. Dostí míst z exempláře knihovny Barberini otiskl J. o. h. Zöschbauer, Kaiser Rudolph II und die Nachfolgefrage bis zum Tode des Erzherzogs Ernst, II (1900) pozn. 4. Breve císaři Rudolfovi II. o vyslání Contiově z 1. října 1594, vybízející ho, aby se odebral co nejdříve do Vídně, otiskl Cascioli, Mem. storiche di Poli, Řím 1896, 328 a d., breve vévodovi Vincenci Gonzagovi parmskému z téhož dne v archivu Gonzaga v Mantově. Všechna brevía o vyslání Contiově, z 1. října 1594, císaři, kardinálu L. Madruzzovi („Is tecum, quae ei dedimus mandata, communicabit“), Volfu Dietrichovi arcibiskupu salcurskému, arciknížeti Ferdinandu Tyrolskému, Ferdinandu velkovévodovi toskanskému, Vincenci Gonzagovi vévodovi mantovskému a nejmenovaným „ministrům“ císařským Vat. Arm. 44, sv. 39, f. 296—304. Kardinál di San Giorgio Rudolfovi II. o vyslání Contiově 3. října 1594, Hannover StA Y 17 III f. 685+692: Když kardinál di San Giorgio obdržel poslední list císařův se žádostí o další pomoc, rozhodl se již papež poslati do Prahy zvláštního zástupce, Conti „vir antiquissima comitum familia... quem per dispositos equos advolare insserat“. Depeše Contiho z 29. října a 16. listopadu z Prahy v Borgh. III 84 d. uvádí Vil. Fra kn ó i, Magyarország egyházi és politikai öszseköttetései a Római szent-székkal III, (Budapešť 1903) str. 235, L. F. Mathaus-Voltolini, Die Beteiligung des Papstes Clemens VIII an der Bekämpfung der Türken, Röm. Quart. 1901, XV, 3181, kde ještě zmínka o opise v Borgh. III 93a f. 1.

ních zpráv před odjezdem z Řezna nehodlá jíti přímo do Vídně, ale navrátiti se do Prahy, udalo takřka v poslední chvíli hlavní ráz Contiovu posláni k císařskému dvoru. Ačkoliv říšský sněm byl uzavřen již 19. srpna, nevědělo se ještě koncem měsíce v Řezně, kam se císař odebere, zda do Lince a Vídně, jak si přáli zástupci kurie a všichni stoupenci důrazného vedení turecké války, nebo zpět do Prahy. V horkém létě bylo v přeplněném říšském městě nezdravo, takže mnoho osob onemocnělo a vyslanci, mezi nimi i nuncius, posílali již členy svých průvodů do Prahy. Pět dní před ukončením říšského sněmu, dne 14. srpna, přijel znenadání do Řezna jesuita P. Carrillo se zprávou o rozhodnutí vévody sedmihradského, jenž právě tvrdě potlačil odboj protestantských stavů, postaviti se definitivně na stranu císařskou proti Turku.¹⁾ Nejbližší okolí císařovo uvádělo jako důvod odkladu odjezdu Rudolfova to, že se prý čekalo na výsledek obléhání Rábu. Vskutku jedná již tehdy císař s místodržícími českými o svém návratu do Prahy. Oficiálně oznámil císař svůj odjezd vyslancům 7. září, že prý do 12 nebo 14 dní odjede, ale nevědělo se stále ještě určitě kam zamíří.²⁾ Vhodné záminky pro návrat do Prahy poskytly císaři nepořádky české hotovosti a především zprávy, že její vůdcové (zejména Petr Vok z Rožmberka) se nechtějí hnouti ze země bez přítomnosti císařovy. Pak teprve stanoven odjezd císařův do Prahy na 10. září. Akci Contiovu měl podepřítí podle přání kurie osobní účastí v Praze salcpurský arcibiskup Wolf Dietrich von Raitenau, k němuž se odebral Conti na cestě k císařskému dvoru po návštěvě velkovévody toskanského Ferdinanda Medici a vévody mantovského Vincence Gonzagy, u nichž se nepochybně dotkl jejich budoucí pomoci v protiturecké válce, po případě účasti v protiturecké lize, po zastávce u kardinála Ludvíka Madruzza v Tridentu, kde se předběžně informoval o poměrech u císařského dvora podle posledních zkušeností legátových z Řezna, a po návštěvě arciknížete Ferdinanda v Inšpruku, kde zástupce papežův patrně poznovu probíral otázku generalátu císařské armády v Uhrách.³⁾ Pro přání kurie, aby se jednání Contiových u císařského dvora zúčastnil arcibiskup salcpurský, byla patrně rozhodující dosti vydatná pomoc, jíž přispěl arcibiskup na tažení císařské armády v Uhrách r. 1593—1594. Jinak však nebyl Wolf Dietrich von Raitenau nijak vhodnou osobností k tomuto úkolu; vskutku se také Contimu z navrhované cesty vymluvil.⁴⁾ Zato se nabídl kurii sám na sklon-

¹⁾ Veress, Carrillo, str. 80, pozn. 1.

²⁾ Den nato, 8. září 1594, oznamuje císař svůj nastávající návrat z Řezna do Prahy radám komory české s rozkazem, aby se postarali o opravu špatných cest a silnic, Praha, archiv min. vnitřní K 1/137, opis v Českém zem. archivu.

³⁾ Po rozhovoru s arciknížetem Ferdinandem v Inšpruku poslal L. Conti zvláštní štafetu ke kardinálovi di San Giorgio — G. B. Bernerio z Říma 29. listopadu 1594 — Vídeň StA cod. 290, tom. 8, f. 460.

⁴⁾ Arch. Vat. Arm. 44, sv. 38, f. 345. Srovn. L. F. Mathaus-Voltolini, Die Beteiligung des Papstes Clemens VIII an der Bekämpfung der Türken, Röm. Quart. XV, 1901, str. 318 pozn. 2.

ku řezenského sněmu arcibiskup kolínský, který se ze všech duchovních kurfiřtů těšil v Římě největší důvěře. Se souhlasem papežovým přijel vskutku do Prahy skoro současně s Contim. Také španělský vyslanec Guillén de San Clemente horlivě podporoval v Praze akci papežova legáta.¹⁾

Čtyři dny po odjezdu Contiově došla 12. října do Říma s listy pro vyslance benátského zpráva o pádu Rábu současně se sdělením, že pád této pevnosti zavinil hrabě Ferdinand Hardegg, její velitel.²⁾ U kurie, kde přes pesimistické zprávy o stavu císařské armády se ztrátou této pevnosti nepočítali, nepřisuzovali jí síle tureckých zbraní.³⁾ Papež projevoval opětovně po dobovém způsobu pláčem při bohoslužbě hluboký svůj zármutek.⁴⁾ Zmatek papežův po pádu Rábu byl takový, že pomýšlel prý dokonce chvíli na to, poraditi císaři, aby navázal s Turkem mírové jednání, když stejně válka k ničemu nevede.⁵⁾ Poněvadž nebylo ještě zpráv o císařově odjezdu z Řezna, doufali v Římě, že aspoň po této události splní císař svůj slib a odebere se do Vídně, blíže k bojišti. Za Lottariem Contim, jenž byl již na cestě ku Praze, poslali dodatečně podrobnou zprávu o nedostatečném opevnění Vídně, aby tuto skutečnost svrchované důležitosti přednesl císaři, pokud bylo lze co nejživěji.

* * *

Ihned po zprávě o pádu Rábu svolal také papež zvláštní kongregaci o věcech uherských, která se sešla 16. října. V ní se jednalo o splnění slibů, které nesl Conti od papeže pro císaře. Běželo tu především o vyslání papežova nepota G. F. Aldobrandiniho do Španěl, vyslání zvláštního papežova zástupce do Polska, kde po návratu krále Zikmunda ze Švédska podle kuriálních názorů nastaly lepší podmínky pro jednání v tomto směru

¹⁾ Dík papežův Guillénovi de San Clemente z Říma 10. prosince 1594 cit. Joh. Zöchbauer, Kaiser Rudolf und die Nachfolgefrage bis zum Tode des Erzherzogs Ernst II, 1900, str. 37, pozn. 1.

²⁾ Z Říma C. Specianovi 29. října 1594, Borgh. I 771, f. 173, Barb. lat. 5747, f. 209—214.

³⁾ V listě C. Specianovi z 29. října 1594 diví se kard. di San Giorgio, že hraběti Hardeggovi zůstalo velitelství v Rábu, ač jeho „perfidia“ byla „predetta, preveduta et predicata.“ Císař nesmí svým rádcům ponechávati takovou pravomoc. Ten, kdo „per privata passione“ držel onoho v úřadě „passerà non solo senza castigo, ma anco senza rossore et senza risentimento.“ — Borgh. I 771, f. 173, Barb. lat. 5747, f. 209—214.

⁴⁾ „S. Stà piange et s'afflige tanto di questo male, che lunedì celebrando la messa bagnò 5 fazzoli di lacrime.“ Urb. 1062, cit. také L. von Pastor, Geschichte der Päpste XI, 1927.

⁵⁾ Giov. Bat. Bernerio z Říma 22. října 1594, Vídeň StA., cod. 290, tom. 8, f. 462—463.

(ježto se počítalo se zeslabením posice kancléře Zámojského, hlavního odpůrce dohody s Habsburky a stoupence míru s Tureckem), o vypravení papežova zástupce do Sedmihrad, odkud se byl právě vrátil mimořádný posel papežský Genga, a kde bylo třeba po posledních porážkách císařského vojska v Uhrách podepřít aspoň morálně v boji s Tureckem vévodu, jenž právě v krvi byl udusil odpor protestantských stavů. G. F. Aldobrandini, jenž byl tehdy na visitační cestě v církevním státě, byl povolán zvláštním kurýrem a 19. října se vrátil do Říma. Současně byl povolán velitel papežských galer z Neapole.

Dne 21. října měl sekretář G. B. Bernerio, který po odjezdu Harrachově a za nepřítomnosti L. Madruzza jediný zastupoval u kurie zájmy císařské, u papeže zvláštní audienci, první od odjezdu císařského vyslance. Papež oznámil mu svůj úmysl vyslati G. F. Aldobrandiniho do Španěl a jiné zástupce k ostatním panovníkům křesťanským. Z rozmanitých zpráv víme, že měl tehdy papež na mysli hlavně *Benátky*. Přes dosavadní nezdary a důrazné odmítnutí republiky nezdálo se totiž, že by Kliment VIII. ztrácel naději získati signorii aspoň k tajné podpoře protiturecké války, ne-li ke vstupu do chystané ligy. Nejdříve chtěl však papež znáti mínění velkovévody *toskanského*. Soudilo se tehdy také v Římě, že papež pošle v této věci své zástupce i k ostatním panovníkům italským, jak učinil již na počátku roku. Zároveň však opakoval papež G. B. Berneriovu v audienci, již měl tento zástupce císařův 21. října, stížnost, jež se tehdy častěji podle informací Doriových v Římě ozývala: prý se veřejně ve Vídni káže protestantsky proti papeži a náboženství katolickému, což by nebylo možno bez tichého souhlasu některých rádců císařových. Poslední porážky císařské armády jsou prý také trestem za takové hříchy.¹⁾ V podobném smyslu znělo i breve Klimentovo císaři z 22. října: pád Rábu je zaslouženým trestem za hříchy křesťanů. Souhlasně psal papež 26. října i duchovním hodnostářům katolickým v Uhrách: Janu Kuthassymu, biskupovi v Rábu, Štěpánu Fejérkovymu, biskupovi v Nitře a Františku Forgáčovi, jmenovanému arcibiskupu ostrihomskému.²⁾ V konsistoři 24. října stěžoval si opět papež na neúspěchy v Uhrách a na to, že dříve v Rábu, nyní pak ve Vídni se trpí protestantská kázání.

Odjezd G. F. Aldobrandiniho z Říma, ohlášený již počátkem října, se opět zdržel. Souviselo to s dosavadním vývojem věcí *španělských*, jichž třeba si nyní blíže všimnouti. Kurýr vyslaný z Prahy do Španěl v listopadu 1593, když odjížděl arcikníže Arnošt z císařského dvora do Flander podle přání španělského, nenesl, jak se zdá, do Madridu novou žádost císařovu o pomoc, když zákrok v září 1593 skrze vyslance Khevenhüllera zůstal bez výsledku. U císařského dvora nepochybně čekali tehdy

¹⁾ Giov. Bat. Bernerio z Říma 22. října 1594, Vídeň StA. cod. 290 tom. 8, f. 462—463.

²⁾ Arch. Vat. Arm. 44, sv. 39, f. 316—319.

na výsledek španělské legace papežova zástupce Camilla Borghese. První audienci měl Borghese u Filipa II. teprve počátkem února. Do Říma přišla o ní zpráva počátkem března.¹⁾ Koncem března r. 1594 došly také do Prahy určitější zprávy o průběhu madridských porad Borgheseových. Podle nich se do té doby Filip II. papežovu zástupci o své pomoci nevyjádřil. V polovici března přišla pak do Říma zpráva, že Španělé soustředí své loďstvo do Mesiny. Zpráva byla přijata v Římě radostně, neboť se proslýchalo, že Turci chystají vpád svého loďstva do moře Jaderského. Proto záleželo hlavně *Benátčanům* na tom, aby vskutku Španělé své loďstvo proti Turkům podle slibu vypravili. Počátkem dubna (1594) jednal se španělským vyslancem v Římě, Sessou, o vyslání španělského loďstva proti Turku papežský komoří Msgr. Camillo Capilugi. Sessa ujišťoval jako obvykle, že loďstvo španělské připluje k Mesině, upozorňoval však spolu, že by bylo dobře, aby podnikli také něco Benátčané. Proto působil v této věci Capilugi také na Parutu. Vskutku nařídil 24. března benátský senát svému vyslanci ve Španělsku, aby podněcoval Filipa II. v úmyslu vyslati silné loďstvo k Mesině. Rozhodl se zároveň, aby signorie vyzbrojila dalších třicet galer a měla tak na moři přes 100 galer.²⁾ Teprve počátkem dubna, ještě před odjezdem císařovým do Řezna, oznámil španělský vyslanec Guillén de San Clemente císaři z rozkazu Filipova, že španělský král pro toto léto (1594) dal připravit sto galer, aby na moři čelily moci turecké, čímž by se prý také ulehčilo císařským v Uhrách.³⁾ Ale zpráva ta nezbudila u pražského dvora vůbec nadšení. Projevil se tu opět starý rozpor mezi císařovým a papežovým stanoviskem ve věci španělské pomoci na tureckou válku. Císaři běželo opět především o okamžitou pomoc peněžitou, naproti tomu papeži, odkázanému v obraně proti Portě na loďstvo španělské, vedle vytvoření protiturecké ligy šlo nejvíce o obhajobu Itálie španělským loďstvem proti nenadálému náporu loďstva tureckého. V Praze se obávali, že vysláním silnějšího loďstva do Středozemního moře se chce Filip II. jen vyzouti ze závazku vydatněji peněžitě pomoci císaři na uherské tažení, anebo že námořní zbrojení španělské je namířeno vskutku především proti Jindřichovi Navarrskému,⁴⁾ k němuž císařský dvůr nepřestává sledovati přátelskou politiku, tlumenou navenek jen zřetelem ke Španělsku. Zatím zprávy v Římě i v Praze o Borgheseově legaci zněly různě: listy ze Španěl do Říma z 27. května hlásily, že auditor komory ještě neodjel, a že doufá v dobré pořízení. Odklady definitivního rozhodnutí madridského dvora se vysvětlovaly jen chorobou královou. Filip II. přispěje prý císaři

¹⁾ L. Harrach píše o ní z Říma teprve 12. března 1594, Vídeň StA., cod. 290, tom. 8, f. 618.

²⁾ P. Paruta, La Legazione di Roma II, č. 225, 232.

³⁾ Ferrarský agent Florio z Prahy 5. ledna a 5. dubna 1594.

⁴⁾ Benátský vyslanec Tomaso Contarini z Prahy 12., 19. dubna 1594, Dispacci di Germania 21, str. 88—89.

na válku tureckou 300.000 scudy. Tato cifra opakovala se v Praze i v Římě na jaře i v létě 1594 neustále.¹⁾

Vskutku závisel postup Filipa II. v létě 1594 v této věci na několika faktorech. Prvním byla otázka, zda sultán toho roku vskutku vypraví loďstvo. Anglický vyslanec Barton a nový vyslanec Jindřicha Navarrského, de Brèves, podněcovali k tomu ovšem v Cařihradě sultána neustále. Koncem května zdálo se však přesto u Vysoké Porty nepochybným, že sultán, zaměstnaný válkou v Uhrách, velikého loďstva toho roku nevypraví.²⁾ Druhou složkou bylo nebezpečí anglické. Portugalské pobřeží bylo stále ohrožováno anglickými korsary. V polovině května nařídil Filip II., aby k ochraně pobřeží odplulo ihned do Portugalska 15 galer pod adelantadem kastilským. Všeobecně se soudilo, že veliké loďstvo anglické odplulo k Havaně, aby podniklo útok na západoindické loďstvo španělské.³⁾ Také s osudem této flotily, jejíž příjezd měl zrestaurovati finance španělského dvora (očekávalo se, že přinese králi 7.000.000 zlatých),⁴⁾ byla ovšem těsně spjata i pomoc Filipova císaři. Nejinak tomu bylo, pokud šlo o boje v Nizozemí, kde došlo právě tehdy (1594) ke sporům o další postup mezi novým místodržícím, arciknížetem Arnoštem a španělským velitelem hrabětem de Fuentes. Také pacifikace v Nizozemí byla jednou z podmínek vydatnější pomoci Filipovy proti Turkům. Měl proto na ní tehdy císařský dvůr zájem neobyčejný.

Konečně vymohl Borghese od Filipa II. ne sice peněžní pomoc císaři, ale *vyslání španělského loďstva* k Itálii. Počátkem června hlásil Borghese do Říma, že mu král slíbil vyslati k pobřeží jihoitalskému Giovanni Andrea Dorio, janovského admirála ve službách španělských. Ten skutečně připlul v létě 1594, ale proti očekávání s 35 galerami a 4000 muži do Villafranky na Riviere. Odtud se plavilo španělské loďstvo do Civitavecchie (9. září) a do Neapole. Také Turci vyhověli aspoň částečně tehdejšímu naléhání vyslanců francouzského a anglického v Cařihradě a vypravili koncem léta své loďstvo ku pobřeží italskému. Tu nesli v Římě těžce, že přes sliby z Madridu zůstávalo španělské loďstvo nečinným.⁵⁾ C. Borghese odjel z madridského dvora 13. června jen se slibem, že dá Filip II. císaři vskutku 300.000 scudů.⁶⁾ V Římě nečinili si ilusí o praktické ceně tohoto

¹⁾ G. B. Bernerio z Říma 11. června 1594, Videň StA., cod. 290, tom. 8, f. 470. V polovici července sdělil také papež benátskému vyslanci P. Parutovi, že, jak mu sdělil Camillo Borghese, král Filip španělský mu pomůže částkou 300.000 scudů.

²⁾ Benátský vyslanec Marco Venier z Cařihradu 26. května 1594, Calendar of State Papers, Venetian IX, č. 284.

³⁾ Benátský vyslanec Fr. Vendramin ze Španěl 18. května 1594, Cal. of st. P., Ven. IX, č. 280.

⁴⁾ Týž 6. června 1594, l. c. IX, č. 286.

⁵⁾ Borghese I 771, f. 158, Barb. lat. 5747, f. 191 ad.

⁶⁾ Alfred Morel-Fatio, L'Espagne au XVI et XVII siècle... Heilbronn 1878, str. 192, R. de Hinojosa, Los despachos de la diplomacia pontificia en España, Madrid 1896, 364 a n.

prohlášení. Místokrál neapolský na žádost Filipovu učinil nejnutnější opatření k obraně pobřeží. Jakmile došla zpráva, že turecké loďstvo vyplulo z cařihradského arsenálu, rozeslal místokrál velitele do jednotlivých částí Neapolska, aby zorganizovali obranu.¹⁾ Přes to se podařilo tureckému loďstvu, početnému (kolem 90—95 galer), ale špatně spořádanému, dotknouti se nepřátelsky na několika místech jihoitalského pobřeží. Turci přistáli zejména v Reggio v Kalabrii a město vypálili.²⁾ V těchto končinách se zdrželo loďstvo turecké delší dobu, takže se namnoze soudilo, že čeká na příjezd loďstva anglického, aby se s ním spojilo proti Španělům.

* *

*

Po pádu Rábu se odebral arcikníže Matyáš ze Starých Hradů do Bratislavy, kam zamířil také s českou zemskou hotovostí Petr Vok z Rožmberka. Všechn zájem císařského dvora se soustředil odtud na obranu Komárna, které nyní Sinanovo vojsko oblehlo. Z pomocných sborů očekával arcikníže Matyáš kromě českého vojska o 15.000 pěších a 2500 jezdcích, 4000 pěších arcibiskupa salcpurského pod velením jeho bratra, 4000 pěších arciknížete tyrolského pod velením jeho syna markraběte burgavského, 3000 pěších hraběte Zrinského a 6000 jezdců Tieffenbachových, kteří dosud operovali samostatně v severních Uhrách a nyní se měli s vojskem Matyášovým spojit. U císařského dvora, který se zatím koncem září navrátil do Prahy, netajili se vážností situace. Vídeň i Štyrský Hradec, které nebyly řádně opevněny, byly ohroženy přímo a jediným štěstím podle úsudku mnohých bylo, že Turci nevěděli o této pro ně tak výhodné skutečnosti.³⁾

Jakmile se navrátil císař se svým dvorem koncem září z Řezna přes Plzeň do Prahy a došla ho zpráva o pádu Rábu, žádal 3. října Petra Voka z Rožmberka, aby vytáhl s českou zemskou hotovostí na pomoc arciknížeti Matyáši, neboť trvala prý naděje, že se podaří dobýt Rábu od Turků zpět. Zatím zastihla Petra Voka a zemskou hotovost českou zpráva o neslavném vzdání Hardeggově na levém břehu Dunaje před Vídní. Podle tvrzení Petra Voka, kterého jeho nepřátelé u císařského dvora neustále vinili ze

¹⁾ Nuncius C. Speciano rozsah španělských a benátských vojenských příprav protitureckých v Itálii značně zveličoval, když o nich psal z Řezna 10. května 1594 jesuitovi P. Carrillovi: „Aspettiamo bene presto di sentire qualche bene, et fratanto posso dir a V. P. che in Italia la Maestà fa grossissimo apparato di galere et anche li Venetiani, et si sa che il Turco armi molte galere.“ — Veress, Carrillo, č. 34.

²⁾ Benát. vyslanec Marco Venier hlásí 14. října 1594 z Cařihradu, že z přistání Capudana paši v Kalabrii se obviňují Španělé, kteří vzdálili posádky z přístavů proto, aby mohli čelit anglickému loďstvu na severu. — Calendar of State Papers, Venetian IX, č. 311.

³⁾ Dispacci di Germania sv. 21. Z Říma C. Specianovi 15. října 1594, Borgh. I 771, f. 163, Barb. lat. 5747, f. 198—202.

J. Matoušek: Turecká válka v evropské politice.

stálých průtahů, přiměli ho stavové poukazem na potřebu obrany Moravy a Slezska, na nedostatek peněz i jiných potřeb pro nastávající zimu k tomu, že se 3. října — tedy téhož dne, co vyšel v Praze rozkaz císařův — obrátil proti původnímu záměru po levém břehu Dunaje do Prešpurku, kam přitáhl s českým vojskem 6. října. Ohlásil se tam ihned podle rozkazu císařova u arciknížete Matyáše. Petr Vok si stěžoval opětovně císaři, že nebylo v Prešpurku pro české vojsko nic připraveno. Byla tam veliká drahota a české vojsko trpělo nedostatkem peněz i proviantu. Docházelo také ke sporům mezi důstojníky vojska českého a Matyášovými. Petr Vok, jenž založil i císařské komisaře ve Znojmě částkou 3000 zl., stále urgoval marně peníze v Praze. Teprve 12. října vypraven s nimi z císařského dvora Kryštof Želinský ze Sebusína, od r. 1590 kacířský místokancléř v české kanceláři. Ale když koncem října upustili Turci před nastávající zimou od obléhání Komárna, rozpuštěna 3. listopadu česká zemská hotovost a její vrchní velitel, Petr Vok z Rožmberka, se vrátil 11. listopadu na Třeboň.¹⁾

Neutěšený obraz nám kreslí o tehdejším stavu císařské politiky turecké, i armády v Uhrách, nejen zjevně zaujatý G. B. Doria ve svých depeších státnímu sekretariátu, ale i objektivnější vyslanec benátský T. Contarini: sedláci zvláště v Čechách prý by raději zaměnili nynější své jho, kdy se s nimi „zachází jako s otroky a krmí se jako dobytek“, za jho turecké. Česká jízda, pokud byla vůbec ze země vyslána, vrátila se větším dílem pod záminkou, že král zůstává v zemi. Moravané a Rakušané nechtěli překročit hranici svých zemí. Slezáci nepřispěli omlouvajíc se, že jsou vyčerpáni kontribucemi minulými. Podle benátského zpravodaje nebylo k válce ani dobré vůle, ani peněz. Pěšáci dostávali 4 tolary, jezdci 11 tolarů měsíčně, na vybavení každého pěšího muže zbraněmi a šaty se potřebovalo 20 tolarů, pro každého jezdce 100 tolarů. Podle benátského zpravodaje se počítalo, že zemská hotovost česká, povolená s platem na tři měsíce, bude stát milion tolarů. Při tom však toto nákladné vojsko podle shodného úsudku nebylo vůbec k ničemu. Petr Vok z Rožmberka sám byl velitelem naprosto neschopným. Viděli jsme, jak obtížně se hotovost v zemi sbírala a jaké nesnáze působila její přehlídka ve Znojmě, i jak obtížno bylo ji přimět k tažení do Uher. Peněžní tíseň vedla již za jejího pobytu na Moravě k deserci. Tento stav zhoršil se v Uhrách. Ačkoliv nebezpečí turecké nebylo ještě odvráceno, Sinan paša stál dosud před Komárnem, nepomáhaly ani drastické prostředky, aby české sbory, jakmile poznaly, že není v Uhrách podobného vojska z jiných zemí dědičných,

¹⁾ O tísní nejvyšších úředníků a místodržících českých při výplatě měsíčního platu velitelů zemské hotovosti srovn. Sněmy české VIII. č. 383, ke sporům mezi důstojníky ibid. č. 394, o poměrech v českém vojsku v Prešpurku srovn. zejména list Petra Voka císaři 11. října 1594, Sn. č. VIII. č. 387. O cestě Křištofa Želinského ibid. č. 388, 389. O výpravě české zemské hotovosti srovn. také Mikuláše Dačického z Heslova, Paměti (vyd. Rezkovo) I, str. 183—185. „Práva a nářezání lidu vojenského“, jež tehdy Petr Vok vydal, otištěna v ČČM. 1847, I, 202.

před blížící se zimou houfně neprchaly do Čech zpět. Ale v ostatních oddílech císařské armády nebylo tomu lépe. V jejich čele byli neschopní a nespokojení velitelé, kteří neustále z malicherných důvodů na sebe řevnili, ve vojsku byli špatně placení žoldníci, kteří se rozutíkali, jakmile delší dobu nedostali slíbený plat a vraceli se houfně (i přes Prahu a Čechy) do svých domovů.

Z vojáků mimo říši *Italové* si stěžovali, že se s nimi špatně nakládalo a soudilo se, že nebudou ochotni příštího roku přijít ve větším počtu. Podobně se nečekalo mnoho od *Španělů*, neboť sám vyslanec španělský Guillén de San Clemente zdůrazňoval, že jsou pro vydatnější pomoc vojenskou příliš vzdáleni. Rovněž se po zkušenostech z léta r. 1594 neskládaly veliké naděje do *Valonů*, jichž přijde jen menší počet, takže se již soudilo, že bude třeba užítí opětně především vojska z říše a z Uher. Šířily se spolu těžko kontrolovatelné pověsti o *nepořádcích ve dvorské vojenské radě*. Vojenští radové zneužívali, podle těchto zpráv, „melancholie“ císařovy k osobnímu obohacení, a peníze, které plynuly na válku tureckou, se dostávaly namnoze zcela někam jinam. V říjnu 1594 psal Doria, že v císařském vojsku jsou již jenom papežské peníze. Ani vojáci salcpurští nedostali slíbeného žoldu. Nebylo divu, že se za těchto poměrů uvažovalo opětovně u dvora o budoucím jednání mírovém s Turkem a čekalo se jen na vhodnou chvíli, až Sinanovo vojsko před nastávající zimou se vrátí ze své výpravy. Neočekávaný pád Rábu vzbudil jen na chvíli v říši ochotu k další mimořádné pomoci. Tehdy po návratu z Řezna do Prahy vysláni byli z císařského dvora různí radové do říše, do Norimberka, svobodných měst a k markraběti anspašskému. Ale jakmile se ukázalo, že nebezpečí není tak hrozné, jak se podle prvních zpráv zdálo, nebyli nikde ochotni překročit pomoc, povolenou císaři na říšském sněmu.¹⁾

Za této situace přijel 28. října 1594 do Prahy *Lottario Conti*. Zdržel se tu skoro měsíc, až do 22. listopadu. Jednání s ním byla vedena velmi tajně, takže z nich proniklo k cizím vyslancům jen nepatrně a to ještě leccos zkresleně. Vnější průběh Contiových jednání byl hladký, císař byl ke všemu velmi ochoten. V první audienci šel Rudolf Contiovi několik kroků vstříc, v poslední ho vyprovodil ještě dále, což bylo znamením zvláštní přízně. V upomínku mu daroval překrásný rubín v ceně 2000 scudů. Méně uspokojivý byl výsledek Contiova jednání po stránce věcné. Prvním a hlavním požadavkem papežova zástupce již v době jeho odjezdu z Říma bylo *přimět císaře k cestě do Vídně*. Viděli jsme, jak u kurie dlouho doufali, že se po skončení říšského sněmu císař odebere ihned na turecké bojiště a jak v tom směru působili na císařovy rádce nuncijs C. Speciano i kardinál legát L. Madruzzo. Právě z toho důvodu byl patrně směr zpáteční cesty císařovy z Řezna chován dlouho v tajnosti. Tím větší bylo v Římě zklamání nad zprávou o návratu císařově do Prahy. Současně totiž zdůrazňovaly zprávy

¹⁾ Tom. Contarini z Prahy 18. října 1594, Disp. di Germania sv. 21, str. 65—67.

Doriovy, že nepořádky ve vrchním velení císařské armády i ve dvorské vojenské radě způsobovala hlavně nepřítomnost císařova. Také reorganizaci velení císařského vojska a odstranění neschopného Matyáše mohl provést podle názoru papežského komisaře císař nejlépe, když shlédne vše na vlastní oči. Důrazně setrvání kurie na tomto požadavku Doriově bylo ovšem projevem nepochybné *rozpolcenosti kuriální politiky* k osobnosti Rudolfově, kterou můžeme sledovati i při jiných příležitostech. Poznali jsme, jak nepříznivě referovali o císaři státnímu sekretariátu jak nuncius C. Speciano, tak i kardinál L. Madruzzo. Tento naprosto nerozhodný, podivínský a v náboženských věcech časem nepochopitelně lhostejný císař měl provést reorganizaci svého vojska podle přání kurie za nesnadné situace v říši a v zemích dědičných. Z tohoto rozporu mezi rostoucím poznáním, že císař pro své osobní vlastnosti nebude moci provést požadavky kurie ani ve věcech říšských, ani v Čechách, ani ve válce turecké, a mezi představou, že se musí kuriální politika opřít především o katolického císaře, nemohla se kurie dostati ani mnohem později. Východiskem bylo ovšem stupňované naléhání na rozřešení *otázky nástupnické*, ale stanovisko kurie souviselo také s nevysvětlitelnými změnami v chování císařově, který občas vystupoval jako rozhodný a cílevědomý panovník. Právě doba pobytu Contiova v Praze byla, jak se zdá, takovou epizodou. Císař vskutku projevil ochotu jíti do Vídně co nejdříve, a stejně příznivě přijal i další požadavek papežův, aby byl jmenován v Uhrách vhodný velitel. Zdá se, že císař od počátku viděl ve velitelství Matyášově jen východisko z nouze, kterému se nemohl vyhnouti, když počátkem r. 1594 arcikníže Ferdinand Tyrolský odmítl a Maxmiliánova kandidatura se dotýkala citlivosti polské a křížila tudíž celkovou politiku císařského dvora. Jisto je, že již počátkem r. 1594 vyjednával pražský dvůr samostatně s hrabětem Mansfeldem a během roku se vyskytala v této souvislosti i jiná jména velitelů v Nizozemí.

Kromě těchto požadavků papežových projednával Conti i další organizaci turecké války. Pokud šlo o *pomoc knížat říšských*, bylo se třeba zejména brániti požadavkům, které by mohli, podobně jako v době říšského sněmu rezenského, spojití se žádostí císařovou protestanté, zejména ti, kteří byli sdruženi v rozhodnou skupinu kolem falckrabí rýnského. Proti dosavadnímu nebezpečí zrušení „reservata ecclesiastica“ vystupovaly do popředí požadavky protestantů ve sporu štrasburském. Celkem spokojovala se zatím kurie v říšských věcech požadavkem, aby císař vyslal ke všem knížatům zvláštní posly, kteří by je vyzvali k osobní účasti na protitureckém tažení příštího roku.

Další otázka, projednávaná v Praze Contim, byl císařův *spolek se státy severovýchodní Evropy*, především s *Ruskem* a *Polskem*. Viděli jsme, jak v květnu poznala kurie podněty velkoknížete moskevského a Borise Godunova, jak je přinesl k císařskému dvoru Varkoč. Sjezd křesťanských panovníků v Moskvě, dokonce snad za účasti papežovy, byl ovšem kurii nepřijatelný. Proti tomu žádal papežský komisař, aby se iniciativy ujal císař

a takový sjezd svolal do Říma. Jinak papež (který, jak se zdá, stále ještě nebyl informován o třetí cestě Varkočově do Ruska) neměl námitek zásadních proti účasti nekatolíků v jednání. Předběžně měli se o věci dohovoreti noví císařští vyslanci, které tehdy dvůr pražský na naléhání kurie do Říma chystal, a to: G. Madruzzo a R. Korraduz. Ti měli míti plnou moc, aby jednali o ligu nejenom jménem císařovým, ale i říše samé. Proto jim podle přání Contiova měli dáti příslušné instrukce také kurfiřti a kraje říšské, aby nebylo třeba svolati říšský sněm, kterého se kurie tehdy obávala pro možnost nových požadavků protestantů. Císař slíbil, že vyšle zvláštní své zástupce v této věci do Polska a Moskvy. Kdežto na východě byl tehdy císař (tajná rada) ochoten pokračovati v politice, zahájené poselstvím Varkočovým, cestou Lassotovou i Jana Mariniho, zdrželivěji si vedl, pokud šlo o Španělsko. Namítal zástupcům kurie u svého dvora, že není vůbec zvykem vysílati zvláštní zástupce do Madridu, kam neposlali z císařského dvora zvláštního zástupce ani při smrti Filipovy choti, ani při získání Portugalska. Také osobní přátelé dosavadního vyslance Khevenhüllera pracovali proti tomu z důvodu prestižního. Císař nemohl se proto dlouho rozhodnouti. Přes to však konečně usneseno na naléhání nuncia Speciana přece vyslati do Madridu zástupce zvláštního, nikoli však osobu tak význačnou, jako si přáli v Římě. Byl jím jmenován počátkem r. 1595 Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic, pozdější nejvyšší kancléř český.¹⁾

Výprava proti Turkům příštího roku (1595) jevila se na sklonku jednání Contiových asi takto: počítalo se, že vojska jak ze zemí dědičných, tak i z říše by bylo asi 90.000 pěších a 21.000 jezdců (celkem 60.000 mužů bylo již slíbeno), takže by stačilo i k ofenzivě. Zástupcem vrchního velitele — tedy nikoliv nejvyšším generálem, jímž měl patrně zůstat Matyáš — měl se státi hrabě Karel Mansfeld, zkušený to válečník, ale u vojska neoblíbený pro svou přísnost. Bude dán rozkaz opevniti lépe Vídeň podle rad Jana Medici, který byl tímto úkolem již pověřen. Ve válečné radě arciknížete bude pamatováno místem pro Doriu. Zvláštní zástupce císařský bude vyslán jak do *Benátek*, tak i ke králi *španělskému*.²⁾ V Čechách měl svolati císař sněm a žádati o novou pomoc. Čechy měly vypraviti pro příští rok zemskou hotovost o 25.000 pěších a 2000 jezdcích. Z Italie měl císař dostati 15.000 pěších a 2000 jezdců, od krále španělského 2000 pěších španělských

¹⁾ Ferrarský agent Ricci z Prahy 4. a 21. února 1595: Guillén de San Clemente mu sdělil, že španělský král je velmi nespokojen s císařem, že nedal verbovati v Německu vojsko pro ligu, aby vyhověl Falci, a že nechtěl vyslati do Španěl svého vyslance a požádati ho o pomoc proti Turku. O jmenování Lobkovicově uvádí Ricci 21. února: „Sua Maestà, la quale fa anche questo ufficio per se se medesima, si può dire, *sforzatamente*, per le continue istanze di Sua Beatitudine...“

²⁾ Tom Contarini z Prahy 22. listopadu 1594. — Disp. di Germania sv. 22, str. 132—134.

a 2000 pěších italských.¹⁾ Po pádu Rábu šířily se však pověsti o novém mírovém jednání mezi císařem a Turkem. Přispíval k tomu zachycený dopis paši budínského hraběti F. Hardeggovi, veliteli v Rábu. I v té věci chtěl mít Conti jasno. Vskutku ho císař i jeho rádcové ujišťovali, že není na zprávě nejmenší stopy pravdy a uváděli všechny důvody, vedoucí císaře k válce s Turkem. V té době docházely zprávy o konečné desorganisasi císařského vojska, k níž došlo, když Turek koncem října upustil od obléhání Komárna. Conti pokusil se užítí těchto zpráv k získání Benátek do protiturecké války. V rozhovoru s benátským vyslancem T. Contarinim zdůraznil, že se nyní musí Itálie připravit na válku s Turky, kteří se pravděpodobně obrátí proti Palmanově. Zkušený vyslanec benátský nedal se ovšem zastrašiti podobnými hrozbami: proti Itálii nemohl by Turek postupovati tak jako proti Uhrám a říši. V ní není takové různosti náboženské a takové nedbalosti při vlastní obraně. Ostatně, usuzoval dále benátský vyslanec zcela správně, uzavře-li Turek opět příměří s císařem, obrátí se nutně proti Sedmihradsku.²⁾ Všechno úsilí Contiho u Contarinioho, jenž měl v té věci z Benátek přesnou instrukci, zůstalo marné.

Teprve, když bylo známo v Římě zhruba, jak pořídil v Praze Conti, bylo rozhodnuto vyslati nového zástupce do Španěl. Již v době odjezdu císařského vyslance Harracha bylo rozhodnuto, že se jím má stát sám papežův nepot Giov. Franc. Aldobrandini,³⁾ ale odjezd jeho z Říma stále odkládán, při čemž kurie to odůvodňovala tím, že se čekalo na příjezd galer do Civitavecchie.⁴⁾ Jeho cesta z Říma dala se zvláště okázale. Před odjezdem podal mu sám papež přijímání.⁵⁾ Giov. Franc. Aldobrandini nesl králi Filipovi nádherné dary: posvěcený meč pro krále a zlatou růží infantce Alžbětě.⁶⁾ Na rozdíl od poselství Borgheseova minulého roku zdůrazňovala instrukce pro Giov. Franc. Aldobrandiniho vedle požadavku španělské pomoci císaři a námořní výpravy v moři Středozemském také nutnost vytvoření *protiturecké ligy*. Kromě toho měl nepot oznámiti Filipovi další úmysly papežovy v otázce *francouzské*. Dne 1. prosince ráno odjel Giov. Franc. Aldobrandini po stálých odkladech do Civitavecchie, aby se nalodil

¹⁾ Tomaso Contarini z Prahy 29. listopadu 1594. — Germania dispacci sv. 22, str. 144.

²⁾ Tom. Contarini z Prahy 15. listopadu 1594. — Disp. di Germania sv. 22, str. 114—117.

³⁾ Instrukce pro G. F. Aldobrandiniho ze 27. listopadu 1594 v archivu Aldobrandini v Římě t. 4 n. 52 a v Ambrosianě v Miláně Cod. H 150. Breve Filipovi II. z 19. listopadu 1594 Brevia Arm. 44, sv. 39, č. 365, Hinojosa 384 a n., Horvat 19 n. 34 n., Rocco da Cesinale I 152 a n.

⁴⁾ Kard. di San Giorgio C. Specianovi 5. listopadu 1594, Borgh. I 771, f. 178 a d., Barb. lat. 5747, f. 215—218: „poi di mano in mano si faranno altre speditioni.“

⁵⁾ Aviso z 30. listopadu 1594, Urb. 1062, Diarium P. Aleonis z 1. prosince 1594, Barberini 2815, cit. L. von Pastor, Geschichte der Päpste XI, 208.

⁶⁾ *Jahrbuch des österr. Kaiserhauses XXII*, 161. Brevia oběma z 29. listopadu 1594, Arch. Vat. Arm. 44, sv. 39, č. 393—394.

do Janova, kde mu měl dáti Doria některé ze svých galer k dispozici do Španěl.¹⁾ Ačkoliv se snažil působiti na dvoře španělském, kam přijel na samém sklonku roku, pohrůzkou, že neposkytne-li král pomoc císaři na válku tureckou, že ho zbaví papež příjmů z církevních desátků,²⁾ nepořídil papežův nepot mnoho. Filip II., zmořený tehdy jinak neduhy tělesnými, zůstával ve své politice pevným a neoblomným. Zhoršení španělského postavení v Nizozemí a zprávy o úmyslech kurie absolvovati Jindřicha Navarrského nemohly povzbuzovati krále k příznivému stanovisku žádosti Klimenta VIII. V době nejistoty na západě nemohl se pouštět španělský král do války turecké. Nemohl však také příkře žádost papežovu odmítnouti tím spíše, že nevěřil v možnost získati pro podnik protiturecký *Benátky* a bez jejich účasti byla námořní liga nemyslitelná. Teprve po delší době dostal G. F. Aldobrandini od Filipa II. odpověď. Španělský král slíbil sice císaři pomoc 5500 mužů, spojoval však s tím pro papeže nepříjemnou podmínku, že se musí papež zřeknouti všeho vměšování do spolií arcibiskupství toledského. Pokud šlo o ligu, zůstával Filip při svém takticky výhodném stanovisku: je ochoten vstoupiti do ligy, učiní-li tak i Benátky.

V době vyjednávání Contiova s císařským dvorem přišla do Prahy radostná zpráva, že Turci koncem října upustili od obléhání Komárna. Jako obvykle stáhlo se turecké vojsko před nastávající zimou a Sinan paša nesplnil své pohrůžky, že tentokrát neustoupí před nepřízní roční doby. Z Říma naléhali ovšem na to, aby císař využil této vhodné příležitosti a zahájil důraznou ofensivu. Neznalost válečnictví a zvláštní poměry uherské vysvětlovaly sdostatek tento neuskutečnitelný požadavek. Papežský komisař G. B. Doria jel k arciknížeti Matyášovi do Bratislavy a vyřídil mu, že nepošle-li vojsko naproti Komárnu, papež již nedá na vojsko ani haléře. Štáb se sice rozhodl osvoboditi Komárno, ale Mikuláš Pálffy žádal o 35.000 zl. na výplatu žoldu, pro vojsko u Vídně 45.000 zl. Tuto sumu mu ovšem Doria nemohl opatřiti.³⁾ Vskutku, jakmile po ústupu Sinanova vojska od Komárna přímé nebezpečí turecké pominulo, rozkladný proces v císařské armádě, který, jak jsme viděli, počal již dříve, pokračoval zrychleně. Celé oddíly samovolně se vracely z bojiště a válečná rada mohla jen potvrditi hotovou věc, jestliže pokládala tažení za skončeno a přes úsilí G. B. Dorii nařídila stažení vojska do zimního tábora. Jedna část císařské armády pod velením Tieffenbachovým odešla do horních Uher, jak se tvrdilo proti Turkům a Tatarům, kteří pustošili ony krajiny. Zatím co arcikníže Matyáš dlel s malým počtem vojska v Bratislavě

¹⁾ G. B. Bernerio z Říma 3. prosince 1594, Vídeň cod. 290, tom. 8, f. 434—435. — 5. listopadu ohlašoval Bernerio, že Aldobrandini nebude moci odjeti do Španěl dříve, než koncem měsíce, ibid. f. 446, 12. listopadu však již oznámuje jeho nastávající odjezd.

²⁾ P. Paruta, La Legazione di Roma II, str. 362—363.

³⁾ Srovn. zprávu Tom. Contarinioho z Prahy 15. listopadu 1594. — Disp. di Germania sv. 22, str. 108—111.

a ostatní se rozcházelo, jednalo se dlouho aspoň na oko o zpětné dobytí Rábu, na které naléhali v Praze nuncius C. Speciano i Lottario Conti; jim slibovali císařští rádcí, že se tak učiní a tvrdili, že se k tomu dějí přípravy. Poznali jsme, že v tom smyslu zněl již dříve rozkaz císařův Petru Vokovi z Rožmberka. Pojednou však přišla zpráva o rozchodu celého vojska. Nuncius i L. Conti protestovali a Conti zejména prohlašoval, že již papež nepřispěje penězi jako dosud činil. Všechny tyto protesty byly ovšem marny.¹⁾ Také česká hotovost pod Petrem Vokem z Rožmberka se tehdy, ztenčená deserceci dřívějšími, vrátila neslavně domů.

Papež byl těmito zprávami zdrcen. V pláči se modlil, státní sekretariát vyzýval opět a opět nuncia u dvora císařského, aby zjednal nápravu. Bylo zjevné, že si papež naprosto neuvědomoval, jak právě v této chvíli nastával v turecké válce pro císaře *příznivý obrat* a to výsledkem jeho politiky v Podunají. Tehdy došlo, jak známo, ke spolku sedmihradského vévody Zikmunda Bathoriho s oběma vojvody podunajskými, moldavským a valašským. Došlo k němu pod vlivem činnosti císařského vyslance Jana Mariniho z Dubrovníka, který od léta 1594 tam působil a — je to zvláště charakteristické — za významné účasti diplomacie *anglické*. Viděli jsme, jak Anglie, která všemožně podporovala Turky při snahách o válečný konflikt se Španělskem, naprosto neměla zájmu na tom, aby došlo k válečnému konfliktu Vysoké Porty s císařem. Protiturecká liga za vedení papežova a účasti španělské, která přece jen mohla vyrůst z tohoto konfliktu, byla v alžbětínské Anglii krajně nevíтана. Odtud pokus o mírové prostředkování r. 1593 v Praze i v Cařihradě.¹⁾ Zdá se, že Parkins ještě r. 1594 v době řezenského sněmu pokračoval v říši, kde vyjednával s protestantskými kurfiřty, v této činnosti. Jakmile pak bylo zjevné, po vítězství Sina nově u Porty, že nelze tureckému tažení zabránit, měla Anglie svůj zřetel obrácen k tomu, aby císař v boji nepodleh. Je charakteristické, že v této chvíli, kdy přes veliká slova je kurie takřka bezradná, je to bašta nejhoršího kacířství, z níž vychází pomoc účinná pro někdejšího odchovance Filipa II. Co by bylo nastalo, kdyby tentokráte, jako později v poslední křečovitě politické akci svého života, byl se nešťastný císař spojil s říšskými protestanty, s Anglií a Jindřichem IV., jehož hvězda právě stoupala? Co by znamenala tato evropská konstelace pro monarchii španělskou, kurii a katolickou Evropu vůbec? To jsou otázky, které můžeme klásti, na které však nelze bezpečně historikovi odpovědět. Ale vracíme-li se takto k problému osobnosti císařovy, poznáváme, jak toto zkoumání má význam daleko závažnější pro historika než pouhá studie individuální psychologie. Neboť historicky důležitou skutečnost, že přes občasné náběhy opačné setrval císař, třebaš bez energie a samostatnosti politické, po boku kurie, že byl a zůstal až do svého pádu oporou protireformačního postupu v říši, oporou často problematickou a nejistou, ale přece jen oporou, to vše lze

¹⁾ Srov. výše str. 162 a d.

jistě z části vyložiti podílem jeho rádců, dědictvím španělské výchovy, rodinnou politikou Habsburskou, ale je to především výsledkem jeho duševní podstaty.

Papež, který uspořádal počátkem prosince zvláštní procesí za zdar císařských zbraní, dočkal se na předělu r. 1594/1595 zpráv, které ho mohly naplniti novou důvěrou. Především se podařilo za úspěšné účasti císařova zástupce Jana Mariniho z Dubrovníka sjednati spolek Zikmunda Bathoriho Sedmihradského s „hospodářem“ valašským a moldavským. Byla to těžká rána pro Portu, poněvadž spolek znemožňoval přímé tažení hluboko do Uher jako minulého roku, pokud by nebyla zjednána náprava v Podunají, neboť jinak by nejen zůstaly státy nově nepřátelské nebezpečné v týle postupující turecké armády, ale ztráta Moldavska a Valašska, známých obilnic říše turecké, by ještě více znesnadnila zásobování postupujícího vojska, než tomu bylo roku minulého. Koncem ledna 1595 došlo pak v Praze přičiněním nuncia C. Speciana, španělského jesuity Carrilly, který horlivě v tom směru pracoval ve službách kurie i císaře od podzimu 1593, a španělského vyslance Guilléna de San Clemente k formálnímu spolku mezi císařem a Zikmundem Bathorim. Papež vyslal do Sedmihradska koncem ledna, aby utvrdil jeho novou politickou orientaci, zvláštního nuncia v osobě Alfonse Viscontiho, který dostal také brevía pro „hospodáře“ moldavského a valašského.¹⁾ V Cařihradě po této významné změně politické v Dolním Podunají se rozhodli nejprve znovu si podrobiti Moldavsko a Valašsko. Smrt sultána Murada III. 16. ledna 1595 odsunula však také tuto výpravu až hluboko do léta.

Jestliže papež zůstával i nadále nedůvěřivým k dalšímu úspěšnému vedení turecké války pod vedením císařovým, plynulo to jen z části ze skutečnosti, že si v Římě plně neuvědomovali významu těchto změn a jejich příznivého účinku na další vedení války. Neméně působilo zajisté utvrzující se přesvědčení, že císař pro své osobní vlastnosti není naprosto schopen vésti společný boj proti Portě.

Tažení r. 1594 jasně ukázalo však zároveň vojevůdcovskou *nezpůsobilost arciknížete Matyáše*. Papežský komisař G. B. Doria ve svých zprávách z bojiště neustále ji dovozoval. Rakouští stavové předložili tehdy císaři memorandum proti Matyášovi a žádali, aby v čelo vojska císař postavil schopného velitele.²⁾ Papež vzkazoval totéž císaři opět

¹⁾ Byl za Řehoře XIV. nunciem u dvora císařského, pak u Filipa II. Životopisná data J. Schweizer, Nuntiaturberichte aus Deutschland 1589—1592, 1919, str. XVI. a d. Brevia pro vévody moldavského a valašského dat. 15. ledna 1595. Brevia Arm. 44, sv. 49, p. 14, 15, 29. Instrukci pro Viscontiho otiskl Veress, Mon. Vat. Hung. II 3, 50 n. O odkladu odjezdu jeho P. Paruta, La Legazione di Roma III, 11, 19, 33, Ciampi, I 115 n., Pierling, La Russie et le Saint-Siège II 340. Srovn. L. von Pastor, Geschichte der Päpste XI, 1927, str. 209.

²⁾ Borgh. III 84 d., str. 94: „E più che necessario proveder d'un generale, perchè l'arciduca Mathia non è atto a gusto in nessuna maniera.“ Šifrovaná depeše Doria z 10. listopadu 1594.

toyně.¹⁾ Císař, tedy tajná rada, se obrátil ve věci na předsedu dvorské vojenské rady, Davida Ungnada a zároveň pokračoval ve vyjednávání se svým bratrem, arciknížetem Arnoštem, který spravoval, jak jsme poznali, od počátku r. 1594 Flandry.²⁾ Arnošt navrhl za velitele Karla Mansfelda. Pro kurii bylo to ovšem jen řešení nouzové. Papež nepřestával zdůrazňovati, že pro úspěšné vedení turecké války je třeba císařovy osobní účasti, ale tu si našli císařovi rádci novou výmluvu. Ačkoliv císař slíbil Contimu, že se co nejdříve odebere na turecké bojiště, hned po odjezdu mimořádného zástupce papežova jali se tajní radové nunciiovi prohlašovat, že tak císař nemůže učiniti, poněvadž je třeba jeho přítomnosti pro nastávající sněm český, který se sešel koncem roku.

Zprávy, které dostávala kurie během r. 1594 od řádného nuncia C. Speciana, kardinála legáta Ludvíka Madruzza, apoštolského komisaře G. B. Doria i od Lotaria Contiho přesvědčily papeže po těchto posledních zkušenostech, že dosavadní způsob papežovy pomoci na válku není dosti účinný. Nedůvěra k císařskému dvoru vedla kurii k návratu k původnímu plánu, který, jak jsme viděli, zastával za jednání o pomoc na počátku r. 1594 zejména kardinál di San Giorgio, aby totiž bylo vypraveno do Uher zvláštní pomocné vojsko papežovo. Již G. B. Doria ve svých zprávách z tureckého bojiště od léta 1594 poukazyval častěji na to, že by se peněz, které papež věnoval na válku v Uhrách, mnohem lépe užilo, kdyby se naverbovali zvláštní žoldnéři papežští, kteří by se poslali na bojiště pod velením zvláštního generála papežského, za něhož navrhoval apoštolský komisař hraběte Karla z Mansfeldu. Proti těmto podnětům Doriovým chovali se v Římě zprvu zamítavě a poznali jsme příležitostně některé důvody, které proti nim uváděli. Teprve naprostá nečinnost císařova po návratu Lotaria Contiho z Prahy spojená však s novým vysláním Rud. Korraduze ke státům italským³⁾ rozhodla přes četné námitky v tomto směru. Ještě za pobytu G. F. Aldobrandiniho na dvoře španělském, v únoru 1595, rozhodl se papež postavit v čelo svého samostatného vojska pomocného tohoto nepota. Kurie neupouští od svého původního úmyslu organisovati protitureckou ligu na široké základně a vskutku, až do míru r. 1605, nepřestávaly pokusy tímto směrem. Rozdíl proti počátku je v jejím poměru k císaři. Je otázka, jak by se byly vyvinuly poměry, kdyby nebyl počátkem r. 1595 náhle zemřel arcikníže Arnošt. Kurie i Filip II. pozbyli tak nejvhodnějšího kandidáta nástupnictví v říši. Císař, který se nedovedl v rozhodující chvíli odpoutati plně od Španěl a sblížití odhodlaně s Jindřichem IV., nemohl na druhé straně nikdy vzbuditi důvěru ani u Španěl, ani u kurie. Mezi

¹⁾ Urb. lat. 866 p. 188.

²⁾ Srovn. K. H o r v a t, Vojne ekspedicije Klementa VIII u Ugarska i Hrvatska, 1910, str. 55—56.

³⁾ Tuto souvislost zdůrazňuje právem L. F. Mathaus-Voltolini, Die Beteiligung des Papstes Clemens VIII an der Bekämpfung der Türken ... Röm. Quart. XV, 1901, str. 410 podle Borgh. III 67c. fol. 1.

dvojí koncepcí, kterou dávala turecká válka, spolkem s papežem a Španěly k odhodlané válce protiturecké na straně jedné, sblížením s Francií a Anglií k mírovému jednání s Portou na straně druhé, zůstala císařská politika trčeti bezradně. Byl to další moment ve vývoji, který císařskou politiku z faktoru evropské diplomatické hry měl degradovati na pouhého činitele setrvačnosti. Tato skutečnost pronikala ovšem do přesvědčení rozhodujících kruhů jenom pomalu. Odtud neustálé úsilí kurie připoutati císaře, který uniká proteovskými, aby na čas opět vzbuzoval naděje. Právě předčasný odchod arciknížete Arnošta oddálil konečné vyjasnění.

* * *

První tři léta turecké války, roku 1592 fakticky rozpoutané, o rok později formálně vyhlášené, jsou tedy, jak jsme se pokusili podrobněji dovodit, rozhodující nejen pro další vnější politiku císařovu na východě a pro jeho vztahy k Vysoké Portě. Střídavé štěstí této války, vlekoucí se ještě po léta s únavnou jednotvárností, méně nás poutá než důsledky, jimiž se projevila změněná situace na vojenské hranici chorvátské a uherské v postavení císařově v evropské politice vůbec. Dříve než se obecně soudívá, uvědomil si nový papež Kliment VIII., jehož pontifikát svým počátkem spadá časově skoro v jedno s válečným konfliktem na východě a jehož smrt nedlouho jen předešla kompromisní jeho zakončení, skutečnost, která je na dlouho a stále mocnější položkou kuriální politiky a evropské situace vůbec: krátce poté, co Filip II. ztratil s koráby své velké armády v nehostinných vodách severu i pověst nezlomné opory církve, kdy fanatismus zbloudilého mnicha otvírá ve Francii netušeně brzy cestu k trůnu nej-křesťanštějšímu kacířskému králi navarrskému, v říši pod ranami nového konfliktu válečného a vzrostlých s ním požadavků politických s panovníka, jenž rodem, výchovou, svým postavením v evropské rodině vladařské i počátky své vlády zdál se předurčen pro tradiční oporu katolické politiky ve věcech církevních i v úsilí světském v říši i v Evropě, padá vznesený háv císařského majestátu a před očima evropské diplomacie se zvolna objevuje jeho křehká lidskost s hrozivými příznaky duševního rozvratu.

Zmítán bezmocně ctižádostí vyrovnati se svému strýci, s jehož zemí zůstal po celý život kulturně spjat i v kacířském prostředí zaalpském, kam španělská vzdělanost s novým ideálem životním, protireformací, proniká teprve ojedinele, nenávidí Rudolf II. ve Filipovi a katolické monarchii namnoze jen sama sebe. Opět a opět náběhy stále křečovitějšími v šerosvitu dobové pověřivosti i záhadných svých zálib soukromých, v uměleckém prostředí řemeslné dokonalosti a úpadkového eklekticismu, obrací se císař marně ku protestantismu v říši i v Čechách, jenž mu přes to zůstal do smrti bytostně cizí. Fanatické prostředí Španělska Filipa II.,

s nímž srostl v letech jinošských, tomuto duchu, plnému uměleckých zálib, vtisklo nesmazatelné a k stáří čím dále patrnější stopy fetišistické pověrčivosti, stupňované nemálo rostoucí slabostí ducha i těla, podlamovaného stále patrněji přemírou hrubé smyslnosti. Strach o život, vysvětlitelný dobovou vlnou politických atentátů, stupňuje se časem k nesnesitelnosti, kdy za branou života na tohoto milovníka uměleckého jasu leckdy renaissančního příděchu a snad i vnímavého posluchače zmateného úsilí dobového o rozumové proniknutí záhad světa a života, číhá nelítostný ďábel v přízračné tělesnosti středověké víry lidové.

Taková byla cesta Rudolfova od konvenční zbožnosti každodenního návštěvníka bohoslužeb, jak nám kreslí císaře zpravodajové ještě počátkem let devadesátých, k mukám zpovědi a přijímání, v nichž se bezradně tetelí nešťastný panovník o deset let později, pronásledován stupňovaným vědomím viny, vědomím člověka zatraceného, propadlého předem ďáblu a peklu a opětovně přesto se vzchopující ku projevům zdánlivé energie sebevědomého vladaře světského doby renaissanční. Naplněn představou absolutního monarchy, jenž není spoután stavovskými privilegii, ani mocenskými zásahy církevního universalismu, naráží císař na tvrdou skutečnost zcela opačnou: protestantismus v říši i v Čechách pozvedá s nábožensko-církevními postuláty nerozlučně i požadavky stavovské, katolictví se mu staví do cesty dvojí podobou, již stejně nenáviděl. Katolictví je mu především španělská monarchie, kde Filip II. v melancholickém podvečeru své vlády sice s resignací Habsburka předčasně zestárlého a chorobou zkrúšeného, ale spolu v pýše naturalisovaného Španěla do- snívá sen Karla V. slavné paměti o světové monarchii španělské, kde země dědičné, třeba císařskou korunou ozdobené, se jevily toliko výspou na březích pohanské záplavy turecké a dynastickou baštou, vysunutou za Alpy do chaosu protestantské vzpoury. Katolictví je po druhé Rudolfovi obnovou universálních aspirací papežského stolce, který třeba v praxi obezřetně, v theorii leckdy důsledně spěje za vzkříšením ideálů vrcholného papežství středověkého. Jestliže s těmito tužbami doby Innocence III. nebo Bonifáce VIII. nutně se střetl i Filip II., jehož země podle známého obrazu Tizianova ve zbrani přispěchala na pomoc a k záchraně bezbranné církvi a papežství, tím méně se mohl smířiti s podobnými požadavky vladař, jehož katolictví trvalo namnoze jen rodovou setrvačností a hrubou pověrčivostí.

Mezi porážkou velké armády a konečným uznáním Jindřicha Navarrského papežským stolcem je doba nad jiné bohatá vývojovými možnostmi pro další osudy evropské politiky. Mezi východem a západem, i s omezenými finančními, vojenskými a diplomatickými možnostmi říše a zemí dědičných byl by nepochybně císař jiného založení podstatně spolupůsobil ať tím či oním směrem. Nelze popírat, po tom, co jsme v podrobnostech vyložili, že nebylo leckdy v této době u císařského dvora nedostatek vhodných plánů a úmyslů. Nepochybná snaha císařova sblížit

nového papeže s Jindřichem IV. byla z nich nejvýznamnější. Všechny tyto plány zůstaly však jen pouhými náběhy. Konečným výsledkem celé politiky císařského dvora je právě jen rostoucí poznání, že Rudolf II. sám se vyřazuje ze souhry evropských mocností.

V pozdním létě r. 1591, necelý rok před tím, co začíná naše souvislé vypravování, navštívil Prahu patnáctiletý šlechtic moravský Ladislav Velen ze Žerotína a ve školáckém slohovém cvičení latinském, jež představuje namnoze pro tuto dobu jeho „deník“, vypsál i své setkání s císařským průvodem, když se ubíral z chrámu sv. Víta do paláce: „24. srpna šli jsme opět na hrad a tam viděli císaře Rudolfa II., jak ozdoben řádem zlatého rouna se vrací z chrámu. Před císařským veličenstvem šli radové, vyslanci mnohých knížat a měst, sekretář krále francouzského, hrabě Trautson, syn pána staršího, císaři v patách šel apoštolský legát, patriarcha jerusalemský, příbuzný kardinála Caetana, poselství benátské a komisař knížete florentského, pan Rumpf, jeden z tajných radů, který nesl žádosti, sebrané císařem... „Císařské veličenstvo prokazuje laskavost všem, zejména potřebným, slyší každého i nejchudšího, když vychází z chrámu, což činí každodenně.“ Tento konvenční obraz diktovaný dobovou fraseologií, ale i skutečnou vzpomínkou, trval ještě o císaři do jisté míry v této době i v představách osob politicky zasvěcených. O deset let později v Římě, ve Španělsku po Německu a všude, kam zasahovala síť evropské diplomacie a poštovního zpravodajství, šíří se zprávy o šílenci na císařském trůně — autorita hlavy říše je definitivně ztracena. Složitě souvislosti, které přivodily tuto změnu, a v nichž osobnost císařova je toliko jednou, třeba důležitou složkou, bude lze ovšem stěží kdy rekonstruovati v přítčinné plnosti. Úkolem této práce bylo toliko ukázati, jak neobyčejně spleťité jsou vlivy a souvislosti, které třeba míti na paměti při výkladu císařské politiky posledního desetiletí šestnáctého století v rámci diplomatických dějin evropských a jak důležitou položkou i pro západoevropskou politiku císařského dvora byl nový válečný konflikt na východě.

REJSTRÍK JMEN OSOBNÍCH A MÍSTNÍCH.

Neuvádí se heslo Turecko (Turci, Osmani), ježto se vyskytuje skoro na každé stránce knihy. Pro ně, podobně jako pro podrobnější rozdělení hesla Rudolf II., odkazují na zevrubný obsah, jenž následuje. Jména národů a obyvatelů třeba hledati vždy pod hesly příslušných zemí, tedy na příklad hesla Francouzi, Angličané, Benátčané pod Francie, Anglie, Benátky. Pro způsob psaní jmen osobních, v němž doba tolik kolísala, rozhodující byl tvar, kterého užito v textu práce. Ke tvarům odchylným přihlédnuto odkazy jen výjimečně. Do rejstříku nebyl pojat úvod (str. III—VII), z poznámek pod čarou pak jen jména, vztahující se přímo k událostem, o nichž se v textu píše, nikoliv tedy autorů historických spisů nebo i soudobých zpravodajů. Odkazy k poznámkám vyznačeny číslicemi ležatými. Při sestavování rejstříku stejně jako při korekturách v obětavém přátelství mně pomáhal cand. prof. Leodegar Wenzel, jemuž tu upřímně děkuji.

A

- Abbas*, šach perský 19, 222
Adrie, viz Jaderské moře
Adelantado Kastilský 272
Afrika severní 3, 12
Achille monsignor 5
Akkerman, viz Bělehrad Černomořský
Alajbeg aga, turecký zástupce v Benátkách 141
Albanie 173, 174, 257, 261
degli Albizzi Eleonora, manželka Cosima I. Medici 201
Aldobrandini Giovanni Francesco, nepot Klimenta VIII. 201, 269, 270, 278, 279, 282
Aldobrandini Hippolito, kardinál, viz Kliment VIII. papež
Aldobrandini Pietro, kardinál, nepot Klimenta VIII. 70, 71, 171, 203, 207, 212, 213, 227, 235
d' Alessandri Vinzenzo, benátský posel do Persie r. 1570 19
Alessandria, město v Piemontu 64
Alexandr VI., papež 15
Alexandrie, město v Egyptě 1
Alfons, biskup gmundenský 212
Alfons I. d'Este, vévoda ferrarský 134
Alfons II. d'Este, vévoda ferrarský 134, 135, 136, 137, 199, 241
Almeria, španělské město 3
Alpy 284
Altenburg, viz Hradý Staré
Alžběta, královna anglická 13, 15, 31, 48, 85, 161, 163, 173, 225
Alžběta, infantka španělská, viz Isabella
Alžír 3, 7
Amalteo Attilio, nuncius do Sedmihrad r. 1592: 155
Amerika 2
Amurat, sultán, viz Murad III.
Ancel Guillaume, francouzský resident u císařského dvora 45, 49, 132, 162, 285
Ancel R., badatel belgický 86
Ancona, město v Italii 83, 112
Angelita Lodovico, maestro di camera Klimenta VIII. od r. 1599, 70
Anger, město 106
Anglie 4, 7, 11, 15, 30, 31, 33, 50, 80, 84, 85, 123, 125, 126, 145, 146, 161, 162, 163, 181, 224, 272, 273, 280, 283

z Anhaltu, viz Kristián

Anna, arcikněžna rakouská, dcera arciknížete Karla Štyrského, od r. 1592 manželka Zikmunda III., krále polského 157, 221, 222

Anspach, Anšpach, markrabě anspašský, viz Bedřich Jiří, markrabě braniborský

Antoniano Silvio, maestro di camera Klimenta VIII., od r. 1599 kardinál 70

Antverpy, město 55

Apeninský poloostrov, viz Itálie

Aquaviva Claudio, generál jezuitský 210

Aquileja, patriarchát 108, 109, 111

Arábie 31

d'Arco Antonio, císařský vyslanec do Savojska a Janova r. 1592: 138

d'Arco Prospero, císařský vyslanec v Římě na počátku vlády Maxmiliána II. 57, 63

Arménie 19

Arnošt, arcikníže rakouský, syn císaře Maxmiliána II., bratr Rudolfa II. († 1595) 41, 42, 87, 90, 95, 96, 98, 99, 101, 102, 105, 111, 112, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 129, 132, 133, 139, 140, 142, 147, 148, 149, 152, 153, 157, 160, 161, 163, 164, 174, 179, 180, 181, 183, 190, 213, 218, 219, 221, 232, 233, 270, 272, 282, 283

Arnošt, arcibiskup kolínský, kurfiřt, syn bavorského vévody Albrechta V. 212, 263, 269

Arnošt, arcibiskup trevirský 263

Aron, vévoda moldavský (1592—1595) 155, 162, 230, 280, 281

Artoglibeg, turecký velitel v Chorvátsku r. 1594: 260

Asie 19, 20, 24

Asie Malá 1

Augšpurk, město 54, 55

Augšpurk, biskup, viz von Gemmingen Jan Oto

Augustiniáni v Praze 47

z *Auerspergu Ondřej*, císařský velitel v Karlovci r. 1593—1594: 90, 112

d'Austria Juan, viz Juan d'Austria

Avignon 208

Azerbejdžan 19

B

Baffo, rod benátský 24

Baghdád, město 19

Balkán 15, 84

Bamberk, biskup viz von Thuengen Neithard

Banát 102

Barbařské v severní Africe 12

Barbarigo Antonio, benátský vyslanec v Cařihradě 16

Barbarigo Daniele, benátský vyslanec v Cařihradě 1562—1564: 3, 25

Barbaro Marc Antonio, senátor benátský, komisař pro stavbu pevnosti ve Friaulsku (benátský vyslanec v Cařihradě) 16, 119, 142

Barcelona, město 82, 86

Baronio Cesare, kardinál 69, 75

Bartolomějská noc 10

Barton Eduard, anglický vyslanec v Cařihradě, 155, 161, 162, 168, 169, 225, 272

Barvitijs Jan Dr., dvorský rada, sekretář listů latinských císaře Rudolfa II., 43, 51, 52, 54, 85, 213

Basilej, biskup, viz Blarer Jakub Kryštof

Basilej, koncil basilejský 108

della Bastia hrabě, savojský vyslanec na říšském sněmu v Řezně 239, 240

Bathori Štěpán (Bátory), král polský 17, 47, 91, 121, 157, 228, 229

Bathori Zikmund, vévoda sedmihradský 155, 181, 191, 209, 210, 214, 225, 227, 229, 230, 234, 255, 257, 268, 280, 281

Bavorsko 43, 44, 96, 105, 217, 235

Bavorsko, vévoda, viz Vilém, vévoda bavorský

de Bazan Alvaro, plavec španělský 12

Beccaria Dr., císařský komisař v Itálii 242

Bedřich Jiří, markrabě braniborský, kníže anspašský 275

Bedřich IV., kurfiřt falcký 245, 251, 262

Bedřich Vilém, vévoda saský 239

Bedžin, smlouva z r. 1589: 225

Belgie 190; viz také Nizozemí

Benátky (signorie, republika benátská, Benátčané) 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 30, 31, 32, 50, 53, 56, 59, 60, 66, 67, 69, 73,

75, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 90, 95, 97, 99, 105, 106, 107, 108, 109, 112, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 153, 154, 165, 170, 172, 173, 174, 175, 178, 181, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 201, 207, 208, 209, 214, 217, 220, 221, 223, 228, 241, 242, 258, 259, 264, 266, 267, 270, 271, 277, 278, 279, 285

Berchtesgaden, spor mezi vévodou bavorským a arcibiskupem salcpurským 43, 163, 235

Berka z Dubé, viz z Dubé

Bernardo Lorenzo, vyslanec benátský v Cařihradě 1588, 1592: 14, 16

Bernerio Giovanni Battista, císařský sekretář v Římě 56, 60, 81, 140, 209, 226, 228, 232, 258, 266, 270

Besançon, arcibiskupství 62

Bezza Pietro, kardinál, protektor španělský 61

Bělák (Villach), město v Korutanech 147

Bělehrad Černomořský (Akkerman, Cetatea Alba), pevnost na pobřeží Černého moře 231

Bělehrad Sedmihradský (Alba Julia, Gyulafehérvár, Karlsburg) 155

Bělehrad Srbský 99, 168, 169, 180

Bělehrad Stoliční (Alba regale, Stuhlweissenburg) 180, 205

Bialogrod, viz Dialogrod

Bihat (Widitsch), císařská pevnost na řece Uně 90, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 100, 104, 147, 155, 260

Bisignano, město italské u Cosenzy 64

Blaver Jakub Kryštof, biskup basilejský 212

Boisdauphin, vyslanec Jindřicha IV. k Rudolfu II. r. 1600: 38

Bologna, město 77, 107

Bonelli, papežský legát do Španěl r. 1571, 92

Bongiovanni Tivante Dr., císařův zástupce u kurie 92

Bonifác VIII., papež 284

Borghese Camillo, papežův legát ve Španělsku 1593—1594: 127, 171, 172, 173, 174, 178, 181, 191, 193, 271, 272

J. Matoušek: Turecká válka v evropské politice.

Borghese Paolo, kardinál, státní sekretář za Pavla V. 76

Boris Godunov viz Godunov

Borromeo Karel svatý 46

Bosna, paša bosenský, viz Hasan

Botti Matyáš, vyslanec toskanský v Praze, 199

Brahe Tycho, hvězdář dánský 43

Bratislava (Prešpurk), město 99, 149, 220, 253, 254, 256, 257, 273, 274, 279

Brest, pevnost císařská v Chorvátsku 97, 98, 147

de Brèves, viz Savari, François de Brno, město 250

Brusel, město 55, 179

Budin 87, 160, 244, 245, 278

Buchara 19

z *Buchheimu* viz Puchomíř Adam

Bulhaři 174

Burgavský markrabě, viz Karel, markrabě Burgavský

Busbecq Auger Ghislain, císařský diplomat, humanistický učenec 21, 22, 50, 75

C

Caetano Antonio, kardinál 171, 196

Caetano Camillo, nuncius u dvora císařského 1591—1592, u dvora španělského 1593—1600 47, 60, 69, 76, 94, 139, 140, 146, 153, 169, 235, 285

Caffa, viz Kaffa

Cáchy 212

Calcagnini Guido, hrabě, ferrarský vyslanec v Praze 135

Cambrai, arcibiskupství 62

Capilugi Camillo, monsignor, papežský komoří 271

Capranica Paolo, monsignor, kandidát poselství ke dvoru císařskému r. 1593, 232

Capudan paša 273

Cavetto Tulio, vyslanec mantovský v Římě 183

Carrillo Alfonso, španělský jezuita, kuriální agent v Sedmihradsku 155, 186, 191, 209, 210, 211, 214, 225, 227, 228, 230, 234, 255, 268, 281

Cařihrad 19, 20, 27, 34, 50, 53, 67, 74, 75, 76, 77, 79, 83, 86, 87, 98, 100, 125, 141, 144, 147, 148, 152, 156, 159,

160, 161, 162, 166, 168, 176, 193, 195, 205, 221, 222, 223, 224, 227, 272, 273, 280, 281

Castelli Bartoloměj, úředník dvorské komory 138

di Castiglione Gonzaga, vyslanec císařský v Římě 53, 60

Cateau-Cambrésis, mír v C. 6, 12, 13, 66

Cesare d'Este, pretendent nástupnictví ferrarského 134, 136

Cesi Bartoloměj, papežský pokladník 196

Cesi Pietro Donato, kardinál 69

Cicala paša, bratr tureckého generála loďstva (capitano del mare) 205

Cicogna Pasquale, dože benátský 118
121, 194, 237

Cinilio (Cinzio) Passeri (Aldobrandini), viz San Giorgio, kardinál

Cipriano di Lucca, dominikán, přímluvčí Uskoků v Římě 153

císař, viz Karel V., Maxmilián I., Maxmilián II., Rudolf II.

Civitavecchia, přístav ve státě církevním 172, 272, 278

de San Clemente Guillén, španělský vyslanec u císařského dvora 49, 135, 163, 186, 212, 213, 217, 239, 259, 261, 262, 269, 271, 275, 281

Commendone Gian Francesco, legát do říše r. 1566: 176

Condé, rod francouzský 155

Concini Giovanni Battista, vyslanec toskánský v Praze 49, 103, 115, 132, 239

Contarini Paolo, benátský vyslanec v Cařihradě 4, 27, 33

Contarini Tomaso, benátský vyslanec u císařského dvora 1593—1595: 37, 38, 42, 44, 192, 193, 195, 214, 215, 220, 274, 278

Contarini Zachariáš, benátský senátor 142

Conti Appio, důstojník ve Flandrech, bratr Lottaria Contiho 267

Conti Lottario, duca di Poli, legát k císařskému dvoru r. 1594: 266, 267, 268, 269, 275, 276, 277, 278, 280, 282

Conti Pietro, velitel trestné výpravy benátské proti Uskokům r. 1592: 111, 114

Conti Torqnato, otec Lottaria Contiho, vévody z Poli 266

Coperchi Paolo, maestro di camera Klimenta VIII.: 241

Coriolano, biskup ausunský, ustanoven 1593 nunciem do Flander 184

Cornaro, benátský vyslanec na říšském sněmu ve Vormsu 1521: 106

Cosimo I. Medici, velkovévoda toskánský, 199, 201

Costa Lelio Dr., zástupce janovský u císařského dvora 49

Constantinopoli, viz Cařihrad

Crotta (Grotta) Carlo, sekretář kardinála L. Madruzzo 64, 176, 211, 212, 266

Cypr, ostrov 2, 13

Č

Častín, ves u Holiče na Moravě 253

Čedomil Petar (Cedolini, Cedulini), biskup jihoslovanský, propagátor protiturecké politiky 156, 181, 221, 227, 228

Čechy (čeští stavové, sněmy, pomoc na válku tureckou a podobně) 75, 97, 99, 105, 146, 148, 151, 179, 180, 205, 206, 214, 215, 216, 218, 245, 246, 250, 254, 255, 256, 264, 267, 274, 275, 276, 277, 283

Čechy, země vedlejší 246, 249

Černého moře oblast 1, 2, 4, 82, 84, 121, 227, 229

D

Dalmácie 5, 114, 121

Damašek, město 32

San Daniele, hrad u Aquileje 108

Dánsko 97, 146, 223, 228

Dánský král, viz Kristián IV.

Daum, hrabě, obediční posel Rudolfa II. u Sixta V. r. 1586: 42, 52, 56, 57, 153

Dee John, Dr., anglický alchymista a astrolog 44, 47

Devítikostelí (Neuenkirchen), město v Dolních Rakousích 260

Dialogrod (Bialogrod), město 168

von Dienheim Eberhard, biskup špyrský 212

z Dietrichštejna Adam, tajný rada císaře Rudolfa II. († 1590) 40, 41, 148

z Dietrichštejna František, kardinál 75, 77

Dolfin Giovanni, benátský vyslanec u císařského dvora 44, 49, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 132, 137

Donato Leonardo, senátor benátský 142

von Donau Abraham, velitel jízdy v Uhrách 206

Donin, Marc Antonio, benátský vyslanec v Cařihradě 16

Doria Giovanni Andrea, janovský admirál ve službách španělských 272

Doria Giovanni Battista, papežský komisař k císařskému dvoru a k vojsku v Uhrách r. 1594: 233, 234, 235, 236, 238, 255, 257, 258, 259, 261, 264, 265, 266, 267, 270, 274, 275, 276, 277, 279, 281, 282

Doria, palác v Římě 55

Dornberg z Dorneggu Vít (Dörnberg), císařský vyslanec v Benátkách a v Římě 52, 55, 56, 57, 60, 64, 67, 70, 74, 77, 78, 80, 81, 85, 91, 93, 112, 153

Dráva, řeka 147

Drnholec (Dürrenholz), vesnice u Mikulova na Moravě 256

z Dubé Berka Václav, dvorský maršálek v Čechách, nejvyšší polní maršálek zemské hotovosti r. 1594: 247, 252

z Dubé Berka Zbyněk, arcibiskup pražský 43, 62, 234, 247, 252

z Dubé Berka Zdeněk, zástupce císařův u arciknížete Ferdinanda Tyrolského r. 1593: 183, 184, 185, 206

Dubrovník, republika 7, 8, 18, 32, 83, 125, 126, 152, 162, 280

Dunaj, řeka 173, 185, 188, 230, 236, 238, 252, 253, 254, 256, 258, 263, 273, 274

Duodo, benátský komisař pro stavbu pevnosti ve Friaulsku 119

Duroboľje, turopolská planina na císařsko-tureckém pomezí, viz Turopole

Džerba (Džibáda, Džerbé), ostrov v jižní části zálivu Gábeského 3

Džem, princ, bratr sultánův 16

Džidda (Zidem), přístav Mekky 3

E

z Eberbachu Mikuláš Jindřich, zástupce kurfiřta falckého v Řezně r. 1594: 251

von Eck Kryštof, svobodný pán, vojenský rada, vyslanec Matyášův k arciknížeti Ferdinandu Tyrolskému r. 1593: 183

Egejské moře 2, 174, 191, 217

z Eggenbergu Ruprecht, velitel vojska arciknížete Maxmiliána r. 1594: 161, 260

Egypt 1, 31

Eichstadt, koadjutor, viz von Gemmingen Jan Konrád

Eimer Vilém hrabě, tajný rada arciknížete Ferdinanda Tyrolského 213

Embet (?), město na moři Kaspičském 168

Enze, řeka 147

Erdödy Tomáš, bán chorvátský 161

Erizzo Antonio, benátský vyslanec v Cařihradě 5

von Erlau Wolfgang, velitel jízdy v Uhrách 206

d'Este Alfonso, vévoda ferrarský, viz Alfons d'Este

d'Este Cesare viz Cesare d'Este

Esternocher, sekretář arciknížete Arnošta 120

Eustachie Laura, milenka Alfonse I. d'Este 134

Evropa 1, 11, 20, 21, 66, 73

Evropa severovýchodní 276

Evropa východní 217

Evropa západní 82, 121

Evžen IV., papež 108

F

Falc, kurfiřt, viz Bedřich kurfiřt falcký, viz Ludvík Filip

Farnese Odoardo, kardinál 69

Farnese Ottavio, děd Ranuccia Farnese 242

Farnese Ranuccio viz Ranuccio I. Farnese

Farnese, rodina 266

Fedor Ivanovič, velký kníže, car moskevský 216, 221, 222, 223, 224, 226, 227, 228, 230

Fejérvövy Štěpán, biskup v Nitře 270

Ferat (Ferad) paša, viz Ferhad paša

Ferdinand I., císař 11, 38, 96, 107, 108, 151

Ferdinand, arcikníže Tyrolský († 1595) 58, 63, 65, 83, 96, 100, 102, 131, 148, 149, 183, 184, 185, 205, 212, 213, 220, 233, 235, 237, 238, 242, 254, 255, 263, 268, 273, 276

Ferdinand, arcikníže Štyrský, syn arciknížete Karla 83, 101, 119, 157, 163, 164, 212, 237

Ferdinand Medici, velkovévoda Toskánský 88, 115, 136, 137, 187, 188, 198, 199, 200, 201, 211, 220, 236, 237, 239, 240, 268, 270

- Ferdinand*, syn Viléma Bavorského 212
Ferhad (Ferat, Ferrad), paša, velký vezír 34, 125, 126
Ferrara 59, 77, 86, 134, 135, 136, 138, 176, 178, 189, 241
Ferrara, vévoda, viz Alfons I. d'Este, Alfons II. d'Este
Ferrari Giovanni Stefano, španělský vyjednávač s Tureckem r. 1592: 125
Ferreri Giovanni Stefano, nuncius u dvora císařského 1604—1607: 47
Filip II., král španělský 6, 9, 12, 13, 18, 19, 36, 45, 46, 48, 63, 66, 75, 78, 114, 123, 124, 125, 126, 127, 139, 142, 143, 145, 146, 163, 164, 170, 171, 172, 173, 174, 179, 191, 193, 202, 213, 217, 218, 222, 223, 224, 228, 229, 242, 258, 264, 271, 272, 273, 277, 278, 279, 280, 282, 283, 284.
Filip Ludvík Bavorský 245
Filip Neri 64
Flandry 55, 173, 180, 181, 183, 184, 224, 232, 233, 238, 267, 270, 282
Florencie 59, 82, 86, 199, 200, 236, 238, 239, 240, 243, 259, 263, 285
Florencie, viz též Toskana
Florio Valentino, zástupce ferrarský v Praze 49, 195, 205, 241
Foglieta U., janovský státník a publicista 21
Forgách František, arcibiskup ostrihomský 270
Foscarini Jakub, benátský senátor, komisař pro stavbu pevnosti ve Friaulsku 119, 142
Francie 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 30, 31, 33, 50, 55, 56, 58, 59, 68, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 86, 91, 95, 121, 123, 125, 126, 128, 143, 144, 145, 146, 155, 162, 170, 171, 173, 223, 224, 264, 283
Frangipani Ottavio Mirto, nuncius v Kolíně nad Rýnem 1587—1596, ve Flandrech 1596—1606: 184, 232
Frankfurt nad Mohanem 80, 147
František I., král francouzský 13, 16, 17, 106
František, vévoda Sasko-Lauenburský 179, 205, 206, 254
František Maria I., vévoda urbinsky 188
Frascati, vila papežova 70, 71, 129
Freymann z Mühlfeldu Jan Volf, tajný rada 44, 220
Friaulsko, stavba benátské pevnosti a císařsko-benátské spory 77, 83, 104, 106, 107, 108, 113, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 132, 133, 140, 141, 142, 154, 166, 170, 172, 174, 175, 190, 193, 194, 195, 197, 198, 200, 207, 220
Fuggerové, bankéřský dům v Augšpurku 75, 77, 243
Fueter Eduard, švýcarský dějepisc 23, 24
de Fuentes hrabě, španělský velitel v Nizozemí 272
Fuocari Giorgio 265
z Fürstenbergu Theodor, biskup padernbornský 212
z Fürstenbergu Vojtěch, hrabě, vyslaný císařem za arciknížetem Arnoštem r. 1593: 180, 213

G

- Gaetano, Gajetanus* viz Caetano
Garcia de Toledo, plavec španělský 12
Gattermayer Egidius, vojenský výplatčí dvorské komory 96, 97
Gdansk, město 4, 84, 121
Geizkofler Zachariáš von Geilenbach, v poselství Ferdinanda Tyrolského r. 1594 do Prahy 185
z Gelspachu viz Rezek
von Gemmingen Jan Oto, biskup augšpurský 212
von Gemingen Jan Konrád, koadjutor eichstadtský 212
Genga Fabio, mimořádný posel papežův do Sedmíhrad 270
Gesualdo Alfonso, kardinál, viceprotektor zemí dědičných 62, 65, 94, 95
Geszthy Ferencz (Gesti Francesco), vyslanec sedmíhradský k císaři 210
z Giecku hrabata 104
Gindely Antonín 50, 75
di San Giorgio (Cinthio Passeri-Aldobrandini), kardinál, nepot Klimenta VIII., 44, 71, 133, 140, 153, 170, 171, 176, 182, 187, 201, 207, 208, 209, 212, 213, 214, 227, 232, 233, 235, 236, 258, 282
Giulia, vila u Říma 68
Gmundenský biskup, viz Alfons
Goard, vyslanec francouzský v Římě, vypuzený Sixtem V. 68

- Godunov Boris*, všemocný rádce cara Fedora Ivanoviče 222, 223, 226, 276
Goletta, pevnost v Tunisu 12, 32
Gonzaga Aenea, vyslanec mantovský v Praze 49, 179, 180, 184
Gonzaga di Castiglione, císařský vyslanec v Římě od r. 1605: 57
Gonzaga, kardinál 94
Gonzaga Vincenc I., vévoda mantovský, viz Vincenc I. vévoda mantovský
 Gorice 77, 106, 107, 113, 118, 132, 146, 194, 195
Gotové 117
Gradiška 106, 107, 118, 195
Grado, město 107
Granada ve Španělsku 7
Grimano Martino, benátský senátor, pozdější dože 142
Grotta Carlo viz Crotta Carlo
Gruzinsko, Gruzinci 19, 167, 228
Guidi Giulio, sekretář toskanského vyslance u císařského dvora 200
Guidoboni Guidobono, resident mantovský u císařského dvora 66, 67, 178, 180, 183, 184
Guillén de San Clemente, viz Clemente
Guise, rod francouzský 155
Guise, vévoda, možný dědic Alfonse II. d'Este 137
Guzman Martin, provinciál augustiniánů, zpovědník Rudolfa II., 46, 47

H

- Habsburkové* 6, 9, 16, 17, 118, 182, 199, 221, 270
Hammer Josef, dějepisc německo-rakouský 29
Hamzé Mirza, šach perský 19
Harborne, anglický vyslanec v Cařihradě 161
Hardegg Ferdinand, hrabě, velitel pevnosti Rábu r. 1594: 204, 205, 253, 257, 259, 269, 273, 278
Harrer Václav, berní písař český 215
Harrach Leonard starší, člen tajné rady, její president 1590—1591: 40, 41, 42
Harrach Leonard mladší, císařský vyslanec v Římě 1593—1594: 55, 57, 60, 67, 77, 137, 153, 165, 166, 168, 169, 174, 175, 176, 179, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 194, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 207, 208, 209, 211, 212, 213, 224, 226, 228, 232, 234, 235, 236, 240, 242, 243, 258, 259, 260, 261, 263, 264, 265, 266, 270, 278.
Hasan, paša bosenský 34, 90, 97, 98, 105, 133, 141, 147, 160, 161, 196, 260
Hasan paša, renegát z Piacenzy 126
Hatván, pevnost v Uhrách 244, 253, 257
Havana, ostrov 272
Heilbronn, město 82
Henkel Jakub, císařský agent mezi kozáky r. 1594: 231
Hodonín, město 253, 255
Hofmann z Grýnpichlu a Střechova Ferdinand, president dvorské komory 96, 97, 103, 136, 216
z Hohenlohe Filip, hrabě 206
Holič, ves na Moravě 255
z Hornsteinu zu Grüningen Jan Kryštof, tajný rada císaře Rudolfa II. 44, 148, 213, 220
von Hoyos Ludvík hrabě, dvorský rada císaře Rudolfa II. 44
z Hradce Adam, nejvyšší kancléř, pak nejvyšší purkrabí království českého 214, 245, 246, 247, 248, 249, 252
Hradec Štyrský, město 73, 79, 99, 101, 102, 105, 120, 129, 132, 139, 143, 147, 152, 227, 259, 260, 273
Hradec Štyrský, nuncius, viz Porzia Girolamo
Hrady Staré (Altenburg), město v Uhrách, 254, 255, 256, 263, 273
Hranice vojenská v Uhrách a Chorvátsku 19, 24, 99, 102, 215
Hunové 117, 133

Ch

- Cheb* (Chebský kraj) 216, 246, 249
Chieppio Anibal, sekretář vévody mantovského 183
Chlopický Stanislav, samozvaný zástupce kozáků r. 1594: 229, 230, 231
Chorásán, území v Persii 19
Chorvátsko 19, 30, 34, 93, 97, 99, 102, 104, 122, 133, 147, 151, 160, 161, 173, 178, 185, 204, 205, 260, 283
Chotek z Chotkova Zikmund, podplukovník české hotovosti r. 1594: 20
z Chyš Pětipeský Václav, rytmistr nad jízdou v českém vojsku r. 1594: 252
Chytraeus David, publicista německý 21

I

Iasi, město v Moldavsku 231
de Idiaquez Juan, rádce Filipa II., 127
Indie 1, 3, 20, 84
Indický oceán 19
Inn, řeka 173, 188
Innocenc III., papež 284
Innocenc VIII., papež 15, 16, 52
Innocenc IX., papež 93, 155, 234
Inšpruk, město 55, 183, 184, 185, 217, 233, 235, 238, 268
Isabella (Klára), dcera Filipa II. 45, 77, 104, 218, 222, 223, 278
Istrie 106, 107, 165
Itálie (italští panovníci, italské státy, italská léna a podobně) 4, 12, 13, 15, 45, 54, 58, 59, 60, 73, 78, 79, 83, 84, 86, 88, 92, 96, 104, 105, 117, 121, 124, 125, 128, 130, 133, 141, 142, 143, 146, 154, 174, 178, 182, 183, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 196, 198, 199, 201, 202, 205, 220, 237, 242, 243, 254, 271, 272, 275, 277, 278, 282
Ivan IV. Hrozný, car moskevský 17, 129, 222

J

Jaderské moře 7, 8, 32, 34, 84, 97, 106, 109, 110, 118, 119, 121, 122, 141, 196, 271
Jäger (Jágr, Erlau), město v Uhrách 205
Jan Jiří, kurfiřt saský 213
Jan Kryštof, biskup basilejský 263
Jan VII. Kuthassy, biskup rábský 244, 270
Janov 1, 6, 13, 55, 59, 82, 134, 138, 187, 188, 199, 241, 279
Jemen v Arabii 31
Jerín Ondřej, biskup vratislavský, vrchní hejtman slezský 100, 245, 250
Jindřich II., král francouzský 13
Jindřich III., z Valois, král francouzský, před tím král polský 14, 47, 50, 70, 81, 82, 161
Jindřich IV. (Navarrský), král francouzský 14, 31, 33, 68, 74, 75, 82, 84, 121, 126, 132, 154, 161, 162, 166, 167, 168, 169, 171, 173, 222, 262, 271, 272, 279, 280, 282, 284, 285
Jindřich VIII., král anglický 16
Johanité 7, 202

Juan d' Austria, levoboček Karla V., vítěz u Lepanta 13, 31
Jülich, spor jülišsko-klevský, viz Kleve

K

Kaffa (Caffa), město na Krymu 2
Kahyra, město v Egyptě 3
Kalabrie, krajina v Itálii 173, 273
Kalkstein Zikmund, velitel jízdy v Uhrách, 206
Kamenec Podolský, město 231
Kaniža, cis. pevnost v Uhrách 147
Karamzin Nikolaj Michajlovič, dějepisec ruský 222, 223
Karel V., císař 3, 9, 12, 16, 17, 23, 49, 75, 106, 107, 198, 202, 284
Karel II., arcikníže Štyrský († 1590) 19, 42, 83, 99, 111, 129, 157, 220, 221
Karel, markrabě burgavský, syn Ferdinanda Tyrolského a Filipiny Welseřové 102, 147, 148, 212, 238, 242, 254, 255, 261, 273
Karel Lotvinský, kardinál 136, 212, 263
Karel VIII., král francouzský 16
Karel IX., král francouzský 10
Karel Emanuel I., vévoda savojský 188, 239, 242
Karlopag, místo při zálivu Kvarnerském 97, 105, 111, 112
Karlovac (Karlstadt) město a pevnost v Chorvátsku 90, 99, 112, 161, 165
Karpaty 221
Kaspické moře 167
Katov, ves u Holiče 253, 255
Kazimír Jan, falckrabí rýnský († 1592) 104, 131
Kelley Eduard, anglický alchymista 47
Khevenhüller František Kryštof hrabě, autor „Annales Ferdinandei“ 104
Khevenhüller Jan Kryštof hrabě, císařský vyslanec ve Španělsku 41, 77, 79, 89, 104, 125, 127, 142, 143, 144, 145, 146, 159, 163, 170, 172, 224, 270, 277
Kladský kraj 246
Kleve, otázka Jülich-Kleve 44, 179, 212, 213
Kliment VII., papež 16, 17
Kliment VIII. (Hippolito Aldobrandini), papež 38, 63, 66, 67, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 92, 93, 94, 95, 103, 107,

111, 114, 115, 117, 118, 119, 121, 122, 123, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 146, 152, 153, 154, 155, 158, 159, 165, 166, 167, 169, 170, 171, 173, 174, 175, 176, 181, 182, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 201, 202, 203, 204, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 217, 218, 222, 223, 224, 226, 227, 228, 229, 232, 233, 235, 243, 249, 258, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 269, 270, 272, 277, 279, 280, 281, 282, 283, 285.
Kluž (Klausenburg, Kolozsvár), město v Sedmihradsku 155
Kobenzl Jan († 1594), císařský vyslanec k papeži a do Itálie na podzim r. 1592, 60, 120, 123, 128, 129, 130, 131, 132, 138, 143, 152, 153, 159, 195, 244
Kolín nad Rýnem, město 55, 79, 80, 81, 144
Kolín, arcibiskup a kurfiřt, viz Arnošt
Kolonin (Colonin) *Jiří*, velitel jízdy v Uhrách 206
Kolovrat Jáchym Novohradský, prezident komory české 216
Komárno, pevnost v Uhrách 87, 99, 204, 205, 206, 245, 252, 253, 254, 273, 274, 278, 279
Komulovič Alexandr, papežův zástupce na evropském východě 181, 210, 217, 227, 228, 229, 230, 231, 234
Korfu, ostrov 4
Kovraduz Rudolf Dr., dvorský rada, mimořádný vyslanec císařský v Římě r. 1593: 57, 67, 153, 165, 178, 182, 195, 200, 220, 226, 261, 277
Korutany 42, 77, 98, 104, 146, 194, 244
Kosseir (Cosseir), přístavní město v Horním Egyptě na Rudém moři 3
Košice, město 99, 152
Kozáci 155, 156, 181, 189, 191, 217, 226, 229, 230, 231, 244
Krakov, město 229
Kraňsko 99, 129, 194
Krasnotaw, město 231
Kreckwitz Bedřich, císařský vyslanec v Cařihradě 33, 34, 77, 92, 98, 100, 144, 147, 159, 160, 165, 168, 169, 180, 242

Kremona, město 55
Kreta, ostrov 2, 5, 32, 33
Kristián I. z Anhaltu 206
Kristián I., kurfiřt saský († 1592) 131
Kristián IV., král dánský 216, 224, 227, 229
Krym, Tataři 221
Kulpa, řeka 97, 98, 117, 163
Kurz ze Senftenavy Engelhardt, plukovník, bratr místokancléře Jakuba Kurze 205, 206
Kurz ze Senftenavy Jakub, říšský místokancléř 40, 42, 43, 44, 48, 49, 52, 53, 54, 56, 57, 81, 96, 101, 103, 113, 114, 115, 118, 119, 124, 127, 137, 143, 153, 158, 163, 177, 178, 179, 194, 210, 211, 213, 218, 219, 220, 221, 226, 227, 230, 240
Kuthassy (Kuthasius), viz Jan VII.
Kuthassy, biskup rábský
Kvarnerský záliv 7, 105, 109, 121, 131, 141

L

von Landrau Jeroným, hrabě, císařský velitel v Uhrách 102, 206
de Lancosme, viz Savari de Lancosme
Langobardi 117, 133
Lasota Erich von Steblau, viz von Steblau
Laterán 67
Lauenburský vévoda, viz František vévoda Lauenburský
Lausanne, biskupství 61, 178
Lenkovič, kapitán v Senji 204
Lenzoni Francesco, toskanský resident u císařského dvora 200, 239
Lepanto, vítězství u L. r. 1571: 2, 9, 13, 23, 30, 31
Lesina viz Čedomil Petar, biskup v Lesině
Lev X., papež 16
Lev XI., papež 52, 75
Levanta 84
Libochovické panství 217
Liedl Kryštof Jakub, vyslanec arciknížete Ferdinanda Tyrolského do Prahy v únoru r. 1594: 185
z Lichtenštejna Karel 256
Linec, město 268
Lisabon, město 3
Litva 222, 223, 228
Livonsko 222, 223

Livorno, město 86
z Lobkovic Adam Havel Popel, rytmistr české jízdy 34, 252
z Lobkovic Jiří Popel, nejvyšší sudí, pak nejvyšší komorník a hofmistr království Českého 75, 148, 159, 179, 216, 217, 218, 234, 250, 252
z Lobkovic Zdeněk Vojtěch Popel, zvláštní vyslanec v Madridě r. 1595, později nejvyšší kancléř český 163, 277
Lodron hrabě, velitel pěchoty v Uhrách, viz von Landrau
Lohelius Jan, arcibiskup pražský 43
Loketský kraj 246, 249
Londýn, město 162
Lotrinsko 155
Lotrinský Karel, kardinál, viz Karel
Louka (Bruck) u Znojma, klášter 253
Lublaň, město 98, 108, 129, 195
Lucca, město 188, 240
de' Ludovisi Daniele, benátský vyslanec v Cařihradě 16
Ludvík, král český a uherský 150
z Lukavce Lukavecký Jan nejstarší, rytmistr nad jízdou českou r. 1594: 252
Luzice Horní a Dolní 146, 206, 250
Ludvík Filip, falckrabí 251
Lvov, město 231
Lyon, město 82

M

Macedonie 174
Machiavelli Nicolò, státník florentský 122
Madrid, město 9, 10, 36, 50, 53, 59, 66, 67, 75, 77, 82, 86, 125, 128, 138, 139, 142, 143, 164, 169, 171, 172, 173, 190, 194, 224, 258, 270, 271, 272, 277
Madruzzo (Madruzz, Madruzzi, Madrucci, Madrutsch) *Gaudenzio*, synovec kardinála Madruzzo 265, 277 |
Madruzzo Jan Kryštof, císařský vyslanec v Římě 56, 57, 60, 63, 68, 77, 78, 79, 81, 86
Madruzzo Lodovico, kardinál protektor říše 37, 62, 63, 64, 65, 68, 75, 79, 81, 92, 93, 94, 95, 146, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 196, 200, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 231, 232, 235, 236, 244, 247, 248, 249,

252, 255, 259, 261, 262, 263, 267, 268, 270, 275, 276, 282.

Maggio (Magius) V., španělský jezuita, zpovědník Rudolfa II. 46
Magnesie v Malé Asii 25
von Maienburg Jan, velitel pěchoty v Uhrách 206
de Maisse, francouzský vyslanec v Benátkách 1589: 121
Malaga, španělské město 3
Malaspina Germanico, nuncius ve Štyrském Hradci (1580—1584), u císařského dvora (1584—1586), v Neapoli (1591—1592), v Polsku (1592—1597) 36, 41, 44, 56, 94, 157, 158, 159, 174, 224, 225
Malaspina Pietro-Francesco, zvláštní vyslanec parmský u císařského dvora r. 1594: 242
Malfetti, císařský agent v Itálii 138
Malgara, město 32
Malta, ostrov 7, 32, 174, 202
Maltézský řád 202
Malvasia Innocenzo, mimořádný nuncius ve Flandrech r. 1594—1596: 232
Mandragora, vila 70
Mansfeld Karel, hrabě, velitel v Nizozemí a císařský generál v Uhrách 276, 277, 282
Mantova 55, 56, 66, 67, 86, 108, 130, 134, 137, 138, 176, 178, 187, 240
Mantova, vévoda, viz Vincenc I. Gonzaga
Marano, přístavní město u Grada 107, 108, 118
Marciano Monte, půjčka papežská, 196, 197
Marie, manželka Maxmiliána II., matka Rudolfa II. 124, 125, 145, 260
de Marigliano Juan, španělský vyjednaváč o příměří s Tureckem 18, 125, 126, 152
Marini Jan z Dubrovníka, císařský agent v západním Černomoří 277, 280, 281
Marka, krajina v Itálii 220
Maroko 3, 7
Martin Sv., město a pevnost v Uhrách 245
Martin z Cordovy, plavec španělský 12
z Martinic Jiří Bořita, nejvyšší sudí království Českého 246, 247

Massa, palác na piazza Navona v Římě 68
Matyáš, arcikníže 102, 149, 150, 151, 152, 183, 184, 185, 192, 205, 206, 207, 212, 214, 215, 220, 221, 235, 236, 238, 243, 244, 245, 246, 250, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 263, 264, 265, 273, 274, 276, 277, 279, 281
Matyáš Korvín, král uherský 16
Maurvé 3, 10, 12, 202
Maxmilián I., císař 106, 109
Maxmilián II., císař 11, 12, 32, 39, 41, 42, 63, 96, 128, 129, 145, 199, 252
Maxmilián, arcikníže, nápadník koruny polské 41, 58, 59, 83, 157, 177, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 195, 212, 218, 219, 221, 225, 226, 231, 259, 260, 264, 276
Maxmilián Bavorský, syn Viléma Bavorského, pozdější vévoda 212, 263
Medek Martin, arcibiskup pražský 43, 94
Medici Antonio, převor v Pise 237, 238
Medici Cosimo, velkovévoda toskanský, viz Cosimo I. Medici
Medici Ferdinand, velkovévoda toskanský, viz Ferdinand Medici
Medici Giovanni, bratr Ferdinanda Medici, obedienční posel toskanský do Říma 1590: 67, 188, 201, 237, 238, 239, 240, 277
Mekha, město v Arabii 3
Mendoza, kardinál, hlava španělských kardinálů 93
de Mendoza Inico, španělský vyslanec v Benátkách 194
Mergentheim, město ve Württembersku 181, 183
Mesina, město 191, 264, 271
Město Nové Vídeňské 129, 260
von Mespelbrunn Julius Echter, biskup würzburgský 44, 212
Mešed, město v Persii 19
Metelus Cecilius, „korespondent“ císařský z Kolína nad Rýnem 80, 81
Mety, biskupství 61
Michalovice, místo v Polsku 231
Michelozzi Giovanni Battista, bankéř florentský 239
Mikulov, město na Moravě 256
Milánsko 6, 45, 55, 56, 59, 86

Millino Pietro, nuncius ve Španělsku (1591—1592), 127, 138, 139, 169
Milvio ponte u Říma 68
Minio Marco, benátský vyslanec v Cařihradě 1526: 8
Minucci Minuccio (Minutius, Minuzzi), sekretář papežský 47, 63, 95, 104, 113, 117, 130, 181, 234, 235
z Mirandoly, hrabě 237
z Mitrovic Kryštof Vratislav, císařský komisař ve Znojmě 1594 252
Mnichov 43, 163, 234, 235
Modena, léno císařské 78, 134, 135, 136, 137, 241
Mohač, porážka krále Ludvíka 150
Mohamed (Mehemet) paša 28, 32
Mohuč 211
Moldavsko (Multansko) 155, 174, 181, 231
Moldavsko, vévoda viz Aron
Montalto Alessandro, kardinál, prasynovec Sixta V. 69, 243, 263, 265
del Monte Giovanni Battista, benátský odborník ve stavbě pevností 118
Montecuccoli Alwise hrabě, mimořádný vyslanec ferrarský u císařského dvora 1592—1593: 135, 136, 137
Morava (stavové, sněmy, hotovost zemská a podobně) 100, 146, 151, 180, 206 215, 231, 244, 245, 250, 253, 254, 255, 256, 267, 274
Morea, poloostrov 174
Moro Giovanni, benátský vyslanec v Cařihradě 25, 28
Morosini Giovanni Francesco, benátský vyslanec v Cařihradě 14, 28, 29, 33
Morosini, kardinál 197, 198
Moskva 17, 129, 130, 156, 157, 158, 167, 168, 179, 191, 193, 221, 222, 223, 224, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 276, 277
Moskva, velký kníže, viz Ivan IV. Hrozný, Fedor Ivanovič
Most nad Litavou (Bruck an der Leitha), město 256, 265
z Mühlfeldu Freymann Jan Josef viz Freymann z Mühlfeldu
Mukačevo, město 244
Multansko viz Moldavsko
Murad III., sultán turecký 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 126, 160, 161, 162, 192, 195, 196, 222, 223, 226, 272, 281

N

Nadasdi František, hrabě, císařský velitel v Uhrách 102, 103, 128, 148, 149 259

Namur, město 55

Nassuf paša, trpaslík na dvoře Murada III. 27

Navarrský Jindřich viz Jindřich IV.

Navona piazza v Římě 68

Neapolsko 4, 8, 12, 59, 82, 85, 113, 121, 126, 270, 272, 273

Německo viz říše

Neri, viz Filip z Neri

z Nešova Volf Nešovka, rytmistr nad jízdou českou r. 1594: 252

Nil, řeka 3

Nichapur, krajina v Persii 19

Nikopole, porážka Zikmunda Uherského 150

Nitra, město 205, 256

Nitra, biskup, viz Fejerkövy Štěpán

Nizozemí 7, 13, 56, 58, 82, 84, 123, 143, 144, 145, 146, 170, 171, 179, 219, 272, 276, 279

Nola, město u Neapole 64

Nona, město v Dalmácii 181

Nona, biskup viz Čedomil Petar

Norimberk, město 55, 104, 211, 251, 275

Novagero Bernardo, benátský vyslanec v Cařihradě 2

Novohrad (Nógrád), pevnost v Uhrách 205, 206, 207

Nusser, sekretář Jana Khevenhüllera císařského vyslance ve Španělsku 77

O

Olivares Enrique de Guzman, španělský vyslanec v Římě (do léta r. 1590) 67

Ondřej Rakouský, kardinál, syn Ferdinanda Tyrolského a Filipiny Welse-rové 65, 212, 263

Orán, město na pobřeží severní Afriky 3

Orano, monsignor, auditor roty 212, 263

Orembej, tlumočník Juana Mariglianiho 125

Orsini Fabio, bratr Valeria Orsini 188, 189

Orsini Valerio, monsignor, apoštolský protonotář 187, 188

Orsini Virginio, velitel toskanské výpravy na uherské bojiště r. 1594: 263, 256

Orsiniové, rod 183

d'Ossat Arnauld, kardinál, francouzský zástupce v Římě 70

d'Ossat Baltazar, velitel jízdy v Uhrách 206

Ostrov Malý Žitný 253

Ostřihom (Gran), město v Uhrách 73, 187, 205, 206, 231, 244, 253, 255, 257, 258

Ostřihom, arcibiskup, viz Forgách František

Otočac, pevnost císařská v Chorvátsku 97

P

Padova, město 165

Paderborn, biskup, viz z Fürstenbergu Theodor

Palermo, město 161

Pálffy (Palffy) Mikuláš von Erdöd, císařský velitel v Uhrách 205, 259, 279

Palmanova, benátská pevnost ve Friaulsku 195, 278

Palota, pevnost v Uhrách 180

Paravicini Ottavio, kardinál 64, 65, 75 127

Parkins Christopher, anglický vyslanec v říši a u císařského dvora r. 1593: 163, 280

Parma 130, 137, 187, 242, 266

Parma, kníže, viz Ranuccio I. Farnese

Paruta Paolo, státník a dějepisec benátský, vyslanec benátský v Římě r. 1592—1595: 4, 6, 21, 22, 118, 122, 123, 140, 141, 142, 152, 165, 166, 167, 171, 174, 175, 178, 190, 192, 193, 197, 198, 199, 208, 213, 214, 221, 237, 242, 264, 269, 271, 272

Paříž 9

Pasov, biskup, viz Urban von Trennbach

Passeri Cinthio, viz di San Giorgio, kardinál

Pastor L. von, dějepisec papežů 16, 17

Pavel III., papež 198

Pavel IV., papež 36, 66

Pavel V., papež 53, 73, 171, 208, viz též Borghese Camillo

Pavlovský Stanislav, biskup olomoucký, císařský zástupce v Polsku 157, 224, 225

Penerelli Baltazar, úředník dvorské komory 138

„*dei Penitenzieri*“, palác v Římě, sídlo císařského vyslanectví 68

Pera, křesťanská čtvrť v Cařihradě 2

Persie 19, 20, 24, 32, 33, 34, 88, 124, 130, 139, 144, 166, 167, 168, 176, 222, 223, 224, 228

Persie, šach, viz Abbas

sv. Petra chrám v Římě 207

Petreus Václav, rada bavorského vévody Viléma a preceptor jeho synů 43

Fetvinja, turecká pevnost na řece Uně 91, 97, 98, 260

Pettau, město ve Štyrsku 147

Pezzen (Petz) Bartoloměj Dr., císařský vyslanec v Cařihradě, vojenský rada 33, 34, 74, 99, 100, 101, 105, 147, 148, 186, 217, 235, 238

Picchena Curtio, sekretář velkovévody toskanského 200

Pinturicchio, malíř 68

Pisany, francouzský vyslanec v Římě za Sixta V. 67

Pistorius, Jan Dr., katolický konvertita 47

Pius V., papež 9, 10, 17, 62, 134, 154, 198

Plzeň, město 54, 55, 79, 181, 214, 273

Podumají 121, 227, 231, 280, 281

z Poli Lottario Conti, viz Conti Lottario

Polsko 4, 14, 17, 20, 32, 50, 58, 75, 79, 84, 92, 130, 152, 154, 156, 157, 158, 159, 174, 179, 181, 183, 185, 191, 193, 218, 221, 222, 223, 224, 225, 227, 228, 229, 230, 231, 234, 260, 267, 269, 276, 277

Pomponazzo, monsignor, mantovský vyslanec v Benátkách 138

Popel z Lobkovic viz z Lobkovic

Porcia viz Porzia

Pors Lodovico, senátor milánský 107

„*Porta del Popolo*“ v Římě 68

Portugalsko 3, 18, 19, 20, 272, 277

Portugalsko, král, viz Šebestián

Porýní 80, 124

Porzia Bartholomeo, nuncius u dvora císařského (1578) 111

Porzia Girolamo, nuncius ve Štyrském Hradci 1592—1606: 113, 115, 117, 120, 132, 133, 232, 263

Possevino Antonio, jezuita, propagátor politiky protiturecké 157, 181, 228

Possevino Giovanni Battista, zástupce císařův u kurie r. 1599: 62

Pozzuoli, lázně v Neapolsku 209, 232, 243, 258, 265

Praha 33, 34, 43, 54, 55, 56, 64, 71, 72, 74, 75, 79, 86, 90, 93, 94, 97, 99, 100, 101, 105, 118, 119, 125, 128, 129, 131, 133, 135, 139, 142, 147, 148, 152, 158, 161, 162, 168, 169, 170, 172, 175, 177, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 189, 190, 191, 192, 195, 196, 198, 199, 200, 201, 203, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 213, 214, 216, 217, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 229, 230, 231, 232, 235, 237, 240, 242, 243, 244, 246, 249, 256, 259, 261, 267, 268, 269, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 279, 280, 281, 282, 285

Preckenico, místo v Goricku 129

Prešpurk viz Bratislava

Princenstein 236

Prosek, místo v Přímoří 129

Přímoří, hranice s Benátkami 107

Puchomít Adam z Buchheimu, komisař arciknížete Matyáše ve Znojmě 253

Puglie, krajina v Itálii 173

Puteo Antonio, nuncius u císařského dvora 1587—1589: 37, 44

Pyrenejský mír r. 1659: 68

R

Ráb, pevnost v Uhrách 99, 244, 245, 251, 253, 254, 256, 257, 259, 261, 264, 268, 269, 270, 273, 275, 278, 280

Ráb, biskup, viz Jan VII. Kuthassy

Rába, řeka 254

Radstadt, město v Salcpursku 147

Ragazzoni Jacobo, benátský vyslanec v Cařihradě 1571: 25

von Raitenau Volf Dietrich, arcibiskup salcpurský 96, 100, 102, 146, 163, 181, 212, 255, 263, 268, 273

von Raitenau Jakob Hanibal, velitel pomocného vojska salcpurského 102, 103, 128, 147, 255, 273

Rakousy 151, 255, 264, 274, 281

Rakousy Dolní 42, 97, 99, 184, 206, 253, 257

Rakousy Horní 99, 146, 206

Ranke, Leopold von 10

Ranuccio I. Farnese, vévoda parmský 189, 237, 238, 241, 242

- z Redernu (Rödernu) Melichar*, velitel císařských žoldnéřů r. 1592—1594: 147, 206, 246, 252, 256, 257
- Reggio*, léno císařské v Itálii 78, 134, 135, 136, 137, 241, 273
- Renata*, manželka bavorského vévody 212
- Reusner Jeremiáš* 98
- Reusner Mikuláš*, publicista německý 98
- Rezek Fabián z Gelspachu*, administrátor konsistoře podobojí 177
- Rhodos*, ostrov v moři Středozezemním 2, 7, 8, 202
- Ricci Marc Antonio Dr.*, zástupce parmský v Praze 49, 137, 241
- Rípa Ludvík*, „komisař“ komory papežské 196
- Rípač*, pevnost na hranici chorvatské 97
- Rittmann Ondřej*, velitel pěchoty v Uhrách 206
- Riva*, město v jižním Tyrolsku 106
- Riviera* 272
- Rjeka*, město 84, 112, 113, 116, 117, 121, 188
- Romagna*, krajina v Itálii 188
- Ronciglione*, město v Laziu 55
- Rossi Bernardino*, císařský sekretář v Benátkách 60, 78, 80, 85, 86, 90, 111, 112, 113, 116, 117, 118, 119, 133, 140, 156
- de Rossi Ferrante*, „maestro di campo“ pomocného sboru toskanského na uherské bojiště r. 1594: 238
- von Rothenau*, velitel pěchoty v Uhrách 206
- della Rovere Dominik*, kardinál (v druhé polovině 15. století) 68
- Rovereto*, město v jižních Tyrolích 106
- z Rožmberka Petr Vok*, vrchní velitel české hotovosti zemské r. 1594: 246, 247, 248, 249, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 268, 273, 274, 280
- z Rožmberka Vilém*, nejvyšší purkrabí král. českého 247
- z Rödernu*, viz z Redernu
- Rucellai Horác*, člen papežské komise o válce turecké 196
- Rudolf II.*, císař 1, 11, 18, 19, 30, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 53, 58, 63, 64, 65, 66, 67, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 83, 85, 91, 93, 94, 95, 101, 103, 104, 105, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 152, 153, 154, 156, 157, 159, 162, 163, 165, 168, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 180, 181, 182, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 200, 201, 202, 203, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 241, 242, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 255, 256, 257, 258, 259, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 268, 271, 273, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285
- Rumpf Wolfgang z Wuelrossu*, president tajné rady 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 97, 113, 114, 115, 118, 119, 137, 148, 184, 185, 213, 219, 220, 247, 251, 285
- Rusko*, viz Moskva
- Rustan beg* 98
- Rusticucci Girolamo*, kardinál 69

R

- Řecko* 1, 192, 193
- Řehoř XIII.*, papež 10, 17, 61, 64, 67, 70, 102, 181, 242
- Řehoř XIV.*, papež 52, 64, 66, 74, 91, 134, 135, 197
- Řezno* (říšský sněm v Řezně) 64, 128, 181, 185, 186, 191, 209, 211, 212, 214, 216, 218, 219, 220, 226, 229, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 251, 255, 256, 257, 258, 259, 261, 262, 263, 265, 267, 268, 269, 271, 275, 276
- Římané starí* 4
- Řím* 9, 16, 36, 37, 44, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 74, 75, 78, 80, 81, 82, 83, 86, 91, 93, 94, 114, 115, 120, 122, 123, 125, 129, 131, 133, 135, 137, 142, 146, 153, 161,

- 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 176, 177, 181, 184, 185, 186, 187, 188, 190, 191, 192, 193, 195, 196, 199, 200, 201, 202, 204, 205, 207, 209, 212, 214, 216, 219, 221, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 231, 232, 234, 235, 236, 240, 257, 258, 259, 260, 261, 263, 264, 265, 266, 267, 269, 270, 271, 272, 275, 277, 278, 279, 281, 285
- říše*; pomoc proti Turku, otázka nástupnická 11, 12, 49, 104, 105, 127, 130, 131, 145, 147, 148, 173, 183, 184, 186, 189, 190, 191, 201, 202, 205, 207, 211, 216, 218, 224, 229, 246, 251, 255, 261, 262, 263, 275, 276, 277, 280, 283, 285

S

- Sabioneta Vespasiano Gonzaga*, vévoda 242
- Sadeler*, rytec doby Rudolfovy 35
- Sagredo*, dějepisec benátský 6, 22
- Salcpurk*, město 105, 146, 163, 275
- Salcpurk*, arcibiskup viz von Raitenau Wolf Dietrich
- Salviati*, benátský vyslanec ve Francii za Karla IX. 10
- Salviati Antonio Maria*, kardinál 69
- Sanvitale Paolo*, biskup spoletský, v legaci k panovníkům italským r. 1594: 186, 187, 188
- Sardinie*, ostrov 6
- Sarpi Paolo*, publicista a historik benátský 208
- Sasko* 169, 205, 206
- Saský kurfiřt*, viz Jan Jiří
- Sasko-Lauenburský vévoda*, viz František
- Saský vévoda*, viz Bedřich Vilém
- Sauli Marc Antonio*, kardinál 196
- Sáva*, řeka 99, 147, 163
- de Savari-Lancosme, Jacques, Sieur de Brèves*, francouzský vyslanec v Cařihradě 161, 166, 167, 169, 272
- Savojsko* 6, 55, 59, 121, 134, 138, 197, 199, 241
- Savojsko*, vévoda, viz Karel Emanuel
- Sciarra Marco*, bandita 111, 140
- Sciavus (Siavus) paša*, velký vezír 18, 32, 34, 126, 159
- Scossa Cavalli*, náměstí v Římě 68
- ze Sebruzína*, viz Želinský
- Sedan*, biskupství 61
- Sedmíhrady* 82, 155, 156, 159, 179, 210, 211, 227, 234, 255, 270, 278, 281
- Sega Filippo*, nuncius u císařského dvora 1586—1587: 41
- Selím II.*, sultán turecký 1, 23, 24, 25, 27, 31, 32
- Sendörö*, místo v Uhrách 160
- Senj*, pevnost císařská při zálivu Kvarnerském 97, 111, 113, 115, 131, 132, 153, 173, 188, 204
- Sessa vévoda*, španělský vyslanec v Římě od r. 1591: 67, 93, 143, 170, 172, 186, 187, 190, 191, 193, 194, 228, 264, 271
- di Santa Severina*, kardinál 165
- Sfondrato Niccolò*, kardinál, viz Řehoř XIV., papež
- Sfondrato Paolo Emilio*, kardinál, synovec Řehoře XIV. 69
- Sforza Francesco*, kardinál 69, 107
- Schiele Michal*, dvorní sluha císařský, vyslán za Varkočem r. 1593: 225, 227
- von Schönau*, velitel pěchoty v Uhrách 206
- von Schoenenburg Jiří*, biskup vormský 212
- Schweizer Joseph*, vydavatel nunciaturní korespondence 47
- Sicilie* 3, 5, 59
- signorie* viz Benátky
- Sílistrie*, město při pobřeží Černého moře 229, 230
- Sinan paša*, velký vezír 27, 31, 32, 34, 125, 126, 141, 144, 153, 159, 160, 163, 168, 175, 180, 192, 193, 205, 210, 229, 244, 245, 254, 258, 259, 260, 261, 262, 264, 273, 274, 275, 279, 280
- Sisek*, pevnost císařská v Chorvátsku 97, 98, 163, 165, 166, 170, 260
- Sixtinská kaple* 67
- Sixtus V.*, papež 17, 20, 42, 44, 56, 63, 64, 67, 68, 73, 74, 78, 81, 91, 93, 114, 121, 127, 140, 154, 157, 197, 228
- Slavonsko*, vojenská hranice 99, 104
- Slezsko* 99, 100, 146, 151, 205, 206, 215, 244, 245, 250, 252, 274
- Slovensko, Krušnohoří* 215

Stuin, pevnost císařská 97
Smolensko 228
Sokolli Mohamed, velký vezír za sultána Selima II. 23, 27, 32
Soliman II. viz Sulejmán I.
Soranzo Giacomo, benátský vyslanec u Ferdinanda I. 1559—1561 a v Cařihradě 1575—1576: 7, 14, 15, 16, 26, 27, 32, 108
Soranzo Francesco, benátský vyslanec u Rudolfa II. 38
Soria viz Syrie
Spéciano Cesare (Speziano, Spetiani, Spazziani, Spacciani), nuncius u císařského dvora 1592—1597: 44, 45, 47, 60, 64, 75, 93, 94, 102, 104, 105, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 124, 127, 130, 132, 133, 135, 136, 139, 140, 146, 153, 157, 158, 163, 169, 175, 176, 177, 178, 179, 184, 186, 187, 188, 189, 192, 194, 195, 201, 207, 209, 210, 211, 213, 214, 217, 218, 219, 226, 227, 229, 230, 232, 234, 236, 244, 247, 248, 249, 252, 255, 259, 261, 262, 263, 265, 267, 275, 276, 277, 280, 281, 282
Spinelli Filippo, nuncius u dvora císařského 1598—1604: 48, 75
Spinola Filippo, kardinál viceprotektor říše 64, 65, 93, 94, 95, 127, 142, 146
Spis (komora) 99
Spoleto, město 64
Spoleto, biskup, viz Sanvitali Paolo
Sporeno František, biskup v Sebaste, zástupce Ferdinanda Tyrolského v Římě 58
von Stahremberg Gunther, velitel vojska v Uhrách 206
ze Stigliana, kniže 242
Stradová Kateřina, milenka císaře Rudolfa II. 48
Středozemní moře 1, 2, 3, 7, 8, 9, 12, 13, 17, 23, 121, 126, 162, 173, 223, 278
Sulejmán I. (Soliman II.), sultán turecký 3, 8, 9, 13, 14, 23, 26
Svátek Josef, spisovatel historických románů 38
Syrie (Soria) 1, 2, 3, 4
Syrta Malá 3
Szigeth, město v Uhrách 147
Szolnok, město v Uhrách 206

Š

Šebestián, král portugalský († 1578) 18
ze Šenfeldu Hartig Zejdlíc, císařský komisař ve Znojmě r. 1594: 252
Šintava, město v Uhrách 256
Šlik Šebestián, velitel císařského pluku v Uhrách 245, 246
Španělsko 1, 4, 7, 8, 10, 11, 12, 15, 17, 18, 19, 20, 32, 36, 44, 46, 50, 53, 54, 55, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 74, 79, 81, 82, 84, 85, 86, 96, 112, 113, 114, 116, 121, 123, 124, 125, 126, 127, 130, 132, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 146, 149, 154, 161, 162, 163, 164, 169, 171, 172, 173, 174, 178, 181, 182, 189, 190, 192, 193, 196, 199, 216, 218, 219, 223, 228, 233, 239, 266, 267, 269, 270, 271, 272, 273, 275, 277, 278, 279, 280, 282, 283, 284, 285
Špýr, biskup, viz von Dienheim Eberhard
Štecher Lorenz, Matyášův komisař ve Znojmě r. 1594: 253
ze Šternberka Ladislav Starší 256
Štraspurk (spor o biskupství) 97, 104, 130, 131, 143, 147, 171, 212, 213, 217, 243, 276
Štyrsko 97, 98, 99, 104, 120, 140, 151, 194, 244, 260
Štávnica, město na Slovensku 99
Švédsko 154, 174, 181, 222, 224, 225, 228, 269
Švédsko, král, viz Zikmund III., král polský
Švýcarsko 69, 200

T

Tábor, město v Čechách 249
Tachovský kraj 246
„Val di Taro“, území u Parmy 242
Tataři 32, 157, 167, 222, 223, 226, 227, 229, 244, 245, 251, 253, 254, 258, 262, 279
Taverna Lodovico, nuncius v Benátkách r. 1592—1596: 114, 133, 139, 140, 141, 195, 198
Teck Ludvík, patriarcha aquilejský 108
Temešvár, město v Uhrách 257
Terst, město (Terstský záliv) 109, 112, 116, 118
z Tetova Tetaur Karel (Carlo Thetau), velitel jízdy v Uhrách 1593: 206
Teuffenbach viz z Tieffenbachu

von Thuengen Neithard, biskup bamberský 212
Thurnau, místo v Horních Francích 104
z Thurnu Jakub, velitel jízdy v Uhrách 206
z Thurnu Ludvík, strýc Raimunda z Thurnu 78
z Thurnu (Torre) *Raimund*, císařský vyslanec v Benátkách a v Římě: 54, 55, 57, 58, 60, 62, 69, 76, 77, 78, 79, 85, 88, 116, 133, 134, 135, 137, 138, 187, 189, 193, 194, 220, 221, 241, 259, 266
z Tieffenbachu Kryštof (Teuffenbach), vrchní velitel císařský v horních Uhrách 206, 244, 245, 256, 258, 264, 273, 279
Tiepolo Almorò, proveditore generale v Dalmácii a „admirál“ nad trestnou výpravou Benátek proti Uskokům r. 1592: 111, 116
Tiepolo Antonio, benátský vyslanec v Cařihradě 1573—1576: 25, 26
Tiepolo Paolo, benátský vyslanec v Římě 1572—1576: 70
Tiepolo Stefano, benátský vyslanec v Cařihradě r. 1549: 8
Tisa, řeka 206
Tizian, malíř 284
Toledské arcibiskupství 279
de Torre Lodovico, arcibiskup v Monreale 140
Torrighiani, bankéřský dům v Norimberce 169
Toskana 6, 17, 30, 56, 70, 121, 123, 130, 137, 154, 176, 178, 187, 188, 197, 201, 237
Toul, biskupství 61
Trapezunt (Trebizonda), město v Malé Asii 2
Trautson Jan, prezident tajné rady († 1590) 40, 41, 42, 43
Trautson Pavel Sixt, tajný rada, prezident říšské rady dvorské 42, 43, 44, 45, 48, 49, 118, 119, 137, 148, 177, 184, 185, 213, 219, 220, 229, 247, 285
Trebizonda viz Trapezunt
Trenčín, město 231
von Trennbach Urban, biskup pasovský 100, 105, 211
Trevisani Ludvík, patriarcha aquilejský 108
Trident, město 55, 64, 65, 93, 94, 95, 104, 176, 181, 212, 253, 268

Tripolis 3
Trnava, město 205, 256
Třeboň, město 274
Tunis 3, 7, 12, 13, 31
Turin, město 125
Turopole (turopolská planina na hranici císařsko-turecké) 147, 260
Tyrolsko 58, 83, 96, 105, 107, 146, 173, 183, 185, 205
Tyrolsko, arcikníže, viz Ferdinand arcikníže Tyrolský

U

Udine, město 108, 109
Uhry (stavové, sněmy, válka) 19, 30, 34, 58, 62, 73, 82, 83, 84, 87, 91, 93, 94, 97, 99, 101, 103, 104, 113, 115, 121, 122, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 155, 156, 160, 161, 168, 172, 173, 175, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 195, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 207, 210, 211, 212, 213, 214, 219, 221, 225, 227, 228, 229, 230, 231, 235, 237, 238, 243, 244, 245, 246, 249, 250, 251, 252, 253, 257, 259, 260, 262, 263, 264, 267, 268, 270, 271, 273, 274, 275, 276, 278, 279, 281, 282, 283
Umbrie 64
Una, řeka 97, 260
Ungnađ David, předseda dvorské vojenské rady 255, 261, 282
Urban VII., papež 52
Urbino, palác v Římě 55, 130, 241
Urbinský vévoda, viz František Maria I.
Uskoci 7, 32, 34, 97, 109, 110, 113, 114, 116, 117, 120, 129, 132, 140, 153, 156, 196
Utrecht, biskupství 62

V

Valašsko, poplatné knížectví 174, 181, 230, 280, 281
z Valdštejna Jan, nejvyšší komorník král. českého 246, 249, 252
Valencie, španělské město 3
Valiero Agostino, kardinál 197, 198
Vallóni 255, 275
Vandalové, vpád do Itálie 117
Vavkoč Mikuláš, slezský šlechtic, císařský posel do Moskvy 157, 158, 159, 221,

- 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 230, 231, 258, 276, 277
- Varna, město 148
- Varšava, město 158, 221
- z Vartenberka Karel, císařský rada 250
- Vatikán 67, 68
- Vaudemont, rod francouzský 155
- Vecchiotti Giovanni Battista, papežský posel do Persie 167, 172, 176
- Verdun, biskupství 61
- Vervallo Hugo, kardinál, velmistr maltezských rytířů 203, 204
- ze Vchynic Radslav Vchynský (Kinispergh), starší, rytmistr nad jízdou českou r. 1594: 252
- Videň 26, 38, 87, 96, 97, 99, 102, 129, 149, 176, 214, 219, 220, 225, 235, 236, 238, 253, 255, 256, 257, 258, 259, 261, 263, 264, 265, 267, 268, 269, 270, 273, 275, 276, 277, 279
- Viehäuser Zikmund, říšský vicekancléř († 1587), 40, 41, 43, 44, 56
- Villafranca na Rivieře 272
- Vilém, vévoda bavorský 100, 169, 181, 212, 263
- Vincenc I. Gonzaga, vévoda mantovský 182, 184, 187, 188, 189, 201, 237, 240, 268
- Visconte (Visconti) Alfonso, nuncius u císařského dvora r. 1589—1591: 41, 44, 60, 281
- Vitoraz (Weitra), panství v Dolních Rakousích 42
- Vito San sul Tagliamento, hrad u Aquileje 108
- Vivaldi Dr., zástupce vévody savojského u císařského dvora 239, 240
- Vladislav, král uherský (porážka u Varny) 150
- Volfgang, arcibiskup mohučský 212, 263
- Vorms, město 106
- Vorms, biskup, viz von Schoenenburg Jiří
- Vratislav, město 62, 78, 245, 250
- Vratislav, biskup viz Jerin Ondřej
- de Vries Adrian, nizozemský umělec na dvoře Rudolfa II. 35
- W**
- Wacker z Wackerfelsu Jan Matyáš Dr., kanovník vratislavský, císařský posel

- v Polsku 1593/1594, mimořádný vyslanec císařský do Říma r. 1600: 57, 78, 224, 225, 230
- Waller David, Matyášův komisař ve Znojmě r. 1594: 253
- Welserová Filipína, chof Ferdinanda Tyrolského 65, 102, 254
- Wittelsbachové 46, 234
- Wolsey Thomas, anglický kardinál 16
- Würzburg, biskup viz von Mespelbrunn Julius Echter

Z

- Zadar, město v Dalmácii 235
- Záhřeb, město 97, 98, 147, 260
- „Zátiu Benátský“ („Golfo di Venezia“), název pro moře Jaderské 121
- Zámky Nové, město v Uhrách 204
- Zámojski Jan, kancléř polský 157, 224, 225, 270
- Zana Mateo, benátský vyslanec v Cařihradě 30, 141
- Zápolský Jan, kníže sedmihradský 8, 16
- Záporoží 229, 231
- Zbaražský vévoda Jan 230
- Zeno Pietro, benátský vyslanec v Cařihradě 4
- Zikmund III., král polský a švédský 130, 154, 157, 174, 181, 221, 222, 225, 228, 229, 233, 269
- Zikmund, král uherský (porážka u Nikopole) 150
- Zidem, viz Džidda
- Zizankovach, viz Ztankovač
- Znojmo 246, 249, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 274
- Zrinský Jiří, hrabě 112, 113, 115, 116, 117, 273
- Ztankovač Kašpar (Ztankováchy, Zizankovach), biskup záhřebský 165

Ž

- Želinský Kryštof ze Sebuszina, místokancléř v české kanceláři 274
- ze Žerotína Bedřich, zemský hejtman moravský 250, 253, 254
- ze Žerotína Jan Dětvich, zemský fojt v Horní Lužici 249
- ze Žerotína Karel 250, 254
- ze Žerotína Ladislav Velen 256, 285

OBSAH.**Úvod.**

Str. I—VII.

I.

Západní Evropa a Turecko na sklonku 16. století.

Str. 1—34.

Trojí oblast stýkání a potýkání Turecka s křesťanskou Evropou v 16. století, str. 1. — Rozmach turecký a benátský obchod, 1, 2. — Pozvolná změna hospodářského a mocenského postavení Benátek, 2, 3. — Benátky mezi Španělskem a Tureckem, 3, 4. — Hospodářská závislost Benátek na Turecku: kapitulace, dovoz obilí, zřetele finanční, 4—6. — Politické důvody pro vzájemnou politiku mírovou v Benátkách i v Cařihradě, 6, 7. — Netrpí dočasnými a místními spory (korsaři v moři Středozemním, Uskoci na Adrii), 7. — Postavení Dubrovnicka ve vztazích benátsko-tureckých, 7, 8. — Rozdíl mezi tureckou politikou Francie a Benátek, 8, 9. — Úpadek francouzského vlivu v Cařihradě a zájem benátský, 9, 10. — Španělská monarchie tradičním soupeřem Turecka na moři Středozemním, 10—12. — Turecká politika Filipa II. po míru v Cateau-Cambresis r. 1559, 12, 13. — Význam Benátek a Itálie pro vztahy španělsko-turecké, 13. — Turecká politika Španěl po separátním míru benátsko-tureckém 1573, 13, 14. — Anglie navazuje styky s Tureckem, 14. — Španělsko hledá sblížení s Vysokou Portou, 15. — Renesanční papežství a Osmané, 15, 16. — Protireformační kurie středem snah o protitureckou politiku evropskou, 17, 18. — Protikladný vývoj turecké politiky Španěl a kurie, 18. — Význam Persie pro tureckou politiku západoevropských států, 19, 20. — Nové názory o Turecku v soudobé publicistice: U. Foglieta, A. G. Busbecq, Paolo Paruta, 20—22.

Vnitřní poměry turecké říše, 23, 24. — Sultán Murad III. a jeho dvůr, 25—29. — Znamky mocenského úpadku říše, 29, 30. — Diplomacie křesťanských států v Cařihradě, 30, 31. — Sinan paša a jeho kariéra, 31, 32. — Obrat politiky turecké proti císaři, 32—34.

II.

Císař a jeho diplomacie.

Str. 35—89.

De Vriesův a Sadelerův obraz císaře, 35. — Rudolf II. jak se jeví vyslancům v audiencích, 35, 36. — Poměr ke katolictví, papežství, Španělsku, 36, 37. — „Melancholie“ císařova, 37. — Nedostatek informací o soukromém životě císařově ve zprávách vyslanců, sběratelství, alchymie, astrologie, 37, 38. — Císařova nebojovnost, 38. — Tajná rada ústředím zahraniční politiky císařovy, 38, 39. —

J. Matoušek: Turecká válka v evropské politice.

Postavení říšského místokancléře, 39, 40. — Sekretáři německý a listů latinských, 40. — Složení tajné rady, 40, 41. — Wolfgang Rumpf a Pavel Sixt Trautson, 42. — Jakub Kurz a Jan Barvitijs, 42, 43. — Jiní vlivní členové tajné rady, 44. — Náboženská a politická orientace tajné rady, 44, 45. — Znepokojující zprávy o Rudolfovi v katolickém světě, 45, 46. — Podivné chování císařovo ke zpovědníkům, 46, 47. — Krise Rudolfova katolictví, 47. — Dee, Kelley, Kateřina Stradová, 47, 48. — Desorganisace ústředí evropské politiky císařovy, 48, 49. — Taktika vyslanců u císařského dvora, jejich výklady, 49.

Obecná povaha diplomatického zastoupení císařova, 49, 50. — Císařská vyslanectví v Římě, v Benátkách, v Madridě a v Cařihradě, 50. — Císařští vyslanci, sekretáři a komisaři, 50, 51. — Písemný styk císařského dvora s vyslanci, 51, 52. — Odlišný ráz diplomatického zastoupení u kurie, 52. — Oficiální a soukromá korespondence vyslanců s císařským dvorem, 52—54. — Kuriální požadavek stálého diplomatického zastoupení císařova v Římě, 55. — Doprava a ráz depeší císařských vyslanců z Říma, 55, 56. — Nedostatky informační služby císařské z Říma, 56, 57. — Obsah korespondence císařských zástupců v Římě, 57. — Pravomoc řádných vyslanců císařských u kurie, 57—59. — Územní rozsah jejich agendy, 59, 60. — Kardinálové protektoři, 60, 61. — Kardinál protektor říše, 61, 62. — Kardinálové viceprotektori, 62. — Ludvík Madruzzo, 62—64. — Jmenování viceprotektora říše, 64, 65. — Kardinál protektor říše a vyslanec císařský, 65. — Kardinál protektor zemí dědičných, 65, 66. — Vyslanci španělská a závislost politiky císařské na španělské, 66, 67. — Vnější prvenství císařských diplomatů, 67, 68. — Vjezd císařských vyslanců do Říma, 68. — Nástupní audience a počátek jejich působení u kurie, 68, 69. — Celkový ráz depeší císařských vyslanců z Říma, 69. — Pravidelné audience vyslanců u papeže, 70. — Papežův komorník, 70. — Občasné audience u papeže mimo Řím, 70, 71. — Formalistní zevnějšek diplomacie u kurie, 71, 72. — Informační úkol pravidelných audiencí, 72, 73. — Korespondence císařských vyslanců a nunciů, 73, 74. — Pravidelná politická činnost papežova za týden, 74. — Nedo-statek císařské skupiny ve sboru kardinálském, pokles vážnosti císařovy u kurie, nesnadné postavení císařských vyslanců, 74, 75. — Placení císařských vyslanců, 75, 76. — Nákladnost jejich vystupování, 76, 77. — Stížnosti jejich a finanční nesnáze císařského dvora, 77—79. — Písemný styk mezi císařskými vyslanci, 79, 80. — Informační úkoly císařské diplomacie, 80—83. — Postavení císařských zástupců v Benátkách, 83. — Význam Benátek pro císařskou diplomacii, 84, 85. — Benátky střediskem politického zpravodajství evropského, 85, 86. — Důležitost jich pro styky císařského dvora s Cařihradem, 87. — Vzrůstá za války císařovy s Tureckem, 87—89.

III.

Mezi válkou a mírem.

Str. 90—164.

Odchylný ráz dalších výkladů, 90. — Zpráva o pádu Biháče, 90, 91. — Možnost pomoci kurie císaři, 91. — Jednání v Římě 1591—1592, 92. — Naděje u císařského dvora po volbě Klimenta VIII., 92, 93. — Nové jednání Ludvíka Madruzzo a jeho odjezd z Říma, 93. — Nová žádost císařova po pádu Biháče tlumočena papeži kardinály Spinolou a Gesualdem, 93, 94. — Informace papežovy a jeho první odpověď na císařovu žádost, 94, 95. — Breve císaři z 25. července 1592 po zákroku Ludvíka Madruzzo, 95, 96. — Porady tajné rady a dvorské komory

počátkem července 1592, dobré zdání dvorské komory, 96, 97. — Vojenské operace na pomezí chorvátském, 97, 98. — Panika a neúplnost informací u císařského dvora, 98, 99. — Rozdělení nákladů na vojenskou hranici v Uhrách a Chorvátsku a informace o ní, 99. — První mise dra Bartoloměje Pezzena, žádosti císařského dvora, 99, 100. — Zvláštní porada o obraně hranic proti Turkům v srpnu 1592, účast arciknížete Arnošta, 100, 101. — Rozdílné názory, návrhy písemného dobrého zdání, 102. — Odpověď papežova na žádost císařovu, jednání nuncia C. Speciana s arciknížetem Arnoštem, stanovisko císařského dvora, 102, 103. — Záhadná „nemoc“ císařova, 103, 104. — Pobyt vyslance J. K. Khevenhüllera v Praze, otázka nástupnická v říši, nutnost svolati říšský sněm, 104, 105. — Pomocná akce v říši, 105.

Výprava Benátčanů do zálivu Kvarnerského r. 1592, 105, 106. — Spory o hranice mezi rakouskými Habsburky a Benátkami, 106. — Obsazení Marana Benátkami, 107, 108. — Patriarchát Aquilejský mezi Habsburky a Benátkami, 108, 109. — Otázka Uskoků, 109, 110. — Kurie v benátsko-habsburských sporech, 110, 111. — Trestná výprava Benátčanů proti Uskokům a odplata hraběte J. Zrinského, 112. — Jednání o sporech císaře s Benátkami v Benátkách, v Praze a ve Štýrském Hradci, 112—114. — Stanovisko kurie, zásah nuncia u císařského dvora a další diplomatické akce, 114—117. — Benátský požadavek stavby pevnosti ve Friaulsku, 117. — Vyjednávání o ní u císařského dvora, 118—120. — Odpor císařského dvora a ústup před Benátčany, 120. — Turecká válka ve vztazích politiky benátské a císařské, 121. — Poměr Benátek k Turecku: obchodní zájmy, spory na moři Jaderském a v Dalmácii, 121, 122. — Postup benátského vyslance P. Paruty u kurie, 122, 123.

Španělsko a jeho mírová politika k Turecku, 123. — Filip II. a Rudolf II.: říšský vikariát v Itálii, Milánsko, plán sňatku císařova s infantkou Isabellou, verbování vojska pro Španěly v říši, cesta J. K. Khevenhüllera do Prahy, 123—125. — Filipův zmařený námět ligy italských panovníků, 125. — Jednání o příměří mezi Španělskem a Tureckem, 125, 126. — Návrh srpnových porad pražských r. 1592 na žádost o pomoc španělskou, 126, 127. — První diplomatická akce Klimenta VIII. v Madridě, 127, 128.

Návrh srpnových porad pražských r. 1592, aby byl požádán o pomoc papež, vyslání Jana Kobenzla do Říma, 128, 129. — Jeho vyjednávání u kurie, 129—131. — Nevyřízené spory benátsko-habsburské: stavba pevnosti ve Friaulsku, 131—133. — O pomoc Benátek a států italských na válku tureckou, 133, 134. — Jednání ferrarského vyslance Alvisa Montecuccolih u císařského dvora; ferrarská otázka nástupnická, 134—137. — Velkovévoda toskanský, vévoda mantovský, savojský a republika janovská, 137, 138. — Nová diplomatická akce papežova ve Španělsku, 138, 139. — O účast Benátek ve válce proti Turkům, 139. — Spory mezi Benátkami a kurií, 140, 141. — Jednání Benátčanů s pašou bosenským, 141. — Obratná diplomacie benátská při stavbě pevnosti ve Friaulsku, 141, 142. — Nové posláni J. K. Khevenhüllera do Španěl a žádost císařova o pomoc Filipovu proti Turku, 143—146. — Rostoucí úsilí kurie o akci protitureckou, 146.

Pomocná akce v říši a v zemích dědičných, vojenské operace na pomezí chorvátském na podzim r. 1592, 147. — Postup Kreckwitzův v Cařihradě, 147, 148. —

Snaha císařského dvora o obnovu příměří, 148. — Nesnáze císařského dvora s požadavky stavovskými v Čechách a v Uhrách, jednání na sněmu uherském r. 1593, 148—152.

Informace kurie o turecké politice evropské, 152, 153. — O vyslání císařských vyslanců ke kurii, 153. — Papež jako rozhodčí mezi Benátkami a císařem, 153, 154. — Turecká složka ve francouzské politice Klimenta VIII., 154. — Zdržlivost papežova na východě, 153, 154. — Jednání se Zikmundem Bathorim Sedmihradským, kozáci, 155, 156. — Návrhy Petra Čedomila, 156, 157. — Císařská politika k Polsku a k Moskvě, nové posláni Mikuláše Varkoče, 157, 158. — Zásah diplomacie kuriální, 158, 159. — Pád Sciava paši, Sinan paša velkým vezírem, 159. — Vyjednávání Kreckwitzovo v Cařihradě na jaře r. 1593, 160. — Naděje v Praze v obnově příměří a skutečné vyhlídky, 160, 161. — Rozdvojení francouzské a anglické politiky v Cařihradě, 161, 162. — Marný zásah diplomacie anglické u císařského dvora, 162—164.

IV.

Kolem říšského sněmu v Řezně r. 1594.

Str. 165—285.

Příjezd císařských vyslanců L. Harracha a R. Korraduze do Říma a nástupní audience u papeže, 165. — Jednání s benátským vyslancem P. Parutou, 165, 166. — Jacques de Savari-Lancosme v Římě a jeho pamětní spis, 166. — O dohodu s Persií, G. B. Vecchietti, 166, 167. — Řeči o protiturecké lize v Římě a zprávy z Turecka, 168, 169. — Postup vyslance L. Harracha, 169. — Diplomatičká akce ve Španělsku, stavba benátské pevnosti, 169, 170. — Vyslání Camilla Borghese k Filipovi II., odpor Španělů, 170—172. — Instrukce pro C. Borghese, 172—174. — Porážka císařské diplomacie ve sporu o stavbu benátské pevnosti ve Friaulsku, 174, 175.

Jednání nuncia C. Speciana u císařského dvora na podzim 1593, 175. — Vyslání kardinála L. Madruzzo do Prahy, G. B. Vecchiettiho do Persie, 175, 176. — Úkoly Madruzzova posláni: pomoc papežova, svolání říšského sněmu, generalát v protiturecké válce, věci české, stavba benátské pevnosti, pomoc panovníků italských, Moskva, Sedmihrady a Polsko, odchod arciknížete Arnošta do Bruselu, 176—179. — Sněm český na podzim r. 1593, 179, 180. — Odjezd arciknížete Arnošta z Prahy, příznivé zprávy z uherského bojiště, 180. — Návrat kardinála L. Madruzzo z Prahy, 181. — Vyslání Alexandra Komuloviče na východ, 182. — Otázka desátků kleru zemí dědičných, 182.

O vrchní velitelství v nastávající válce proti Turku, nabídka vévody mantovského, 182, 183. — Jednání s arciknížetem Ferdinandem Tyrolským a Maximiliánem, 183, 184. — Vyslanec mantovský v Praze, 184. — Kurie marně usiluje o arciknížete Ferdinanda; Matyáš a Maxmilián vrchními veliteli pro r. 1594, 184, 185.

Odklady říšského sněmu a papežova akce u států italských, 186, 187. — Vyslanec Harrach vyjednává o pomoc papežovu, 187. — Legace Valeria Orsina, Fabia Orsina a Pavla Sanvitaliho ke státům italským (Janov, Savojsko, Parma, Urbino, Toskana, Lucca, Mantova), 187—189. — Císařský dvůr a kurie, 189, 190. — Stanovisko Benátek a Španělska, Camillo Borghese ve Španělsku, 190,

191. — Zprávy o mírovém jednání císařově s Turky, 191, 192. — Otázka stavby benátské pevnosti ve Friaulsku, císařsko-španělská diplomatická akce v Benátkách a v Římě, 193, 194. — O prostředkování kurie, 195. — Jednání o papežově pomoci císaři: šest desátků kleru v Itálii, 196, 197. — Marný odpor Benátek, 197, 198. — Jednání císařského dvora s Ferdinandem Toskanským a vévodou ferrarským, o královský titul velkovévody toskanského, 199—201. — Rozhodnutí o peněžité pomoci papežově císaři, 201, 202. — O pomoc rytířského řádu maltéžského, 202, 203. — O jednotnou organizaci pomoci řádů, 204. — Operace císařské armády v severních Uhrách, 204—206. — Akce císařské diplomacie o zvýšení pomoci papežovy, otázka pomoci Benátek, 207—209. — Odjezd L. Harracha z Říma, svolání říšského sněmu, 209. — Alfons Carrillo v Praze a vyjednávání se Zikmundem Bathorim Sedmihradským, 209—211. — O vyslání kardinála L. Madruzzo jako legáta na říšský sněm, jeho instrukce, 211—213. — Zvýšení peněžité pomoci papežovy císaři, 213, 214. — Cesta císařova na říšský sněm do Řezna, 214.

Stížnosti a požadavky arciknížete ze severouherského bojiště, 214, 215. — Nebezpečí povstání nespokojených zoldněřů, 215. — Stanovisko dvorské komory, 215, 216. — Finanční tíseň císařského dvora, 216, 217. — Svolání říšského sněmu a nástupnická otázka v říši, 217, 218. — Kliment VIII. pro arciknížete Arnošta, 218, 219. — Hlasy proti císaři v jeho nejbližším okolí, smrt Jakuba Kurze, 219, 220. — Žádost o pomoc Benátek, 220.

Druhá cesta Mikuláše Varkoče do Moskvy, 221, 222. — Jeho jednání s velkým knížetem, Borisem Godunovem, vyslancem perským, 222—224. — Konečný výsledek druhé cesty Varkočovy, 224. — Posláni dra J. Wackera v Polsku, 224, 225. — Cesta Michaela Schieleho a třetí posláni Varkočovo do Moskvy, 225, 226. — Východní politika kurie: Carrillo a posláni Komulovičovo, 226, 227. — Jednání v Římě, 227—229. — Stanislaw Chłopicki u císařského dvora, kozáci, 229, 230. — Císařští a papežští vyjednavací na východě, 230, 231.

Rozpory mezi císařským dvorem a kurií, 231, 232. — O vyslání nového papežova zástupce k císařskému dvoru, 232. — G. B. Doria a jeho posláni, 233, 234. — Nespokojenost císařského dvora s nunciem C. Specianem, 234. — Odchod Minucioho ze státního sekretariátu, 234, 235. — Cesta Doriova do Řezna, 235. — Zklamání v Řezně a u císařského vojska, 235, 236. — O pomoc velkovévody toskanského, 236, 237. — Pomoc toskanská na bojiště, 237, 238. — Jan Medici v Řezně, 238. — Úkoly nového vyslance toskanského a diplomatická akce savojská, 238—240. — Zklamání vévody mantovského, 240. — Ferrara, Urbino, Janov, Parma, 241, 242. — Císařští lenici v Itálii, italští „dobrodruzi“ v turecké válce, 242, 243.

Jednání na říšském sněmu v Řezně, 243, 244. — Zpráva o vpádu Tatarů do Uher a postup turecký, 244, 245. — O pomoc zemí koruny české, obležení Rábu, 245. — Šlikův pluk v Uhrách, 246, 245. — Výprava zemské hotovosti české, 246. — O vedení české výpravy, 246—249. — Mobilisace české hotovosti zemské, 249. — O zemskou hotovost a pomoc zemí inkorporovaných: Slezsko, Lužice, Morava, 249, 250. — O pomoc držitelů českých lén v říši, 251. — Velitelé zemské hotovosti české, přehlídka ve Znojmě, požadavky moravské, 252, 253. — Pád Rábu, ústup Matyášův, o další postup českého vojska, 254, 255. — O pomoc arciknížete Ferdi-

nanda Tyrolského a arcibiskupa salcpurského, císař nařizuje českému vojsku, aby táhlo k Vídni a ke Starým Hradům, 255, 256. — Vyjednávání velitelů zemské hoto-
vosti české, schůzka v Drnholci, nesnáze s přehlídkou českého vojska ve Znojmě,
odchod českého vojska, pád Rábu, 256, 257.

Optimismus v Římě v červnu, povstání v Albanii, zpráva o ústupu císař-
ského vojska od Ostřihomy, vyslanec L. Harrach naléhá na pomoc papežovu císaři,
258, 259. — Jednání Harrachovo s papežem, nepříznivé zprávy z Řezna o císaři,
účinek zpráv Doriových, 259. — Tažení arciknížete Maxmiliána v Chorvátsku,
místní ráz jeho úspěchů, 259, 260. — Přes zprávy Doriovy přívětivější nálada pa-
pežova, 260, 261. — Marné jednání o nástupnictví v říši na říšském sněmu v Řezně,
261, 262. — Příznivé výsledky sněmu pro katolíky, 262, 263. — Nové úsilí papežovo
o vytvoření ligy protiturecké: společná audience vyslanců císařského, španělského
a benátského u papeže 25. září 1594, 264, 265. — Odjezd císařského vyslance L.
Harracha z Říma, jeho poslední rozhovory, 265, 266. — Papež posílá Lottaria Con-
tiho k císaři, 266, 267. — Situace u císařského dvora v době poslání Lottaria Contiho,
268. — Zpráva o pádu Rábu v Římě, 269.

O vyslání papežových zástupců do Španěl, Polska a Sedmihradska, 269,
270. — Postavení Benátek, 270. — O vyslání G. F. Aldobrandiniho do Španěl, 270,
271. — Politika Španěl k Turecku, Jindřichovi Navarrskému a papeži 1594, 271,
272. — O vyslání španělského loďstva k Itálii, 272, 273.

Nesnadné postavení císařského vojska po pádu Rábu, 273. — Rozpuštění
českého vojska v Bratislavě, 273, 274. — Poměry v císařské armádě, nepořádky
ve dvorské vojenské radě, 274, 275. — Jednání Lottaria Contiho v Praze: o cestu
císařovu do Vídně, otázka nástupnictví v říši, o pomoc říšských knížat, pro ligu se
státy východní Evropy, o vyslání císařských vyslanců do Madridu a Benátek, plány
na příští rok (1595), 275—278. — Legace G. F. Aldobrandiniho do Španěl, 278,
279. — Ústup Turků, rozklad císařského vojska, 279, 280. — Nespokojenost pape-
žova, 280. — Císař mezi dvojí politikou evropskou, jeho úspěchy na východě, 280,
281. — O vrchní velitelství nad císařským vojskem na příští rok, 281, 282. — O vy-
slání pomocného vojska papežova, 282, 283.

Význam turecké války pro evropskou politiku císařovu, 283. — Závěrečná
úvaha o císaři a jeho politice, 283—285.

Rejstřík.

Str. 287—304.

La guerre contre les Turcs dans la politique européenne 1592—1594.

Tables des matières.

Introduction p. I—VII.

I.

L'Europe occidentale et la Turquie vers la fin du 16ème siècle.

Pages 1—34.

Trois terrains de contact et de rencontre de la Turquie avec l'Europe chrétienne
au 16ème siècle, p. 1. — L'essor turc et le commerce vénitien, 1, 2. — Le change-
ment lent de la position économique et politique de Venise, 2, 3. — Venise entre
l'Espagne et la Turquie, 3, 4. — Venise sous la dépendance économique de la Turquie:
capitulations, importation du blé, considérations financières, 4—6. — Raisons politi-
ques d'une politique réciproque de paix entre Venise et Constantinople, 6, 7. — Cette
politique ne souffre pas des désaccords temporaires et locaux (les corsaires de la
Méditerranée et les Uscoques de l'Adriatique) 7. — Situation de Raguse en face
des relations turco-vénitiennes, 7, 8. — Différence entre la politique turque de la
France et de Venise, 8, 9. — Déclin de l'influence française à Constantinople et
l'intérêt vénitien, 9, 10. — La monarchie espagnole, adversaire traditionnel de la
Turquie sur la Méditerranée, 10—12. — Politique turque de Philippe II après le
traité de Cateau Cambrésis 1559, 12, 13. — Importance de Venise et de l'Italie dans
les relations hispano-turques, 13. — La politique turque de l'Espagne après la paix
séparée turco-vénitienne 1573, 13, 14. — L'Espagne à la recherche d'un rapproche-
ment avec la Sublime Porte, 15. — La papauté de la renaissance et les Osmans, 15,
16. — La curie de la contre-réforme, centre des efforts pour la politique européenne
antiturque, 17, 18. — Antithèse de l'évolution de la politique turque de l'Espagne
et de la curie, 18. — Importance de la Perse pour la politique turque des états de
l'Europe occidentale, 19, 20. — Nouvelles idées sur la Turquie dans la publicité
contemporaine: U. Foglieta, A. G. Busbecq, Paolo Paruta, 20—22.

L'état intérieur de l'empire ottoman, 23, 24. — Sultan Murad III et sa cour,
25—29. — Signes de la décadence politique de l'empire, 29, 30. — La diplomatie
chrétienne à Constantinople, 30, 31. — Sinan pacha et sa carrière, 31, 32. — Revire-
ment de la politique turque contre l'Empereur, 32—34.

II.

L'Empereur et sa diplomatie.

Pages 35—89.

Le tableau de l'empereur de De Vries et de Sadeler, 35. — Rodolphe II com-
me il paraît aux ambassadeurs à l'audience, 35, 36. — Ses rapports avec le catholi-
cisme, la papauté et l'Espagne, 36, 37. — Mélancolie de l'empereur, 37. — Manque

d'informations sur la vie privée de l'Empereur dans les rapports des ambassadeurs: collectionnement, alchimie et astrologie, 37, 38. — L'incombativité de l'empereur, 38. — Le Conseil privé (Geheimer Rath), centre de la politique étrangère de l'empereur. — La position du vicechancelier de l'empire, 39, 40. — Le secrétaire allemand et le secrétaire des lettres latines, 40. — Composition du Conseil privé, 40, 41. — Wolfgang Rumpf et Paul Sixte Trautson, 42. — Jacob Kurz et Jean Barvitiuis, 42, 43. — D'autres membres influents du Conseil privé, 44. — L'orientation politique et religieuse du Conseil privé, 44, 45. — Nouvelles alarmantes sur Rodolphe dans le monde catholique, 45, 46. — Attitude étrange de l'Empereur envers ses confesseurs, 46, 47. — Crise du catholicisme de Rodolphe, 47. — Dee, Kelley, Cathérine Strad, 47, 48. — Désorganisation du centre de la politique européenne de l'empereur, tactique des ambassadeurs à la cour impériale, 48, 49. — Leurs explications, 49.

Caractère général de la représentation diplomatique de l'empereur, 49, 50. — Les ambassadeurs de l'empereur à Rome, Venise, Madrid et Constantinople, 50. — Relations écrites entre la cour impériale et les ambassadeurs, 51, 52. — Ambassadeurs, secrétaires et commissaires impériaux, 50, 51. — Caractère particulier de la représentation diplomatique auprès de la curie, 52. — Correspondance officielle et privée des ambassadeurs avec la cour impériale, 52—54. — Réclamation de la curie d'une représentation diplomatique permanente de l'empereur à Rome, 55. — Transport et style des dépêches des ambassadeurs impériaux à Rome, 55, 56. — Manque de service d'informations impériales à Rome, 56, 57. — Terrain de la correspondance des représentants impériaux à Rome, 57. — Pouvoir des ambassadeurs ordinaires de l'empereur auprès de la curie, 57—59. — Etendue territoriale de leur ressort, 59, 60. — Les cardinaux protecteurs, 60, 61. — Le cardinal protecteur de l'Empire, 60, 61. — Cardinaux vice-protecteurs, 62. — Louis Madruzzo, 62—64. — Nomination du vice-protecteur de l'Empire, 64, 65. — Le cardinal protecteur de l'Empire et l'ambassadeur impérial, 65. — Le cardinal protecteur des pays héréditaires, 65, 66. — Les ambassadeurs espagnols et la dépendance de la politique impériale de la politique espagnole, 66, 67. — Préséance extérieure des diplomates impériaux, 67, 68. — Entrée des ambassadeurs impériaux à Rome, 68. — Audiences d'introduction et commencement de leurs travaux près de la curie, 68, 69. — Caractère général des dépêches des ambassadeurs impériaux à Rome, 69. — Audiences ordinaires (régulières) des ambassadeurs près du pape, 70. — Le camérier du pape, 70. — Audiences obtenues hors de Rome, 70, 71. — Extérieur formaliste de la diplomatie à Rome, 71, 72. — Service d'information des audiences régulières, 72, 73. — Correspondance des ambassadeurs impériaux et des nonces, 73, 74. — Activité politique régulière du pape au cours de la semaine, 74. — Manque d'une faction impériale dans le collège des cardinaux, 74. — L'autorité impériale près de la curie diminue, 74. — Situation difficile des ambassadeurs impériaux, 74, 75. — Traitement des ambassadeurs impériaux, 75, 76. — Grands frais de leur représentation, difficultés financières, leurs plaintes à la cour impériale, 77—79. — Relations écrites entre les ambassadeurs impériaux, 79, 80. — Devoirs d'information de la diplomatie impériale, 80—83. — Position des représentants impériaux à Venise, 83. — Importance de Venise pour la diplomatie impériale, 84, 85. — Venise centre du service d'informations politiques, 85, 86. — Son importance pour les relations de la cour impériale avec Constantinople, 87. — Elle augmente pendant la guerre de l'Empereur avec la Turquie, 87—89.

Entre la guerre et la paix.

Pages 90—164.

Le style différent de la narration suivante, 90. — Nouvelle de la chute de Bihac, 90, 91. — Possibilité pour la curie d'aider l'empereur, 91. — Pourparlers à Rome 1591—1592, 92. — Espoir de la cour impériale après l'élection de Clément VIII, 92, 93. — Nouveaux pourparlers de Louis Madruzzo et son départ de Rome, 93. — Nouvelle demande de l'empereur après la chute de Bihac au pape par les cardinaux Spinola et Gesualdo, 93, 94. — Informations du pape et sa première réponse à la demande de l'empereur, bref à l'empereur du 25. juillet 1592 après la demande de Louis Madruzzo, 95, 96. — Délibérations du Conseil privé et de la Chambre aulique au début de juillet 1592, avis favorable de la Chambre aulique et la réponse au trésorier militaire Gattermayr, 96, 97. — Les opérations militaires aux confins croates, 97, 98. — Panique et informations incomplètes à la cour impériale, 98, 99. — Répartition des frais pour la frontière militaire en Hongrie et en Croatie et informations sur cette frontière, 99. — Première mission du dr. Bartholomé Pezzen, les démarches de la cour impériale, 99, 100. — Délibérations extraordinaires à Prague pour la défense de la frontière contre les Turcs en août 1592, participation de l'archiduc Ernest, 100, 101. — Différents avis, solution favorable, 101, 102. — Réponse du pape à la demande de l'empereur, 102. — Pourparlers du nonce C. Speciano avec l'archiduc Ernest, attitude de la cour impériale, 102, 103. — La „maladie“ mystérieuse de l'empereur, 103, 104. — Séjour de l'ambassadeur J. K. Khevenhüller à Prague, question de la succession à l'empire, nécessité de réunir la diète d'empire, 104, 105. — Action pour obtenir le secours de l'empire, 105.

Expédition des Vénitiens dans la baie de Quarnero en 1592, 105, 106. — Querelles au sujet de la frontière entre les Habsbourgs d'Autriche et Venise, 106. — Occupation de Marano par les Vénitiens, 107, 108. — Le patriarcat d'Aquilée entre les Habsbourgs et Venise, 108, 109. — Problème des Uscoques, 109, 110. — La curie dans les querelles entre Habsbourgs et Vénitiens, 110, 111. — Expédition des Vénitiens pour punir les Uscoques et revanche du comte Zrinsky, 112. — Pourparlers au sujet des différends entre l'empereur et Venise à Venise, à Prague et à Graz, 112—114. — Attitude de la curie, démarches du nonce à la cour impériale et suite d'actions diplomatique, 114—117. — Réclamation vénitienne d'une construction de forteresse dans le Frioul, 117. — Pourparlers à ce sujet à la cour impériale, 118—120. — Refus de la cour impériale, retraite en face des Vénitiens, 120. — Rôle de la guerre turque dans les relations politiques entre Venise et l'Empire, 121. — Relations entre Venise et la Turquie: intérêts commerciaux, disputes au sujet de la mer Adriatique et de la Dalmatie, 121, 122. — Procédure de l'ambassadeur vénitien P. Paruta à la curie, 122, 123.

L'Espagne et sa politique de paix envers la Turquie, 123. — Philippe II et Rodolphe II: le vicariat de l'Empire en Italie, le Milanais, projet de mariage de l'empereur avec l'infante Isabella, levée de mercenaires pour l'Espagne dans l'empire, le voyage de J. K. Khevenhüller à Prague, 123—125. — Projet gâté de Philippe II d'une ligue des souverains italiens, 125. — Pourparlers au sujet d'un armistice entre l'Espagne et la Turquie, 125, 126. — Proposition d'un secours de l'Espagne à l'empereur à la conférence à Prague, en 1592, 125—127. — Première action diplomatique de Clément VIII à Madrid, 127, 128.

Proposition d'un secours du pape à l'empereur à la conférence de Prague, mission de Jean Kobenzel à Rome, 128, 129. — Ses entretiens à la curie, 129—131. — Différends non réglés entre Venise et les Habsbourgs: construction d'une forteresse dans le Frioul, 131—133. — De l'aide de Venise et des états italiens dans la guerre contre les Turcs, 132—134. — Les pourparlers de l'ambassadeur de Ferrare, Alvise Montecuccoli, à la cour impériale: la question de la succession à Ferrare, 134—137. — Le grand duc de Toscane, les ducs de Mantoue, de Savoie et la République génoise, 137, 138. — Nouvelle action diplomatique de Venise et la guerre contre les Turcs, 139. — Querelles entre Venise et la curie, 140, 141. — Entretiens des Vénitiens avec le pacha de Bosnie, 141. — Habile diplomatie vénitienne pendant la construction de la forteresse du Frioul, 141, 142. — Nouvelle mission de J. K. Khevenhüller en Espagne et demande à l'empereur de l'aide de Philippe II contre les Turcs, 143—146. — Effort croissant de la curie quant à l'action contre les Turcs, 146.

Action de secours dans l'Empire et dans les pays héréditaires, opérations militaires aux confins croates en automne 1592, 147. — Politique de Kreckwitz à Constantinople, 147, 148. — Tentative de la cour impériale de renouvellement de l'armistice, 148. — Difficultés de la cour impériale quant aux demandes des états en Bohême et en Hongrie, discussions à la diète hongroise 1593, 148—152.

Informations de la curie sur la politique turque en Europe, 152, 153. — De l'envoi des ambassadeurs impériaux à la curie, 153. — Le pape comme arbitre entre Venise et l'empereur, 153, 154. — L'élément turc dans la politique française de Clément VIII, 154. — Temporisation du pape à l'est, 154, 155. — Pourparlers avec Sigismond Bathori de Transylvanie, les cosaques, 155, 156. — Les projets de Pierre Cedomil, 156, 157. — La politique impériale envers Pologne et Moscovie, nouvelle mission de Nicolas Varkoč, 157, 158. — Intervention de la diplomatie curiale, 158, 159. — Chute de Scivus pacha, Sinan pacha grand vizir, 159. — Pourparlers de Kreckwitz à Constantinople au printemps 1593, 160. — Espoir à Prague de renouvellement de l'armistice et perspectives réelles, 160, 161. — Désunion des politiques française et anglaise à Constantinople, 161, 162. — Vaine intervention de la diplomatie anglaise à la cour impériale, 162—164.

IV.

Autour de la diète d'empire à Ratisbonne 1594.

Pages 165—285.

Arrivée des ambassadeurs impériaux L. Harrach et R. Korraduz à Rome et leur première audience chez le pape, 165. — Pourparlers avec l'ambassadeur vénitien P. Paruta, 165, 166. — Jacques de Savari-Lancosme à Rome et son mémorial, 166. — De l'entente avec la Perse, G. B. Vecchietti, 166, 167. — Bruits de la ligne antiturque à Rome et nouvelles de Turquie, 168, 169. — Politique de l'ambassadeur L. Harrach, 169. — Action diplomatique en Espagne, construction de la forteresse vénitienne, 169, 170. — Envoi de C. Borghese près de Philippe II, opposition des Espagnols, 170—172. — Instruction pour C. Borghese, 172—174. — Echec de la diplomatie impériale dans la querelle au sujet de la construction de la forteresse de Frioul, 174, 175.

Pourparlers du nonce C. Speciano à la cour impériale en automne 1593, 175. — Mission du cardinal L. Madruzzo à Prague et de G. B. Vecchietti en Perse, 175, 176. — Buts de l'envoi de Madruzzo: secours du pape, réunion de la diète d'empire, commandement suprême dans la guerre contre les Turcs, les affaires de la Bohême, construction de la forteresse vénitienne, secours des princes régnants italiens, Moscovie, Transylvanie et Pologne, départ de l'archiduc Ernest pour Bruxelles, 176—179. — La diète de Bohême en automne 1593, 179, 180. — Départ de l'archiduc Ernest de Prague, nouvelles favorables des champs de bataille hongrois, 180. — Le retour du cardinal L. Madruzzo de Prague, 181. — Mission d'Alexandre Komulović à l'est, 182. — Problème de la dîme ecclésiastique des pays héréditaires, 182.

Du haut commandement dans la guerre contre le Turc, offre du duc de Mantoue, 182, 183. — Pourparlers avec les archiducs Ferdinand du Tyrol et Maximilien, 183, 184. — L'ambassadeur de Mantoue à Prague, vains efforts de la curie au sujet de la nomination de l'archiduc Ferdinand, les archiducs Mathias et Maximilien reçoivent les hautes charges dans l'armée impériale en 1594, 184, 185.

Ajournement de la diète d'Empire et action du pape auprès des états italiens, 186, 187. — L'ambassadeur L. Harrach recherche l'aide du pape, 187. — Légation de Valère Orsini et de Paul Sanvitali dans les états italiens (Gênes, Savoie, Parme, Urbino, Toscane, Lucques, Mantoue), 187—189. — La cour impériale et la curie, 189, 190. — Attitude de Venise et de l'Espagne, Camillo Borghese en Espagne, 190, 191. — Rumeurs des pourparlers de l'Empereur avec les Turcs, 191, 192. — Question de la construction de la forteresse vénitienne dans le Frioul, l'action diplomatique hispano impériale à Venise et à Rome, 193, 194. — De l'intervention de la curie, 195. — Pourparlers au sujet de l'aide du pape à l'Empereur: six dîmes au clergé en Italie, 196, 197. — Vaine opposition de Venise, 197, 198. — Pourparlers entre la cour impériale, Ferdinand de Toscane et le duc de Ferrare au sujet du titre de roi, sollicité par le grand duc de Toscane, 199—201. — Décision du secours financier du pape à l'empereur, 201, 202. — De l'aide de l'ordre des chevaliers de Malte, 202, 203. — De l'unification de l'aide apportée par les ordres, 204. — Opérations de l'armée impériale au nord de la Hongrie, 204—206. — Action de la diplomatie impériale pour augmenter l'aide du pape, question du secours de Venise, 207—209. — Départ de L. Harrach de Rome, convocation de la diète d'Empire, 209. — Alfonso Carrillo à Prague et les pourparlers avec Sigismond Bathori de Transylvanie, 209—211. — De l'envoi du cardinal L. Madruzzo comme légat à la diète d'Empire, ses instructions, 211—213. — Augmentation du secours financier du pape à l'empereur, 213, 214. — Voyage de l'empereur pour assister à la diète d'Empire à Ratisbonne, 214.

Plaintes et revendications de l'archiduc Mathias du champ de bataille du nord de la Hongrie, 214, 215. — Danger de révolte des mercenaires mécontents, 215. — Attitude de la Chambre aulique, 215, 216. — Difficultés financières de la cour impériale, 216, 217. — Convocation de la diète d'Empire et la question de la succession à l'Empire, 217, 218. — Clément VIII pour l'archiduc Ernest, 218, 219. — Opposition contre l'empereur dans son entourage immédiat, mort de Jacob Kurz, 219, 220. — Demande de secours de Venise, 220, 221.

Second voyage de Nicolas Varkoč à Moscou, 221, 222. — Ses entretiens avec le grand duc, Boris Godunov et avec l'ambassadeur de Perse, 222—224. — Résultat

final du second voyage de Varkoč, mission du dr. Wacker en Pologne, 224, 225. — Voyage de Michel Schiele et 3ème mission de Varkoč à Moscou, 225, 226. — Politique orientale de la curie: Carrillo et la mission de Komulović, 226, 227. — Pourparlers à Rome, 227—229. — Stanislav Chłopicki et la cour impériale, les cosaques, 229, 230. — Les négociateurs de l'empereur et du pape à l'est, 230, 231.

Différends entre la cour impériale et la curie, 231, 232. — De l'envoi d'un nouveau représentant du pape à la cour impériale, 232. — G. B. Doria et sa mission, 233, 234. — Mécontentement à la cour impériale à cause du nonce C. Speciano, 234. — Départ de Minucci du secrétariat d'état, voyage de Doria à Ratisbonne, 235. — Sa déception à Ratisbonne et à l'armée impériale, 235, 236. — Du secours du grand duc de Toscane, 236, 237. — Secours toscan sur le champ de bataille, 237, 238. — Jean Medicis à Ratisbonne, 238. — Devoirs du nouvel ambassadeur toscan et l'action diplomatique de la Savoie, 238—240. — Déception du duc de Mantoue, 240. — Ferrare, Urbin, Gênes, Parme, 241, 242. — Les vassaux impériaux en Italie, les „aventuriers“ italiens dans la guerre turque, 242, 243.

Délibérations de la diète d'Empire à Ratisbonne, 243, 244. — Nouvelle de l'invasion des Tartares en Hongrie et la marche des Turcs, 244, 245. — De l'aide des pays de la couronne tchèque, siège de Györ (Raab), 245. — L'armée des états de Bohême et sa mobilisation, 246. — Du commandement de cette expédition, 246—249. — Mobilisation de l'armée, 249. — De l'armée des états et de l'aide des pays incorporés: Silésie, Lusace, Moravie, 249, 250. — De l'aide des tenants des fiefs de Bohême dans l'Empire, 251. — Les commandants de l'armée des états de Bohême, revue à Znojmo, revendications moraves, 252, 253. — La forteresse de Györ (Raab), assiégée par les Turcs, retraite de Mathias, 253, 254. — De la nouvelle direction de l'armée tchèque, 255. — De l'aide de Ferdinand de Tyrol et de l'archevêque de Salzbourg, l'empereur ordonne à l'armée de Bohême la marche sur Vienne et Altenburg, 255, 256. — Entretiens des commandants de l'armée de Bohême, rencontre à Dürrenholz, difficultés au sujet de la revue de l'armée de Bohême, départ de l'armée de Bohême, chute de Györ, 256, 257.

Optimisme à Rome en juin, insurrection en Albanie, nouvelle de la retraite de l'armée impériale de Esztergom (Gran, Ostřihom), l'ambassadeur L. Harrach insiste pour obtenir l'aide du pape, 258, 259. — Entretiens de Harrach avec le pape, de Ratisbonne nouvelles défavorables sur l'empereur, effet des nouvelles de Doria, 259. — Campagne de l'archiduc Maxmilien en Croatie, caractère local de ses succès, 259, 260. — Malgré les nouvelles de Doria l'humeur du pape s'améliore, 260, 261. — Vaine discussion au sujet de la succession à l'Empire à la diète d'Empire à Ratisbonne, 261, 262. — Résultats favorables de la diète pour le catholicisme, 262, 263. — Nouvel effort du pape pour la constitution de la ligue antiturque: l'audience commune des ambassadeurs de l'empereur, de l'Espagne et de Venise le 25 septembre 1593, 264, 265. — L'aide conditionnelle du pape à l'empereur, 265. — Le départ de l'ambassadeur Harrach de Rome, ses derniers entretiens, 265, 266. — Le pape envoie Lottario Conti auprès de l'empereur, 266, 267. — La situation à la cour impériale au temps de la mission de Conti, 268. — La nouvelle de la chute de Györ à Rome, 269.

Légations du pape en Espagne, en Pologne et en Transylvanie, 269, 270. — Position de Venise, 270. — De la légation de G. F. Aldobrandini en Espagne, 270.

271. — La politique de l'Espagne envers la Turquie, Henri de Navarre et le Saint-Siège en 1594, 271, 272. — De l'envoi d'une flotte espagnole en Italie, 272, 273.

Situation difficile de l'armée impériale après la chute de Györ, 273. — La dissolution de l'armée de Bohême à Bratislava (Pressburg), 273, 274. — Les conditions dans l'armée impériale, désordres au conseil de guerre, 274, 275. — Les entretiens de Lottario Conti: voyage de l'empereur à Vienne, question de la succession à l'Empire, aide des princes de l'Empire, pour la ligue avec les états de l'Europe orientale, de l'envoi d'un ambassadeur impérial à Madrid et à Venise, projets pour l'année suivante (1595), 275—278. — Mission de G. F. Aldobrandini en Espagne, 278, 279. — Retraite des Turcs, dissolution de l'armée impériale, 279, 280. — Mécontentement du pape, 280. — L'empereur entre deux politiques, succès de sa politique à l'est, 280, 281. — Du commandement en chef de l'armée impériale pour l'année suivante, 281, 282. — De l'envoi de l'armée auxiliaire pontificale, 282, 283.

Importance de la guerre turque pour la politique européenne de l'empereur, 283. — Aperçu général sur l'empereur et sa politique, 283—285.

Index.

Pages 287—304.

OPRAVY A DOPLŇKY.

Tato práce byla napsána v letech 1932—1933 a přijata do tisku Českou akademií na jaře 1934. To vysvětluje, že v ní mohla býti zužita plně literatura jen do r. 1932 včetně. Tak zejména jsem v ní nemohl ještě přihlídnouti ku pracím: *Lothar Gross, Die Geschichte der deutschen Reichshofkanzlei von 1559 bis 1806*, 1933, (o ní rovn. můj referát v Čas. arch. šk. XII 1935), *Johann Loserth, Innerösterreich und die militärischen Massnahmen gegen die Türken im 16. Jahrhundert*, 1934, *L. vander Essen, Alexandre Farnèse, Prince de Parme, Gouverneur général des Pays-Bas (1542—1592)*, 1933, *Henri Hauser, La Prépondérance Espagnole (1559—1660)*, 1933, *J. A. Paernaeven, Le premier Séjour de Sigismond Vasa en Suède 1593—1594*, 1933, *Jov. U. Tomić, Grad'a za istoriju pokreta na Balkanu protiv Turaka krajem 16 i početkom 17 veku*, 1933.

V textu opravivš si laskavý čtenář kromě drobných nedopatření v interpunkci a pravopise:

Str. 5 řádka 8 čti „zadržované“ „ 7 ř. 30 čti „podněcovaných“ „ 9 ř. 31 čti „proti lize“ „ 13 ř. 17 čti „mífili“ „ 19 ř. 41 čti „obsadila“ „ 21 poznámka 1, ř. 6 čti „perpetuae“, řádka 7 čti „Turcicorum. Pro- ximi“ „ 29 pozn. 3 ř. 1 čti „Venetian“ „ 44 ř. 8 čti „Osobní změny“ „ 57 ř. 9 čti „s posláním zvláštním dle“ „ 60 pozn. 2 ř. 2 čti „Castiglione, ř. 4 čti „byl“ „ 72 pozn. 1 čti „193—194“ „ 80 pozn. 1 ř. 1. čti „Minucciovi“ „ 87 ř. 2 čti „Tím doprava“ „ 94 ř. 20 čti „Madruzzo žádal císař“ „ 95 ř. 38 čti „20.000 scudů“ „ 100 pozn. 1 ř. 8 čti „et con le persone“ „ 109 pozn. 1 ř. 3 čti „Renaldis“	Str. 109 pozn. 2 ř. 5 čti „desumpta“ „ 118 pozn. 3 čti „kuriální“ místo „benátské“ „ 132 pozn. 4 ř. 4 čti „otiskl“ „ 135 ř. 19 čti „23. listopadu“ „ 144 pozn. 1 ř. 4 čti „partibus“ „ 149 ř. 20 čti „císařskému synovci“ místo „strýci“ „ 151 čti „vyplynulo“ „ 153 změn pořadí poznámek! „ 169 pozn. 5 čti cod. 125 „ 172 ř. 16 čti „její“ místo „jejich“ „ 173 ř. 22 čti „V roce po abjuraci“ „ 177 pozn. 1 ř. 4 čti „tom. 38“ místo „str. 38“ „ 184 ř. 36 čti „generalátu“ „ 191 ř. 4 čti „1594“ „ 198 pozn. 2 ř. 1 čti „Valierovi“ „ 199 ř. 7 čti „1592“ „ 200 ř. 6 čti „G. Madruzzo“ místo „L. Madruzzo“

- Str. 201 ř. 23 čti „sešla se“ místo „snažila se“
- „ 207 ř. 40 čti „Giorgio“
- „ 210 pozn. 4 čti „Srovn. níže str. 227“
- „ 228 ř. 1 čti „obedienci“
- Str. 241 ř. 4 čti „bratra“ místo „otce“.
- Str. 241 ř. 4 čti „potomku Alfonse I“ místo „synovi Alfonsovi“
- „ 246 ř. 17 čti „1594“
- „ 255 pozn. 2 ř. 5 čti „erano“, ř. 6 „faranno“, ř. 14 „Carrillo“
- „ 274 ř. 4 čti „Kryštofa“

Zkratkou StA označeny v poznámkách státní archivy.

